නමො තස්ස භගවතො අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස

ඛුද්දකනිකායෙ

ඉතිවුත්තක-අට්ඨකථා

ගන්ථාරම්භකථා

මහාකාරුණිකං **නාථං,** ඤෙය්‍යසාගරපාරගුං;
වන්දෙ නිපුණගම්භීර-විචිත්‍රනයදෙසනං.

විජ්ජාචරණසම්පන්නා, යෙන නිය්‍යන්ති ලොකතො;
වන්දෙ තමුත්තමං **ධම්මං,** සම්මාසම්බුද්ධපූජිතං.

සීලාදිගුණසම්පන්නො, ඨිතො මග්ගඵලෙසු යො;
වන්දෙ **අරියසඞ්ඝං** තං, පුඤ්ඤක්ඛෙත්තං අනුත්තරං.

වන්දනාජනිතං පුඤ්ඤං, ඉති යං රතනත්තයෙ;
හතන්තරායො සබ්බත්ථ, හුත්වාහං තස්ස තෙජසා.

එකකාදිප්පභෙදෙන , දෙසිතානි මහෙසිනා;
ලොභාදීනං පහානානි, දීපනානි විසෙසතො.

සුත්තානි එකතො කත්වා, ඉතිවුත්තපදක්ඛරං;
ධම්මසඞ්ගාහකා ථෙරා, සඞ්ගායිංසු මහෙසයො.

ඉතිවුත්තකමිච්චෙව, නාමෙන වසිනො පුරෙ;
යං ඛුද්දකනිකායස්මිං, ගම්භීරත්ථපදක්කමං.

තස්ස ගම්භීරඤාණෙහි, ඔගාහෙතබ්බභාවතො;
කිඤ්චාපි දුක්කරා කාතුං, අත්ථසංවණ්ණනා මයා.

සහසංවණ්ණනං යස්මා, ධරතෙ සත්ථු සාසනං;
පුබ්බාචරියසීහානං, තිට්ඨතෙව විනිච්ඡයො.

තස්මා තං අවලම්බිත්වා, ඔගාහෙත්වාන පඤ්චපි;
නිකායෙ උපනිස්සාය, පොරාණට්ඨකථානයං.

නිස්සිතං වාචනාමග්ගං, සුවිසුද්ධං අනාකුලං;
මහාවිහාරවාසීනං, නිපුණත්ථවිනිච්ඡයං.

පුනප්පුනාගතං අත්ථං, වජ්ජයිත්වාන සාධුකං;
යථාබලං කරිස්සාමි, **ඉතිවුත්තකවණ්ණනං.**

ඉති ආකඞ්ඛමානස්ස, සද්ධම්මස්ස චිරට්ඨිතිං;
විභජන්තස්ස තස්සත්ථං, නිසාමයථ සාධවොති.

තත්ථ **ඉතිවුත්තකං** නාම එකකනිපාතො, දුකනිපාතො, තිකනිපාතො, චතුක්කනිපාතොති චතුනිපාතසඞ්ගහං. තම්පි විනයපිටකං, සුත්තන්තපිටකං, අභිධම්මපිටකන්ති තීසු පිටකෙසු සුත්තන්තපිටකපරියාපන්නං; දීඝනිකායො මජ්ඣිමනිකායො, සංයුත්තනිකායො, අඞ්ගුත්තරනිකායො, ඛුද්දකනිකායොති පඤ්චසු නිකායෙසු ඛුද්දකනිකායපරියාපන්නං; සුත්තං, ගෙය්‍යං, වෙය්‍යාකරණං, ගාථා, උදානං, ඉතිවුත්තකං, ජාතකං, අබ්භුතධම්මං, වෙදල්ලන්ති නවසු සාසනඞ්ගෙසු ඉතිවුත්තකඞ්ගභූතං.

‘‘ද්වාසීති බුද්ධතො ගණ්හිං, ද්වෙසහස්සානි භික්ඛුතො;

චතුරාසීති සහස්සානි, යෙ මෙ ධම්මා පවත්තිනො''ති. (ථෙරගා. 1027) –

එවං ධම්මභණ්ඩාගාරිකෙන පටිඤ්ඤාතෙසු චතුරාසීතියා ධම්මක්ඛන්ධසහස්සෙසු කතිපයධම්මක්ඛන්ධසඞ්ගහං. සුත්තතො එකකනිපාතෙ තාව සත්තවීසති සුත්තානි, දුකනිපාතෙ ද්වාවීසති, තිකනිපාතෙ පඤ්ඤාස, චතුක්කනිපාතෙ තෙරසාති ද්වාදසාධිකසුත්තසතසඞ්ගහං. තස්ස නිපාතෙසු එකකනිපාතො ආදි, වග්ගෙසු පාටිභොගවග්ගො, සුත්තෙසු ලොභසුත්තං. තස්සාපි ''වුත්තඤ්හෙතං භගවතා''තිආදිකං ආයස්මතා ආනන්දෙන පඨමමහාසඞ්ගීතිකාලෙ වුත්තං නිදානමාදි. සා පනායං පඨමමහාසඞ්ගීති විනයපිටකෙ තන්තිමාරුළ්හා එව. යො පනෙත්ථ නිදානකොසල්ලත්ථං වත්තබ්බො කථාමග්ගො , සොපි සුමඞ්ගලවිලාසිනියා **දීඝනිකාය-අට්ඨකථාය** විත්ථාරතො වුත්තොයෙවාති තත්ථ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො.

නිදානවණ්ණනා

යං පනෙතං වුත්තඤ්හෙතං භගවතාතිආදිකං නිදානං. එකධම්මං, භික්ඛවෙ, පජහථාතිආදිකං සුත්තං. තත්ථ **වුත්තං භගවතාති**ආදීනි නාමපදානි. **ඉතීති** නිපාතපදං. **පජහථාති** එත්ථ ප-ඉති උපසග්ගපදං, ජහථා-ති ආඛ්‍යාතපදං. ඉමිනා නයෙන සබ්බත්ථ පදවිභාගො වෙදිතබ්බො.

අත්ථතො පන **වුත්තසද්දො** තාව සඋපසග්ගො අනුපසග්ගො ච වපනෙ වාපසමකරණෙ කෙසොහාරණෙ ජීවිතවුත්තියං පවුත්තභාවෙ පාවචනභාවෙන පවත්තිතෙ අජ්ඣෙසනෙ කථනෙති එවමාදීසු දිස්සති. තථා හෙස –

''ගාවො තස්ස පජායන්ති, ඛෙත්තෙ වුත්තං විරූහති;
වුත්තානං ඵලමස්නාති, යො මිත්තානං න දූභති''ති. –

ආදීසු (ජා. 2.22.19) වපනෙ ආගතො. ''නො ච ඛො පටිවුත්ත''න්තිආදීසු (පාරා. 289) අට්ඨදන්තකාදීහි වාපසමකරණෙ. ''කාපටිකො මාණවො දහරො වුත්තසිරො''තිආදීසු (ම. නි. 2.426) කෙසොහාරණෙ. ''පන්නලොමො පරදත්තවුත්තො මිගභූතෙන චෙතසා විහරතී''තිආදීසු (චූළව. 332) ජීවිතවුත්තියං. ''සෙය්‍යථාපි නාම පණ්ඩුපලාසො බන්ධනා පවුත්තො අභබ්බො හරිතත්ථාය''තිආදීසු (පාරා. 92; පාචි. 666; මහාව. 129) බන්ධනතො පවුත්තභාවෙ. ''යෙසමිදං එතරහි, බ්‍රාහ්මණා, පොරාණං මන්තපදං ගීතං පවුත්තං සමිහිත''න්තිආදීසු පාවචනභාවෙන පවත්තිතෙ. ලොකෙ පන – ''වුත්තො ගණො වුත්තො පාරායනො''තිආදීසු අජ්ඣෙසනෙ. ''වුත්තං ඛො පනෙතං භගවතා ධම්මදායාදා මෙ, භික්ඛවෙ, භවථ, මා ආමිසදායාදා''තිආදීසු (ම. නි. 1.30) කථනෙ. ඉධාපි කථනෙ දට්ඨබ්බො. තස්මා **වුත්තං** කථිතං භාසිතන්ති අත්ථො.

දුතියො පන **වුත්ත**සද්දො වචනෙ විඤ්ඤූභාවෙ ච වෙදිතබ්බො. **හි**-ඉති ජාතු විඛ්‍යාත්තන්ති එතස්මිං අත්ථෙ නිපාතො. සො ඉදානි වුච්චමානසුත්තස්ස භගවතො විඛ්‍යාත්තං භාසිතභාවං ජොතෙති. වාචකසද්දසන්නිධානෙ හි පයුත්තා නිපාතා. තෙහි වත්තබ්බමත්ථං ජොතෙන්ති. **එතන්ති** අයං එතසද්දො –

''යො ච බුද්ධඤ්ච ධම්මඤ්ච, සඞ්ඝඤ්ච සරණං ගතො;
චත්තාරි අරියසච්චානි, සම්මප්පඤ්ඤාය පස්සති.

''දුක්ඛං දුක්ඛසමුප්පාදං, දුක්ඛස්ස ච අතික්කමං;
අරියඤ්චට්ඨඞ්ගිකං මග්ගං, දුක්ඛූපසමගාමිනං.

''එතං ඛො සරණං ඛෙමං, එතං සරණමුත්තමං;
එතං සරණමාගම්ම, සබ්බදුක්ඛා පමුච්චතී''ති. (ධ. ප. 190-192) –

ආදීසු යථාවුත්තෙ ආසන්නපච්චක්ඛෙ ආගතො. ''අප්පමත්තකං ඛො පනෙතං, භික්ඛවෙ, ඔරමත්තකං සීලමත්තකං, යෙන පුථුජ්ජනො තථාගතස්ස වණ්ණං වදමානො වදෙය්‍යා''තිආදීසු (දී. නි. 1.7) පන වක්ඛමානෙ ආසන්නපච්චක්ඛෙ. ඉධාපි වක්ඛමානෙයෙව දට්ඨබ්බො. සඞ්ගායනවසෙන වක්ඛමානඤ්හි සුත්තං ධම්මභණ්ඩාගාරිකෙන බුද්ධියං ඨපෙත්වා තදා ''එත''න්ති වුත්තං.

භගවතාති එත්ථ භගවාති ගරුවචනං. ගරුං හි ලොකෙ භගවාති වදන්ති. තථාගතො ච සබ්බගුණවිසිට්ඨතාය සත්තානං ගරු, තස්මා භගවාති වෙදිතබ්බො. පොරාණෙහිපි වුත්තං –

''භගවාති වචනං සෙට්ඨං, භගවාති වචනමුත්තමං;
ගරු ගාරවයුත්තො සො, භගවා තෙන වුච්චතී''ති.

සෙට්ඨවාචකඤ්හි වචනං සෙට්ඨගුණසහචරණතො සෙට්ඨන්ති වුත්තං. අථ වා වුච්චතීති වචනං, අත්ථො. තස්මා **භගවාති වචනං සෙට්ඨන්ති** භගවාති ඉමිනා වචනෙන වචනීයො යො අත්ථො, සො සෙට්ඨොති අත්ථො. **භගවාති වචනමුත්තමන්ති** එත්ථාපි එසෙව නයො. **ගාරවයුත්තොති** ගරුභාවයුත්තො ගරුගුණයොගතො, ගරුකරණං වා සාතිසයං අරහතීති ගාරවයුත්තො, ගාරවාරහොති අත්ථො. එවං ගුණවිසිට්ඨසත්තුත්තමගරුගාරවාධිවචනමෙතං යදිදං භගවාති. අපිච –

> ''භගී භජී භාගී විභත්තවා ඉති,
> අකාසි භග්ගන්ති ගරූති භාග්‍යවා;
> බහූහි ඤායෙහි සුභාවිතත්තනො,
> භවන්තගො සො භගවාති වුච්චතී''ති. –

නිද්දෙසෙ ආගතනයෙන –

> ''භාග්‍යවා භග්ගවා යුත්තො, භගෙහි ච විභත්තවා;
> භත්තවා වන්තගමනො, භවෙසු භගවා තතො''ති.

ඉමිස්සා ගාථාය ච වසෙන භගවාති පදස්ස අත්ථො වත්තබ්බො. සො පනායං අත්ථො සබ්බාකාරෙන **විසුද්ධිමග්ගෙ** බුද්ධානුස්සතිනිද්දෙසෙ වුත්තොති. තත්ථ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බො.

අපරො නයො – භාගවාති භගවා, භතවාති භගවා, භාගෙ වනීති භගවා, භගෙ වනීති භගවා, භත්තවාති භගවා, භගෙ වමීති භගවා, භාගෙ වමීති භගවා.

> ''භාගවා භතවා භාගෙ, භගෙ ච වනි භත්තවා;
> භගෙ වමි තථා භාගෙ, වමීති භගවා ජිනො''.

තත්ථ කථං **භාගවාති භගවා?** යෙ තෙ සීලාදයො ධම්මක්ඛන්ධා ගුණකොට්ඨාසා, තෙ අනඤ්ඤසාධාරණා නිරතිසයා තථාගතස්ස අත්ථි උපලබ්භන්ති. තථා හිස්ස සීලං, සමාධි, පඤ්ඤා, විමුත්ති, විමුත්තිඤාණදස්සනං, හිරී, ඔත්තප්පං, සද්ධා, වීරියං, සති, සම්පජඤ්ඤං, සීලවිසුද්ධි, චිත්තවිසුද්ධි, දිට්ඨිවිසුද්ධි, සමථො, විපස්සනා, තීණි කුසලමූලානි, තීණි සුචරිතානි, තයො සම්මාවිතක්කා, තිස්සො අනවජ්ජසඤ්ඤා, තිස්සො ධාතුයො, චත්තාරො සතිපට්ඨානා, චත්තාරො සම්මප්පධානා, චත්තාරො ඉද්ධිපාදා, චත්තාරො අරියමග්ගා, චත්තාරි අරියඵලානි , චතස්සො පටිසම්භිදා, චතුයොනිපරිච්ඡෙදකඤාණානි, චත්තාරො අරියවංසා, චත්තාරි වෙසාරජ්ජඤාණානි, පඤ්ච පධානියඞ්ගානි, පඤ්චඞ්ගිකො සම්මාසමාධි, පඤ්චඤාණිකො සම්මාසමාධි, පඤ්චින්ද්‍රියානි, පඤ්ච බලානි, පඤ්ච නිස්සාරණීයා ධාතුයො, පඤ්ච විමුත්තායතනඤාණානි, පඤ්ච විමුත්තිපරිපාචනීයා සඤ්ඤා, ඡ අනුස්සතිට්ඨානානි, ඡ ගාරවා, ඡ නිස්සාරණීයා ධාතුයො, ඡ සතතවිහාරා, ඡ අනුත්තරියානි, ඡ නිබ්බෙධභාගියා සඤ්ඤා, ඡ අභිඤ්ඤා, ඡ අසාධාරණඤාණානි, සත්ත අපරිහානියා ධම්මා, සත්ත අරියධනානි, සත්ත බොජ්ඣඞ්ගා, සත්ත සප්පුරිසධම්මා, සත්ත නිජ්ජරවත්ථූනි, සත්ත සඤ්ඤා, සත්ත දක්ඛිණෙය්‍යපුග්ගලදෙසනා, සත්ත ඛීණාසවබලදෙසනා, අට්ඨ පඤ්ඤාපටිලාභහෙතුදෙසනා, අට්ඨ සම්මත්තානි, අට්ඨ ලොකධම්මාතික්කමො, අට්ඨ ආරම්භවත්ථූනි, අට්ඨ අක්ඛණදෙසනා, අට්ඨ මහාපුරිසවිතක්කා, අට්ඨ අභිභායතනදෙසනා, අට්ඨ විමොක්ඛා, නව යොනිසොමනසිකාරමූලකා ධම්මා, නව පාරිසුද්ධිපධානියඞ්ගානි, නව සත්තාවාසදෙසනා, නව ආඝාතප්පටිවිනයා, නව සඤ්ඤා, නව නානත්තා, නව අනුපුබ්බවිහාරා, දස නාථකරණා ධම්මා, දස කසිණායතනානි, දස කුසලකම්මපථා, දස සම්මත්තානි, දස අරියවාසා, දස අසෙක්ඛා ධම්මා, දස තථාගතබලානි, එකාදස මෙත්තානිසංසා, ද්වාදස ධම්මචක්කාකාරා, තෙරස ධුතගුණා, චුද්දස බුද්ධඤාණානි, පඤ්චදස විමුත්තිපරිපාචනීයා ධම්මා, සොළසවිධා ආනාපානස්සති, සොළස අපරන්තපනීයා ධම්මා, අට්ඨාරස බුද්ධධම්මා, එකූනවීසති පච්චවෙක්ඛණඤාණානි, චතුචත්තාලීස ඤාණවත්ථූනි, පඤ්ඤාස උදයබ්බයඤාණානි, පරොපණ්ණාස කුසලධම්මා, සත්තසත්තති ඤාණවත්ථූනි, චතුවීසතිකොටිසතසහස්සසමාපත්තිසඤ්චාරිමහාවජිරඤාණං, අනන්තනයසමන්තපට්ඨානපවිචයපච්චවෙක්ඛණදෙසනාඤාණානි, තථා අනන්තාසු ලොකධාතූසු අනන්තානං සත්තානං ආසයාදිවිභාවනඤාණානි චාති, එවමාදයො අනන්තා අපරිමාණභෙදා අනඤ්ඤසාධාරණා නිරතිසයා ගුණභාගා ගුණකොට්ඨාසා විජ්ජන්ති උපලබ්භන්ති. තස්මා යථාවුත්තවිභාගා ගුණභාගා අස්ස අත්ථීති භාගවාති වත්තබ්බෙ. ආකාරස්ස රස්සත්තං කත්වා ''භගවා''ති වුත්තො. එවං තාව භාගවාති භගවා.

> ''යස්මා සීලාදයො සබ්බෙ, ගුණභාගා අසෙසතො;
> විජ්ජන්ති සුගතෙ තස්මා, භගවාති පවුච්චති''.

කථං **භතවාති භගවා?** යෙ තෙ සබ්බලොකහිතාය උස්සුක්කමාපන්නෙහි මනුස්සත්තාදිකෙ අට්ඨ ධම්මෙ සමොධානෙත්වා සම්මාසම්බොධියා කතමහාභිනීහාරෙහි මහාබොධිසත්තෙහි පරිපූරෙතබ්බා දානපාරමී, සීලනෙක්ඛම්මපඤ්ඤාවීරියඛන්තිසච්චඅධිට්ඨානමෙත්තාඋපෙක්ඛාපාරමීති දස පාරමියො, දස උපපාරමියො, දස පරමත්ථපාරමියොති සමතිංස පාරමියො, දානාදීනි චත්තාරි සඞ්ගහවත්ථූනි, චත්තාරි අධිට්ඨානානි, අත්තපරිච්චාගො,

නයනධනරජ්ජපුත්තදාරපරිච්චාගොති පඤ්ච මහාපරිච්චාගා, පුබ්බයොගො, පුබ්බචරියා, ධම්මක්ඛානං, ලොකත්ථචරියා, ඤාතත්ථචරියා, බුද්ධත්ථචරියාති එවමාදයො සඞ්ඛෙපතො වා පුඤ්ඤසම්භාරඤාණසම්භාරා බුද්ධකරධම්මා, තෙ මහාභිනීහාරතො පට්ඨාය කප්පානං සතසහස්සාධිකානි චත්තාරි අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යානි යථා හානභාගියා, සංකිලෙසභාගියා , ඨිතිභාගියා, වා න හොන්ති; අථ ඛො උත්තරුත්තරි විසෙසභාගියාව හොන්ති; එවං සක්කච්චං නිරන්තරං අනවසෙසතො භතා සම්භතා අස්ස අත්ථීති භතවාති භගවා; නිරුත්තිනයෙන තකාරස්ස ගකාරං කත්වා. අථ වා භතවාති තෙයෙව යථාවුත්තෙ බුද්ධකරධම්මෙ වුත්තනයෙන භරි සම්භරි පරිපූරෙසීති අත්ථො. එවම්පි භතවාති භගවා.

''යස්මා සම්බොධියා සබ්බෙ, දානපාරමිආදිකෙ;
සම්භාරෙ භතවා නාථො, තස්මාපි භගවා මතො''.

කථං **භාගෙ වනීති භගවා?** යෙ තෙ චතුවීසතිකොටිසතසහස්සසඞ්ඛා දෙවසිකං වළඤ්ජනකසමාපත්තිභාගා, තෙ අනවසෙසතො ලොකහිතත්ථං අත්තනො දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරත්ථඤ්ච නිච්චකප්පං වනි භජි සෙවි බහුලමකාසීති භාගෙ වනීති භගවා. අථ වා අභිඤ්ඤෙය්‍යෙසු ධම්මෙසු කුසලාදීසු ඛන්ධාදීසු ච යෙ තෙ පරිඤ්ඤෙය්‍යාදිවසෙන සඞ්ඛෙපතො වා චතුබ්බිධා අභිසමයභාගා, විත්ථාරතො පන ''චක්ඛු පරිඤ්ඤෙය්‍යං ...පෙ.... ජරාමරණං පරිඤ්ඤෙය්‍යා''න්තිආදිනා (පටි. ම. 1.21) අනෙකෙ පරිඤ්ඤෙය්‍යභාගා, ''චක්ඛුස්ස සමුදයො පහාතබ්බො...පෙ.... ජරාමරණස්ස සමුදයො පහාතබ්බො''තිආදිනා පහාතබ්බභාගා, ''චක්ඛුස්ස නිරොධො සච්ඡිකාතබ්බො...පෙ.... ජරාමරණස්ස නිරොධො සච්ඡිකාතබ්බො''තිආදිනා සච්ඡිකාතබ්බභාගා, ''චක්ඛුනිරොධගාමිනීපටිපදා භාවෙතබ්බා...පෙ.... චත්තාරො සතිපට්ඨානා භාවෙතබ්බා''තිආදිනා ච අනෙකභෙදා භාවෙතබ්බභාගා ච ධම්මා, තෙ සබ්බෙ වනි භජි යථාරහං ගොචරභාවනාසෙවනානං වසෙන සෙවි. එවම්පි භාගෙ වනීති භගවා. අථ වා යෙ ඉමෙ සීලාදයො ධම්මක්ඛන්ධා සාවකෙහි සාධාරණා ගුණකොට්ඨාසා ගුණභාගා, කින්ති නු ඛො තෙ වෙනෙය්‍යසන්තානෙසු පතිට්ඨපෙය්‍යන්ති මහාකරුණාය වනි අභිපත්ථයි. සා චස්ස අභිපත්ථනා යථාධිප්පෙතඵලාවහා අහොසි. එවම්පි භාගෙ වනීති භගවා.

''යස්මා ඤෙය්‍යසමාපත්ති-ගුණභාගෙ තථාගතො;
භජි පත්ථයි සත්තානං, හිතාය භගවා තතො''.

කථං **භගෙ වනීති භගවා?** සමාසතො තාව කතපුඤ්ඤෙහි පයොගසම්පන්නෙහි යථාවිභවං භජීයන්තීති භගා, ලොකියලොකුත්තරා සම්පත්තියො. තත්ථ ලොකියෙ තාව තථාගතො සම්බොධිතො පුබ්බෙ බොධිසත්තභූතො පරමුක්කංසගතෙ වනි භජි සෙවි, යත්ථ පතිට්ඨාය නිරවසෙසතො බුද්ධකරධම්මෙ සමන්නානෙන්තො බුද්ධධම්මෙ පරිපාචෙසි. බුද්ධභූතො පන තෙ නිරවජ්ජසුඛූපසංහිතෙ අනඤ්ඤසාධාරණෙ ලොකුත්තරෙපි වනි භජි සෙවි. විත්ථාරතො පන පදෙසරජ්ජඉස්සරියචක්කවත්තිසම්පත්තිදෙවරජ්ජසම්පත්තිආදිවසෙන ඣානවිමොක්ඛසමාධිසමාපත්තිඤාණදස්සනමග්ගභාවනාඵල- සච්ඡිකිරියාදිඋත්තරිමනුස්සධම්මවසෙන ච අනෙකවිහිතෙ අනඤ්ඤසාධාරණෙ භගෙ වනි භජි සෙවි. එවං භගෙ වනීති භගවා.

''යා තා සම්පත්තියො ලොකෙ, යා ච ලොකුත්තරා පුථූ;
සබ්බා තා භජි සම්බුද්ධො, තස්මාපි භගවා මතො''.

කථං **භත්තවාති භගවා?** භත්තා දළ්හභත්තිකා අස්ස බහූ අත්ථීති භගවා. තථාගතො හි මහාකරුණාසබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණාදිඅපරිමිතනිරුපමප්පභාවගුණවිසෙසසමඞ්ගිභාවතො සබ්බසත්තුත්තමො, සබ්බානත්ථපරිහාරපුබ්බඞ්ගමාය නිරවසෙසහිතසුඛවිධානතප්පරාය නිරතිසයාය පයොගසම්පත්තියා සදෙවමනුස්සාය පජාය අච්චන්තූපකාරිතාය ද්වත්තිංසමහාපුරිසලක්ඛණඅසීතිඅනුබ්‍යඤ්ජනබ්‍යාමප්පභාදි- අනඤ්ඤසාධාරණගුණවිසෙසපටිමණ්ඩිතරූපකායතාය, යථාභුච්චගුණාධිගතෙන ''ඉතිපි සො භගවා''තිආදිනයප්පවත්තෙන ලොකත්තයබ්‍යාපිනා සුවිපුලෙන සුවිසුද්ධෙන ච ථුතිඝොසෙන සමන්නාගතත්තා උක්කංසපාරමිප්පත්තාසු අප්පිච්ඡතාසන්තුට්ඨිතාදීසු සුප්පතිට්ඨිතභාවතො දසබලචතුවෙසාරජ්ජාදිනිරතිසයගුණවිසෙසසමඞ්ගිභාවතො ච රූපප්පමාණො රූපප්පසන්නො, ඝොසප්පමාණො ඝොසප්පසන්නො, ලූඛප්පමාණො ලූඛප්පසන්නො, ධම්මප්පමාණො ධම්මප්පසන්නොති එවං චතුප්පමාණිකෙ ලොකසන්නිවාසෙ සබ්බථාපි පසාදාවහභාවෙන සමන්තපාසාදිකත්තා අපරිමාණානං සත්තානං සදෙවමනුස්සානං ආදරබහුමානගාරවායතනතාය පරමපෙමසම්භත්තිට්ඨානං. යෙ ච තස්ස ඔවාදෙ පතිට්ඨිතා අවෙච්චප්පසාදෙන සමන්නාගතා හොන්ති, කෙනචි අසංහාරියා තෙසං සම්භත්ති සමණෙන වා බ්‍රාහ්මණෙන වා දෙවෙන වා මාරෙන වා බ්‍රහ්මුනා වා. තථා හි තෙ අත්තනො ජීවිතපරිච්චාගෙපි තත්ථ පසාදං න පරිච්චජන්ති, තස්ස වා ආණං දළ්හභත්තිභාවතො. තෙනෙවාහ –

''යො වෙ කතඤ්ඤූ කතවෙදි ධීරො;
කල්‍යාණමිත්තො දළ්හභත්ති ච හොතී''ති. (ජා. 2.17.78);

''සෙය්‍යථාපි, භික්ඛවෙ, මහාසමුද්දො ඨිතධම්මො වෙලං නාතිවත්තති; එවමෙව ඛො, භික්ඛවෙ, යං මයා සාවකානං සික්ඛාපදං පඤ්ඤත්තං, තං මම සාවකා ජීවිතහෙතුපි නාතික්කමන්තී''ති (අ. නි. 8.20; උදා. 45; චූළව. 385)

ච.

එවං භත්තවාති භගවා නිරුත්තිනයෙන එකස්ස තකාරස්ස ලොපං කත්වා ඉතරස්ස ගකාරං කත්වා.

> ‘‘ගුණාතිසයයුත්තස්ස, යස්මා ලොකහිතෙසිනො;
> සම්භත්තා බහවො සත්තා, භගවා තෙන වුච්චතී’’ති.

කථං **භගෙ වමීති භගවා?** යස්මා තථාගතො බොධිසත්තභූතොපි පුරිමාසු ජාතීසු පාරමියො පූරෙන්තො භගසඞ්ඛාතං සිරිං ඉස්සරියං යසඤ්ච වමි උග්ගිරි ඛෙළපිණ්ඩං විය අනපෙක්ඛො ඡඩ්ඩයි. තථා හිස්ස සොමනස්සකුමාරකාලෙ, හත්ථිපාලකුමාරකාලෙ, අයොඝරපණ්ඩිතකාලෙ, මූගපක්ඛපණ්ඩිතකාලෙ, චූළසුතසොමකාලෙති එවමාදීසු නෙක්ඛම්මපාරමිපූරණවසෙන දෙවරජ්ජසදිසාය රජ්ජසිරියා පරිච්චත්තත්තභාවානං පරිමාණං නත්ථි. චරිමත්තභාවෙපි හත්ථගතං චක්කවත්තිසිරිං දෙවලොකාධිපච්චසදිසං චතුද්දීපිස්සරියං චක්කවත්තිසම්පත්තිසන්නිස්සයං සත්තරතනසමුජ්ජලං යසඤ්ච තිණායපි අමඤ්ඤමානො නිරපෙක්ඛො පහාය අභිනික්ඛමිත්වා සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුද්ධො. තස්මා ඉමෙ සිරිආදිකෙ භගෙ වමීති භගවා. අථ වා භානි නාම නක්ඛත්තානි, තෙහි සමං ගච්ඡන්ති පවත්තන්තීති භගා , සිනෙරුයුගන්ධරඋත්තරකුරුහිමවන්තාදිභාජනලොකවිසෙසසන්නිස්සයා සොභා කප්පට්ඨියභාවතො. තෙපි භගවා වමි තංනිවාසිසත්තාවාසසමතික්කමනතොතප්පටිබද්ධඡන්දරාගප්පහානෙන පජහීති. එවම්පි භගෙ වමීති භගවා.

> ‘‘චක්කවත්තිසිරිං යස්මා, යසං ඉස්සරියං සුඛං;
> පහාසි ලොකචිත්තඤ්ච, සුගතො භගවා තතො’’.

කථං **භාගෙ වමීති භගවා?** භාගා නාම කොට්ඨාසා. තෙ ඛන්ධායතනධාතාදිවසෙන, තත්ථාපි රූපවෙදනාදිවසෙන, අතීතාදිවසෙන ච අනෙකවිධා. තෙ ච භගවා සබ්බං පපඤ්චං, සබ්බං යොගං, සබ්බං ගන්ථං, සබ්බං සංයොජනං, සමුච්ඡින්දිත්වා අමතධාතුං සමධිගච්ඡන්තො වමි උග්ගිරි අනපෙක්ඛො ඡඩ්ඩයි, න පච්චාගමි. තථා හෙස සබ්බත්ථකමෙව පථවිං, ආපං, තෙජං, වායං, චක්ඛුං, සොතං, ඝානං, ජිව්හං, කායං, මනං, රූපෙ, සද්දෙ, ගන්ධෙ, රසෙ, ඵොට්ඨබ්බෙ, ධම්මෙ, චක්ඛුවිඤ්ඤාණං…පෙ…. මනොවිඤ්ඤාණං, චක්ඛුසම්ඵස්සං …පෙ…. මනොසම්ඵස්සං, චක්ඛුසම්ඵස්සජං වෙදනං…පෙ…. මනොසම්ඵස්සජං වෙදනං, චක්ඛුසම්ඵස්සජං සඤ්ඤං…පෙ…. මනොසම්ඵස්සජං සඤ්ඤං; චක්ඛුසම්ඵස්සජං චෙතනං…පෙ…. මනොසම්ඵස්සජං චෙතනං; රූපතණ්හං …පෙ…. ධම්මතණ්හං; රූපවිතක්කං…පෙ…. ධම්මවිතක්කං; රූපවිචාරං…පෙ…. ධම්මවිචාරන්තිආදිනා අනුපදධම්මවිභාගවසෙනපි සබ්බෙව ධම්මකොට්ඨාසෙ අනවසෙසතො වමි උග්ගිරි අනපෙක්ඛපරිච්චාගෙන ඡඩ්ඩයි. වුත්තඤ්හෙතං –

> ‘‘යං තං, ආනන්ද, චත්තං වන්තං මුත්තං පහීනං පටිනිස්සට්ඨං, තං තථාගතො පුන පච්චාගමිස්සතීති නෙතං ඨානං විජ්ජතී’’ති. (දී. නි. 2.183) –

එවම්පි භාගෙ වමීති භගවා. අථ වා භාගෙ වමීති සබ්බෙපි කුසලාකුසලෙ සාවජ්ජානවජ්ජෙ හීනප්පණීතෙ කණ්හසුක්කසප්පටිභාගෙ ධම්මෙ අරියමග්ගඤාණමුඛෙන වමි උග්ගිරි අනපෙක්ඛො පරිච්චජි පජහි, පරෙසඤ්ච තථත්තාය ධම්මං දෙසෙසි. වුත්තම්පි චෙතං –

> ‘‘ධම්මාපි වො, භික්ඛවෙ, පහාතබ්බා පගෙව අධම්මා, කුල්ලූපමං, වො භික්ඛවෙ, ධම්මං දෙසෙස්සාමි, නිත්ථරණත්ථාය නො ගහණත්ථායා’’තිආදි. (ම. නි. 1.240) –

එවම්පි භාගෙ වමීති භගවා.

> ‘‘ඛන්ධායතනධාතාදි-ධම්මභෙදා මහෙසිනා;
> කණ්හසුක්කා යතො වන්තා, තතොපි භගවා මතො’’.

තෙන වුත්තං –

> ‘‘භාගවා භතවා භාගෙ, භගෙ ච වනි භත්තවා;
> භගෙ වමි තථා භාගෙ, වමීති භගවා ජිනො’’ති.

තෙන භගවතා. **අරහතාති** කිලෙසෙහි ආරකත්තා, අනවසෙසානං වා කිලෙසාරීනං හතත්තා, සංසාරචක්කස්ස වා අරානං හතත්තා, පච්චයාදීනං අරහත්තා, පාපකරණෙ රහාභාවාති ඉමෙහි කාරණෙහි අරහතා. අයමෙත්ථ සඞ්ඛෙපො. විත්ථාරො පන විසුද්ධිමග්ගෙ වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බො.

එත්ථ ච **භගවතාති** ඉමිනාස්ස භාග්‍යවන්තතාදීපනෙන කප්පානං අනෙකෙසු අසඞ්ඛ්‍යෙයෙසු උපචිතපුඤ්ඤසම්භාරභාවතො සතපුඤ්ඤලක්ඛණධරස්ස ද්වත්තිංසමහාපුරිසලක්ඛණඅසීතිඅනුබ්‍යඤ්ජන-

බ්‍යාමප්පභාකෙතුමාලාදිපටිමණ්ඩිතා අනඤ්ඤසාධාරණා රූපකායසම්පත්තිදීපිතා හොති. **අරහතාති** ඉමිනාස්ස අනවසෙසකිලෙසප්පහානදීපනෙන ආසවක්ඛයපදට්ඨානසබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණාධිගමපරිදීපනතො දසබලචතුවෙසාරජ්ජඅසාධාරණඤාණඅට්ඨාරසාවෙණිකබුද්ධධම්මාදි- අචින්තෙය්‍යාපරිමෙය්‍යධම්මකායසම්පත්ති දීපිතා හොති. තදුභයෙනපි ලොකියසරික්ඛකානං බහුමතභාවො, ගහට්ඨපබ්බජිතෙහි අභිගමනීයතා, තථා අභිගතානඤ්ච තෙසං කායිකචෙතසිකදුක්ඛාපනයනෙ පටිබලභාවො, ආමිසදානධම්මදානෙහි උපකාරිතා, ලොකියලොකුත්තරෙහි ගුණෙහි සංයොජනසමත්ථතා ච පකාසිතා හොති.

තථා **භගවතාති** ඉමිනා චරණධම්මෙසු මුද්ධභූතදිබ්බවිහාරාදිවිහාරවිසෙසසමායොගපරිදීපනෙන චරණසම්පදා දීපිතා හොති. **අරහතාති** ඉමිනා සබ්බවිජ්ජාසු සිඛාප්පත්තආසවක්ඛයඤාණාධිගමපරිදීපනෙන විජ්ජාසම්පදා දීපිතා හොති. පුරිමෙන වා අන්තරායිකනිය්‍යානිකධම්මානං අවිපරීතවිභත්තභාවදීපනෙන පච්ඡිමවෙසාරජ්ජද්වයසමායොගො, පච්ඡිමෙන සවාසනනිරවසෙසකිලෙසප්පහානදීපනෙන පුරිමවෙසාරජ්ජද්වයසමායොගො විභාවිතො හොති.

තථා පුරිමෙන තථාගතස්ස පටිඤ්ඤාසච්චවචීසච්චඤාණසච්චපරිදීපනෙන, කාමගුණලොකියාධිපච්චයසලාභසක්කාරාදිපරිච්චාගපරිදීපනෙන, අනවසෙසකිලෙසාභිසඞ්ඛාරපරිච්චාගපරිදීපනෙන, ච සච්චාධිට්ඨානචාගාධිට්ඨානපාරිපූරි පකාසිතා හොති; දුතියෙන සබ්බසඞ්ඛාරූපසමසමධිගමපරිදීපනෙන, සම්මාසම්බොධිපරිදීපනෙන ච, උපසමාධිට්ඨානපඤ්ඤාධිට්ඨානපාරිපූරි පකාසිතා හොති. තථා හි භගවතො බොධිසත්තභූතස්ස ලොකුත්තරගුණෙ කතාභිනීහාරස්ස මහාකරුණායොගෙන යථාපටිඤ්ඤං සබ්බපාරමිතානුට්ඨානෙන සච්චාධිට්ඨානං, පාරමිතාපටිපක්ඛපරිච්චාගෙන චාගාධිට්ඨානං, පාරමිතාගුණෙහි චිත්තවූපසමෙන උපසමාධිට්ඨානං, පාරමිතාහි එව පරහිතූපායකොසල්ලතො පඤ්ඤාධිට්ඨානං පාරිපූරිගතං.

තථා ‘යාචකජනං අවිසංවාදෙත්වා දස්සාමී’ති පටිජානනෙන පටිඤ්ඤං අවිසංවාදෙත්වා දානෙන ච සච්චාධිට්ඨානං, දෙය්‍යපරිච්චාගතො චාගාධිට්ඨානං, දෙය්‍යපටිග්ගාහකදානදෙය්‍යපරික්ඛයෙසු ලොභදොසමොහභයවූපසමෙන උපසමාධිට්ඨානං, යථාරහං යථාකාලං යථාවිධි ච දානෙන පඤ්ඤුත්තරතාය ච පඤ්ඤාධිට්ඨානං පාරිපූරිගතං. ඉමිනා නයෙන සෙසපාරමීසුපි චතුරාධිට්ඨානපාරිපූරි වෙදිතබ්බා. සබ්බා හි පාරමියො සච්චප්පභාවිතා චාගාභිබ්‍යඤ්ජිතා උපසමානුබ්‍රූහිතා පඤ්ඤාපරිසුද්ධාති එවං චතුරාධිට්ඨානසමුදාගතස්ස තථාගතස්ස සච්චාධිට්ඨානං සච්චාධිට්ඨානසමුදාගමෙන සීලවිසුද්ධි, චාගාධිට්ඨානසමුදාගමෙන ආජීවවිසුද්ධි, උපසමාධිට්ඨානසමුදාගමෙන චිත්තවිසුද්ධි, පඤ්ඤාධිට්ඨානසමුදාගමෙන දිට්ඨිවිසුද්ධි. තථා සච්චාධිට්ඨානසමුදාගමෙනස්ස සංවාසෙන සීලං වෙදිතබ්බං, චාගාධිට්ඨානසමුදාගමෙන සංවොහාරෙන සොචෙය්‍යං වෙදිතබ්බං, උපසමාධිට්ඨානසමුදාගමෙන ආපදාසු ථාමො වෙදිතබ්බො, පඤ්ඤාධිට්ඨානසමුදාගමෙන සාකච්ඡාය පඤ්ඤා වෙදිතබ්බා.

තථා සච්චාධිට්ඨානසමුදාගමෙන අදුට්ඨො අධිවාසෙති, චාගාධිට්ඨානසමුදාගමෙන අලුද්ධො පටිසෙවති, උපසමාධිට්ඨානසමුදාගමෙන අභීතො පරිවජ්ජෙති, පඤ්ඤාධිට්ඨානසමුදාගමෙන අමූළ්හො විනොදෙති. තථා සච්චාධිට්ඨානසමුදාගමෙන චස්ස නෙක්ඛම්මසුඛප්පත්ති, චාගාධිට්ඨානසමුදාගමෙන පවිවෙකසුඛප්පත්ති, උපසමාධිට්ඨානසමුදාගමෙන උපසමසුඛප්පත්ති, පඤ්ඤාධිට්ඨානසමුදාගමෙන සම්බොධිසුඛප්පත්ති දීපිතා හොති. සච්චාධිට්ඨානසමුදාගමෙන වා විවෙකජපීතිසුඛප්පත්ති, චාගාධිට්ඨානසමුදාගමෙන සමාධිජපීතිසුඛප්පත්ති, උපසමාධිට්ඨානසමුදාගමෙන අපීතිජකායසුඛප්පත්ති, පඤ්ඤාධිට්ඨානසමුදාගමෙන සතිපාරිසුද්ධිජඋපෙක්ඛාසුඛප්පත්ති. තථා සච්චාධිට්ඨානසමුදාගමෙන පරිවාරසම්පත්තිලක්ඛණපච්චයසුඛසමායොගො පරිදීපිතො හොති අවිසංවාදනතො, චාගාධිට්ඨානසමුදාගමෙන සන්තුට්ඨිලක්ඛණසභාවසුඛසමායොගො අලොභභාවතො, උපසමාධිට්ඨානසමුදාගමෙන කතපුඤ්ඤතාලක්ඛණහෙතුසුඛසමායොගො කිලෙසෙහි අනභිභූතභාවතො, පඤ්ඤාධිට්ඨානසමුදාගමෙන විමුත්තිසම්පත්තිලක්ඛණදුක්ඛූපසමසුඛසමායොගො පරිදීපිතො හොති, ඤාණසම්පත්තියා නිබ්බානාධිගමනතො.

තථා සච්චාධිට්ඨානසමුදාගමෙන අරියස්ස සීලක්ඛන්ධස්ස අනුබොධප්පටිවෙධසිද්ධි, චාගාධිට්ඨානසමුදාගමෙන අරියස්ස සමාධික්ඛන්ධස්ස, පඤ්ඤාධිට්ඨානසමුදාගමෙන අරියස්ස පඤ්ඤාක්ඛන්ධස්ස, උපසමාධිට්ඨානසමුදාගමෙන අරියස්ස විමුත්තික්ඛන්ධස්ස අනුබොධප්පටිවෙධසිද්ධි දීපිතා හොති. සච්චාධිට්ඨානපරිපූරණෙන ච තපසිද්ධි, චාගාධිට්ඨානපරිපූරණෙන සබ්බනිස්සග්ගසිද්ධි, උපසමාධිට්ඨානපරිපූරණෙන ඉන්ද්‍රියසංවරසිද්ධි, පඤ්ඤාධිට්ඨානපරිපූරණෙන බුද්ධිසිද්ධි, තෙන ච නිබ්බානසිද්ධි. තථා සච්චාධිට්ඨානපරිපූරණෙන චතුඅරියසච්චාභිසමයප්පටිලාභො, චාගාධිට්ඨානපරිපූරණෙන චතුඅරියවංසප්පටිලාභො, 0.උපසමාධිට්ඨානපරිපූරණෙන චතුඅරියවිහාරප්පටිලාභො, පඤ්ඤාධිට්ඨානපරිපූරණෙන චතුඅරියවොහාරප්පටිලාභො දීපිතො හොති.

අපරො නයො – **භගවතාති** එතෙන සත්තානං ලොකියලොකුත්තරසම්පත්තිඅභිකඞ්ඛාදීපනෙන තථාගතස්ස මහාකරුණා පකාසිතා හොති. **අරහතාති** එතෙන පහානසම්පත්තිදීපනෙන පහානපඤ්ඤා පකාසිතා හොති. තත්ථ පඤ්ඤායස්ස ධම්මරජ්ජපත්ති, කරුණාය ධම්මසංවිභාගො; පඤ්ඤාය සංසාරදුක්ඛනිබ්බිදා, කරුණාය සංසාරදුක්ඛසහනං; පඤ්ඤාය පරදුක්ඛපරිජානනං, කරුණාය පරදුක්ඛප්පටිකාරාරම්භො. පඤ්ඤාය පරිනිබ්බානාභිමුඛභාවො , කරුණාය තදධිගමො; පඤ්ඤාය සයං තරණං, කරුණාය පරෙසං තාරණං; පඤ්ඤාය බුද්ධභාවසිද්ධි, කරුණාය බුද්ධකිච්චසිද්ධි. කරුණාය වා බොධිසත්තභූමියං සංසාරාභිමුඛභාවො, පඤ්ඤාය තත්ථ අනභිරති. තථා කරුණාය පරෙසං අවිහිංසනං, පඤ්ඤාය සයං පරෙහි අභායනං; කරුණාය පරං රක්ඛන්තො අත්තානං

රක්ඛති, පඤ්ඤාය අත්තානං රක්ඛන්තො පරං රක්ඛති. තථා කරුණාය අපරන්තපො, පඤ්ඤාය අනත්තන්තපො. තෙන අත්තහිතාය පටිපන්නාදීසු චතුත්ථපුග්ගලභාවො සිද්ධො හොති .

තථා කරුණාය ලොකනාථතා, පඤ්ඤාය අත්තනාථතා; කරුණාය චස්ස නින්නතාභාවො, පඤ්ඤාය උන්නතාභාවො. තථා කරුණාය සබ්බසත්තෙසු ජනිතානුග්ගහො, පඤ්ඤානුගතත්තා න ච න සබ්බත්ථ විරත්තචිත්තො; පඤ්ඤාය සබ්බධම්මෙසු විරත්තචිත්තො, කරුණානුගතත්තා න ච න සබ්බසත්තානුග්ගහාය පවත්තො. යථා හි කරුණා තථාගතස්ස සිනෙහසොකවිරහිතා, එවං පඤ්ඤා අහංකාරමමංකාරවිනිමුත්තාති අඤ්ඤමඤ්ඤං විසොධිතා පරමවිසුද්ධාති දට්ඨබ්බා. තත්ථ පඤ්ඤාඛෙත්තං බලානි, කරුණාඛෙත්තං වෙසාරජ්ජානි. තෙසු බලසමායොගෙන පරෙහි න අභිභුය්‍යති, වෙසාරජ්ජසමායොගෙන පරෙ අභිභවති. බලෙහි සත්ථුසම්පදාසිද්ධි, වෙසාරජ්ජෙහි සාසනසම්පදාසිද්ධි. තථා බලෙහි බුද්ධරතනසිද්ධි, වෙසාරජ්ජෙහි ධම්මරතනසිද්ධීති අයමෙත්ථ ''භගවතා අරහතා''ති පදද්වයස්ස අත්ථයොජනාය මුඛමත්තදස්සනං.

කස්මා පනෙත්ථ ''වුත්තඤ්හෙතං භගවතා''ති වත්වා පුන ''වුත්ත''න්ති වුත්තං? අනුස්සවපටික්ඛෙපෙන නියමදස්සනත්ථං. යථා හි කෙනචි පරතො සුත්වා වුත්තං යදිපි ච ජානන්තෙන වුත්තං, න තෙනෙව වුත්තං පරෙනපි වුත්තත්තා. න ච තං තෙන වුත්තමෙව, අපිච ඛො සුතම්පි, න එවමිධ. භගවතා හි පරතො අසුත්වා සයම්භුඤාණෙන අත්තනා අධිගතමෙව වුත්තන්ති ඉමස්ස විසෙසස්ස දස්සනත්ථං ද්වික්ඛත්තුං ''වුත්ත''න්ති වුත්තං. ඉදං වුත්තං හොති – ''වුත්තඤ්හෙතං භගවතා'' තඤ්ච ඛො භගවතාව වුත්තං, න අඤ්ඤෙන, වුත්තමෙව ච, න සුතන්ති. අධිකවචනඤ්හි අඤ්ඤමත්ථං බොධෙතීති න පුනරුත්තිදොසො. එස නයො ඉතො පරෙසුපි.

තථා පුබ්බරචනාභාවදස්සනත්ථං ද්වික්ඛත්තුං ''වුත්ත''න්ති වුත්තං. භගවා හි සම්මාසම්බුද්ධතාය ඨානුප්පත්තිකප්පටිභානෙන සම්පත්තපරිසාය අජ්ඣාසයානුරූපං ධම්මං දෙසෙති, න තස්ස කාරණා දානාදීනං විය පුබ්බරචනාකිච්චං අත්ථි. තෙනෙතං දස්සෙති – ''වුත්තඤ්හෙතං භගවතා, තඤ්ච ඛො න පුබ්බරචනාවසෙන තක්කපරියාහතං වීමංසානුචරිතං, අපිච ඛො වෙනෙය්‍යාජ්ඣාසයානුරූපං ඨානසො වුත්තමෙවා''ති.

අප්පටිවත්තියවචනභාවදස්සනත්ථං වා ද්වික්ඛත්තුං ''වුත්ත''න්ති වුත්තං. යඤ්හි භගවතා වුත්තං, වුත්තමෙව තං, න කෙනචි පටික්ඛිපිතුං සක්කා අක්ඛරසම්පත්තියා අත්ථසම්පත්තියා ච. වුත්තං හෙතං –

> ''එතං භගවතා බාරාණසියං ඉසිපතනෙ මිගදායෙ අනුත්තරං ධම්මචක්කං පවත්තිතං අප්පටිවත්තියං කෙනචි සමණෙන වා බ්‍රාහ්මණෙන වා''තිආදි (සං. නි. 5.1081; මහාව. 17).

අපරම්පි වුත්තං –

> ''ඉධ, භික්ඛවෙ, ආගච්ඡෙය්‍ය සමණො වා බ්‍රාහ්මණො වා 'න යිදං දුක්ඛං අරියසච්චං, යං සමණෙන ගොතමෙන පඤ්ඤත්තං, අහමිදං දුක්ඛං අරියසච්චං ඨපෙත්වා අඤ්ඤං දුක්ඛං අරියසච්චං පඤ්ඤාපෙස්සාමී'ති, නෙතං ඨානං විජ්ජතී''තිආදි. –

තස්මා අප්පටිවත්තියවචනභාවදස්සනත්ථම්පි ද්වික්ඛත්තුං ''වුත්ත''න්ති වුත්තං.

අථ වා සොතූනං අත්ථනිප්ඵාදකභාවදස්සනත්ථං ද්වික්ඛත්තුං ''වුත්ත''න්ති වුත්තං. යඤ්හි පරෙසං ආසයාදිං අජානන්තෙන අසබ්බඤ්ඤුනා අදෙසෙ අකාලෙ වා වුත්තං, තං සච්චම්පි සමානං සොතූනං අත්ථනිප්ඵාදනෙ අසමත්ථතාය අවුත්තං නාම සියා, පගෙව අසච්චං. භගවතා පන සම්මාසම්බුද්ධභාවතො සම්මදෙව පරෙසං ආසයාදිං දෙසකාලං අත්ථසිද්ධිඤ්ච ජානන්තෙන වුත්තං එකන්තෙන සොතූනං යථාධිප්පෙතත්ථනිප්ඵාදනතො වුත්තමෙව, නත්ථි තස්ස අවුත්තතාපරියායො. තස්මා සොතූනං අත්ථනිප්ඵාදකභාවදස්සනත්ථම්පි ද්වික්ඛත්තුං ''වුත්ත''න්ති වුත්තං. අපිච යථා න තං සුතං නාම, යං න විඤ්ඤාතත්ථං යඤ්ච න තථත්තාය පටිපන්නං, එවං න තං වුත්තං නාම, යං න සම්මා පටිග්ගහිතං. භගවතො පන වචනං චතස්සොපි පරිසා සම්මදෙව පටිග්ගහෙත්වා තථත්තාය පටිපජ්ජන්ති. තස්මා සම්මදෙව පටිග්ගහිතභාවදස්සනත්ථම්පි ද්වික්ඛත්තුං ''වුත්ත''න්ති වුත්තං.

අථ වා අරියෙහි අවිරුද්ධවචනභාවදස්සනත්ථං ද්වික්ඛත්තුං ''වුත්ත''න්ති වුත්තං. යථා හි භගවා කුසලාකුසලසාවජ්ජානවජ්ජභෙදෙ ධම්මෙ පවත්තිනිවත්තියො සම්මුතිපරමත්ථෙ ච අවිසංවාදෙන්තො වදති, එවං ධම්මසෙනාපතිප්පභුතයො අරියාපි භගවති ධරමානෙ පරිනිබ්බුතෙ ච තස්සෙව දෙසනං අනුගන්ත්වා වදන්ති, න තත්ථ නානාවාදතා. තස්මා **වුත්තමරහතා** තතො පරභාගෙ අරහතා අරියසඞ්ඝෙනාපීති එවං අරියෙහි අවිරුද්ධවචනභාවදස්සනත්ථම්පි එවං වුත්තං.

අථ වා පුරිමෙහි සම්මාසම්බුද්ධෙහි වුත්තනයභාවදස්සනත්ථං ද්වික්ඛත්තුං ''වුත්ත''න්ති වුත්තං. සතිපි හි ජාතිගොත්තායුප්පමාණාදිවිසෙසෙ දසබලාදිගුණෙහි විය ධම්මදෙසනාය බුද්ධානං විසෙසො නත්ථි, අඤ්ඤමඤ්ඤං අත්තනා ච තෙ පුබ්බෙනාපරං අවිරුද්ධමෙව වදන්ති. තස්මා **වුත්තඤ්හෙතං** යථා බුද්ධෙහි අත්තනා ච පුබ්බෙ, ඉදානිපි

අම්හාකං භගවතා තථෙව වුත්තං අරහතාති එවං පුරිමබුද්ධෙහි අත්තනා ච සුත්තන්තරෙසු වුත්තනයභාවදස්සනත්ථම්පි ද්වික්ඛත්තුං ‘‘වුත්ත’’න්ති වුත්තං. තෙන බුද්ධානං දෙසනාය සබ්බත්ථ අවිරොධො දීපිතො හොති.

අථ වා ‘‘වුත්ත’’න්ති යදෙතං දුතියං පදං, තං අරහන්තවුත්තභාවවචනං දට්ඨබ්බං. ඉදං වුත්තං හොති – වුත්තඤ්හෙතං භගවතා අරහතාපි වුත්තං – ‘‘එකධම්මං, භික්ඛවෙ’’තිආදිකං ඉදානි වුච්චමානං වචනන්ති. අථ වා ‘‘වුත්ත’’න්ති යදෙතං දුතියං පදං, තං න වචනත්ථං, අථ ඛො වපනත්ථං දට්ඨබ්බං. තෙනෙතං දස්සෙති – ‘‘වුත්තඤ්හෙතං භගවතා, තඤ්ච ඛො න වුත්තමත්තං, න කථිතමත්තං; අථ ඛො වෙනෙය්‍යානං කුසලමූලං වපිත’’න්ති අත්ථො. අථ වා යදෙතං වුත්තන්ති දුතියං පදං, තං වත්තනත්ථං. අයං හිස්ස අත්ථො – වුත්තඤ්හෙතං භගවතා අරහතා, තඤ්ච ඛො න වුත්තමත්තං, අපිච තදත්ථජාතං වුත්තං චරිතන්ති. තෙන ‘‘යථා වාදී භගවා තථා කාරී’’ති දස්සෙති. අථ වා වුත්තං භගවතා, වුත්තවචනං අරහතා වත්තුං යුත්තෙනාති අත්ථො.

අථ වා ‘‘වුත්ත’’න්ති සඞ්ඛෙපකථාඋද්දිසනං සන්ධායාහ, පුන ‘‘වුත්ත’’න්ති විත්ථාරකථානිදස්සනං. භගවා හි සඞ්ඛෙපතො විත්ථාරතො ච ධම්මං දෙසෙති. අථ වා භගවතො දුරුත්තවචනාභාවදස්සනත්ථං ‘‘වුත්තඤ්හෙතං භගවතා’’ති වත්වා පුන ‘‘වුත්ත’’න්ති වුත්තං. සබ්බදා ඤාණානුගතවචීකම්මතාය හි භගවතො සවාසනපහීනසබ්බදොසස්ස අක්ඛලිතබ්‍යප්පථස්ස කදාචිපි දුරුත්තං නාම නත්ථි. යථා කෙචි ලොකෙ සතිසම්මොසෙන වා දවා වා රවා වා කිඤ්චි වත්වා අථ පටිලද්ධසඤ්ඤා පුබ්බෙ වුත්තං අවුත්තං වා කරොන්ති පටිසඞ්ඛරොන්ති වා, න එවං භගවා. භගවා පන නිච්චකාලං සමාහිතො. අසම්මොසධම්මො අසම්මොහධම්මො ච සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණසමුපබ්‍රූළ්හාය පටිභානපටිසම්භිදාය උපනීතමත්ථං අපරිමිතකාලං සම්භතපුඤ්ඤසම්භාරසමුදාගතෙහි අනඤ්ඤසාධාරණෙහි විසදවිසුද්ධෙහි කරණවිසෙසෙහි සොතායතනරසායනභූතං සුණන්තානං අමතවස්සං වස්සන්තො විය සොතබ්බසාරං සවනානුත්තරියං චතුසච්චං පකාසෙන්තො කරවීකරුතමඤ්ජුනා සරෙන සභාවනිරුත්තියා වෙනෙය්‍යජ්ඣාසයානුරූපං වචනං වදති, නත්ථි තත්ථ වාලග්ගමත්තම්පි අවක්ඛලිතං, කුතො පන දුරුත්තාවකාසො. තස්මා ‘‘යං භගවතා වුත්තං, තං වුත්තමෙව, න අවුත්තං දුරුත්තං වා කදාචි හොතී’’ති දස්සනත්ථං – ‘‘වුත්තඤ්හෙතං භගවතා’’ති වත්වා පුන – ‘‘වුත්තමරහතා’’ති වුත්තන්ති න එත්ථ පුනරුත්තිදොසොති. එවමෙත්ථ පුනරුත්තසද්දස්ස සාත්ථකතා වෙදිතබ්බා.

ඉති මෙ සුතන්ති එත්ථ **ඉතීති** අයං ඉතිසද්දො හෙතුපරිසමාපනාදිපදත්ථවිපරියායපකාරනිදස්සනාවධාරණාදිඅනෙකත්ථප්පභෙදො. තථා හෙස – ‘‘රුප්පතීති ඛො, භික්ඛවෙ, තස්මා රූපන්ති වුච්චතී’’තිආදීසු (සං. නි. 3.79) හෙතුඅත්ථෙ දිස්සති. ‘‘තස්මාතිහ මෙ, භික්ඛවෙ, ධම්මදායාදා භවථ, මා ආමිසදායාදා. අත්ථි මෙ තුම්හෙසු අනුකම්පා – කින්ති මෙ සාවකා ධම්මදායාදා භවෙය්‍යුං, නො ආමිසදායාදා’’තිආදීසු (ම. නි. 1.30) පරිසමාපනෙ. ‘‘ඉති වා ඉති එවරූපා විසූකදස්සනා පටිවිරතො’’තිආදීසු (දී. නි. 1.10) ආදිඅත්ථෙ. ‘‘මාගණ්ඩියොති වා තස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස සඞ්ඛා සමඤ්ඤා පඤ්ඤත්ති වොහාරො නාමං නාමකම්මං නාමධෙය්‍යං නිරුත්ති බ්‍යඤ්ජනං අභිලාපො’’තිආදීසු (මහානි. 75) පදත්ථවිපරියායෙ. ‘‘ඉති ඛො, භික්ඛවෙ, සප්පටිභයො බාලො, අප්පටිභයො පණ්ඩිතො; සඋපද්දවො බාලො, අනුපද්දවො පණ්ඩිතො; සඋපසග්ගො බාලො , අනුපසග්ගො පණ්ඩිතො’’තිආදීසු (අ. නි. 3.1) පකාරෙ. ‘‘සබ්බමත්ථීති ඛො, කච්චාන, අයමෙකො අන්තො, සබ්බං නත්ථීති ඛො, කච්චාන, අයං දුතියො අන්තො’’තිආදීසු (සං. නි. 2.15) නිදස්සනෙ . ‘‘අත්ථි ඉදප්පච්චයා ජරාමරණන්ති ඉති පුට්ඨෙන සතා, ආනන්ද, අත්ථීතිස්ස වචනීයං. කිංපච්චයා ජරාමරණන්ති ඉති චෙ වදෙය්‍ය, ජාතිපච්චයා ජරාමරණන්ති ඉච්චස්ස වචනීය’’න්තිආදීසු (දී. නි. 2.96) අවධාරණෙ, සන්නිට්ඨානෙති අත්ථො. ස්වායමිධ පකාරනිදස්සනාවධාරණෙසු දට්ඨබ්බො.

තත්ථ පකාරත්ථෙන ඉතිසද්දෙන එතමත්ථං දීපෙති – නානානයනිපුණමනෙකජ්ඣාසයසමුට්ඨානං අත්ථබ්‍යඤ්ජනසම්පන්නං විවිධපාටිහාරියං ධම්මත්ථදෙසනාපටිවෙධගම්භීරං සබ්බසත්තානං සකසකභාසානුරූපතො සොතපථමාගච්ඡන්තං තස්ස භගවතො වචනං සබ්බප්පකාරෙන කො සමත්ථො විඤ්ඤාතුං, සබ්බථාමෙන පන සොතුකාමතං ජනෙත්වාපි ඉති මෙ සුතං, මයාපි එකෙන පකාරෙන සුතන්ති.

එත්ථ ච එකත්තනානත්තඅබ්‍යාපාරඑවංධම්මතාසඞ්ඛාතා නන්දියාවත්තතිපුක්ඛලසීහවික්කීළිතදිසාලොචනඅඞ්කුසසඞ්ඛාතා ච විසයාදිභෙදෙන නානාවිධා නයා නානානයා. නයා වා පාළිගතියො, තා ච පඤ්ඤත්තිඅනුපඤ්ඤත්තිආදිවසෙන සංකිලෙසභාගියාදිලොකියාදිතදුභයවොමිස්සතාදිවසෙන, කුසලාදිවසෙන, ඛන්ධාදිවසෙන, සඞ්ගහාදිවසෙන, සමයවිමුත්තාදිවසෙන, ඨපනාදිවසෙන, කුසලමූලාදිවසෙන, තිකපට්ඨානාදිවසෙන ච නානප්පකාරාති නානානයා. තෙහි නිපුණං සණ්හං සුඛුමන්ති **නානානයනිපුණං**.

ආසයොව අජ්ඣාසයො, සො ච සස්සතාදිභෙදෙන අප්පරජක්ඛතාදිභෙදෙන ච අනෙකවිධො. අත්තජ්ඣාසයාදිකො එව වා අනෙකො අජ්ඣාසයො අනෙකජ්ඣාසයො. සො සමුට්ඨානං උප්පත්තිහෙතු එතස්සාති **අනෙකජ්ඣාසයසමුට්ඨානං**.

කුසලාදිඅත්ථසම්පත්තියා තබ්බිභාවනබ්‍යඤ්ජනසම්පත්තියා සඞ්කාසනපකාසනවිවරණවිභජනඋත්තානීකරණපඤ්ඤත්තිවසෙන ඡහි අත්ථපදෙහි අක්ඛරපදබ්‍යඤ්ජනාකාරනිරුත්තිනිද්දෙසවසෙන ඡහි බ්‍යඤ්ජනපදෙහි ච සමන්නාගතත්තා **අත්ථබ්‍යඤ්ජනසම්පන්නං**.

ඉද්ධිආදෙසනානුසාසනීභෙදෙන තෙසු ච එකෙකස්ස විසයාදිභෙදෙන විවිධං බහුවිධං වා පාටිහාරියං එතස්සාති **විවිධපාටිහාරියං**. තත්ථ පටිපක්ඛහරණතො රාගාදිකිලෙසාපනයනතො පටිහාරියන්ති අත්ථෙ සති භගවතො පටිපක්ඛා රාගාදයො න සන්ති යෙ හරිතබ්බා, පුථුජ්ජනානම්පි විගතූපක්කිලෙසෙ අට්ඨගුණසමන්නාගතෙ චිත්තෙ හතපටිපක්ඛෙ ඉද්ධිවිධං පවත්තති. තස්මා තත්ථ පවත්තවොහාරෙන ච න සක්කා ඉධ පාටිහාරියන්ති වත්තුං. යස්මා පන මහාකාරුණිකස්ස භගවතො වෙනෙය්‍යගතා ච කිලෙසා පටිපක්ඛා, තස්මා තෙසං හරණතො පාටිහාරියං. අථ වා භගවතො සාසනස්ස ච පටිපක්ඛා තිත්ථියා, තෙසං හරණතො පාටිහාරියං. තෙ හි දිට්ඨිහරණවසෙන දිට්ඨිප්පකාසනෙ අසමත්ථභාවෙන ච ඉද්ධිආදෙසනානුසාසනීහි හරිතා අපනීතා හොන්ති. පටීති වා පච්ඡාති අත්ථො. තස්මා සමාහිතෙ චිත්තෙ විගතූපක්කිලෙසෙ කතකිච්චෙන පච්ඡා හරිතබ්බං පවත්තෙතබ්බන්ති පටිහාරියං. අත්තනො වා උපක්කිලෙසෙසු චතුත්ථජ්ඣානමග්ගෙහි හරිතෙසු පච්ඡා හරණං පටිහාරියං. ඉද්ධිආදෙසනානුසාසනියො ච විගතූපක්කිලෙසෙන කතකිච්චෙන සත්තහිතත්ථං පුන පවත්තෙතබ්බා, හරිතෙසු ච අත්තනො උපක්කිලෙසෙසු පරසන්තානෙ උපක්කිලෙසහරණානි හොන්තීති පටිහාරියානි භවන්ති. පටිහාරියමෙව පාටිහාරියං, පටිහාරියෙ වා ඉද්ධිආදෙසනානුසාසනිසමුදායෙ භවං එකෙකං පාටිහාරියන්ති වුච්චති. පටිහාරියං වා චතුත්ථජ්ඣානං මග්ගො ච පටිපක්ඛහරණතො, තත්ථ ජාතං, තස්මිං වා නිමිත්තභූතෙ, තතො වා ආගතන්ති පාටිහාරියං.

යස්මා පන තන්තිඅත්ථදෙසනාතබ්බොහාරාභිසමයසඞ්ඛාතා හෙතුහෙතුඵලතදුභයපඤ්ඤත්තිපටිවෙධසඞ්ඛාතා වා ධම්මත්ථදෙසනාපටිවෙධා ගම්භීරා, අනුපචිතසම්භාරෙහි සසාදීහි විය මහාසමුද්දො දුක්ඛොගාළ්හා අලබ්භනෙය්‍යප්පතිට්ඨා ච. තස්මා තෙහි චතූහි ගම්භීරභාවෙහි යුත්තන්ති **ධම්මත්ථදෙසනාපටිවෙධගම්භීරං.**

එකො එව භගවතො ධම්මදෙසනාඝොසො එකස්මිං ඛණෙ පවත්තමානො නානාභාසානං සත්තානං අත්තනො අත්තනො භාසාවසෙන අපුබ්බං අචරිමං ගහණූපගො හුත්වා අත්ථාධිගමාය හොති. අචින්තෙය්‍යො හි බුද්ධානං බුද්ධානුභාවොති සබ්බසත්තානං සකසකභාසානුරූපතො සොතපථමාගච්ඡතීති වෙදිතබ්බං.

නිදස්සනත්ථෙන – ''නාහං සයම්භූ, න මයා ඉදං සච්ඡිකත''න්ති අත්තානං පරිමොචෙන්තො – ''ඉති මෙ සුතං, මයාපි එවං සුත''න්ති ඉදානි වත්තබ්බං සකලං සුත්තං නිදස්සෙති.

අවධාරණත්ථෙන – ''එතදග්ගං, භික්ඛවෙ, මම සාවකානං භික්ඛූනං බහුස්සුතානං යදිදං ආනන්දො, ගතිමන්තානං, සතිමන්තානං, ධිතිමන්තානං, උපට්ඨාකානං යදිදං ආනන්දො''ති (අ. නි. 1.219-223) එවං භගවතා, ''ආයස්මා ආනන්දො අත්ථකුසලො ධම්මකුසලො බ්‍යඤ්ජනකුසලො නිරුත්තිකුසලො පුබ්බාපරකුසලො''ති (අ. නි. 5.169) එවං ධම්මසෙනාපතිනා ච පසත්ථභාවානුරූපං අත්තනො ධාරණබලං දස්සෙන්තො සත්තානං සොතුකම්‍යතං ජනෙති – ''ඉති මෙ සුතං, තඤ්ච ඛො අත්ථතො වා බ්‍යඤ්ජනතො වා අනූනමනධිකං, එවමෙව, න අඤ්ඤථා, දට්ඨබ්බ''න්ති. **අඤ්ඤථා**ති භගවතො සම්මුඛා සුතාකාරතො අඤ්ඤථා, න පන භගවතා දෙසිතාකාරතො. අචින්තෙය්‍යානුභාවා හි භගවතො දෙසනා, සා න සබ්බාකාරෙන සක්කා විඤ්ඤාතුන්ති වුත්තොවායමත්ථො. සුතාකාරාවිරුජ්ඣනමෙව හි ධාරණබලං. න හෙත්ථ අත්ථන්තරතාපරිහාරො ද්වින්නම්පි අත්ථානං එකවිසයත්තා. ඉතරථා හි ථෙරො භගවතො දෙසනාය සබ්බථා පටිග්ගහණෙ සමත්ථො අසමත්ථොති වා ආපජ්ජෙය්‍යාති.

මෙ-සද්දො තීසු අත්ථෙසු දිස්සති. තථා හිස්ස – ''ගාථාභිගීතං මෙ අභොජනෙය්‍ය''න්තිආදීසු (සං. නි. 1.194; සු. නි. 81) මයාති අත්ථො. ''සාධු මෙ, භන්තෙ, භගවා සංඛිත්තෙන ධම්මං දෙසෙතූ''තිආදීසු (සං. නි. 4.88; 5.381; අ. නි. 4.257) මය්හන්ති අත්ථො. ''ධම්මදායාදා මෙ, භික්ඛවෙ, භවථා''තිආදීසු (ම. නි. 1.29) මමාති අත්ථො. ඉධ පන ''මයා සුත''න්ති ච ''මම සුත''න්ති ච අත්ථද්වයෙ යුජ්ජති.

එත්ථ ච යො පරො න හොති, සො අත්තාති එවං වත්තබ්බෙ නියකජ්ඣත්තසඞ්ඛාතෙ සකසන්තානෙ වත්තනතො තිවිධොපි **මෙ**-සද්දො යදිපි එකස්මිංයෙව අත්ථෙ දිස්සති, කරණසම්පදානාදිවිසෙසසඞ්ඛාතො පනස්ස විජ්ජතෙවායං අත්ථභෙදොති ආහ – ''මෙ-සද්දො තීසු අත්ථෙසු දිස්සතී''ති.

සුතන්ති අයං **සුත**-සද්දො සඋපසග්ගො අනුපසග්ගො ච ගමනවිස්සුතකිලින්නූපචිතානුයොගසොතවිඤ්ඤෙය්‍යසොතද්වාරානුසාරවිඤ්ඤාතාදිඅනෙකත්ථප්පභෙදො. කිඤ්චාපි හි කිරියාවිසෙසකො උපසග්ගො, ජොතකභාවතො පන සතිපි තස්මිං සුත-සද්දො එව තං තං අත්ථං වදතීති අනුපසග්ගස්ස සුතසද්දස්ස අත්ථුද්ධාරෙ සඋපසග්ගොපි උදාහරීයති.

තත්ථ ''සෙනාය පසුතො''තිආදීසු ගච්ඡන්තොති අත්ථො. ''සුතධම්මස්ස පස්සතො''තිආදීසු (උදා. 11) විස්සුතධම්මස්සාති අත්ථො. ''අවස්සුතා අවස්සුතස්සා''තිආදීසු (පාචි. 657) කිලින්නා කිලින්නස්සාති අත්ථො. ''තුම්හෙහි පුඤ්ඤං පසුතං අනප්පක''න්තිආදීසු (ඛු. පා. 7.12) උපචිතන්ති අත්ථො. ''යෙ ඣානප්පසුතා ධීරා''තිආදීසු (ධ. ප. 181) ඣානානුයුත්තාති අත්ථො. ''දිට්ඨං සුතං මුත''න්තිආදීසු (ම. නි. 1.241) සොතවිඤ්ඤෙය්‍යන්ති අත්ථො. ''සුතධරො සුතසන්නිචයො''තිආදීසු (ම. නි. 1.339) සොතද්වාරානුසාරවිඤ්ඤාතධරොති අත්ථො. ඉධ පනස්ස ''සොතද්වාරානුසාරෙන උපධාරිත''න්ති වා ''උපධාරණ''න්ති වා අත්ථො. මෙ-සද්දස්ස හි මයාති අත්ථෙ සති ''ඉති මෙ සුතං, මයා සොතද්වාරානුසාරෙන උපධාරිත''න්ති අත්ථො. මමාති අත්ථෙ සති ''ඉති මම සුතං සොතද්වාරානුසාරෙන උපධාරණ''න්ති අත්ථො.

එවමෙතෙසු තීසු පදෙසු යස්මා සුතසද්දසන්නිධානෙ පයුත්තෙන **ඉති**සද්දෙන සවනකිරියාජොතකෙන භවිතබ්බං. තස්මා **ඉතීති** සොතවිඤ්ඤාණාදිවිඤ්ඤාණකිච්චනිදස්සනං. **මෙති** වුත්තවිඤ්ඤාණසමඞ්ගිපුග්ගලනිදස්සනං. සබ්බානිපි වාක්‍යානි එවකාරත්ථසහිතානියෙව අවධාරණඵලත්තා. තෙන **සුතන්ති** අස්සවනභාවප්පටික්ඛෙපතො අනූනාවිපරීතග්ගහණනිදස්සනං. යථා හි සුතං සුතමෙවාති වත්තබ්බතං අරහති, තං සම්මා සුතං අනූනග්ගහණං අවිපරීතග්ගහණඤ්ච හොතීති. අථ වා සද්දන්තරත්ථාපොහනවසෙන සද්දො අත්ථං වදතීති, යස්මා සුතන්ති එතස්ස අසුතං න හොතීති අයමත්ථො, තස්මා සුතන්ති අස්සවනභාවප්පටික්ඛෙපතො අනූනාවිපරීතග්ගහණනිදස්සනං. ඉදං වුත්තං හොති – ඉති මෙ සුතං, න දිට්ඨං, න සයම්භුඤාණෙන සච්ඡිකතං, න අඤ්ඤථා වා උපලද්ධං, අපිච සුතංව, තඤ්ච ඛො සම්මදෙවාති. අවධාරණත්ථෙ වා ඉතිසද්දෙ අයමත්ථයොජනාති තදපෙක්ඛස්ස සුත-සද්දස්ස නියමත්ථො සම්භවතීති අස්සවනභාවප්පටික්ඛෙපො, අනූනාවිපරීතග්ගහණනිදස්සනතා ච වෙදිතබ්බා. එවං සවනහෙතුසවනවිසෙසවසෙන පදත්තයස්ස අත්ථයොජනා කතාති දට්ඨබ්බං.

තථා **ඉතීති** සොතද්වාරානුසාරෙන පවත්තාය විඤ්ඤාණවීථියා නානත්ථබ්‍යඤ්ජනග්ගහණතො නානප්පකාරෙන ආරම්මණෙ පවත්තිභාවප්පකාසනං ආකාරත්ථො ඉතිසද්දොති කත්වා. **මෙති** අත්තප්පකාසනං. **සුතන්ති** ධම්මප්පකාසනං යථාවුත්තාය විඤ්ඤාණවීථියා පරියත්තිධම්මාරම්මණත්තා. අයඤ්හෙත්ථ සඞ්ඛෙපො – නානප්පකාරෙන ආරම්මණෙ පවත්තාය විඤ්ඤාණවීථියා කාරණභූතාය මයා න අඤ්ඤං කතං, ඉදං පන කතං, අයං ධම්මො සුතොති.

තථා **ඉතීති** නිදස්සිතබ්බප්පකාසනං නිදස්සනත්ථො ඉති-සද්දොති කත්වා නිදස්සෙතබ්බස්ස නිදස්සිතබ්බත්තාභාවාභාවතො. තස්මා ඉතිසද්දෙන සකලම්පි සුතං පච්චාමට්ඨන්ති වෙදිතබ්බං. **මෙති** පුග්ගලප්පකාසනං. **සුතන්ති** පුග්ගලකිච්චප්පකාසනං. සුත-සද්දෙන හි ලබ්භමානා සවනකිරියා සවනවිඤ්ඤාණප්පබන්ධප්පටිබද්ධා, තත්ථ ච පුග්ගලවොහාරො. න හි පුග්ගලවොහාරරහිතෙ ධම්මප්පබන්ධෙ සවනකිරියා ලබ්භති. තස්සායං සඞ්ඛෙපත්ථො – යං සුත්තං නිද්දිසිස්සාමි, තං මයා ඉති සුතන්ති.

තථා **ඉතීති** යස්ස චිත්තසන්තානස්ස නානාරම්මණප්පවත්තියා නානත්ථබ්‍යඤ්ජනග්ගහණං හොති, තස්ස නානාකාරනිද්දෙසො ආකාරත්ථො ඉතිසද්දොති කත්වා. **ඉතීති** හි අයං ආකාරපඤ්ඤත්ති ධම්මානං තං තං පවත්තිආකාරං උපාදාය පඤ්ඤාපෙතබ්බසභාවත්තා. **මෙති** කත්තුනිද්දෙසො. **සුතන්ති** විසයනිද්දෙසො. සොතබ්බො හි ධම්මො සවනකිරියාකත්තුපුග්ගලස්ස සවනකිරියාවසෙන පවත්තිට්ඨානං හොති. එත්තාවතා නානප්පකාරප්පවත්තෙන චිත්තසන්තානෙන තංසමඞ්ගිනො කත්තු විසයෙ ගහණසන්නිට්ඨානං දස්සිතං හොති.

අථ වා **ඉතීති** පුග්ගලකිච්චනිද්දෙසො. සුතානඤ්හි ධම්මානං ගහිතාකාරස්ස නිදස්සනස්ස අවධාරණස්ස වා පකාසනභාවෙන ඉතිසද්දෙන තදාකාරාදිධාරණස්ස පුග්ගලවොහාරුපාදානධම්මබ්‍යාපාරභාවතො පුග්ගලකිච්චං නාම නිද්දිට්ඨං හොතීති. **සුතන්ති** විඤ්ඤාණකිච්චනිද්දෙසො. පුග්ගලවාදිනොපි හි සවනකිරියා විඤ්ඤාණනිරපෙක්ඛා න හොතීති. **මෙති** උභයකිච්චයුත්තපුග්ගලනිද්දෙසො . **මෙති** හි සද්දප්පවත්ති එකන්තෙනෙව සත්තවිසෙසවිසයා, විඤ්ඤාණකිච්චඤ්ච තත්ථෙව සමොදහිතබ්බන්ති. අයං පනෙත්ථ සඞ්ඛෙපො – මයා සවනකිච්චවිඤ්ඤාණසමඞ්ගිනා පුග්ගලෙන විඤ්ඤාණවසෙන ලද්ධස්සවනකිච්චවොහාරෙන සුතන්ති.

තථා **ඉතීති** ච **මෙති** ච සච්චිකට්ඨපරමත්ථවසෙන අවිජ්ජමානපඤ්ඤත්ති. සබ්බස්ස හි සද්දාධිගමනීයස්ස අත්ථස්ස පඤ්ඤත්තිමුඛෙනෙව පටිපජ්ජිතබ්බත්තා සබ්බපඤ්ඤත්තීනඤ්ච විජ්ජමානාදීසු ඡස්වෙව පඤ්ඤත්තීසු අවරොධො, තස්මා යො මායාමරීචිආදයො විය අභූතත්ථො, අනුස්සවාදීහි ගහෙතබ්බො විය අනුත්තමත්ථො ච න හොති. සො රූපසද්දාදිකො රුප්පනානුභවනාදිකො ච පරමත්ථසභාවො සච්චිකට්ඨපරමත්ථවසෙන විජ්ජති. යො පන ඉතීති ච මෙති ච වුච්චමානො ආකාරාදිඅපරමත්ථසභාවො සච්චිකට්ඨපරමත්ථවසෙන අනුපලබ්භමානො අවිජ්ජමානපඤ්ඤත්ති නාම, කිමෙත්ථ තං පරමත්ථතො අත්ථි, යං ඉතීති වා මෙති වා නිද්දෙසං ලභෙථ. **සුතන්ති** විජ්ජමානපඤ්ඤත්ති. යඤ්හි තං සොතෙන උපලද්ධං, තං පරමත්ථතො විජ්ජමානන්ති.

තථා **ඉතීති** සොතපථමාගතෙ ධම්මෙ උපාදාය තෙසං උපධාරිතාකාරාදීනං පච්චාමසනවසෙන. **මෙති** සසන්තතිපරියාපන්නෙ ඛන්ධෙ කරණාදිවිසෙසවිසිට්ඨෙ උපාදාය වත්තබ්බතො උපාදාපඤ්ඤත්ති. **සුතන්ති** දිට්ඨාදීනි උපනිධාය වත්තබ්බතො උපනිධාපඤ්ඤත්ති. දිට්ඨාදිසභාවරහිතෙ සද්දායතනෙ පවත්තමානොපි සුතවොහාරො දුතියං, තතියන්ති ආදිකො විය පඨමාදිං නිස්සාය ''යං න දිට්ඨමුතවිඤ්ඤාතනිරපෙක්ඛං, තං සුත''න්ති විඤ්ඤෙය්‍යත්තා දිට්ඨාදීනි උපනිධාය වත්තබ්බො හොති. අසුතං න හොතීති හි සුතන්ති පකාසිතොයමත්ථොති.

එත්ථ ච **ඉතීති** වචනෙන අසම්මොහං දීපෙති. පටිවිද්ධා හි අත්ථස්ස පකාරවිසෙසා ඉතීති ඉධ ආයස්මතා ආනන්දෙන පච්චාමට්ඨා, තෙනස්ස අසම්මොහො දීපිතො. න හි සම්මූළ්හො නානප්පකාරප්පටිවෙධසමත්ථො හොති, ලොභප්පහානාදිවසෙන නානප්පකාරා දුප්පටිවිද්ධා ච සුත්තත්ථා නිද්දිසීයන්ති . **සුතන්ති** වචනෙන අසම්මොසං දීපෙති සුතාකාරස්ස යාථාවතො දස්සියමානත්තා යස්ස හි සුතං සම්මුට්ඨං හොති, න සො කාලන්තරෙ මයා සුතන්ති පටිජානාති. ඉච්චස්ස අසම්මොහෙන සම්මොහාභාවෙන පඤ්ඤාය එව වා සවනකාලසම්භූතාය තදුත්තරිකාලපඤ්ඤාසිද්ධි, තථා අසම්මොසෙන සතිසිද්ධි. තත්ථ පඤ්ඤාපුබ්බඞ්ගමාය සතියා

බ්‍යඤ්ජනාවධාරණසමත්ථතා. බ්‍යඤ්ජනානඤ්හි පටිවිජ්ඣිතබ්බො ආකාරො නාතිගම්භීරො, යථාසුතධාරණමෙව තත්ථ කරණීයන්ති සතියා බ්‍යාපාරො අධිකො, පඤ්ඤා තත්ථ ගුණීභූතා හොති පඤ්ඤාය පුබ්බඞ්ගමාති කත්වා. සතිපුබ්බඞ්ගමාය පඤ්ඤාය අත්ථප්පටිවෙධසමත්ථතා. අත්ථස්ස හි පටිවිජ්ඣිතබ්බො ආකාරො ගම්භීරොති පඤ්ඤාය බ්‍යාපාරො අධිකො, සති තත්ථ ගුණීභූතා හොති සතියා පුබ්බඞ්ගමාති කත්වා. තදුභයසමත්ථතායොගෙන අත්ථබ්‍යඤ්ජනසම්පන්නස්ස ධම්මකොසස්ස අනුපාලනසමත්ථතාය ධම්මභණ්ඩාගාරිකත්තසිද්ධි.

අපරො නයො – **ඉතී**ති වචනෙන යොනිසොමනසිකාරං දීපෙති. තෙන වුච්චමානානං ආකාරනිදස්සනාවධාරණත්ථානං උපරි වක්ඛමානානං නානප්පකාරප්පටිවෙධජොතකානං අවිපරීතසද්ධම්මවිසයත්තා. න හි අයොනිසො මනසිකරොතො නානප්පකාරප්පටිවෙධො සම්භවති. **සුත**න්ති වචනෙන අවික්ඛෙපං දීපෙති, නිදානපුච්ඡාවසෙන පකරණප්පත්තස්ස වක්ඛමානස්ස සුත්තස්ස සවනං න සමාධානමන්තරෙන සම්භවති වික්ඛිත්තචිත්තස්ස සවනාභාවතො. තථා හි වික්ඛිත්තචිත්තො පුග්ගලො සබ්බසම්පත්තියා වුච්චමානොපි ‘‘න මයා සුතං, පුන භණථා’’ති වදති. යොනිසොමනසිකාරෙන චෙත්ථ අත්තසම්මාපණිධිං පුබ්බෙකතපුඤ්ඤතඤ්ච සාධෙති, සම්මා අප්පණිහිතත්තස්ස පුබ්බෙ අකතපුඤ්ඤස්ස වා තදභාවතො. අවික්ඛෙපෙන සද්ධම්මස්සවනං සප්පුරිසූපනිස්සයඤ්ච සාධෙති, අස්සුතවතො සප්පුරිසූපනිස්සයරහිතස්ස ච තදභාවතො. න හි වික්ඛිත්තචිත්තො සද්ධම්මං සොතුං සක්කොති, න ච සප්පුරිසෙ අනුපස්සයමානස්ස සවනං අත්ථි.

අපරො නයො – ‘‘යස්ස චිත්තසන්තානස්ස නානාකාරප්පවත්තියා නානත්ථබ්‍යඤ්ජනග්ගහණං හොති, තස්ස නානාකාරනිද්දෙසො’’ති වුත්තං. යස්මා ච සො භගවතො වචනස්ස අත්ථබ්‍යඤ්ජනප්පභෙදපරිච්ඡෙදවසෙන සකලසාසනසම්පත්තිඔගාහනෙන නිරවසෙසපරහිතපාරිපූරිකාරණභූතො එවංභද්දකො ආකාරො න සම්මා අප්පණිහිතත්තනො පුබ්බෙ අකතපුඤ්ඤස්ස වා හොති, තස්මා **ඉතී**ති ඉමිනා භද්දකෙන ආකාරෙන පච්ඡිමචක්කද්වයසම්පත්තිමත්තනො දීපෙති, **සුත**න්ති සවනයොගෙන පුරිමචක්කද්වයසම්පත්තිං. න හි අප්පතිරූපෙ දෙසෙ වසතො සප්පුරිසූපනිස්සයරහිතස්ස වා සවනං අත්ථි. ඉච්චස්ස පච්ඡිමචක්කද්වයසිද්ධියා ආසයසුද්ධි සිද්ධා හොති, සම්මා පණිහිතත්තො පුබ්බෙ ච කතපුඤ්ඤො විසුද්ධාසයො හොති, තදවිසුද්ධිහෙතූනං කිලෙසානං දූරීභාවතො. තථා හි වුත්තං – ‘‘සම්මා පණිහිතං චිත්තං, සෙය්‍යසො නං තතො කරෙ’’ති (ධ. ප. 43) ‘‘කතපුඤ්ඤොසි ත්වං, ආනන්ද, පධානමනුයුඤ්ජ, ඛිප්පං හොහිසි අනාසවො’’ති (දී. නි. 2.207) ච. පුරිමචක්කද්වයසිද්ධියා පයොගසුද්ධි. පතිරූපදෙසවාසෙන හි සප්පුරිසූපනිස්සයෙන ච සාධූනං දිට්ඨානුගතිආපජ්ජනෙනපි විසුද්ධප්පයොගො හොති. තාය ච ආසයසුද්ධියා අධිගමබ්‍යත්තිසිද්ධි, පුබ්බෙ එව තණ්හාදිට්ඨිසංකිලෙසානං විසොධිතත්තා පයොගසුද්ධියා ආගමබ්‍යත්තිසිද්ධි. සුපරිසුද්ධකායවචීපයොගො හි විප්පටිසාරාභාවතො අවික්ඛිත්තචිත්තො පරියත්තියං විසාරදො හොති. ඉති පයොගාසයසුද්ධස්ස ආගමාධිගමසම්පන්නස්ස වචනං අරුණුග්ගමනං විය සූරියස්ස උදයතො, යොනිසොමනසිකාරො විය ච කුසලධම්මස්ස, අරහති භගවතො වචනස්ස පුබ්බඞ්ගමං භවිතුන්ති ඨානෙ නිදානං ඨපෙන්තො **ඉති මෙ සුත**න්තිආදිමාහ.

අපරො නයො – **ඉතී**ති ඉමිනා පුබ්බෙ වුත්තනයෙන නානප්පකාරප්පටිවෙධදීපකෙන අත්තනො අත්ථපටිභානපටිසම්භිදාසම්පත්තිසබ්භාවං දීපෙති. **සුත**න්ති ඉමිනා ඉතිසද්දසන්නිධානතො වක්ඛමානාපෙක්ඛාය වා සොතබ්බභෙදප්පටිවෙධදීපකෙන ධම්මනිරුත්තිපටිසම්භිදාසම්පත්තිසබ්භාවං දීපෙති. **ඉතී**ති ච ඉදං වුත්තනයෙනෙව යොනිසොමනසිකාරදීපකං වචනං භාසමානො ‘‘එතෙ මයා ධම්මා මනසානුපෙක්ඛිතා දිට්ඨියා සුප්පටිවිද්ධා’’ති දීපෙති. පරියත්තිධම්මා හි ‘‘ඉධ සීලං කථිතං, ඉධ සමාධි, ඉධ පඤ්ඤා, එත්තකා එත්ථ අනුසන්ධියො’’තිආදිනා නයෙන මනසා අනුපෙක්ඛිතා අනුස්සවාකාරපරිවිතක්කසහිතාය ධම්මනිජ්ඣානක්ඛන්තිභූතාය ඤාතපරිඤ්ඤාසඞ්ඛාතාය වා දිට්ඨියා තත්ථ තත්ථ වුත්තරූපාරූපධම්මෙ ‘‘ඉති රූපං, එත්තකං රූප’’න්තිආදිනා නයෙන සුට්ඨු වවත්ථපෙත්වා පටිවිද්ධා අත්තනො පරෙසඤ්ච හිතසුඛාවහා හොන්තීති. **සුත්ත**න්ති ඉදං සවනයොගපරිදීපකවචනං භාසමානො ‘‘බහූ මයා ධම්මා සුතා ධාතා වචසා පරිචිතා’’ති දීපෙති. සොතාවධානප්පටිබද්ධා හි පරියත්තිධම්මස්ස සවනධාරණපරිචයා. තදුභයෙනපි ධම්මස්ස ස්වාක්ඛාතභාවෙන අත්ථබ්‍යඤ්ජනපාරිපූරිං දීපෙන්තො සවනෙ ආදරං ජනෙති. අත්ථබ්‍යඤ්ජනපරිපුණ්ණඤ්හි ධම්මං ආදරෙන අස්සුණන්තො මහතා හිතා පරිබාහිරො හොතීති ආදරං ජනෙත්වා සක්කච්චං ධම්මො සොතබ්බො.

ඉති මෙ සුතන්ති ඉමිනා පන සකලෙන වචනෙන ආයස්මා ආනන්දො තථාගතප්පවෙදිතං ධම්මවිනයං අත්තනො අදහන්තො අසප්පුරිසභූමිං අතික්කමති, සාවකත්තං පටිජානන්තො සප්පුරිසභූමිං ඔක්කමති. තථා අසද්ධම්මා චිත්තං වුට්ඨාපෙති, සද්ධම්මෙ චිත්තං පතිට්ඨාපෙති. ‘‘කෙවලං සුතමෙවෙතං මයා, තස්සෙව පන භගවතො වචන’’න්ති දීපෙන්තො අත්තානං පරිමොචෙති, සත්ථාරං අපදිසති, ජිනවචනං අප්පෙති, ධම්මනෙත්තිං පතිට්ඨාපෙති.

අපිච **ඉති මෙ සුත**න්ති අත්තනා උප්පාදිතභාවං අප්පටිජානන්තො පුරිමස්සවනං විවරන්තො සම්මුඛා පටිග්ගහිතමිදං මයා තස්ස භගවතො චතුවෙසාරජ්ජවිසාරදස්ස දසබලධරස්ස ආසභට්ඨානට්ඨායිනො සීහනාදනාදිනො සබ්බසත්තුත්තමස්ස ධම්මිස්සරස්ස ධම්මරාජස්ස ධම්මාධිපතිනො ධම්මදීපස්ස ධම්මසරණස්ස සද්ධම්මවරචක්කවත්තිනො සම්මාසම්බුද්ධස්ස. න එත්ථ අත්ථෙ වා ධම්මෙ වා පදෙ වා බ්‍යඤ්ජනෙ වා කඞ්ඛා වා විමති වා කාතබ්බාති සබ්බදෙවමනුස්සානං ඉමස්මිං ධම්මවිනයෙ අස්සද්ධියං විනාසෙති, සද්ධාසම්පදං උප්පාදෙති. තෙනෙතං වුච්චති –

‘‘විනාසයති අස්සද්ධං, සද්ධං වඩ්ඪෙති සාසනෙ;

ඉති මෙ සුතමිච්චෙවං, වදං ගොතමසාවකො''ති.

එත්ථාහ – ''කස්මා පනෙත්ථ යථා අඤ්ඤෙසු සුත්තෙසු 'එවං මෙ සුතං, එකං සමයං භගවා'තිආදිනා කාලදෙසෙ අපදිසිත්වාව නිදානං භාසිතං, එවං න භාසිත''න්ති? අපරෙ තාව ආහු – න පන ථෙරෙන භාසිතත්තා. ඉදඤ්හි නිදානං න ආයස්මතා ආනන්දෙන පඨමං භාසිතං ඛුජ්ජුත්තරාය පන භගවතා උපාසිකාසු බහුස්සුතභාවෙන එතදග්ගෙ ඨපිතාය සෙක්ඛප්පටිසම්භිදාප්පත්තාය අරියසාවිකාය සාමාවතිප්පමුඛානං පඤ්චන්නං ඉත්ථිසතානං පඨමං භාසිතං.

තත්‍රායං අනුපුබ්බිකථා – ඉතො කිර කප්පසතසහස්සමත්ථකෙ පදුමුත්තරො නාම සම්මාසම්බුද්ධො ලොකෙ උප්පජ්ජිත්වා පවත්තිතවරධම්මචක්කො හංසවතියං විහරති. අථෙකදිවසං හංසවතියං එකා කුලධීතා සත්ථු ධම්මදෙසනං සොතුං ගච්ඡන්තීහි උපාසිකාහි සද්ධිං ආරාමං ගතා. සත්ථාරං එකං උපාසිකං බහුස්සුතානං එතදග්ගෙ ඨපෙන්තං දිස්වා අධිකාරං කත්වා තං ඨානන්තරං පත්ථෙසි. සත්ථාපි නං බ්‍යාකාසි ''අනාගතෙ ගොතමස්ස නාම සම්මාසම්බුද්ධස්ස සාවිකානං උපාසිකානං බහුස්සුතානං අග්ගා භවිස්සතී''ති. තස්සා යාවජීවං කුසලං කත්වා දෙවලොකෙ නිබ්බත්තිත්වා පුන මනුස්සෙසූති එවං දෙවමනුස්සෙසු සංසරන්තියා කප්පසතසහස්සං අතික්කන්තං. අථ ඉමස්මිං භද්දකප්පෙ අම්හාකං භගවතො කාලෙ සා දෙවලොකතො චවිත්වා ඝොසකසෙට්ඨිස්ස ගෙහෙ දාසියා කුච්ඡිස්මිං පටිසන්ධිං ගණ්හි, **උත්තරා**තිස්සා නාමං අකංසු. සා ජාතකාලෙ ඛුජ්ජා අහොසීති **ඛුජ්ජුත්තරා**ත්වෙව පඤ්ඤායිත්ථ. සා අපරභාගෙ ඝොසකසෙට්ඨිනා රඤ්ඤො උතෙනස්ස සාමාවතියා දින්නකාලෙ තස්සා පරිචාරිකභාවෙන දින්නා රඤ්ඤො උතෙනස්ස අන්තෙපුරෙ වසති.

තෙන ච සමයෙන කොසම්බියං ඝොසකසෙට්ඨිකුක්කුටසෙට්ඨිපාවාරිකසෙට්ඨිනො භගවන්තං උද්දිස්ස තයො විහාරෙ කාරෙත්වා ජනපදචාරිකං චරන්තෙ තථාගතෙ කොසම්බිනගරං සම්පත්තෙ බුද්ධප්පමුඛස්ස භික්ඛුසඞ්ඝස්ස විහාරෙ නියාදෙත්වා මහාදානානි පවත්තෙසුං, මාසමත්තං අතික්කමි. අථ නෙසං එතදහොසි – ''බුද්ධා නාම සබ්බලොකානුකම්පකා, අඤ්ඤෙසම්පි ඔකාසං දස්සාමා''ති කොසම්බිනගරවාසිනොපි ජනස්ස ඔකාසං අකංසු. තතො පට්ඨාය නාගරා වීථිසභාගෙන ගණසභාගෙන මහාදානං දෙන්ති. අථෙකදිවසං සත්ථා භික්ඛුසඞ්ඝපරිවුතො මාලාකාරජෙට්ඨකස්ස ගෙහෙ නිසීදි. තස්මිං ඛණෙ ඛුජ්ජුත්තරා සාමාවතියා පුප්ඵානි ගහෙතුං අට්ඨ කහාපණෙ ආදාය තං ගෙහං අගමාසි. මාලාකාරජෙට්ඨකො තං දිස්වා ''අම්ම උත්තරෙ, අජ්ජ තුය්හං පුප්ඵානි දාතුං ඛණො නත්ථි, අහං බුද්ධප්පමුඛං භික්ඛුසඞ්ඝං පරිවිසාමි, ත්වම්පි පරිවෙසනාය සහායිකා හොහි, එවං ඉතො පරෙසං වෙය්‍යාවච්චකරණතො මුච්චිස්සසී''ති ආහ. තතො ඛුජ්ජුත්තරා බුද්ධානං භත්තග්ගෙ වෙය්‍යාවච්චං අකාසි. සා සත්ථාරා උපනිසින්නකථාවසෙන කථිතං සබ්බමෙව ධම්මං උග්ගණ්හි, අනුමොදනං පන සුත්වා සොතාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨාසි.

සා අඤ්ඤෙසු දිවසෙසු චත්තාරොව කහාපණෙ දත්වා පුප්ඵානි ගහෙත්වා ගච්ඡති, තස්මිං පන දිවසෙ දිට්ඨසච්චභාවෙන පරසන්තකෙ චිත්තං අනුප්පාදෙත්වා අට්ඨපි කහාපණෙ දත්වා පච්ඡිං පූරෙත්වා පුප්ඵානි ගහෙත්වා සාමාවතියා සන්තිකං අගමාසි. අථ නං සා පුච්ඡි ''අම්ම උත්තරෙ, ත්වං අඤ්ඤෙසු දිවසෙසු න බහූනි පුප්ඵානි ආහරසි, අජ්ජ පන බහුකානි, කිං නො රාජා උත්තරිතරං පසන්නො''ති? සා මුසා වත්තුං අභබ්බතාය අතීතෙ අත්තනා කතං අනිගූහිත්වා සබ්බං කථෙසි. අථ ''කස්මා අජ්ජ බහූනි ආහරසී''ති ච වුත්තා ''අජ්ජාහං සම්මාසම්බුද්ධස්ස ධම්මං සුත්වා අමතං සච්ඡාකාසිං, තස්මා තුම්හෙ න වඤ්චෙමී''ති ආහ. තං සුත්වා ''අරෙ දුට්ඨදාසි, එත්තකං කාලං තයා ගහිතෙ කහාපණෙ දෙහී''ති අතජ්ජෙත්වා පුබ්බහෙතුනා චොදියමානා ''අම්ම, තයා පීතං අමතං, අම්හෙපි පායෙහී''ති වත්වා ''තෙන හි මං න්හාපෙහී''ති වුත්තෙ සොළසහි ගන්ධොදකඝටෙහි න්හාපෙත්වා ද්වෙ මට්ඨසාටකෙ දාපෙසි. සා එකං නිවාසෙත්වා එකං පාරුපිත්වා ආසනං පඤ්ඤාපෙත්වා ආසනෙ නිසීදිත්වා විචිත්‍රබීජනිං ආදාය නීචාසනෙසු නිසින්නානි පඤ්ච මාතුගාමසතානි ආමන්තෙත්වා සෙඛප්පටිසම්භිදාසු ඨත්වා සත්ථාරා දෙසිතනියාමෙනෙව තාසං ධම්මං දෙසෙසි. දෙසනාවසානෙ තා සබ්බා සොතාපත්තිඵලෙ පතිට්ඨහිංසු. තා සබ්බාපි ඛුජ්ජුත්තරං වන්දිත්වා ''අම්ම, අජ්ජ පට්ඨාය ත්වං කිලිට්ඨකම්මං මා කරි, අම්හාකං මාතුට්ඨානෙ ආචරියට්ඨානෙ ච පතිට්ඨාහී''ති ගරුට්ඨානෙ ඨපයිංසු.

කස්මා පනෙසා දාසී හුත්වා නිබ්බත්තාති? සා කිර කස්සපසම්මාසම්බුද්ධකාලෙ බාරාණසියං සෙට්ඨිධීතා හුත්වා නිබ්බත්තා. එකාය ඛීණාසවත්ථෙරියා උපට්ඨාකකුලං ගතාය ''එතං මෙ අය්‍යෙ, පසාධනපෙළිකං දෙථා''ති වෙය්‍යාවච්චං කාරෙසි. ථෙරීපි ''අදෙන්තියා මයි ආඝාතං උප්පාදෙත්වා නිරයෙ නිබ්බත්තිස්සති, දෙන්තියා පරෙසං දාසී හුත්වා නිබ්බත්තිස්සති, නිරයසන්තාපතො දාසිභාවො සෙය්‍යො''ති අනුද්දයං පටිච්ච තස්සා වචනං අකාසි. සා තෙන කම්මෙන පඤ්ච ජාතිසතානි පරෙසං දාසීයෙව හුත්වා නිබ්බත්ති.

කස්මා පන ඛුජ්ජා අහොසි? අනුප්පන්නෙ කිර බුද්ධෙ අයං බාරාණසිරඤ්ඤො ගෙහෙ වසන්තී එකං රාජකුලූපකං පච්චෙකබුද්ධං ථොකං ඛුජ්ජධාතුකං දිස්වා අත්තනා සහවාසීනං මාතුගාමානං පුරතො පරිහාසං කරොන්තී ඛුජ්ජාකාරං දස්සෙසි, තස්මා ඛුජ්ජා හුත්වා නිබ්බත්ති.

කිං පන කත්වා පඤ්ඤවන්තී ජාතාති? අනුප්පන්නෙ කිර බුද්ධෙ අයං බාරාණසිරඤ්ඤො ගෙහෙ වසන්තී අට්ඨ පච්චෙකබුද්ධෙ රාජගෙහතො උණ්හපායාසස්ස පූරිතෙ පත්තෙ පරිවත්තිත්වා පරිවත්තිත්වා ගණ්හන්තෙ දිස්වා අත්තනො සන්තකානි අට්ඨ දන්තවලයානි ''ඉධ ඨපෙත්වා ගණ්හථා''ති අදාසි. තෙ තථා කත්වා ඔලොකෙසුං. ''තුම්හාකඤ්ඤෙව තානි පරිච්චත්තානි, ගහෙත්වා ගච්ඡථා''ති ආහ. තෙ නන්දමූලකපබ්භාරං අගමංසු. අජ්ජාපි තානි වලයානි අරොගානෙව. සා තස්ස නිස්සන්දෙන පඤ්ඤවන්තී ජාතා.

අථ නං සාමාවතිප්පමුඛානි පඤ්ච ඉත්ථිසතානි ''අම්ම, ත්වං දිවසෙ දිවසෙ සත්ථු සන්තිකං ගන්ත්වා භගවතා දෙසිතං ධම්මං සුත්වා අම්හාකං දෙසෙහී''ති වදිංසු. සා තථා කරොන්තී අපරභාගෙ තිපිටකධරා ජාතා. තස්මා නං සත්ථා – ''එතදග්ගං, භික්ඛවෙ, මම සාවිකානං බහුස්සුතානං උපාසිකානං යදිදං ඛුජ්ජුත්තරා''ති එතදග්ගෙ ඨපෙසි. ඉති උපාසිකාසු බහුස්සුතභාවෙන සත්ථාරා එතදග්ගෙ ඨපිතා පටිසම්භිදාප්පත්තා ඛුජ්ජුත්තරා අරියසාවිකා සත්ථරි කොසම්බියං විහරන්තෙ කාලෙන කාලං සත්ථු සන්තිකං ගන්ත්වා ධම්මං සුත්වා අන්තෙපුරං ගන්ත්වා සාමාවතිප්පමුඛානං පඤ්චන්නං ඉත්ථිසතානං අරියසාවිකානං සත්ථාරා දෙසිතනියාමෙන යථාසුතං ධම්මං කථෙන්තී අත්තානං පරිමොචෙත්වා සත්ථු සන්තිකෙ සුතභාවං පකාසෙන්තී **''වුත්තඤ්හෙතං භගවතා වුත්තමරහතාති මෙ සුත**''න්ති නිදානං ආරොපෙසි.

යස්මා පන තස්මිංයෙව නගරෙ භගවතො සම්මුඛා සුත්වා තදහෙව තාය තාසං භාසිතං, තස්මා ''එකං සමයං භගවා කොසම්බියං විහරතී''ති කාලදෙසං අපදිසිතුං පයොජනසම්භවොව නත්ථි සුපාකටභාවතො. භික්ඛුනියො වස්සා සන්තිකෙ ඉමානි සුත්තානි ගණ්හිංසු. එවං පරම්පරාය භික්ඛුසුපි තාය ආරොපිතං නිදානං පාකටං අහොසි. අථ ආයස්මා ආනන්දො තථාගතස්ස පරිනිබ්බානතො අපරභාගෙ සත්තපණ්ණිගුහායං අජාතසත්තුනා කාරාපිතෙ සද්ධම්මමණ්ඩපෙ මහාකස්සපප්පමුඛස්ස වසීගණස්ස මජ්ඣෙ නිසීදිත්වා ධම්මං සඞ්ගායන්තො ඉමෙසං සුත්තානං නිදානස්ස ද්වෙළ්හකං පරිහරන්තො තාය ආරොපිතනියාමෙනෙව නිදානං ආරොපෙසීති.

කෙචි පනෙත්ථ බහුප්පකාරෙ පපඤ්චෙන්ති. කිං තෙහි? අපිච නානානයෙහි සඞ්ගීතිකාරා ධම්මවිනයං සඞ්ගායිංසු. අනුබුද්ධා හි ධම්මසඞ්ගාහකමහාථෙරා, තෙ සම්මදෙව ධම්මවිනයස්ස සඞ්ගායනාකාරං ජානන්තා කත්ථචි ''එවං මෙ සුත''න්තිආදිනා, කත්ථචි ''තෙන සමයෙනා''තිආදිනා, කත්ථචි ගාථාබන්ධවසෙන නිදානං ඨපෙන්තා, කත්ථචි සබ්බෙන සබ්බං නිදානං අට්ඨපෙන්තා වග්ගසඞ්ගහාදිවසෙන ධම්මවිනයං සඞ්ගායිංසු. තත්ථ ඉධ **වුත්තඤ්හෙත**න්තිආදිනා නිදානං ඨපෙත්වා සඞ්ගායිංසු, කිඤ්චි සුත්තගෙය්‍යාදිවසෙන නවඞ්ගමිදං බුද්ධවචනං. යථා චෙතං, එවං සබ්බෙසම්පි සම්මාසම්බුද්ධානං. වුත්තඤ්හෙතං ''අප්පකඤ්ච නෙසං අහොසි සුත්තං ගෙය්‍ය''න්තිආදි. තත්ථ ඉතිවුත්තකඞ්ගස්ස අඤ්ඤං කිඤ්චි න පඤ්ඤායති තබ්භාවනිමිත්තං ඨපෙත්වා ''වුත්තඤ්හෙතං…පෙ.… මෙ සුත''න්ති ඉදං වචනං. තෙනාහු අට්ඨකථාචරියා ''වුත්තඤ්හෙතං භගවතාති ආදිනයප්පවත්තා ද්වාදසුත්තරසතසුත්තන්තා ඉතිවුත්තක''න්ති. තස්මා සත්ථු අධිප්පායං ජානන්තෙහි ධම්මසඞ්ගාහකෙහි අරියසාවිකාය වා ඉමෙසං සුත්තානං ඉතිවුත්තකඞ්ගභාවඤාපනත්ථං ඉමිනාව නයෙන නිදානං ඨපිතන්ති වෙදිතබ්බං.

කිමත්ථං පන ධම්මවිනයසඞ්ගහෙ කයිරමානෙ නිදානවචනං? නනු භගවතා භාසිතවචනස්සෙව සඞ්ගහො කාතබ්බොති? වුච්චතෙ – **දෙසනාය ඨිතිඅසම්මොසසද්ධෙය්‍යභාවසම්පාදනත්ථං.** කාලදෙසදෙසකපරිසාපදෙසෙහි උපනිබන්ධිත්වා ඨපිතා හි දෙසනා චිරට්ඨිතිකා හොති අසම්මොසධම්මා සද්ධෙය්‍යා ච දෙසකාලකත්තුහෙතුනිමිත්තෙහි උපනිබද්ධො විය වොහාරවිනිච්ඡයො. තෙනෙව ච ආයස්මතා මහාකස්සපෙන බ්‍රහ්මජාලමූලපරියායසුත්තාදීනං දෙසාදිපුච්ඡාසු කතාසු තාසං විස්සජ්ජනං කරොන්තෙන ධම්මභණ්ඩාගාරිකෙන ''එවං මෙ සුත''න්තිආදිනා නිදානං භාසිතං. ඉධ පන දෙසකාලස්ස අග්ගහණෙ කාරණං වුත්තමෙව.

අපිච **සත්ථු සම්පත්තිප්පකාසනත්ථං** නිදානවචනං. තථාගතස්ස හි භගවතො පුබ්බරචනානුමානාගමතක්කාභාවතො සම්මාසම්බුද්ධභාවසිද්ධි. න හි සම්මාසම්බුද්ධස්ස පුබ්බරචනාදීහි අත්ථො අත්ථි සබ්බත්ථ අප්පටිහතඤාණචාරතාය එකප්පමාණත්තා ච ඤෙය්‍යධම්මෙසු. තථා ආචරියමුට්ඨිධම්මමච්ඡරියසාසනසාවකානුරාගාභාවතො ඛීණාසවභාවසිද්ධි. න හි ඛීණාසවස්ස තෙ සම්භවන්තීති සුවිසුද්ධස්ස පරානුග්ගහපවත්ති. එවං දෙසකසංකිලෙසභූතානං දිට්ඨිසීලසම්පදාදූසකානං අවිජ්ජාතණ්හානං අච්චන්තාභාවසංසූචකෙහි ඤාණසම්පදාපහානසම්පදාභිබ්‍යඤ්ජකෙහි ච සම්බුද්ධවිසුද්ධභාවෙහි පුරිමවෙසාරජ්ජද්වයසිද්ධි, තතො ච අන්තරායිකනිය්‍යානිකධම්මෙසු අසම්මොහභාවසිද්ධිතො පච්ඡිමවෙසාරජ්ජද්වයසිද්ධීති භගවතො චතුවෙසාරජ්ජසමන්නාගමො අත්තහිතපරහිතපටිපත්ති ච නිදානවචනෙන පකාසිතා හොති, තත්ථ තත්ථ සම්පත්තපරිසාය අජ්ඣාසයානුරූපං ඨානුප්පත්තිකප්පටිභානෙන ධම්මදෙසනාදීපනතො. ඉධ පන අනවසෙසතො කාමදොසප්පහානං විධාය දෙසනාදීපනතො වාති යොජෙතබ්බං. තෙන වුත්තං ''සත්ථු සම්පත්තිප්පකාසනත්ථං නිදානවචන''න්ති. එත්ථ ච ''භගවතා අරහතා''ති ඉමෙහි පදෙහි යථාවුත්තඅත්ථවිභාවනතා හෙට්ඨා දස්සිතා එව.

තථා **සාසනසම්පත්තිප්පකාසනත්ථං** නිදානවචනං. ඤාණකරුණාපරිග්ගහිතසබ්බකිරියස්ස හි භගවතො නත්ථි නිරත්ථකා පටිපත්ති අත්තහිතා වා. තස්මා පරෙසංයෙවත්ථාය පවත්තසබ්බකිරියස්ස සම්මාසම්බුද්ධස්ස සකලම්පි කායවචීමනොකම්මං යථාපවත්තං වුච්චමානං දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකපරමත්ථෙහි යථාරහං සත්තානං අනුසාසනත්ථෙන සාසනං, න කබ්බරචනා. තයිදං සත්ථු චරිතං කාලදෙසදෙසකපරිසාපදෙසෙහි තත්ථ තත්ථ නිදානවචනෙහි යථාරහං පකාසියති. ඉධ පන දෙසකපරිසාපදෙසෙහීති යොජෙතබ්බං. තෙන වුත්තං ''සාසනසම්පත්තිප්පකාසනත්ථං නිදානවචන''න්ති.

අපිච **සත්ථුනො පමාණභාවප්පකාසනෙන සාසනස්ස පමාණභාවදස්සනත්ථං** නිදානවචනං. තඤ්චස්ස පමාණභාවදස්සනං හෙට්ඨා වුත්තනයානුසාරෙන ''භගවතා අරහතා''ති ඉමෙහි පදෙහි විභාවිතන්ති වෙදිතබ්බං. ඉදමෙත්ථ නිදානවචනප්පයොජනස්ස මුඛමත්තනිදස්සනන්ති.

නිදානවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

1. එකකනිපාතො

1. පඨමවග්ගො

1. ලොභසුත්තවණ්ණනා

1. ඉදානි **එකධම්මං, භික්ඛවෙ, පජහථා**තිආදිනා නයෙන භගවතා නික්ඛිත්තස්ස සුත්තස්ස වණ්ණනාය ඔකාසො අනුප්පත්තො. සා පනෙසා අත්ථවණ්ණනා යස්මා සුත්තනික්ඛෙපං විචාරෙත්වා වුච්චමානා පාකටා හොති, තස්මා සුත්තනික්ඛෙපං තාව විචාරෙස්සාම. චත්තාරො හි සුත්තනික්ඛෙපා – අත්තජ්ඣාසයො, පරජ්ඣාසයො, පුච්ඡාවසිකො, අට්ඨුප්පත්තිකොති. යථා හි අනෙකසතඅනෙකසහස්සභෙදානිපි සුත්තන්තානි සංකිලෙසභාගියාදිපට්ඨානනයෙන සොළසවිධතං නාතිවත්තන්ති, එවං අත්තජ්ඣාසයාදිසුත්තනික්ඛෙපවසෙන චතුබ්බිධතං නාතිවත්තන්තීති. තත්ථ යථා අත්තජ්ඣාසයස්ස අට්ඨුප්පත්තියා ච පරජ්ඣාසයපුච්ඡාවසිකෙහි සද්ධිං සංසග්ගභෙදො සම්භවති අත්තජ්ඣාසයො ච පරජ්ඣාසයො ච, අත්තජ්ඣාසයො ච පුච්ඡාවසිකො ච, අට්ඨුප්පත්තිකො ච පරජ්ඣාසයො ච, අට්ඨුප්පත්තිකො ච පුච්ඡාවසිකො චාති අජ්ඣාසයපුච්ඡානුසන්ධිසම්භවතො; එවං යදිපි අට්ඨුප්පත්තියා අත්තජ්ඣාසයෙනපි සංසග්ගභෙදො සම්භවති, අත්තජ්ඣාසයාදීහි පන පුරතො ඨිතෙහි අට්ඨුප්පත්තියා සංසග්ගො නත්ථීති නිරවසෙසො පට්ඨානනයො න සම්භවති. තදන්තොගධත්තා වා සම්භවන්තානං සෙසනික්ඛෙපානං මූලනික්ඛෙපවසෙන චත්තාරො සුත්තනික්ඛෙපා වුත්තාති වෙදිතබ්බං.

තත්‍රායං වචනත්ථො – නික්ඛිපීයතීති නික්ඛෙපො, සුත්තං එව නික්ඛෙපො **සුත්තනික්ඛෙපො**. අථ වා නික්ඛිපනං නික්ඛෙපො, සුත්තස්ස නික්ඛෙපො සුත්තනික්ඛෙපො, සුත්තදෙසනාති අත්ථො. අත්තනො අජ්ඣාසයො අත්තජ්ඣාසයො, සො අස්ස අත්ථි කාරණභූතොති **අත්තජ්ඣාසයො,** අත්තනො අජ්ඣාසයො එතස්සාති වා අත්තජ්ඣාසයො. **පරජ්ඣාසයෙ**පි එසෙව නයො. පුච්ඡාය වසොති පුච්ඡාවසො. සො එතස්ස අත්ථීති **පුච්ඡාවසිකො**. සුත්තදෙසනාය වත්ථුභූතස්ස අත්ථස්ස උප්පත්ති අත්ථුප්පත්ති , අත්ථුප්පත්ති එව අට්ඨුප්පත්ති ථ-කාරස්ස ඨ-කාරං කත්වා, සා එතස්ස අත්ථීති **අට්ඨුප්පත්තිකො** . අථ වා නික්ඛිපීයති සුත්තං එතෙනාති නික්ඛෙපො, අත්තජ්ඣාසයාදි එව. එතස්මිං පන අත්ථවිකප්පෙ අත්තනො අජ්ඣාසයො අත්තජ්ඣාසයො. පරෙසං අජ්ඣාසයො පරජ්ඣාසයො. පුච්ඡීයතීති පුච්ඡා, පුච්ඡිතබ්බො අත්ථො, පුච්ඡාවසෙන පවත්තං ධම්මප්පටිග්ගාහකානං වචනං පුච්ඡාවසං, තදෙව නික්ඛෙපසද්දාපෙක්ඛාය පුච්ඡාවසිකොති පුල්ලිඞ්ගවසෙන වුත්තං. තථා අට්ඨුප්පත්ති එව අට්ඨුප්පත්තිකොති එවමෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො.

අපිච පරෙසං ඉන්ද්‍රියපරිපාකාදිකාරණනිරපෙක්ඛත්තා අත්තජ්ඣාසයස්ස විසුං සුත්තනික්ඛෙපභාවො යුත්තො, කෙවලං අත්තනො අජ්ඣාසයෙනෙව ධම්මතන්තිඨපනත්ථං පවත්තිතදෙසනත්තා. පරජ්ඣාසයපුච්ඡාවසිකානං පන පරෙසං අජ්ඣාසයපුච්ඡානං දෙසනාපවත්තිහෙතුභූතානං උප්පත්තියං පවත්තිතානං කථං අට්ඨුප්පත්තියං අනවරොධො, පුච්ඡාවසිකට්ඨුප්පත්තිකානං වා පරජ්ඣාසයානුරොධෙන පවත්තිතානං කථං පරජ්ඣාසයෙ අනවරොධොති? න චොදෙතබ්බමෙතං. පරෙසඤ්හි අභිනීහාරපරිපුච්ඡාදිවිනිමුත්තස්සෙව සුත්තදෙසනාකාරණුප්පාදස්ස අට්ඨුප්පත්තිභාවෙන ගහිතත්තා පරජ්ඣාසයපුච්ඡාවසිකානං විසුං ගහණං. තථා හි බ්‍රහ්මජාලධම්මදායාදසුත්තාදීනං (දී. නි. 1.1 ආදයො) වණ්ණාවණ්ණආමිසුප්පාදාදිදෙසනානිමිත්තං අට්ඨුප්පත්ති වුච්චති. පරෙසං පුච්ඡං විනා අජ්ඣාසයමෙව නිමිත්තං කත්වා දෙසිතො පරජ්ඣාසයො, පුච්ඡාවසෙන දෙසිතො පුච්ඡාවසිකොති පාකටොයමත්ථොති.

යානි භගවා පරෙහි අනජ්ඣිට්ඨො කෙවලං අත්තනො අජ්ඣාසයෙනෙව කථෙති, සෙය්‍යථිදං – ආකඞ්ඛෙය්‍යසුත්තං, තුවට්ටකසුත්තන්තිඑවමාදීනි (සු. නි. 921 ආදයො; ම. නි. 1.64 ආදයො), තෙසං අත්තජ්ඣාසයො නික්ඛෙපො.

යානි පන ‘‘පරිපක්කා ඛො රාහුලස්ස විමුත්තිපරිපාචනීයා ධම්මා, යංනූනාහං රාහුලං උත්තරිං ආසවානං ඛයෙ විනෙය්‍යා’’න්ති එවං පරෙසං අජ්ඣාසයං ඛන්තිං අභිනීහාරං බුජ්ඣනභාවඤ්ච ඔලොකෙත්වා පරජ්ඣාසයවසෙන කථිතානි, සෙය්‍යථිදං – රාහුලොවාදසුත්තං, ධම්මචක්කප්පවත්තනසුත්තන්තිඑවමාදීනි (ම. නි. 2.107 ආදයො; 3.416 ආදයො; සං. නි. 3.59; මහාව. 19-20), තෙසං පරජ්ඣාසයො නික්ඛෙපො.

භගවන්තං පන උපසඞ්කමිත්වා දෙවා මනුස්සා චතස්සො පරිසා චත්තාරො වණ්ණා ච තථා තථා පඤ්හං පුච්ඡන්ති ‘‘බොජ්ඣඞ්ගා බොජ්ඣඞ්ගාති, භන්තෙ, වුච්චන්ති, නීවරණා නීවරණාති වුච්චන්තී’’තිආදිනා , එවං පුට්ඨෙන භගවතා යානි කථිතානි බොජ්ඣඞ්ගසංයුත්තාදීනි (සං. නි. 5.186) තෙසං පුච්ඡාවසිකො නික්ඛෙපො.

යානි පන තානි උප්පන්නං කාරණං පටිච්ච කථිතානි, සෙය්‍යථිදං – ධම්මදායාදං, පුත්තමංසූපමං, දාරුක්ඛන්ධූපමන්තිඑවමාදීනි (ම. නි. 1.29; සං. නි. 2.63), තෙසං අට්ඨුප්පත්තිකො නික්ඛෙපො.

එවම්මෙසු චතූසු සුත්තනික්ඛෙපෙසු ඉමස්ස සුත්තස්ස පරජ්ඣාසයො නික්ඛෙපො. පරජ්ඣාසයවසෙන හෙතං නික්ඛිත්තං. කෙසං අජ්ඣාසයෙන? ලොභෙ ආදීනවදස්සීනං පුග්ගලානං. කෙචි පන ''අත්තජ්ඣාසයො''ති වදන්ති.

තත්ථ **එකධම්මං, භික්ඛවෙ**තිආදීසු **එක**සද්දො අත්ථෙව අඤ්ඤත්ථෙ ''සස්සතො අත්තා ච ලොකො ච, ඉදමෙව සච්චං මොඝමඤ්ඤන්ති ඉත්ථෙකෙ අභිවදන්තී''තිආදීසු (ම. නි. 3.27). අත්ථි සෙට්ඨෙ ''චෙතසො එකොදිභාව''න්තිආදීසු (දී. නි. 1.228; පාරා. 11). අත්ථි අසහායෙ ''එකො වූපකට්ඨො''තිආදීසු (දී. නි. 1.405). අත්ථි සඞ්ඛායං ''එකොව ඛො, භික්ඛවෙ, ඛණො ච සමයො ච බ්‍රහ්මචරියවාසායා''තිආදීසු (අ. නි. 8.29). ඉධාපි සඞ්ඛායමෙව දට්ඨබ්බො.

ධම්ම-සද්දො පරියත්තිසච්චසමාධිපඤ්ඤාපකතිපුඤ්ඤාපත්තිසුඤ්ඤතාඤෙය්‍යසභාවාදීසු දිස්සති. තථා හිස්ස ''ඉධ භික්ඛු ධම්මං පරියාපුණාතී''තිආදීසු (අ. නි. 5.73) පරියත්ති අත්ථො. ''දිට්ඨධම්මො''තිආදීසු (දී. නි. 1.299) සච්චානි. ''එවංධම්මා තෙ භගවන්තො අහෙසු''න්තිආදීසු (දී. නි. 2.13; 3.142) සමාධි. ''සච්චං ධම්මො ධිති චාගො, සවෙ පෙච්ච න සොචතී''තිආදීසු (ජා. 1.1.57) පඤ්ඤා. ''ජාතිධම්මානං, භික්ඛවෙ, සත්තානං එවං ඉච්ඡා උප්පජ්ජතී''තිආදීසු (දී. නි. 2.398) පකති. ''ධම්මො හවෙ රක්ඛති ධම්මචාරි''න්තිආදීසු (ජා. 1.10.102) පුඤ්ඤං. ''තිණ්ණං ධම්මානං අඤ්ඤතරෙන වදෙය්‍ය පාරාජිකෙන වා සඞ්ඝාදිසෙසෙන වා පාචිත්තියෙන වා''තිආදීසු (පාරා. 444) ආපත්ති. ''තස්මිං ඛො පන සමයෙ ධම්මා හොන්තී''තිආදීසු (ධ. ස. 121) සුඤ්ඤතා. ''සබ්බෙ ධම්මා සබ්බාකාරෙන බුද්ධස්ස භගවතො ඤාණමුඛෙ ආපාථං ආගච්ඡන්තී''තිආදීසු (මහානි. 156; චූළනි. මොඝරාජමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 85) ඤෙය්‍යො. ''කුසලා ධම්මා අකුසලා ධම්මා''තිආදීසු (ධ. ස. තිකමාතිකා 1) සභාවො අත්ථො . ඉධාපි සභාවො. තස්මා **එකධම්ම**න්ති එකං සංකිලෙසසභාවන්ති අධිප්පායො. එකො ච සො ධම්මො චාති එකධම්මො, තං එකධම්මං.

භික්ඛවෙති භික්ඛූ ආලපති. කිමත්ථං පන භගවා ධම්මං දෙසෙන්තො භික්ඛූ ආලපති, න ධම්මමෙව දෙසෙතීති? සතිජනනත්ථං. භික්ඛූ හි අඤ්ඤං චින්තෙන්තාපි ධම්මං පච්චවෙක්ඛන්තාපි කම්මට්ඨානං මනසි කරොන්තාපි නිසින්නා හොන්ති. තෙ පඨමං අනාලපිත්වා ධම්මෙ දෙසියමානෙ ''අයං දෙසනා කිංනිදානා, කිංපච්චයා''ති සල්ලක්ඛෙතුං න සක්කොන්ති. ආලපිතෙ පන සතිං උපට්ඨපෙත්වා සල්ලක්ඛෙතුං සක්කොන්ති, තස්මා සතිජනනත්ථං ''භික්ඛවෙ''ති ආලපති. තෙන ච තෙසං භික්ඛනසීලතාදිගුණයොගසිද්ධෙන වචනෙන හීනාධිකජනසෙවිතං වුත්තිං පකාසෙන්තො උද්ධතදීනභාවනිග්ගහං කරොති. ''භික්ඛවෙ''ති ඉමිනා කරුණාවිප්ඵාරසොම්මහදයනයනනිපාතපුබ්බඞ්ගමෙන වචනෙන තෙ අත්තනො මුඛාභිමුඛෙ කරොන්තො තෙන ච කථෙතුකම්‍යතාදීපකෙන වචනෙන නෙසං සොතුකම්‍යතං ජනෙති. තෙනෙව ච සම්බොධනත්ථෙන සාධුකං සවනමනසිකාරෙපි නියොජෙති. සාධුකං සවනමනසිකාරායත්තා හි සාසනසම්පත්ති.

අඤ්ඤෙසුපි දෙවමනුස්සෙසු පරිසපරියාපන්නෙසු විජ්ජමානෙසු කස්මා භික්ඛූ එව ආමන්තෙසීති? ජෙට්ඨසෙට්ඨාසන්නසදාසන්නිහිතභාවතො. සබ්බපරිසසාධාරණා හි භගවතො ධම්මදෙසනා, පරිසාය ච ජෙට්ඨා භික්ඛූ පඨමුප්පන්නත්තා, සෙට්ඨා අනගාරියභාවං ආදිං කත්වා සත්ථු චරියානුවිධායකත්තා සකලසාසනපටිග්ගාහකත්තා ච, ආසන්නා තත්ථ නිසින්නෙසු සමීපවුත්තියා, සදාසන්නිහිතා සත්ථුසන්තිකාවචරත්තා. අපිච තෙ ධම්මදෙසනාය භාජනං යථානුසිට්ඨං පටිපත්තිසබ්භාවතො, විසෙසතො ච එකච්චෙ භික්ඛූ සන්ධාය අයං දෙසනාති තෙ එව ආලපි.

පජහථාති එත්ථ **පහානං** නාම තදඞ්ගප්පහානං, වික්ඛම්භනප්පහානං, සමුච්ඡෙදප්පහානං, පටිප්පස්සද්ධිප්පහානං, නිස්සරණප්පහානන්ති පඤ්චවිධං. තත්ථ යං දීපාලොකෙනෙව තමස්ස පටිපක්ඛභාවතො අලොභාදීහි ලොභාදිකස්ස, නාමරූපපරිච්ඡෙදාදිවිපස්සනාඤාණෙහි තස්ස තස්ස අනත්ථස්ස පහානං. සෙය්‍යථිදං – පරිච්චාගෙන ලොභාදිමලස්ස, සීලෙන පාණාතිපාතාදිදුස්සීල්‍යස්ස, සද්ධාදීහි අස්සද්ධියාදිකස්ස, නාමරූපවවත්ථානෙන සක්කායදිට්ඨියා, පච්චයපරිග්ගහෙන අහෙතුවිසමහෙතුදිට්ඨීනං, තස්සෙව අපරභාගෙන කඞ්ඛාවිතරණෙන කථංකථීභාවස්ස, කලාපසම්මසනෙන ''අහං මමා''ති ගාහස්ස, මග්ගාමග්ගවවත්ථානෙන අමග්ගෙ මග්ගසඤ්ඤාය, උදයදස්සනෙන උච්ඡෙදදිට්ඨියා, වයදස්සනෙන සස්සතදිට්ඨියා, භයදස්සනෙන සභයෙසු අභයසඤ්ඤාය, ආදීනවදස්සනෙන අස්සාදසඤ්ඤාය, නිබ්බිදානුපස්සනෙන අභිරතිසඤ්ඤාය, මුච්චිතුකම්‍යතාඤාණෙන අමුච්චිතුකම්‍යතාය උපෙක්ඛාඤාණෙන අනුපෙක්ඛාය, අනුලොමෙන ධම්මට්ඨිතියා, නිබ්බානෙන පටිලොමභාවස්ස, ගොත්‍රභුනා සඞ්ඛාරනිමිත්තගාහස්ස පහානං, එතං **තදඞ්ගප්පහානං** නාම.

යං පන උපචාරප්පනාභෙදෙන සමාධිනා පවත්තිභාවනිවාරණතො ඝටප්පහාරෙනෙව උදකපිට්ඨෙ සෙවාලස්ස තෙසං තෙසං නීවරණාදිධම්මානං පහානං, එතං **වික්ඛම්භනප්පහානං** නාම. යං චතුන්නං අරියමග්ගානං භාවිතත්තා තංතංමග්ගවතො අත්තනො සන්තානෙ ''දිට්ඨිගතානං පහානායා''තිආදිනා (ධ. ස. 277; විභ. 628) නයෙන වුත්තස්ස සමුදයපක්ඛියස්ස කිලෙසගණස්ස අච්චන්තං අප්පවත්තිභාවෙන සමුච්ඡින්දනං, ඉදං **සමුච්ඡෙදප්පහානං** නාම. යං පන ඵලක්ඛණෙ පටිප්පස්සද්ධත්තං කිලෙසානං, එතං **පටිප්පස්සද්ධිප්පහානං** නාම. යං පන සබ්බසඞ්ඛතනිස්සටත්තා පහීනසබ්බසඞ්ඛතං නිබ්බානං, එතං **නිස්සරණප්පහානං** නාම. එවං පඤ්චවිධෙ පහානෙ අනාගාමිකභාවකරස්ස පහානස්ස අධිප්පෙතත්තා ඉධ සමුච්ඡෙදප්පහානන්ති වෙදිතබ්බං. තස්මා **පජහථා**ති පරිච්චජථ, සමුච්ඡින්දථාති අත්ථො.

අහන්ති භගවා අත්තානං නිද්දිසති. **වො**ති අයං **වො**සද්දො පච්චත්තඋපයොගකරණසාමිවචනපදපූරණසම්පදානෙසු දිස්සති. තථා හි ''කච්චි, පන වො අනුරුද්ධා, සමග්ගා

සම්මොදමානා''තිආදීසු (ම. නි. 1.326) පච්චත්තෙ ආගතො. ''ගච්ඡථ, භික්ඛවෙ, පණාමෙමි වො''තිආදීසු (ම. නි. 2.157) උපයොගෙ. ''න වො මම සන්තිකෙ වත්ථබ්බ''න්තිආදීසු (ම. නි. 2.157) කරණෙ. ''සබ්බෙසං වො, සාරිපුත්ත, සුභාසිත''න්තිආදීසු (ම. නි. 1.345) සාමිවචනෙ. ''යෙ හි වො අරියා පරිසුද්ධකායකම්මන්තා''තිආදීසු (ම. නි. 1.35) පදපූරණෙ. ''වනපත්ථපරියායං වො, භික්ඛවෙ, දෙසෙස්සාමී''තිආදීසු (ම. නි. 1.190) සම්පදානෙ. ඉධාපි සම්පදානෙ එව දට්ඨබ්බො.

පාටිභොගොති පටිභූ. සො හි ධාරණකං පටිච්ච ධනිකස්ස, ධනිකං පටිච්ච ධාරණකස්ස පටිනිධිභූතො ධනිකසන්තකස්ස තතො හරණාදිසඞ්ඛාතෙන භුඤ්ජනෙන භොගොති පටිභොගො, පටිභොගො එව පාටිභොගො. **අනාගාමිතායාති** අනාගාමිභාවත්ථාය. පටිසන්ධිග්ගහණවසෙන හි කාමභවස්ස අනාගමනතො අනාගාමී. යො යස්ස ධම්මස්ස අධිගමෙන අනාගාමීති වුච්චති, සඵලො සො තතියමග්ගො අනාගාමිතා නාම. ඉති භගවා වෙනෙය්‍යදමනකුසලො වෙනෙය්‍යජ්ඣාසයානුකූලං තතියමග්ගාධිගමං ලහුනා උපායෙන එකධම්මපූරණතාමත්තෙන ථිරං කත්වා දස්සෙසි යථා තං සම්මාසම්බුද්ධො. භින්නභූමිකාපි හි පටිසංයොජනාදයො තතියමග්ගවජ්ඣා කිලෙසා කාමරාගප්පහානං නාතිවත්තන්තීති.

කස්මා පනෙත්ථ භගවා අත්තානං පාටිභොගභාවෙ ඨපෙසි? තෙසං භික්ඛූනං අනාගාමිමග්ගාධිගමාය උස්සාහජනනත්ථං. පස්සති හි භගවා ''මයා 'එකධම්මං, භික්ඛවෙ, පජහථ, අහං වො පාටිභොගො අනාගාමිතායා'ති වුත්තෙ ඉමෙ භික්ඛූ අද්ධා තං එකධම්මං පහාය සක්කා තතියභූමිං සමධිගන්තුං, යතො ධම්මස්සාමී පයමමාහ 'අහං පාටිභොගො'ති උස්සාහජාතා තදත්ථාය පටිපජ්ජිතබ්බං මඤ්ඤිස්සන්තී''ති. තස්මා උස්සාහජනනත්ථං අනාගාමිතාය තෙසං භික්ඛූනං අත්තානං පාටිභොගභාවෙ ඨපෙසි.

කතමං එකධම්මන්ති එත්ථ **කතමන්ති** පුච්ඡාවචනං. පුච්ඡා ච නාමෙසා පඤ්චවිධා – අදිට්ඨජොතනාපුච්ඡා, දිට්ඨසංසන්දනාපුච්ඡා, විමතිච්ඡෙදනාපුච්ඡා, අනුමතිපුච්ඡා , කථෙතුකම්‍යතාපුච්ඡාති. තත්ථ පකතියා ලක්ඛණං අඤ්ඤාතං හොති අදිට්ඨං අතුලිතං අතීරිතං අවිභූතං අවිභාවිතං, තස්ස ඤාණාය දස්සනාය තුලනාය තීරණාය විභූතත්ථාය විභාවනත්ථාය පඤ්හං පුච්ඡති, අයං **අදිට්ඨජොතනාපුච්ඡා**. පකතියා ලක්ඛණං ඤාතං හොති දිට්ඨං තුලිතං තීරිතං විභූතං විභාවිතං. සො අඤ්ඤෙහි පණ්ඩිතෙහි සද්ධිං සංසන්දනත්ථාය පඤ්හං පුච්ඡති, අයං **දිට්ඨසංසන්දනාපුච්ඡා**. පකතියා සංසයපක්ඛන්දො හොති විමතිපක්ඛන්දො ද්වෙළ්හකජාතො – ''එවං නු ඛො, න නු ඛො, කිං නු ඛො, කථං නු ඛො''ති, සො විමතිච්ඡෙදනත්ථාය පඤ්හං පුච්ඡති, අයං **විමතිච්ඡෙදනාපුච්ඡා**. භගවා හි අනුමතිග්ගහණත්ථං පඤ්හං පුච්ඡති – ''තං කිං මඤ්ඤථ, භික්ඛවෙ, රූපං නිච්චං වා අනිච්චං වා''තිආදිනා (සං. නි. 3.59; මහාව. 21), අයං **අනුමතිපුච්ඡා**. භගවා භික්ඛූනං කථෙතුකම්‍යතාය පඤ්හං පුච්ඡති – ''චත්තාරොමෙ, භික්ඛවෙ, ආහාරා භූතානං වා සත්තානං ඨිතියා සම්භවෙසීනං වා අනුග්ගහාය. කතමෙ චත්තාරො''ති (සං. නි. 2.11) අයං **කථෙතුකම්‍යතාපුච්ඡා**.

තත්ථ පුරිමා තිස්සො පුච්ඡා බුද්ධානං නත්ථි. කස්මා? තීසු හි අද්ධාසු කිඤ්චි සඞ්ඛතං අද්ධාවිමුත්තං වා අසඞ්ඛතං සම්මාසම්බුද්ධානං අදිට්ඨං අතුලිතං අතීරිතං අවිභූතං අවිභාවිතං නාම නත්ථි. තෙන නෙසං අදිට්ඨජොතනාපුච්ඡා නත්ථි. යං පන තෙහි අත්තනො ඤාණෙන පටිවිද්ධං, තස්ස අඤ්ඤෙන සමණෙන වා බ්‍රාහ්මණෙන වා දෙවෙන වා මාරෙන වා බ්‍රහ්මුනා වා සද්ධිං සංසන්දනකිච්චං නත්ථි, තෙන නෙසං දිට්ඨසංසන්දනාපුච්ඡාපි නත්ථි. යස්මා පන බුද්ධා භගවන්තො අකථංකථී තිණ්ණවිචිකිච්ඡා සබ්බධම්මෙසු විගතසංසයා, තෙන නෙසං විමතිච්ඡෙදනාපුච්ඡාපි නත්ථි. ඉතරා පන ද්වෙ පුච්ඡා අත්ථි, තාසු අයං කථෙතුකම්‍යතාපුච්ඡාති වෙදිතබ්බා.

ඉදානි තාය පුච්ඡාය පුට්ඨමත්ථං සරූපතො දස්සෙන්තො **''ලොභං, භික්ඛවෙ, එකධම්ම''**න්තිආදිමාහ. තත්ථ ලුබ්භන්ති තෙන, සයං වා ලුබ්භති, ලුබ්භනමත්තමෙව වා තන්ති **ලොභො**. ස්වායං ආරම්මණග්ගහණලක්ඛණො මක්කටාලෙපො විය, අභිසඞ්ගරසො තත්තකපාලෙ පක්ඛිත්තමංසපෙසි විය, අපරිච්චාගපච්චුපට්ඨානො තෙලඤ්ජනරාගො විය, සංයොජනියෙසු ධම්මෙසු අස්සාදදස්සනපදට්ඨානො, තණ්හානදිභාවෙන වඩ්ඪමානො යත්ථ සමුප්පන්නො, සීඝසොතා නදී විය මහාසමුද්දං අපායමෙව තං සත්තං ගහෙත්වා ගච්ඡතීති දට්ඨබ්බො. කිඤ්චාපි අයං ලොභසද්දො සබ්බලොභසාමඤ්ඤවචනො, ඉධ පන කාමරාගවචනොති වෙදිතබ්බො. සො හි අනාගාමිමග්ගවජ්ඣො.

පුන **භික්ඛවෙති** ආලපනං ධම්මස්ස පටිග්ගාහකභාවෙන අභිමුඛීභූතානං තත්ථ ආදරජනනත්ථං. **පජහථාති** ඉමිනා පහානාභිසමයො විහිතො, සො ච පරිඤ්ඤාසච්ඡිකිරියාභාවනාභිසමයෙහි සද්ධිං එව පවත්තති, න විසුන්ති චතුසච්චාධිට්ඨානානි චත්තාරිපි සම්මාදිට්ඨියා කිච්චානි විහිතානෙව හොන්ති. යථා ච ''ලොභං පජහථා''ති වුත්තෙ පහානෙකට්ඨභාවතො දොසාදීනම්පි පහානං අත්ථතො වුත්තමෙව හොති, එවං සමුදයසච්චවිසයෙ සම්මාදිට්ඨිකිච්චෙ පහානාභිසමයෙ වුත්තෙ තස්සා සහකාරීකාරණභූතානං සම්මාසඞ්කප්පාදීනං සෙසමග්ගඞ්ගානම්පි සමුදයසච්චවිසයකිච්චං අත්ථතො වුත්තමෙව හොතීති පරිපුණ්ණො අරියමග්ගබ්‍යාපාරො ඉධ කථිතොති දට්ඨබ්බො. ඉමිනා නයෙන සතිපට්ඨානාදීනම්පි බොධිපක්ඛියධම්මානං බ්‍යාපාරස්ස ඉධ වුත්තභාවො යථාරහං විත්ථාරෙතබ්බො.

අපිචෙත්ථ **ලොභං පජහථාති** එතෙන පහානපරිඤ්ඤා වුත්තා. සා ච තීරණපරිඤ්ඤාධිට්ඨානා, තීරණපරිඤ්ඤා ච ඤාතපරිඤ්ඤාධිට්ඨානාති අවිනාභාවෙන තිස්සොපි පරිඤ්ඤා බොධිතා හොන්ති. එවමෙත්ථ සහ එලෙන චතුසච්චකම්මට්ඨානං පරිපුණ්ණං කත්වා පකාසිතන්ති දට්ඨබ්බං. අථ වා **ලොභං පජහථාති** සහ එලෙන

ඤාණදස්සනවිසුද්ධි දෙසිතා. සා ච පටිපදාඤාණදස්සනවිසුද්ධිසන්නිස්සයා…පෙ…. චිත්තවිසුද්ධිසීලවිසුද්ධිසන්නිස්සයා චාති නානන්තරිකභාවෙන සහ එලෙන සබ්බාපි සත්ත විසුද්ධියො විභාවිතාති වෙදිතබ්බං.

එවමෙතාය විසුද්ධික්කමභාවනාය පරිඤ්ඤාත්තයසම්පාදනෙන ලොභං පජහිතුකාමෙන –

> ‘‘අනත්ථජනනො ලොභො, ලොභො චිත්තප්පකොපනො;
> භයමන්තරතො ජාතං, තං ජනො නාවබුජ්ඣති.
>
> ‘‘ලුද්ධො අත්ථං න ජානාති, ලුද්ධො ධම්මං න පස්සති;
> අන්ධතමං තදා හොති, යං ලොභො සහතෙ නරං’’. (ඉතිවු. 88);

රත්තො ඛො, ආවුසො, රාගෙන අභිභූතො පරියාදින්නචිත්තො පාණම්පි හනති, අදින්නම්පි ආදියති, සන්ධිම්පි ඡින්දති, නිල්ලොපම්පි හරති, එකාගාරිකම්පි කරොති, පරිපන්ථෙපි තිට්ඨති, පරදාරම්පි ගච්ඡති, මුසාපි භණති. තදපි තෙසං භවතං සමණබ්‍රාහ්මණානං අජානතං අපස්සතං අවෙදයතං තණ්හානුගතානං පරිතස්සිතං විප්ඵන්දිතමෙව (අ. නි. 3.54).

> ‘‘තණ්හාදුතියො පුරිසො, දීඝමද්ධාන සංසරං;
> ඉත්ථභාවඤ්ඤථාභාවං, සංසාරං නාතිවත්තති’’. (ඉතිවු. 15, 105);
>
> ‘‘නත්ථි රාගසමො අග්ගි, නත්ථි දොසසමො කලි’’. (ධ. ප. 202, 251);
>
> ‘‘කාමරාගෙන ඩය්හාමි, චිත්තං මෙ පරිඩය්හති’’. (සං. නි. 1.212);
>
> ‘‘යෙ රාගරත්තානුපතන්ති සොතං, සයංකතං මක්කටකොව ජාල’’න්ති. (ධ. ප. 347) ච –

එවමාදිසුත්තපදානුසාරෙන නානානයෙහි ලොභස්ස ආදීනවං පච්චවෙක්ඛිත්වා තස්ස පහානාය පටිපජ්ජිතබ්බං.

අපිච ඡ ධම්මා කාමරාගස්ස පහානාය සංවත්තන්ති, අසුභනිමිත්තස්ස උග්ගහො, අසුභභාවනානුයොගො, ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරතා, භොජනෙ මත්තඤ්ඤුතා, කල්‍යාණමිත්තතා, සප්පායකථාති. දසවිධඤ්හි අසුභනිමිත්තං උග්ගණ්හන්තස්සාපි කාමරාගො පහීයති, කායගතාසතිභාවනාවසෙන සවිඤ්ඤාණකෙ උද්ධුමාතකාදිවසෙන අවිඤ්ඤාණකෙ අසුභෙ අසුභභාවනානුයොගමනුයුත්තස්සාපි, මනච්ඡට්ඨෙසු ඉන්ද්‍රියෙසු සංවරණවසෙන සතිකවාටෙන පිහිතද්වාරස්සාපි , චතුන්නං පඤ්චන්නං වා ආලොපානං ඔකාසෙ සති උදකං පිවිත්වා යාපනසීලතාය භොජනෙ මත්තඤ්ඤුනොපි. තෙනෙවාහ –

> ‘‘චත්තාරො පඤ්ච ආලොපෙ, අභුත්වා උදකං පිවෙ;
> අලං ඵාසුවිහාරාය, පහිතත්තස්ස භික්ඛුනො’’ති. (ථෙරගා. 983);

අසුභකම්මට්ඨානභාවනාරතෙ කල්‍යාණමිත්තෙ සෙවන්තස්සාපි, ඨානනිසජ්ජාදීසු දසඅසුභනිස්සිතසප්පායකථායපි පහීයති. තෙනෙවාහ –

> ‘‘අත්ථි, භික්ඛවෙ, අසුභනිමිත්තං, තත්ථ යොනිසොමනසිකාරබහුලීකාරො, අයමාහාරො අනුප්පන්නස්ස වා කාමච්ඡන්දස්ස අනුප්පාදාය උප්පන්නස්ස වා කාමච්ඡන්දස්ස පහානායා’’ති.

එවං පුබ්බභාගෙ කාමරාගසඞ්ඛාතස්ස ලොභස්ස පහානාය පටිපන්නො විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා තතියමග්ගෙන තං අනවසෙසතො සමුච්ඡින්දති. තෙන වුත්තං ‘‘ලොභං, භික්ඛවෙ, එකධම්මං පජහථ, අහං වො පාටිභොගො අනාගාමිතාය’’ති.

එත්ථාහ ‘‘කො පනෙත්ථ ලොභො පහීයති, කිං අතීතො, අථ අනාගතො, උදාහු පච්චුප්පන්නො’’ති? කිඤ්චෙත්ථ – න තාව අතීතො ලොභො පහීයෙය්‍ය, න අනාගතො වා තෙසං අභාවතො. න හි නිරුද්ධං අනුප්පන්නං වා අත්ථීති වුච්චති, වායාමො ච අඵලො ආපජ්ජති. අථ පච්චුප්පන්නො, එවම්පි අඵලො වායාමො තස්ස සරසභඞ්ගත්තා, සංකිලිට්ඨා ච මග්ගභාවනා ආපජ්ජති, චිත්තවිප්පයුත්තො වා ලොභො සියා, න චායං නයො ඉච්ඡිතොති. වුච්චතෙ – න වුත්තනයෙන අතීතානාගතපච්චුප්පන්නො ලොභො පහීයති. සෙය්‍යථාපි ඉධ තරුණරුක්ඛො අසඤ්ජාතඵලො, තං පුරිසො කුධාරියා මූලෙ ඡින්දෙය්‍ය, තස්ස රුක්ඛස්ස ඡෙදෙ අසති යානි ඵලානි නිබ්බත්තෙය්‍යුං, තානි රුක්ඛස්ස ඡින්නත්තා අජාතානි එව න ජායෙය්‍යුං, එවමෙව අරියමග්ගාධිගමෙ අසති උප්පජ්ජනාරහො ලොභො අරියමග්ගාධිගමෙන පච්චයඝාතස්ස කතත්තා න උප්පජ්ජති. අයඤ්හි අට්ඨකථාසු ‘‘භූමිලද්ධුප්පන්නො’’ති වුච්චති.

විපස්සනාය හි ආරම්මණභූතා පඤ්චක්ඛන්ධා තස්ස උප්පජ්ජනට්ඨානතාය භූමි නාම. සා භූමි තෙන ලද්ධාති කත්වා භූමිලද්ධුප්පන්නො. ආරම්මණාධිග්ගහිතුප්පන්නො අවික්ඛම්භිතුප්පන්නො අසමූහතුප්පන්නොති ච අයමෙව වුච්චති.

තත්ථාති තස්මිං සුත්තෙ. **එතන්**ති එතං අත්ථජාතං. ඉදානි ගාථාබන්ධවසෙන වුච්චමානං. **ඉති වුච්චතී**ති කෙන පන වුච්චති? භගවතා ව. අඤ්ඤෙසු හි තාදිසෙසු ඨානෙසු සඞ්ගීතිකාරෙහි උපනිබන්ධගාථා හොන්ති, ඉධ පන භගවතා ව ගාථාරුචිකානං පුග්ගලානං අජ්ඣාසයවසෙන වුත්තමෙවත්ථං සඞ්ගහෙත්වා ගාථා භාසිතා.

තත්ථ **යෙන ලොභෙන ලුද්ධාසෙ, සත්තා ගච්ඡන්ති දුග්ගති**න්ති යෙන ආරම්මණග්ගහණලක්ඛණෙන තතො එව අභිසඞ්ගරසෙන ලොභෙන ලුද්ධා අජ්ඣත්තිකබාහිරෙසු ආයතනෙසු ගිද්ධා ගධිතා. **සෙ**ති හි නිපාතමත්තං. අක්ඛරචින්තකා පන ඊදිසෙසු ඨානෙසු සෙ-කාරාගමං ඉච්ඡන්ති. තථා ලුද්ධත්තා එව කායසුචරිතාදීසු කිඤ්චි සුචරිතං අකත්වා කායදුච්චරිතාදීනි ච උපචිනිත්වා රූපාදීසු සත්තවිසත්තතාය සත්තාති ලද්ධනාමා පාණිනො දුක්ඛස්ස නිබ්බත්තිට්ඨානතාය දුග්ගතීති සඞ්ඛං ගතං නිරයං තිරච්ඡානයොනිං පෙත්තිවිසයඤ්ච පටිසන්ධිග්ගහණවසෙන ගච්ඡන්ති උපපජ්ජන්ති.

තං ලොභං සම්මදඤ්ඤාය, පජහන්ති විපස්සිනොති තං යථාවුත්තං ලොභං සභාවතො සමුදයතො අත්ථඞ්ගමතො අස්සාදතො ආදීනවතො නිස්සරණතොති ඉමෙහි ආකාරෙහි සම්මා අවිපරීතං හෙතුනා ඤායෙන අඤ්ඤාය ඤාතතීරණපරිඤ්ඤාසඞ්ඛාතාය පඤ්ඤාය ජානිත්වා රූපාදිකෙ පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධෙ අනිච්චාදීහි විවිධෙහි ආකාරෙහි පස්සනතො විපස්සිනො අවසිට්ඨකිලෙසෙ විපස්සනාපඤ්ඤාපුබ්බඞ්ගමාය මග්ගපඤ්ඤාය සමුච්ඡෙදප්පහානවසෙන පජහන්ති, න පුන අත්තනො සන්තානෙ උප්පජ්ජිතුං දෙන්ති. **පහාය න පුනායන්ති, ඉමං ලොකං කුදාචන**න්ති එවං සහජෙකට්ඨපහානෙකට්ඨෙහි අවසිට්ඨකිලෙසෙහි සද්ධිං තං ලොභං අනාගාමිමග්ගෙන පජහිත්වා පුන පච්ඡා ඉමං කාමධාතුසඞ්ඛාතං ලොකං පටිසන්ධිග්ගහණවසෙන කදාචිපි න ආගච්ඡන්ති ඔරම්භාගියානං සංයොජනානං සුප්පහීනත්තා. ඉති භගවා අනාගාමිඵලෙන දෙසනං නිට්ඨාපෙසි.

අයම්පි අත්ථොති නිදානාවසානතො පභුති යාව ගාථාපරියොසානා ඉමිනා සුත්තෙන පකාසිතො අත්ථො. **අපි**-සද්දො ඉදානි වක්ඛමානසුත්තත්ථසම්පිණ්ඩනො. සෙසං වුත්තනයමෙව. ඉමස්මිං සුත්තෙ සමුදයසච්චං සරූපෙනෙව ආගතං, පහානාපදෙසෙන මග්ගසච්චං. ඉතරං සච්චද්වයඤ්ච තදුභයහෙතුතාය නිද්ධාරෙතබ්බං. ගාථාය පන දුක්ඛසමුදයමග්ගසච්චානි යථාරුතවසෙනෙව ඤායන්ති, ඉතරං නිද්ධාරෙතබ්බං. එසෙව නයො ඉතො පරෙසුපි සුත්තෙසු.

පරමත්ථදීපනියා ඛුද්දකනිකාය-අට්ඨකථාය

ඉතිවුත්තකවණ්ණනාය පඨමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. දොසසුත්තවණ්ණනා

2. වුත්තඤ්හෙතං ...පෙ.... දොසන්ති දුතියසුත්තං. තත්‍රායං අපුබ්බපදවණ්ණනා. යථා එත්ථ, එවං ඉතො පරෙසුපි සබ්බත්ථ අපුබ්බපදවණ්ණනංයෙව කරිස්සාම. යස්මා ඉදං සුත්තං දොසබහුලානං පුග්ගලානං අජ්ඣාසයං ඔලොකෙත්වා දොසවූපසමනත්ථං දෙසිතං, තස්මා **''දොසං, භික්ඛවෙ, එකධම්මං පජහථා''**ති ආගතං. තත්ථ **දොස**න්ති ''අනත්ථං මෙ අචරීති ආඝාතො ජායතී''තිආදිනා (විභ. 960) නයෙන සුත්තෙ වුත්තානං නවන්නං, ''අත්ථං මෙ නාචරී''තිආදීනඤ්ච තප්පටිපක්ඛතො සිද්ධානං නවන්නමෙවාති අට්ඨාරසන්නං ඛාණුකණ්ටකාදිනා අට්ඨානෙන සද්ධිං එකූනවීසතියා අඤ්ඤතරාඝාතවත්ථුසම්භවං ආඝාතං. සො හි දුස්සන්ති තෙන, සයං වා දුස්සති, දුස්සනමත්තමෙව වා තන්ති දොසොති වුච්චති. සො චණ්ඩික්කලක්ඛණො පහටාසීවිසො විය, විසප්පනරසො විසනිපාතො විය, අත්තනො නිස්සයදහනරසො වා දාවග්ගි විය, දුස්සනපච්චුපට්ඨානො ලද්ධොකාසො විය සපත්තො, යථාවුත්තආඝාතවත්ථුපදට්ඨානො විසසංසට්ඨපූතිමුත්තං විය දට්ඨබ්බො. **පජහථා**ති සමුච්ඡින්දථ. තත්ථ යෙ ඉමෙ –

> ''පඤ්චිමෙ, භික්ඛවෙ, ආඝාතපටිවිනයා, යත්ථ භික්ඛුනො උප්පන්නො ආඝාතො සබ්බසො පටිවිනෙතබ්බො. කතමෙ පඤ්ච? යස්මිං, භික්ඛවෙ, පුග්ගලෙ ආඝාතො ජායෙථ, මෙත්තා තස්මිං පුග්ගලෙ භාවෙතබ්බා...පෙ.... කරුණා...පෙ.... උපෙක්ඛා, අසතිඅමනසිකාරො තස්මිං පුග්ගලෙ ආපජ්ජිතබ්බො, එවං තස්මිං පුග්ගලෙ ආඝාතො පටිවිනෙතබ්බො. යස්මිං, භික්ඛවෙ, පුග්ගලෙ ආඝාතො ජායෙථ, කම්මස්සකතා තස්මිං පුග්ගලෙ අධිට්ඨාතබ්බා 'කම්මස්සකො අයමායස්මා කම්මදායාදො...පෙ.... භවිස්සතී''ති (අ. නි. 5.161) –

එවං පඤ්ච ආඝාතප්පටිවිනයා වුත්තායෙව.

> ''පඤ්චිමෙ, ආවුසො, ආඝාතපටිවිනයා, යත්ථ භික්ඛුනො උප්පන්නො ආඝාතො සබ්බසො පටිවිනෙතබ්බො. කතමෙ පඤ්ච? ඉධාවුසො, එකච්චො පුග්ගලො අපරිසුද්ධකායසමාචාරො හොති පරිසුද්ධවචීසමාචාරො; එවරූපෙපි, ආවුසො, පුග්ගලෙ ආඝාතො පටිවිනෙතබ්බො''ති (අ. නි. 5.162) –

එවමාදිනාපි නයෙන පඤ්ච ආඝාතපටිවිනයා වුත්තා, තෙසු යෙන කෙනචි ආඝාතපටිවිනයවිධිනා පච්චවෙක්ඛිත්වා. අපිච යො –

"උභතොදණ්ඩකෙන චෙපි, භික්ඛවෙ, කකචෙන චොරා ඔචරකා අඞ්ගමඞ්ගානි ඔකන්තෙය්‍යුං, තත්‍රාපි යො මනො පදූසෙය්‍ය, න මෙ සො තෙන සාසනකරො"ති (ම. නි. 1.232) සත්ථු ඔවාදො.

"තස්සෙව තෙන පාපියො, යො කුද්ධං පටිකුජ්ඣති;
කුද්ධං අප්පටිකුජ්ඣන්තො, සඞ්ගාමං ජෙති දුජ්ජයං.

"උභින්නමත්ථං චරති, අත්තනො ච පරස්ස ච;
පරං සඞ්කුපිතං ඤත්වා, යො සතො උපසම්මති. (සං. නි. 1.188);

"සත්තිමෙ , භික්ඛවෙ, ධම්මා සපත්තකන්තා සපත්තකරණා කොධනං ආගච්ඡන්ති ඉත්ථිං වා පුරිසං වා. කතමෙ සත්ත? ඉධ, භික්ඛවෙ, සපත්තො සපත්තස්ස එවං ඉච්ඡති, 'අහො වතායං දුබ්බණ්ණො අස්සා'ති. තං කිස්ස හෙතු? න, භික්ඛවෙ, සපත්තො සපත්තස්ස වණ්ණවතාය නන්දති. කොධනොයං, භික්ඛවෙ, පුරිසපුග්ගලො කොධාභිභූතො කොධපරෙතො කිඤ්චාපි සො හොති සුන්හාතො සුවිලිත්තො කප්පිතකෙසමස්සු ඔදාතවත්ථවසනො, අථ ඛො සො දුබ්බණ්ණොව හොති කොධාභිභූතො. අයං, භික්ඛවෙ, පඨමො ධම්මො සපත්තකන්තො සපත්තකරණො කොධනං ආගච්ඡති ඉත්ථිං වා පුරිසං වා.

"පුන චපරං, භික්ඛවෙ, සපත්තො සපත්තස්ස එවං ඉච්ඡති 'අහො වතායං දුක්ඛං සයෙය්‍යා'ති…පෙ.… න පචුරත්ථො අස්සාති…පෙ.… න භොගවා අස්සාති…පෙ.… න යසවා අස්සාති…පෙ.… න මිත්තවා අස්සාති…පෙ.… කායස්ස භෙදා පරං මරණා අපායං දුග්ගතිං විනිපාතං නිරයං උපපජ්ජෙය්‍යාති. තං කිස්ස හෙතු? න, භික්ඛවෙ, සපත්තො සපත්තස්ස සුගතිගමනෙ නන්දති. කොධනොයං, භික්ඛවෙ, පුරිසපුග්ගලො කොධාභිභූතො කොධපරෙතො කායෙන දුච්චරිතං චරති, වාචාය දුච්චරිතං චරති, මනසා දුච්චරිතං චරති. සො කායෙන දුච්චරිතං චරිත්වා වාචාය දුච්චරිතං චරිත්වා මනසා දුච්චරිතං චරිත්වා කායස්ස භෙදා පරං මරණා…පෙ.… නිරයං උපපජ්ජති කොධාභිභූතො"ති (අ. නි. 7.64).

"කුද්ධො අත්ථං න ජානාති, කුද්ධො ධම්මං න පස්සති…පෙ.…. (අ. නි. 7.64);

"කොධං ජහෙ විප්පජහෙය්‍ය මානං, සංයොජනං සබ්බමතික්කමෙය්‍ය. (ධ. ප. 221);

"අනත්ථජනනො කොධො, කොධො චිත්තප්පකොපනො…පෙ.…. (අ. නි. 7.64);

"කොධං ඡෙත්වා සුඛං සෙති, කොධං ඡෙත්වා න සොචති;
කොධස්ස විසමූලස්ස, මධුරග්ගස්ස බ්‍රාහ්මණා"ති. (සං. නි. 1.187);

"එකාපරාධං ඛම භූරිපඤ්ඤ,
න පණ්ඩිතා කොධබලා භවන්තී"ති. –

එවමාදිනා නයෙන දොසෙ ආදීනවෙ වුත්තප්පටිපක්ඛතො දොසප්පහානෙ ආනිසංසෙ ච පච්චවෙක්ඛිත්වා පුබ්බභාගෙ දොසං තදඞ්ගප්පහානාදිවසෙන පජහිත්වා විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා තතියමග්ගෙන සබ්බසො දොසං සමුච්ඡින්දථ, පජහථාති තෙසං භික්ඛූනං තත්ථ නියොජනං. තෙන වුත්තං "දොසං, භික්ඛවෙ, එකධම්මං පජහථා"ති. **දුට්ඨාසෙති** ආඝාතෙන දූසිතචිත්තතාය පදුට්ඨා. සෙසමෙත්ථ යං වත්තබ්බං, තං පඨමසුත්තවණ්ණනායං වුත්තනයමෙව.

දුතියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. මොහසුත්තවණ්ණනා

3. තතියෙ **මොහන්ති** අඤ්ඤාණං. තඤ්හි දුක්ඛෙ අඤ්ඤාණං, දුක්ඛසමුදයෙ අඤ්ඤාණං, දුක්ඛනිරොධෙ අඤ්ඤාණං, දුක්ඛනිරොධගාමිනියා පටිපදාය අඤ්ඤාණන්තිආදිනා නයෙන විභාගෙන අනෙකප්පභෙදම්පි මුය්හන්ති. තෙන සයං වා මුය්හති මුය්හනමත්තමෙව වා තන්ති මොහොති වුච්චති. සො චිත්තස්ස අන්ධභාවලක්ඛණො, අඤ්ඤාණලක්ඛණො වා, අසම්පටිවෙධරසො, ආරම්මණසභාවච්ඡාදනරසො වා, අසම්මාපටිපත්තිපච්චුපට්ඨානො, අන්ධකාරපච්චුපට්ඨානො වා, අයොනිසොමනසිකාරපදට්ඨානො, සබ්බාකුසලානං මූලන්ති දට්ඨබ්බො. ඉධාපි **පජහථාති** පදස්ස –

"මූළ්හො අත්ථං න ජානාති, මූළ්හො ධම්මං න පස්සති;
අන්ධතමං තදා හොති, යං මොහො සහතෙ නරං". (ඉතිවු. 88);

‘‘අනත්ථජනනො මොහො…පෙ….. (ඉතිවු. 88);

‘‘අවිජ්ජා, භික්ඛවෙ, පුබ්බඞ්ගමා අකුසලානං ධම්මානං සමාපත්තියා’’ (ඉතිවු. 40);

‘‘මොහසම්බන්ධනො ලොකො, භබ්බරූපොව දිස්සති’’; (උදා. 70);

‘‘මොහො නිදානං කම්මානං සමුදයාය’’ (අ. නි. 3.34);

‘‘මූළ්හො ඛො, බ්‍රාහ්මණ, මොහෙන අභිභූතො පරියාදින්නචිත්තො දිට්ඨධම්මිකම්පි භයං වෙරං පසවති, සම්පරායිකම්පි භයං වෙරං පසවතී’’ති ච –

ආදිනා නයෙන ‘‘යො කොචි ධම්මො කාමච්ඡන්දාදිසංකිලෙසධම්මෙහි නිබ්බත්තෙතබ්බො, අත්ථතො සබ්බො සො මොහහෙතුකො’’ති ච මොහෙ ආදීනවං තප්පටිපක්ඛතො මොහප්පහානෙ ආනිසංසඤ්ච පච්චවෙක්ඛිත්වා කාමච්ඡන්දාදිප්පහානක්කමෙනෙව පුබ්බභාගෙ තදඞ්ගාදිවසෙන මොහං පජහන්තා තතියමග්ගෙන යථාවුත්තලොභදොසෙකට්ඨං මොහං සමුච්ඡෙදවසෙන පජහථාති අත්ථො දට්ඨබ්බො. අනාගාමිමග්ගවජ්ඣො එව හි මොහො ඉධාධිප්පෙතොති. **මූළ්හාසෙ**ති කුසලාකුසලසාවජ්ජානවජ්ජාදිභෙදෙ අත්තනො හිතාහිතෙ සම්මූළ්හා. සෙසං වුත්තනයමෙව.

තතියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. කොධසුත්තවණ්ණනා

4. චතුත්ථෙ **කොධ**න්ති දොසං. දොසො එව හි කොධපරියායෙන බුජ්ඣනකානං පුග්ගලානං අජ්ඣාසයවසෙන එවං වුත්තො. තස්මා දුතියසුත්තෙ වුත්තනයෙනෙවෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො. අපිච කුජ්ඣනලක්ඛණො කොධො, ආඝාතකරණරසො, චිත්තස්ස බ්‍යාපත්තිභාවපච්චුපට්ඨානො, චෙතසො පූතිභාවොති දට්ඨබ්බොති අයම්පි විසෙසො වෙදිතබ්බො.

චතුත්ථසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. මක්ඛසුත්තවණ්ණනා

5. පඤ්චමෙ **මක්ඛ**න්ති පරගුණමක්ඛනං. යදිපි හි සො ගූථං ගහෙත්වා පරං පහරන්තො විය අත්තනො කරං පඨමතරං මක්ඛතියෙව, තථාපි පරෙසං ගුණමක්ඛනාධිප්පායෙන පවත්තෙතබ්බත්තා ‘‘පරගුණමක්ඛනො’’ති වුච්චති. තථා හි සො උදකපුඤ්ඡනමිව න්හාතස්ස සරීරගතං උදකං පරෙසං ගුණෙ මක්ඛෙති පුඤ්ඡති විනාසෙති , පරෙහි වා කතානං මහන්තානම්පි කාරානං ඛෙපනතො ධංසනතො මක්ඛොති වුච්චති. සො පරගුණමක්ඛනලක්ඛණො, තෙසං විනාසනරසො, තදවච්ඡාදනපච්චුපට්ඨානො. අත්ථතො පන පරෙසං ගුණමක්ඛනාකාරෙන පවත්තො දොමනස්සසහගතචිත්තුප්පාදොති දට්ඨබ්බං. **පජහථා**ති තත්ථ වුත්තප්පභෙදං දොසං, දොසෙ ච වුත්තනයං ආදීනවං, පහානෙ චස්ස ආනිසංසං පච්චවෙක්ඛිත්වා පුබ්බභාගෙ තදඞ්ගාදිවසෙන පජහන්තා විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා තතියමග්ගෙන අනවසෙසං සමුච්ඡින්දථාති අත්ථො. **මක්ඛාසෙ**ති මක්ඛිතා මක්ඛිතපරගුණා, පරෙසං ගුණානං මක්ඛිතාරො, තතො එව අත්තනොපි ධංසිතගුණාති අත්ථො. සෙසං වුත්තනයමෙව.

පඤ්චමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. මානසුත්තවණ්ණනා

6. ඡට්ඨෙ **මාන**න්ති ජාතිආදිවත්ථුකං චෙතසො උන්නමනං. සො හි ‘‘සෙය්‍යොහමස්මී’’තිආදිනා නයෙන මඤ්ඤන්ති තෙන, සයං වා මඤ්ඤති, මානනං සම්පග්ගහොති වා මානොති වුච්චති. ස්වායං සෙය්‍යොහමස්මීති මානො, සදිසොහමස්මීති මානො, හීනොහමස්මීති මානොති එවං තිවිධො. පුන සෙය්‍යස්ස සෙය්‍යොහමස්මීති මානො, සෙය්‍යස්ස සදිසො, සෙය්‍යස්ස හීනො; සදිසස්ස සෙය්‍යො, සදිසස්ස සදිසො, සදිසස්ස හීනො; හීනස්ස සෙය්‍යො, හීනස්ස සදිසො, හීනස්ස හීනොහමස්මීති මානොති එවං නවවිධොපි උන්නතිලක්ඛණො, අහංකාරරසො, සම්පග්ගහරසො වා, උද්ධුමාතභාවපච්චුපට්ඨානො, කෙතුකම්‍යතාපච්චුපට්ඨානො වා, දිට්ඨිවිප්පයුත්තලොභපදට්ඨානො උම්මාදො වියාති දට්ඨබ්බො. **පජහථා**ති තස්ස සබ්බස්සපි අත්තුක්කංසනපරවම්භනනිමිත්තතා, ගරුට්ඨානියෙසු අභිවාදනපච්චුපට්ඨානඅඤ්ජලිකම්මසාමීචිකම්මාදීනං අකරණෙ කාරණතා, ජාතිමදපුරිසමදාදිභාවෙන පමාදාපත්තිහෙතුභාවොති එවමාදිභෙදං ආදීනවං තප්පටිපක්ඛතො නිරතිමානතාය ආනිසංසඤ්ච පච්චවෙක්ඛිත්වා රාජසභං අනුප්පත්තො චණ්ඩාලො විය සබ්‍රහ්මචාරීසු නීචචිත්තතං පච්චුපට්ඨපෙත්වා පුබ්බභාගෙ තදඞ්ගාදිවසෙන තං පජහන්තා විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා අනාගාමිමග්ගෙන සමුච්ඡින්දථාති

අත්ථො. අනාගාමිමග්ගවජ්ඣො එව හි මානො ඉධාධිප්පෙතො. **මත්තාසෙති** ජාතිමදපුරිසමදාදිවසෙන මානෙන පමාදාපත්තිහෙතුභූතෙන මත්තා අත්තානං පග්ගහෙත්වා චරන්තා. සෙසං වුත්තනයමෙව.

ඉමෙසු පන පටිපාටියා ඡසු සුත්තෙසු ගාථාසු වා අනාගාමිඵලං පාපෙත්වා දෙසනා නිට්ඨාපිතා. තත්ථ යෙ ඉමෙ අවිහා අතප්පා සුදස්සා සුදස්සී අකනිට්ඨාති උපපත්තිභවවසෙන පඤ්ච අනාගාමිනො, තෙසු අවිහෙසු උපපන්නා අවිහා නාම. තෙ අන්තරාපරිනිබ්බායී, උපහච්චපරිනිබ්බායී, අසඞ්ඛාරපරිනිබ්බායී, සසඞ්ඛාරපරිනිබ්බායී, උද්ධංසොතො අකනිට්ඨගාමීති පඤ්චවිධා, තථා අතප්පා, සුදස්සා, සුදස්සිනො. අකනිට්ඨෙසු පන උද්ධංසොතො අකනිට්ඨගාමී පරිහායති. තත්ථ යො අවිහාදීසු උප්පජ්ජිත්වා ආයුවෙමජ්ඣං අනතික්කමිත්වා අරහත්තප්පත්තියා කිලෙසපරිනිබ්බානෙන පරිනිබ්බායති, අයං **අන්තරාපරිනිබ්බායී** නාම. යො පන අවිහාදීසු ආදිතො පඤ්චකප්පසතාදිභෙදං ආයුවෙමජ්ඣං අතික්කමිත්වා පරිනිබ්බායති, අයං **උපහච්චපරිනිබ්බායී** නාම. යො අසඞ්ඛාරෙන අධිමත්තප්පයොගං අකත්වා අප්පදුක්ඛෙන අකසිරෙන පරිනිබ්බායති, අයං **අසඞ්ඛාරපරිනිබ්බායී** නාම. යො පන සසඞ්ඛාරෙන අධිමත්තප්පයොගං කත්වා දුක්ඛෙන කිච්ඡෙන කසිරෙන පරිනිබ්බායති, අයං **සසඞ්ඛාරපරිනිබ්බායී** නාම. ඉතරො පන අවිහාදීසු උද්ධංවාහිතභාවෙන උද්ධමස්ස තණ්හාසොතං, වට්ටසොතං, මග්ගසොතමෙව වාති උද්ධංසොතො. අවිහාදීසු උප්පජ්ජිත්වා අරහත්තං පත්තුං අසක්කොන්තො තත්ථ තත්ථ යාවතායුකං ඨත්වා පටිසන්ධිග්ගහණවසෙන අකනිට්ඨං ගච්ඡතීති අකනිට්ඨගාමී.

එත්ථ ච උද්ධංසොතො අකනිට්ඨගාමී, උද්ධංසොතො න අකනිට්ඨගාමී, න උද්ධංසොතො අකනිට්ඨගාමී, න උද්ධංසොතො න අකනිට්ඨගාමීති චතුක්කං වෙදිතබ්බං. කථං? යො අවිහතො පට්ඨාය චත්තාරො දෙවලොකෙ සොධෙත්වා අකනිට්ඨං ගන්ත්වා පරිනිබ්බායති, අයං උද්ධංසොතො අකනිට්ඨගාමී නාම. යො පන හෙට්ඨා තයො දෙවලොකෙ සොධෙත්වා සුදස්සීදෙවලොකෙ ඨත්වා පරිනිබ්බායති, අයං උද්ධංසොතො න අකනිට්ඨගාමී නාම. යො ඉතො අකනිට්ඨමෙව ගන්ත්වා පරිනිබ්බායති , අයං න උද්ධංසොතො අකනිට්ඨගාමී නාම. යො පන හෙට්ඨා චතූසු දෙවලොකෙසු තත්ථ තත්ථෙව පරිනිබ්බායති, අයං න උද්ධංසොතො, න අකනිට්ඨගාමී නාමාති.

තත්ථ අවිහෙසු උප්පජ්ජිත්වා කප්පසතතො උද්ධං පරිනිබ්බායිකො, ද්වින්නං කප්පසතානං මත්ථකෙ පරිනිබ්බායිකො, පඤ්චකප්පසතෙ අසම්පත්තෙ පරිනිබ්බායිකොති තයො අන්තරාපරිනිබ්බායිනො. වුත්තඤ්හෙතං ‘‘උපපන්නං වා සමනන්තරා අප්පත්තං වා වෙමජ්ඣ’’න්ති (පු. ප. 36). වා-සද්දෙන හි පත්තමත්තොපි සඞ්ගහිතොති. එවං තයො අන්තරාපරිනිබ්බායිනො, එකො උපහච්චපරිනිබ්බායී එකො උද්ධංසොතො. තෙසු අසඞ්ඛාරපරිනිබ්බායිනො පඤ්ච, සසඞ්ඛාරපරිනිබ්බායිනො පඤ්චාති දස හොන්ති. තථා අතප්පාසුදස්සාසුදස්සීසූති චත්තාරො දසකා චත්තාරීසං අකනිට්ඨෙ පන උද්ධංසොතස්ස අභාවතො තයො අන්තරාපරිනිබ්බායිනො, එකො උපහච්චපරිනිබ්බායීති අසඞ්ඛාරපරිනිබ්බායිනො චත්තාරො, සසඞ්ඛාරපරිනිබ්බායිනො චත්තාරොති අට්ඨ, එවමෙතෙ අට්ඨචත්තාරීසං අනාගාමිනො. තෙ සබ්බෙපි ඉමෙසු සුත්තෙසු අවිසෙසවචනෙන ගහිතාති දට්ඨබ්බං.

ඡට්ඨසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. සබ්බපරිඤ්ඤාසුත්තවණ්ණනා

7. සත්තමෙ **සබ්බ**න්ති අනවසෙසං. අනවසෙසවාචකො හි අයං සබ්බ-සද්දො. සො යෙන යෙන සම්බන්ධං ගච්ඡති, තස්ස තස්ස අනවසෙසතං දීපෙති; යථා ‘‘සබ්බං රූපං, සබ්බා වෙදනා, සබ්බසක්කායපරියාපන්නෙසු ධම්මෙසූ’’ති. සො පනායං සබ්බ-සද්දො සප්පදෙසනිප්පදෙසවිසයතාය දුවිධො. තථා හෙස සබ්බසබ්බං, පදෙසසබ්බං, ආයතනසබ්බං, සක්කායසබ්බන්ති චතූසු විසයෙසු දිට්ඨප්පයොගො. තත්ථ ‘‘සබ්බෙ ධම්මා සබ්බාකාරෙන බුද්ධස්ස භගවතො ඤාණමුඛෙ ආපාථමාගච්ඡන්තී’’තිආදීසු (චූළනි. මොඝරාජමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 85) සබ්බසබ්බස්මිං ආගතො. ‘‘සබ්බෙසං වො, සාරිපුත්තා, සුභාසිතං පරියායෙනා’’තිආදීසු (ම. නි. 1.345) පදෙසසබ්බස්මිං. ‘‘සබ්බං වො, භික්ඛවෙ, දෙසෙස්සාමි, චක්ඛුඤ්චෙව රූපඤ්ච…පෙ….. මනඤ්චෙව ධම්මෙ චා’’ති (සං. නි. 4.23-25) එත්ථ ආයතනසබ්බස්මිං. ‘‘සබ්බධම්මමූලපරියායං වො, භික්ඛවෙ, දෙසෙස්සාමී’’තිආදීසු (ම. නි. 1.1) සක්කායසබ්බස්මිං. තත්ථ සබ්බසබ්බස්මිං ආගතො නිප්පදෙසවිසයො, ඉතරෙසු තීසුපි ආගතො සප්පදෙසවිසයො . ඉධ පන සක්කායසබ්බස්මිං වෙදිතබ්බො. විපස්සනාය ආරම්මණභූතා තෙභූමකධම්මා හි ඉධ ‘‘සබ්බ’’න්ති අනවසෙසතො ගහිතා.

අනභිජානන්ති ‘‘ඉමෙ ධම්මා කුසලා, ඉමෙ අකුසලා, ඉමෙ සාවජ්ජා, ඉමෙ අනවජ්ජා’’තිආදිනා ‘‘ඉමෙ පඤ්චක්ඛන්ධා, ඉමානි ද්වාදසායතනානි, ඉමා අට්ඨාරස ධාතුයො, ඉදං දුක්ඛං අරියසච්චං, අයං දුක්ඛසමුදයො අරියසච්ච’’න්ති ච ආදිනා සබ්බෙ අභිඤ්ඤෙය්‍යො ධම්මෙ අවිපරීතසභාවතො අනභිජානන්තො අභිවිසිට්ඨෙන ඤාණෙන න ජානන්තො. **අපරිජානන්ති** න පරිජානන්තො. යො හි සබ්බං තෙභූමකධම්මජාතං පරිජානාති, සො තීහි පරිඤ්ඤාහි පරිජානාති – ඤාතපරිඤ්ඤාය, තීරණපරිඤ්ඤාය, පහානපරිඤ්ඤාය. තත්ථ කතමා ඤාතපරිඤ්ඤා? සබ්බං තෙභූමකං නාමරූපං – ‘‘ඉදං රූපං, එත්තකං රූපං, න ඉතො භිය්‍යො. ඉදං නාමං, එත්තකං නාමං, න ඉතො භිය්‍යො’’ති භූතප්පසාදාදිප්පභෙදං රූපං, ඵස්සාදිප්පභෙදං නාමඤ්ච, ලක්ඛණරසපච්චුපට්ඨානපදට්ඨානතො වවත්ථපෙති. තස්ස අවිජ්ජාදිකඤ්ච පච්චයං පරිග්ගණ්හාති. අයං ඤාතපරිඤ්ඤා. කතමා තීරණපරිඤ්ඤා? එවං ඤාතං කත්වා තං සබ්බං

තීරෙති අනිච්චතො දුක්ඛතො රොගතොති ද්වාචත්තාලීසාය ආකාරෙහි. අයං තීරණපරිඤ්ඤා. කතමා පහානපරිඤ්ඤා? එවං තීරයිත්වා අග්ගමග්ගෙන සබ්බස්මිං ඡන්දරාගං පජහති. අයං පහානපරිඤ්ඤා.

දිට්ඨිවිසුද්ධිකඞ්ඛාවිතරණවිසුද්ධියොපි ඤාතපරිඤ්ඤා. මග්ගාමග්ගපටිපදාඤාණදස්සනවිසුද්ධියො කලාපසම්මසනාදිඅනුලොමපරියොසානා වා පඤ්ඤා තීරණපරිඤ්ඤා. අරියමග්ගෙන පජහනං පහානපරිඤ්ඤා. යො සබ්බං පරිජානාති, සො ඉමාහි තීහි පරිඤ්ඤාහි පරිජානාති. ඉධ පන විරාගප්පහානානං පටික්ඛෙපවසෙන විසුං ගහිතත්තා ඤාතපරිඤ්ඤාය තීරණපරිඤ්ඤාය ච වසෙන පරිජානනා වෙදිතබ්බා. යො පනෙවං න පරිජානාති, තං සන්ධාය වුත්තං ‘‘අපරිජාන’’න්ති.

තත්ථ චිත්තං අවිරාජයන්ති තස්මිං අභිඤ්ඤෙය්‍යාවිසෙසෙ පරිඤ්ඤෙය්‍යො අත්තනො චිත්තසන්තානං න විරාජයං, න විරජ්ජන්තො; යථා තත්ථ රාගො න හොති, එවං විරාගානුපස්සනං න උප්පාදෙන්තොති අත්ථො. **අප්පජහන්ති** විපස්සනාපඤ්ඤාසහිතාය මග්ගපඤ්ඤාය තත්ථ පහාතබ්බයුත්තකං කිලෙසවට්ටං අනවසෙසතො න පජහන්තො. යථා චෙතං, එවං අභිජානනාදයොපි මිස්සකමග්ගවසෙන වෙදිතබ්බා. පුබ්බභාගෙ හි නානාචිත්තවසෙන ඤාතතීරණපහානපරිඤ්ඤාහි කමෙන අභිජානනාදීනි සම්පාදෙත්වා මග්ගකාලෙ එකක්ඛණෙනෙව කිච්චවසෙන තං සබ්බං නිප්ඵාදෙන්තං එකමෙව ඤාණං පවත්තතීති. **අභබ්බො දුක්ඛක්ඛයායාති** නිබ්බානාය සකලස්ස වට්ටදුක්ඛස්ස ඛෙපනාය න භබ්බො, නාලං න සමත්ථොති අත්ථො.

සබ්බඤ්ච ඛොති එත්ථ ච-සද්දො බ්‍යතිරෙකෙ, ඛො-සද්දො අවධාරණෙ. තදුභයෙන අභිජානනාදිතො ලද්ධබ්බං විසෙසං දුක්ඛක්ඛයස්ස ච එකන්තකාරණං දීපෙති. අභිජානනාදීසු යං වත්තබ්බං, තං වුත්තමෙව. තත්ථ පන පටික්ඛෙපවසෙන වුත්තං, ඉධ විධානවසෙන වෙදිතබ්බං. අයමෙව විසෙසො. අපිච **අභිජානන්ති** උපාදානක්ඛන්ධපඤ්චකසඞ්ඛාතං සක්කායසබ්බං සරූපතො පච්චයතො ච ඤාණස්ස අභිමුඛීකරණවසෙන අභිජානන්තො හුත්වා අභාවාකාරාදිපරිග්ගහෙන තං අනිච්චාදිලක්ඛණෙහි පරිච්ඡිජ්ජමානවසෙන පරිජානන්තො. **විරාජයන්ති** සම්මදෙවස්ස අනිච්චතාදිඅවබොධෙන උප්පන්නභයාදීනවනිබ්බිදාදිඤාණානුභාවෙන අත්තනො චිත්තං විරත්තං කරොන්තො තත්ථ අණුමත්තම්පි රාගං අනුප්පාදෙන්තො. **පජහන්ති** වුට්ඨානගාමිනිවිපස්සනාසහිතාය මග්ගපඤ්ඤාය සමුදයපක්ඛියං කිලෙසවට්ටං පජහන්තො සමුච්ඡින්දන්තො. **භබ්බො දුක්ඛක්ඛයායාති** එවං කිලෙසමලප්පහානෙනෙව සබ්බස්ස කම්මවට්ටස්ස පරික්ඛීණත්තා අනවසෙසවිපාකවට්ටඛෙපනාය සකලසංසාරවට්ටදුක්ඛපරික්ඛයභූතාය වා අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා භබ්බො එකන්තෙනෙතං පාපුණිතුන්ති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො.

යො සබ්බං සබ්බතො ඤත්වාති යො යුත්තයොගො ආරද්ධවිපස්සකො සබ්බං තෙභූමකධම්මජාතං සබ්බතො සබ්බභාගෙන කුසලාදික්ඛන්ධාදිවිභාගතො දුක්ඛාදිපීළනාදිවිභාගතො ච. අථ වා **සබ්බතොති** සබ්බස්මා කක්ඛළඵුසනාදිලක්ඛණාදිතො අනිච්චාදිතො වාති සබ්බාකාරතො ජානිත්වා විපස්සනාපුබ්බඞ්ගමෙන මග්ගඤාණෙන පටිවිජ්ඣිත්වා, විපස්සනාඤාණෙනෙව වා ජානනහෙතු. **සබ්බත්ථෙසු න රජ්ජතීති** සබ්බෙසු අතීතාදිවසෙන අනෙකභෙදභින්නෙසු සක්කායධම්මෙසු න රජ්ජති, අරියමග්ගාධිගමෙන රාගං න ජනෙති. ඉමිනාස්ස තණ්හාගාහස්ස අභාවං දස්සෙන්තො තං නිමිත්තත්තා දිට්ඨිමානග්ගාහානං ‘‘එතං මම එසොහමස්මි, එසො මෙ අත්තා’’ති ඉමස්ස මිච්ඡාගාහත්තයස්සපි අභාවං දස්සෙති. **ස වෙති** එත්ථ ස-ඉති නිපාතමත්තං. වෙ-ති බ්‍යත්තං, එකංසෙනාති වා එතස්මිං අත්ථෙ නිපාතො. **සබ්බපරිඤ්ඤාති** සබ්බපරිජානනතො, යථාවුත්තස්ස සබ්බස්ස අභිසමයවසෙන පරිජානනතො. **සොති** යථාවුත්තො යොගාවචරො, අරියො එව වා. **සබ්බදුක්ඛමුපච්චගාති** සබ්බං වට්ටදුක්ඛං අච්චගා අතික්කමි, සමතික්කමීති අත්ථො.

සත්තමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. මානපරිඤ්ඤාසුත්තවණ්ණනා

8. අට්ඨමෙ අපුබ්බං නත්ථි, කෙවලං මානවසෙන දෙසනා පවත්තා. ගාථාසු පන **මානුපෙතා අයං පජාති** කම්මකිලෙසෙහි පජායතීති **පජාති** ලද්ධනාමා ඉමෙ සත්තා මඤ්ඤනලක්ඛණෙන මානෙන උපෙතා උපගතා. **මානගන්ථා භවෙ රතාති** කිමිකීටපටඞ්ගාදිඅත්තභාවෙපි මානෙන ගන්ථිතා මානසංයොජනෙන සංයුත්තා. තතො එව දීඝරත්තං පරිභාවිතාහංකාරවසෙන ‘‘එතං මමා’’ති සඞ්ඛාරෙසු අජ්ඣොසානබහුලත්තා තත්ථ නිච්චසුඛඅත්තාදිවිපල්ලාසවසෙන ච කාමාදිභවෙ රතා. **මානං අපරිජානන්තාති** මානං තීහි පරිඤ්ඤාහි න පරිජානන්තා. අරහත්තමග්ගඤාණෙන වා අනතික්කමන්තා, ‘‘මානං අපරිඤ්ඤායා’’ති කෙචි පඨන්ති. **ආගන්තාරො පුනබ්භවන්ති** පුන ආයාතිං උපපත්තිභවං. පුනප්පුනං භවනතො වා පුනබ්භවසඞ්ඛාතං සංසාරං අපරාපරං පරිවත්තනවසෙන ගන්තාරො උපගන්තාරො හොන්ති, භවතො න පරිමුච්චන්තීති අත්ථො. **යෙ ච මානං පහන්ත්වාන, විමුත්තා මානසඞ්ඛයෙති** යෙ පන අරහත්තමග්ගෙන සබ්බසො මානං පජහිත්වා මානස්ස අච්චන්තසඞ්ඛයභූතෙ අරහත්තඵලෙ නිබ්බානෙ වා තදෙකට්ඨසබ්බකිලෙසවිමුත්තියා විමුත්තා සුට්ඨු මුත්තා. **තෙ මානගන්ථාභිභුනො, සබ්බදුක්ඛමුපච්චගුන්ති** තෙ පරික්ඛීණභවසංයොජනා අරහන්තො සබ්බසො මානගන්ථං මානසංයොජනං

සමුච්ඡෙදප්පහානෙන අභිභවිත්වා ඨිතා, අනවසෙසං වට්ටදුක්ඛං අතික්කමිංසූති අත්ථො. එවමෙතස්මිං සත්තමසුත්තෙ ච අරහත්තං කථිතන්ති.

අට්ඨමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9-10. ලොභදොසපරිඤ්ඤාසුත්තද්වයවණ්ණනා

9-10. නවමදසමෙසු අපුබ්බං නත්ථි. දෙසනාවිලාසවසෙන තථා බුජ්ඣනකානං වෙනෙය්‍යානං අජ්ඣාසයවසෙන වා තථා දෙසිතානීති දට්ඨබ්බං.

නවමදසමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පඨමවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. දුතියවග්ගො

1-3. මොහපරිඤ්ඤාදිසුත්තවණ්ණනා

11-13. දුතියවග්ගෙපි පඨමාදීනි තීණි සුත්තානි වුත්තනයානෙව, තථා දෙසනාකාරණම්පි වුත්තමෙව.

4. අවිජ්ජානීවරණසුත්තවණ්ණනා

14. චතුත්ථෙ – **‘‘නාහං, භික්ඛවෙ’’**තිආදීසු න-කාරො පටිසෙධත්ථො. **අහන්ති** භගවා අත්තානං නිද්දිසති. **අඤ්ඤන්ති** ඉදානි වත්තබ්බඅවිජ්ජානීවරණතො අඤ්ඤං. **එකනීවරණම්පීති** එකනීවරණධම්මම්පි. **සමනුපස්සාමීති** ද්වෙ සමනුපස්සනා – දිට්ඨිසමනුපස්සනා ච ඤාණසමනුපස්සනා ච. තත්ථ ‘‘රූපං අත්තතො සමනුපස්සතී’’තිආදිනා (අ. නි. 4.200; පටි. ම. 1.130) ආගතා අයං දිට්ඨිසමනුපස්සනා නාම. ‘‘අනිච්චතො සමනුපස්සති, නො නිච්චතො’’තිආදිනා (පටි. ම. 3.35) පන ආගතා අයං ඤාණසමනුපස්සනා නාම. ඉධාපි ඤාණසමනුපස්සනාව අධිප්පෙතා. ‘‘සමනුපස්සාමී’’ති ච පදස්ස න-කාරෙන සම්බන්ධො. ඉදං වුත්තං හොති – ‘‘අහං, භික්ඛවෙ, සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණසඞ්ඛාතෙන සමන්තචක්ඛුනා සබ්බධම්මෙ හත්ථාමලකං විය ඕලොකෙන්තොපි අඤ්ඤං එකනීවරණම්පි න සමනුපස්සාමී’’ති.

යෙන නීවරණෙන නිවුතා පජා දීඝරත්තං සන්ධාවන්ති සංසරන්තීති යෙන නීවරණකසභාවත්තා නීවරණෙන ධම්මසභාවං ජානිතුං පස්සිතුං පටිවිජ්ඣිතුං අදත්වා ඡාදෙත්වා පරියොනන්ධිත්වා ඨානෙන අන්ධකාරෙන නිවුතා සත්තා අනාදිමතසංසාරෙ අපරිමාණෙ කප්පෙ මහන්තෙසු චෙව ඛුද්දකෙසු ච භවාදීසු අපරාපරුප්පත්තිවසෙන සබ්බතො ධාවන්ති චෙව සංසරන්ති, ච. ආරම්මණන්තරසඞ්කමනවසෙන වා සන්ධාවනං, භවන්තරසඞ්කමනවසෙන සංසරණං. කිලෙසානං බලවභාවෙන වා සන්ධාවනං, දුබ්බලභාවෙන සංසරණං. ඛණිකමරණවසෙන වා එකජාතියං සන්ධාවනං, වොහාරමරණවසෙන අනෙකාසු ජාතීසු සංසරණං. චිත්තවසෙන වා සන්ධාවනං, ‘‘චිත්තමස්ස විධාවතී’’ති හි වුත්තං, කම්මවසෙන සංසරණං. එවං සන්ධාවනසංසරණානං විසෙසො වෙදිතබ්බො.

යථයිදන්ති යථා ඉදං. ය-කාරො පදසන්ධිකරො, සන්ධිවසෙන රස්සත්තං. **අවිජ්ජානීවරණන්ති** එත්ථ පූරෙතුං අයුත්තට්ඨෙන කායදුච්චරිතාදි අවින්දියං නාම, අලද්ධබ්බන්ති අත්ථො. තං අවින්දියං වින්දතීති අවිජ්ජා. විපරීතතො කායසුචරිතාදි වින්දියං නාම, තං වින්දියං න වින්දතීති අවිජ්ජා. ඛන්ධානං රාසට්ඨං, ආයතනානං ආයතනට්ඨං, ධාතූනං සුඤ්ඤට්ඨං, ඉන්ද්‍රියානං ආධිපතෙය්‍යට්ඨං, සච්චානං තථට්ඨං දුක්ඛාදීනං පීළනාදිවසෙන වුත්තං චතුබ්බිධං අත්ථං අවිදිතං කරොතීතිපි අවිජ්ජා. අන්තවිරහිතෙ සංසාරෙ සත්තෙ ජවාපෙතීති වා අවිජ්ජා, පරමත්ථතො වා අවිජ්ජමානෙසු ඉත්ථිපුරිසාදීසු ජවති පවත්තති, විජ්ජමානෙසු ඛන්ධාදීසු න ජවති, න පවත්තතීති අවිජ්ජා. අපිච චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීනං වත්ථාරම්මණානං පටිච්චසමුප්පාදපටිච්චසමුප්පන්නානඤ්ච ධම්මානං ඡාදනතොපි අවිජ්ජා. අවිජ්ජාව නීවරණන්ති අවිජ්ජානීවරණං.

අවිජ්ජානීවරණෙන හි, භික්ඛවෙ, නිවුතා පජා දීඝරත්තං සන්ධාවන්ති සංසරන්තීති ඉදං පුරිමස්සෙව දළ්හීකරණත්ථං වුත්තං. පුරිමං වා – ‘‘යථයිදං, භික්ඛවෙ, අවිජ්ජානීවරණ’’න්ති එවං ඔපම්මදස්සනවසෙන වුත්තං, ඉදං නීවරණානුභාවදස්සනවසෙන. කස්මා පනෙත්ථ අවිජ්ජාව එවං වුත්තා, න අඤ්ඤෙ ධම්මාති? ආදීනවපටිච්ඡාදනෙන කාමච්ඡන්දාදීනං විසෙසප්පච්චයභාවතො. තථා හි තාය පටිච්ඡාදිතාදීනවෙ විසයෙ කාමච්ඡන්දාදයො පවත්තන්ති.

නත්ථඤ්ඤොති ආදිකා ගාථා වුත්තස්ස අවුත්තස්ස ච අත්ථස්ස සඞ්ගණ්හනවසෙන භාසිතා. තත්ථ **නිවුතාති** නිවාරිතා පලිගුණ්ඨිතා, පටිච්ඡාදිතාති අත්ථො. **අහොරත්තන්ති** දිවා චෙව රත්තිඤ්ච, සබ්බකාලන්ති වුත්තං හොති. **යථා මොහෙන ආවුතාති** යෙන පකාරෙන අවිජ්ජානීවරණසඞ්ඛාතෙන මොහෙන ආවුතා පටිච්ඡාදිතා සුවිඤ්ඤෙය්‍යම්පි

අජානන්තියො පජා සංසාරෙ සංසරන්ති, තථාරූපො අඤ්ඤො එකධම්මොපි එකනීවරණම්පි නත්ථීති යොජෙතබ්බං. **යෙ ච මොහං පහන්ත්වාන, තමොඛන්ධං පදාලයුන්ති** යෙ පන අරියසාවකා පුබ්බභාගෙ තදඞ්ගාදිප්පහානවසෙන, හෙට්ඨිමමග්ගෙහි වා තංතංමග්ගවජ්ඣං මොහං පජහිත්වා අග්ගමග්ගෙන වජිරූපමඤාණෙන මොහසඞ්ඛාතමෙව තමොරාසිං පදාලයිංසු, අනවසෙසතො සමුච්ඡින්දිංසු. **න තෙ පුන සංසරන්තීති** තෙ අරහන්තො –

> ''ඛන්ධානඤ්ච පටිපාටි, ධාතුආයතනාන ච;
> අබ්බොච්ඡින්නං වත්තමානා, සංසාරොති පවුච්චතී''ති. –

එවං වුත්තෙ ඉමස්මිං සංසාරෙ න සංසරන්ති න පරිබ්භමන්ති. කිං කාරණා? **හෙතු තෙසං න විජ්ජති** , යස්මා සංසාරස්ස හෙතු මූලකාරණං අවිජ්ජා, සා තෙසං න විජ්ජති, සබ්බසො නත්ථි සමුච්ඡින්නත්තාති.

චතුත්ථසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. ඞතණ්හාසංයොජනසුත්තවණ්ණනා

15. පඤ්චමෙ යස්ස විජ්ජති, තං පුග්ගලං දුක්ඛෙහි, කම්මං වා විපාකෙහි, භවයොනිගතිවිඤ්ඤාණට්ඨිතිසත්තාවාසෙ වා භවන්තරාදීහි සංයොජෙතීති **සංයොජනං**. තණ්හායනට්ඨෙන **තණ්හා,** තසති සයං පරිතසති, තසන්ති වා එතායාති තණ්හා. **සඤ්ඤුත්තාති** චක්ඛාදීසු අභිනිවෙසවත්ථූසු බද්ධා. සෙසං වුත්තනයමෙව. කාමඤ්චෙත්ථ අවිජ්ජායපි සංයොජනභාවො තණ්හාය ච නීවරණභාවො අත්ථියෙව, තථාපි අවිජ්ජාය පටිච්ඡාදිතාදීනවෙහි භවෙහි තණ්හා සත්තෙ සංයොජෙතීති ඉමස්ස විසෙසස්ස දස්සනත්ථං පුරිමසුත්තෙ අවිජ්ජා නීවරණභාවෙන, ඉධ ච තණ්හා සංයොජනභාවෙනෙව වුත්තා. කිඤ්ච නීවරණසංයොජනප්පධානස්ස දස්සනත්ථං. යථා හි නීවරණභාවෙන අවිජ්ජා සංකිලෙසධම්මානං පධානභූතා පුබ්බඞ්ගමා ච, එවං සංයොජනභාවෙන නෙසං තණ්හාති තදධීනප්පධානභාවං දස්සෙතුං සුත්තද්වයෙ එවමෙතෙ ධම්මා වුත්තා. අපිච විසෙසෙන අවිජ්ජා නිබ්බානසුඛං නිවාරෙතීති ''නීවරණ''න්ති වුත්තා, තණ්හා සංසාරදුක්ඛෙන සත්තෙ සංයොජෙතීති ''සංයොජන''න්ති.

දස්සනගමනන්තරායකරණතො වා විජ්ජාචරණවිපක්ඛතො ද්වයං ද්විධා වුත්තං. විජ්ජාය හි උජුවිපච්චනීකභූතා අවිජ්ජා නිබ්බානදස්සනස්ස අවිපරීතදස්සනස්ස ච විසෙසතො අන්තරායකරා, චරණධම්මානං උජුවිපච්චනීකභූතා තණ්හා ගමනස්ස සම්මාපටිපත්තියා අන්තරායකරාති; එවමයං අවිජ්ජාය නිවුතො අන්ධීකතො තණ්හාය සංවුතො බද්ධො අස්සුතවා පුථුජ්ජනො අන්ධො විය බද්ධො මහාකන්තාරං, සංසාරකන්තාරං නාතිවත්තති. අනත්ථුප්පත්තිහෙතුද්වයදස්සනත්ථම්පි ද්වයං ද්විධා වුත්තං. අවිජ්ජාගතො හි පුග්ගලො බාලභාවෙන අත්ථං පරිහාපෙති, අනත්ථඤ්ච අත්තනො කරොති, අකුසලො විය ආතුරො අසප්පායකිරියාය. ජානන්තොපි බාලො බාලභාවෙන අත්ථං පරිහාපෙති, අනත්ථඤ්ච කරොති ජානන්තො විය රොගී අසප්පායසෙවී. මක්කටාලෙපොපමසුත්තං චෙතස්ස අත්ථස්ස සාධකං.

පටිච්චසමුප්පාදස්ස මූලකාරණදස්සනත්ථම්පෙත්ථ ද්වයං ද්විධා වුත්තං. විසෙසෙන හි සම්මොහස්ස බලවභාවතො අවිජ්ජාඛෙත්තං අතීතො අද්ධා, පත්ථනාය බලවභාවතො තණ්හාඛෙත්තං අනාගතො අද්ධා. තථා හි බාලජනො සම්මොහබහුලො අතීතමනුසොචති, තස්ස අවිජ්ජාපච්චයා සඞ්ඛාරාති සබ්බං නෙතබ්බං. පත්ථනාබහුලො අනාගතං පජප්පති, තස්ස තණ්හාපච්චයා උපාදානන්තිආදි සබ්බං නෙතබ්බං. තෙනෙව තාසං පුබ්බන්තාහරණෙන අපරන්තපටිසන්ධානෙන චස්ස යථාක්කමං මූලකාරණතා දස්සිතාති වෙදිතබ්බන්ති.

ගාථාසු **තණ්හාදුතියොති** තණ්හාසහායො. තණ්හා හි නිරුදකකන්තාරෙ මරීචිකාය උදකසඤ්ඤා විය පිපාසාභිභූතං අප්පටිකාරදුක්ඛාභිභූතම්පි සත්තං අස්සාදසන්දස්සනවසෙන සහායකිච්චං කරොන්තී භවාදීසු අනිබ්බින්දං කත්වා පරිබ්භමාපෙති, තස්මා තණ්හා පුරිසස්ස ''දුතියා''ති වුත්තා. නනු ච අඤ්ඤෙපි කිලෙසාදයො භවාභිනිබ්බත්තියා පච්චයාව? සච්චමෙතං, න පන තථා විසෙසප්පච්චයො යථා තණ්හා. තථා හි සා කුසලෙහි විනා අකුසලෙහි, කාමාවචරාදිකුසලෙහි ච විනා රූපාවචරාදිකුසලෙහි භවනිබ්බත්තියා විසෙසප්පච්චයො, යතො සමුදයසච්චන්ති වුච්චතීති. **ඉත්ථභාවඤ්ඤථාභාවන්ති** ඉත්ථභාවො ච අඤ්ඤථාභාවො ච ඉත්ථභාවඤ්ඤථාභාවො. සො එතස්ස අත්ථීති ඉත්ථභාවඤ්ඤථාභාවො සංසාරො, තං තත්ථ ඉත්ථභාවො මනුස්සත්තං, අඤ්ඤථාභාවො තතො අවසිට්ඨසත්තාවාසා. ඉත්ථභාවො වා තෙසං තෙසං සත්තානං පච්චුප්පන්නො අත්තභාවො, අඤ්ඤථාභාවො අනාගතත්තභාවො. එවරූපො වා අඤ්ඤොපි අත්තභාවො ඉත්ථභාවො, න එවරූපො අඤ්ඤථාභාවො. තං ඉත්ථභාවඤ්ඤථාභාවං සංසාරං ඛන්ධධාතුආයතනපටිපාටිං නාතිවත්තති, න අතික්කමති.

එතමාදීනවං ඤත්වා, තණ්හං දුක්ඛස්ස සම්භවන්ති එතං සකලවට්ටදුක්ඛස්ස සම්භවං සමුදයං තණ්හං ආදීනවං ආදීනවතො ඤත්වාති අත්ථො. අථ වා **එතමාදීනවං ඤත්වාති** එතං යථාවුත්තං සංසාරනාතිවත්තනං ආදීනවං දොසං ඤත්වා. **තණ්හං දුක්ඛස්ස සම්භවන්ති** තණ්හඤ්ච වුත්තනයෙන වට්ටදුක්ඛස්ස පධානකාරණන්ති ඤත්වා. **වීතතණ්හො අනාදානො, සතො භික්ඛු, පරිබ්බජෙති** එවං තීහි පරිඤ්ඤාහි පරිජානන්තො විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා මග්ගපටිපාටියා තණ්හං විගමෙන්තො අග්ගමග්ගෙන සබ්බසො වීතතණ්හො විගතතණ්හො, තතො එව චතූසු උපාදානෙසු කස්සචිපි

අභාවෙන ආයතිං පටිසන්ධිසඞ්ඛාතස්ස වා ආදානස්ස අභාවෙන අනාදානො, සතිවෙපුල්ලප්පත්තියා සබ්බත්ථ සතොකාරිතාය සතො භින්නකිලෙසො භික්ඛු පරිබ්බජෙ චරෙය්‍ය, ඛන්ධපරිනිබ්බානෙන වා සඞ්ඛාරප්පවත්තිතො අපගච්ඡෙය්‍යාති අත්ථො.

පඤ්චමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. පඨමසෙඛසුත්තවණ්ණනා

16. ඡට්ඨෙ **සෙඛස්සාති** එත්ථ කෙනට්ඨෙන සෙඛො? සෙක්ඛධම්මපටිලාභතො සෙඛො. වුත්තඤ්හෙතං –

‘‘කිත්තාවතා නු ඛො, භන්තෙ, සෙඛො හොතීති? ඉධ, භික්ඛු, සෙඛාය සම්මාදිට්ඨියා සමන්නාගතො හොති…පෙ…. සෙඛෙන සම්මාසමාධිනා සමන්නාගතො හොති. එත්තාවතා ඛො, භික්ඛු, සෙඛො හොතී’’ති (සං. නි. 5.13).

අපිච සික්ඛතීති සෙඛො. වුත්තම්පි චෙතං –

‘‘සික්ඛතීති ඛො, භික්ඛු, තස්මා සෙඛොති වුච්චති. කිඤ්ච සික්ඛති? අධිසීලම්පි සික්ඛති, අධිචිත්තම්පි සික්ඛති, අධිපඤ්ඤම්පි සික්ඛති. සික්ඛතීති ඛො, භික්ඛු, තස්මා සෙඛොති වුච්චතී’’ති (අ. නි. 3.86).

යොපි කල්‍යාණපුථුජ්ජනො අනුලොමප්පටිපදාය පරිපූරකාරී සීලසම්පන්නො ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරො භොජනෙ මත්තඤ්ඤූ ජාගරියානුයොගමනුයුත්තො පුබ්බරත්තාපරරත්තං බොධිපක්ඛියානං ධම්මානං භාවනානුයොගමනුයුත්තො විහරති – ‘‘අජ්ජ වා ස්වෙ වා අඤ්ඤතරං සාමඤ්ඤඵලං අධිගමිස්සාමී’’ති, සොපි වුච්චති සික්ඛතීති සෙඛොති. ඉමස්මිං අත්ථෙ න පටිවිජ්ඣන්තොව සෙඛො අධිප්පෙතො, අථ ඛො කල්‍යාණපුථුජ්ජනොපි. අප්පත්තං මානසං එතෙනාති **අප්පත්තමානසො. මානසන්ති** ‘‘අන්තලික්ඛචරො පාසො, ය්වායං චරති මානසො’’ති (සං. නි. 1.151; මහාව. 33) එත්ථ රාගො මානසන්ති වුත්තො. ‘‘චිත්තං මනො මානස’’න්ති (ධ. ස. 63, 65) එත්ථ චිත්තං. ‘‘අප්පත්තමානසො සෙඛො, කාලං කයිරා ජනෙ සුතා’’ති (සං. නි. 1.159) එත්ථ අරහත්තං. ඉධාපි අරහත්තමෙව අධිප්පෙතං. තෙන අප්පත්තඅරහත්තස්සාති වුත්තං හොති.

අනුත්තරන්ති සෙට්ඨං, අසදිසන්ති අත්ථො. චතූහි යොගෙහි ඛෙමං අනුපද්දුතන්ති **යොගක්ඛෙමං,** අරහත්තමෙව අධිප්පෙතං. **පත්ථයමානස්සාති** ද්වෙ පත්ථනා තණ්හාපත්ථනා, කුසලච්ඡන්දපත්ථනා ච. ‘‘පත්ථයමානස්ස හි ජප්පිතානි, පවෙධිතං වාපි පකප්පිතෙසූ’’ති (සු. නි. 908; මහානි. 137) එත්ථ තණ්හාපත්ථනා.

‘‘ඡින්නං පාපිමතො සොතං, විද්ධස්තං විනළීකතං;
පාමොජ්ජබහුලා හොථ, ඛෙමං පත්ථෙථ භික්ඛවො’’ති. (ම. නි. 1.352);

එත්ථ කත්තුකම්‍යතාකුසලච්ඡන්දපත්ථනා, අයමෙව ඉධාධිප්පෙතා. තෙන පත්ථයමානස්සාති තං යොගක්ඛෙමං ගන්තුකාමස්ස තන්නින්නස්ස තප්පොණස්ස තප්පබ්භාරස්සාති අත්ථො. **විහරතොති** එකං ඉරියාපථදුක්ඛං අඤ්ඤෙන ඉරියාපථෙන විච්ඡින්දිත්වා අපරිපතන්තං අත්තභාවං හරතො. අථ වා ‘‘සබ්බෙ සඞ්ඛාරා අනිච්චාති අධිමුච්චන්තො සද්ධාය විහරතී’’තිආදිනා නිද්දෙසනයෙන චෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. **අජ්ඣත්තිකන්ති** නියකජ්ඣත්තසඞ්ඛාතෙ අජ්ඣත්තෙ භවං අජ්ඣත්තිකං. **අඞ්ගන්ති** කාරණං. **ඉති කරිත්වාති** එවං කත්වා. **න අඤ්ඤං එකඞ්ගම්පි සමනුපස්සාමීති** එත්ථ අයං සඞ්ඛෙපත්ථො – භික්ඛවෙ, අජ්ඣත්තං අත්තනො සන්තානෙ සමුට්ඨිතං කාරණන්ති කත්වා අඤ්ඤං එකකාරණම්පි න සමනුපස්සාමි යං එවං බහුපකාරං, **යථයිදං යොනිසො මනසිකාරොති** උපායමනසිකාරො, පථමනසිකාරො, අනිච්චාදීසු අනිච්චාදිනයෙනෙව මනසිකාරො, අනිච්චානුලොමිකෙන වා චිත්තස්ස ආවට්ටනා අන්වාවට්ටනා ආභොගො සමන්නාහාරො මනසිකාරො. අයං යොනිසො මනසිකාරො.

ඉදානි යොනිසො මනසිකාරස්ස ආනුභාවං දස්සෙතුං **‘‘යොනිසො, භික්ඛවෙ, භික්ඛු මනසි කරොන්තො අකුසලං පජහති, කුසලං භාවෙතී’’**ති වුත්තං. තත්ථ **යොනිසො මනසි කරොන්තොති** ‘‘ඉදං දුක්ඛං අරියසච්චං, අයං දුක්ඛසමුදයො අරියසච්චං, අයං දුක්ඛනිරොධො අරියසච්චං, අයං දුක්ඛනිරොධගාමිනී පටිපදා අරියසච්ච’’න්ති චතූසු අරියසච්චෙසු යොනිසො මනසිකාරං පවත්තෙන්තො.

තත්‍රායං අත්ථවිභාවනා – යදිපි ඉදං සුත්තං අවිසෙසෙන සෙක්ඛපුග්ගලවසෙන ආගතං, චතුමග්ගසාධාරණවසෙන පන සඞ්ඛෙපෙනෙව කම්මට්ඨානං කථයිස්සාම. යො චතුසච්චකම්මට්ඨානිකො යොගාවචරො ‘‘තණ්හාවජ්ජා තෙභූමකා ඛන්ධා දුක්ඛං, තණ්හා සමුදයො, උභින්නං අප්පවත්ති නිරොධො, නිරොධසම්පාපකො මග්ගො’’ති එවං පුබ්බෙ එව ආචරියසන්තිකෙ උග්ගහිතචතුසච්චකම්මට්ඨානො. සො අපරෙන සමයෙන විපස්සනාමග්ගං සමාරූළ්හො සමානො තෙභූමකෙ ඛන්ධෙ ‘‘ඉදං දුක්ඛ’’න්ති යොනිසො මනසි කරොති, උපායෙන පථෙන සමන්නාහරති චෙව විපස්සති ච. විපස්සනා හි ඉධ මනසිකාරසීසෙන වුත්තා. යා පනායං තස්ස දුක්ඛස්ස සමුට්ඨාපිකා පුරිමභවිකා තණ්හා,

අයං දුක්ඛසමුදයොති යොනිසො මනසි කරොති. යස්මා පන ඉදං දුක්ඛං, අයඤ්ච සමුදයො ඉදං ඨානං පත්වා නිරුජ්ඣන්ති න පවත්තන්ති, තස්මා යදිදං නිබ්බානං නාම , අයං දුක්ඛනිරොධොති යොනිසො මනසි කරොති. නිරොධසම්පාපකං අට්ඨඞ්ගිකං මග්ගං, ''අයං දුක්ඛනිරොධගාමිනී පටිපදා''ති යොනිසො මනසි කරොති, උපායෙන පථෙන සමන්නාහරති චෙව විපස්සති ච.

තත්‍රායං උපායො – අභිනිවෙසො නාම ඛන්ධෙ හොති, න විවට්ටෙ, තස්මා අයමත්ථො – ''ඉමස්මිං කායෙ පථවීධාතු, ආපොධාතූ''තිආදිනා (දී. නි. 2.378) නයෙන චත්තාරි මහාභූතානි තදනුසාරෙන උපාදාරූපානි ච පරිග්ගහෙත්වා ''අයං රූපක්ඛන්ධො''ති වවත්ථපෙති. තං වවත්ථාපයතො උප්පන්නෙ තදාරම්මණෙ චිත්තචෙතසිකධම්මෙ ''ඉමෙ චත්තාරො අරූපක්ඛන්ධා''ති වවත්ථපෙති. තතො ''ඉමෙ පඤ්චක්ඛන්ධා දුක්ඛ''න්ති වවත්ථපෙති. තෙ පන සඞ්ඛෙපතො නාමඤ්ච රූපඤ්චාති ද්වෙ භාගා හොන්ති. ඉදඤ්ච නාමරූපං සහෙතු සප්පච්චයං උප්පජ්ජති, තස්ස අයං අවිජ්ජාභවතණ්හාදිකො හෙතු, අයං ආහාරාදිකො පච්චයොති හෙතුප්පච්චයෙ වවත්ථපෙති. සො තෙසං පච්චයානඤ්ච පච්චයුප්පන්නානඤ්ච යාථාවසරසලක්ඛණං වවත්ථපෙත්වා ''ඉමෙ ධම්මා අහුත්වා භවන්ති, හුත්වා නිරුජ්ඣන්ති, තස්මා අනිච්චා''ති අනිච්චලක්ඛණං ආරොපෙති, ''උදයබ්බයපටිපීළිතත්තා දුක්ඛා''ති දුක්ඛලක්ඛණං ආරොපෙති, ''අවසවත්තනතො අනත්තා''ති අනත්තලක්ඛණං ආරොපෙති.

එවං තිලක්ඛණානි ආරොපෙත්වා විපස්සන්තො උදයබ්බයඤාණුප්පත්තියා උප්පන්නෙ ඔභාසාදිකෙ විපස්සනුපක්කිලෙසෙ 'අමග්ගො'ති උදයබ්බයඤාණමෙව ''අරියමග්ගස්ස උපායභූතො පුබ්බභාගමග්ගො''ති මග්ගාමග්ගං වවත්ථපෙත්වා පුන උදයබ්බයඤාණං පටිපාටියා භඞ්ගඤාණාදීනි ච උප්පාදෙන්තො සොතාපත්තිමග්ගාදයො පාපුණාති. තස්මිං ඛණෙ චත්තාරි සච්චානි එකප්පටිවෙධෙනෙව පටිවිජ්ඣති, එකාභිසමයෙන අභිසමෙති. තත්ථ දුක්ඛං පරිඤ්ඤාපටිවෙධෙන පටිවිජ්ඣන්තො, සමුදයං පහානප්පටිවෙධෙන පටිවිජ්ඣන්තො සබ්බං අකුසලං පජහති, නිරොධං සච්ඡිකිරියාපටිවෙධෙන පටිවිජ්ඣන්තො මග්ගං භාවනාපටිවෙධෙන පටිවිජ්ඣන්තො සබ්බං කුසලං භාවෙති. අරියමග්ගො හි නිප්පරියායතො කුච්ඡිතසලනාදිඅත්ථෙන කුසලො, තස්මිඤ්ච භාවිතෙ සබ්බෙපි කුසලා අනවජ්ජබොධිපක්ඛියධම්මා භාවනාපාරිපූරිං ගච්ඡන්තීති. එවං යොනිසො මනසි කරොන්තො අකුසලං පජහති, කුසලං භාවෙති. තථා හි වුත්තං – ''ඉදං දුක්ඛන්ති යොනිසො මනසි කරොති, අයං දුක්ඛසමුදයොති යොනිසො මනසි කරොතී''තිආදි (ම. නි. 1.21). අපරම්පි වුත්තං ''යොනිසො මනසිකාරසම්පන්නස්සෙතං, භික්ඛවෙ, භික්ඛුනො පාටිකඞ්ඛං – අරියං අට්ඨඞ්ගිකං මග්ගං භාවෙස්සති, අරියං අට්ඨඞ්ගිකං මග්ගං බහුලීකරිස්සතී''ති (සං. නි. 5.55).

යොනිසො මනසිකාරොති ගාථාය අයං සඞ්ඛෙපත්ථො – සික්ඛති, සික්ඛාපදානි තස්ස අත්ථී, සික්ඛනසීලොති වා **සෙඛො**. සංසාරෙ භයං ඉක්ඛතීති **භික්ඛු**. තස්ස සෙඛස්ස භික්ඛුනො **උත්තමත්ථස්ස** අරහත්තස්ස **පත්තියා** අධිගමාය යථා යොනිසො මනසිකාරො, එවං **බහුකාරො** බහූපකාරො අඤ්ඤො කොචි ධම්මො නත්ථි. කස්මා? යස්මා යොනිසො උපායෙන මනසිකාරං පුරක්ඛත්වා **පදහං** චතුබ්බිධසම්මප්පධානවසෙන පදහන්තො, **ඛයං දුක්ඛස්ස පාපුණෙ** සංකිලෙසවට්ටදුක්ඛස්ස පරික්ඛයං පරියොසානං නිබ්බානං පාපුණෙ අධිගච්ඡෙය්‍ය, තස්මා යොනිසො මනසිකාරො බහුකාරොති.

ඡට්ඨසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. දුතියසෙඛසුත්තවණ්ණනා

17. සත්තමෙ **බාහිරන්ති** අජ්ඣත්තසන්තානතො බහි භවං. **කල්‍යාණමිත්තතාති** යස්ස සීලාදිගුණසම්පන්නො අඝස්ස ඝාතා , හිතස්ස විධාතා සබ්බාකාරෙන උපකාරකො මිත්තො හොති, සො පුග්ගලො කල්‍යාණමිත්තො, තස්ස භාවො කල්‍යාණමිත්තතා. තත්‍රායං කල්‍යාණමිත්තො පකතියා සද්ධාසම්පන්නො හොති සීලසම්පන්නො සුතසම්පන්නො චාගසම්පන්නො වීරියසම්පන්නො සතිසම්පන්නො සමාධිසම්පන්නො පඤ්ඤාසම්පන්නො. තත්ථ සද්ධාසම්පත්තියා සද්දහති තථාගතස්ස බොධිං, තෙන සම්මාසම්බොධිහෙතුභූතං සත්තෙසු හිතසුඛෙසිතං න පරිච්චජති, සීලසම්පත්තියා සබ්‍රහ්මචාරීනං පියො හොති ගරු ච භාවනීයො චොදකො පාපගරහී වත්තා වචනක්ඛමො, සුතසම්පත්තියා ඛන්ධායතනසච්චපටිච්චසමුප්පාදාදිකානං ගම්භීරානං කථානං කත්තා හොති, චාගසම්පත්තියා අප්පිච්ඡො හොති සන්තුට්ඨො පවිවිත්තො අසංසට්ඨො, වීරියසම්පත්තියා අත්තනො පරෙසඤ්ච හිතප්පටිපත්තියං ආරද්ධවීරියො හොති, සතිසම්පත්තියා උපට්ඨිතස්සති හොති පරමෙන සතිනෙපක්කෙන සමන්නාගතො චිරකතම්පි චිරභාසිතම්පි සරිතා අනුස්සරිතා, සමාධිසම්පත්තියා අවික්ඛිත්තො හොති සමාහිතො එකග්ගචිත්තො, පඤ්ඤාසම්පත්තියා අවිපරීතං පජානාති. සො සතියා කුසලාකුසලානං ධම්මානං ගතියො සමන්වෙසන්තො පඤ්ඤාය සත්තානං හිතසුඛං යථාභූතං ජානිත්වා සමාධිනා තත්ථ අබ්‍යග්ගචිත්තො හුත්වා වීරියෙන සත්තෙ අහිතතො නිසෙධෙත්වා එකන්තහිතෙ නියොජෙති. තෙනෙවාහ –

''පියො ගරු භාවනීයො, වත්තා ච වචනක්ඛමො;
ගම්භීරඤ්ච කථං කත්තා, නො චට්ඨානෙ නියොජකො''ති. (නෙත්ති. 113);

කල්‍යාණමිත්තො , භික්ඛවෙ, භික්ඛු අකුසලං පජහති, කුසලං භාවෙතීති කල්‍යාණමිත්තො පුග්ගලො කල්‍යාණමිත්තං නිස්සාය කම්මස්සකතාඤාණං උප්පාදෙති, උප්පන්නං සද්ධං ථාමං කරොති, සද්ධාජාතො

උපසඞ්කමති උපසඞ්කමිත්වා ධම්මං සුණාති. තං ධම්මං සුත්වා තථාගතෙ සද්ධං පටිලභති, තෙන සද්ධාපටිලාභෙන ඝරාවාසං පහාය පබ්බජ්ජං අනුතිට්ඨති, චතුපාරිසුද්ධිසීලං සම්පාදෙති, යථාබලං ධුතධම්මෙ සමාදාය වත්තති, දසකථාවත්ථුලාභී හොති, ආරද්ධවීරියො විහරති උපට්ඨිතස්සති සම්පජානො පුබ්බරත්තාපරරත්තං බොධිපක්ඛියානං ධම්මානං භාවනානුයොගමනුයුත්තො, නචිරස්සෙව විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා අරියමග්ගාධිගමෙන සබ්බං අකුසලං සමුච්ඡින්දති, සබ්බඤ්ච කුසලං භාවනාපාරිපූරිං ගමෙන්තො වඩ්ඪෙති. වුත්තඤ්හෙතං –

> ‘‘කල්‍යාණමිත්තස්සෙතං, මෙඝිය, භික්ඛුනො පාටිකඞ්ඛං කල්‍යාණසහායස්ස කල්‍යාණසම්පවඞ්කස්ස ‘යං සීලවා භවිස්සති, පාතිමොක්ඛසංවරසංවුතො විහරිස්සති ආචාරගොචරසම්පන්නො, අණුමත්තෙසු වජ්ජෙසු, භයදස්සාවී සමාදාය සික්ඛිස්සති, සික්ඛාපදෙසු’.
>
> ‘‘කල්‍යාණමිත්තස්සෙතං…පෙ.… කල්‍යාණසම්පවඞ්කස්ස ‘යං යායං කථා අභිසල්ලෙඛිකා චෙතොවිවරණසප්පායා එකන්තනිබ්බිදාය…පෙ.… නිබ්බානාය සංවත්තති. සෙය්‍යථිදං – අප්පිච්ඡකථා, සන්තුට්ඨිකථා, පවිවෙකකථා, අසංසග්ගකථා, වීරියාරම්භකථා, සීලකථා, සමාධිකථා…පෙ.… විමුත්තිඤාණදස්සනකථා. එවරූපාය කථාය නිකාමලාභී භවිස්සති අකිච්ඡලාභී අකසිරලාභී’.
>
> ‘‘කල්‍යාණමිත්තස්සෙතං …පෙ.… කල්‍යාණසම්පවඞ්කස්ස ‘යං ආරද්ධවීරියො විහරිස්සති අකුසලානං ධම්මානං පහානාය කුසලානං ධම්මානං උපසම්පදාය ථාමවා දළ්හපරක්කමො අනික්ඛිත්තධුරො කුසලෙසු ධම්මෙසු’.
>
> ‘‘කල්‍යාණමිත්තස්සෙතං…පෙ.… කල්‍යාණසම්පවඞ්කස්ස ‘යං පඤ්ඤවා භවිස්සති, උදයත්ථගාමිනියා පඤ්ඤාය සමන්නාගතො අරියාය නිබ්බෙධිකාය සම්මා දුක්ඛක්ඛයගාමිනියා’’’ති (උදා. 31).

එවං සකලවට්ටදුක්ඛපරිමුච්චනනිමිත්තං කල්‍යාණමිත්තතාති වෙදිතබ්බං. තෙනෙවාහ –

> ‘‘මමඤ්හි , ආනන්ද, කල්‍යාණමිත්තං ආගම්ම ජාතිධම්මා සත්තා ජාතියා පරිමුච්චන්ති, ජරාධම්මා සත්තා ජරාය පරිමුච්චන්ති’’තිආදි (සං. නි. 1.129).

තෙන වුත්තං – ‘‘කල්‍යාණමිත්තො, භික්ඛවෙ, භික්ඛු අකුසලං පජහති, කුසලං භාවෙතී’’ති.

ගාථාය **සප්පතිස්සොති** පතිස්සවසඞ්ඛාතෙන සහ පතිස්සෙනාති සප්පතිස්සො, කල්‍යාණමිත්තස්ස ඔවාදං සිරසා සම්පටිච්ඡකො සුබ්බචොති අත්ථො. අථ වා හිතසුඛෙ පතිට්ඨාපනෙන පති ඉසෙතීති පතිස්සො, ඔවාදදායකො. ගරුආදරයොගෙන තෙන පතිස්සෙන සහ වත්තතීති සප්පතිස්සො, ගරුසු ගරුචිත්තීකාරබහුලො. **සගාරවොති** ඡබ්බිධෙනපි ගාරවෙන යුත්තො. **කරං මිත්තානං වචනන්ති** කල්‍යාණමිත්තානං ඔවාදං කරොන්තො යථොවාදං පටිපජ්ජන්තො. **සම්පජානොති** සත්තට්ඨානියෙන සම්පජඤ්ඤෙන සමන්නාගතො. **පතිස්සතොති** කම්මට්ඨානං ඵාතිං , ගමෙතුං සමත්ථාය සතියා පතිස්සතො සතොකාරී. **අනුපුබ්බෙනාති** සීලාදිවිසුද්ධිපටිපාටියා, තත්ථ ච විපස්සනාපටිපාටියා චෙව මග්ගපටිපාටියා ච. **සබ්බසංයොජනක්ඛයන්ති** කාමරාගසංයොජනාදීනං සබ්බෙසං සංයොජනානං ඛෙපනතො සබ්බසංයොජනක්ඛයසඞ්ඛාතස්ස අරියමග්ගස්ස පරියොසානභූතං අරහත්තං, තස්ස ආරම්මණභූතං නිබ්බානමෙව වා. **පාපුණෙ** අධිගච්ඡෙය්‍යාති අත්ථො. ඉති ඉමෙසු ද්වීසු සුත්තෙසු අරියමග්ගාධිගමස්ස සත්ථාරා පධානඞ්ගං නාම ගහිතන්ති වෙදිතබ්බං.

සත්තමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. සඞ්ඝභෙදසුත්තවණ්ණනා

18. අට්ඨමෙ **එකධම්මොති** කතරොයං සුත්තනික්ඛෙපො? අට්ඨුප්පත්තිකො. තත්‍රායං සඞ්ඛෙපකථා – දෙවදත්තො හි අජාතසත්තුං දුග්ගහණං ගාහාපෙත්වා තස්ස පිතරං රාජානං බිම්බිසාරං තෙන මාරාපෙත්වාපි අභිමාරෙ පයොජෙත්වාපි සිලාපවිජ්ඣනෙන ලොහිතුප්පාදකම්මං කත්වාපි න තාවතා පාකටො ජාතො, නාළාගිරිං විස්සජ්ජෙත්වා පන පාකටො ජාතො. අථ මහාජනො ‘‘එවරූපම්පි නාම පාපං ගහෙත්වා රාජා විචරතී’’ති කොලාහලං අකාසි, මහාසොසො අහොසි. තං සුත්වා රාජා අත්තනා දීයමානානි පඤ්ච ථාලිපාකසතානි පච්ඡින්දාපෙසි, උපට්ඨානම්පිස්ස නාගමාසි. නාගරාපි කුලං උපගතස්ස කටච්ඡුභත්තම්පිස්ස නාදංසු. සො පරිහීනලාභසක්කාරො කොහඤ්ඤෙන ජීවිතුකාමො සත්ථාරං උපසඞ්කමිත්වා පඤ්ච වත්ථූනි යාචිත්වා ‘‘අලං, දෙවදත්ත, යො ඉච්ඡති, සො ආරඤ්ඤිකො හොතූ’’තිආදිනා (පාරා. 409; චූළව. 343) භගවතා පටික්ඛිත්තො තෙහි පඤ්චහි වත්ථූහි බාලං ලූඛප්පසන්නං ජනං සඤ්ඤාපෙන්තො පඤ්චසතෙ වජ්ජිපුත්තකෙ සලාකං ගාහාපෙත්වා සඞ්ඝං භින්දිත්වාව තෙ ආදාය ගයාසීසං අගමාසි. අථ ද්වෙ අග්ගසාවකා සත්ථු ආණාය තත්ථ ගන්ත්වා ධම්මං දෙසෙත්වා තෙ අරියඵලෙ පතිට්ඨාපෙත්වා ආනයිංසු. යෙ පනස්ස සඞ්ඝභෙදාය පරක්කමන්තස්ස ලද්ධිං රොචෙත්වා තථෙව පග්ගය්හ ඨිතා සඞ්ඝෙ භිජ්ජන්තෙ භින්නෙ ච සමනුඤ්ඤා අහෙසුං, තෙසං තං දීඝරත්තං අහිතාය දුක්ඛාය අහොසි .

දෙවදත්තොපි න චිරස්සෙව රොගාභිභූතො බාළ්හගිලානො මරණකාලෙ ‘‘සත්ථාරං වන්දිස්සාමී’’ති මඤ්චකසිවිකාය නීයමානො ජෙතවනපොක්ඛරණිතීරෙ ඨපිතො පථවියා විවරෙ දින්නෙ පතිත්වා අවීචිම්හි නිබ්බත්ති, යොජනසතිකො චස්ස අත්තභාවො අහොසි කප්පට්ඨියො තාලක්ඛන්ධපරිමාණෙහි අයසූලෙහි විනිවිද්ධො. දෙවදත්තපක්ඛිකානි ච පඤ්චමත්තානි කුලසතානි තස්ස ලද්ධියං ඨිතානි සහ බන්ධවෙහි නිරයෙ නිබ්බත්තානි. එකදිවසං භික්ඛූ ධම්මසභායං කථං සමුට්ඨාපෙසුං ‘‘ආවුසො, දෙවදත්තෙන සඞ්ඝං භින්දන්තෙන භාරියං කම්මං කත’’න්ති. අථ සත්ථා ධම්මසභං උපගන්ත්වා ‘‘කාය නුත්ථ, භික්ඛවෙ, එතරහි කථාය සන්නිසින්නා’’ති පුච්ඡිත්වා ‘‘ඉමාය නාමා’’ති වුත්තෙ සඞ්ඝභෙදෙ ආදීනවං දස්සෙන්තො ඉමං සුත්තං අභාසි. කෙචි පන භණන්ති ‘‘දෙවදත්තස්ස තප්පක්ඛිකානඤ්ච තථා නිරයෙ නිබ්බත්තභාවං දිස්වා සඞ්ඝභෙදෙ ආදීනවං දස්සෙන්තො භගවා අත්තනො අජ්ඣාසයෙනෙව ඉමං සුත්තං දෙසෙසී’’ති.

තත්ථ **එකධම්මොති** එකො අකුසලො මහාසාවජ්ජධම්මො. **ලොකෙති** සත්තලොකෙ. **උප්පජ්ජමානො උප්පජ්ජතීති** එත්ථ භෙදසංවත්තනිකෙසු භණ්ඩනාදීසු සඞ්ඝෙ උප්පන්නෙසුපි ‘‘ධම්මො අධම්මො’’තිආදීසු අට්ඨාරසභෙදකරවත්ථූසු යස්ස කස්සචි දීපනවසෙන වොහරන්තෙසුපි තත්ථ රුචිජනනත්ථං අනුස්සාවෙන්තෙසුපි අනුස්සාවෙත්වා සලාකාය ගාහිතායපි සඞ්ඝභෙදො උප්පජ්ජමානො නාම හොති, සලාකාය පන ගාහිතාය චත්තාරො වා අතිරෙකා වා යදා ආවෙණිකං උද්දෙසං වා සඞ්ඝකම්මං වා කරොන්ති, තදා සඞ්ඝභෙදො උප්පජ්ජති නාම. කතෙ පන තස්මිං සඞ්ඝභෙදො උප්පන්නො නාම? කම්මං, උද්දෙසො, වොහාරො, අනුස්සාවනා, සලාකග්ගාහොති ඉමෙසු හි පඤ්චසු සඞ්ඝස්ස භෙදකාරණෙසු කම්මං වා උද්දෙසො වා පමාණං, වොහාරානුස්සාවනසලාකග්ගාහා පන පුබ්බභාගාති.

බහුජනාහිතායාතිආදීසු 0.මහාජනස්ස ඣානමග්ගාදිසම්පත්තිනිවාරණෙන අහිතාය, සග්ගසම්පත්තිනිවාරණෙන අසුඛාය, අපායූපපත්තිහෙතුභාවෙන අනත්ථාය. අකුසලධම්මවසෙන වා අහිතාය, හිතමත්තස්සපි අභාවා සුගතියම්පි නිබ්බත්තනකකායිකචෙතසිකදුක්ඛාය උප්පජ්ජතීති සම්බන්ධො . **දෙවමනුස්සානන්ති** ඉදං ‘‘බහුනො ජනස්සා’’ති වුත්තෙසු උක්කට්ඨපුග්ගලනිද්දෙසො. අපරො නයො – **බහුජනාහිතායාති** බහුජනස්ස මහතො සත්තකායස්ස අහිතත්ථාය, දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකඅනත්ථායාති අත්ථො. **අසුඛායාති** දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකඅසුඛත්ථාය, දුවිධදුක්ඛත්ථායාති අත්ථො. **අනත්ථායාති** පරමත්ථපටික්ඛෙපාය. නිබ්බානඤ්හි පරමත්ථො, තතො උත්තරිං අත්ථො නත්ථි. **අහිතායාති** මග්ගපටික්ඛෙපාය. නිබ්බානසම්පාපකමග්ගතො හි උත්තරිං හිතං නාම නත්ථි. **දුක්ඛායාති** අරියසුඛවිරාධනෙන වට්ටදුක්ඛතාය. යෙ හි අරියසුඛතො විරද්ධා තං අධිගන්තුං අභබ්බා, තෙ වට්ටදුක්ඛෙ පරිබ්භමන්ති, අරියසුඛතො ච උත්තරිං සුඛං නාම නත්ථි. වුත්තඤ්හෙතං ‘‘අයං සමාධි පච්චුප්පන්නසුඛො චෙව ආයතිඤ්ච සුඛවිපාකො’’ති (දී. නි. 3.355; අ. නි. 5.27).

ඉදානි ‘‘සඞ්ඝභෙදො’’ති සරූපතො දස්සෙත්වා තස්ස අහිතාදීනං එකන්තහෙතුභාවං පකාසෙතුං **‘‘සඞ්ඝෙ ඛො පන, භික්ඛවෙ, භින්නෙ’’**තිආදිමාහ. තත්ථ **භින්නෙති** නිමිත්තත්ථෙ භුම්මං යථා ‘‘අධනානං ධනෙ අනනුප්පදීයමානෙ’’ති (දී. නි. 3.91), භෙදහෙතූති අත්ථො. **අඤ්ඤමඤ්ඤං භණ්ඩනානීති** චතුන්නං පරිසානං තප්පක්ඛිකානඤ්ච ‘‘එසො ධම්මො, නෙසො ධම්මො’’ති අඤ්ඤමඤ්ඤං විවදනානි. භණ්ඩනඤ්හි කලහස්ස පුබ්බභාගො. **පරිභාසාති** ‘‘ඉදඤ්චිදඤ්ච වො අනත්ථං කරිස්සාමා’’ති භයුප්පාදනවසෙන තජ්ජනා. **පරික්ඛෙපාති** ජාතිආදිවසෙන පරිතො ඛෙපා, දසහි අක්කොසවත්ථූහි ඛුංසනවම්භනා. **පරිච්චජනාති** උක්ඛෙපනියකම්මකරණාදිවසෙන නිස්සාරණා. **තත්ථාති** තස්මිං සඞ්ඝභෙදෙ, තන්නිමිත්තෙ වා භණ්ඩනාදිකෙ. **අප්පසන්නාති** රතනත්තයගුණානං අනභිඤ්ඤා. **න පසීදන්තීති** ‘‘ධම්මචාරිනො සමචාරිනො’’තිආදිනා ය්වායං භික්ඛූසු පසාදනාකාරො, තථා න පසීදන්ති, තෙසං වා සොතබ්බං සද්ධාතබ්බං න මඤ්ඤන්ති. තථා ච ධම්මෙ සත්ථරි ච අප්පසන්නාව හොන්ති. **එකච්චානං අඤ්ඤථත්තන්ති** පුථුජ්ජනානං අවිරුළ්හසද්ධානං පසාදඤ්ඤථත්තං.

ගාථායං **ආපායිකොති**ආදීසු අපායෙ නිබ්බත්තනාරහතාය ආපායිකො. තත්ථපි අවීචිසඞ්ඛාතෙ මහානිරයෙ උප්පජ්ජතීති **නෙරයිකො**. එකං අන්තරකප්පං පරිපුණ්ණමෙව කත්වා තත්ථ තිට්ඨතීති **කප්පට්ඨො**. සඞ්ඝභෙදසඞ්ඛාතෙ වග්ගෙ රතොති **වග්ගරතො**. අධම්මියතාය **අධම්මො**. භෙදකරවත්ථූහි සඞ්ඝභෙදසඞ්ඛාතෙ එව ච අධම්මෙ ඨිතොති **අධම්මට්ඨො. යොගක්ඛෙමා පධංසතීති** යොගක්ඛෙමතො හිතතො පධංසති පරිහායති, චතූහි වා යොගෙහි අනුපද්දුතත්තා යොගක්ඛෙමං නාම අරහත්තං නිබ්බානඤ්ච, තතො පනස්ස ධංසනෙ වත්තබ්බමෙව නත්ථි. දිට්ඨිසීලසාමඤ්ඤතො සංහතට්ඨෙන **සඞ්ඝං,** තතො එව එකකම්මාදිවිධානයොගෙන **සමග්ගං** සහිතං. **භෙත්වානාති** පුබ්බෙ වුත්තලක්ඛණෙන සඞ්ඝභෙදෙන භින්දිත්වා. **කප්පන්ති** ආයුකප්පං. සො පනෙත්ථ අන්තරකප්පොව. **නිරයම්හීති** අවීචිමහානිරයම්හි.

අට්ඨමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. සඞ්ඝසාමග්ගීසුත්තවණ්ණනා

19. නවමෙ **එකධම්මොති** එකො කුසලධම්මො අනවජ්ජධම්මො. ‘‘අයං ධම්මො, නායං ධම්මො’’තිආදිනා සචෙ සඞ්ඝෙ විවාදො උප්පජ්ජෙය්‍ය, තත්ථ ධම්මකාමෙන විඤ්ඤුනා ඉති පටිසඤ්චික්ඛිතබ්බං ‘‘ඨානං ඛො, පනෙතං විජ්ජති,

යදිදං විවාදො වඩ්ඪමානො සඞ්ඝරාජියා වා සඞ්ඝභෙදාය වා සංවත්තෙය්‍යා''ති. සචෙ තං අධිකරණං අත්තනා පග්ගහෙත්වා ඨිතො, අග්ගිං අක්කන්තෙන විය සහසා තතො ඔරමිතබ්බං. අථ පරෙහි තං පග්ගහිතං සයඤ්චෙතං සක්කොති වූපසමෙතුං, උස්සාහජාතො හුත්වා දූරම්පි ගන්ත්වා තථා පටිපජ්ජිතබ්බං, යථා තං වූපසම්මති. සචෙ පන සයං න සක්කොති, සො ච විවාදො උපරූපරි වඩ්ඪතෙව, න වූපසම්මති. යෙ තත්ථ පතිරූපා සික්ඛාකාමා සබ්‍රහ්මචාරිනො, තෙ උස්සාහෙත්වා යෙන ධම්මෙන යෙන විනයෙන යෙන සත්ථුසාසනෙන තං අධිකරණං යථා වූපසම්මති, තථා වූපසමෙතබ්බං. එවං වූපසමෙන්තස්ස යො සඞ්ඝසාමග්ගිකරො කුසලො ධම්මො, අයමෙත්ථ එකධම්මොති අධිප්පෙතො. සො හි උභතොපක්ඛියානං ද්වෙළ්හකජාතානං භික්ඛූනං, තෙසං අනුවත්තනවසෙන ඨිතානං භික්ඛුනීනං උපාසකානං උපාසිකානං තෙසං ආරක්ඛදෙවතානං යාවදෙව බ්‍රහ්මානම්පි උප්පජ්ජනාරහං අහිතං දුක්ඛාවහං සංකිලෙසධම්මං අපනෙත්වා මහතො පුඤ්ඤරාසිස්ස කුසලාභිසන්දස්ස හෙතුභාවතො සදෙවකස්ස ලොකස්ස හිතසුඛාවහො හොති. තෙන වුත්තං **''එකධම්මො, භික්ඛවෙ, ලොකෙ උප්පජ්ජමානො උප්පජ්ජති බහුජනහිතාය''**තිආදි. තස්සත්ථො අනන්තරසුත්තෙ වුත්තවිපරියායෙන වෙදිතබ්බො. **සඞ්ඝසාමග්ගීති** සඞ්ඝස්ස සමග්ගභාවො භෙදාභාවො එකකම්මතා එකුද්දෙසතා ච.

ගාථායං **සුඛා සඞ්ඝස්ස සාමග්ගීති** සුඛස්ස පච්චයභාවතො සාමග්ගී සුඛාති වුත්තා. යථා ''සුඛො බුද්ධානමුප්පාදො''ති (ධ. ප. 194). **සමග්ගානඤ්චනුග්ගහොති** සමග්ගානං සාමග්ගිඅනුමොදනෙන අනුග්ගණ්හනං සාමග්ගිඅනුරූපං, යථා තෙ සාමග්ගිං න විජහන්ති, තථා ගහණං ඨපනං අනුබලප්පදානන්ති අත්ථො. **සඞ්ඝං සමග්ගං කත්වානාති** භින්නං සඞ්ඝං රාජිපත්තං වා සමග්ගං සහිතං කත්වා. **කප්පන්ති** ආයුකප්පමෙව. **සග්ගම්හි මොදතීති** කාමාවචරදෙවලොකෙ අඤ්ඤෙ දෙවෙ දසහි ඨානෙහි අභිභවිත්වා දිබ්බසුඛං අනුභවන්තො ඉච්ඡිතනිප්ඵත්තියාව මොදති පමොදති ලළති කීළතීති.

නවමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. පදුට්ඨචිත්තසුත්තවණ්ණනා

20. දසමස්ස කා උප්පත්ති? අට්ඨුප්පත්තියෙව. එකදිවසං කිර භික්ඛූ ධම්මසභායං සන්නිසින්නා කථං සමුට්ඨාපෙසුං – ''ආවුසො, ඉධෙකච්චො බහුං පුඤ්ඤකම්මං කරොති, එකච්චො බහුං පාපකම්මං, එකච්චො උභයවොමිස්සකං කරොති. තත්ථ වොමිස්සකාරිනො කීදිසො අභිසම්පරායො''ති? අථ සත්ථා ධම්මසභං උපගන්ත්වා පඤ්ඤත්තවරබුද්ධාසනෙ නිසින්නො තං කථං සුත්වා ''භික්ඛවෙ, මරණාසන්නකාලෙ සංකිලිට්ඨචිත්තස්ස දුග්ගති පාටිකඞ්ඛා''ති දස්සෙන්තො ඉමාය අට්ඨුප්පත්තියා ඉදං සුත්තං දෙසෙසි.

තත්ථ **ඉධාති** දෙසාපදෙසෙ නිපාතො. ස්වායං කත්ථචි පදෙසං උපාදාය වුච්චති ''ඉධෙව තිට්ඨමානස්ස, දෙවභූතස්ස මෙ සතො''තිආදීසු (දී. නි. 2.369). කත්ථචි සාසනං උපාදාය ''ඉධෙව, භික්ඛවෙ, සමණො ඉධ දුතියො සමණො''තිආදීසු (ම. නි. 1.139; අ. නි. 4.241). කත්ථචි පදපූරණමත්තෙ ''ඉධාහං, භික්ඛවෙ, භුත්තාවී අස්සං පවාරිතො''තිආදීසු (ම. නි. 1.30). කත්ථචි ලොකං උපාදාය වුච්චති ''ඉධ තථාගතො ලොකෙ උප්පජ්ජතී''තිආදීසු (අ. නි. 3.61). ඉධාපි ලොකෙ එව දට්ඨබ්බො. **එකච්චන්ති** එකං, අඤ්ඤතරන්ති අත්ථො. **පුග්ගලන්ති** සත්තං. සො හි යථාපච්චයං කුසලාකුසලානං තබ්බිපාකානඤ්ච පූරණතො මරණවසෙන ගලනතො ච පුග්ගලොති වුච්චති. **පදුට්ඨචිත්තන්ති** පදොසෙන ආඝාතෙන දුට්ඨචිත්තං. අථ වා **පදුට්ඨචිත්තන්ති** දොසෙන රාගාදිනා පදූසිතචිත්තං. එත්ථ ච **එකච්චන්ති** ඉදං පදුට්ඨචිත්තස්ස පුග්ගලස්ස විසෙසනං. යස්ස හි පටිසන්ධිදායකකම්මං ඔකාසමකාසි, සො තථා වුත්තො. යස්ස ච අකුසලප්පවත්තිතො චිත්තං නිවත්තෙත්වා කුසලවසෙන ඔතාරෙතුං න සක්කා, එවං ආසන්නමරණො. **එවන්ති** ඉදානි වත්තබ්බාකාරං දස්සෙති. **චෙතසාති** අත්තනො චිත්තෙන චෙතොපරියඤාණෙන. **චෙතොති** තස්ස පුග්ගලස්ස චිත්තං. **පරිච්චාති** පරිච්ඡින්දිත්වා **පජානාමි** . නනු ච යථාකම්මූපගඤාණස්සායං විසයොති? සච්චමෙතං, තදා පවත්තමානඅකුසලචිත්තවසෙන පනෙතං වුත්තං.

ඉමම්හි චායං සමයෙති ඉමස්මිං කාලෙ, ඉමායං වා පච්චයසාමග්ගියං, අයං පුග්ගලො ජවනවීථියා අපරභාගෙ කාලං කරෙය්‍යා චෙති අත්ථො. න හි ජවනක්ඛණෙ කාලංකිරියා අත්ථි. **යථාභතං නික්ඛිත්තො එවං නිරයෙති** යථා ආභතං කිඤ්චි ආහරිත්වා ඨපිතං, එවං අත්තනො කම්මුනා නික්ඛිත්තො නිරයෙ ඨපිතො එවාති අත්ථො. **කායස්ස භෙදාති** උපාදින්නක්ඛන්ධපරිච්චාගා. **පරං මරණාති** තදනන්තරං අභිනිබ්බත්තක්ඛන්ධග්ගහණෙ. අථ වා **කායස්ස භෙදාති** ජීවිතින්ද්‍රියස්ස උපච්ඡෙදා. **පරං මරණාති** චුතිතො උද්ධං.

අපායන්තිආදි සබ්බං නිරයස්සෙව වෙවචනං. නිරයො හි අයසඞ්ඛාතා සුඛා අපෙතොති **අපායො;** සග්ගමොක්ඛහෙතුභූතා වා පුඤ්ඤසම්මතා අයා අපෙතොතිපි අපායො. දුක්ඛස්ස ගති පටිසරණන්ති **දුග්ගති;** දොසබහුලත්තා වා දුට්ඨෙන කම්මුනා නිබ්බත්තා ගතීතිපි දුග්ගති. විවසා නිපතන්ති එත්ථ දුක්කටකම්මකාරිනො, විනස්සන්තා වා එත්ථ නිපතන්ති සම්භිජ්ජමානඞ්ගපච්චඞ්ගාති **විනිපාතො.** නත්ථි එත්ථ අස්සාදසඤ්ඤිතො අයොති නිරස්සාදට්ඨෙන **නිරයො.** අථ වා අපායග්ගහණෙන තිරච්ඡානයොනි වුච්චති. තිරච්ඡානයොනි හි අපායො සුගතිතො අපෙතත්තා, න දුග්ගති මහෙසක්ඛානං නාගරාජාදීනං සම්භවතො. දුග්ගතිග්ගහණෙන පෙත්තිවිසයො. සො හි අපායො චෙව දුග්ගති ච සුගතිතො අපෙතත්තා දුක්ඛස්ස ච ගතිභූතත්තා, න විනිපාතො අසුරසදිසං අවිනිපාතත්තා.

විනිපාතග්ගහණෙන අසුරකායො. සො හි යථාවුත්තෙන අත්ථෙන අපායො චෙව දුග්ගති ච, සබ්බසම්පත්තිසමුස්සයෙහි විනිපතිතත්තා විනිපාතොති ච වුච්චති. නිරයග්ගහණෙන අවීචිආදිඅනෙකප්පකාරො නිරයොව වුච්චති. ඉධ පන සබ්බපදෙහිපි නිරයොව වුත්තො. **උපපජ්ජන්තීති** පටිසන්ධිං ගණ්හන්ති.

ගාථාසු පඨමගාථා සඞ්ගීතිකාලෙ ධම්මසඞ්ගාහකත්ථෙරෙහි ඨපිතා. **ඤත්වානාති** පුබ්බකාලකිරියා. ඤාණපුබ්බකඤ්හි බ්‍යාකරණං. හෙතුඅත්ථො වා ත්වා-සද්දො යථා ‘‘සීහං දිස්වා භයං හොතී’’ති, ජානනහෙතූති අත්ථො . **බුද්ධො, භික්ඛූනං සන්තිකෙති** බුද්ධො භගවා අත්තනො සන්තිකෙ භික්ඛූනං එතං පරතො ද්වීහි ගාථාහි වුච්චමානං අත්ථං බ්‍යාකාසි. සෙසං වුත්තනයමෙව.

දසමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

දුතියවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. තතියවග්ගො

1. පසන්නචිත්තසුත්තවණ්ණනා

21. තතියවග්ගස්ස පඨමෙ **පසන්නචිත්තන්ති** රතනත්තයසද්ධාය කම්මඵලසද්ධාය ච පසන්නමානසං. **සුගතින්ති** සුන්දරං ගතිං, සුඛස්ස වා ගතින්ති සුගතිං. **සග්ගන්ති** රූපාදිසම්පත්තීහි සුට්ඨු අග්ගන්ති **සග්ගං. ලොකන්ති** ලොකියන්ති එත්ථ පුඤ්ඤපාපඵලානි, ලුජ්ජනට්ඨෙනෙව වා ලොකං. එත්ථ ච සුගතිග්ගහණෙන මනුස්සගතිපි සඞ්ගය්හති, සග්ගග්ගහණෙන දෙවගති එව. සෙසං හෙට්ඨා වුත්තනයමෙව.

පඨමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. මෙත්තසුත්තවණ්ණනා

22. දුතියෙ **මා, භික්ඛවෙ, පුඤ්ඤානන්ති** එත්ථ **මාති** පටිසෙධෙ නිපාතො. **පුඤ්ඤ**සද්දො ‘‘කුසලානං, භික්ඛවෙ, ධම්මානං සමාදානහෙතු එවමිදං පුඤ්ඤං පවඩ්ඪතී’’තිආදීසු (දී. නි. 3.380) පුඤ්ඤඵලෙ ආගතො. ‘‘අවිජ්ජාගතොයං, භික්ඛවෙ, පුරිසපුග්ගලො පුඤ්ඤඤ්චෙ සඞ්ඛාරං අභිසඞ්ඛරොතී’’තිආදීසු (සං. නි. 2.51) කාමරූපාවචරසුචරිතෙ. ‘‘පුඤ්ඤූපගං භවති විඤ්ඤාණ’’න්තිආදීසු සුගතිවිසෙසභූතෙ උපපත්තිභවෙ. ‘‘තීණිමානි, භික්ඛවෙ, පුඤ්ඤකිරියවත්ථූනි – දානමයං පුඤ්ඤකිරියවත්ථු, සීලමයං පුඤ්ඤකිරියවත්ථු, භාවනාමයං පුඤ්ඤකිරියවත්ථූ’’තිආදීසු (ඉතිවු. 60; අ. නි. 8.36) කුසලචෙතනායං. ඉධ පන තෙභූමකකුසලධම්මෙ වෙදිතබ්බො. **භායිත්ථාති** එත්ථ දුවිධං භයං ඤාණභයං, සාරජ්ජභයන්ති. තත්ථ ‘‘යෙපි තෙ, භික්ඛවෙ, දෙවා දීඝායුකා වණ්ණවන්තො සුඛබහුලා උච්චෙසු විමානෙසු චිරට්ඨිතිකා , තෙපි තථාගතස්ස ධම්මදෙසනං සුත්වා යෙභුය්‍යෙන භයං සංවෙගං සන්තාසං ආපජ්ජන්තී’’තිආදීසු (අ. නි. 4.33) ආගතං ඤාණභයං. ‘‘අහුදෙව භයං, අහු ඡම්භිතත්තං, අහු ලොමහංසො’’තිආදීසු (දී. නි. 2.318) ආගතං සාරජ්ජභයං. ඉධාපි සාරජ්ජභයමෙව. අයඤ්හෙත්ථ අත්ථො – භික්ඛවෙ, දීඝරත්තං කායවචීසංයමො වත්තපටිවත්තපූරණං එකාසනං, එකසෙය්‍යං, ඉන්ද්‍රියදමො, ධුතධම්මෙහි චිත්තස්ස නිග්ගහො, සතිසම්පජඤ්ඤං, කම්මට්ඨානානුයොගවසෙන වීරියාරම්භොති එවමාදීනි යානි භික්ඛූනා, නිරන්තරං පවත්තෙතබ්බානි පුඤ්ඤානි, තෙහි මා භායිත්ථ, මා භයං සන්තාසං ආපජ්ජිත්ථ, එකච්චස්ස දිට්ඨධම්මසුඛස්ස උපරොධභයෙන සම්පරායිකනිබ්බානසුඛදායකෙහි පුඤ්ඤෙහි මා භායිත්ථාති. නිස්සක්කෙ හි ඉදං සාමිවචනං.

ඉදානි තතො අභායිතබ්බභාවෙ කාරණං දස්සෙන්තො **‘‘සුඛස්සෙත’’**න්තිආදිමාහ. තත්ථ **සුඛ**සද්දො ‘‘සුඛො බුද්ධානං උප්පාදො, සුඛා විරාගතා ලොකෙ’’තිආදීසු (ධ. ප. 194) සුඛමූලෙ ආගතො. ‘‘යස්මා ච ඛො, මහාලි, රූපං සුඛං සුඛානුපතිතං සුඛාවක්කන්ත’’න්තිආදීසු (සං. නි. 3.60) සුඛාරම්මණෙ. ‘‘යාවඤ්චිදං, භික්ඛවෙ, න සුකරං අක්ඛානෙන පාපුණිතුං යාව සුඛා සග්ගා’’තිආදීසු (ම. නි. 3.255) සුඛපච්චයට්ඨානෙ. ‘‘සුඛො පුඤ්ඤස්ස උච්චයො’’තිආදීසු (ධ. ප. 118) සුඛහෙතුම්හි. ‘‘දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරා එතෙ ධම්මා’’තිආදීසු (ම. නි. 1.82) අබ්‍යාපජ්ජෙ. ‘‘නිබ්බානං පරමං සුඛ’’න්තිආදීසු (ධ. ප. 204; ම. නි. 2.215) නිබ්බානෙ. ‘‘සුඛස්ස ච පහානා’’තිආදීසු (චූළනි. ඛග්ගවිසාණසුත්තනිද්දෙස 125) සුඛවෙදනායං. ‘‘අදුක්ඛමසුඛං සන්තං, සුඛමිච්චෙව භාසිත’’න්තිආදීසු (සං. නි. 4.253; ඉතිවු. 53) උපෙක්ඛාවෙදනායං. ‘‘ද්වෙපි මයා, ආනන්ද, වෙදනා වුත්තා පරියායෙන සුඛා වෙදනා, දුක්ඛා වෙදනා’’තිආදීසු (ම. නි. 2.89) ඉට්ඨසුඛෙ. ‘‘සුඛො විපාකො පුඤ්ඤාන’’න්තිආදීසු (පෙටකො. 23) සුඛවිපාකෙ. ඉධාපි ඉට්ඨවිපාකෙ එව දට්ඨබ්බො. **ඉට්ඨස්සාති**ආදීසු එසිතබ්බතො අනිට්ඨපටික්ඛෙපතො ච ඉට්ඨස්ස, කමනීයතො මනස්මිඤ්ච කමනතො පවිසනතො **කන්තස්ස,** පියායිතබ්බතො සන්තප්පනතො ච **පියස්ස,** මානනීයතො මනස්ස පවඩ්ඪනතො ච **මනාපස්සාති** අත්ථො වෙදිතබ්බො. **යදිදං පුඤ්ඤානීති** ‘‘පුඤ්ඤානී’’ති යදිදං වචනං, එතං සුඛස්ස ඉට්ඨස්ස විපාකස්ස අධිවචනං නාමං, සුඛමෙව තං යදිදං පුඤ්ඤන්ති ඵලෙන කාරණස්ස අභෙදූපචාරං වදති. තෙන කතූපචිතානං පුඤ්ඤානං අවස්සංභාවිඵලං සුත්වා අප්පමත්තෙන සක්කච්චං පුඤ්ඤානි කාතබ්බානීති පුඤ්ඤකිරියායං නියොජෙති, ආදරඤ්ච නෙසං තත්ථ උප්පාදෙති.

ඉදානි අත්තනා සුනෙත්තකාලෙ කතෙන පුඤ්ඤකම්මෙන දීඝරත්තං පච්චනුභූතං භවන්තරපටිච්ඡන්නං උළාරතමං පුඤ්ඤවිපාකං උදාහරිත්වා තමත්ථං පාකටං කරොන්තො **"අභිජානාමි ඛො පනාහ"**න්තිආදිමාහ. තත්ථ **අභිජානාමීති** අභිවිසිට්ඨෙන ඤාණෙන ජානාමි, පච්චක්ඛතො බුජ්ඣාමි. **දීඝරත්තන්ති** චිරකාලං. **පුඤ්ඤානන්ති** දානාදිකුසලධම්මානං. **සත්ත වස්සානීති** සත්ත සංවච්ඡරානි . **මෙත්තචිත්තන්ති** මිජ්ජතීති මෙත්තා, සිනියහතීති අත්ථො. මිත්තෙ භවා, මිත්තස්ස වා එසා පවත්තීතිපි මෙත්තා. ලක්ඛණාදිතො පන හිතාකාරප්පවත්තිලක්ඛණා, හිතූපසංහාරරසා, ආඝාතවිනයපච්චුපට්ඨානා, සත්තානං මනාපභාවදස්සනපදට්ඨානා. බ්‍යාපාදූපසමො එතිස්සා සම්පත්ති, සිනෙහාසම්භවො විපත්ති. සා එතස්ස අත්ථීති මෙත්තචිත්තං. **භාවෙත්වාති** මෙත්තාසහගතං චිත්තං, චිත්තසීසෙන සමාධි වුත්තොති මෙත්තාසමාධිං මෙත්තාබ්‍රහ්මවිහාරං උප්පාදෙත්වා චෙව වඩ්ඪෙත්වා ච. **සත්ත සංවට්ටවිවට්ටකප්පෙති** සත්ත මහාකප්පෙ. සංවට්ට-විවට්ටග්ගහණෙනෙව හි සංවට්ටට්ඨායි-විවට්ටට්ඨායිනොපි ගහිතා. **ඉමං ලොකන්ති** කාමලොකං. **සංවට්ටමානෙ සුදන්ති** සංවට්ටමානෙ. **සුදන්ති** නිපාතමත්තං විනස්සමානෙති අත්ථො. "සංවත්තමානෙ සුද"න්ති ච පඨන්ති. **කප්පෙති** කාලෙ. කප්පසීසෙන හි කාලො වුත්තො. කාලෙ ඛීයමානෙ කප්පොපි ඛීයතෙව. යථාහ –

"කාලො ඝසති භූතානි, සබ්බානෙව සහත්තනා"ති. (ජා. 1.2.190);

"ආභස්සරූපගො හොමී"ති වුත්තත්තා තෙජොසංවට්ටවසෙනෙත්ථ කප්පවුට්ඨානං වෙදිතබ්බං. **ආභස්සරූපගොති** තත්ථ පටිසන්ධිග්ගහණවසෙන ආභස්සරබ්‍රහ්මලොකං උපගච්ඡාමීති ආභස්සරූපගො හොමි. **විවට්ටමානෙති** සණ්ඨහමානෙ, ජායමානෙති අත්ථො. **සුඤ්ඤං බ්‍රහ්මවිමානං උපපජ්ජාමීති** කස්සචි සත්තස්ස තත්ථ නිබ්බත්තස්ස අභාවතො සුඤ්ඤං, යං පඨමජ්ඣානභූමිසඞ්ඛාතං බ්‍රහ්මවිමානං ආදිතො නිබ්බත්තං, තං පටිසන්ධිග්ගහණවසෙන උපපජ්ජාමි උපෙමි. **බ්‍රහ්මාති** කාමාවචරසත්තෙහි සෙට්ඨට්ඨෙන තථා තථා බ්‍රූහිතගුණතාය බ්‍රහ්මවිහාරතො නිබ්බත්තට්ඨෙන ච බ්‍රහ්මා. බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජබ්‍රහ්මපුරොහිතෙහි මහන්තො බ්‍රහ්මාති **මහාබ්‍රහ්මා.** තතො එව තෙ අභිභවිත්වා ඨිතත්තා **අභිභූ.** තෙහි කෙනචි ගුණෙන න අභිභූතොති **අනභිභූතො. අඤ්ඤදත්ථූති** එකංසවචනෙ නිපාතො. **දසොති** දස්සනසීලො, සො අතීතානාගතපච්චුප්පන්නානං දස්සනසමත්ථො, අභිඤ්ඤාණෙන පස්සිතබ්බං පස්සාමීති අත්ථො. සෙසබ්‍රහ්මානං ඉද්ධිපාදභාවනාබලෙන අත්තනො චිත්තඤ්ච මම වසෙ වත්තෙමීති **වසවත්තී** හොමීති යොජෙතබ්බං. තදා කිර බොධිසත්තො අට්ඨසමාපත්තිලාභීපි සමානො තථා සත්තහිතං අත්තනො පාරමිපරිපූරණඤ්ච ඔලොකෙන්තො තාසු එව ද්වීසු ඣානභූමීසු නිකන්තිං උප්පාදෙත්වා මෙත්තාබ්‍රහ්මවිහාරවසෙන අපරාපරං සංසරි. තෙන වුත්තං **"සත්තවස්සානි...පෙ.... වසවත්තී"**ති.

එවං භගවා රූපාවචරපුඤ්ඤස්ස විපාකමහන්තතං පකාසෙත්වා ඉදානි කාමාවචරපුඤ්ඤස්සාපි තං දස්සෙන්තො **"ඡත්තිංසක්ඛත්තු"**න්තිආදිමාහ. තත්ථ **සක්කො අහොසින්ති** ඡත්තිංස වාරෙ අඤ්ඤත්ථ අනුපපජ්ජිත්වා නිරන්තරං සක්කො දෙවානමින්දො තාවතිංසදෙවරාජා අහොසි. **රාජා අහොසින්තිආදීසු** චතූහි අච්ඡරියධම්මෙහි චතූහි ච සඞ්ගහවත්ථූහි ලොකං රඤ්ජෙතීති **රාජා.** චක්කරතනං වත්තෙති, චතූහි සම්පත්තිචක්කෙහි වත්තති, තෙහි ච පරං වත්තෙති, පරහිතාය ච ඉරියාපථචක්කානං වත්තො එතස්මිං අත්ථීති **චක්කවත්තී. රාජාති** වෙත්ථ සාමඤ්ඤං, **චක්කවත්තීති** විසෙසං. ධම්මෙන චරතීති **ධම්මිකො.** ඤායෙන සමෙන වත්තතීති අත්ථො. ධම්මෙනෙව රජ්ජං ලභිත්වා රාජා ජාතොති **ධම්මරාජා.** පරහිතධම්මචරණෙන වා **ධම්මිකො,** අත්තහිතධම්මචරණෙන **ධම්මරාජා,** චතුරන්තාය ඉස්සරොති **චාතුරන්තො,** චතුසමුද්දන්තාය චතුබ්බිධදීපවිභූසිතාය ච පථවියා ඉස්සරොති අත්ථො. අජ්ඣත්තං කොපාදිපච්චත්ථිකෙ, බහිද්ධා ච සබ්බරාජානො අදණ්ඩෙන අසත්ථෙන විජෙසීති **විජිතාවී.** ජනපදෙ ථාවරභාවං ධුවභාවං පත්තො, න සක්කා කෙනචි තතො චාලෙතුං ජනපදො වා තම්හි ථාවරියප්පත්තො අනුයුත්තො සකම්මනිරතො අචලො අසම්පවෙධීති **ජනපදත්ථාවරියප්පත්තො.**

චක්කරතනං, හත්ථිරතනං, අස්සරතනං, මණිරතනං, ඉත්ථිරතනං, ගහපතිරතනං, පරිණායකරතනන්ති ඉමෙහි සත්තහි රතනෙහි සමුපෙතොති **සත්තරතනසමන්නාගතො.** තෙසු හි රාජා චක්කවත්ති චක්කරතනෙන අජිතං ජිනාති, හත්ථිඅස්සරතනෙහි විජිතෙ සුඛෙනෙව අනුවිචරති, පරිණායකරතනෙන විජිතමනුරක්ඛති, සෙසෙහි උපභොගසුඛමනුභවති. පඨමෙන චස්ස උස්සාහසත්තියොගො , පච්ඡිමෙන මන්තසත්තියොගො, හත්ථිඅස්සගහපතිරතනෙහි පභුසත්තියොගො සුපරිපුණ්ණො හොති, ඉත්ථිමණිරතනෙහි තිවිධසත්තියොගඵලං. සො ඉත්ථිමණිරතනෙහි පරිභොගසුඛමනුභවති, සෙසෙහි උපභොගසුඛං. විසෙසතො චස්ස පුරිමානි තීණි අදොසකුසලමූලජනිතකම්මානුභාවෙන සම්පජ්ජන්ති, මජ්ඣිමානි අලොභකුසලමූලජනිතකම්මානුභාවෙන, පච්ඡිමමෙකං අමොහකුසලමූලජනිතකම්මානුභාවෙනාති වෙදිතබ්බං **පදෙසරජ්ජස්සාති** බුද්දකරජ්ජස්ස.

එතදහොසීති අත්තනො සම්පත්තියො පච්චවෙක්ඛන්තස්ස පච්ඡිමෙ චක්කවත්තිකාලෙ එතං "කිස්ස නු ඛො මෙ ඉදං කම්මස්ස ඵල"න්තිආදිකං අහොසි. සබ්බත්ථකමෙව තස්මිං තස්මිම්පි භවෙ එතදහොසියෙව. තත්ථායං චක්කවත්තිකාලවසෙන යොජනා. **එවංමහිද්ධිකොති** මණිරතනහත්ථිරතනාදිප්පමුඛාය කොසවාහනසම්පත්තියා ජනපදත්ථාවරියප්පත්තියා ච එවංමහිද්ධිකො. **එවංමහානුභාවොති** චක්කරතනාදිසමන්නාගමෙන කස්සචිපි පීළං අකරොන්තොව සබ්බරාජූහි සිරසා සම්පටිච්ඡිතසාසනවෙහාසගමනාදීහි එවං මහානුභාවො. **දානස්සාති** අන්නාදිදෙය්‍යධම්මපරිච්චාගස්ස. **දමස්සාති** චක්ඛාදිඉන්ද්‍රියදමනස්ස චෙව සමාධානවසෙන රාගාදිකිලෙසදමනස්ස ච. **සංයමස්සාති** කායවචීසංයමස්ස. තත්ථ යං සමාධානවසෙන කිලෙසදමනං, තං භාවනාමයං පුඤ්ඤං , තඤ්ච ඛො

මෙත්තාබ්‍රහ්මවිහාරභූතං ඉධාධිප්පෙතං. තස්මිඤ්ච උපචාරප්පනාභෙදෙන දුවිධෙ යං අප්පනාප්පත්තං, තෙනස්ස යථාවුත්තාසු ද්වීසු ඣානභූමීසු උපපත්ති අහොසි. ඉතරෙන තිවිධෙනාපි යථාරහං පත්තචක්කවත්තිආදිභාවොති වෙදිතබ්බං.

ඉති භගවා අත්තානං කායසක්ඛිං කත්වා පුඤ්ඤානං විපාකමහන්තතං පකාසෙත්වා ඉදානි තමෙවත්ථං ගාථාබන්ධෙන දස්සෙන්තො **''පුඤ්ඤමෙවා''**තිආදිමාහ. තත්ථ **පුඤ්ඤමෙව සො සික්ඛෙයායාති** යො අත්ථකාමො කුලපුත්තො, සො පුඤ්ඤඵලනිබ්බත්තනතො, අත්තනො සන්තානං පුනනතො ච ''පුඤ්ඤ''න්ති ලද්ධනාමං තිවිධං කුසලමෙව සික්ඛෙයා නිවෙසෙයා උපචිනෙයා පසවෙයාාති අත්ථො. **ආයතග්ගන්ති** විපුලඵලතාය උළාරඵලතාය ආයතග්ගං, පියමනාපඵලතාය වා ආයතිං උත්තමන්ති ආයතග්ගං, ආයෙන වා යොනිසොමනසිකාරාදිප්පච්චයෙන උළාරතමෙන අග්ගන්ති ආයතග්ගං . තකාරො පදසන්ධිකරො. අථ වා ආයෙන පුඤ්ඤඵලෙන අග්ගං පධානන්ති ආයතග්ගං. තතො එව **සුඛුද්‍රයං** සුඛවිපාකන්ති අත්ථො.

කතමං පන තං පුඤ්ඤං, කථඤ්ච නං සික්ඛෙයාාති ආහ **''දානඤ්ච සමචරියඤ්ච, මෙත්තචිත්තඤ්ච භාවයෙ''**ති. තත්ථ **සමචරියන්ති** කායවිසමාදීනි වජ්ජෙත්වා කායසමාදිචරිතං , සුවිසුද්ධං සීලන්ති අත්ථො. **භාවයෙති** අත්තනො සන්තානෙ උප්පාදෙයා වඩ්ඪෙයා. **එතෙ ධම්මෙති** එතෙ දානාදිකෙ සුචරිතධම්මෙ. **සුඛසමුද්දයෙති** සුඛානිසංසෙ, ආනිසංසඵලම්පි නෙසං සුඛමෙවාති දස්සෙති. **අබ්‍යාපජ්ජං සුඛං ලොකන්ති** කාමච්ඡන්දාදිබ්‍යාපාදවිරහිතත්තා අබ්‍යාපජ්ජං නිද්දුක්ඛං, පරපීළාභාවෙ පන වත්තබ්බං නත්ථි. ඣානසමාපත්තිවසෙන සුඛබහුලත්තා සුඛං, එකන්තසුඛඤ්ච බ්‍රහ්මලොකං ඣානපුඤ්ඤානං, ඉතරපුඤ්ඤානං පන තදඤ්ඤං සම්පත්තිභවසඞ්ඛාතං සුඛං ලොකං **පණ්ඩිතො** සප්පඤ්ඤො **උපපජ්ජති** උපෙති. ඉති ඉමස්මිං සුත්තෙ ගාථාසු ච වට්ටසම්පත්ති එව කථිතා.

දුතියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. උභයත්ථසුත්තවණ්ණනා

23. තතියෙ **භාවිතොති** උප්පාදිතො ච වඩ්ඪිතො ච. **බහුලීකතොති** පුනප්පුනං කතො. **අත්ථොති** හිතං. තඤ්හි අරණීයතො උපගන්තබ්බතො අත්ථොති වුච්චති. **සමධිගය්හ තිට්ඨතීති** සම්මා පරිග්ගහෙත්වා අවිජහිත්වා වත්තති. **දිට්ඨධම්මිකන්ති** දිට්ඨධම්මො වුච්චති පච්චක්ඛභූතො අත්තභාවො, දිට්ඨධම්මෙ භවං දිට්ඨධම්මිකං, ඉධලොකපරියාපන්නන්ති අත්ථො. **සම්පරායිකන්ති** ධම්මවසෙන සම්පරෙතබ්බතො සම්පරායො, පරලොකො, සම්පරායෙ භවං සම්පරායිකං, පරලොකපරියාපන්නන්ති වුත්තං හොති.

කො පනෙස දිට්ඨධම්මිකො නාම අත්ථො, කො වා සම්පරායිකොති? සඞ්ඛෙපෙන තාව යං ඉධලොකසුඛං, යඤ්චෙතරහි ඉධලොකසුඛාවහං, අයං දිට්ඨධම්මිකො අත්ථො. සෙයාථිදං – ගහට්ඨානං තාව ඉධ යං කිඤ්චි විත්තූපකරණං, අනාකුලකම්මන්තතා, ආරොගායසංවිධානං, වත්ථුවිසදකිරියායොගවිහිතානි සිප්පායතනවිජ්ජාට්ඨානානි සඞ්ගහිතපරිජනතාති එවමාදි. පබ්බජිතානං පන යෙ ඉමෙ ජීවිතපරික්ඛාරා චීවරපිණ්ඩපාතසෙනාසනගිලානප්පච්චයභෙසජ්ජපරික්ඛාරා. තෙසං අකිච්ඡලාභො, තත්ථ ච සඞ්ඛාය පටිසෙවනා , සඞ්ඛාය පරිවජ්ජනා, වත්ථුවිසදකිරියා, අප්පිච්ඡතා, සන්තුට්ඨී, පවිවෙකො, අසංසග්ගොති එවමාදි. පතිරූපදෙසවාසසප්පුරිසූපනිස්සයසද්ධම්මස්සවනයොනිසොමනසිකාරාදයො පන උභයෙසං සාධාරණා උභයානුරූපා වාති වෙදිතබ්බා.

අප්පමාදොති එත්ථ අප්පමාදො පමාදප්පටිපක්ඛතො වෙදිතබ්බො. කො පනෙස පමාදො නාම? පමජ්ජනාකාරො. වුත්තං හෙතං –

> ''තත්ථ කතමො පමාදො? කායදුච්චරිතෙ වා වචීදුච්චරිතෙ වා මනොදුච්චරිතෙ වා පඤ්චසු වා කාමගුණෙසු චිත්තස්ස වොස්සග්ගො වොස්සග්ගානුප්පාදනං කුසලානං වා ධම්මානං භාවනාය අසක්කච්චකිරියතා අසාතච්චකිරියතා අනට්ඨිතකිරියතා ඔලීනවුත්තිතා නික්ඛිත්තඡන්දතා නික්ඛිත්තධුරතා අනාසෙවනා අභාවනා අබහුලීකම්මං අනධිට්ඨානං අනනුයොගොපමාදො. යො එවරූපො පමාදො පමජ්ජනා පමජ්ජිතත්තං. අයං වුච්චති පමාදො''ති (විභ. 846).

තස්මා වුත්තප්පටිපක්ඛතො අප්පමාදො වෙදිතබ්බො. අත්ථතො හි සො සතියා අවිප්පවාසො, නිච්චං උපට්ඨිතස්සතියා එතං නාමං. අපරෙ පන ''සතිසම්පජඤ්ඤයොගෙන පවත්තා චත්තාරො අරූපිනො ඛන්ධා අප්පමාදො''ති වදන්ති.

''භාවිතො බහුලීකතො''ති වුත්තං, කථං පනායං අප්පමාදො භාවෙතබ්බොති? න අප්පමාදභාවනා නාම විසුං එකභාවනා අත්ථි. යා හි කාචි පුඤ්ඤකිරියා කුසලකිරියා, සබ්බා සා අප්පමාදභාවනාත්වෙව වෙදිතබ්බා. විසෙසතො පන විවට්ටූපනිස්සයං සරණගමනං කායිකවාචසිකසංවරඤ්ච උපාදාය සබ්බා සීලභාවනා, සබ්බා සමාධිභාවනා, සබ්බා පඤ්ඤාභාවනා, සබ්බා කුසලභාවනා, අනවජ්ජභාවනා, අප්පමාදභාවනාති වෙදිතබ්බා. ''අප්පමාදො''ති හි ඉදං මහන්තං

අත්ථං දීපෙති, මහන්තං අත්ථං පරිග්ගහෙත්වා තිට්ඨති. සකලම්පි තෙපිටකං බුද්ධවචනං ආහරිත්වා අප්පමාදපදස්ස අත්ථං කත්වා කථෙන්තො ධම්මකථිකො ''අතිත්ථෙන පක්ඛන්දො''ති න වත්තබ්බො. කස්මා? අප්පමාදපදස්ස මහන්තභාවතො. තථා හි සම්මාසම්බුද්ධො කුසිනාරායං යමකසාලානමන්තරෙ පරිනිබ්බානසමයෙ නිපන්නො අභිසම්බොධිතො පට්ඨාය පඤ්චචත්තාලීසාය වස්සෙසු අත්තනා භාසිතං ධම්මං එකෙන පදෙන සඞ්ගහෙත්වා දස්සෙන්තො – ''අප්පමාදෙන සම්පාදෙථා''ති භික්ඛූනං ඔවාදමදාසි. තථා ච වුත්තං –

''සෙය්‍යථාපි, භික්ඛවෙ , යානි කානිචි ජඞ්ගලානං පාණානං පදජාතානි, සබ්බානි තානි හත්ථිපදෙ සමොධානං ගච්ඡන්ති, හත්ථිපදං තෙසං අග්ගමක්ඛායති යදිදං මහන්තත්ථෙන; එවමෙව ඛො, භික්ඛවෙ, යෙ කෙචි කුසලා ධම්මා, සබ්බෙතෙ අප්පමාදමූලකා අප්පමාදසමොසරණා, අප්පමාදො තෙසං ධම්මානං අග්ගමක්ඛායතී''ති (ම. නි. 1.300).

ගාථාසු **අප්පමාදං පසංසන්තී**ති දානාදිපුඤ්ඤකිරියාසු අප්පමාදං අප්පමජ්ජනං පණ්ඩිතා සප්පඤ්ඤා බුද්ධාදයො පසංසන්ති, වණ්ණෙන්ති ථොමෙන්ති. කස්මා? යස්මා **අප්පමත්තො උභො අත්ථෙ අධිගණ්හාති පණ්ඩිතො**. කෙ පන තෙ උභො අත්ථාති ආහ – ''දිට්ඨෙ ධම්මෙ ච යො අත්ථො, යො චත්ථො සම්පරායිකො''ති, එවමෙත්ථ පදයොජනා වෙදිතබ්බා. ඉධාපි **දිට්ඨෙ ධම්මෙ ච යො අත්ථො**ති ගහට්ඨස්ස තාව ''අනවජ්ජානි කම්මානි, අනාකුලා ච කම්මන්තා''තිආදිනා නයෙන වුත්තො කසිගොරක්ඛාදිවිධිනා ලද්ධබ්බො අත්ථො, පබ්බජිතස්ස පන අවිප්පටිසාරාදිඅත්ථො වෙදිතබ්බො. **යො චත්ථො සම්පරායිකො**ති පන උභයෙසම්පි ධම්මචරියාව වුත්තාති වෙදිතබ්බා. **අත්ථාභිසමයා**ති දුවිධස්සපි අත්ථස්ස හිතස්ස පටිලාභා, ලද්ධබ්බෙන සමිති සඞ්ගති සමොධානන්ති සමයො, ලාභො. සමයො එව **අභිසමයො,** අභිමුඛභාවෙන වා සමයො අභිසමයොති එවමෙත්ථ අභිසමයො වෙදිතබ්බො. ධිතිසම්පන්නත්තා **ධීරො**. තතියෙන චෙත්ථ අත්ථ-සද්දෙන පරමත්ථස්ස නිබ්බානස්සාපි සඞ්ගහො වෙදිතබ්බො. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව. ඉති ඉමස්මිං සුත්තෙ වට්ටසම්පත්ති එව කථිතා. ගාථායං පන විවට්ටස්සපි සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො. තථා හි වුත්තං –

''අප්පමාදො අමතපදං, පමාදො මච්චුනො පදං;
අප්පමත්තා න මීයන්ති, යෙ පමත්තා යථා මතා.

''එවං විසෙසතො ඤත්වා, අප්පමාදම්හි පණ්ඩිතා;
අප්පමාදෙ පමොදන්ති, අරියානං ගොචරෙ රතා.

''තෙ ඣායිනො සාතතිකා, නිච්චං දළ්හපරක්කමා;
ඵුසන්ති ධීරා නිබ්බානං, යොගක්ඛෙමං අනුත්තර''න්ති. (ධ. ප. 21-23);

තස්මා ''අත්ථාභිසමයා''ති එත්ථ ලොකුත්තරත්ථවසෙනපි අත්ථො වෙදිතබ්බො.

තතියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. අට්ඨිපුඤ්ජසුත්තවණ්ණනා

24. චතුත්ථෙ **එකපුග්ගලස්සා**ති එත්ථ **පුග්ගලො**ති අයං වොහාරකථා. බුද්ධස්ස හි භගවතො දුවිධා දෙසනා සම්මුතිදෙසනා ච පරමත්ථදෙසනා චාති. තත්ථ ''පුග්ගලො, සත්තො, ඉත්ථී, පුරිසො, ඛත්තියො, බ්‍රාහ්මණො, දෙවො, මාරො''ති එවරූපා **සම්මුතිදෙසනා**. ''අනිච්චං, දුක්ඛං, අනත්තා, ඛන්ධා, ධාතු, ආයතනා, සතිපට්ඨානා''ති එවරූපා **පරමත්ථදෙසනා**. තත්ථ භගවා යෙ සම්මුතිවසෙන දෙසනං සුත්වා විසෙසමධිගන්තුං සමත්ථා, තෙසං සම්මුතිදෙසනං දෙසෙති. යෙ පන පරමත්ථවසෙන දෙසනං සුත්වා විසෙසමධිගන්තුං සමත්ථා, තෙසං පරමත්ථදෙසනං දෙසෙති.

තත්ථායං උපමා – යථා හි දෙසභාසාකුසලො තිණ්ණං වෙදානං අත්ථසංවණ්ණනකො ආචරියො යෙ දමිළභාසාය වුත්තෙ අත්ථං ජානන්ති, තෙසං දමිළභාසාය ආචික්ඛති. යෙ අන්ධකභාසාදීසු අඤ්ඤතරාය, තෙසං තාය තාය භාසාය. එවං තෙ මාණවකා ඡෙකං බ්‍යත්තං ආචරියමාගම්ම ඛිප්පමෙව සිප්පං උග්ගණ්හන්ති. තත්ථ ආචරියො විය බුද්ධො භගවා, තයො වෙදා විය කථෙතබ්බභාවෙ ඨිතානි තීණි පිටකානි, දෙසභාසාකොසල්ලමිව සම්මුතිපරමත්ථකොසල්ලං, නානාදෙසභාසා මාණවකා විය සම්මුතිපරමත්ථවසෙන පටිවිජ්ඣනසමත්ථා වෙනෙය්‍යා, ආචරියස්ස දමිළභාසාදිආචික්ඛනං විය භගවතො සම්මුතිපරමත්ථවසෙන දෙසනා වෙදිතබ්බා. ආහ චෙත්ථ –

''දුවෙ සච්චානි අක්ඛාසි, සම්බුද්ධො වදතං වරො;
සම්මුතිං පරමත්ථඤ්ච, තතියං නූපලබ්භති.

''සඞ්කෙතවචනං සච්චං, ලොකසම්මුතිකාරණා;
පරමත්ථවචනං සච්චං, ධම්මානං භූතකාරණා.

‘‘තස්මා වොහාරකුසලස්ස, ලොකනාථස්ස සත්ථුනො;
සම්මුතිං වොහරන්තස්ස, මුසාවාදො න ජායතී’’ති.

අපිච අට්ඨහි කාරණෙහි භගවා පුග්ගලකථං කථෙති – හිරොත්තප්පදීපනත්ථං, කම්මස්සකතාදීපනත්ථං, පච්චත්තපුරිසකාරදීපනත්ථං, , ආනන්තරියදීපනත්ථං, බ්‍රහ්මවිහාරදීපනත්ථං, පුබ්බෙනිවාසදීපනත්ථං, දක්ඛිණාවිසුද්ධිදීපනත්ථං, ලොකසම්මුතියා අප්පහානත්ථං, චාති. ‘‘ඛන්ධධාතුආයතනානි හිරියන්ති ඔත්තප්පන්තී’’ති හි වුත්තෙ මහාජනො න ජානාති, සම්මොහං ආපජ්ජති, පටිසත්තු වා හොති – ‘‘කිමිදං ඛන්ධධාතුආයතනානි හිරියන්ති ඔත්තප්පන්ති නාමා’’ති? ‘‘ඉත්ථී හිරියති ඔත්තප්පති, පුරිසො, ඛත්තියො, බ්‍රාහ්මණො, දෙවො, මාරො’’ති පන වුත්තෙ ජානාති, න සම්මොහං ආපජ්ජති, න පටිසත්තු වා හොති. තස්මා භගවා **හිරොත්තප්පදීපනත්ථං** පුග්ගලකථං කථෙති.

‘‘ඛන්ධා කම්මස්සකා, ධාතුයො ආයතනානී’’ති වුත්තෙපි එසෙව නයො. තස්මා **කම්මස්සකතාදීපනත්ථම්පි** පුග්ගලකථං කථෙති.

‘‘වෙළුවනාදයො මහාවිහාරා ඛන්ධෙහි කාරාපිතා, ධාතූහි ආයතනෙහී’’ති වුත්තෙපි එසෙව නයො. තථා ‘‘ඛන්ධා මාතරං ජීවිතා වොරොපෙන්ති, පිතරං, අරහන්තං, රුහිරුප්පාදකම්මං, සඞ්ඝභෙදකම්මං කරොන්ති, ධාතුයො ආයතනානී’’ති වුත්තෙපි එසෙව නයො. ‘‘ඛන්ධා මෙත්තායන්ති, ධාතුයො ආයතනානී’’ති වුත්තෙපි එසෙව නයො. ‘‘ඛන්ධා පුබ්බෙනිවාසං අනුස්සරන්ති, ධාතුයො ආයතනානී’’ති වුත්තෙපි එසෙව නයො. තස්මා භගවා **පච්චත්තපුරිසකාරදීපනත්ථං ආනන්තරියදීපනත්ථං බ්‍රහ්මවිහාරදීපනත්ථං පුබ්බෙනිවාසදීපනත්ථඤ්ච** පුග්ගලකථං කථෙති.

‘‘ඛන්ධා දානං පටිග්ගණ්හන්ති, ධාතුයො ආයතනානී’’ති වුත්තෙපි මහාජනො න ජානාති, සම්මොහං ආපජ්ජති, පටිසත්තු වා හොති ‘‘කිමිදං ඛන්ධා ධාතුයො ආයතනානි පටිග්ගණ්හන්ති නාමා’’ති? ‘‘පුග්ගලා පටිග්ගණ්හන්තී’’ති පන වුත්තෙ ජානාති, න සම්මොහං ආපජ්ජති, න පටිසත්තු වා හොති. තස්මා භගවා **දක්ඛිණාවිසුද්ධිදීපනත්ථං** පුග්ගලකථං කථෙති.

ලොකසම්මුතිඤ්ච බුද්ධා භගවන්තො න පජහන්ති, ලොකසමඤ්ඤාය ලොකනිරුත්තියා ලොකාභිලාපෙ ඨිතායෙව ධම්මං දෙසෙන්ති. තස්මා භගවා **ලොකසම්මුතියා අප්පහානත්ථම්පි** පුග්ගලකථං කථෙති. සො ඉධාපි ලොකවොහාරවසෙන දෙසෙතබ්බමත්ථං දස්සෙන්තො ‘‘එකපුග්ගලස්සා’’තිආදිමාහ.

තත්ථ **එකපුග්ගලස්සාති** එකසත්තස්ස. **කප්පන්ති** මහාකප්පං. යදිපි අච්චන්තසංයොගෙ ඉදං උපයොගවචනං, යත්ථ පන සත්තානං සන්ධාවනං සංසරණං සම්භවති, තස්ස වසෙන ගහෙතබ්බං. **අට්ඨිකඞ්කලොති** අට්ඨිභාගො. ‘‘අට්ඨිඛලො’’තිපි පඨන්ති, අට්ඨිසඤ්චයොති අත්ථො. **අට්ඨිපුඤ්ජොති** අට්ඨිසමූහො. **අට්ඨිරාසීති** තස්සෙව වෙවචනං. කෙචි පන ‘‘කටිප්පමාණතො හෙට්ඨා සමූහො කඞ්කලො නාම, තතො උපරි යාව තාලප්පමාණං පුඤ්ජො, තතො උපරි රාසී’’ති වදන්ති. තං තෙසං මතිමත්තං. සබ්බමෙතං සමූහස්සෙව පරියායවචනං වෙපුල්ලස්සෙව උපමාභාවෙන ආහටත්තා.

සචෙ සංහාරකො අස්සාති අවිප්පකිරණවසෙන සංහරිත්වා ඨපෙතා කොචි යදි සියාති පරිකප්පනවසෙන වදති. **සම්භතඤ්ච න විනස්සෙය්‍යාති** තථා කෙනචි සම්භතඤ්ච තං අට්ඨිකඞ්කලං අන්තරධානාභාවෙන පූතිභූතං චුණ්ණවිචුණ්ණඤ්ච අහුත්වා සචෙ න විනස්සෙය්‍යාති පරිකප්පනවසෙනෙව වදති. අයඤ්හෙත්ථ අත්ථො – භික්ඛවෙ, එකස්ස සත්තස්ස කම්මකිලෙසෙහි අපරාපරුප්පත්තිවසෙන එකං මහාකප්පං සන්ධාවන්තස්ස සංසරන්තස්ස එවං මහාඅට්ඨිසඤ්චයො භවෙය්‍ය, ආරොහපරිණාහෙහි යත්තකොයං වෙපුල්ලපබ්බතො. සචෙ පනස්ස කොචි සංහරිත්වා ඨපෙතා භවෙය්‍ය, සම්භතඤ්ච තං සචෙ අවිනස්සන්තං තිට්ඨෙය්‍යාති. අයඤ්ච නයො නිබ්බුතප්පදීපෙ විය භිජ්ජනසභාවෙ කළෙවරනික්ඛෙපරහිතෙ ඔපපාතිකත්තභාවෙ සබ්බෙන සබ්බං අනට්ඨිකෙ ච බුද්දකත්තභාවෙ වජ්ජෙත්වා වුත්තො. කෙචි පන ‘‘පරිකප්පනවසෙන ඉමස්ස නයස්ස ආහටත්තා තෙසම්පි යදි සියා අට්ඨිකඞ්කලො, තෙනාපි සහෙව අයං අට්ඨිපුඤ්ජපරිමාණො වුත්තො’’ති වදන්ති. අපරෙ පන ‘‘නයිදමෙවං ලබ්භමානස්සෙව අට්ඨිපුඤ්ජස්ස වසෙන සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණෙන පරිච්ඡින්දිත්වා ඉමස්ස පරිමාණස්ස වුත්තතා. තස්මා වුත්තනයෙනෙව අත්ථො ගහෙතබ්බො’’ති.

ගාථාසු **මහෙසිනාති** මහන්තෙ සීලක්ඛන්ධාදයො එසති ගවෙසතීති මහෙසී, සම්මාසම්බුද්ධො. ‘‘ඉති වුත්තං මහෙසිනා’’ති ච භගවා ‘‘දසබලසමන්නාගතො, භික්ඛවෙ, තථාගතො’’තිආදීසු විය අත්තානං අඤ්ඤං විය කත්වා දස්සෙති. **වෙපුල්ලොති** රාජගහං පරිවාරෙත්වා ඨිතෙසු පඤ්චසු පබ්බතෙසු විපුලභාවතො වෙපුල්ලොති ලද්ධනාමො. තතො එව **මහා,** ඨිතදිසාභාගවසෙන **උත්තරො ගිජ්ඣකූටස්ස. ගිරිබ්බජෙති** ගිරිබ්බජපුරනාමකස්ස රාජගහස්ස සමීපෙ.

එත්තාවතා භගවා ‘‘එත්තකෙනාපි කාලෙන අනුපච්ඡින්නභවමූලස්ස අපරිඤ්ඤාතවත්ථුකස්ස පුථුජ්ජනස්ස අයම්පිදිසී කටසිවඩ්ඪනා’’ති වට්ටෙ ආදීනවං දස්සෙත්වා ඉදානි යෙසං අරියසච්චානං අනනුබොධා අප්පටිවෙධා

අන්ධපුථුජ්ජනස්ස එවං කටසිවඩ්ඪනා, තානි අරියසච්චානි දිට්ඨවතො අරියපුග්ගලස්ස අයං නත්ථීති දස්සෙන්තො **‘‘යතො ච අරියසච්චානී’’**තිආදිමාහ.

තත්ථ **යතොති** යදා. **අරියසච්චානීති** අරණීයතො අරියානි, අවිතථභාවෙන සච්චානි චාති අරියසච්චානි, අරියභාවකරානි වා සච්චානි අරියසච්චානි, අරියෙහි වා බුද්ධාදීහි පටිවිජ්ඣිතබ්බානි සච්චානි අරියසච්චානි. අථ වා අරියස්ස සච්චානි අරියසච්චානි. සදෙවකෙන හි ලොකෙන සරණන්ති අරණීයතො අරියො භගවා, තෙන සයම්භුඤාණෙන දිට්ඨත්තා තස්ස සච්චානීති අරියසච්චානි. **සම්මප්පඤ්ඤාය පස්සතීති** සම්මා හෙතුනා ඤායෙන විපස්සනාපඤ්ඤාසහිතාය මග්ගපඤ්ඤාය පරිඤ්ඤාපහානසච්ඡිකිරියාභාවනාභිසමයවසෙන පස්සති. **දුක්ඛන්තිආදි** අරියසච්චානං සරූපදස්සනං. තත්ථ අනෙකූපද්දවාධිට්ඨානතාය කුච්ඡිතභාවතො බාලජනපරිකප්පිතධුවසුභසුඛත්තවිරහෙන තුච්ඡභාවතො ච **දුක්ඛං**. දුක්ඛං සමුප්පජ්ජති එතෙනාති **දුක්ඛසමුප්පාදො,** දුක්ඛසමුදයො. දුක්ඛං අතික්කමති එතෙන ආරම්මණප්පච්චයභූතෙන, එත්ථ වාති **දුක්ඛස්ස අතික්කමො,** නිබ්බානං. ආරකත්තා කිලෙසෙහි අරණීයතො ච **අරියො**. සම්මාදිට්ඨීආදීනං අට්ඨන්නං අඞ්ගානං වසෙන **අට්ඨඞ්ගිකො.** මාරෙන්තො කිලෙසෙ ගච්ඡති, නිබ්බානත්ථිකෙහි මග්ගීයති, සයං වා නිබ්බානං මග්ගතීති **මග්ගො**. තතො එව දුක්ඛස්ස උපසමං නිරොධං ගච්ඡතීති **දුක්ඛූපසමගාමී**. යතො සම්මප්පඤ්ඤාය පස්සතීති සම්බන්ධො.

ස සත්තක්ඛත්තුං පරමං, සන්ධාවිත්වාන පුග්ගලොති සො එවං චතුසච්චදස්සාවී අරියපුග්ගලො සොතාපන්නො සබ්බමුදින්ද්‍රියො සමානො සත්තවාරපරමංයෙව භවාදීසු අපරාපරුප්පත්තිවසෙන සන්ධාවිත්වා සංසරිත්වා. එකබීජී, කොලංකොලො, සත්තක්ඛත්තුපරමොති ඉන්ද්‍රියානං තික්ඛමජ්ඣිමමුදුභාවෙන තයො හි සොතාපන්නා. තෙසු සබ්බමුදින්ද්‍රියස්ස වසෙනිදං වුත්තං ‘‘ස සත්තක්ඛත්තුං පරමං, සන්ධාවිත්වානා’’ති . **දුක්ඛස්සන්තකරො හොතීති** වට්ටදුක්ඛස්ස අන්තකරො පරියොසානකරො හොති. කථං? **සබ්බසංයොජනක්ඛයා** අනුපුබ්බෙන අග්ගමග්ගං අධිගන්ත්වා නිරවසෙසානං සංයොජනානං ඛෙපනාති අරහත්තඵලෙනෙව දෙසනාය කූටං ගණ්හි.

චතුත්ථසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. මුසාවාදසුත්තවණ්ණනා

25. පඤ්චමෙ **එකධම්මං අතීතස්සාති** කා උප්පත්ති? භගවතො භික්ඛුසඞ්ඝස්ස ච මහාලාභසක්කාරො උප්පජ්ජි, තිත්ථියානං පරිහායි. තෙ හතලාභසක්කාරා නිප්පභා නිත්තෙජා ඉස්සාපකතා චිඤ්චමාණවිකං නාම පරිබ්බාජිකං උය්‍යොජෙසුං – ‘‘එහි, ත්වං භගිනි, සමණං ගොතමං අභූතෙන අබ්භාචික්ඛස්සූ’’ති. සා භගවන්තං චතුපරිසමජ්ඣෙ ධම්මං දෙසෙන්තං උපගන්ත්වා අභූතෙන අබ්භාචික්ඛිත්වා සක්කෙනස්සා අභූතභාවෙ පකාසිතෙ මහාජනෙන ‘‘ධී කාළකණ්ණී’’ති විහාරතො නික්කඩ්ඪාපිතා පථවියා විවරෙ දින්නෙ අවීචිජාලානං ඉන්ධනං හුත්වාව අවීචිනිරයෙ නිබ්බත්ති, භිය්‍යොසොමත්තාය තිත්ථියානං ලාභසක්කාරො පරිහායි. භික්ඛූ ධම්මසභායං කථං සමුට්ඨාපෙසුං ‘‘ආවුසො, චිඤ්චමාණවිකා එවං උළාරගුණං අග්ගදක්ඛිණෙය්‍යං සම්මාසම්බුද්ධං අභූතෙන අක්කොසිත්වා මහාවිනාසං පත්තා’’ති. සත්ථා ආගන්ත්වා ‘‘කාය නුත්ථ, භික්ඛවෙ, එතරහි කථාය සන්නිසින්නා’’ති පුච්ඡිත්වා ‘‘ඉමාය නාමා’’ති වුත්තෙ ‘‘න, භික්ඛවෙ, ඉදානෙව, පුබ්බෙපි සා මං අභූතෙන අක්කොසිත්වා මහාවිනාසං පත්තායෙවා’’ති මහාපදුමජාතකම්පි විත්ථාරෙත්වා උපරි ධම්මං දෙසෙන්තො ඉමිස්සා අට්ඨුප්පත්තියා ‘‘එකධම්මං අතීතස්සා’’ති ඉදං සුත්තං දෙසෙසි.

තත්ථ **එකධම්මන්ති** එකං වචීසච්චසඞ්ඛාතං ධම්මං. **අතීතස්සාති** යා සා අට්ඨ අනරියවොහාරෙ වජ්ජෙත්වා අට්ඨසු අරියවොහාරෙසු පතිට්ඨාපනත්ථං ‘‘සච්චං , භණෙ, නාලික’’න්ති අරියෙහි ඨපිතා මරියාදා, තං අතික්කමිත්වා ඨිතස්ස. පුරිසො එව පුග්ගලොති **පුරිසපුග්ගලො,** තස්ස. **අකරණීයන්ති** කාතුං අසක්කුණෙය්‍යං. සම්පජානමුසාවාදී හි පුග්ගලො කිඤ්චි පාපකම්මං කත්වා ‘‘ඉදං නාම තයා කත’’න්ති වුත්තෙ ‘‘න මයා කත’’න්ති මුසාවාදෙනෙව පරිහරිස්සති. එවඤ්ච පටිපජ්ජන්තො කිඤ්චි පාපකම්මං කරොතියෙව, න තත්ථ ලජ්ජති සච්චමරියාදාය සමතික්කන්තත්තා. තෙන වුත්තං ‘‘කතමං එකධම්මං, යදිදං, භික්ඛවෙ, සම්පජානමුසාවාදො’’ති.

ගාථායං **මුසාවාදිස්සාති** මුසා අභූතං අතච්ඡං පරෙසං විඤ්ඤාපනවසෙන වදනසීලස්ස. යස්ස දසසු වචනෙසු එකම්පි සච්චං නත්ථි, එවරූපෙ වත්තබ්බමෙව නත්ථි. **ජන්තුනොති** සත්තස්ස. සත්තො හි ජායනට්ඨෙන ‘‘ජන්තූ’’ති වුච්චති. **විතිණ්ණපරලොකස්සාති** විස්සට්ඨපරලොකස්ස. ඊදිසො හි මනුස්සසම්පත්ති දෙවලොකසම්පත්ති අවසානෙ නිබ්බානසම්පත්තීති ඉමා තිස්සොපි සම්පත්තියො න පස්සති. **නත්ථි පාපන්ති** තස්ස තාදිසස්ස ඉදං නාම පාපං න කත්තබ්බන්ති නත්ථීති.

පඤ්චමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. දානසුත්තවණ්ණනා

26. ඡට්ඨෙ **එවඤ්චෙති** එත්ථ එවන්ති උපමාකාරෙ නිපාතො, චෙති පරිකප්පනෙ. **සත්තාති** රූපාදීසු සත්තා විසත්තා. **ජානෙය්‍යුන්ති** බුජ්ඣෙය්‍යුං. **දානසංවිභාගස්සාති** යාය හි චෙතනාය අන්නාදිදෙය්‍යධම්මං සංහරිත්වා අනුකම්පාපූජාසු අඤ්ඤතරවසෙන පරෙසං දීයති, තං දානං. යාය පන අත්තනා පරිභුඤ්ජිතබ්බභාවෙන ගහිතවත්ථුස්ස එකදෙසො සංවිභජිත්වා දීයති, අයං සංවිභාගො. **විපාකන්ති** ඵලං. **යථාහං ජානාමීති** යථා අහං ජානාමි. ඉදං වුත්තං හොති – තිරච්ඡානගතස්සපි දානං දත්වා අත්තභාවසතෙ පවත්තසුඛවිපච්චනවසෙන සතගුණා දක්ඛිණා හොතීති එවමාදිනා, භික්ඛවෙ, යෙන පකාරෙන අහං දානස්ස සංවිභාගස්ස ච විපාකං කම්මවිපාකං ඤාණබලෙන පච්චක්ඛතො ජානාමි, එවං ඉමෙ සත්තා යදි ජානෙය්‍යුන්ති. **න අදත්වා භුඤ්ජෙය්‍යුන්ති** යං භුඤ්ජිතබ්බයුත්තකං අත්තනො අත්ථි, තතො පරෙසං න අදත්වා මච්ඡරියචිත්තෙන ච තණ්හාලොභවසෙන ච භුඤ්ජෙය්‍යුං, දත්වාව භුඤ්ජෙය්‍යුං. **න ච නෙසං මච්ඡෙරමලං චිත්තං පරියාදාය තිට්ඨෙය්‍යාති** අත්තනො සම්පත්තීනං පරෙහි සාධාරණභාවාසහනලක්ඛණං චිත්තස්ස පභස්සරභාවදූසකානං උපක්කිලෙසභූතානං කණ්හධම්මානං අඤ්ඤතරං මච්ඡෙරමලං. අථ වා යථාවුත්තමච්ඡෙරඤ්චෙව අඤ්ඤම්පි දානන්තරායකරං ඉස්සාලොභදොසාදිමලඤ්ච නෙසං සත්තානං චිත්තං යථා දානචෙතනා න පවත්තති, න වා සුපරිසුද්ධා හොති, එවං පරියාදාය පරිතො ගහෙත්වා අභිභවිත්වා න තිට්ඨෙය්‍ය. කො හි සම්මදෙව දානඵලං ජානන්තො අත්තනො චිත්තෙ මච්ඡෙරමලස්ස ඔකාසං දදෙය්‍ය.

යොපි නෙසං අස්ස චරිමො ආලොපොති නෙසං සත්තානං යො සබ්බපච්ඡිමකො ආලොපො සියා. **චරිමං කබළන්ති** තස්සෙව වෙවචනං. ඉදං වුත්තං හොති – ඉමෙ සත්තා පකතියා යත්තකෙහි ආලොපෙහි සයං යාපෙය්‍යුං, තෙසු එකමෙව ආලොපං අත්තනො අත්ථාය ඨපෙත්වා තදඤ්ඤෙ සබ්බෙ ආලොපෙ ආගතාගතානං අත්ථිකානං දත්වා යො ඨපිතො ආලොපො අස්ස, සො ඉධ චරිමො ආලොපො නාම. **තතොපි න අසංවිභජිත්වා භුඤ්ජෙය්‍යුං, සචෙ නෙසං පටිග්ගාහකා අස්සූති** නෙසං සත්තානං පටිග්ගාහකා යදි සියුං, තතොපි යථාවුත්තචරිමාලොපතොපි සංවිභජිත්වාව එකදෙසං දත්වාව භුඤ්ජෙය්‍යුං, යථාහං දානසංවිභාගස්ස විපාකං පච්චක්ඛතො ජානාමි, එවං යදි ජානෙය්‍යුන්ති. **යස්මා ච ඛොතිආදිනා** කම්මඵලස්ස අප්පච්චක්ඛභාවතො එවමෙතෙ සත්තා දානසංවිභාගෙසු න පවත්තන්තීති යථාධිප්පෙතමත්ථං කාරණෙන සම්පටිපාදෙති. එතෙනෙව තෙසං තදඤ්ඤපුඤ්ඤෙසු ච අප්පටිපත්තියා අපුඤ්ඤෙසු ච පටිපත්තියා කාරණං දස්සිතන්ති දට්ඨබ්බං.

ගාථාසු **යථාවුත්තං මහෙසිනාති** මහෙසිනා භගවතා ‘‘තිරච්ඡානගතෙ දානං දත්වා සතගුණා දක්ඛිණා පාටිකඞ්ඛිතබ්බා’ තිආදිනා, ඉධෙව වා ‘‘එවං චෙ සත්තා ජානෙය්‍යු’’න්තිආදිනා යථාවුත්තං, ඤාණචාරෙන තං යථාවුත්තං චිත්තං ඤාතන්ති අත්ථො. **විපාකං සංවිභාගස්සාති** සංවිභාගස්සපි විපාකං, කො පන වාදො දානස්ස. **යථා හොති මහප්ඵලන්ති** යථා සො විපාකො මහන්තං ඵලං හොති, එවං ඉමෙ සත්තා යදි ජානෙය්‍යුන්ති සම්බන්ධො. **විනෙය්‍ය මච්ඡෙරමලන්ති** මච්ඡරියමලං අපනෙත්වා කම්මඵලසද්ධාය රතනත්තයසද්ධාය ච විසෙසතො පසන්නෙන චිත්තෙන යෙසු කිලෙසෙහි ආරකත්තා අරියෙසු සීලාදිගුණසම්පන්නෙසු දින්නං අප්පකම්පි දානං මහප්ඵලං හොති, තෙසු යුත්තකාලෙන **දජ්ජුං** දදෙය්‍යුං.

මහප්ඵලභාවකරණතො දක්ඛිණං අරහන්තීති දක්ඛිණෙය්‍යා, සම්මාපටිපන්නා, තෙසු **දක්ඛිණෙය්‍යෙසු. දක්ඛිණං** පරලොකං සද්දහිත්වා දාතබ්බං දෙය්‍යධම්මං යථා තං දානං හොති මහාදානං, එවං දත්වා. අථ වා බහුනො අන්නං දත්වා, කථං පන අන්නං දාතබ්බන්ති ආහ ‘‘දක්ඛිණෙය්‍යෙසු දක්ඛිණ’’න්ති. **ඉතො මනුස්සත්තා** මනුස්සත්තභාවතො **චුතා** පටිසන්ධිවසෙන **සග්ගං ගච්ඡන්ති දායකා. කාමකාමිනොති** කාමෙතබ්බානං උළාරානං දෙවභොගානං පටිලද්ධරූපවිභවෙන කම්මුනා උපගමනෙ සාධුකාරිතාය කාමකාමිනො සබ්බකාමසමඞ්ගිනො. **මොදන්ති** යථාරුචි පරිචාරෙන්තීති අත්ථො.

ඡට්ඨසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. මෙත්තාභාවනාසුත්තවණ්ණනා

27. සත්තමෙ **යානි කානිචීති** අනවසෙසපරියාදානං. **ඔපධිකානි පුඤ්ඤකිරියවත්ථූනීති**

තෙසං නියමනං. තත්ථ උපධි වුච්චන්ති ඛන්ධා, උපධිස්ස කරණං සීලං එතෙසං, උපධිප්පයොජනානි වා **ඔපධිකානි**. සම්පත්තිභවෙ අත්තභාවජනකානි පටිසන්ධිපවත්තිවිපාකදායකානි. **පුඤ්ඤකිරියවත්ථූනීති** පුඤ්ඤකිරියා ච තා තෙසං තෙසං ඵලානිසංසානං වත්ථූනි චාති පුඤ්ඤකිරියවත්ථූනි. තානි පන සඞ්ඛෙපතො දානමයං, සීලමයං, භාවනාමයන්ති තිවිධානි හොන්ති. තත්ථ යං වත්තබ්බං, තං පරතො තිකනිපාතවණ්ණනායං ආවි භවිස්සති. **මෙත්තාය චෙතොවිමුත්තියාති** මෙත්තාභාවනාවසෙන පටිලද්ධතිකචතුක්කජ්ඣානසමාපත්තියා. ‘‘මෙත්තා’’ති හි වුත්තෙ උපචාරොපි ලබ්භති අප්පනාපි, ‘‘චෙතොවිමුත්තී’’ති පන වුත්තෙ අප්පනාඣානමෙව ලබ්භති. තඤ්හි නීවරණාදිපච්චනීකධම්මතො චිත්තස්ස සුට්ඨු විමුත්තිභාවෙන චෙතොවිමුත්තීති වුච්චති. **කලං නාග්ඝන්ති සොළසින්ති** මෙත්තාබ්‍රහ්මවිහාරස්ස සොළසභාගං ඔපධිකානි පුඤ්ඤකිරියවත්ථූනි න අග්ඝන්ති. ඉදං වුත්තං හොති – මෙත්තාය චෙතොවිමුත්තියා යො විපාකො, තං සොළස කොට්ඨාසෙ කත්වා තතො එකං පුන සොළස කොට්ඨාසෙ කත්වා තත්ථ යො එකකොට්ඨාසො, න තං අඤ්ඤානි ඔපධිකානි පුඤ්ඤකිරියවත්ථූනි අග්ඝන්තීති. **අධිග්ගහෙත්වාති** අභිභවිත්වා. **භාසතෙති** උපක්කිලෙසවිසුද්ධියා දිප්පති. **තපතෙති** තතො එව අනවසෙසෙ පටිපක්ඛධම්මෙ සන්තපති. **විරොචතීති**

උභයසම්පත්තියා විරොචති. මෙත්තා හි චෙතොවිමුත්ති චන්දාලොකසඞ්ඛාතා විගතුපක්කිලෙසා ජුණ්හා විය දිප්පති, ආතපො විය අන්ධකාරං පච්චනීකධම්මෙ විධමන්තී තපති, ඔසධිතාරකා විය විජ්ජොතමානා විරොචති ච.

සෙය්‍යථාපීති ඔපම්මදස්සනත්ථෙ නිපාතො. **තාරකරූපානන්ති** ජොතීනං. **චන්දියාති** චන්දස්ස අයන්ති චන්දී, තස්සා චන්දියා, පභාය ජුණ්හායාති අත්ථො. **වස්සානන්ති** වස්සානං බහුවසෙන ලද්ධවොහාරස්ස උතුනො. **පච්ඡිමෙ මාසෙති** කත්තිකමාසෙ. **සරදසමයෙති** සරදකාලෙ. අස්සයුජකත්තිකමාසා හි ලොකෙ ‘‘සරදඋතූ’’ති වුච්චන්ති. **විද්ධෙති** උබ්බිද්ධෙ, මෙඝවිගමෙන දූරීභූතෙති අත්ථො. තෙනෙවාහ **‘‘විගතවලාහකෙ’’**ති. **දෙවෙති** ආකාසෙ. **නභං අබ්භුස්සක්කමානොති** උදයට්ඨානතො ආකාසං උල්ලඞ්ඝන්තො. **තමගතන්ති** තමං. **අභිවිහච්චාති** අභිහන්ත්වා විධමිත්වා. **ඔසධිතාරකාති** උස්සන්නා පභා එතාය ධීයති, ඔසධීනං වා අනුබලප්පදායිකත්තා ඔසධීති ලද්ධනාමා තාරකා.

එත්ථාහ – කස්මා පන භගවතා සමානෙපි ඔපධිකභාවෙ මෙත්තා ඉතරෙහි ඔපධිකපුඤ්ඤෙහි විසෙසෙත්වා වුත්තාති? වුච්චතෙ – සෙට්ඨට්ඨෙන නිද්දොසභාවෙන ච සත්තෙසු සුප්පටිපත්තිභාවතො. සෙට්ඨා හි එතෙ විහාරා, සබ්බසත්තෙසු සම්මාපටිපත්තිභූතානි යදිදං මෙත්තාඣානානි. යථා ච බ්‍රහ්මානො නිද්දොසචිත්තා විහරන්ති, එවං එතෙහි සමන්නාගතා යොගිනො බ්‍රහ්මසමාව හුත්වා විහරන්ති. තථා හිමෙ ‘‘බ්‍රහ්මවිහාරා’’ති වුච්චන්ති. ඉති සෙට්ඨට්ඨෙන නිද්දොසභාවෙන ච සත්තෙසු සුප්පටිපත්තිභාවතො මෙත්තාව ඉතරෙහි ඔපධිකපුඤ්ඤෙහි විසෙසෙත්වා වුත්තා.

එවම්පි කස්මා මෙත්තාව එවං විසෙසෙත්වා වුත්තා? ඉතරෙසං බ්‍රහ්මවිහාරානං අධිට්ඨානභාවතො දානාදීනං සබ්බෙසං කල්‍යාණධම්මානං පරිපූරිකත්තා ච. අයඤ්හි සත්තෙසු හිතාකාරප්පවත්තිලක්ඛණා මෙත්තා, හිතූපසංහාරසා, ආඝාතවිනයපච්චුපට්ඨානා. යදි අනොධිසො භාවිතා බහුලීකතා, අථ සුඛෙනෙව කරුණාදිභාවනා සම්පජ්ජන්තීති මෙත්තා ඉතරෙසං බ්‍රහ්මවිහාරානං අධිට්ඨානං. තථා හි සත්තෙසු හිතජ්ඣාසයතාය සති නෙසං දුක්ඛාසහනතා, සම්පත්තිවිසෙසානං චිරට්ඨිතිකාමතා, පක්ඛපාතාභාවෙන සබ්බත්ථ සමප්පවත්තචිත්තතා ච සුඛෙනෙව ඉජ්ඣන්ති. එවඤ්ච සකලලොකහිතසුඛවිධානාධිමුත්තා මහාබොධිසත්තා ‘‘ඉමස්ස දාතබ්බං, ඉමස්ස න දාතබ්බ’’න්ති උත්තමවිචයවසෙන විභාගං අකත්වා සබ්බසත්තානං නිරවසෙසසුඛනිදානං දානං දෙන්ති, හිතසුඛත්ථමෙව නෙසං සීලං සමාදියන්ති, සීලපරිපූරණත්ථං නෙක්ඛම්මං භජන්ති, තෙසං හිතසුඛෙසු අසම්මොහත්ථාය පඤ්ඤං පරියොදපෙන්ති, හිතසුඛාභිවඩ්ඪනත්ථමෙව දළ්හං වීරියමාරභන්ති, උත්තමවීරියවසෙන වීරභාවං පත්තාපි සත්තානං නානප්පකාරං හිතජ්ඣාසයෙනෙව අපරාධං ඛමන්ති, ‘‘ඉදං වො දස්සාම, කරිස්සාමා’’තිආදිනා කතං පටිඤ්ඤාතං න විසංවාදෙන්ති, තෙසං හිතසුඛායෙව අචලාධිට්ඨානා හොන්ති. තෙසු අචලාය මෙත්තාය පුබ්බකාරිනො හිතජ්ඣාසයෙනෙව නෙසං විප්පකාරෙ උදාසීනා හොන්ති, පුබ්බකාරිතායපි න පච්චුපකාරමාසිසන්තීති. එවං තෙ පාරමියො පූරෙත්වා යාව දසබලචතු-වෙසාරජ්ජ-ඡඅසාධාරණඤාණ-අට්ඨාරසාවෙණිකබුද්ධධම්මප්පභෙදෙ සබ්බෙපි කල්‍යාණධම්මෙ පරිපූරෙන්ති. එවං දානාදීනං සබ්බෙසං කල්‍යාණධම්මානං පාරිපූරිකා මෙත්තාති ච ඉමස්ස විසෙසස්ස දස්සනත්ථං සා ඉතරෙහි විසෙසෙත්වා වුත්තා.

අපිච මෙත්තාය ඉතරෙහි ඔපධිකපුඤ්ඤෙහි මහානුභාවතා වෙලාමසුත්තෙන දීපෙතබ්බා. තත්ථ හි යථා නාම මහතා වෙලාමස්ස දානතො එකස්ස සොතාපන්නස්ස දානං මහප්ඵලතරං වුත්තං, එවං සොතාපන්නසතතො එකස්ස සකදාගාමිස්ස දානං…පෙ…. පච්චෙකබුද්ධසතතො භගවතො, තතොපි බුද්ධප්පමුඛස්ස සඞ්ඝස්ස දානං, තතොපි චාතුද්දිසස්ස සඞ්ඝස්ස විහාරදානං, තතොපි සරණගමනං, තතොපි සීලසමාදානං, තතොපි ගද්දූහනමත්තං කාලං මෙත්තාභාවනා මහප්ඵලතරා වුත්තා. යථාහ –

> ‘‘යං ගහපති වෙලාමො බ්‍රාහ්මණො දානං අදාසි මහාදානං. යො චෙකං දිට්ඨිසම්පන්නං භොජෙය්‍ය, ඉදං තතො මහප්ඵලතරං. යො ච සතං දිට්ඨිසම්පන්නං භොජෙය්‍ය…පෙ…. සුරාමෙරයමජ්ජප්පමාදට්ඨානා වෙරමණිං. යො ච අන්තමසො ගද්දූහනමත්තම්පි මෙත්තචිත්තං භාවෙය්‍ය, ඉදං තතො මහප්ඵලතර’’න්ති (අ. නි. 9.20).

මහග්ගතපුඤ්ඤභාවෙන පනස්සා පරිත්තපුඤ්ඤතො සාතිසයතාය වත්තබ්බමෙව නත්ථි. වුත්තඤ්හෙතං ‘‘යං පමාණකතං කම්මං, න තං තත්‍රාවසිස්සති, න තං තත්‍රාවතිට්ඨතී’’ති (දී. නි. 1.556; සං. නි. 4.360). කාමාවචරකම්මඤ්හි පමාණකතං නාම, මහග්ගතකම්මං පන පමාණං අතික්කමිත්වා ඔධිසකානොධිසකඵරණවසෙන වඩ්ඪෙත්වා කතත්තා අප්පමාණකතං නාම. කාමාවචරකම්මං තස්ස මහග්ගතකම්මස්ස අන්තරා ලග්ගිතුං වා තං කම්මං අභිභවිත්වා අත්තනො විපාකස්ස ඔකාසං ගහෙත්වා ඨාතුං වා න සක්කොති, අථ ඛො මහග්ගතකම්මමෙව තං පරිත්තකම්මං මහොඝො විය පරිත්තං උදකං අභිභවිත්වා අත්තනො ඔකාසං ගහෙත්වා තිට්ඨති, තස්ස විපාකං පටිබාහිත්වා සයමෙව බ්‍රහ්මසහබ්‍යතං උපනෙතීති අයඤ්හි තස්ස අත්ථොති.

ගාථාසු **යොති** යො කොචි ගහට්ඨො වා පබ්බජිතො වා. **මෙත්තන්ති** මෙත්තාඣානං. **අප්පමාණන්ති** භාවනාවසෙන ආරම්මණවසෙන ච අප්පමාණං. අසුභභාවනාදයො විය හි ආරම්මණෙ එකදෙසග්ගහණං අකත්වා අනවසෙසඵරණවසෙන අනොධිසොඵරණවසෙන ච අප්පමාණාරම්මණතාය පගුණභාවනාවසෙන අප්පමාණං. **තනූ සංයොජනා හොන්තීති** මෙත්තාඣානං පාදකං කත්වා සම්මසිත්වා හෙට්ඨිමෙ අරියමග්ගෙ අධිගච්ඡන්තස්ස සුඛෙනෙව පටිඝසංයොජනාදයො පහීයමානා තනූ හොන්ති. තෙනාහ ‘‘පස්සතො උපධික්ඛය’’න්ති. ‘‘උපධික්ඛයො’’ති හි

නිබ්බානං වුච්චති. තස්සෙව සච්ඡිකිරියාභිසමයවසෙන මග්ගඤාණෙන පස්සති. අථ වා **තනූ සංයොජනා හොන්තීති** මෙත්තාඣානපදට්ඨානාය විපස්සනාය අනුක්කමෙන උපධික්ඛයසඞ්ඛාතං අරහත්තං පත්වා තං පස්සතො පගෙව දසපි සංයොජනා තනූ හොන්ති, පහීයන්තීති අත්ථො. අථ වා **තනූ සංයොජනා හොන්තීති** පටිසො චෙව පටිසසම්පයුත්තසංයොජනා ච තනුකා හොන්ති. **පස්සතො උපධික්ඛය**න්ති තෙසංයෙව කිලෙසූපධීනං ඛයසඞ්ඛාතං මෙත්තං අධිගමවසෙන පස්සන්ත ස්සාති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො.

එවං කිලෙසප්පහානං නිබ්බානාධිගමඤ්ච මෙත්තාභාවනාය සිඛාප්පත්තමානිසංසං දස්සෙත්වා ඉදානි අඤ්ඤෙ ආනිසංසෙ දස්සෙතුං **''එකම්පි චෙ''**තිආදිමාහ. තත්ථ **අදුට්ඨචිත්තොති** මෙත්තාබලෙන සුට්ඨු වික්ඛම්භිතබ්‍යාපාදතාය බ්‍යාපාදෙන අදූසිතචිත්තො. **මෙත්තායතීති** හිතඵරණවසෙන මෙත්තං කරොති. **කුසලොති** අතිසයෙන කුසලවා මහාපුඤ්ඤො, පටිසාදිඅනත්ථවිගමෙන වො. ඛෙමී **තෙනාති** තෙන මෙත්තායිතෙන. **සබ්බෙ ච පාණෙති** වසද්දො බ්‍යතිරෙකෙ. **මනසානුකම්ප**න්ති චිත්තෙන අනුකම්පන්තො. ඉදං වුත්තං හොති – එකසත්තවිසයාපි තාව මෙත්තා මහාකුසලරාසි, සබ්බෙ පන පාණෙ අත්තනො පියපුත්තං විය හිතඵරණෙන මනසා අනුකම්පන්තො පහූතං බහුං අනප්පකං අපරියන්තං චතුසට්ඨිමහාකප්පෙපි අත්තනො විපාකප්පබන්ධං පවත්තෙතුං සමත්ථං උළාරපුඤ්ඤං අරියො පරිසුද්ධචිත්තො පුග්ගලො පකරොති නිප්ඵාදෙති.

සත්තසණ්ඩන්ති සත්තසඞ්ඛාතෙන සණ්ඩෙන සමන්නාගතං හරිතං, සත්තෙහි අවිරළං ආකිණ්ණමනුස්සන්ති අත්ථො. **විජිත්වාති** අදණ්ඩෙන අසත්ථෙන ධම්මෙනෙව විජිනිත්වා. **රාජීසයොති** ඉසිසදිසා ධම්මිකරාජානො. **යජමානාති** දානානි දදමානා. **අනුපරියගාති** විචරිංසු.

අස්සමෙධන්තිආදීසු පොරාණකරාජකාලෙ කිර සස්සමෙධං, පුරිසමෙධං, සම්මාපාසං, වාචාපෙය්‍යන්ති චත්තාරි සඞ්ගහවත්ථූනි අහෙසුං, යෙහි රාජානො ලොකං සඞ්ගණ්හිංසු. තත්ථ නිප්ඵන්නසස්සතො දසමභාගග්ගහණං **සස්සමෙධං** නාම, සස්සසම්පාදනෙ, මෙධාවිතාති අත්ථො. මහායොධානං ඡමාසිකං භත්තවෙතනානුප්පදානං **පුරිසමෙධං** නාම, පුරිසසඞ්ගණ්හනෙ මෙධාවිතාති අත්ථො. දලිද්දමනුස්සානං පොත්ථකෙ ලෙඛං ගහෙත්වා තීණි වස්සානි විනා වඩ්ඪියා සහස්සද්විසහස්සමත්තධනානුප්පදානං **සම්මාපාසං** නාම. තඤ්හි සම්මා මනුස්සෙ පාසෙති හදයෙ බන්ධිත්වා විය ඨපෙති, තස්මා ''සම්මාපාස''න්ති වුච්චති. ''තාත මාතුලා''තිආදිනා පන සණ්හවාචාය සඞ්ගහණං **වාචාපෙය්‍යං** නාම, පෙය්‍යවජ්ජං පියවාචතාති අත්ථො. එවං චතූහි සඞ්ගහවත්ථූහි සඞ්ගහිතං රට්ඨං ඉද්ධඤ්චෙව හොති ඵීතඤ්ච පහූතඅන්නපානං ඛෙමං නිරබ්බුදං. මනුස්සා මුදා මොදමානා උරෙ පුත්තෙ නච්චෙන්තා අපාරුතඝරා විහරන්ති . ඉදං ඝරද්වාරෙසු අග්ගළානං අභාවතො **''නිරග්ගළ''**න්ති වුච්චති. අයං පොරාණිකා පවෙණි, අයං පොරාණිකා පකති.

අපරභාගෙ පන ඔක්කාකරාජකාලෙ බ්‍රාහ්මණා ඉමානි චත්තාරි සඞ්ගහවත්ථූනි ඉමඤ්ච රට්ඨසම්පත්තිං පරිවත්තෙන්තා උද්ධම්මූලං කත්වා අස්සමෙධං පුරිසමෙධන්තිආදිකෙ පඤ්ච යඤ්ඤෙ නාම අකංසු. වුත්තඤ්හෙතං භගවතා බ්‍රාහ්මණධම්මියසුත්තෙ –

''තෙසං ආසි විපල්ලාසො, දිස්වාන අණුතො අණුං…පෙ…..

''තෙ තත්ථ මන්තෙ ගන්ථෙත්වා, ඔක්කාකං තදුපාගමු''න්ති. (සු. නි. 301-304);

තත්ථ අස්සමෙත්ථ මෙධන්ති බාධෙන්තීති **අස්සමෙධො.** ද්වීහි පරියඤ්ඤෙහි යජිතබ්බස්ස එකවීසතියූපස්ස එකස්මිං පච්ඡිමදිවසෙ එව සත්තනවුතිපඤ්චපසුසතඝාතභීසනස්ස ඨපෙත්වා භූමිඤ්ච පුරිසෙ ච අවසෙසසබ්බවිභවදක්ඛිණස්ස යඤ්ඤස්සෙතං අධිවචනං. පුරිසමෙත්ථ මෙධන්ති බාධෙන්තීති **පුරිසමෙධො.** චතූහි පරියඤ්ඤෙහි යජිතබ්බස්ස සද්ධිං භූමියා අස්සමෙධෙ වුත්තවිභවදක්ඛිණස්ස යඤ්ඤස්සෙතං අධිවචනං. සම්මමෙත්ථ පාසන්ති ඛිපන්තීති **සම්මාපාසො.** යුගච්ඡිග්ගළෙ පවෙසනදණ්ඩකසඞ්ඛාතං සම්මං ඛිපිත්වා තස්ස පතිතොකාසෙ වෙදිං කත්වා සංහාරිමෙහි යූපාදීහි සරස්සතිනදියා නිමුග්ගොකාසතො පභුති පටිලොමං ගච්ඡන්තෙන යජිතබ්බස්ස සත්‍රයාගස්සෙතං අධිවචනං. වාජමෙත්ථ පිවන්තීති **වාජපෙය්‍යො.** එකෙන පරියඤ්ඤෙන සත්තරසහි පසූහි යජිතබ්බස්ස බෙළුවයූපස්ස සත්තරසකදක්ඛිණස්ස යඤ්ඤස්සෙතං අධිවචනං. නත්ථි එත්ථ අග්ගළොති **නිරග්ගළො.** නවහි පරියඤ්ඤෙහි යජිතබ්බස්ස සද්ධිං භූමියා පුරිසෙහි ච අස්සමෙධෙ වුත්තවිභවදක්ඛිණස්ස සබ්බමෙධපරියායනාමස්ස අස්සමෙධවිකප්පස්සෙතං අධිවචනං.

චන්දප්පභාති චන්දප්පභාය. **තාරගණාව සබ්බෙති** යථා සබ්බෙපි තාරාගණා චන්දිමසොභාය සොළසිම්පි කලං නාග්ඝන්ති, එවං තෙ අස්සමෙධාදයො යඤ්ඤා මෙත්තචිත්තස්ස වුත්තලක්ඛණෙන සුභාවිතස්ස සොළසිම්පි කලං නානුභවන්ති, න පාපුණන්ති, නාග්ඝන්තීති අත්ථො.

ඉදානි අපරෙපි දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකෙ මෙත්තාභාවනාය ආනිසංසෙ දස්සෙතුං **''යො න හන්ති''**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **යොති** මෙත්තාබ්‍රහ්මවිහාරභාවනානුයුත්තො පුග්ගලො. **න හන්තීති** තෙනෙව මෙත්තාභාවනානුභාවෙන දූරවික්ඛම්භිතබ්‍යාපාදතාය න කඤ්චි සත්තං හිංසති, ලෙඩ්ඩුදණ්ඩාදීහි න විබාධති වා. **න ඝාතෙතීති** පරං සමාදපෙත්වා න සත්තෙ හනාපෙති න විබාධාපෙති ච. **න ජිනාතීති** සාරම්භවිග්ගාහිකකථාදිවසෙන න කඤ්චි ජිනාති සාරම්භස්සෙව

අභාවතො, ජානිකරණවසෙන වා අඩ්ඩකරණාදිනා න කඤ්චි ජිනාති. **න ජාපයෙති** පරෙපි පයොජෙත්වා පරෙසං ධනජානිං න කාරාපෙය්‍ය. **මෙත්තංසොති** මෙත්තාමයචිත්තකොට්ඨාසො, මෙත්තාය වා අංසො අවිජහනට්ඨෙන අවයවභූතොති මෙත්තංසො. **සබ්බභූතෙසූති** සබ්බසත්තෙසු. තතො එව **වෙරං තස්ස න කෙනචීති** අකුසලවෙරං තස්ස කෙනචිපි කාරණෙන නත්ථි, පුග්ගලවෙරසඞ්ඛාතො විරොධො කෙනචි පුරිසෙන සද්ධිං තස්ස මෙත්තාවිහාරිස්ස නත්ථීති.

එවමෙතස්මිං එකකනිපාතෙ පටිපාටියා තෙරසසු සුත්තෙසු සික්ඛාසුත්තද්වයෙ චාති පන්නරසසු සුත්තෙසු විවට්ටං කථිතං, නීවරණසුත්තං සංයොජනසුත්තං අප්පමාදසුත්තං අට්ඨිසඤ්චයසුත්තන්ති එතෙසු චතූසු සුත්තෙසු වට්ටවිවට්ටං කථිතං. ඉතරෙසු පන වට්ටමෙව කථිතන්ති.

සත්තමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පරමත්ථදීපනියා

ඛුද්දකනිකාය-අට්ඨකථාය

ඉතිවුත්තකස්ස එකකනිපාතවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. දුකනිපාතො

1. පඨමවග්ගො

1. දුක්ඛවිහාරසුත්තවණ්ණනා

28. දුකනිපාතස්ස පඨමෙ **ද්වීහීති** ගණනපරිච්ඡෙදො. **ධම්මෙහීති** පරිච්ඡින්නධම්මනිදස්සනං. **ද්වීහි ධම්මෙහීති** ද්වීහි අකුසලධම්මෙහි. **සමන්නාගතොති** යුත්තො. **දිට්ඨෙව ධම්මෙති** ඉමස්මිංයෙව අත්තභාවෙ. **දුක්ඛං විහරතීති** චතූසුපි ඉරියාපථෙසු කිලෙසදුක්ඛෙන චෙව කායිකචෙතසිකදුක්ඛෙන ච දුක්ඛං විහරති. **සවිඝාතන්ති** චිත්තූපඝාතෙන චෙව කායූපඝාතෙන ච සවිඝාතං. **සඋපායාසන්ති** කිලෙසූපායාසෙන චෙව සරීරඛෙදෙන ච බලවආයාසවසෙන සඋපායාසං. **සපරිළාහන්ති** කිලෙසපරිළාහෙන චෙව කායපරිළාහෙන ච සපරිළාහං. **කායස්ස භෙදාති** උපාදින්නක්ඛන්ධපරිච්චාගා. **පරං මරණාති** තදනන්තරං අභිනිබ්බත්තක්ඛන්ධග්ගහණෙ. අථ වා **කායස්ස භෙදාති** ජීවිතින්ද්‍රියුපච්ඡෙදා. **පරං මරණාති** චුතිතො උද්ධං. **දුග්ගති පාටිකඞ්ඛාති** දුග්ගතිසඞ්ඛාතානං චතුන්නං අපායානං අඤ්ඤතරා ගති ඉච්ඡිතබ්බා, අවස්සංභාවිනීති අත්ථො.

අගුත්තද්වාරොති අපිහිතද්වාරො. කත්ථ පන අගුත්තද්වාරොති ආහ **‘‘ඉන්ද්‍රියෙසූ’’**ති. තෙන මනච්ඡට්ඨානං ඉන්ද්‍රියානං අසංවරමාහ. පටිග්ගහණපරිභොගවසෙන භොජනෙ මත්තං න ජානාතීති **භොජනෙ අමත්තඤ්ඤූ**. ‘‘ඉන්ද්‍රියෙසු අගුත්තද්වාරතාය භොජනෙ අමත්තඤ්ඤුතායා’’තිපි පඨන්ති.

කථං ඉන්ද්‍රියෙසු අගුත්තද්වාරතා, කථං වා ගුත්තද්වාරතාති? කිඤ්චාපි හි චක්ඛුන්ද්‍රියෙ සංවරො වා අසංවරො වා නත්ථි. න හි චක්ඛුපසාදං නිස්සාය සති වා මුට්ඨස්සච්චං වා උප්පජ්ජති. අපිච යදා රූපාරම්මණං චක්ඛුස්ස ආපාථං ආගච්ඡති, තදා භවඞ්ගෙ ද්වික්ඛත්තුං උප්පජ්ජිත්වා නිරුද්ධෙ කිරියාමනොධාතු ආවජ්ජනකිච්චං සාධයමානා උප්පජ්ජිත්වා නිරුජ්ඣති, තතො චක්ඛුවිඤ්ඤාණං දස්සනකිච්චං, තතො විපාකමනොධාතු සම්පටිච්ඡනකිච්චං, තතො විපාකාහෙතුකමනොවිඤ්ඤාණධාතු සන්තීරණකිච්චං, තතො කිරියාහෙතුකමනොවිඤ්ඤාණධාතු වොට්ඨබ්බනකිච්චං සාධයමානා උප්පජ්ජිත්වා නිරුජ්ඣති, තදනන්තරං ජවනං ජවති. තත්ථාපි නෙව භවඞ්ගසමයෙ, න ආවජ්ජනාදීනං අඤ්ඤතරසමයෙ සංවරො වා අසංවරො වා අත්ථි, ජවනක්ඛණෙ පන සචෙ දුස්සීල්‍යං වා මුට්ඨස්සච්චං වා අඤ්ඤාණං වා අක්ඛන්ති වා කොසජ්ජං වා උප්පජ්ජති, අසංවරො හොති. එවං හොන්තොපි සො ‘‘චක්ඛුද්වාරෙ අසංවරො’’ති වුච්චති. කස්මා? යස්මා තස්මිං සති ද්වාරම්පි අගුත්තං හොති භවඞ්ගම්පි ආවජ්ජනාදීනි වීථිචිත්තානිපි. යථා කිං? යථා නගරෙ චතූසු ද්වාරෙසු අසංවුතෙසු කිඤ්චාපි අන්තොසරද්වාරකොට්ඨකගබ්භාදයො සුසංවුතා තථාපි අන්තොනගරෙ සබ්බං භණ්ඩං අරක්ඛිතං අගොපිතමෙව හොති. නගරද්වාරෙහි පවිසිත්වා චොරා යදිච්ඡන්ති, තං හරෙය්‍යුං. එවමෙව ජවනෙ දුස්සීල්‍යාදීසු උප්පන්නෙසු තස්මිං අසංවරෙ සතිද්වාරම්පි අගුත්තං හොති, භවඞ්ගම්පි ආවජ්ජනාදීනි වීථිචිත්තානිපි. තස්මිං පන අසති ජවනෙ සීලාදීසු උප්පන්නෙසු ද්වාරම්පි ගුත්තං හොති භවඞ්ගම්පි ආවජ්ජනාදීනි වීථිචිත්තානිපි. යථා කිං? යථා නගරද්වාරෙසු සංවුතෙසු කිඤ්චාපි අන්තොසරද්වාරාදයො අසංවුතා, තථාපි අන්තොනගරෙ සබ්බං භණ්ඩං සුරක්ඛිතං සුගොපිතමෙව හොති. නගරද්වාරෙසු හි පිහිතෙසු චොරානං පවෙසො නත්ථි. එවමෙව ජවනෙ සීලාදීසු උප්පන්නෙසු ද්වාරම්පි ගුත්තං හොති, භවඞ්ගම්පි, ආවජ්ජනාදීනි වීථිචිත්තානිපි. තස්මා ජවනක්ඛණෙ උප්පජ්ජමානොපි ‘‘චක්ඛුද්වාරෙ සංවරො’’ති වුච්චති. සෙසද්වාරෙසුපි එසෙව නයො. එවං ඉන්ද්‍රියෙසු අගුත්තද්වාරතා, ගුත්තද්වාරතා ච වෙදිතබ්බා.

කථං පන භොජනෙ අමත්තඤ්ඤූ, කථං වා මත්තඤ්ඤූති ? යො හි පුග්ගලො මහිච්ඡො භුත්වා පටිග්ගහණෙ මත්තං න ජානාති. මහිච්ඡපුග්ගලො හි යථා නාම කච්ඡපුටවාණිජො පිළන්ධනභණ්ඩකං හත්ථෙන ගහෙත්වා උච්ඡඞ්ගෙපි පක්ඛිපිතබ්බයුත්තකං පක්ඛිපිත්වා මහාජනස්ස පස්සන්තස්සෙව ‘‘අසුකං ගණ්හථ, අසුකං ගණ්හථා’’ති මුඛෙන උග්ඝොසෙති, එවමෙව අප්පමත්තකම්පි අත්තනො සීලං වා ගන්ථං වා ධුතඞ්ගගුණං වා අන්තමසො අරඤ්ඤවාසමත්තකම්පි මහාජනස්ස ජානන්තස්සෙව සම්භාවෙති, සම්භාවෙත්වා ච පන සකටෙහිපි උපනීතෙ පච්චයෙ ‘‘අල’’න්ති අවත්වා පටිග්ගණ්හාති. තයො හි පූරෙතුං න සක්කා අග්ගි උපාදානෙන, සමුද්දො උදකෙන, මහිච්ඡො පච්චයෙහීති –

> ‘‘අග්ගික්ඛන්ධො සමුද්දො ච, මහිච්ඡො චාපි පුග්ගලො;
> බහුකෙ පච්චයෙ දින්නෙ, තයොපෙතෙ න පූරයෙති’’.

මහිච්ඡපුග්ගලො හි විජාතමාතුයාපි මනං ගණ්හිතුං න සක්කොති. එවරූපො හි අනුප්පන්නං ලාභං න උප්පාදෙති, උප්පන්නලාභතො ච පරිහායති. එවං තාව පටිග්ගහණෙ අමත්තඤ්ඤූ හොති. යො පන ධම්මෙන සමෙන ලද්ධම්පි ආහාරං ගධිතො මුච්ඡිතො අජ්ඣොපන්නො අනාදීනවදස්සාවී අනිස්සරණපඤ්ඤො ආහරහත්ථකඅලංසාටකතත්ථවට්ටකකාකමාසකභුත්තවමිතකබ්‍රාහ්මණානං අඤ්ඤතරො විය අයොනිසො අනුපායෙන යාවදත්ථං උදරාවදෙහකං පරිභුඤ්ජිත්වා සෙය්‍යසුඛං පස්සසුඛං මිද්ධසුඛං අනුයුත්තො විහරති. අයං පරිභොගෙ අමත්තඤ්ඤූ නාම.

යො පන ''යදිපි දෙය්‍යධම්මො බහු හොති, දායකො අප්පං දාතුකාමො, දායකස්ස වසෙන අප්පං ගණ්හාති. දෙය්‍යධම්මො අප්පො, දායකො බහුං දාතුකාමො, දෙය්‍යධම්මස්ස වසෙන අප්පං ගණ්හාති. දෙය්‍යධම්මො බහු, දායකොපි බහුං දාතුකාමො, අත්තනො ථාමං ඤත්වා පමාණයුත්තමෙව ගණ්හාතී''ති එවං වුත්තස්ස පටිග්ගහණෙ පමාණජානනස්ස චෙව, ''පටිසඞ්ඛා යොනිසො ආහාරං ආහාරෙති, නෙව දවාය, න මදායා''තිආදිනා (ධ. ස. 1355) ''ලද්ධඤ්ච පිණ්ඩපාතං අගධිතො අමුච්ඡිතො අනජ්ඣොපන්නො ආදීනවදස්සාවී නිස්සරණපඤ්ඤො පරිභුඤ්ජතී''ති ච ආදිනා නයෙන වුත්තස්ස පච්චවෙක්ඛිත්වා පටිසඞ්ඛානපඤ්ඤාය ජානිත්වා ආහාරපරිභුඤ්ජනසඞ්ඛාතස්ස පරිභොගෙ පමාණජානනස්ස ච වසෙන භොජනෙ මත්තඤ්ඤූ හොති, අයං භොජනෙ මත්තඤ්ඤූ නාම. එවං භොජනෙ අමත්තඤ්ඤුතා මත්තඤ්ඤුතා ච හොතීති වෙදිතබ්බං.

ගාථාසු පන **චක්ඛුන්**තිආදීසු චක්ඛතීති චක්ඛු, රූපං අස්සාදෙති, සමවිසමං ආචික්ඛන්තං විය හොතීති වා අත්ථො. සුණාතීති **සොතං**. සායතීති **ඝානං**. ජීවිතනිමිත්තං ආහාරරසො ජීවිතං, තං අව්හායතීති **ජිව්හා**. කුච්ඡිතානං ආයොති **කායො**. මනතෙ විජානාතීති **මනො**. පොරාණා පනාහු මුනාතීති **මනො,** නාළියා මිනමානො විය මහාතුලාය ධාරයමානො විය ච ආරම්මණං විජානාතීති අත්ථො. එවං තාවෙත්ථ පදත්ථො වෙදිතබ්බො.

භාවත්ථතො පන දුවිධං චක්ඛු – මංසචක්ඛු ච පඤ්ඤාචක්ඛු ච. තෙසු බුද්ධචක්ඛු, සමන්තචක්ඛු, ඤාණචක්ඛු, දිබ්බචක්ඛු, ධම්මචක්ඛූති පඤ්චවිධං **පඤ්ඤාචක්ඛු**. තත්ථ ''අද්දසං ඛො අහං, භික්ඛවෙ, බුද්ධචක්ඛුනා ලොකං වොලොකෙන්තො''ති (ම. නි. 1.283) ඉදං බුද්ධචක්ඛු නාම. ''සමන්තචක්ඛු වුච්චති සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණ''න්ති (චූළනි. ධොතකමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 32) ඉදං සමන්තචක්ඛු නාම. ''චක්ඛුං උදපාදී''ති (සං. නි. 5.1081; මහාව. 15) ඉදං ඤාණචක්ඛු නාම. ''අද්දසං ඛො අහං, භික්ඛවෙ, දිබ්බෙන චක්ඛුනා විසුද්ධෙනා''ති (ම. නි. 1.284) ඉදං දිබ්බචක්ඛු නාම. ''විරජං වීතමලං ධම්මචක්ඛුං උදපාදී''ති (ම. නි. 2.395; මහාව. 16) ඉදං හෙට්ඨිමමග්ගත්තයසඞ්ඛාතං ධම්මචක්ඛු නාම.

මංසචක්ඛුපි දුවිධං – සසම්භාරචක්ඛු, පසාදචක්ඛූති. තත්ථ ය්වායං අක්ඛිකූපකෙ පතිට්ඨිතො හෙට්ඨා අක්ඛිකූපකට්ඨිකෙන, උපරි භමුකට්ඨිකෙන , උභතො අක්ඛිකූටෙහි, අන්තො මත්ථලුඞ්ගෙන, බහිද්ධා අක්ඛිලොමෙහි පරිච්ඡින්නො මංසපිණ්ඩො, සඞ්ඛෙපතො චතස්සො ධාතුයො – වණ්ණො, ගන්ධො, රසො, ඔජාසම්භවො සණ්ඨානං ජීවිතං භාවො කායපසාදො චක්ඛුපසාදොති චුද්දස සම්භාරා. විත්ථාරතො චතස්සො ධාතුයො තංනිස්සිතා වණ්ණගන්ධරසඔජාසණ්ඨානසම්භවාති ඉමානි දස චතුසමුට්ඨානිකත්තා චත්තාලීසං හොන්ති, ජීවිතං භාවො කායපසාදො චක්ඛුපසාදොති චත්තාරි එකන්තකම්මසමුට්ඨානෙවාති ඉමෙසං චතුචත්තාලීසාය රූපානං වසෙන චතුචත්තාලීස සම්භාරා. යං ලොකෙ ''සෙතං වට්ටං පුථුලං විසටං විපුලං චක්ඛූ''ති සඤ්ජානන්තො න චක්ඛුං සඤ්ජානාති, වත්ථුං චක්ඛුතො සඤ්ජානාති, යො මංසපිණ්ඩො අක්ඛිකූපකෙ පතිට්ඨිතො න්හාරුසුත්තකෙන මත්ථලුඞ්ගෙන ආබද්ධො, යත්ථ සෙතම්පි අත්ථි කණ්හම්පි ලොහිතකම්පි පථවීපි ආපොපි තෙජොපි වායොපි. යං සෙම්හුස්සදත්තා සෙතං, පිත්තුස්සදත්තා කණ්හං, රුහිරුස්සදත්තා ලොහිතකං, පථවුස්සදත්තා පත්ථද්ධං, ආපුස්සදත්තා පග්ඝරති, තෙජුස්සදත්තා පරිඩය්හති, වායුස්සදත්තා සම්භමති, ඉදං සසම්භාරචක්ඛු නාම. යො පන එත්ථ සිතො එත්ථ පටිබද්ධො චතුන්නං මහාභූතානං උපාදාය පසාදො, ඉදං පසාදචක්ඛු නාම. ඉදඤ්හි චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීනං යථාරහං වත්ථුද්වාරභාවෙන පවත්තති.

සොතාදීසුපි සොතං දිබ්බසොතං, මංසසොතන්ති දුවිධං. එත්ථ ''දිබ්බාය සොතධාතුයා විසුද්ධාය අතික්කන්තමානුසිකාය උභො සද්දෙ සුණාතී''ති ඉදං දිබ්බසොතං නාම. මංසසොතං පන සසම්භාරසොතං පසාදසොතන්ති දුවිධන්තිආදි සබ්බං චක්ඛුම්හි වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං, තථා ඝානජිව්හා. කායො පන චොපනකායො, කරජකායො, සමූහකායො, පසාදකායොතිආදිනා බහුවිධො. තත්ථ –

''කායෙන සංවුතා ධීරා, අථො වාචාය සංවුතා''ති. (ධ. ප. 234) –

අයං චොපනකායො නාම. ''ඉමම්හා කායා අඤ්ඤං කායං අභිනිම්මිනාතී''ති (දී. නි. 1.236; පටි. ම. 3.14) අයං කරජකායො නාම. සමූහකායො පන විඤ්ඤාණාදිසමූහවසෙන අනෙකවිධො ආගතො. තථා හි ''ඡ ඉමෙ, ආවුසො, විඤ්ඤාණකායා''තිආදීසු (ම. නි. 1.101) විඤ්ඤාණසමූහො වුත්තො. ''ඡ ඵස්සකායා''තිආදීසු (දී. නි. 3.323; ම. නි. 1.98) ඵස්සාදිසමූහො . තථා ''කායපස්සද්ධි කායලහුතා''තිආදීසු (ධ. ස. 114) වෙදනාක්ඛන්ධාදයො. ''ඉධෙකච්චො පථවිකායං අනිච්චතො අනුපස්සති, ආපොකායං තෙජොකායං වායොකායං කෙසකායං ලොමකාය''න්තිආදීසු (පටි. ම. 3.35) පථවාදිසමූහො. ''කායෙන ඵොට්ඨබ්බං ඵුසිත්වා''ති (අ. නි. 3.16) අයං පසාදකායො. ඉධාපි පසාදකායො වෙදිතබ්බො. සො හි කායවිඤ්ඤාණාදීනං යථාරහං වත්ථුද්වාරභාවෙන පවත්තති. මනොති පන කිඤ්චාපි සබ්බං විඤ්ඤාණං වුච්චති, තථාපි ද්වාරභාවස්ස ඉධාධිප්පෙතත්තා ද්වාරභූතං සාවජ්ජනං භවඞ්ගං වෙදිතබ්බං.

එතානි යස්ස ද්වාරානි අගුත්තානි ච භික්ඛුනොති යස්ස භික්ඛුනො එතානි මනච්ඡට්ඨානි ද්වාරානි සතිවොස්සග්ගෙන පමාදං ආපන්නත්තා සතිකවාටෙන අපිහිතානි. **භොජනම්හි...පෙ.... අධිගච්ඡතීති** සො භික්ඛු වුත්තනයෙන භොජනෙ අමත්තඤ්ඤූ ඉන්ද්‍රියෙසු ච සංවරරහිතො දිට්ඨධම්මිකඤ්ච රොගාදිවසෙන, සම්පරායිකඤ්ච දුග්ගතිපරියාපන්නං කායදුක්ඛං රාගාදිකිලෙසසන්තාපවසෙන, ඉච්ඡාවිඝාතවසෙන ච චෙතොදුක්ඛන්ති සබ්බථාපි දුක්ඛමෙව අධිගච්ඡති පාපුණාති. යස්මා චෙතදෙවං, තස්මා දුවිධෙනපි දුක්ඛග්ගිනා ඉධලොකෙ ච පරලොකෙ ච

ඩය්හමානෙන කායෙන ඩය්හමානෙන චෙතසා දිවා වා යදි වා රත්තිං නිච්චකාලමෙව තාදිසො පුග්ගලො දුක්ඛමෙව විහරති, න තස්ස සුඛවිහාරස්ස සම්භවො, වට්ටදුක්ඛානතික්කමෙ පන වත්තබ්බමෙව නත්ථීති.

පඨමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. සුඛවිහාරසුත්තවණ්ණනා

29. දුතියෙ වුත්තවිපරියායෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො.

දුතියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. තපනීයසුත්තවණ්ණනා

30. තතියෙ **තපනීයා**ති ඉධ චෙව සම්පරායෙ ච තපන්ති විබාධෙන්ති විහෙඨෙන්තීති තපනීයා. තපනං වා දුක්ඛං දිට්ඨෙ චෙව ධම්මෙ අභිසම්පරායෙ ච තස්ස උප්පාදනෙන චෙව අනුබලප්පදානෙන ච හිතාති තපනීයා. අථ වා තපන්ති තෙනාති තපනං, පච්ඡානුතාපො, විප්පටිසාරොති අත්ථො, තස්ස හෙතුභාවතො හිතාති තපනීයා. **අකතකල්‍යාණො**ති අකතං කල්‍යාණං භද්දකං පුඤ්ඤං එතෙනාති අකතකල්‍යාණො. සෙසපදද්වයං තස්සෙව වෙවචනං. පුඤ්ඤඤ්හි පවත්තිහිතතාය ආයතිංසුඛතාය ච භද්දකට්ඨෙන **කල්‍යාණ**න්ති ච කුච්ඡිතසලනාදිඅත්ථෙන **කුසල**න්ති ච දුක්ඛභීරූනං සංසාරභීරූනඤ්ච රක්ඛනට්ඨෙන **භීරුත්තාණ**න්ති ච වුච්චති. **කතපාපො**ති කතං උපචිතං පාපං එතෙනාති කතපාපො. සෙසපදද්වයං තස්සෙව වෙවචනං. අකුසලකම්මඤ්හි ලාමකට්ඨෙන **පාප**න්ති ච අත්තනො පවත්තික්ඛණෙ විපාකක්ඛණෙ ච ඝොරසභාවතාය **ලුද්ද**න්ති ච කිලෙසෙහි දූසිතභාවෙන **කිබ්බිස**න්ති ච වුච්චති. ඉති භගවා ''ද්වෙ ධම්මා තපනීයා''ති ධම්මාධිට්ඨානෙන උද්දිසිත්වා අකතං කුසලං ධම්මං කතඤ්ච අකුසලං ධම්මං පුග්ගලාධිට්ඨානෙන නිද්දිසි. ඉදානි තෙසං තපනීයභාවං දස්සෙන්තො **''සො අකතං මෙ කල්‍යාණන්තිපි තප්පති, කතං මෙ පාපන්තිපි තප්පතී**''ති ආහ. චිත්තසන්තාසෙන තප්පති අනුතප්පති අනුසොචතීති අත්ථො.

ගාථාසු දුට්ඨු චරිතං, කිලෙසපූතිකත්තා වා දුට්ඨං චරිතන්ති **දුච්චරිතං**. කායෙන දුච්චරිතං, කායතො වා පවත්තං දුච්චරිතං **කායදුච්චරිතං**. එවං **වචීමනොදුච්චරිතානි**පි දට්ඨබ්බානි. ඉමානි ච කායදුච්චරිතාදීනි කම්මපථප්පත්තානි අධිප්පෙතානීති යං න කම්මපථප්පත්තං අකුසලජාතං, තං සන්ධායාහ **''යඤ්චඤ්ඤං දොසසඤ්හිත''**න්ති. තස්සත්ථො – යම්පි ච අඤ්ඤං කම්මපථභාවං අප්පත්තත්තා නිප්පරියායෙන කායකම්මාදිසඞ්ඛං න ලභති, රාගාදිකිලෙසසංසට්ඨත්තා දොසසහිතං අකුසලං තම්පි කත්වාති අත්ථො. **නිරය**න්ති නිරතිඅත්ථෙන නිරස්සාදට්ඨෙන වා නිරයන්ති ලද්ධනාමං සබ්බම්පි දුග්ගතිං, අයසඞ්ඛාතසුඛප්පටික්ඛෙපෙන වා සබ්බත්ථ සුගතිදුග්ගතීසු නිරයදුක්ඛං. **සො** තාදිසො පුග්ගලො උපගච්ඡතීති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො.

එත්ථ ච කායදුච්චරිතස්ස තපනීයභාවෙ නන්දො යක්ඛො නන්දො මාණවකො නන්දො ගොඝාතකො ද්වෙ භාතිකාති එතෙසං වත්ථූනි කථෙතබ්බානි. තෙ කිර ගාවිං වධිත්වා මංසං ද්වෙ කොට්ඨාසෙ අකංසු. තතො කනිට්ඨො ජෙට්ඨං ආහ – ''මය්හං දාරකා බහූ, ඉමානි මෙ අන්තානි දෙහී''ති. අථ නං ජෙට්ඨො – ''සබ්බං මංසං ද්වෙධා විභත්තං, පුන කිමග්ගහෙසී''ති පහරිත්වා ජීවිතක්ඛයං පාපෙසි. නිවත්තිත්වා ච නං ඔලොකෙන්තො මතං දිස්වා ''භාරියං වත මයා කතං, ස්වාහං අකාරණෙනෙව නං මාරෙසි''න්ති චිත්තං උප්පාදෙසි. අථස්ස බලවවිප්පටිසාරො උප්පජ්ජි. සො ඨිතට්ඨානෙපි නිසින්නට්ඨානෙපි තදෙව කම්මං ආවජ්ජෙති, චිත්තස්සාදං න ලභති, අසිතපීතඛායිතම්පිස්ස සරීරෙ ඔජං න ඵරති, අට්ඨිචම්මමත්තමෙව අහොසි. අථ නං එකො ථෙරො පුච්ඡි ''උපාසක, ත්වං අතිවිය කිසො අට්ඨිචම්මමත්තො ජාතො, කීදිසො තෙ රොගො, උදාහු අත්ථි කිඤ්චි තපනීයං කම්මං කත''න්ති? සො ''ආම, භන්තෙ''ති සබ්බං ආරොචෙසි. අථස්ස සො ''භාරියං තෙ, උපාසක, කම්මං කතං, අනපරාධට්ඨානෙ අපරද්ධ''න්ති ආහ. සො තෙනෙව කම්මුනා කාලං කත්වා නිරයෙ නිබ්බත්ති. වචීදුච්චරිතස්ස පන සුප්පබුද්ධසක්කකොකාලිකචිඤ්චමාණවිකාදීනං වත්ථූනි කථෙතබ්බානි, මනොදුච්චරිතස්ස උක්කලජයභඤ්ඤාදීනං.

තතියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. අතපනීයසුත්තවණ්ණනා

31. චතුත්ථෙ තතියෙ වුත්තවිපරියායෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො.

චතුත්ථසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. පඨමසීලසුත්තවණ්ණනා

32. පඤ්චමෙ **පාපකෙන ච සීලෙනාති** පාපකං නාම සීලං සීලභෙදකරො අසංවරොති වදන්ති. තත්ථ යදි අසංවරො අසීලමෙව තංදුස්සීල්‍යභාවතො, කථං සීලන්ති වුච්චති? තත්ථායං අධිප්පායො සියා – යථා නාම ලොකෙ අදිට්ඨං ‘‘දිට්ඨ’’න්ති වුච්චති, අසීලවා ‘‘සීලවා’’ති, එවමිධාපි අසීලම්පි අසංවරොපි ‘‘සීල’’න්ති වොහරීයති. අථ වා ‘‘කතමෙ ච, ථපති, අකුසලා සීලා? අකුසලං කායකම්මං, අකුසලං වචීකම්මං, පාපකො ආජීවො’’ති (ම. නි. 2.264) වචනතො අකුසලධම්මෙසුපි අත්ථෙව සීලසමඤ්ඤා, තස්මා පරිචයවසෙන සභාවසිද්ධි විය පකතිභූතො සබ්බො සමාචාරො ‘‘සීල’’න්ති වුච්චති. තත්ථ යං අකොසල්ලසම්භූතට්ඨෙන අකුසලං ලාමකං, තං සන්ධායාහ ‘‘පාපකෙන ච සීලෙනා’’ති. **පාපිකාය ච දිට්ඨියාති** සබ්බාපි මිච්ඡාදිට්ඨියො පාපිකාව. විසෙසතො පන අහෙතුකදිට්ඨි, අකිරියදිට්ඨි, නත්ථිකදිට්ඨීති ඉමා තිවිධා දිට්ඨියො පාපිකතරා. තත්ථ පාපකෙන සීලෙන සමන්නාගතො පුග්ගලො පයොගවිපන්නො හොති, පාපිකාය දිට්ඨියා සමන්නාගතො ආසයවිපන්නො හොති, එවං පයොගාසයවිපන්නො පුග්ගලො නිරයූපගො හොතියෙව. තෙන වුත්තං ‘‘ඉමෙහි ඛො, භික්ඛවෙ, ද්වීහි ධම්මෙහි සමන්නාගතො පුග්ගලො යථාභතං නික්ඛිත්තො, එවං නිරයෙ’’ති. එත්ථ ච ‘‘ද්වීහි ධම්මෙහි සමන්නාගතො’’ති ඉදං ලක්ඛණවචනං දට්ඨබ්බං, න තන්තිනිද්දෙසො. යථා තං ලොකෙ ‘‘යදිමෙ බ්‍යාධිතා සියුං, ඉමෙසං ඉදං භෙසජ්ජං දාතබ්බ’’න්ති. අඤ්ඤෙසුපි ඊදිසෙසු ඨානෙසු එසෙව නයො. **දුප්පඤ්ඤොති** නිප්පඤ්ඤො.

පඤ්චමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. දුතියසීලසුත්තවණ්ණනා

33. ඡට්ඨෙ **භද්දකෙන ච සීලෙනාති** කායසුචරිතාදිචතුපාරිසුද්ධිසීලෙන. තඤ්හි අඛණ්ඩාදිසීලභාවෙන සයඤ්ච කල්‍යාණං, සමථවිපස්සනාදිකල්‍යාණගුණාවහං චාති ‘‘භද්දක’’න්ති වුච්චති. **භද්දිකාය ච දිට්ඨියාති** කම්මස්සකතාඤාණෙන චෙව කම්මපථසම්මාදිට්ඨියා ච. තත්ථ භද්දකෙන සීලෙන පයොගසම්පන්නො හොති, භද්දිකාය දිට්ඨියා ආසයසම්පන්නො. ඉති පයොගාසයසම්පන්නො පුග්ගලො සග්ගූපගො හොති. තෙන වුත්තං – ‘‘ඉමෙහි, ඛො, භික්ඛවෙ, ද්වීහි ධම්මෙහි සමන්නාගතො පුග්ගලො යථාභතං නික්ඛිත්තො, එවං සග්ගෙ’’ති. **සප්පඤ්ඤොති** පඤ්ඤවා. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

ඡට්ඨසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. ආතාපීසුත්තවණ්ණනා

34. සත්තමෙ **අනාතාපීති** කිලෙසානං ආතාපනට්ඨෙන ආතාපො, වීරියං, සො එතස්ස අත්ථීති ආතාපී, න ආතාපී අනාතාපී, සම්මප්පධානවිරහිතො කුසීතොති වුත්තං හොති. ඔත්තාපො වුච්චති පාපුත්‍රාසො, සො එතස්ස අත්ථීති ඔත්තාපී, න ඔත්තාපී **අනොත්තාපී,** ඔත්තාපරහිතො. අථ වා ආතාපප්පටිපක්ඛො අනාතාපො, කොසජ්ජං සො අස්ස අත්ථීති අනාතාපී. යං ‘‘න ඔත්තපති ඔත්තප්පිතබ්බෙන, න ඔත්තපති පාපකානං අකුසලානං ධම්මානං සමාපත්තියා’’ති එවං වුත්තං, තං අනොත්තප්පං අනොත්තාපො. සො අස්ස අත්ථීති අනොත්තාපීති එවමෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො.

අභබ්බොති අනරහො. **සම්බොධායාති** අරියමග්ගත්ථාය. **නිබ්බානායාති** කිලෙසානං අච්චන්තවූපසමාය අමතමහානිබ්බානාය. **අනුත්තරස්ස යොගක්ඛෙමස්සාති** අරහත්තඵලස්ස. තඤ්හි උත්තරිතරස්ස අභාවතො අනුත්තරං, චතූහි යොගෙහි අනුපද්දුතත්තා ඛෙමං නිබ්භයන්ති යොගක්ඛෙමන්ති ච වුච්චති. **අධිගමායාති** පත්තියා. **ආතාපීති** වීරියවා. සො හි ‘‘ආරද්ධවීරියො විහරති අකුසලානං ධම්මානං පහානාය, කුසලානං ධම්මානං උපසම්පදාය, ථාමවා දළ්හපරක්කමො අනික්ඛිත්තධුරො කුසලෙසු ධම්මෙසූ’’ති (දී. නි. 3.345) එවං වුත්තෙන වීරියාරම්භෙන සමන්නාගතො කිලෙසානං අච්චන්තමෙව ආතාපනසීලොති ආතාපී. **ඔත්තාපීති** ‘‘යං ඔත්තපති ඔත්තප්පිතබ්බෙන, ඔත්තපති පාපකානං අකුසලානං ධම්මානං සමාපත්තියා’’ති (ධ. ස. 31) එවං වුත්තෙන ඔත්තප්පෙන සමන්නාගතත්තා ඔත්තපනසීලොති ඔත්තප්පී. අයඤ්හි ඔත්තාපීති වුත්තො. තදවිනාභාවතො හිරියා ච සමන්නාගතො එව හොතීති හිරොත්තප්පසම්පන්නො අණුමත්තෙපි වජ්ජෙ භයදස්සාවී සීලෙසු පරිපූරකාරී හොති. ඉච්චස්ස සීලසම්පදා දස්සිතා. ආතාපීති ඉමිනා නයෙනස්ස කිලෙසපරිතාපිතාදීපනෙන සමථවිපස්සනාභාවනානුයුත්තතා දස්සිතා. යථාවුත්තඤ්ච වීරියං සද්ධාසතිසමාධිපඤ්ඤාහි විනා න හොතීති විමුත්තිපරිපාචකානි සද්ධාපඤ්චමානි ඉන්ද්‍රියානි අත්ථතො වුත්තානෙව හොන්ති. තෙසු ච සිද්ධෙසු අනිච්චෙ අනිච්චසඤ්ඤා, අනිච්චෙ දුක්ඛසඤ්ඤා, දුක්ඛෙ අනත්තසඤ්ඤා, පහානසඤ්ඤා, විරාගසඤ්ඤා, නිරොධසඤ්ඤාති ඡ නිබ්බෙධභාගියා සඤ්ඤා සිද්ධා එවාති. එවං ඉමෙහි ද්වීහි ධම්මෙහි සමන්නාගතස්ස ලොකියානං සීලසමාධිපඤ්ඤානං සිජ්ඣනතො මග්ගඵලනිබ්බානාධිගමස්ස භබ්බතං දස්සෙන්තො **‘‘ආතාපී ච ඛො…පෙ…. අධිගමායා’’**ති ආහ.

ගාථාසු **කුසීතොති** මිච්ඡාවිතක්කබහුලතාය කාමබ්‍යාපාදවිහිංසාවිතක්කසඞ්ඛාතෙහි කුච්ඡිතෙහි පාපධම්මෙහි සිතො සම්බන්ධො යුත්තොති කුසීතො. කුච්ඡිතං වා සීදති සම්මාපටිපත්තිතො අවසීදතීති කුසීතො, ද-කාරස්ස ත-කාරං කත්වා. **හීනවීරියොති** නිබ්බීරියො, චතූසුපි ඉරියාපථෙසු වීරියකරණරහිතො. අනුස්සාහසංහනනසභාවස්ස චිත්තාලසියස්ස ථිනස්ස, අසත්තිවිඝාතසභාවස්ස කායාලසියස්ස මිද්ධස්ස ච අභිණ්හප්පවත්තියා **ථිනමිද්ධබහුලො.** පාපජිගුච්ඡනලක්ඛණාය හිරියා අභාවෙන තප්පටිපක්ඛෙන අහිරිකෙන සමන්නාගතත්තා ච **අහිරිකො.**

හිරොත්තප්පවීරියානං අභාවෙනෙව සම්මාපටිපත්තියං නත්ථි එතස්ස ආදරොති **අනාදරො**. උභයථාපි තථා ධම්මපුග්ගලෙන දුවිධකිරියාකරණෙන අනාදරො. **ඵුට්ඨුන්ති** ඵුසිතුං. **සම්බොධිමුත්තමන්ති** සම්බොධිසඞ්ඛාතං උත්තමං අරහත්තං අධිගන්තුං අභබ්බොති අත්ථො.

සතිමාති චිරකතචිරභාසිතානං අනුස්සරණෙ සමත්ථස්ස සතිනෙපක්කස්ස භාවෙන චතුසතිපට්ඨානයොගෙන සතිමා. **නිපකොති** සත්තට්ඨානියසම්පජඤ්ඤසඞ්ඛාතෙන චෙව කම්මට්ඨානපරිහරණපඤ්ඤාසඞ්ඛාතෙන ච නෙපක්කෙන සමන්නාගතත්තා නිපකො. **ඣායීති** ආරම්මණූපනිජ්ඣානෙන ලක්ඛණූපනිජ්ඣානෙන චාති ද්වීහිපි ඣානෙහි ඣායී. **අප්පමත්තොති** ''දිවසං චඞ්කමෙන නිසජ්ජාය ආවරණියෙහි ධම්මෙහි චිත්තං පරිසොධෙතී''තිආදිනා නයෙන කම්මට්ඨානභාවනාය අප්පමත්තො. **සංයොජනං ජාතිජරාය ඡෙත්වාති** ජාතියා චෙව ජරාය ච සත්තෙ සංයොජෙතීති සංයොජනන්ති ලද්ධනාමං කාමරාගාදිකං දසවිධම්පි කිලෙසජාතං අනුසයසමුග්ඝාතවසෙන මූලතො ඡින්දිත්වා. අථ වා **සංයොජනං ජාතිජරාය ඡෙත්වාති** ජාතිජරාය සංයොජනං ඡින්දිත්වා. යස්ස හි සංයොජනානි අච්ඡින්නානි, තස්ස ජාතිජරාය අච්ඡෙදො අසමුග්ඝාතොව. යස්ස පන තානි ඡින්නානි, තස්ස ජාතිජරාපි ඡින්නාව කාරණස්ස සමුග්ඝාතිතත්තා. තස්මා සංයොජනං ඡින්දන්තො එව ජාතිජරාපි ඡින්දති. තෙන වුත්තං ''සංයොජනං ජාතිජරාය ඡෙත්වා''ති. **ඉධෙව සම්බොධිමනුත්තරං ඵුසෙති** ඉමස්මිංයෙව අත්තභාවෙ අග්ගමග්ගං අරහත්තං වා ඵුසෙ පාපුණෙය්‍ය.

සත්තමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. පඨමනකුහනසුත්තවණ්ණනා

35. අට්ඨමෙ **නයිදන්ති** එත්ථ **න**ඉති පටිසෙධෙ නිපාතො, තස්ස ''වුස්සතී''ති ඉමිනා සම්බන්ධො, යකාරො පදසන්ධිකරො. **ඉදං**-සද්දො ''එකමිදාහං, භික්ඛවෙ, සමයං උක්කට්ඨායං විහරාමි සුභගවනෙ සාලරාජමූලෙ''තිආදීසු (ම. නි. 1.501) නිපාතමත්තං. ''ඉදං ඛො තං, භික්ඛවෙ, අප්පමත්තකං ඔරමත්තකං සීලමත්තක''න්තිආදීසු (දී. නි. 1.27) යථාවුත්තෙ ආසන්නපච්චක්ඛෙ ආගතො.

''ඉදඤ්හි තං ජෙතවනං, ඉසිසඞ්ඝනිසෙවිතං;
ආවුත්ථං ධම්මරාජෙන, පීතිසඤ්ජනනං මමා''ති. –

ආදීසු (සං. නි. 1.48) වක්ඛමානෙ ආසන්නපච්චක්ඛෙ. ඉධාපි වක්ඛමානෙයෙව ආසන්නපච්චක්ඛෙ දට්ඨබ්බො.

බ්‍රහ්මචරිය-සද්දො –

''කිං තෙ වතං කිං පන බ්‍රහ්මචරියං,
කිස්ස සුචිණ්ණස්ස අයං විපාකො;
ඉද්ධී ජුතී බලවීරියූපපත්ති,
ඉදඤ්ච තෙ නාග මහාවිමානං.

''අහඤ්ච භරියා ච මනුස්සලොකෙ,
සද්ධා උභො දානපතී අහුම්හා;
ඔපානභූතං මෙ ඝරං තදාසි,
සන්තප්පිතා සමණබ්‍රාහ්මණා ච.

''තං මෙ වතං තං පන බ්‍රහ්මචරියං,
තස්ස සුචිණ්ණස්ස අයං විපාකො;
ඉද්ධී ජුතී බලවීරියූපපත්ති,
ඉදඤ්ච මෙ ධීර මහාවිමාන''න්ති. (ජා. 2.22.1592-1593, 1595) –

ඉමස්මිං පුණ්ණකජාතකෙ දානෙ ආගතො.

''කෙන පාණි කාමදදො, කෙන පාණි මධුස්සවො;
කෙන තෙ බ්‍රහ්මචරියෙන, පුඤ්ඤං පාණිම්හි ඉජ්ඣති.

''තෙන පාණි කාමදදො, තෙන පාණි මධුස්සවො;
තෙන මෙ බ්‍රහ්මචරියෙන, පුඤ්ඤං පාණිම්හි ඉජ්ඣතී''ති. (පෙ. ව. 275, 277) –

ඉමස්මිං අඞ්කුරපෙතවත්ථුස්මිං වෙයාවච්චෙ. ‘‘ඉදං ඛො තං, භික්ඛවෙ, තිත්තිරියං නාම බ්‍රහ්මචරියං අහොසී’’ති (චූළව. 311) ඉමස්මිං තිත්තිරජාතකෙ පඤ්චසික්ඛාපදසීලෙ. ‘‘තං ඛො පන, පඤ්චසිඛ, බ්‍රහ්මචරියං නෙව නිබ්බිදාය න විරාගාය…පෙ…. යාවදෙව බ්‍රහ්මලොකූපපත්තියා’’ති (දී. නි. 2.329) ඉමස්මිං මහාගොවින්දසුත්තෙ බ්‍රහ්මවිහාරෙ. ‘‘පරෙ අබ්‍රහ්මචාරී භවිස්සන්ති, මයමෙත්ථ බ්‍රහ්මචාරිනො භවිස්සාමා’’ති (ම. නි. 1.83) සල්ලෙඛසුත්තෙ මෙථුනවිරතියං.

‘‘මයඤ්ච භරියා නාතික්කමාම,
අම්හෙ ච භරියා නාතික්කමන්ති;
අඤ්ඤත්‍ර තාහි බ්‍රහ්මචරියං චරාම,
තස්මා හි අම්හං දහරා න මීයරෙ’’ති. (ජා. 1.10.97) –

මහාධම්මපාලජාතකෙ සදාරසන්තොසෙ. ‘‘අභිජානාමි ඛො පනාහං, සාරිපුත්ත, චතුරඞ්ගසමන්නාගතං බ්‍රහ්මචරියං චරිතා – තපස්සී සුදං හොමී’’ති (ම. නි. 1.155) ලොමහංසසුත්තෙ වීරියෙ.

‘‘හීනෙන බ්‍රහ්මචරියෙන, ඛත්තියෙ උපපජ්ජති;
මජ්ඣිමෙන ච දෙවත්තං, උත්තමෙන විසුජ්ඣතී’’ති. (ජා. 1.8.75) –

නිමිජාතකෙ අත්තදමනවසෙන කතෙ අට්ඨඞ්ගිකඋපොසථෙ. ‘‘ඉදං ඛො පන, පඤ්චසිඛ, බ්‍රහ්මචරියං එකන්තනිබ්බිදාය විරාගාය…පෙ…. අයමෙව අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො’’ති (දී. නි. 2.329) මහාගොවින්දසුත්තෙයෙව අරියමග්ගෙ. ‘‘තයිදං බ්‍රහ්මචරියං ඉද්ධඤ්චෙව ඵීතඤ්ච විත්ථාරිකං බාහුජඤ්ඤං පුථුභූතං යාව දෙවමනුස්සෙහි සුප්පකාසිත’’න්ති (දී. නි. 3.174) පාසාදිකසුත්තෙ සික්ඛත්තයසඞ්ගහෙ සකලස්මිං සාසනෙ. ඉධාපි අරියමග්ගෙ සාසනෙ ච වත්තති.

වුස්සතීති වසීයති, චරීයතීති අත්ථො. **ජනකුහනත්ථන්ති** ‘‘අහො අයයො සීලවා වත්තසම්පන්නො අප්පිච්ඡො සන්තුට්ඨො මහිද්ධිකො මහානුභාවො’’තිආදිනා ජනස්ස සත්තලොකස්ස විම්හාපනත්ථං. **ජනලපනත්ථන්ති** ‘‘එවරූපස්ස නාම අයයස්ස දින්නං මහප්ඵලං භවිස්සතී’’ති පසන්නචිත්තෙහි ‘‘කෙනත්ථො, කිං ආහරීයතූ’’ති මනුස්සෙහි වදාපනත්ථං. **ලාභසක්කාරසිලොකානිසංසත්ථන්ති** ය්වායං ‘‘ආකඞ්ඛෙය්‍ය චෙ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු ‘ලාභී අස්සං චීවරපිණ්ඩපාතසෙනාසනගිලානප්පච්චයභෙසජ්ජපරික්ඛාරාන’න්ති, සීලෙ-ස්වෙවස්ස පරිපූරකාරී’’ති (ම. නි. 1.65) සීලානිසංසභාවෙන වුත්තො චතුපච්චයලාභො, යො ච චතුන්නං පච්චයානං සක්කච්චදානසඞ්ඛාතො ආදරබහුමානගරුකරණසඞ්ඛාතො ච සක්කාරො, යො ච ‘‘සීලසම්පන්නො බහුස්සුතො සුතධරො ආරද්ධවීරියො’’තිආදිනා නයෙන උග්ගතථුතිඝොසසඞ්ඛාතො සිලොකො බ්‍රහ්මචරියං චරන්තානං දිට්ඨධම්මිකො ආනිසංසො, තදත්ථං. **ඉති මං ජනො ජානාතූති** ‘‘එවං බ්‍රහ්මචරියවාසෙ සති ‘අයං සීලවා කල්‍යාණධම්මො’තිආදිනා මං ජනො ජානාතු සම්භාවෙතූ’’ති අත්තනො සන්තගුණවසෙන සම්භාවනත්ථම්පි න ඉදං බ්‍රහ්මචරියං වුස්සතීති සම්බන්ධො.

කෙචි පන **‘‘ජනකුහනත්ථන්ති** පාපිච්ඡස්ස ඉච්ඡාපකතස්ස සතො සාමන්තජප්පනඉරියාපථනිස්සිතපච්චයපටිසෙවනසඞ්ඛාතෙන තිවිධෙන කුහනවත්ථුනා කුහනභාවෙන ජනස්ස විම්හාපනත්ථං. **ජනලපනත්ථන්ති** පාපිච්ඡස්සෙව සතො පච්චයත්ථං පරිකථොභාසාදිවසෙන ලපනභාවෙන උපලාපනභාවෙන වා ජනස්ස ලපනත්ථං. **ලාභසක්කාරසිලොකානිසංසත්ථන්ති** පාපිච්ඡස්සෙව සතො ලාභාදිගරුතාය ලාභසක්කාරසිලොකසඞ්ඛාතස්ස ආනිසංසඋදයස්ස නිප්ඵාදනත්ථං. **ඉති මං ජනො ජානාතූති** පාපිච්ඡස්සෙව සතො අසන්තගුණසම්භාවනාධිප්පායෙන ‘ඉති එවං මං ජනො ජානාතූ’ති න ඉදං බ්‍රහ්මචරියං වුස්සතී’’ති එවමෙත්ථ අත්ථං වදන්ති. පුරිමොයෙව පන අත්ථො සාරතරො.

අථ ඛොති එත්ථ **අථාති** අඤ්ඤදත්ථෙ නිපාතො, **ඛොති** අවධාරණෙ. තෙන කුහනාදිතො අඤ්ඤදත්ථායෙව පන ඉදං, භික්ඛවෙ, බ්‍රහ්මචරියං වුස්සතීති දස්සෙති. ඉදානි තං පයොජනං දස්සෙන්තො **‘‘සංවරත්ථඤ්චෙව පහානත්ථඤ්චා’’**ති ආහ. තත්ථ පඤ්චවිධො සංවරො – පාතිමොක්ඛසංවරො, සතිසංවරො, ඤාණසංවරො, ඛන්තිසංවරො, වීරියසංවරොති.

තත්ථ ‘‘ඉමිනා පාතිමොක්ඛසංවරෙන උපෙතො හොති සමුපෙතො’’ති (විභ. 511) හි ආදිනා නයෙන ආගතො අයං **පාතිමොක්ඛසංවරො** නාම, යො සීලසංවරොති ච පවුච්චති. ‘‘රක්ඛති චක්ඛුන්ද්‍රියං, චක්ඛුන්ද්‍රියෙ සංවරං ආපජ්ජතී’’ති (දී. නි. 1.213; ම. නි. 1.295; සං. නි. 4.239; අ. නි. 3.16) ආගතො අයං **සතිසංවරො.**

‘‘යානි සොතානි ලොකස්මිං (අජිතාති භගවා),
සති තෙසං නිවාරණං;
සොතානං සංවරං බ්‍රූමි,
පඤ්ඤායෙතෙ පිධීයරෙ’’ති. (සු. නි. 1041) –

ආගතො අයං **ඤාණසංවරො**. ‘‘ඛමො හොති සීතස්ස උණ්හස්සා’’තිආදිනා (ම. නි. 1.24; අ. නි. 4.114; 6.58) නයෙන ආගතො අයං **ඛන්තිසංවරො**. ‘‘උප්පන්නං කාමවිතක්කං නාධිවාසෙතී’’තිආදිනා (ම. නි. 1.26; අ. නි. 4.114; 6.58) නයෙන ආගතො අයං **වීරියසංවරො**. අත්ථතො පන පාණාතිපාතාදීනං පජහනවසෙන, වත්තපටිවත්තානං කරණවසෙන ච පවත්තා චෙතනා විරතියො ච. සඞ්ඛෙපතො සබ්බො කායවචීසංයමො, විත්ථාරතො සත්තන්නං ආපත්තික්ඛන්ධානං අවීතික්කමො සීලසංවරො. සති එව සතිසංවරො, සතිපට්ඨානා වා කුසලා ඛන්ධා. ඤාණමෙව ඤාණසංවරො. අධිවාසනවසෙන අදොසො, අදොසප්පධානා වා තථා පවත්තා කුසලා ඛන්ධා ඛන්තිසංවරො, පඤ්ඤාති එකෙ. කාමවිතක්කාදීනං අනධිවාසනවසෙන පවත්තං වීරියමෙව වීරියසංවරො. තෙසු පඨමො කායදුච්චරිතාදිදුස්සීල්‍යස්ස සංවරණතො සංවරො, දුතියො මුට්ඨස්සච්චස්ස, තතියො අඤ්ඤාණස්ස, චතුත්ථො අක්ඛන්තියා, පඤ්චමො කොසජ්ජස්ස සංවරණතො පිදහනතො සංවරොති වෙදිතබ්බො. එවමෙතස්ස සංවරස්ස අත්ථාය සංවරත්ථං, සංවරනිප්ඵාදනත්ථන්ති අත්ථො.

පහානම්පි පඤ්චවිධං – තදඞ්ගප්පහානං, වික්ඛම්භනප්පහානං, සමුච්ඡෙදප්පහානං, පටිප්පස්සද්ධිප්පහානං, නිස්සරණප්පහානන්ති. තත්ථ යං වත්තබ්බං, තං හෙට්ඨා එකකනිපාතෙ පඨමසුත්තවණ්ණනායං වුත්තමෙව. තස්ස පන පඤ්චවිධස්සපි තථා තථා රාගාදිකිලෙසානං පටිනිස්සජ්ජනට්ඨෙන සමතික්කමනට්ඨෙන වා පහානස්ස අත්ථාය පහානත්ථං, පහානසාධනත්ථන්ති අත්ථො. තත්ථ සංවරෙන කිලෙසානං චිත්තසන්තානෙ පවෙසනනිවාරණං පහානෙන පවෙසනනිවාරණඤ්චෙව සමුග්ඝාතො චාති වදන්ති. උභයෙනාපි පන යථාරහං උභයං සම්පජ්ජතීති දට්ඨබ්බං. සීලාදිධම්මා එව හි සංවරණතො සංවරො, පජහනතො පහානන්ති.

ගාථාසු **අනීතිහන්ති** ඊතියො වුච්චන්ති උපද්දවා – දිට්ඨධම්මිකා ච සම්පරායිකා ච. ඊතියො හනති විනාසෙති පජහතීති ඊතිහං, අනු ඊතිහන්ති **අනීතිහං,** සාසනබ්‍රහ්මචරියං මග්ගබ්‍රහ්මචරියඤ්ච. අථ වා ඊතීහි අනත්ථෙහි සද්ධිං හනන්ති ගච්ඡන්ති පවත්තන්තීති ඊතිහා, තණ්හාදිඋපක්කිලෙසා. නත්ථි එත්ථ ඊතිහාති **අනීතිහං**. ඊතිහා වා යථාවුත්තෙනට්ඨෙන තිත්ථියසමයා, තප්පටිපක්ඛතො ඉදං අනීතිහං. ‘‘අනිතිහ’’න්තිපි පාඨො. තස්සත්ථො – ‘‘ඉතිහාය’’න්ති ධම්මෙසු අනෙකංසග්ගාහභාවතො විචිකිච්ඡා ඉතිහං නාම, සම්මාසම්බුද්ධප්පවෙදිතත්තා යථානුසිට්ඨං පටිපජ්ජන්තානං නික්කඞ්ඛභාවසාධනතො නත්ථි එත්ථ ඉතිහන්ති **අනිතිහං,** අපරප්පච්චයන්ති අත්ථො. වුත්තඤ්හෙතං ‘‘පච්චත්තං වෙදිතබ්බො විඤ්ඤූහී’’ති ‘‘අතක්කාවචරො’’ති ච. ගාථාසුඛත්ථං පන ‘‘අනීතිහ’’න්ති දීඝං කත්වා පඨන්ති.

නිබ්බානසඞ්ඛාතං ඔගධං පතිට්ඨං පාරං ගච්ඡතීති **නිබ්බානොගධගාමී,** විමුත්තිරසත්තා එකන්තෙනෙව නිබ්බානසම්පාපකොති අත්ථො. තං නිබ්බානොගධගාමිනං බ්‍රහ්මචරියං. **සොති** යො සො සමතිංස පාරමියො පූරෙත්වා සබ්බකිලෙසෙ භින්දිත්වා අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුද්ධො, සො භගවා **අදෙසයි** දෙසෙසි. නිබ්බානොගධොති වා අරියමග්ගො වුච්චති. තෙන විනා නිබ්බානොගාහනස්ස අසම්භවතො තස්ස ච නිබ්බානං අනාලම්බිත්වා අප්පවත්තනතො, තඤ්ච තං එකන්තං ගච්ඡතීති නිබ්බානොගධගාමී. අථ වා **නිබ්බානොගධගාමිනන්ති** නිබ්බානස්ස අන්තොගාමිනං මග්ගබ්‍රහ්මචරියං , නිබ්බානං ආරම්මණං කරිත්වා තස්ස අන්තො එව වත්තති පවත්තතීති. **මහත්තෙහීති** මහාආතුමෙහි උළාරජ්ඣාසයෙහි. මහන්තං නිබ්බානං, මහන්තෙ වා සීලක්ඛන්ධාදිකෙ එසන්ති ගවෙසන්තීති මහෙසිනො බුද්ධාදයො අරියා. තෙහි **අනුයාතො** පටිපන්නො. **යථා බුද්ධෙන දෙසිතන්ති** යථා අභිඤ්ඤෙය්‍යාදිධම්මෙ අභිඤ්ඤෙය්‍යාදිභාවෙනෙව සම්මාසම්බුද්ධෙන මයා දෙසිතං, එවං යෙ එතං මග්ගබ්‍රහ්මචරියං තදත්ථං සාසනබ්‍රහ්මචරියඤ්ච පටිපජ්ජන්ති. තෙ දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකත්ථෙහි යථාරහං අනුසාසන්තස්ස සත්ථු මය්හං සාසනකාරිනො ඔවාදප්පටිකරා සකලස්ස වට්ටදුක්ඛස්ස අන්තං පරියන්තං අප්පවත්තිං කරිස්සන්ති, දුක්ඛස්ස වා අන්තං නිබ්බානං සච්ඡිකරිස්සන්තීති.

අට්ඨමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. දුතියනකුහනසුත්තවණ්ණනා

36. නවමෙ **අභිඤ්ඤත්ථන්ති** කුසලාදිවිභාගෙන ඛන්ධාදිවිභාගෙන ච සබ්බධම්මෙ අභිවිසිට්ඨෙන ඤාණෙන අවිපරීතතො ජානනත්ථං. **පරිඤ්ඤත්ථන්ති** තෙභූමකධම්මෙ ‘‘ඉදං දුක්ඛ’’න්තිආදිනා පරිජානනත්ථං සමතික්කමනත්ථඤ්ච. තත්ථ අභිඤ්ඤෙය්‍යාභිජානනා චතුසච්චවිසයා. පරිඤ්ඤෙය්‍යාපරිජානනා පන යදිපි දුක්ඛසච්චවිසයා, පහානසච්ඡිකිරියාභාවනාභිසමයෙහි පන විනා න පවත්තතීති පහානාදයොපි ඉධ ගහිතාති වෙදිතබ්බං. සෙසං අනන්තරසුත්තෙ වුත්තත්ථමෙව.

නවමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. සොමනස්සසුත්තවණ්ණනා

37. දසමෙ **සුඛසොමනස්සබහුලොති** එත්ථ **සුඛන්ති** කායිකං සුඛං, **සොමනස්සන්ති** චෙතසිකං. තස්මා යස්ස කායිකං චෙතසිකඤ්ච සුඛං අභිණ්හං පවත්තති, සො සුඛසොමනස්සබහුලොති වුත්තො. **යොනීති** ‘‘චතස්සො ඛො

ඉමා, සාරිපුත්ත, යොනියො''තිආදීසු (ම. නි. 1.152) ඛන්ධකොට්ඨාසො යොනීති ආගතො. ''යොනි හෙසා, භූමිජ, ඵලස්ස අධිගමාය''තිආදීසු (ම. නි. 3.226) කාරණං.

''න චාහං බ්‍රාහ්මණං බ්‍රූමි, යොනිජං මත්තිසම්භව''න්ති ච. (ම. නි. 2.457; ධ. ප. 396; සු. නි. 625);

''තමෙනං කම්මජා වාතා නිබ්බත්තිත්වා උද්ධංපාදං අධොසිරං සම්පරිවත්තෙත්වා මාතු යොනිමුඛෙ සම්පටිපාදෙන්තී''ති ච ආදීසු පස්සාවමග්ගො. ඉධ පන කාරණං අධිප්පෙතං. **අස්සාති** අනෙන. **ආරද්ධාති** පට්ඨපිතා පග්ගහිතා පරිපුණ්ණා සම්පාදිතා වා.

ආසවානං ඛයායාති එත්ථ ආසවන්තීති ආසවා, චක්ඛුතොපි...පෙ.... මනතොපි සවන්ති පවත්තන්තීති වුත්තං හොති. ධම්මතො යාව ගොත්‍රභු, ඔකාසතො යාව භවග්ගා සවන්තීති වා ආසවා. එතෙ ධම්මෙ එතඤ්ච ඔකාසං අන්තො කරිත්වා පවත්තන්තීති අත්ථො. අන්තොකරණත්ථො හි අයං ආකාරො. චිරපාරිවාසියට්ඨෙන මදිරාදයො ආසවා වියාතිපි ආසවා. ලොකෙ හි චිරපාරිවාසිකා මදිරාදයො ආසවාති වුච්චන්ති. යදි ච චිරපාරිවාසියට්ඨෙන ආසවා, එතෙ එව භවිතුං අරහන්ති. වුත්තං හෙතං – ''පුරිමා, භික්ඛවෙ, කොටි න පඤ්ඤායති අවිජ්ජාය, ඉතො පුබ්බෙ අවිජ්ජා නාහොසී''තිආදි (අ. නි. 10.61). ආයතං සංසාරදුක්ඛං සවන්ති පසවන්තීතිපි ආසවා. පුරිමානි චෙත්ථ නිබ්බචනානි යත්ථ කිලෙසා ආසවාති ආගතා, තත්ථ යුජ්ජන්ති; පච්ඡිමං කම්මෙපි. න කෙවලඤ්ච කම්මකිලෙසා එව ආසවා, අපිච ඛො නානප්පකාරා උපද්දවාපි. අභිධම්මෙ හි ''චත්තාරො ආසවා – කාමාසවො, භවාසවො, දිට්ඨාසවො, අවිජ්ජාසවො''ති (ධ. ස. 1102) කාමරාගාදයො කිලෙසා ආසවාති ආගතා. සුත්තෙපි ''නාහං, චුන්ද, දිට්ඨධම්මිකානංයෙව ආසවානං සංවරාය ධම්මං දෙසෙමී''ති (දී. නි. 3.182) එත්ථ විවාදමූලභූතා කිලෙසා ආසවාති ආගතා.

''යෙන දෙවූපපත්‍යස්ස, ගන්ධබ්බො වා විහඞ්ගමො;
යක්ඛත්තං යෙන ගච්ඡෙය්‍ය, මනුස්සත්තඤ්ච අබ්බජෙ;
තෙ මය්හං, ආසවා ඛීණා, විද්ධස්තා විනළීකතා''ති. (අ. නි. 4.36) –

එත්ථ තෙභූමකං කම්මං අවසෙසා ච අකුසලා ධම්මා. ''දිට්ඨධම්මිකානං ආසවානං සංවරාය සම්පරායිකානං ආසවානං පටිඝාතාය''ති (පාරා. 39) එත්ථ පරූපඝාතවිප්පටිසාරවධබන්ධාදයො චෙව අපායදුක්ඛභූතා නානප්පකාරා උපද්දවා ච.

තෙ පනෙතෙ ආසවා විනයෙ ''දිට්ඨධම්මිකානං ආසවානං සංවරාය, සම්පරායිකානං ආසවානං පටිඝාතාය''ති ද්වෙධා ආගතා. සළායතනෙ ''තයොමෙ, ආවුසො, ආසවා – කාමාසවො, භවාසවො, අවිජ්ජාසවො''ති (සං. නි. 4.321) තිධා ආගතා. තථා අඤ්ඤෙසු සුත්තන්තෙසු. අභිධම්මෙ තෙයෙව දිට්ඨාසවෙන සද්ධිං චතුධා ආගතා. නිබ්බෙධිකපරියායෙ පන ''අත්ථි, භික්ඛවෙ, ආසවා නිරයගමනීයා, අත්ථි ආසවා තිරච්ඡානයොනිගමනීයා, අත්ථි ආසවා පෙත්තිවිසයගමනීයා, අත්ථි ආසවා මනුස්සලොකගමනීයා, අත්ථි ආසවා දෙවලොකගමනීයා''ති (අ. නි. 6.63) පඤ්චධා ආගතා. කම්මමෙව චෙත්ථ ආසවාති අධිප්පෙතං. ඡක්කනිපාතෙ ''අත්ථි, භික්ඛවෙ, ආසවා සංවරා පහාතබ්බා''තිආදිනා (අ. නි. 6.58) නයෙන ඡධා ආගතා. සබ්බාසවපරියායෙ තෙයෙව දස්සනපහාතබ්බෙහි ධම්මෙහි සද්ධිං සත්තධා ආගතා. ඉධ පන අභිධම්මපරියායෙන චත්තාරො ආසවා අධිප්පෙතාති වෙදිතබ්බා.

ඛයායාති එත්ථ පන ''යො ආසවානං ඛයො වයො භෙදො පරිභෙදො අනිච්චතා අන්තරධාන''න්ති ආසවානං සරසභෙදො ආසවානං ඛයොති වුත්තො. ''ජානතො අහං, භික්ඛවෙ, පස්සතො ආසවානං ඛයං වදාමී''ති (ම. නි. 1.15) එත්ථ ආසවානං ඛීණාකාරො නත්ථිභාවො අච්චන්තං අසමුප්පාදො ආසවක්ඛයොති වුත්තො.

''සෙඛස්ස සික්ඛමානස්ස, උජුමග්ගානුසාරිනො;
ඛයස්මිං පඨමං ඤාණං, තතො අඤ්ඤා අනන්තරා''ති. (ඉතිවු. 62) –

එත්ථ අරියමග්ගො ආසවක්ඛයොති වුත්තො. ''ආසවානං ඛයා සමණො හොති''ති (ම. නි. 1.438) එත්ථ ඵලං.

''පරවජ්ජානුපස්සිස්ස, නිච්චං උජ්ඣානසඤ්ඤිනො;
ආසවා තස්ස වඩ්ඪන්ති, ආරා සො ආසවක්ඛයා''ති. (ධ. ප. 253) –

එත්ථ නිබ්බානං. ඉධ පන ඵලං සන්ධාය ''ආසවානං ඛයායා''ති වුත්තං, අරහත්තඵලත්ථායාති අත්ථො.

සංවෙජනීයෙසු ඨානෙසූති සංවෙගජනකෙසු ජාතිආදීසු සංවෙගවත්ථූසු. ජාති, ජරා, බ්‍යාධි, මරණං, අපායදුක්ඛං, අතීතෙ වට්ටමූලකං දුක්ඛං, අනාගතෙ වට්ටමූලකං දුක්ඛං , පච්චුප්පන්නෙ ආහාරපරියෙට්ඨිමූලකං දුක්ඛන්ති ඉමානි හි සංවෙගවත්ථූනි සංවෙජනීයට්ඨානානි නාම. අපිච ''ආදිත්තො ලොකසන්නිවාසො උය්‍යුත්තො පයාතො කුම්මග්ගප්පටිපන්නො, උපනීයති ලොකො අද්ධුවො, අතාණො ලොකො අනභිස්සරො, අස්සකො ලොකො, සබ්බං පහාය ගමනීයං, ඌනො ලොකො අතිත්තො තණ්හාදාසො''තිඑවමාදීනි (පටි. ම. 1.117) චෙත්ථ

සංවෙජනීයට්ඨානානීති වෙදිතබ්බානි. **සංවෙජනෙනාති** ජාතිආදිසංවෙගවත්ථූනි පටිච්ච උප්පන්නභයසඞ්ඛාතෙන සංවෙජනෙන. අත්ථතො පන සහොත්තප්පඤ්ඤාණං සංවෙගො නාම.

සංවිග්ගස්සාති ගබ්භොක්කන්තිකාදිවසෙන අනෙකවිධෙහි ජාතිආදිදුක්ඛෙහි සංවෙගජාතස්ස. ''සංවෙජිත්වා''ති ච පඨන්ති. **යොනිසො පධානෙනාති** උපායපධානෙන, සම්මාවායාමෙනාති අත්ථො. සො හි යථා අකුසලා ධම්මා පහීයන්ති, කුසලා ධම්මා භාවනාපාරිපූරිං ගච්ඡන්ති, එවං පදහනතො උත්තමභාවසාධනතො ච ''පධාන''න්ති වුච්චති. තත්ථ සංවෙගෙන භවාදීසු කිඤ්චි තාණං ලෙණං පටිසරණං අපස්සන්තො තත්ථ අනොලීයන්තො අලග්ගමානසො තප්පටිපක්ඛෙන ච විනිවත්තිතවිසඞ්ඤිතො අඤ්ඤදත්ථු නිබ්බානනින්නො හොති නිබ්බානපොණො නිබ්බානපබ්භාරො. සො කල්‍යාණමිත්තසන්නිස්සයෙන යොනිසොමනසිකාරබහුලො විසුද්ධාසයප්පයොගො සමථවිපස්සනාසු යුත්තප්පයුත්තො සබ්බස්මිම්පි සඞ්ඛාරගතෙ නිබ්බින්දති විරජ්ජති, විපස්සනං උස්සුක්කාපෙති. තත්ථ යදිදං යොනිසොමනසිකාරබහුලො විසුද්ධාසයප්පයොගො සමථවිපස්සනාසු යුත්තප්පයුත්තො, තෙනස්ස දිට්ඨෙව ධම්මෙ සුඛසොමනස්සබහුලතා වෙදිතබ්බා. යං පනායං සමථෙ පතිට්ඨිතො විපස්සනාය යුත්තප්පයුත්තො සබ්බස්මිම්පි සඞ්ඛාරගතෙ නිබ්බින්දති විරජ්ජති, විපස්සනං උස්සුක්කාපෙති, තෙනස්ස යොනි ආරද්ධා ආසවානං ඛයායාති වෙදිතබ්බං.

ගාථාසු **සංවිජ්ජෙථෙවාති** සංවිජ්ජෙය්‍යා එව සංවෙගං කරෙය්‍යා එව. ''සංවිජ්ජිත්වානා''ති ච පඨන්ති. වුත්තනයෙන සංවිග්ගො හුත්වාති අත්ථො. **පණ්ඩිතොති** සප්පඤ්ඤො, තිහෙතුකපටිසන්ධිකොති වුත්තං හොති. **පඤ්ඤාය සමවෙක්ඛියාති** සංවෙගවත්ථූනි සංවිජ්ජනවසෙන පඤ්ඤාය සම්මා අවෙක්ඛිය. අථ වා පඤ්ඤාය සම්මා අවෙක්ඛිත්වාති. සෙසං සබ්බත්ථ උත්තානත්ථමෙව.

දසමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ඉති පරමත්ථදීපනියා ඉතිවුත්තක-අට්ඨකථාය

දුකනිපාතෙ පඨමවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. දුතියවග්ගො

1. විතක්කසුත්තවණ්ණනා

38. දුතියවග්ගස්ස පඨමෙ **තථාගතං, භික්ඛවෙති** එත්ථ **තථාගත**-සද්දො තාව සත්තවොහාරසම්මාසම්බුද්ධාදීසු දිස්සති. තථා හෙස ''හොති තථාගතො පරං මරණා''තිආදීසු (දී. නි. 1.65) සත්තවොහාරෙ.

''තථාගතං දෙවමනුස්සපූජිතං,
බුද්ධං නමස්සාම සුවත්ථි හොතූ''ති. (ඛු. පා. 6.16) –

ආදීසු සම්මාසම්බුද්ධෙ.

''තථාගතං දෙවමනුස්සපූජිතං,
ධම්මං නමස්සාම සුවත්ථි හොතූ''ති. (ඛු. පා. 6.17) –

ආදීසු ධම්මෙ.

''තථාගතං දෙවමනුස්සපූජිතං,
සඞ්ඝං නමස්සාම සුවත්ථි හොතූ''ති. (ඛු. පා. 6.18) –

ආදීසු සඞ්ඝෙ. ඉධ පන සම්මාසම්බුද්ධෙ. තස්මා තථාගතන්ති එත්ථ අට්ඨහි කාරණෙහි භගවා තථාගතොති වුච්චති. කතමෙහි අට්ඨහි? තථා ආගතොති තථාගතො, තථා ගතොති තථාගතො, තථලක්ඛණං ආගතොති තථාගතො, තථධම්මෙ යාථාවතො අභිසම්බුද්ධොති තථාගතො, තථදස්සිතාය තථාගතො, තථවාදිතාය තථාගතො, තථාකාරිතාය තථාගතො, අභිභවනට්ඨෙන තථාගතොති.

කථං භගවා **තථා ආගතොති තථාගතො?** යථා යෙන අභිනීහාරෙන දානපාරමිං පූරෙත්වා සීලනෙක්ඛම්මපඤ්ඤාවීරියඛන්තිසච්චඅධිට්ඨානමෙත්තාඋපෙක්ඛාපාරමිං පූරෙත්වා ඉමා දස පාරමියො, දස උපපාරමියො, දස පරමත්ථපාරමියොති සමතිංස පාරමියො පූරෙත්වා අඞ්ගපරිච්චාගං, අත්තපරිච්චාගං, ධනපරිච්චාගං, දාරපරිච්චාගං, රජ්ජපරිච්චාගන්ති ඉමානි පඤ්ච මහාපරිච්චාගානි පරිච්චජිත්වා යථා විපස්සිආදයො සම්මාසම්බුද්ධා ආගතා , තථා අම්හාකං භගවාපි ආගතොති තථාගතො. යථාහ –

‘‘යථෙව ලොකම්හි විපස්සිආදයො,
සබ්බඤ්ඤුභාවං මුනයො ඉධාගතා;
තථා අයං සක්‍යමුනීපි ආගතො,
තථාගතො වුච්චති තෙන චක්ඛුමා’’ති. –

එවං තථා ආගතොති තථාගතො.

කථං **තථා ගතොති තථාගතො?** යථා සම්පතිජාතාව විපස්සිආදයො සමෙහි පාදෙහි පථවියං පතිට්ඨාය උත්තරාභිමුඛා සත්තපදවීතිහාරෙන ගතා, තථා අම්හාකං භගවාපි ගතොති තථාගතො. යථාහු –

‘‘මුහුත්තජාතොව ගවංපතී යථා,
සමෙහි පාදෙහි ඵුසී වසුන්ධරං;
සො වික්කමී සත්ත පදානි ගොතමො,
සෙතඤ්ච ඡත්තං අනුධාරයුං මරූ.

‘‘ගන්ත්වාන සො සත්ත පදානි ගොතමො,
දිසා විලොකෙසි සමා සමන්තතො;
අට්ඨඞ්ගුපෙතං ගිරමබ්භුදීරයි,
සීහො යථා පබ්බතමුද්ධනිට්ඨිතො’’ති. –

එවං තථා ගතොති තථාගතො.

කථං **තථලක්ඛණං ආගතොති තථාගතො?** සබ්බෙසං රූපාරූපධම්මානං සලක්ඛණං, සාමඤ්ඤලක්ඛණං, තථං, අවිතථං, ඤාණගතියා ආගතො, අවිරජ්ඣිත්වා පත්තො, අනුබුද්ධොති තථාගතො. යථාහ –

‘‘සබ්බෙසං පන ධම්මානං, සකසාමඤ්ඤලක්ඛණං;
තථමෙවාගතො යස්මා, තස්මා නාථො තථාගතො’’ති. –

එවං තථලක්ඛණං ආගතොති තථාගතො.

කථං **තථධම්මෙ යාථාවතො අභිසම්බුද්ධොති තථාගතො?** තථධම්මා නාම චත්තාරි අරියසච්චානි. යථාහ ‘‘චත්තාරිමානි, භික්ඛවෙ, තථානි අවිතථානි අනඤ්ඤථානි. කතමානි චත්තාරි? ඉදං දුක්ඛං අරියසච්චන්ති , භික්ඛවෙ, තථමෙතං අවිතථමෙතං අනඤ්ඤථමෙත’’න්ති (සං. නි. 5.1090) විත්ථාරො. තානි ච භගවා අභිසම්බුද්ධො, තස්මාපි තථානං අභිසම්බුද්ධත්තා තථාගතො. අභිසම්බුද්ධත්ථො හි එත්ථ ගත-සද්දො. එවං තථධම්මෙ යාථාවතො අභිසම්බුද්ධොති තථාගතො.

කථං **තථදස්සිතාය තථාගතො?** යං සදෙවකෙ ලොකෙ…පෙ…. සදෙවමනුස්සාය පජාය අපරිමාණාසු ලොකධාතූසු අපරිමාණානං සත්තානං චක්ඛුද්වාරෙ ආපාථමාගච්ඡන්තං රූපාරම්මණං නාම අත්ථි, තං භගවා සබ්බාකාරතො ජානාති පස්සති. එවං ජානතා පස්සතා චානෙන තං ඉට්ඨානිට්ඨාදිවසෙන වා දිට්ඨසුතමුතවිඤ්ඤාතෙසු ලබ්භමානපදවසෙන වා ‘‘කතමං තං රූපං රූපායතනං, යං රූපං චතුන්නං මහාභූතානං උපාදාය වණ්ණනිභා සනිදස්සනං සප්පටිඝං නීලං පීතක’’න්තිආදිනා (ධ. ස. 616) නයෙන අනෙකෙහි නාමෙහි තෙරසහි වාරෙහි ද්වෙපඤ්ඤාසාය නයෙහි විභජ්ජමානං තථමෙව හොති, විතථං නත්ථි. එස නයො සොතද්වාරාදීසු ආපාථමාගච්ඡන්තෙසු සද්දාදීසු. වුත්තඤ්හෙතං භගවතා –

‘‘යං, භික්ඛවෙ, සදෙවකස්ස ලොකස්ස…පෙ…. සදෙවමනුස්සාය දිට්ඨං සුතං මුතං විඤ්ඤාතං පත්තං පරියෙසිතං අනුවිචරිතං මනසා, තමහං ජානාමි…පෙ…. තමහං අබ්භඤ්ඤාසිං, තං තථාගතස්ස විදිතං, තං තථාගතො න උපට්ඨාසී’’ති (අ. නි. 4.24).

එවං තථදස්සිතාය තථාගතො. එත්ථ තථදස්සිඅත්ථෙ තථාගතොති පදස්ස සම්භවො වෙදිතබ්බො.

කථං **තථවාදිතාය තථාගතො?** යං රත්තිං භගවා අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුද්ධො, යඤ්ච රත්තිං අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා පරිනිබ්බායි, එත්ථන්තරෙ පඤ්චචත්තාලීසවස්සපරිමාණකාලෙ යං භගවතා භාසිතං සුත්තගෙය්‍යාදි, සබ්බං තං පරිසුද්ධං පරිපුණ්ණං රාගමදාදිනිම්මදනං එකසදිසං තථං අවිතථං. තෙනාහ –

‘‘යඤ්ච, චුන්ද, රත්තිං තථාගතො අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුජ්ඣති, යඤ්ච රත්තිං අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා පරිනිබ්බායති, යං එතස්මිං අන්තරෙ භාසති ලපති නිද්දිසති, සබ්බං තං තථෙව හොති, නො අඤ්ඤථා. තස්මා ‘තථාගතො’ති වුච්චතී’’ති (දී. නි. 3.188; අ. නි. 4.23).

ගදඅත්ථො හි එත්ථ ගතසද්දො. එවං තථවාදිතාය තථාගතො. අපිච ආගදනං ආගදො, වචනන්ති අත්ථො. තථො අවිපරීතො ආගදො අස්සාති දකාරස්ස තකාරං කත්වා තථාගතොති, එවම්පෙත්ථ පදසිද්ධි වෙදිතබ්බා.

කථං **තථාකාරිතාය තථාගතො?** භගවතො හි වාචාය කායො අනුලොමෙති, කායස්සපි වාචා. තස්මා යථාවාදී තථාකාරී, යථාකාරී තථාවාදී ච හොති. එවංභූතස්ස චස්ස යථා වාචා, කායොපි තථා ගතො පවත්තො. යථා ච කායො, වාචාපි තථා ගතාති තථාගතො. තෙනාහ ''යථාවාදී, භික්ඛවෙ, තථාගතො තථාකාරී, යථාකාරී තථාවාදී. ඉති යථාවාදී තථාකාරී, යථාකාරී තථාවාදී. තස්මා 'තථාගතො'ති වුච්චතී''ති. එවං තථාකාරිතාය තථාගතො.

කථං **අභිභවනට්ඨෙන තථාගතො?** යස්මා භගවා උපරි භවග්ගං හෙට්ඨා අවීචිං පරියන්තං කරිත්වා තිරියං අපරිමාණාසු ලොකධාතූසු සබ්බසත්තෙ අභිභවති සීලෙනපි සමාධිනාපි පඤ්ඤායපි විමුත්තියාපි විමුත්තිඤාණදස්සනෙනපි, න තස්ස තුලා වා පමාණං වා අත්ථි, අථ ඛො අතුලො අප්පමෙය්‍යො අනුත්තරො දෙවානං අතිදෙවො සක්කානං අතිසක්කො බ්‍රහ්මානං අතිබ්‍රහ්මා සබ්බසත්තුත්තමො, තස්මා තථාගතො. තෙනාහ –

> ''සදෙවකෙ, භික්ඛවෙ, ලොකෙ…පෙ…. මනුස්සාය තථාගතො අභිභූ අනභිභූතො අඤ්ඤදත්ථු දසො වසවත්තී, තස්මා 'තථාගතො'ති වුච්චතී''ති (දී. නි. 3.188; අ. නි. 4.23).

තත්‍රායං පදසිද්ධි – අගදො විය අගදො, දෙසනාවිලාසො චෙව පුඤ්ඤුස්සයො ච. තෙන හෙස මහානුභාවො භිසක්කො විය දිබ්බාගදෙන සප්පෙ, සබ්බපරප්පවාදිනො සදෙවකඤ්ච ලොකං අභිභවති. ඉති සබ්බලොකාභිභවනෙ තථො අවිපරීතො යථාවුත්තො අගදො එතස්සාති දකාරස්ස තකාරං කත්වා තථාගතොති වෙදිතබ්බො. එවං අභිභවනට්ඨෙන තථාගතො.

අපිච තථාය ගතොති තථාගතො, තථං ගතොති තථාගතො. තත්ථ සකලලොකං තීරණපරිඤ්ඤාය තථාය ගතො අවගතොති තථාගතො, ලොකසමුදයං පහානපරිඤ්ඤාය තථාය ගතො අතීතොති තථාගතො, ලොකනිරොධං සච්ඡිකිරියාය තථාය ගතො අධිගතොති තථාගතො. ලොකනිරොධගාමිනිං පටිපදං තථං ගතො පටිපන්නොති තථාගතො. වුත්තඤ්හෙතං භගවතා –

> ''ලොකො, භික්ඛවෙ, තථාගතෙන අභිසම්බුද්ධො. ලොකස්මා තථාගතො විසංයුත්තො. ලොකසමුදයො, භික්ඛවෙ, තථාගතෙන අභිසම්බුද්ධො, ලොකසමුදයො තථාගතස්ස පහීනො. ලොකනිරොධො, භික්ඛවෙ, තථාගතෙන අභිසම්බුද්ධො, ලොකනිරොධො තථාගතස්ස සච්ඡිකතො. ලොකනිරොධගාමිනී පටිපදා, භික්ඛවෙ, තථාගතෙන අභිසම්බුද්ධා, ලොකනිරොධගාමිනී පටිපදා තථාගතස්ස භාවිතා. යං, භික්ඛවෙ, සදෙවකස්ස…පෙ…. සබ්බං තං තථාගතෙන අභිසම්බුද්ධං. තස්මා 'තථාගතො'ති වුච්චතී''ති (අ. නි. 4.23).

අපරෙහිපි අට්ඨහි කාරණෙහි භගවා තථාගතො. තථාය ආගතොති තථාගතො, තථාය ගතොති තථාගතො, තථානි ආගතොති තථාගතො, තථා ගතොති තථාගතො, තථාවිධොති තථාගතො, තථාපවත්තිකොති තථාගතො, තථෙහි ආගතොති තථාගතො, තථා ගතභාවෙන තථාගතොති.

කථං **තථාය ආගතොති තථාගතො?** යා සා භගවතා සුමෙධභූතෙන දීපඞ්කරදසබලස්ස පාදමූලෙ –

> ''මනුස්සත්තං ලිඞ්ගසම්පත්ති, හෙතු සත්ථාරදස්සනං;
> පබ්බජ්ජා ගුණසම්පත්ති, අධිකාරො ච ඡන්දතා;
> අට්ඨධම්මසමොධානා, අභිනීහාරො සමිජ්ඣතී''ති. (බු. වං. 2.59) –

එවං වුත්තං අට්ඨඞ්ගසමන්නාගතං අභිනීහාරං සම්පාදෙන්තෙන ''අහං සදෙවකං ලොකං තිණ්ණො තාරෙස්සාමි, මුත්තො මොචෙස්සාමි, දන්තො දමෙස්සාමි, අස්සත්ථො අස්සාසෙස්සාමි, පරිනිබ්බුතො පරිනිබ්බාපෙස්සාමි , සුද්ධො සොධෙස්සාමි , බුද්ධො බොධෙස්සාමී''ති මහාපටිඤ්ඤා පවත්තිතා. වුත්තං හෙතං –

> ''කිං මෙ එකෙන තිණ්ණෙන, පුරිසෙන ථාමදස්සිනා;
> සබ්බඤ්ඤුතං පාපුණිත්වා, සන්තාරෙස්සං සදෙවකං.
>
> ''ඉමිනා මෙ අධිකාරෙන, කතෙන පුරිසුත්තමෙ;
> සබ්බඤ්ඤුතං පාපුණිත්වා, තාරෙමි ජනතං බහුං.
>
> ''සංසාරසොතං ඡින්දිත්වා, විද්ධංසෙත්වා තයො භවෙ;
> ධම්මනාවං සමාරුය්හ, සන්තාරෙස්සං සදෙවකං.
>
> ''කිං මෙ අඤ්ඤාතවෙසෙන, ධම්මං සච්ඡිකතෙනිධ;
> සබ්බඤ්ඤුතං පාපුණිත්වා, බුද්ධො හෙස්සං සදෙවකෙ''ති. (බු. වං. 55-58);

තං පනෙතං මහාපටිඤ්ඤං සකලස්සපි බුද්ධකරධම්මසමුදායස්ස පච්චයපච්චවෙක්ඛණසමාදානානං කාරණභූතං අවිසංවාදෙන්තො ලොකනාථො යස්මා මහාකප්පානං සතසහස්සාධිකානි චත්තාරි අසඞ්ඛෙය්‍යානි සක්කච්චං නිරන්තරං නිරවසෙසතො දානපාරමිආදයො සමතිංසපාරමියො පූරෙත්වා, අඞ්ගපරිච්චාගාදයො පඤ්ච මහාපරිච්චාගෙ පරිච්චජිත්වා, සච්චාධිට්ඨානාදීනි චත්තාරි අධිට්ඨානානි පරිබ්‍රූහෙත්වා, පුඤ්ඤඤාණසම්භාරෙ සම්භරිත්වා පුබ්බයොගපුබ්බචරියධම්මක්ඛානඤාතත්ථචරියාදයො උක්කංසාපෙත්වා, බුද්ධිචරියං පරමකොටිං පාපෙත්වා අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුජ්ඣි; තස්මා තස්සෙව සා මහාපටිඤ්ඤා තථා අවිතථා අනඤ්ඤථා, න තස්ස වාලග්ගමත්තම්පි විතථං අත්ථි. තථා හි දීපඞ්කරො දසබලො කොණ්ඩඤ්ඤො, මඞ්ගලො…පෙ…. කස්සපො භගවාති ඉමෙ චතුවීසති සම්මාසම්බුද්ධා පටිපාටියා උප්පන්නා ‘‘බුද්ධො භවිස්සතී’’ති නං බ්‍යාකරිංසු. එවං චතුවීසතියා බුද්ධානං සන්තිකෙ ලද්ධබ්‍යාකරණො යෙ තෙ කතාභිනීහාරෙහි බොධිසත්තෙහි ලද්ධබ්බා ආනිසංසා, තෙ ලභිත්වාව ආගතොති තාය යථාවුත්තාය මහාපටිඤ්ඤාය තථාය අභිසම්බුද්ධභාවං ආගතො අධිගතොති තථාගතො. එවං තථාය ආගතොති තථාගතො.

කථං **තථාය ගතොති තථාගතො?** යායං මහාකරුණා ලොකනාථස්ස, යාය මහාදුක්ඛසම්බාධප්පටිපන්නං සත්තනිකායං දිස්වා ‘‘තස්ස නත්ථඤ්ඤො කොචි පටිසරණං, අහමෙව නං ඉතො සංසාරදුක්ඛතො මුත්තො මොචෙස්සාමී’’ති සමුස්සාහිතමානසො මහාභිනීහාරං අකාසි. කත්වා ච යථාපණිධානං සකලලොකහිතසම්පාදනාය උස්සුක්කමාපන්නො අත්තනො කායජීවිතනිරපෙක්ඛො පරෙසං සොතපථගමනමත්තෙනපි චිත්තුත්‍රාසසමුප්පාදිකා අතිදුක්කරා දුක්කරචරියා සමාචරන්තො යථා මහාබොධිසත්තානං පටිපත්ති හානභාගියා සංකිලෙසභාගියා ඨිතිභාගියා වා න හොති, අථ ඛො උත්තරි විසෙසභාගියාව හොති, තථා පටිපජ්ජමානො අනුපුබ්බෙන නිරවසෙසෙ බොධිසම්භාරෙ සමානෙත්වා අභිසම්බොධිං පාපුණි. තතො පරඤ්ච තායෙව මහාකරුණාය සඤ්චොදිතමානසො පවිවෙකරතිං පරමඤ්ච සන්තං විමොක්ඛසුඛං පහාය බාලජනබහුලෙ ලොකෙ තෙහි සමුප්පාදිතං සම්මානාවමානවිප්පකාරං අගණෙත්වා වෙනෙය්‍යජනවිනයනෙන නිරවසෙසං බුද්ධකිච්චං නිට්ඨපෙසි. තත්‍ර යො භගවතො සත්තෙසු මහාකරුණාය සමොක්කමනාකාරො, සො පරතො ආවි භවිස්සති. යථා බුද්ධභූතස්ස ලොකනාථස්ස සත්තෙසු මහාකරුණා, එවං බොධිසත්තභූතස්සපි මහාභිනීහාරකාලාදීසූති සබ්බත්ථ සබ්බදා ච එකසදිසතාය තථාව සා අවිතථා අනඤ්ඤථා. තස්මා තීසුපි අවත්ථාසු සබ්බසත්තෙසු සමානරසාය තථාය මහාකරුණාය සකලලොකහිතාය ගතො පටිපන්නොති තථාගතො. එවං තථාය ගතොති තථාගතො.

කථං **තථානි ආගතොති තථාගතො?** තථානි නාම චත්තාරි අරියමග්ගඤාණානි. තානි හි ‘‘ඉදං දුක්ඛං, අයං දුක්ඛසමුදයො, අයං දුක්ඛනිරොධො, අයං දුක්ඛනිරොධගාමිනී පටිපදා’’ති එවං සබ්බඤෙය්‍යසඞ්ගාහකානං පවත්තිනිවත්තිතදුභයහෙතුභූතානං චතුන්නං අරියසච්චානං, දුක්ඛස්ස පීළනට්ඨො සඞ්ඛතට්ඨො සන්තාපට්ඨො විපරිණාමට්ඨො, සමුදයස්ස ආයූහනට්ඨො නිදානට්ඨො සංයොගට්ඨො පලිබොධට්ඨො, නිරොධස්ස නිස්සරණට්ඨො විවෙකට්ඨො අසඞ්ඛතට්ඨො අමතට්ඨො, මග්ගස්ස නිය්‍යානට්ඨො හෙතුට්ඨො දස්සනට්ඨො අධිපතෙය්‍යට්ඨොතිආදීනං තබ්භාගානඤ්ච යථාභූතසභාවාවබොධවිබන්ධකස්ස සංකිලෙසපක්ඛස්ස සමුච්ඡින්දනෙන පටිලද්ධාය තත්ථ අසම්මොහාභිසමයසඞ්ඛාතාය අවිපරීතාකාරප්පවත්තියා ධම්මානං සභාවසරසලක්ඛණස්ස අවිසංවාදනතො තථානි අවිතථානි අනඤ්ඤථානි, තානි භගවා අනඤ්ඤනෙය්‍යො සයමෙව ආගතො අධිගතො, තස්මා තථානි ආගතොති තථාගතො.

යථා ච මග්ගඤාණානි, එවං භගවතො තීසු කාලෙසු අප්පටිහතඤාණානි චතුපටිසම්භිදාඤාණානි චතුවෙසාරජ්ජඤාණානි පඤ්චගතිපරිච්ඡෙදඤාණානි ඡඅසාධාරණඤාණානි සත්තබොජ්ඣඞ්ගවිභාවනඤාණානි අට්ඨමග්ගඞ්ගවිභාවනඤාණානි නවානුපුබ්බවිහාරසමාපත්තිඤාණානි දසබලඤාණානි ච විභාවෙතබ්බානි.

තත්‍රායං විභාවනා – යඤ්හි කිඤ්චි අපරිමාණාසු ලොකධාතූසු අපරිමාණානං සත්තානං හීනාදිභෙදභින්නානං හීනාදිභෙදභින්නාසු අතීතාසු ඛන්ධායතනධාතූසු සභාවකිච්චාදි අවත්ථාවිසෙසාදි ඛන්ධපටිබද්ධනාමගොත්තාදි ච ජානිතබ්බං. අනින්ද්‍රියබද්ධෙසු ච අතිසුඛුමතිරොහිතවිදූරදෙසෙසු රූපධම්මෙසු යො තංතංපච්චයවිසෙසෙහි සද්ධිං පච්චයුප්පන්නානං වණ්ණසණ්ඨානගන්ධරසඵස්සාදිවිසෙසො, තත්ථ සබ්බත්ථෙව හත්ථතලෙ ඨපිතආමලකෙ විය පච්චක්ඛතො අසඞ්ගමප්පටිහතං භගවතො ඤාණං පවත්තති, තථා අනාගතාසු පච්චුප්පන්නාසු චාති ඉමානි තීසු කාලෙසු අප්පටිහතඤාණානි නාම. යථාහ –

‘‘අතීතංසෙ බුද්ධස්ස භගවතො අප්පටිහතං ඤාණං, අනාගතංසෙ බුද්ධස්ස භගවතො අප්පටිහතං ඤාණං, පච්චුප්පන්නංසෙ බුද්ධස්ස භගවතො අප්පටිහතං ඤාණ’’න්ති (පටි. ම. 3.5).

තානි පනෙතානි තත්ථ තත්ථ ධම්මානං සභාවසරසලක්ඛණස්ස අවිසංවාදනතො තථානි අවිතථානි අනඤ්ඤථානි, තානි භගවා සයම්භුඤාණෙන අධිගඤ්ඡි. එවං තථානි ආගතොති තථාගතො.

තථා අත්ථපටිසම්භිදා, ධම්මපටිසම්භිදා, නිරුත්තිපටිසම්භිදා, පටිභානපටිසම්භිදාති චතස්සො පටිසම්භිදා. තත්ථ අත්ථපභෙදස්ස සල්ලක්ඛණවිභාවනවවත්ථානකරණසමත්ථං අත්ථෙ පභෙදගතං ඤාණං අත්ථපටිසම්භිදා. ධම්මපභෙදස්ස සල්ලක්ඛණවිභාවනවවත්ථානකරණසමත්ථං ධම්මෙ පභෙදගතං ඤාණං ධම්මපටිසම්භිදා. නිරුත්තිපභෙදස්ස සල්ලක්ඛණවිභාවනවවත්ථානකරණසමත්ථං නිරුත්තාභිලාපෙ පභෙදගතං ඤාණං

නිරුත්තිපටිසම්භිදා. පටිභානපභෙදස්ස සල්ලක්ඛණවිභාවනවවත්ථානකරණසමත්ථං පටිභානෙ පභෙදගතං ඤාණං පටිභානපටිසම්භිදා. වුත්තඤ්හෙතං –

''අත්ථෙ ඤාණං අත්ථපටිසම්භිදා, ධම්මෙ ඤාණං ධම්මපටිසම්භිදා, තත්‍ර ධම්මනිරුත්තාභිලාපෙ ඤාණං නිරුත්තිපටිසම්භිදා, ඤාණෙසු ඤාණං පටිභානපටිසම්භිදා''ති (විභ. 718).

එත්ථ ච හෙතුඅනුසාරෙන අරණීයතො අධිගන්තබ්බතො ච සඞ්ඛෙපතො හෙතුඵලං අත්ථො නාම. පභෙදතො පන යංකිඤ්චි පච්චයුප්පන්නං, නිබ්බානං, භාසිතත්ථො, විපාකො, කිරියාති ඉමෙ පඤ්ච ධම්මා අත්ථො. තං අත්ථං පච්චවෙක්ඛන්තස්ස තස්මිං අත්ථෙ පභෙදගතං ඤාණං අත්ථපටිසම්භිදා. ධම්මොති සඞ්ඛෙපතො පච්චයො. සො හි යස්මා තං තං අත්ථං විදහති පවත්තෙති චෙව පාපෙති ච, තස්මා ධම්මොති වුච්චති. පභෙදතො පන යො කොචි ඵලනිබ්බත්තකො හෙතු, අරියමග්ගො, භාසිතං, කුසලං, අකුසලන්ති ඉමෙ පඤ්ච ධම්මා ධම්මො, තං ධම්මං පච්චවෙක්ඛන්තස්ස තස්මිං ධම්මෙ පභෙදගතං ඤාණං ධම්මපටිසම්භිදා. වුත්තම්පි චෙතං –

''දුක්ඛෙ ඤාණං අත්ථපටිසම්භිදා, දුක්ඛසමුදයෙ ඤාණං ධම්මපටිසම්භිදා, දුක්ඛනිරොධෙ ඤාණං අත්ථපටිසම්භිදා, දුක්ඛනිරොධගාමිනියා පටිපදාය ඤාණං ධම්මපටිසම්භිදා''ති (විභ. 719).

අථ වා හෙතුම්හි ඤාණං ධම්මපටිසම්භිදා, හෙතුඵලෙ ඤාණං අත්ථපටිසම්භිදා. යෙ ධම්මා ජාතා භූතා සඤ්ජාතා නිබ්බත්තා අභිනිබ්බත්තා පාතුභූතා, ඉමෙසු ධම්මෙසු ඤාණං අත්ථපටිසම්භිදා. යම්හා ධම්මා තෙ ධම්මා ජාතා භූතා සඤ්ජාතා නිබ්බත්තා අභිනිබ්බත්තා පාතුභූතා, තෙසු ධම්මෙසු ඤාණං ධම්මපටිසම්භිදා. ජරාමරණෙ ඤාණං අත්ථපටිසම්භිදා, ජරාමරණසමුදයෙ ඤාණං ධම්මපටිසම්භිදා. ජරාමරණනිරොධෙ ඤාණං අත්ථපටිසම්භිදා, ජරාමරණනිරොධගාමිනියා පටිපදාය ඤාණං ධම්මපටිසම්භිදා. ජාතියා, භවෙ, උපාදානෙ, තණ්හාය, වෙදනාය, ඵස්සෙ, සළායතනෙ, නාමරූපෙ, විඤ්ඤාණෙ, සඞ්ඛාරෙසු ඤාණං අත්ථපටිසම්භිදා, සඞ්ඛාරසමුදයෙ ඤාණං ධම්මපටිසම්භිදා. සඞ්ඛාරනිරොධෙ ඤාණං අත්ථපටිසම්භිදා , සඞ්ඛාරනිරොධගාමිනියා පටිපදාය ඤාණං ධම්මපටිසම්භිදා.

''ඉධ භික්ඛු ධම්මං ජානාති – සුත්තං, ගෙය්‍යං…පෙ…. වෙදල්ලං. අයං වුච්චති ධම්මපටිසම්භිදා. සො තස්ස තස්සෙව භාසිතස්ස අත්ථං ජානාති – 'අයං ඉමස්ස භාසිතස්ස අත්ථො, අයං ඉමස්ස භාසිතස්ස අත්ථො'ති, අයං වුච්චති අත්ථපටිසම්භිදා (විභ. 724).

''කතමෙ ධම්මා කුසලා? යස්මිං සමයෙ කාමාවචරං කුසලං චිත්තං උප්පන්නං හොති සොමනස්සසහගතං ඤාණසම්පයුත්තං රූපාරම්මණං වා…පෙ…. ධම්මාරම්මණං වා යං යං වා පනාරබ්භ, තස්මිං සමයෙ ඵස්සො හොති…පෙ…. අවික්ඛෙපො හොති. ඉමෙ ධම්මා කුසලා. ඉමෙසු ධම්මෙසු ඤාණං ධම්මපටිසම්භිදා, තෙසං විපාකෙ ඤාණං අත්ථපටිසම්භිදා''තිආදි විත්ථාරො (විභ. 725).

තස්මිං අත්ථෙ ච ධම්මෙ ච සභාවනිරුත්ති අබ්‍යභිචාරවොහාරො අභිලාපො, තස්මිං සභාවනිරුත්තාභිලාපෙ මාගධිකාය සබ්බසත්තානං මූලභාසාය ''අයං සභාවනිරුත්ති, අයං න සභාවනිරුත්තී''ති පභෙදගතං ඤාණං නිරුත්තිපටිසම්භිදා. යථාවුත්තෙසු තෙසු ඤාණෙසු ගොචරකිච්චාදිවසෙන විත්ථාරතො පවත්තං සබ්බම්පි ඤාණමාරම්මණං කත්වා පච්චවෙක්ඛන්තස්ස තස්මිං ඤාණෙ පභෙදගතං ඤාණං පටිභානපටිසම්භිදා. ඉති ඉමානි චත්තාරි පටිසම්භිදාඤාණානි සයමෙව භගවතා අධිගතානි අත්ථධම්මාදිකෙ තස්මිං තස්මිං අත්තනො විසයෙ අවිසංවාදනවසෙන අවිපරීතාකාරප්පවත්තියා තථානි අවිතථානි අනඤ්ඤථානි. එවම්පි භගවා තථානි ආගතොති තථාගතො.

තථා යං කිඤ්චි ඤෙය්‍යං නාම, සබ්බං තං භගවතා සබ්බාකාරෙන ඤාතං දිට්ඨං අධිගතං අභිසම්බුද්ධං. තථා හිස්ස අභිඤ්ඤෙය්‍යා ධම්මා අභිඤ්ඤෙය්‍යතො බුද්ධා, පරිඤ්ඤෙය්‍යා ධම්මා පරිඤ්ඤෙය්‍යතො බුද්ධා, පහාතබ්බා ධම්මා පහාතබ්බතො බුද්ධා, සච්ඡිකාතබ්බා ධම්මා සච්ඡිකාතබ්බතො බුද්ධා, භාවෙතබ්බා ධම්මා භාවෙතබ්බතො බුද්ධා, යතො නං කොචි සමණො වා බ්‍රාහ්මණො වා දෙවො වා මාරො වා බ්‍රහ්මා වා ''ඉමෙ නාම තෙ ධම්මා අනභිසම්බුද්ධා''ති සහ ධම්මෙන අනුයුඤ්ජිතුං සමත්ථො නත්ථි.

යං කිඤ්චි පහාතබ්බං නාම, සබ්බං තං භගවතා අනවසෙසතො බොධිමූලෙයෙව පහීනං අනුප්පත්තිධම්මං, න තස්ස පහානාය උත්තරි කරණීයං අත්ථි . තථා හිස්ස ලොභදොසමොහවිපරීතමනසිකාරඅහිරිකානොත්තප්පථිනමිද්ධ-කොධූපනාහමක්ඛපලාසඉස්සාමච්ඡරිය- මායාසාඨෙය්‍යථම්භසාරම්භමානාතිමානමදපමාදතිවිධාකුසලමූලදුච්චරිත-විසමසඤ්ඤාමලවිතක්කපපඤ්චඑසනාතණ්හාචතුබ්බිධවිපරියෙසආසව-ගන්ථඔඝයොගාගතිතණ්හුපාදානපඤ්චාභිනන්දනනීවරණ- චෙතොඛිලචෙතසොවිනිබන්ධඡවිවාදමූලසත්තානුසය-අට්ඨමිච්ඡත්තනවආඝාතවත්ථුතණ්හාමූලකදසඅකුසල-කම්මපථඑකවීසතිඅනෙසනද්වාසට්ඨිදිට්ඨිගතඅට්ඨසතතණ්හාවිචරිතාදිප්පභෙදං දියඩ්ඪකිලෙසසහස්සං සහ වාසනාය පහීනං සමුච්ඡින්නං සමූහතං, යතො නං කොචි සමණො වා…පෙ…. බ්‍රහ්මා වා ''ඉමෙ නාම තෙ කිලෙසා අප්පහීනා''ති සහ ධම්මෙන අනුයුඤ්ජිතුං සමත්ථො නත්ථි.

යෙ චිමෙ භගවතා කම්මවිපාකකිලෙසූපවාදආණාවීතික්කමප්පභෙදා අන්තරායිකා ධම්මා වුත්තා, අලමෙව තෙ එකන්තෙන අන්තරායාය, යතො නං කොචි සමණො වා…පෙ…. බ්‍රහ්මා වා ‘‘නාලං තෙ පටිසෙවතො අන්තරායායා’’ති සහ ධම්මෙන අනුයුඤ්ජිතුං සමත්ථො නත්ථි.

යො ච භගවතා නිරවසෙසවට්ටදුක්ඛනිස්සරණාය සීලසමාධිපඤ්ඤාසඞ්ගහො සත්තකොට්ඨාසිකො සත්තතිංසප්පභෙදො අරියමග්ගපුබ්බඞ්ගමො අනුත්තරො නියාානධම්මො දෙසිතො, සො එකන්තෙනෙව නියාාති පටිපන්නස්ස වට්ටදුක්ඛතො, යතො නං කොචි සමණො වා…පෙ…. බ්‍රහ්මා වා ‘‘නියාානධම්මො තයා දෙසිතො න නියාාතී’’ති සහ ධම්මෙන අනුයුඤ්ජිතුං සමත්ථො නත්ථි. වුත්තඤ්හෙතං – ‘‘සම්මාසම්බුද්ධස්ස තෙ පටිජානතො ඉමෙ ධම්මා අනභිසම්බුද්ධා’’ති (ම. නි. 1.150) විත්ථාරො. එවමෙතානි අත්තනො ඤාණප්පහානදෙසනාවිසෙසානං අවිතථභාවාවබොධනතො අවිපරීතාකාරප්පවත්තානි භගවතො චතුවෙසාරජ්ජඤාණානි තථානි අවිතථානි අනඤ්ඤථානි. එවම්පි භගවා තථානි ආගතොති තථාගතො.

තථා නිරයගති, තිරච්ඡානගති, පෙතගති, මනුස්සගති, දෙවගතීති පඤ්ච ගතියො. තාසු සඤ්ජීවාදයො අට්ඨ මහානිරයා , කුක්කුළාදයො සොළස උස්සදනිරයා, ලොකන්තරිකනිරයො චාති සබ්බෙපිමෙ එකන්තදුක්ඛතාය නිරස්සාදට්ඨෙන නිරයා ච, සකකම්මුනා ගන්තබ්බතො ගති චාති **නිරයගති** . තිබ්බන්ධකාරසීතනරකාපි එතෙස්වෙව අන්තොගධා කිමිකීටපටඞ්ගසරීසපපක්ඛිසොණසිඞ්ගාලාදයො තිරියං අඤ්ඡිතභාවෙන තිරච්ඡානා නාම. තෙ එව ගතීති **තිරච්ඡානගති**. ඛුප්පිපාසිතපරදත්තූපජීවිනිජ්ඣාමතණ්හිකාදයො දුක්ඛබහුලතාය පකට්ඨසුඛතො ඉතා විගතාති පෙතා, තෙ එව ගතීති **පෙතගති**. කාලකඤ්චිකාදිඅසුරාපි එතෙස්වෙව අන්තොගධා. පරිත්තදීපවාසීහි සද්ධිං ජම්බුදීපාදිචතුමහාදීපවාසිනො මනසො උස්සන්නතාය මනුස්සා, තෙ එව ගතීති **මනුස්සගති**. චාතුමහාරාජිකතො පට්ඨාය යාව නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනූපගාති ඉමෙ ඡබ්බීසති දෙවනිකායා දිබ්බන්ති අත්තනො ඉද්ධානුභාවෙන කීළන්ති ජොතෙන්ති චාති දෙවා, තෙ එව ගතීති **දෙවගති**.

තා පනෙතා ගතියො යස්මා තංතංකම්මනිබ්බත්තො උපපත්තිභවවිසෙසො, තස්මා අත්ථතො විපාකක්ඛන්ධා කටත්තා ච රූපං. තත්ථ ‘‘අයං නාම ගති නාම ඉමිනා කම්මුනා ජායති, තස්ස කම්මස්ස පච්චයවිසෙසෙහි එවං විභාගභින්නත්තා විසුං එතෙ සත්තනිකායා එවං විභාගභින්නා’’ති යථාසකංහෙතුඵලවිභාගපරිච්ඡින්දනවසෙන ඨානසො හෙතුසො භගවතො ඤාණං පවත්තති. තෙනාහ භගවා –

> ‘‘පඤ්ච ඛො ඉමා, සාරිපුත්ත, ගතියො. කතමා පඤ්ච? නිරයො, තිරච්ඡානයොනි, පෙත්තිවිසයො, මනුස්සා, දෙවා. නිරයඤ්චාහං, සාරිපුත්ත, පජානාමි, නිරයගාමිඤ්ච මග්ගං, නිරයගාමිනිඤ්ච පටිපදං; යථා පටිපන්නො ච කායස්ස භෙදා පරං මරණා අපායං දුග්ගතිං විනිපාතං නිරයං උපපජ්ජති, තඤ්ච පජානාමී’’තිආදි (ම. නි. 1.153).

තානි පනෙතානි භගවතො ඤාණානි තස්මිං තස්මිං විසයෙ අවිපරීතාකාරප්පවත්තියා අවිසංවාදනතො තථානි අවිතථානි අනඤ්ඤථානි. එවම්පි භගවා තථානි ආගතොති තථාගතො.

තථා යං සත්තානං සද්ධාදියොගවිකලභාවාවබොධෙන අප්පරජක්ඛමහාරජක්ඛතාදිවිසෙසවිභාවනං පඤ්ඤාසාය ආකාරෙහි පවත්තං භගවතො ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තඤාණං. වුත්තඤ්හෙතං – ‘‘සද්ධො පුග්ගලො අප්පරජක්ඛො, අස්සද්ධො පුග්ගලො මහාරජක්ඛො’’ති (පටි. ම. 1.111) විත්ථාරො.

යඤ්ච ‘‘අයං පුග්ගලො අප්පරජක්ඛො, අයං සස්සතදිට්ඨිකො, අයං උච්ඡෙදදිට්ඨිකො, අයං අනුලොමිකායං ඛන්තියං ඨිතො, අයං යථාභූතඤාණෙ ඨිතො, අයං කාමාසයො, න නෙක්ඛම්මාදිආසයො, අයං නෙක්ඛම්මාසයො, න කාමාදිආසයො’’තිආදිනා ‘‘ඉමස්ස කාමරාගො අතිවිය ථාමගතො, න පටිඝාදිකො, ඉමස්ස පටිඝො අතිවිය ථාමගතො, න කාමරාගාදිකො’’තිආදිනා ‘‘ඉමස්ස පුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරො අධිකො, න අපුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරො න ආනෙඤ්ජාභිසඞ්ඛාරො, ඉමස්ස අපුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරො අධිකො, න පුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරො න ආනෙඤ්ජාභිසඞ්ඛාරො, ඉමස්ස ආනෙඤ්ජාභිසඞ්ඛාරො අධිකො, න පුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරො න අපුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරො. ඉමස්ස කායසුචරිතං අධිකං, ඉමස්ස වචීසුචරිතං, ඉමස්ස මනොසුචරිතං. අයං හීනාධිමුත්තිකො, අයං පණීතාධිමුත්තිකො, අයං කම්මාවරණෙන සමන්නාගතො, අයං කිලෙසාවරණෙන සමන්නාගතො, අයං විපාකාවරණෙන සමන්නාගතො, අයං න කම්මාවරණෙන සමන්නාගතො, න කිලෙසාවරණෙන, න විපාකාවරණෙන සමන්නාගතො’’තිආදිනා ච සත්තානං ආසයාදීනං යථාභූතං විභාවනාකාරප්පවත්තං භගවතො ආසයානුසයඤාණං. යං සන්ධාය වුත්තං –

> ‘‘ඉධ තථාගතො සත්තානං ආසයං ජානාති, අනුසයං ජානාති, චරිතං ජානාති, අධිමුත්තිං ජානාති, භබ්බාභබ්බෙ සත්තෙ ජානාතී’’තිආදි (පටි. ම. 1.113).

යඤ්ච උපරිමහෙට්ඨිමපුරත්ථිමපච්ඡිමකායෙහි දක්ඛිණවාමඅක්ඛිකණ්ණසොතනාසිකාසොතඅංසකූටපස්සහත්ථපාදෙහි අඞ්ගුලඞ්ගුලන්තරෙහි ලොමලොමකූපෙහි ච අග්ගික්ඛන්ධුදකධාරාපවත්තනං අනඤ්ඤසාධාරණං විවිධවිකුබ්බනිද්ධිනිම්මාපනකං භගවතො යමකපාටිහාරියඤාණං. යං සන්ධාය වුත්තං –

"ඉධ තථාගතො යමකපාටිහාරියං කරොති අසාධාරණං සාවකෙහි. උපරිමකායතො අග්ගික්ඛන්ධො පවත්තති, හෙට්ඨිමකායතො උදකධාරා පවත්තති. හෙට්ඨිමකායතො අග්ගික්ඛන්ධො පවත්තති, උපරිමකායතො උදකධාරා පවත්තතී"තිආදි (පටි. ම. 1.116).

යඤ්ච රාගාදීහි ජාතිආදීහි ච අනෙකෙහි දුක්ඛධම්මෙහි උපද්දුතං සත්තනිකායං තතො නීහරිතුකාමතාවසෙන නානානයෙහි පවත්තස්ස භගවතො මහාකරුණොක්කමනස්ස පච්චයභූතං මහාකරුණාසමාපත්තිඤාණං. යථාහ –

"කතමං තථාගතස්ස මහාකරුණාසමාපත්තිඤාණං? බහුකෙහි ආකාරෙහි පස්සන්තානං බුද්ධානං භගවන්තානං සත්තෙසු මහාකරුණා ඔක්කමති, ආදිත්තො ලොකසන්නිවාසොති පස්සන්තානං බුද්ධානං භගවන්තානං සත්තෙසු මහාකරුණා ඔක්කමතී"ති. –

ආදිනා (පටි. ම. 1.117) එකූනනවුතියා ආකාරෙහි විභජනං කතං.

යං පන යාවතා ධම්මධාතු, යත්තකං ඤාතබ්බං සඞ්ඛතාසඞ්ඛතාදි, තස්ස සබ්බස්ස පරොපදෙසෙන විනා සබ්බාකාරතො පටිජානනසමත්ථං ආකඞ්ඛාමත්තපටිබද්ධවුත්ති අනඤ්ඤසාධාරණං භගවතො ඤාණං සබ්බථා අනවසෙසසඞ්ඛතාසඞ්ඛතසම්මුතිසච්චාවබොධතො සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං, තත්ථාවරණාභාවතොව නිස්සඞ්ගප්පවත්තිං උපාදාය අනාවරණඤාණන්ති ච වුච්චති. අයමෙත්ථ සඞ්ඛෙපො, විත්ථාරො පන පරතො ආවි භවිස්සති.

එවමෙතානි භගවතො ඡ අසාධාරණඤාණානි අවිපරීතාකාරප්පවත්තියා යථාසකංවිසයස්ස අවිසංවාදනතො තථානි අවිතථානි අනඤ්ඤථානි. එවම්පි භගවා තථානි ආගතොති තථාගතො.

තථා "සත්තිමෙ, භික්ඛවෙ, බොජ්ඣඞ්ගා – සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගො, ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣඞ්ගො, වීරියසම්බොජ්ඣඞ්ගො, පීතිසම්බොජ්ඣඞ්ගො, පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣඞ්ගො, සමාධිසම්බොජ්ඣඞ්ගො, උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣඞ්ගො"ති (පටි. ම. 2.17; සං. නි. 5.185) එවං සරූපතො යායං ලොකුත්තරමග්ගක්ඛණෙ උප්පජ්ජමානා ලීනුද්ධච්චපතිට්ඨානායූහනකාමසුඛත්තකිලමථානුයොගඋච්ඡෙදසස්සතාභිනිවෙසාදීනං අනෙකෙසං උපද්දවානං පටිපක්ඛභූතා සතිආදිභෙදා ධම්මසාමග්ගී, යාය අරියසාවකො බුජ්ඣති, කිලෙසනිද්දාය උට්ඨහති, චත්තාරි වා සච්චානි පටිවිජ්ඣති, නිබ්බානමෙව වා සච්ඡිකරොති, සා ධම්මසාමග්ගී "බොධී"ති වුච්චති, තස්සා බොධියා අඞ්ගාති බොජ්ඣඞ්ගා. අරියසාවකො වා යථාවුත්තාය ධම්මසාමග්ගියා බුජ්ඣතීති කත්වා "බොධී"ති වුච්චති. තස්ස බොධිස්ස අඞ්ගාති බොජ්ඣඞ්ගාති එවං **සාමඤ්ඤලක්ඛණතො** , උපට්ඨානලක්ඛණො සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගො, පවිචයලක්ඛණො ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣඞ්ගො, පග්ගහලක්ඛණො වීරියසම්බොජ්ඣඞ්ගො, ඵරණලක්ඛණො පීතිසම්බොජ්ඣඞ්ගො, උපසමලක්ඛණො පස්සද්ධිසම්බොජ්ඣඞ්ගො, අවික්ඛෙපලක්ඛණො සමාධිසම්බොජ්ඣඞ්ගො පටිසඞ්ඛානලක්ඛණො උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣඞ්ගොති එවං **විසෙසලක්ඛණතො**.

"තත්ථ කතමො සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගො? ඉධ භික්ඛු සතිමා හොති පරමෙන සතිනෙපක්කෙන සමන්නාගතො, චිරකතම්පි චිරභාසිතම්පි සරිතා හොති අනුස්සරිතා"තිආදිනා (විභ. 467) සත්තන්නං බොජ්ඣඞ්ගානං අඤ්ඤමඤ්ඤූපකාරවසෙන **එකක්ඛණෙ පවත්තිදස්සනතො**. "තත්ථ කතමො සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගො? අත්ථි අජ්ඣත්තං ධම්මෙසු සති, අත්ථි බහිද්ධා ධම්මෙසු සතී"තිආදිනා (විභ. 469) තෙසං **විසයවිභාවනාපවත්තිදස්සනතො**. "තත්ථ කතමො සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගො? ඉධ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගං භාවෙති විවෙකනිස්සිතං, විරාගනිස්සිතං, නිරොධනිස්සිතං, වොසග්ගපරිණාමි"න්තිආදිනා (විභ. 471) **භාවනාවිධිදස්සනතො**. "තත්ථ කතමෙ සත්ත බොජ්ඣඞ්ගා? ඉධ භික්ඛු යස්මිං සමයෙ ලොකුත්තරං ඣානං භාවෙති…පෙ…. තස්මිං සමයෙ සත්ත බොජ්ඣඞ්ගා හොන්ති, සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගො…පෙ…. උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣඞ්ගො. තත්ථ කතමො සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගො? යා සති අනුස්සතී"තිආදිනා (විභ. 478) **ඡනවුතියා නයසහස්සවිභාගෙහීති** එවං නානාකාරතො පවත්තානි භගවතො බොජ්ඣඞ්ගවිභාවනඤාණානි තස්ස තස්ස අත්ථස්ස අවිසංවාදනතො තථානි අවිතථානි අනඤ්ඤථානි. එවම්පි භගවා තථානි ආගතොති තථාගතො.

තථා "තත්ථ කතමං දුක්ඛනිරොධගාමිනී පටිපදා අරියසච්චං? අයමෙව අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො, සෙය්‍යථිදං – සම්මාදිට්ඨි…පෙ…. සම්මාසමාධී"ති (විභ. 205) එවං **සරූපතො**. සබ්බකිලෙසෙහි ආරකත්තා අරියභාවකරත්තා අරියඵලපටිලාභකරත්තා ච අරියො. අරියානං අට්ඨවිධත්තා නිබ්බානාධිගමාය එකන්තකාරණත්තා ච අට්ඨඞ්ගිකො. කිලෙසෙ මාරෙන්තො ගච්ඡති, අත්ථිකෙහි මග්ගීයති, සයං වා නිබ්බානං මග්ගයතීති මග්ගොති එවං **සාමඤ්ඤලක්ඛණතො**. "සම්මාදස්සනලක්ඛණා සම්මාදිට්ඨි, සම්මාඅභිනිරොපනලක්ඛණො සම්මාසඞ්කප්පො , සම්මාපරිග්ගහණලක්ඛණා සම්මාවාචා , සම්මාසමුට්ඨාපනලක්ඛණො සම්මාකම්මන්තො, සම්මාවොදානලක්ඛණො සම්මාආජීවො, සම්මාපග්ගහලක්ඛණො සම්මාවායාමො, සම්මාඋපට්ඨානලක්ඛණා සම්මාසති , සම්මාඅවික්ඛෙපලක්ඛණො සම්මාසමාධී"ති එවං **විසෙසලක්ඛණතො**. සම්මාදිට්ඨි තාව අඤ්ඤෙහිපි අත්තනො පච්චනීකකිලෙසෙහි සද්ධිං මිච්ඡාදිට්ඨිං පජහති, නිබ්බානං ආරම්මණං කරොති, තප්පටිච්ඡාදකමොහවිධමනෙන අසම්මොහතො සම්පයුත්තධම්මෙ ච පස්සති, තථා සම්මාසඞ්කප්පාදයොපි මිච්ඡාසඞ්කප්පාදීනි පජහන්ති, නිරොධඤ්ච ආරම්මණං කරොන්ති, සහජාතධම්මානං සම්මාඅභිනිරොපනපරිග්ගහණසමුට්ඨාපනවොදානපග්ගහඋපට්ඨානසමාදහනානි ච කරොන්තීති එවං **කිච්චවිභාගතො**.

සම්මාදිට්ඨි පුබ්බභාගෙ නානක්ඛණා විසුං දුක්ඛාදිආරම්මණා හුත්වා මග්ගකාලෙ එකක්ඛණා නිබ්බානමෙව ආරම්මණං කත්වා කිච්චතො “දුක්ඛෙ ඤාණ”න්තිආදීනි චත්තාරි නාමානි ලභති. සම්මාසඞ්කප්පාදයොපි පුබ්බභාගෙ නානක්ඛණා නානාරම්මණා, මග්ගකාලෙ එකක්ඛණා එකාරම්මණා, තෙසු සම්මාසඞ්කප්පො කිච්චතො “නෙක්ඛම්මසඞ්කප්පො”තිආදීනි තීණි නාමානි ලභති. සම්මාවාචාදයො තයො පුබ්බභාගෙ “මුසාවාදා වෙරමණී”තිආදිවිභාගා විරතියොපි චෙතනායොපි හුත්වා මග්ගක්ඛණෙ විරතියොව, සම්මාවායාමසතියො කිච්චතො සම්මප්පධානසතිපට්ඨානවසෙන චත්තාරි නාමානි ලභන්ති. සම්මාසමාධි පන මග්ගක්ඛණෙපි පඨමජ්ඣානාදිවසෙන නානා එවාති එවං පුබ්බභාගාපරභාගෙසු **පවත්තිවිභාගතො**. “ඉධ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු සම්මාදිට්ඨිං භාවෙති විවෙකනිස්සිත”න්තිආදිනා (විභ. 489) **භාවනාවිධිතො**. “තත්ථ කතමො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො? ඉධ, භික්ඛු, යස්මිං සමයෙ ලොකුත්තරං ඣානං භාවෙති…පෙ…. දුක්ඛපටිපදං දන්ධාභිඤ්ඤං, තස්මිං සමයෙ අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො හොති – සම්මාදිට්ඨි සම්මාසඞ්කප්පො”තිආදිනා (විභ. 499) **චතුරාසීතියා නයසහස්සවිභාගෙහීති** එවං අනෙකාකාරතො පවත්තානි භගවතො අරියමග්ගවිභාවනඤාණානි අත්ථස්ස අවිසංවාදනතො සබ්බානිපි තථානි අවිතථානි අනඤ්ඤථානි එවම්පි භගවා තථානි ආගතොති තථාගතො.

තථා පඨමජ්ඣානසමාපත්තියා ච නිරොධසමාපත්තීති එතාසු අනුපටිපාටියා විහරිතබ්බට්ඨෙන සමාපජ්ජිතබ්බට්ඨෙන ච අනුපුබ්බවිහාරසමාපත්තීසු සම්පාදනපච්චවෙක්ඛණාදිවසෙන යථාරහං සම්පයොගවසෙන ච පවත්තානි භගවතො ඤාණානි තදත්ථසිද්ධියා තථානි අවිතථානි අනඤ්ඤථානි. එවම්පි භගවා තථානි ආගතොති තථාගතො. තථා “ඉදං ඉමස්ස ඨානං , ඉදං අට්ඨාන”න්ති අවිපරීතං තස්ස තස්ස ඵලස්ස කාරණාකාරණජානනං, තෙසං තෙසං සත්තානං අතීතාදිභෙදභින්නස්ස කම්මසමාදානස්ස අනවසෙසතො යථාභූතං විපාකන්තරජානනං, ආයූහනක්ඛණෙයෙව තස්ස තස්ස සත්තස්ස “අයං නිරයගාමිනී පටිපදා…පෙ…. අයං නිබ්බානගාමිනී පටිපදා”ති යාථාවතො සාසවානාසවකම්මවිභාගජානනං, ඛන්ධායතනානං උපාදින්නානුපාදින්නාදිඅනෙකසභාවං නානාසභාවඤ්ච තස්ස ලොකස්ස “ඉමාය නාම ධාතුයා උස්සන්නත්තා ඉමස්මිං ධම්මප්පබන්ධෙ අයං විසෙසො ජායතී”තිආදිනා නයෙන යථාභූතං ධාතුනානත්තජානනං, සද්ධාදිඉන්ද්‍රියානං තික්ඛමුදුතාජානනං සංකිලෙසාදීහි සද්ධිං ඣානවිමොක්ඛාදිජානනං, සත්තානං අපරිමාණාසු ජාතීසු තප්පටිබන්ධෙන සද්ධිං අනවසෙසතො පුබ්බෙනිවුත්ථක්ඛන්ධසන්තතිජානනං හීනාදිවිභාගෙහි සද්ධිං චුතිපටිසන්ධිජානනං, “ඉදං දුක්ඛ”න්තිආදිනා හෙට්ඨා වුත්තනයෙනෙව චතුසච්චජානනන්ති ඉමානි භගවතො දසබලඤාණානි අවිරජ්ඣිත්වා යථාසකංවිසයාවගාහනතො යථාධිප්පෙතත්ථසාධනතො ච යථාභූතවුත්තියා තථානි අවිතථානි අනඤ්ඤථානි. වුත්තඤ්හෙතං –

> “ඉධ තථාගතො ඨානඤ්ච ඨානතො අට්ඨානඤ්ච අට්ඨානතො යථාභූතං පජානාතී”තිආදි (විභ. 809; අ. නි. 10.21).

එවම්පි භගවා තථානි ආගතොති තථාගතො.

යථා චෙතෙසම්පි ඤාණානං වසෙන, එවං යථාවුත්තානං සතිපට්ඨානසම්මප්පධානාදිවිභාවනඤාණාදිඅනන්තාපරිමෙය්‍යභෙදානං අනඤ්ඤසාධාරණානං පඤ්ඤාවිසෙසානං වසෙන භගවා තථානි ඤාණානි ආගතො අධිගතොති තථාගතො, එවම්පි තථානි ආගතොති තථාගතො.

කථං **තථා ගතොති තථාගතො?** යා තා භගවතො අභිජාතිඅභිසම්බොධිධම්මවිනයපඤ්ඤාපනඅනුපාදිසෙසනිබ්බානධාතුයො, තා තථා. කිං වුත්තං හොති? යදත්ථං තා ලොකනාථෙන අභිපත්ථිතා පවත්තිතා ච, තදත්ථස්ස එකන්තසිද්ධියා අවිසංවාදනතො අවිපරීතත්ථවුත්තියා තථා අවිතථා අනඤ්ඤථා. තථා හි අයං භගවා බොධිසත්තභූතො සමතිංසපාරමිපරිපූරණාදිකං වුත්තප්පකාරං සබ්බබුද්ධත්තහෙතුං සම්පාදෙත්වා තුසිතපුරෙ ඨිතො බුද්ධකොලාහලං සුත්වා දසසහස්සචක්කවාළදෙවතාහි එකතො සන්නිපතිතාහි උපසඞ්කමිත්වා –

> “කාලො ඛො තෙ මහාවීර, උප්පජ්ජ මාතුකුච්ඡියං;
> සදෙවකං තාරයන්තො, බුජ්ඣස්සු අමතං පද”න්ති. (බු. වං. 1.67) –

ආයාචිතො උප්පන්නපුබ්බනිමිත්තො පඤ්ච මහාවිලොකනානි විලොකෙත්වා “ඉදානි අහං මනුස්සයොනියං උප්පජ්ජිත්වා අභිසම්බුජ්ඣිස්සාමී”ති ආසාළ්හිපුණ්ණමායං සක්‍යරාජකුලෙ මහාමායාය දෙවියා කුච්ඡියං පටිසන්ධිං ගහෙත්වා දස මාසෙ දෙවමනුස්සෙහි මහතා පරිහාරෙන පරිහරියමානො විසාඛපුණ්ණමායං පච්චූසසමයෙ අභිජාතිං පාපුණි.

අභිජාතික්ඛණෙ පනස්ස පටිසන්ධිග්ගහණක්ඛණෙ විය **ද්වත්තිංස පුබ්බනිමිත්තානි** පාතුරහෙසුං, අයං දසසහස්සිලොකධාතු සංකම්පි සම්පකම්පි සම්පවෙධි, දසසු චක්කවාළසහස්සෙසු අපරිමාණො ඔභාසො ඵරි, තස්ස, තං සිරිං දට්ඨුකාමා විය අන්ධා චක්ඛූනි පටිලභිංසු, බධිරා සද්දං සුණිංසු, මූගා සමාලපිංසු, ඛුජ්ජා උජුගත්තා අහෙසුං, පඞ්ගුලා පදසා ගමනං පටිලභිංසු, බන්ධනගතා සබ්බසත්තා අන්දුබන්ධනාදීහි මුච්චිංසු, සබ්බනරකෙසු අග්ගි නිබ්බායි, පෙත්තිවිසයෙ ඛුප්පිපාසා වූපසමි, තිරච්ඡානානං භයං නාහොසි, සබ්බසත්තානං රොගො වූපසමි, සබ්බසත්තා පියංවදා අහෙසුං, මධුරෙනාකාරෙන අස්සා හසිංසු, වාරණා ගජ්ජිංසු, සබ්බතූරියානි සකසකනින්නාදං මුඤ්චිංසු, අඝට්ටිතානි එව

මනුස්සානං හත්ථූපගාදීනි ආභරණානි මධුරෙනාකාරෙන සද්දං මුඤ්චිංසු, සබ්බදිසා විප්පසන්නා අහෙසුං, සත්තානං සුඛං උප්පාදයමානො මුදුසීතලවාතො වායි, අකාලමෙඝො වස්සි, පඨවිතොපි උදකං උබ්භිජ්ජිත්වා විස්සන්දි, පක්ඛිනො ආකාසගමනං විජහිංසු, නදියො අසන්දමානා අට්ඨංසු, මහාසමුද්දෙ මධුරං උදකං අහොසි, උපක්කිලෙසවිනිමුත්තෙ සූරියෙ දිප්පමානෙ එව ආකාසගතා සබ්බා ජොතියො ජොතිංසු, ඨපෙත්වා අරූපාවචරෙ දෙවෙ අවසෙසා සබ්බෙ දෙවා සබ්බෙ ච නෙරයිකා දිස්සමානරූපා අහෙසුං, තරුකුට්ටකවාටසෙලාදයො අනාවරණභූතා අහෙසුං, සත්තානං චුතූපපාතා නාහෙසුං, සබ්බං අනිට්ඨගන්ධං අභිභවිත්වා දිබ්බගන්ධො පවායි, සබ්බෙ ඵලූපගා රුක්ඛා ඵලධරා සම්පජ්ජිංසු, මහාසමුද්දො සබ්බත්ථකමෙව පඤ්චවණ්ණෙහි පදුමෙහි සඤ්ඡන්නතලො අහොසි, ථලජජලජාදීනි සබ්බපුප්ඵානි පුප්ඵිංසු, රුක්ඛානං ඛන්ධෙසු ඛන්ධපදුමානි, සාඛාසු සාඛාපදුමානි, ලතාසු ලතාපදුමානි, පුප්ඵිංසු, මහීතලසිලාතලානි භින්දිත්වා උපරූපරි සත්ත සත්ත හුත්වා දණ්ඩපදුමානි නාම නික්ඛමිංසු, ආකාසෙ ඔලම්බකපදුමානි නිබ්බත්තිංසු, සමන්තතො පුප්ඵවස්සං වස්සි ආකාසෙ දිබ්බතූරියානි වජ්ජිංසු, සකලදසසහස්සිලොකධාතු වට්ටෙත්වා විස්සට්ඨමාලාගුළං විය, උප්පීළෙත්වා පවත්තමාලාකලාපො විය, අලඞ්කතපටියත්තං මාලාසනං විය ච එකමාලාමාලිනී විප්ඵුරන්තවාළබීජනී පුප්ඵධූපගන්ධපරිවාසිතා පරමසොභග්ගප්පත්තා අහොසි, තානි ච පුබ්බනිමිත්තානි උපරි අධිගතානං අනෙකෙසං විසෙසාධිගමානං නිමිත්තභූතානි එව අහෙසුං. එවං අනෙකච්ඡරියපාතුභාවා අයං අභිජාති යදත්ථං තෙන අභිපත්ථිතා, තස්සා අභිසම්බොධියා එකන්තසිද්ධියා තථාව අහොසි අවිතථා අනඤ්ඤථා.

තථා යෙ බුද්ධවෙනෙය්‍යා බොධනෙය්‍යබන්ධවා, තෙ සබ්බෙපි අනවසෙසතො සයමෙව භගවතා විනීතා. යෙ ච සාවකවෙනෙය්‍යා ධම්මවෙනෙය්‍යා ච, තෙපි සාවකාදීහි විනීතා විනයං ගච්ඡන්ති ගමිස්සන්ති චාති යදත්ථං භගවතා අභිසම්බොධි අභිපත්ථිතා, තදත්ථස්ස එකන්තසිද්ධියා අභිසම්බොධි තථා අවිතථා අනඤ්ඤථා.

අපිච යස්ස යස්ස ඤෙය්‍යධම්මස්ස යො යො සභාවො බුජ්ඣිතබ්බො, සො සො හත්ථතලෙ ඨපිතආමලකං විය ආවජ්ජනමත්තපටිබද්ධෙන අත්තනො ඤාණෙන අවිපරීතං අනවසෙසතො භගවතා අභිසම්බුද්ධොති එවම්පි අභිසම්බොධි තථා අවිතථා අනඤ්ඤථා.

තථා තෙසං තෙසං ධම්මානං තථා තථා දෙසෙතබ්බප්පකාරං, තෙසං තෙසඤ්ච සත්තානං ආසයානුසයචරියාධිමුත්තිං සම්මදෙව ඔලොකෙත්වා ධම්මතං අවිජහන්තෙනෙව පඤ්ඤත්තිනයං වොහාරමත්තං අනතිධාවන්තෙනෙව ච ධම්මතං විභාවෙන්තෙන යථාපරාධං යථාජ්ඣාසයං යථාධම්මඤ්ච අනුසාසන්තෙන භගවතා වෙනෙය්‍යා විනීතා අරියභූමිං සම්පාපිතාති ධම්මවිනයපඤ්ඤාපනාපිස්ස තදත්ථසිද්ධියා යථාභූතවුත්තියා ච තථා අවිතථා අනඤ්ඤථා.

තථා යා සා භගවතා අනුප්පත්තා පඨවියාදිඵස්සවෙදනාදිරූපාරූපසභාවවිනිමුත්තා ලුජ්ජනපලුජ්ජනභාවාභාවතො ලොකසභාවාතීතා තමසා විසංසට්ඨත්තා කෙනචි අනොභාසනීයා ලොකසභාවාභාවතො එව ගතිආදිභාවරහිතා අප්පතිට්ඨා අනාරම්මණා අමතමහානිබ්බානධාතු ඛන්ධසඞ්ඛාතානං උපාදීනං ලෙසමත්තස්සාපි අභාවතො ‘‘අනුපාදිසෙසා’’තිපි වුච්චති. යං සන්ධාය වුත්තං –

> ‘‘අත්ථි, භික්ඛවෙ, තදායතනං, යත්ථ නෙව පඨවී න ආපො න තෙජො න වායො න ආකාසානඤ්චායතනං න විඤ්ඤාණඤ්චායතනං න ආකිඤ්චඤ්ඤායතනං න නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං නායං ලොකො න පරො ලොකො න ච උභො චන්දිමසූරියා. තමහං, භික්ඛවෙ, නෙව ආගතිං වදාමි න ගතිං න ඨිතිං න චුතිං න උපපත්තිං; අප්පතිට්ඨං අප්පවත්තං අනාරම්මණමෙවෙතං එසෙවන්තො දුක්ඛස්සා’’ති (උදා. 71).

සා සබ්බෙසම්පි උපාදානක්ඛන්ධානං අත්ථඞ්ගමො සබ්බසඞ්ඛාරානං සමථො, සබ්බූපධීනං පටිනිස්සග්ගො, සබ්බදුක්ඛානං වූපසමො, සබ්බාලයානං සමුග්ඝාතො, සබ්බවට්ටානං උපච්ඡෙදො, අච්චන්තසන්තිලක්ඛණාති යථාවුත්තසභාවස්ස කදාචිපි අවිසංවාදනතො තථා අවිතථා අනඤ්ඤථා . එවමෙතා අභිජාතිආදිකා තථා ගතො උපගතො අධිගතො පටිපන්නො පත්තොති තථාගතො. එවං භගවා තථා ගතොති තථාගතො.

කථං තථාවිධොති තථාගතො? යථාවිධා පුරිමකා සම්මාසම්බුද්ධා, අයම්පි භගවා තථාවිධො. කිං වුත්තං හොති? යථාවිධා තෙ භගවන්තො මග්ගසීලෙන, ඵලසීලෙන, සබ්බෙනපි ලොකියලොකුත්තරසීලෙන, මග්ගසමාධිනා, ඵලසමාධිනා, සබ්බෙනපි ලොකියලොකුත්තරසමාධිනා, මග්ගපඤ්ඤාය, ඵලපඤ්ඤාය, සබ්බායපි ලොකියලොකුත්තරපඤ්ඤාය, දෙවසිකං වළඤ්ජිතබ්බෙහි චතුවීසතිකොටිසතසහස්සසමාපත්තිවිහාරෙහි, තදඞ්ගවිමුත්තියා වික්ඛම්භනවිමුත්තියා සමුච්ඡෙදවිමුත්තියා පටිප්පස්සද්ධිවිමුත්තියා නිස්සරණවිමුත්තියාති සඞ්ඛෙපතො, විත්ථාරතො පන අනන්තාපරිමාණභෙදෙහි අචින්තෙය්‍යානුභාවෙහි සකලසබ්බඤ්ඤුගුණෙහි, අයම්පි අම්හාකං භගවා තථාවිධො. සබ්බෙසඤ්හි සම්මාසම්බුද්ධානං ආයුවෙමත්තං, සරීරප්පමාණවෙමත්තං, කුලවෙමත්තං, දුක්කරචරියාවෙමත්තං, රස්මිවෙමත්තන්ති ඉමෙහි පඤ්චහි වෙමත්තෙහි සියා වෙමත්තං, න පන සීලවිසුද්ධිආදීසු විසුද්ධීසු සමථවිපස්සනාපටිපත්තියං අත්තනා පටිවිද්ධගුණෙසු ච කිඤ්චි නානාකරණං අත්ථි, අථ ඛො මජ්ඣෙ භින්නසුවණ්ණං විය අඤ්ඤදඤ්ඤං නිබ්බිසෙසා තෙ බුද්ධා භගවන්තො. තස්මා යථාවිධා පුරිමකා සම්මාසම්බුද්ධා, අයම්පි භගවා තථාවිධො. එවං තථාවිධොති තථාගතො. විධත්ථො චෙත්ථ ගතසද්දො. තථා හි ලොකියා විධයුත්තගතසද්දෙ පකාරත්ථෙ වදන්ති.

කථං **තථාපවත්තිකොති තථාගතො?** අනඤ්ඤසාධාරණෙන ඉද්ධානුභාවෙන සමන්නාගතත්තා අත්ථපටිසම්භිදාදීනං උක්කංසපාරමිප්පත්තියා අනාවරණඤාණපටිලාභෙන ච භගවතො කායප්පවත්තියාදීනං කත්ථචි පටිඝාතාභාවතො යථාරුචි තථා ගතං ගති ගමනං කායවචීචිත්තප්පවත්ති එතස්සාති තථාගතො. එවං තථාපවත්තිකොති තථාගතො.

කථං **තථෙහි අගතොති තථාගතො?** බොධිසම්භාරසම්භරණෙ තප්පටිපක්ඛප්පවත්තිසඞ්ඛාතං නත්ථි එතස්ස ගතන්ති අගතො. සො පනස්ස අගතභාවො මච්ඡෙරදානපාරමිආදීසු අවිපරීතං ආදීනවානිසංසපච්චවෙක්ඛණාදිනයප්පවත්තෙහි ඤාණෙහීති තථෙහි ඤාණෙහි අගතොති තථාගතො.

අථ වා කිලෙසාභිසඞ්ඛාරප්පවත්තිසඞ්ඛාතං ඛන්ධප්පවත්තිසඞ්ඛාතමෙව වා පඤ්චසුපි ගතීසු ගතං ගමනං එතස්ස නත්ථීති අගතො. සඋපාදිසෙසඅනුපාදිසෙසනිබ්බානප්පත්තියා ස්වායමස්ස අගතභාවො තථෙහි අරියමග්ගඤාණෙහීති එවම්පි භගවා තථෙහි ආගතොති තථාගතො.

කථං **තථාගතභාවෙන තථාගතො?** තථාගතභාවෙනාති ච තථාගතස්ස සබ්භාවෙන, අත්ථිතායාති අත්ථො. කො පනෙස තථාගතො, යස්ස අත්ථිතාය භගවා තථාගතොති වුච්චතීති? සද්ධම්මො. සද්ධම්මො හි අරියමග්ගො තාව යථා යුගනද්ධසමථවිපස්සනාබලෙන අනවසෙසකිලෙසපක්ඛං සමූහනන්තෙන සමුච්ඡෙදප්පහානවසෙන ගන්තබ්බං, තථා ගතො. ඵලධම්මො යථා අත්තනො මග්ගානුරූපං පටිප්පස්සද්ධිප්පහානවසෙන ගන්තබ්බං, තථා ගතො පවත්තො. නිබ්බානධම්මො පන යථා ගතො පඤ්ඤාය පටිවිද්ධො සකලවට්ටදුක්ඛවූපසමාය සම්පජ්ජති, බුද්ධාදීහි තථා ගතො සච්ඡිකතොති තථාගතො. පරියත්තිධම්මොපි යථා පුරිමබුද්ධෙහි සුත්තගෙය්‍යාදිවසෙන පවත්තිආදිප්පකාසනවසෙන ච වෙනෙය්‍යානං ආසයාදිඅනුරූපං පවත්තිතො, අම්හාකම්පි භගවතා තථා ගතො ගදිතො පවත්තිතොති වා තථාගතො. යථා භගවතා දෙසිතො, තථා භගවතො සාවකෙහි ගතො අවගතොති තථාගතො. එවං සබ්බොපි සද්ධම්මො තථාගතො. තෙනාහ සක්කො දෙවානමින්දො ''තථාගතං දෙවමනුස්සපූජිතං, ධම්මං නමස්සාම සුවත්ථි හොතූ''ති (ඛු. පා. 6.17; සු. නි. 240). ස්වාස්ස අත්ථීති භගවා තථාගතො.

යථා ච ධම්මො, එවං අරියසඞ්ඝොපි, යථා අත්තහිතාය පරහිතාය ච පටිපන්නෙහි සුවිසුද්ධං පුබ්බභාගසමථවිපස්සනාපටිපදං පුරක්ඛත්වා තෙන තෙන මග්ගෙන ගන්තබ්බං, තං තං තථා ගතොති තථාගතො. යථා වා භගවතා සච්චපටිච්චසමුප්පාදාදිනයො දෙසිතො, තථා ච බුද්ධත්තා තථා ගදනතො ච තථාගතො. තෙනාහ සක්කො දෙවරාජා – ''තථාගතං දෙවමනුස්සපූජිතං, සඞ්ඝං නමස්සාම සුවත්ථි හොතූ''ති (ඛු. පා. 6.18; සු. නි. 241), ස්වාස්ස සාවකභූතො අත්ථීති භගවා තථාගතො. එවං තථාගතභාවෙන තථාගතො.

ඉදම්පි තථාගතස්ස තථාගතභාවදීපනෙ මුඛමත්තකමෙව, සබ්බාකාරෙන පන තථාගතොව තථාගතස්ස තථාගතභාවං වණ්ණෙය්‍ය. ඉදඤ්හි තථාගතපදං මහත්ථං, මහාගතිකං, මහාවිසයං, තස්ස අප්පමාදපදස්ස විය තෙපිටකම්පි බුද්ධවචනං යුත්තිතො අත්ථභාවෙන ආහරන්තො ''අතිත්ථෙන ධම්මකථිකො පක්ඛන්දො''ති න වත්තබ්බොති.

තත්ථෙතං වුච්චති –

''යථෙව ලොකෙ පුරිමා මහෙසිනො,
සබ්බඤ්ඤුභාවං මුනයො ඉධාගතා;
තථා අයං සක්‍යමුනීපි ආගතො,
තථාගතො වුච්චති තෙන චක්ඛුමා.

''පහාය කාමාදිමලෙ අසෙසතො,
සමාධිඤාණෙහි යථා ගතා ජිනා;
පුරාතනා සක්‍යමුනී ජුතින්ධරො,
තථා ගතො තෙන තථාගතො මතො.

''තථඤ්ච ධාතායතනාදිලක්ඛණං,
සභාවසාමඤ්ඤවිභාගභෙදතො;
සයම්භුඤාණෙන ජිනොයමාගතො,
තථාගතො වුච්චති සක්‍යපුඞ්ගවො.

''තථානි සච්චානි සමන්තචක්ඛුනා,
තථා ඉදප්පච්චයතා ච සබ්බසො;
අනඤ්ඤනෙය්‍යා නයතො විභාවිතා,
තථා ගතො තෙන ජිනො තථාගතො.

‘‘අනෙකභෙදාසුපි ලොකධාතුසු,
ජිනස්ස රූපායතනාදිගොචරෙ;
විචිත්තභෙදෙ තථමෙව දස්සනං,
තථාගතො තෙන සමන්තලොචනො.

‘‘යතො ච ධම්මං තථමෙව භාසති,
කරොති වාචායනුරූපමත්තනො;
ගුණෙහි ලොකං අභිභුය්‍යිරීයති,
තථාගතො තෙනපි ලොකනායකො.

‘‘තථා පරිඤ්ඤාය තථාය සබ්බසො,
අවෙදි ලොකං පභවං අතික්කමි;
ගතො ච පච්චක්ඛකිරියාය නිබ්බුතිං,
අරියමග්ගඤ්ච ගතො තථාගතො.

‘‘තථා පටිඤ්ඤාය තථාය සබ්බසො,
හිතාය ලොකස්ස යතොයමාගතො;
තථාය නාථො කරුණාය සබ්බදා,
ගතො ච තෙනාපි ජිනො තථාගතො.

‘‘තථානි ඤාණානි යතොයමාගතො,
යථාසභාවං විසයාවබොධතො;
තථාභිජාතිප්පභුතී තථාගතො,
තදත්ථසම්පාදනතො තථාගතො.

‘‘යථාවිධා තෙ පුරිමා මහෙසිනො,
තථාවිධොයම්පි තථා යථාරුචි;
පවත්තවාචා තනුචිත්තභාවතො,
තථාගතො වුච්චති අග්ගපුග්ගලො.

‘‘සම්බොධිසම්භාරවිපක්ඛතො පුරෙ,
ගතං න සංසාරගතම්පි තස්ස වා;
න චත්ථි නාථස්ස භවන්තදස්සිනො,
තථෙහි තස්මා අගතො තථාගතො.

‘‘තථාගතො ධම්මවරො මහෙසිනා,
යථා පහාතබ්බමලං පහීයති;
තථාගතො අරියගණො විනායකො,
තථාගතො තෙන සමඞ්ගිභාවතො’’ති.

අරහන්තං සම්මාසම්බුද්ධන්ති එත්ථ **අරහාති** පදස්ස අත්ථො හෙට්ඨා වුත්තොයෙව. සම්මා සාමඤ්ච සබ්බධම්මානං බුද්ධත්තා **සම්මාසම්බුද්ධං**. යංකිඤ්චි ඤෙය්‍යං නාම, තස්ස සබ්බස්සපි සබ්බාකාරතො අවිපරීතතො සයමෙව අභිසම්බුද්ධත්තාති වුත්තං හොති. ඉමිනාස්ස පරොපදෙසරහිතස්ස සබ්බාකාරෙන සබ්බධම්මාවබොධනසමත්ථස්ස ආකඞ්ඛාපටිබද්ධවුත්තිනො අනාවරණඤාණසඞ්ඛාතස්ස සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණස්ස අධිගමො දස්සිතො.

නනු ච සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණතො අඤ්ඤං අනාවරණං, අඤ්ඤථා ඡ අසාධාරණානි ඤාණානි බුද්ධඤාණානීති වචනං විරුජ්ඣෙය්‍යාති? න විරුජ්ඣති, විසයප්පවත්තිභෙදවසෙන අඤ්ඤෙහි අසාධාරණභාවදස්සනත්ථං එකස්සෙව ඤාණස්ස ද්විධා වුත්තත්තා. එකමෙව හි තං ඤාණං අනවසෙසසඞ්ඛතාසඞ්ඛතසම්මුතිධම්මවිසයතාය සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං, තත්ථ ච ආවරණාභාවතො නිස්සඞ්ගචාරමුපාදාය අනාවරණඤාණන්ති වුත්තං. යථාහ පටිසම්භිදායං –

‘‘සබ්බං සඞ්ඛතාසඞ්ඛතං අනවසෙසං ජානාතීති සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං. තත්ථ ආවරණං නත්ථීති අනාවරණඤාණ’’න්තිආදි (පටි. ම. 1.119).

තස්මා නත්ථි නෙසං අත්ථතො භෙදො, එකන්තෙනෙවෙතං එවමිච්ඡිතබ්බං. අඤ්ඤථා සබ්බඤ්ඤුතානාවරණඤාණානං සාධාරණතා අසබ්බධම්මාරම්මණතා ච ආපජ්ජෙය්‍ය. න හි භගවතො ඤාණස්ස

අණුමත්තම්පි ආවරණං අත්ථි, අනාවරණඤාණස්ස ච අසබ්බධම්මාරම්මණභාවෙ යත්ථ තං න පවත්තති තත්ථාවරණසබ්භාවතො අනාවරණභාවොයෙව න සියා. අථ වා පන හොතු අඤ්ඤමෙව අනාවරණං සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණතො, ඉධ පන සබ්බත්ථ අප්පටිහතවුත්තිතාය අනාවරණඤාණන්ති සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණමෙව අධිප්පෙතං, තස්සෙවාධිගමෙන භගවා සබ්බඤ්ඤූ සබ්බවිදූ සම්මාසම්බුද්ධොති වුච්චති, න සකිංයෙව සබ්බධම්මාවබොධතො. තථා ච වුත්තං පටිසම්භිදායං –

> ‘‘විමොක්ඛන්තිකමෙතං බුද්ධානං භගවන්තානං බොධියා මූලෙ සහ සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණස්ස පටිලාභා සච්ඡිකා පඤ්ඤත්ති යදිදං බුද්ධො’’ති.

සබ්බධම්මාවබොධනසමත්ථඤාණසමධිගමෙන හි භගවතො සන්තානෙ අනවසෙසධම්මෙ පටිවිජ්ඣිතුං සමත්ථතා අහොසීති.

එත්ථාහ – කිං පනිදං ඤාණං පවත්තමානං සකිංයෙව සබ්බස්මිං විසයෙ පවත්තති, උදාහු කමෙනාති? කිඤ්චෙත්ථ – යදි තාව සකිංයෙව සබ්බස්මිං විසයෙ පවත්තති, අතීතානාගතපච්චුප්පන්නඅජ්ඣත්තබහිද්ධාදිභෙදභින්නානං සඞ්ඛතධම්මානං අසඞ්ඛතසම්මුතිධම්මානඤ්ච එකජ්ඣං උපට්ඨානෙ දූරතො චිත්තපටං පෙක්ඛන්තස්ස විය විසයවිභාගෙනාවබොධො න සියා, තථා ච සති ‘‘සබ්බෙ ධම්මා අනත්තා’’ති විපස්සන්තානං අනත්තාකාරෙන විය සබ්බධම්මා අනිරූපිතරූපෙන භගවතො ඤාණස්ස විසයා හොන්තීති ආපජ්ජති. යෙපි ‘‘සබ්බඤෙය්‍යධම්මානං ඨිතලක්ඛණවිසයං විකප්පරහිතං සබ්බකාලං බුද්ධානං ඤාණං පවත්තති, තෙන තෙ සබ්බවිදූති වුච්චන්ති. එවඤ්ච කත්වා –

> ‘‘චරං සමාහිතො නාගො, තිට්ඨන්තොපි සමාහිතො’’ති. –

‘‘ඉදම්පි වචනං සුවුත්තං හොතී’’ති වදන්ති, තෙසම්පි වුත්තදොසානාතිවත්ති, ඨිතලක්ඛණාරම්මණතාය ච අතීතානාගතසම්මුතිධම්මානං තදභාවතො, එකදෙසවිසයමෙව භගවතො ඤාණං සියා. තස්මා සකිංයෙව ඤාණං පවත්තතීති න යුජ්ජති.

අථ කමෙන සබ්බස්මිං විසයෙ ඤාණං පවත්තතීති? එවම්පි න යුජ්ජති. න හි ජාතිභූමිසභාවාදිවසෙන දිසාදෙසකාලාදිවසෙන ච අනෙකභෙදභින්නෙ ඤෙය්‍යෙ කමෙන ගය්හමානෙ තස්ස අනවසෙසපටිවෙධො සම්භවති අපරියන්තභාවතො ඤෙය්‍යස්ස. යෙ පන ‘‘අත්ථස්ස අවිසංවාදනතො ඤෙය්‍යස්ස එකදෙසං පච්චක්ඛං කත්වා සෙසෙපි එවන්ති අධිමුච්චිත්වා වවත්ථාපනෙන සබ්බඤ්ඤූ භගවා, තඤ්ච ඤාණං න අනුමානිකං සංසයාභාවතො. සංසයානුබද්ධඤ්හි ලොකෙ අනුමානඤාණ’’න්ති වදන්ති, තෙසම්පි න යුත්තං. සබ්බස්ස හි අපච්චක්ඛභාවෙ අත්ථස්ස අවිසංවාදනෙන ඤෙය්‍යස්ස එකදෙසං පච්චක්ඛං කත්වා සෙසෙපි එවන්ති අධිමුච්චිත්වා වවත්ථාපනස්ස අසම්භවතො. යඤ්හි තං සෙසං, තං අපච්චක්ඛන්ති. අථ තම්පි පච්චක්ඛං, තස්ස සෙසභාවො පන න සියාති සබ්බමෙතං අකාරණං. කස්මා? අවිසයවිචාරභාවතො. වුත්තඤ්හෙතං භගවතා –

> ‘‘බුද්ධවිසයො, භික්ඛවෙ, අචින්තෙය්‍යො, න චින්තෙතබ්බො; යො චින්තෙය්‍ය, උම්මාදස්ස විඝාතස්ස භාගී අස්සා’’ති (අ. නි. 4.77).

ඉදං පනෙත්ථ සන්නිට්ඨානං – යංකිඤ්චි භගවතා ඤාතුං ඉච්ඡිතං සකලමෙකදෙසො වා, තත්ථ අප්පටිහතවුත්තිතාය පච්චක්ඛතො ඤාණං පවත්තති, නිච්චසමාධානඤ්ච වික්ඛෙපාභාවතො, ඤාතුං ඉච්ඡිතස්ස සකලස්ස අවිසයභාවතො තස්ස ආකඞ්ඛාපටිබද්ධවුත්තිතා න සියා, එකන්තෙනෙව සා ඉච්ඡිතබ්බා ‘‘සබ්බෙ ධම්මා බුද්ධස්ස භගවතො ආවජ්ජනපටිබද්ධා, ආකඞ්ඛාපටිබද්ධා, මනසිකාරපටිබද්ධා, චිත්තුප්පාදපටිබද්ධා’’ති (මහානි. 69; චූළනි. මොඝරාජමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 85) වචනතො. අතීතානාගතවිසයම්පි භගවතො ඤාණං අනුමානාගමනතක්කග්ගහණවිරහිතත්තා පච්චක්ඛමෙව.

නනු ච එතස්මිම්පි පක්ඛෙ යදා සකලං ඤාතුං ඉච්ඡිතං, තදා සකිමෙව සකලවිසයතාය අනිරූපිතරූපෙන භගවතො ඤාණං පවත්තෙය්‍යාති වුත්තදොසානාතිවත්තියෙවාති? න, තස්ස විසොධිතත්තා. විසොධිතො හි සො බුද්ධවිසයො අචින්තෙය්‍යොති. අඤ්ඤථා පචුරජනඤාණසමවුත්තිතාය බුද්ධානං භගවන්තානං ඤාණස්ස අචින්තෙය්‍යතා න සියා, තස්මා සකලධම්මාරම්මණම්පි තං එකධම්මාරම්මණං විය සුවවත්ථාපිතෙයෙව තෙ ධම්මෙ කත්වා පවත්තතීති ඉදමෙත්ථ අචින්තෙය්‍යං. යාවතකං ඤෙය්‍යං, තාවතකං ඤාණං, යාවතකං ඤාණං, තාවතකං ඤෙය්‍යං, ඤෙය්‍යපරියන්තිකං ඤාණං, ඤාණපරියන්තිකං ඤෙය්‍යන්ති එවමෙකජ්ඣං විසුං විසුං සකිං කමෙන ච ඉච්ඡානුරූපං සම්මා සාමඤ්ච සබ්බධම්මානං බුද්ධත්තා සම්මාසම්බුද්ධො භගවා. තං සම්මාසම්බුද්ධං.

ද්වෙ විතක්කාති ද්වෙ සම්මා විතක්කා. තත්ථ විතක්කෙන්ති එතෙන, සයං වා විතක්කෙති, විතක්කනමත්තමෙව වාති විතක්කො. ස්වායං ආරම්මණාභිනිරොපනලක්ඛණො, ආහනනපරියාහනනරසො, ආරම්මණෙ චිත්තස්ස ආනයනපච්චුපට්ඨානො. විසයභෙදෙන පන තං ද්විධා කත්වා වුත්තං ‘‘ද්වෙ විතක්කා’’ති. **සමුදාචරන්තීති** සමං සම්මා ච උද්ධමුද්ධං මරියාදාය චරන්ති. මරියාදත්ථො හි අයමාකාරො, තෙන ච යොගෙන ‘‘තථාගතං අරහන්තං

සම්මාසම්බුද්ධ''න්ති ඉදං සාමිඅත්ථෙ උපයොගවචනං. ඉදං වුත්තං හොති – තථාගතස්ස අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස අත්තනො විසයෙ සමං සම්මා ච අඤ්ඤමඤ්ඤං මරියාදං අනතික්කමන්තා උද්ධමුද්ධං බහුලං අභිණ්හං චරන්ති පවත්තන්තීති.

කො පන නෙසං විසයො, කා වා මරියාදා, කථඤ්ච තං අනතික්කමිත්වා තෙ උද්ධමුද්ධං බහුලං අභිණ්හං නිච්චං පවත්තන්තීති? වුච්චතෙ – ඛෙමවිතක්කො, පවිවෙකවිතක්කොති ඉමෙ ද්වෙ විතක්කායෙව. තෙසු **ඛෙමවිතක්කො** තාව භගවතො විසෙසෙන කරුණාසම්පයුත්තො, මෙත්තාමුදිතාසම්පයුත්තොපි ලබ්භතෙව, තස්මා සො මහාකරුණාසමාපත්තියා මෙත්තාදිසමාපත්තියා ච පුබ්බඞ්ගමො සම්පයුත්තො ච වෙදිතබ්බො. **පවිවෙකවිතක්කො** පන ඵලසමාපත්තියා පුබ්බඞ්ගමො සම්පයුත්තො ච, දිබ්බවිහාරාදිවසෙනාපි ලබ්භතෙව. ඉති නෙසං විතක්කො විසයො, තස්මා එකස්මිං සන්තානෙ බහුලං පවත්තමානානම්පි කාලෙන කාලං සවිසයස්මිංයෙව චරණතො නත්ථි මරියාදා, න සඞ්කරෙන වුත්ති.

තත්ථ ඛෙමවිතක්කො භගවතො කරුණොක්කමනාදිනා විභාවෙතබ්බො, පවිවෙකවිතක්කො සමාපත්තීහි. තත්‍රායං විභාවනා – ''අයං ලොකො සන්තාපජාතො දුක්ඛපරෙතො''තිආදිනා රාගග්ගිආදීහි ලොකසන්නිවාසස්ස ආදිත්තතාදිආකාරදස්සනෙහි මහාකරුණාසමාපත්තියා පුබ්බභාගෙ , සමාපත්තියම්පි පඨමජ්ඣානවසෙන වත්තබ්බො. වුත්තඤ්හෙතං (පටි. ම. 1.117-118) –

''බහූහි ආකාරෙහි පස්සන්තානං බුද්ධානං භගවන්තානං සත්තෙසු මහාකරුණා ඔක්කමති, ආදිත්තො ලොකසන්නිවාසොති පස්සන්තානං බුද්ධානං භගවන්තානං සත්තෙසු මහාකරුණා ඔක්කමති. උය්‍යුත්තො, පයාතො, කුම්මග්ගපටිපන්නො, උපනීයති ලොකො අද්ධුවො, අතාණො ලොකො අනභිස්සරො, අස්සකො ලොකො, සබ්බං පහාය ගමනීයං, ඌනො ලොකො අතිත්තො තණ්හාදාසො.

''අතායනො ලොකසන්නිවාසො, අලෙණො, අසරණො, අසරණීභූතො, උද්ධතො ලොකො අවූපසන්තො, සසල්ලො ලොකසන්නිවාසො විද්ධො පුථුසල්ලෙහි, අවිජ්ජන්ධකාරාවරණො කිලෙසපඤ්ජරපරික්ඛිත්තො, අවිජ්ජාගතො ලොකසන්නිවාසො අණ්ඩභූතො පරියොනද්ධො තන්තාකුලකජාතො කුලාගුණ්ඨිකජාතො මුඤ්ජපබ්බජභූතො අපායං දුග්ගතිං විනිපාතං සංසාරං නාතිවත්තතීති පස්සන්තානං, අවිජ්ජාවිසදොසසංලිත්තො කිලෙසකලලීභූතො, රාගදොසමොහජටාජටිතො.

''තණ්හාසඞ්ඝාටපටිමුක්කො, තණ්හාජාලෙන ඔත්ථටො, තණ්හාසොතෙන වුය්හති, තණ්හාසංයොජනෙන සංයුත්තො, තණ්හානුසයෙන අනුසටො, තණ්හාසන්තාපෙන සන්තප්පති, තණ්හාපරිළාහෙන පරිඩය්හති.

''දිට්ඨිසඞ්ඝාටපටිමුක්කො, දිට්ඨිජාලෙන ඔත්ථටො, දිට්ඨිසොතෙන වුය්හති, දිට්ඨිසංයොජනෙන සංයුත්තො, දිට්ඨානුසයෙන අනුසටො, දිට්ඨිසන්තාපෙන සන්තප්පති, දිට්ඨිපරිළාහෙන පරිඩය්හති.

''ජාතියා අනුගතො, ජරාය අනුසටො, බ්‍යාධිනා අභිභූතො, මරණෙන අබ්භාහතො, දුක්ඛෙ පතිට්ඨිතො.

''තණ්හාය ඔඩ්ඩිතො, ජරාපාකාරපරික්ඛිත්තො, මච්චුපාසපරික්ඛිත්තො, මහාබන්ධනබද්ධො, ලොකසන්නිවාසො, රාගබන්ධනෙන, දොසමොහබන්ධනෙන, මානදිට්ඨිකිලෙසදුච්චරිතබන්ධනෙන බද්ධො, මහාසම්බාධපටිපන්නො, මහාපලිබොධෙන පලිබුද්ධො, මහාපපාතෙ පතිතො, මහාකන්තාරපටිපන්නො, මහාසංසාරපටිපන්නො, මහාවිදුග්ගෙ සම්පරිවත්තති, මහාපලිපෙ පලිපන්නො.

''අබ්භාහතො ලොකසන්නිවාසො, ආදිත්තො ලොකසන්නිවාසො රාගග්ගිනා, දොසග්ගිනා, මොහග්ගිනා ජාතියා…පෙ…. උපායාසෙහි, උන්නීතකො ලොකසන්නිවාසො හඤ්ඤති නිච්චමතාණො පත්තදණ්ඩො තක්කරො, වජ්ජබන්ධනබද්ධො ආඝාතනපච්චුපට්ඨිතො, අනාථො ලොකසන්නිවාසො පරමකාරුඤ්ඤතං පත්තො, දුක්ඛාභිතුන්නො චිරරත්තපීළිතො, නිච්චගධිතො නිච්චපිපාසිතො.

''අන්ධො, අචක්ඛුකො, හතනෙත්තො, අපරිණායකො, විපථපක්ඛන්දො, අඤ්ජසාපරද්ධො, මහොඝපක්ඛන්දො.

''ද්වීහි දිට්ඨිගතෙහි පරියුට්ඨිතො, තීහි දුච්චරිතෙහි විප්පටිපන්නො, චතූහි යොගෙහි යොජිතො, චතූහි ගන්ථෙහි ගන්ථිතො, චතූහි උපාදානෙහි උපාදියති, පඤ්චගතිසමාරුළ්හො, පඤ්චහි කාමගුණෙහි රජ්ජති, පඤ්චහි නීවරණෙහි ඔත්ථටො, ඡහි විවාදමූලෙහි විවදති, ඡහි තණ්හාකායෙහි රජ්ජති, ඡහි දිට්ඨිගතෙහි පරියුට්ඨිතො, සත්තහි අනුසයෙහි අනුසටො, සත්තහි සංයොජනෙහි සංයුත්තො, සත්තහි මානෙහි උන්නතො, අට්ඨහි ලොකධම්මෙහි සම්පරිවත්තති, අට්ඨහි මිච්ඡත්තෙහි නියතො, අට්ඨහි පුරිසදොසෙහි දුස්සති, නවහි ආඝාතවත්ථූහි ආඝාතිතො, නවහි මානෙහි උන්නතො, නවහි තණ්හාමූලකෙහි ධම්මෙහි රජ්ජති, දසහි කිලෙසවත්ථූහි කිලිස්සති, දසහි ආඝාතවත්ථූහි ආඝාතිතො, දසහි අකුසලකම්මපථෙහි සමන්නාගතො, දසහි

සංයොජනෙහි සංයුත්තො, දසහි මිච්ඡත්තෙහි නියතො, දසවත්ථුකාය දිට්ඨියා සමන්නාගතො, දසවත්ථුකාය අන්තග්ගාහිකාය දිට්ඨියා සමන්නාගතො, අට්ඨසතතණ්හාපපඤ්චෙහි පපඤ්චිතො, ද්වාසට්ඨියා දිට්ඨිගතෙහි පරියුට්ඨිතො ලොකසන්නිවාසොති සම්පස්සන්තානං බුද්ධානං භගවන්තානං සත්තෙසු මහාකරුණා ඔක්කමති.

''අහඤ්චම්හි තිණ්ණො, ලොකො ච අතිණ්ණො. අහඤ්චම්හි මුත්තො, ලොකො ච අමුත්තො. අහඤ්චම්හි දන්තො, ලොකො ච අදන්තො. අහඤ්චම්හි සන්තො, ලොකො ච අසන්තො. අහඤ්චම්හි අස්සත්ථො, ලොකො ච අනස්සත්ථො. අහඤ්චම්හි පරිනිබ්බුතො, ලොකො ච අපරිනිබ්බුතො. පහොමි ඛ්වාහං තිණ්ණො තාරෙතුං, මුත්තො මොචෙතුං, දන්තො දමෙතුං, සන්තො සමෙතුං , අස්සත්ථො අස්සාසෙතුං, පරිනිබ්බුතො පරෙ ච පරිනිබ්බාපෙතුන්ති පස්සන්තානං බුද්ධානං භගවන්තානං සත්තෙසු මහාකරුණා ඔක්කමති''ති (පටි. ම. 1.117-118).

ඉමිනාව නයෙන භගවතො සත්තෙසු මෙත්තාඔක්කමනඤ්ච විභාවෙතබ්බං. කරුණාවිසයස්ස හි දුක්ඛස්ස පටිපක්ඛභූතං සුඛං සත්තෙසු උපසංහරන්තී මෙත්තාපි පවත්තතීති ඉධ අබ්‍යාපාදඅවිහිංසාවිතක්කා ඛෙමවිතක්කො. පවිවෙකවිතක්කො පන නෙක්ඛම්මවිතක්කොයෙව, තස්ස දිබ්බවිහාරඅරියවිහාරෙසු පුබ්බභාගස්ස පඨමජ්ඣානස්ස පච්චවෙක්ඛණාය ච වසෙන පවත්ති වෙදිතබ්බා. තත්ථ යෙ තෙ භගවතො දෙවසිකං වළඤ්ජනකවසෙන චතුවීසතිකොටිසතසහස්සසඞ්ඛා සමාපත්තිවිහාරා, යෙසං පුරෙචරණභාවෙන පවත්තං සමාධිචරියානුගතං ඤාණචරියානුගතං ඤාණං චතුවීසතිකොටිසතසහස්සසමාපත්තිසඤ්චාරිමහාවජිරඤාණන්ති වුච්චති, තෙසං වසෙන භගවතො පවිවෙකවිතක්කස්ස බහුලං පවත්ති වෙදිතබ්බා. අයඤ්ච අත්ථො මහාසච්චකසුත්තෙනපි වෙදිතබ්බො. වුත්තඤ්හි තත්ථ භගවතා –

''සො ඛො අහං, අග්ගිවෙස්සන, තස්මිංයෙව පුරිමස්මිං සමාධිනිමිත්තෙ අජ්ඣත්තමෙව චිත්තං සණ්ඨපෙමි, සන්නිසාදෙමි, යෙන සුදං නිච්චකප්පං විහරාමී''ති (ම. නි. 1.387).

ඉදඤ්හි භගවා ''සමණො ගොතමො අභිරූපො පාසාදිකො සුඵුසිතං දන්තාවරණං, ජිව්හා තනුකා, මධුරං වචනං, තෙන පරිසං රඤ්ජෙන්තො මඤ්ඤෙ විචරති, චිත්තෙ පනස්ස එකග්ගතා නත්ථී, යො එවං සඤ්ඤත්තිබහුලො චරතී''ති සච්චකෙන නිගණ්ඨපුත්තෙන විතක්කිතෙ අවස්සං සහොඪං චොරං ගණ්හන්තො විය ''න අග්ගිවෙස්සන තථාගතො පරිසං රඤ්ජෙන්තො සඤ්ඤත්තිබහුලො විචරති, චක්කවාළපරියන්තායපි පරිසාය ධම්මං දෙසෙති, අසල්ලීනො අනුපලිත්තො එකත්තං එකවිහාරිසුඤ්ඤතාඵලසමාපත්තිඵලං අනුයුත්තො''ති දස්සෙතුං ආහරි.

භගවා හි යස්මිං ඛණෙ පරිසා සාධුකාරං දෙති, ධම්මං වා පච්චවෙක්ඛති, තස්මිං ඛණෙ පුබ්බභාගෙන කාලං පරිච්ඡින්දිත්වා ඵලසමාපත්තිං අස්සාසවාරෙ පස්සාසවාරෙ සමාපජ්ජති, සාධුකාරසද්දනිග්ඝොසෙ අවිච්ඡින්නෙයෙව ධම්මපච්චවෙක්ඛණාය ච පරියොසානෙ සමාපත්තිතො වුට්ඨාය ඨිතට්ඨානතො පට්ඨාය ධම්මං දෙසෙති. බුද්ධානඤ්හි භවඞ්ගපරිවාසො ලහුකො, අස්සාසවාරෙ පස්සාසවාරෙ සමාපත්තියො සමාපජ්ජන්ති. එවං යථාවුත්තසමාපත්තීනං සපුබ්බභාගානං වසෙන භගවතො ඛෙමවිතක්කස්ස පවිවෙකවිතක්කස්ස ච බහුලප්පවත්ති වෙදිතබ්බා.

තත්ථ යස්ස බ්‍යාපාදවිහිංසාවිතක්කාදිසංකිලෙසප්පහානස්ස අබ්‍යාපාදවිතක්කස්ස අවිහිංසාවිතක්කස්ස ච ආනුභාවෙන කුතොචිපි භයාභාවතො තංසමඞ්ගී ඛෙමප්පත්තො ච විහරති, තතො ච සබ්බස්සපි සබ්බදාපි ඛෙමමෙව හොති අභයමෙව. තස්මා දුවිධොපි උභයෙසං ඛෙමඞ්කරොති **ඛෙමවිතක්කො.** යස්ස පන කාමවිතක්කාදිසංකිලෙසපහානස්ස නෙක්ඛම්මවිතක්කස්ස ආනුභාවෙන කායවිවෙකො, චිත්තවිවෙකො, උපධිවිවෙකොති තිවිධො; තදඞ්ගවිවෙකො, වික්ඛම්භනවිවෙකො, සමුච්ඡෙදවිවෙකො, පටිප්පස්සද්ධිවිවෙකො, නිස්සරණවිවෙකොති පඤ්චවිධො ච විවෙකො පාරිපූරිං ගච්ඡති. සො යථාරහං ආරම්මණතො සම්පයොගතො ච පවිවෙකසහගතො විතක්කොති **පවිවෙකවිතක්කො.** එතෙ ච ද්වෙ විතක්කා එවං විභත්තවිසයාපි සමානා ආදිකම්මිකානං අඤ්ඤමඤ්ඤූපකාරාය සම්භවන්ති. යථා හි ඛෙමවිතක්කස්ස පවිවෙකවිතක්කො අනුප්පන්නස්ස උප්පාදාය උප්පන්නස්ස භියොභාවාය වෙපුල්ලාය හොති, එවං පවිවෙකවිතක්කස්සපි ඛෙමවිතක්කො. න හි වූපකට්ඨකායචිත්තානමන්තරෙන මෙත්තාවිහාරාදයො සම්භවන්ති බ්‍යාපාදාදිප්පහානෙන ච විනා චිත්තවිවෙකාදීනං අසම්භවොයෙවාති අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස බහූපකාරා එතෙ ධම්මා දට්ඨබ්බා. භගවතො පන සබ්බසො පහීනසංකිලෙසස්ස ලොකහිතත්ථාය එවං ඛෙමවිතක්කො ච පවිවෙකවිතක්කො ච අස්සාසවාරමත්තෙපි හිතසුඛමාවහන්තියෙවාති. ඛෙමො ච විතක්කො පවිවෙකො ච විතක්කොති සම්බන්ධිතබ්බං.

එවං උද්දිට්ඨෙ ද්වෙ විතක්කෙ නිද්දිසිතුං **''අබ්‍යාපජ්ඣාරාමො''**තිආදිමාහ. තත්ථ අබ්‍යාපජ්ඣනං කස්සචි අදුක්ඛනං අබ්‍යාපජ්ඣො, සො ආරමිතබ්බතො ආරාමො එතස්සාති අබ්‍යාපජ්ඣාරාමො. අබ්‍යාපජ්ඣෙ රතො සෙවනවසෙන නිරතොති **අබ්‍යාපජ්ඣරතො. එසෙවා**ති එසො එව. **ඉරියායා**ති කිරියාය, කායවචීපයොගෙනාති අත්ථො. **න කඤ්චි බ්‍යාබාධෙමී**ති හීනාදීසු කඤ්චිපි සත්තං තණ්හාතසාදියොගතො තසං වා තදභාවතො පහීනසබ්බකිලෙසවිප්ඵන්දිතත්තා ථාවරං වා න බාධෙමි න දුක්ඛාපෙමි. කරුණජ්ඣාසයො භගවා මහාකරුණාසමාපත්තිබහුලො අත්තනො පරමරුචිතකරුණජ්ඣාසයානුරූපමෙවමාහ. තෙන අවිහිංසාවිතක්කං අබ්‍යාපාදවිතක්කඤ්ච දස්සෙති. ඉදං වුත්තං හොති – 'අහං ඉමාය ඉරියාය ඉමාය පටිපත්තියා එවං සම්මා පටිපජ්ජන්තො එවං සමාපත්තිවිහාරෙහි විහරන්තො එවං පුඤ්ඤක්ඛෙත්තභාවෙන සත්තානං සක්කාරගරුකාරමානනවන්දනපූජනානි

අධිවාසෙන්තො සත්තෙසු න කඤ්චි බ්‍යාබාධෙමි, අපිච ඛො දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකපරමත්ථප්පභෙදං හිතසුඛමෙව නෙසං පරිබ්‍රූහෙමී’ති.

යං අකුසලං, තං පහීනන්ති යං දියඩ්ඪකිලෙසසහස්සභෙදං අඤ්ඤඤ්ච තංසම්පයුත්තං අනන්තප්පභෙදං අකුසලං, තං සබ්බං බොධිමූලෙයෙව මය්හං පහීනං සමූහතන්ති. ඉමිනා පවිවෙකෙසු මුද්ධභූතෙන සද්ධිං නිස්සරණවිවෙකෙන සමුච්ඡෙදප්පටිප්පස්සද්ධිවිවෙකෙ දස්සෙති. කෙචි පනෙත්ථ තදඞ්ගවික්ඛම්භනවිවෙකෙපි උද්ධරන්ති . ආගමනීයපටිපදාය හි සද්ධිං භගවතා අත්තනො කිලෙසක්ඛයො ඉධ වුත්තොති.

ඉති භගවා අපරිමිතකප්පපරිචිත්තං අත්තනො පවිවෙකජ්ඣාසයං සද්ධිං නිස්සරණජ්ඣාසයෙන ඉදානි මත්ථකං පාපෙත්වා ඨිතො තමජ්ඣාසයං ඵලසමාපත්තිං සමාපජ්ජිත්වා අත්තනො කිලෙසප්පහානපච්චවෙක්ඛණමුඛෙන විභාවෙති. යදත්ථං පනෙත්ථ සත්ථා ඉමෙ ද්වෙ විතක්කෙ උද්ධරි, ඉදානි තමත්ථං දස්සෙන්තො **“තස්මාතිහ, භික්ඛවෙ”**තිආදිමාහ. භගවා හි ඉමස්ස විතක්කද්වයස්ස අත්තනො බහුලසමුදාචාරදස්සනමුඛෙනෙව තත්ථ භික්ඛූ නිවෙසෙතුං ඉමං දෙසනං ආරභි.

තත්ථ **තස්මාති** යස්මා අබ්‍යාපජ්ඣපවිවෙකාභිරතස්ස මෙ ඛෙමපවිවෙකවිතක්කායෙව බහුලං පවත්තන්ති, තස්මා. **තිහාති** නිපාතමත්තං. **අබ්‍යාපජ්ඣාරාමා විහරථාති** සබ්බසත්තෙසු මෙත්තාවිහාරෙන කරුණාවිහාරෙ න ච අභිරමන්තා විහරථ. තෙන බ්‍යාපාදස්ස තදෙකට්ඨකිලෙසානඤ්ච දූරීකරණමාහ. **තෙසං වොති** එත්ථ **වොති** නිපාතමත්තං. **පවිවෙකාරාමා විහරථාති** කායාදිවිවෙකඤ්චෙව තදඞ්ගාදිවිවෙකඤ්චාති සබ්බවිවෙකෙ ආරමිතබ්බට්ඨානං කත්වා විහරථ. **ඉමාය මයන්තිආදි** යථා නෙසං ඛෙමවිතක්කස්ස පවත්තනාකාරදස්සනං, එවං **කිං අකුසලන්තිආදි** පවිවෙකවිතක්කස්ස පවත්තනාකාරදස්සනං. තත්ථ යථා අනවජ්ජධම්මෙ පරිපූරෙතුකාමෙන කිංකුසලගවෙසිනා හුත්වා කුසලධම්මපරියෙසනා කාතබ්බාව, සාවජ්ජධම්මෙ පජහිතුකාමෙනාපි අකුසලපරියෙසනා කාතබ්බාති ආහ **“කිං අකුසල”**න්තිආදි. අභිඤ්ඤාපුබ්බිකා හි පරිඤ්ඤාපහානසච්ඡිකිරියාභාවනා. තත්ථ **කිං අකුසලන්ති** අකුසලං නාම කිං, සභාවතො කිමස්ස ලක්ඛණං, කානි වා රසපච්චුපට්ඨානපදට්ඨානානීති අකුසලස්ස සභාවකිච්චාදිතො පච්චවෙක්ඛණවිධිං දස්සෙති. ආදිකම්මිකවසෙන චෙස විතක්කො ආගතො, **කිං අප්පහීනං කිං පජහාමාති** ඉදං පදද්වයං සෙක්ඛවසෙන. තස්මා **කිං අප්පහීනන්ති** කාමරාගසංයොජනාදීසු අකුසලෙසු කිං අකුසලං අම්හාකං මග්ගෙන අසමුච්ඡින්නං? **කිං පජහාමාති** කිං අකුසලං සමුග්ඝාතෙම? අථ වා **කිං පජහාමාති** වීතික්කමපරියුට්ඨානානුසයෙසු කිං විභාගං අකුසලං ඉදානි මයං පජහාමාති අත්ථො. කෙචි පන ‘‘කිං අප්පහීන’’න්ති පඨන්ති. තෙසං දිට්ඨිසංයොජනාදිවසෙන අනෙකභෙදෙසු අකුසලෙසු කිං කතමං අකුසලං, කෙන කතමෙන පකාරෙන, කතමෙන වා මග්ගෙන අම්හාකං අප්පහීනන්ති වුත්තං හොති. සෙසං වුත්තනයමෙව.

ගාථාසු **බුද්ධන්ති** චතුන්නං අරියසච්චානං අවිපරීතං සයම්භුඤාණෙන බුද්ධත්තා පටිවිද්ධත්තා බුද්ධං සච්චවිනිමුත්තස්ස ඤෙය්‍යස්ස අභාවතො. තථා හි වුත්තං –

> ‘‘අභිඤ්ඤෙය්‍යං අභිඤ්ඤාතං, භාවෙතබ්බඤ්ච භාවිතං;
> පහාතබ්බං පහීනං මෙ, තස්මා බුද්ධොස්මි බ්‍රාහ්මණා’’ති. (සු. නි. 563; ම. නි. 2.399);

ඨපෙත්වා මහාබොධිසත්තං අඤ්ඤෙහි සහිතුං වහිතුං අසක්කුණෙය්‍යත්තා අසය්හස්ස සකලස්ස බොධිසම්භාරස්ස මහාකරුණාධිකාරස්ස ච සහනතො වහනතො, තථා අඤ්ඤෙහි සහිතුං අභිභවිතුං දුක්කරත්තා අසය්හානං පඤ්චන්නං මාරානං සහනතො අභිභවනතො, ආසයානුසයචරියාධිමුත්තිආදිවිභාගාවබොධෙන යථාරහං වෙනෙය්‍යානං දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකපරමත්ථෙහි අනුසාසනසඞ්ඛාතස්ස අඤ්ඤෙහි අසය්හස්ස බුද්ධකිච්චස්ස සහනතො වහනතො, තත්ථ වා සාධුකාරිභාවතො **අසය්හසාහිනං. සමුදාචරන්ති** නන්ති එත්ථ **නන්ති** නිපාතමත්තං, නං තථාගතන්ති වා අත්ථො.

සකපරසන්තානෙසු තමසඞ්ඛාතං මොහන්ධකාරං නුදි ඛිපීති **තමොනුදො.** පාරං නිබ්බානං ගතොති **පාරගතො.** අථ වා ‘‘මුත්තො මොචෙය්‍ය’’න්තිආදිනා නයෙන පවත්තිතස්ස මහාභිනීහාරස්ස සකලස්ස වා සංසාරදුක්ඛස්ස සබ්බඤ්ඤුගුණානං පාරං පරියන්තං ගතොති **පාරගතො,** තං තමොනුදං පාරගතං. තතො එව **පත්තිපත්තං** බුද්ධං, සීලාදිං දසබලඤාණාදිඤ්ච සම්මාසම්බුද්ධෙහි පත්තබ්බං සබ්බං පත්තන්ති අත්ථො. **වසිමන්ති** ඣානාදීසු ආකඞ්ඛාපටිබද්ධො පරමො ආවජ්ජනාදිවසිභාවො, අරියිද්ධිසඞ්ඛාතො අනඤ්ඤසාධාරණො චිත්තවසිභාවො ච අස්ස අත්ථීති **වසිමා,** තං වසිමං, වසිනන්ති අත්ථො. සබ්බෙසං කාමාසවාදීනං අභාවෙන **අනාසවං.** කායවිසමාදිකස්ස විසමස්ස වන්තත්තා වා විසසඞ්ඛාතං සබ්බං කිලෙසමලං තරිත්වා වා විසං සකලවට්ටදුක්ඛං සයං තරිත්වා තාරණතො **විසන්තරො** තං විසන්තරං. තණ්හක්ඛයෙ අරහත්තඵලෙ නිබ්බානෙ වා **විමුත්තං,** උභයම්හි ගමනතො මොනසඞ්ඛාතෙන ඤාණෙන කායමොනෙය්‍යාදීහි වා සාතිසයං සමන්නාගතත්තා **මුනිං. මුනීති** හි අගාරියමුනි, අනගාරියමුනි, සෙක්ඛමුනි, අසෙක්ඛමුනි, පච්චෙකමුනි, මුනිමුනීති අනෙකවිධා මුනයො. තත්ථ ගිහී ආගතඵලො විඤ්ඤාතසාසනො අගාරියමුනි, තථාරූපො පබ්බජිතො අනගාරියමුනි, සත්ත සෙක්ඛා සෙක්ඛමුනි, ඛීණාසවො අසෙක්ඛමුනි, පච්චෙකබුද්ධො පච්චෙකමුනි, සම්මාසම්බුද්ධො මුනිමුනීති. අයමෙව ඉධාධිප්පෙතො. ආයතිං පුනබ්භවාභාවතො අන්තිමං, පච්ඡිමං දෙහං කායං ධාරෙතීති **අන්තිමදෙහධාරී,** තං අන්තිමදෙහධාරිං. කිලෙසමාරාදීනං සම්මදෙව පරිච්චත්තත්තා **මාරඤ්ජහං.**

තතො එව ජරාහෙතුසමුච්ඡෙදතො අනුපාදිසෙසනිබ්බානප්පත්තිවසෙන පාකටජරාදිසබ්බජරාය **පාරගූ**. ජරාසීසෙන චෙත්ථ ජාතිමරණසොකාදීනං පාරගමනං වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. තං එවංභූතං තථාගතං ද්වෙ විතක්කා සමුදාචරන්තීති බ්‍රූමීති සම්බන්ධො.

ඉති භගවා පඨමගාථාය විතක්කද්වයං උද්දිසිත්වා තතො දුතියගාථාය පවිවෙකවිතක්කං දස්සෙත්වා ඉදානි ඛෙමවිතක්කං දස්සෙතුං **"සෙලෙ යථා"**ති තතියගාථමාහ. තත්ථ **සෙලෙ යථා පබ්බතමුද්ධනිට්ඨිතොති** සෙලෙ සිලාමයෙ එකග්ඝනපබ්බතමුද්ධනි යථා ඨිතො. න හි තත්ථ ඨිතස්ස උද්ධං ගීවුක්ඛිපනපසාරණාදිකිච්චං අත්ථි. **තථූපමන්ති** තප්පටිභාගං සෙලපබ්බතූපමං. අයං පනෙත්ථ සඞ්ඛෙපත්ථො – යථා සෙලපබ්බතමුද්ධනි ඨිතො චක්ඛුමා පුරිසො සමන්තතො ජනතං පස්සෙය්‍ය, එවමෙව සුමෙධො, සුන්දරපඤ්ඤො සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණෙන සමන්තචක්ඛු භගවා ධම්මමයං පඤ්ඤාමයං පාසාදමාරුය්හ සයං අපෙතසොකො සොකාවතිණ්ණං ජාතිජරාභිභූතඤ්ච ජනතං සත්තකායං අවෙක්ඛති උපධාරයති උපපරික්ඛති. අයං පනෙත්ථ අධිප්පායො – යථා හි පබ්බතපාදෙ සමන්තා මහන්තං ඛෙත්තං කත්වා තත්ථ කෙදාරපාළීසු කුටියො කත්වා රත්තිං අග්ගිං ජාලෙය්‍යුං, චතුරඞ්ගසමන්නාගතඤ්ච අන්ධකාරං භවෙය්‍ය, අථස්ස පබ්බතස්ස මත්ථකෙ ඨත්වා චක්ඛුමතො පුරිසස්ස භූමිප්පදෙසං ඔලොකයතො නෙව ඛෙත්තං, න කෙදාරපාළියො, න කුටියො, න තත්ථ සයිතමනුස්සා පඤ්ඤායෙය්‍යුං, කුටීසු පන අග්ගිජාලමත්තමෙව පඤ්ඤායෙය්‍ය, එවං ධම්මමයං පාසාදමාරුය්හ සත්තකායං ඔලොකයතො තථාගතස්ස යෙ තෙ අකතකල්‍යාණා සත්තා, තෙ එකවිහාරෙ දක්ඛිණපස්සෙ නිසින්නාපි බුද්ධඤාණස්ස ආපාථං නාගච්ඡන්ති, රත්තිං ඛිත්තසරා විය හොන්ති. යෙ පන කතකල්‍යාණා වෙනෙය්‍යපුග්ගලා, තෙ එවස්ස දූරෙපි ඨිතා ආපාථං ආගච්ඡන්ති, සො අග්ගි විය හිමවන්තපබ්බතො විය ච වුත්තම්පි චෙතං –

> "දූරෙ සන්තො පකාසෙන්ති, හිමවන්තොව පබ්බතො;
> අසන්තෙත්ථ න දිස්සන්ති, රත්තිං ඛිත්තා යථා සරා"ති. (ධ. ප. 304; නෙත්ති. 11);

එවමෙතස්මිං සුත්තෙ ගාථාසු ච භගවා අත්තානං පරං විය කත්වා දස්සෙසි.

පඨමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. දෙසනාසුත්තවණ්ණනා

39. දුතියෙ **පරියායෙනාති** එත්ථ **පරියාය**-සද්දො "මධුපිණ්ඩිකපරියායොත්වෙව නං ධාරෙහී"තිආදීසු (ම. නි. 1.205) දෙසනායං ආගතො. "අත්ථි ඛ්වෙස , බ්‍රාහ්මණ, පරියායො, යෙන මං පරියායෙන සම්මා වදමානො වදෙය්‍ය – අකිරියවාදො සමණො ගොතමො"තිආදීසු (පාරා. 5; අ. නි. 8.11) කාරණෙ. "කස්ස නු ඛො, ආනන්ද, අජ්ජ පරියායො භික්ඛුනියො ඔවදිතු"න්තිආදීසු (ම. නි. 3.398) වාරෙ. ඉධ පන වාරෙපි කාරණෙපි වට්ටති, තස්මා, භික්ඛවෙ, තථාගතස්ස ද්වෙ ධම්මදෙසනා යථාරහං කාරණෙන භවන්ති, වාරෙන වාති අයමෙත්ථ අත්ථො. භගවා හි වෙනෙය්‍යජ්ඣාසයානුරූපං කදාචි "ඉමෙ ධම්මා කුසලා, ඉමෙ, ධම්මා අකුසලා. ඉමෙ ධම්මා සාවජ්ජා, ඉමෙ ධම්මා අනවජ්ජා. ඉමෙ සෙවිතබ්බා, ඉමෙ න සෙවිතබ්බා"තිආදිනා කුසලාකුසලධම්මෙ විභජන්තො කුසලධම්මෙහි අකුසලධම්මෙ අසඞ්කරතො පඤ්ඤාපෙන්තො **"පාපං පාපකතො පස්සථා"**ති ධම්මං දෙසෙති. කදාචි "පාණාතිපාතො, භික්ඛවෙ, ආසෙවිතො භාවිතො බහුලීකතො නිරයසංවත්තනිකො තිරච්ඡානයොනිසංවත්තනිකො පෙත්තිවිසයසංවත්තනිකො, යො සබ්බලහුකො පාණාතිපාතො, සො අප්පායුකසංවත්තනිකො"තිආදිනා (අ. නි. 8.40) ආදීනවං පකාසෙන්තො පාපතො නිබ්බිදාදීහි නියොජෙන්තො **"නිබ්බින්දථ විරජ්ජථා"**ති ධම්මං දෙසෙති.

භවන්තීති හොන්ති පවත්තන්ති. **පාපං පාපකතො පස්සථාති** සබ්බං පාපධම්මං දිට්ඨෙව ධම්මෙ ආයතිඤ්ච අහිතදුක්ඛාවහතො ලාමකතො පස්සථ. **තත්ථ නිබ්බින්දථාති** තස්මිං පාපධම්මෙ "අච්චන්තහීනභාවතො ලාමකට්ඨෙන පාපං, අකොසල්ලසම්භූතට්ඨෙන අකුසලං, පකතිපභස්සරස්ස පසන්නස්ස ච චිත්තස්ස පභස්සරාදිභාවවිනාසනතො සංකිලෙසිකං, පුනප්පුනං භවදුක්ඛනිබ්බත්තනතො පොනොබ්භවිකං, සභෙව දරථෙහි පරිළාහෙහි වත්තනතො සදරථං, දුක්ඛස්සෙව විපච්චනතො දුක්ඛවිපාකං, අපරිමාණම්පි කාලං අනාගතෙ ජාතිජරාමරණනිබ්බත්තනතො ආයතිං ජාතිජරාමරණියං, සබ්බහිතසුඛවිද්ධංසනසමත්ථ"න්තිආදිනා නයෙන නානාවිධෙ ආදීනවෙ, තස්ස ච පහානෙ ආනිසංසෙ සම්මපඤ්ඤාය පස්සන්තා නිබ්බින්දථ නිබ්බෙදං ආපජ්ජථ. නිබ්බින්දන්තා ච විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා අරියමග්ගාධිගමෙන පාපතො විරජ්ජථ චෙව විමුච්චථ ච. මග්ගෙන වා සමුච්ඡෙදවිරාගවසෙන විරජ්ජථ, තතො ඵලෙන පටිප්පස්සද්ධිවිමුත්තිවසෙන විමුච්චථ. අථ වා **පාපන්ති** ලාමකතො පාපං. කිං වුත්තං හොති? යං අනිච්චදුක්ඛාදිභාවෙන කුච්ඡිතං අරියෙහි ජිගුච්ඡනීයං වට්ටදුක්ඛං පාපෙතීති පාපං. කිං පන තං? තෙභූමකධම්මජාතං . යථාවුත්තෙන අත්ථෙන පාපකතො දිස්වා තත්ථ අනිච්චතො, දුක්ඛතො, රොගතො, ගණ්ඩතො, සල්ලතො, අඝතො, ආබාධතොතිආදිනා විපස්සනං වඩ්ඪෙන්තා නිබ්බින්දථ. **අයං දුතියාති** යථාවතො අභිතානත්ථවිභාවනං පඨමං උපාදාය තතො විවෙචනං අයං දුතියා ධම්මදෙසනා.

ගාථාසු **බුද්ධස්සාති** සබ්බඤ්ඤුබුද්ධස්ස. **සබ්බභූතානුකම්පිනොති** සබ්බෙපි සත්තෙ මහාකරුණාය අනුකම්පනසභාවස්ස. **පරියායවචනන්ති** පරියායෙන කථනං දෙසනං. **පස්සාති** පරිසං ආලපති, පරිසජෙට්ඨකං වා

සන්ධාය වුත්තං. කෙචි පනාහු ''අත්තානමෙව සන්ධාය භගවා 'පස්සා'ති අවොචා''ති. **තත්ථා**ති තස්මිං පාපකෙ **විරජ්ජථ** රාගං පජහථාති අත්ථො. සෙසං වුත්තනයමෙව.

දුතියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. විජ්ජාසුත්තවණ්ණනා

40. තතියෙ **පුබ්බඞ්ගමා**ති සහජාතවසෙන, උපනිස්සයවසෙන චාති ද්වීහි ආකාරෙහි පුබ්බඞ්ගමා පුරස්සරා පධානකාරණං. න හි අවිජ්ජාය විනා අකුසලුප්පත්ති අත්ථි. **සමාපත්තියා**ති සමාපජ්ජනාය සභාවපටිලාභාය, පවත්තියාති අත්ථො. තත්ථ අකුසලප්පවත්තියා ආදීනවප්පටිච්ඡාදනෙන අයොනිසොමනසිකාරස්ස පච්චයභාවෙන අප්පහීනභාවෙන ච අකුසලධම්මානං උපනිස්සයභාවො දිස්සති.

එවං බ්‍යාධිමරණාදිදුක්ඛස්ස අධිට්ඨානභාවතො සබ්බාපි ගතියො ඉධ **දුග්ගතියො.** අථ වා රාගාදිකිලෙසෙහි දූසිතා ගතියො කායවචීචිත්තානං පවත්තියොති දුග්ගතියො, කායවචීමනොදුච්චරිතානි. **අස්මිං ලොකෙ**ති ඉධ ලොකෙ මනුස්සගතියං වා. **පරම්හි චා**ති තතො අඤ්ඤාසු ගතීසු. **අවිජ්ජාමූලිකා සබ්බා**ති තා සබ්බාපි දුච්චරිතස්ස විපත්තියො වුත්තනයෙන අවිජ්ජාපුබ්බඞ්ගමත්තා අවිජ්ජාමූලිකා එව. **ඉච්ඡාලොභසමුස්සයා**ති අසම්පත්තවිසයපරියෙසනලක්ඛණාය ඉච්ඡාය, සම්පත්තවිසයලුබ්භනලක්ඛණෙන ලොභෙන ච සමුස්සිතා උපචිතාති ඉච්ඡාලොභසමුස්සයා.

යතොති යස්මා අවිජ්ජාහෙතු අවිජ්ජාය නිවුතො හුත්වා. **පාපිච්ඡො**ති අවිජ්ජාය පටිච්ඡාදිතත්තා පාපිච්ඡතාය ආදීනවෙ අපස්සන්තො අසන්තගුණසම්භාවනවසෙන කොහඤ්ඤාදීනි කරොන්තො පාපිච්ඡො, ලොභෙනෙව අත්‍රිච්ඡතාපි ගහිතාති දට්ඨබ්බා. **අනාදරො**ති ලොකාධිපතිනො ඔත්තප්පස්ස අභාවෙන සබ්‍රහ්මචාරීසු ආදරරහිතො. **තතො**ති තස්මා අවිජ්ජාපාපිච්ඡතාඅහිරිකානොත්තප්පහෙතු . **පසවතී**ති කායදුච්චරිතාදිභෙදං පාපං උපචිනාති. **අපායං තෙන ගච්ඡතී**ති තෙන තථා පසුතෙන පාපෙන නිරයාදිභෙදං අපායං ගච්ඡති උපපජ්ජති.

තස්මාති යස්මා එතෙ එවං සබ්බදුච්චරිතමූලභූතා සබ්බදුග්ගතිපරික්කිලෙසහෙතුභූතා ච අවිජ්ජාදයො, තස්මා ඉච්ඡඤ්ච, ලොභඤ්ච, අවිජ්ජඤ්ච, චසද්දෙන අහිරිකානොත්තප්පඤ්ච **විරාජයං** සමුච්ඡෙදවසෙන පජහං. කථං විරාජෙතීති ආහ? **විජ්ජං උප්පාදයන්**ති, විපස්සනාපටිපාටියා ච, මග්ගපටිපාටියා ච, උස්සක්කිත්වා අරහත්තමග්ගවිජ්ජං අත්තනො සන්තානෙ උප්පාදයන්තො. **සබ්බා දුග්ගතියො**ති සබ්බාපි දුච්චරිතසඞ්ඛාතා දුග්ගතියො, වට්ටදුක්ඛස්ස වා අධිට්ඨානභාවතො දුක්ඛා, සබ්බා පඤ්චපි ගතියො **ජහෙ** පජහෙය්‍ය සමතික්කමෙය්‍ය. කිලෙසවට්ටප්පහානෙනෙව හි කම්මවට්ටං විපාකවට්ටඤ්ච පහීනං හොතීති.

තතියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පඨමභාණවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. පඤ්ඤාපරිහීනසුත්තවණ්ණනා

41. චතුත්ථෙ **සුපරිහීනා**ති සුට්ඨු පරිහීනා. **යෙ අරියාය පඤ්ඤාය පරිහීනා**ති යෙ සත්තා පඤ්චන්නං ඛන්ධානං උදයබ්බයපටිවිජ්ඣනෙන චතුසච්චපටිවිජ්ඣනෙන ච කිලෙසෙහි ආරකා ඨිතත්තා අරියාය පරිසුද්ධාය විපස්සනාපඤ්ඤාය ච මග්ගපඤ්ඤාය ච පරිහීනා, තෙ ලොකියලොකුත්තරාහි සම්පත්තීහි අතිවිය පරිහීනා මහාජානිකා. කෙ පන තෙති? යෙ කම්මාවරණෙන සමන්නාගතා. තෙ හි මිච්ඡත්තනියතභාවතො එකන්තෙන පරිහීනා අපරිපුණ්ණා මහාජානිකා. තෙනාහ **''දුග්ගති පාටිකඞ්ඛා''**ති. විපාකාවරණසමඞ්ගිනොපි පරිහීනා. අථ වා සුක්කපක්ඛෙ අපරිහීනා නාම තිවිධාවරණවිරහිතා සම්මාදිට්ඨිකා කම්මස්සකතඤාණෙන ච සමන්නාගතා. සෙසං වුත්තනයානුසාරෙන වෙදිතබ්බං.

ගාථාසු **පඤ්ඤාය**ාති නිස්සක්කවචනං, විපස්සනාඤාණතො මග්ගඤාණතො ච පරිහානෙනාති. සාමිවචනං වා එතං, යථාවුත්තඤාණස්ස පරිහානෙනාති, උප්පාදෙතබ්බස්ස අනුප්පාදනමෙව චෙත්ථ පරිහානං. **නිවිට්ඨං නාමරූපස්මි**න්ති නාමරූපෙ උපාදානක්ඛන්ධපඤ්චකෙ ''එතං මම''තිආදිනා තණ්හාදිට්ඨිවසෙන අභිනිවිට්ඨං අජ්ඣොසිතං, තතො එව **ඉදං සච්චන්ති මඤ්ඤතී**ති ''ඉදමෙව සච්චං මොඝමඤ්ඤ''න්ති මඤ්ඤති. ''සදෙවකෙ ලොකෙ''ති විභත්ති පරිණාමෙතබ්බා.

එවං පඨමගාථාය සංකිලෙසපක්ඛං දස්සෙත්වා ඉදානි යස්සා අනුප්පත්තියා නාමරූපස්මිං මඤ්ඤනාභිනිවෙසෙහි කිලෙසවට්ටං වත්තති, තස්සා උප්පත්තියා වට්ටස්ස උපච්ඡෙදොති පඤ්ඤාය ආනුභාවං පකාසෙන්තො **''පඤ්ඤා හි සෙට්ඨා ලොකස්මි''**න්ති ගාථමාහ.

තත්ථ **ලොකස්මින්ති** සඞ්ඛාරලොකස්මිං. සම්මාසම්බුද්ධො විය සත්තෙසු, සඞ්ඛාරෙසු පඤ්ඤාසදිසො ධම්මො නත්ථි. පඤ්ඤුත්තරා හි කුසලා ධම්මා, පඤ්ඤාය ච සිද්ධාය සබ්බෙ අනවජ්ජධම්මා සිද්ධා එව හොන්ති. තථා හි වුත්තං ''සම්මාදිට්ඨිස්ස සම්මාසඞ්කප්පො පහොතී''තිආදි (ම. නි. 3.141; සං. නි. 5.1). යා පනෙත්ථ පඤ්ඤා අධිප්පෙතා, සා සෙට්ඨාති ථොමිතා. යථා ච සා පවත්තති, තං දස්සෙතුං **''යායං නිබ්බෙධගාමිනී''**තිආදි වුත්තං. තස්සත්ථො – යා අයං පඤ්ඤා අනිබ්බිද්ධපුබ්බං අපදාලිතපුබ්බං ලොභක්ඛන්ධාදිං නිබ්බිජ්ඣන්තී පදාලෙන්තී ගච්ඡති පවත්තතීති නිබ්බෙධගාමිනී, යාය ච තස්මිං තස්මිං භවයොනිගතිවිඤ්ඤාණට්ඨිතිසත්තාවාසෙසු සත්තනිකායෙසු ඛන්ධානං පඨමාභිනිබ්බත්තිසඞ්ඛාතාය ජාතියා තංනිමිත්තස්ස ච කම්මභවස්ස පරික්ඛයං පරියොසානං නිබ්බානං අරහත්තඤ්ච සම්මා අවිපරීතං ජානාති සච්ඡිකරොති, අයං සහවිපස්සනා මග්ගපඤ්ඤා සෙට්ඨා ලොකස්මින්ති.

ඉදානි යථාවුත්තපඤ්ඤානුභාවසම්පන්නෙ ඛීණාසවෙ අභිත්ථවන්තො **''තෙසං දෙවා මනුස්සා චා''**ති ඔසානගාථමාහ. තස්සත්ථො – තෙසං චතූසු අරියසච්චෙසු පරිඤ්ඤාදීනං සොළසන්නං කිච්චානං නිට්ඨිතත්තා චතුසච්චසම්බොධෙන **සම්බුද්ධානං,** සතිවෙපුල්ලප්පත්තියා **සතිමතං,** වුත්තනයෙන සමුග්ඝාතිතසම්මොහත්තා පඤ්ඤාවෙපුල්ලප්පත්තියා **හාසපඤ්ඤානං,** පුබ්බභාගෙ වා සීලාදිපාරිපූරිතො පට්ඨාය යාව නිබ්බානසච්ඡිකිරියාය හාසවෙදතුට්ඨිපාමොජ්ජබහුලතාය **හාසපඤ්ඤානං**, සබ්බසො පරික්ඛීණභවසංයොජනත්තා **අන්තිමසරීරධාරීනං** ඛීණාසවානං දෙවා මනුස්සා ච **පිහයන්ති** පියා හොන්ති, තබ්භාවං අධිගන්තුං ඉච්ඡන්ති ''අහො පඤ්ඤානුභාවො, අහො වත මයම්පි එදිසා එවං නිත්තිණ්ණසබ්බදුක්ඛා භවෙය්‍යාමා''ති.

චතුත්ථසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. සුක්කධම්මසුත්තවණ්ණනා

42. පඤ්චමෙ **සුක්කාති** න වණ්ණසුක්කතාය සුක්කා, සුක්කභාවාය පන පරමවොදානාය සංවත්තන්තීති නිප්ඵත්තිසුක්කතාය සුක්කා. සරසෙනපි සබ්බෙ කුසලා ධම්මා සුක්කා එව කණ්හභාවපටිපක්ඛතො . තෙසඤ්හි උප්පත්තියා චිත්තං පභස්සරං හොති පරිසුද්ධං. **ධම්මාති** කුසලා ධම්මා. **ලොකන්ති** සත්තලොකං. **පාලෙන්තීති** ආධාරසන්ධාරණෙන මරියාදං ඨපෙන්තා රක්ඛන්ති. **හිරී ච ඔත්තප්පඤ්චාති** එත්ථ හිරියති හිරියිතබ්බෙන, හිරියන්ති එතෙනාති වා හිරී. වුත්තම්පි චෙතං ''යං හිරියති හිරියිතබ්බෙන, හිරියති පාපකානං අකුසලානං ධම්මානං සමාපත්තියා, අයං වුච්චති හිරී''ති (ධ. ස. 30). ඔත්තප්පති ඔත්තප්පිතබ්බෙන, ඔත්තප්පන්ති එතෙනාති වා ඔත්තප්පං. වුත්තම්පිචෙතං ''යං ඔත්තප්පති ඔත්තප්පිතබ්බෙන, ඔත්තප්පති පාපකානං අකුසලානං ධම්මානං සමාපත්තියා, ඉදං වුච්චති ඔත්තප්ප''න්ති (ධ. ස. 31).

තත්ථ අජ්ඣත්තසමුට්ඨානා හිරී, බහිද්ධාසමුට්ඨානං ඔත්තප්පං. අත්තාධිපතෙය්‍යා හිරී, ලොකාධිපතෙය්‍යං ඔත්තප්පං. ලජ්ජාසභාවසණ්ඨිතා හිරී, භයසභාවසණ්ඨිතං ඔත්තප්පං. සප්පතිස්සවලක්ඛණා හිරී, වජ්ජභීරුකභයදස්සාවිලක්ඛණං ඔත්තප්පං.

තත්ථ අජ්ඣත්තසමුට්ඨානං හිරිං චතූහි කාරණෙහි සමුට්ඨාපෙති – ජාතිං පච්චවෙක්ඛිත්වා, වයං පච්චවෙක්ඛිත්වා, සූරභාවං පච්චවෙක්ඛිත්වා, බාහුසච්චං පච්චවෙක්ඛිත්වා. කථං? ''පාපකරණං නාමෙතං න ජාතිසම්පන්නානං කම්මං, හීනජච්චානං කෙවට්ටාදීනං කම්මං, මාදිසස්ස ජාතිසම්පන්නස්ස ඉදං කම්මං කාතුං න යුත්ත''න්ති එවං තාව ජාතිං පච්චවෙක්ඛිත්වා පාණාතිපාතාදිපාපකම්මං අකරොන්තො හිරිං සමුට්ඨාපෙති. තථා ''පාපකරණං නාමෙතං දහරෙහි කත්තබ්බකම්මං, මාදිසස්ස වයෙ ඨිතස්ස ඉදං කම්මං කාතුං න යුත්ත''න්ති එවං වයං පච්චවෙක්ඛිත්වා පාණාතිපාතාදිපාපකම්මං අකරොන්තො හිරිං සමුට්ඨාපෙති. තථා ''පාපකරණං නාමෙතං දුබ්බලජාතිකානං කම්මං, මාදිසස්ස සූරභාවසම්පන්නස්ස ඉදං කම්මං කාතුං න යුත්ත''න්ති එවං සූරභාවං පච්චවෙක්ඛිත්වා පාණාතිපාතාදිපාපකම්මං අකරොන්තො හිරිං සමුට්ඨාපෙති. තථා ''පාපකරණං නාමෙතං අන්ධබාලානං කම්මං, න පණ්ඩිතානං, මාදිසස්ස පණ්ඩිතස්ස බහුස්සුතස්ස ඉදං කම්මං කාතුං න යුත්ත''න්ති එවං බාහුසච්චං පච්චවෙක්ඛිත්වා පාණාතිපාතාදිපාපකම්මං අකරොන්තො හිරිං සමුට්ඨාපෙති. එවං අජ්ඣත්තසමුට්ඨානං හිරිං චතූහි කාරණෙහි සමුට්ඨාපෙති. සමුට්ඨාපෙත්වා ච පන අත්තනො චිත්තෙ හිරිං පවෙසෙත්වා පාපකම්මං න කරොති. එවං හිරී අජ්ඣත්තසමුට්ඨානා නාම හොති.

කථං ඔත්තප්පං බහිද්ධාසමුට්ඨානං නාම? ''සචෙ ත්වං පාපකම්මං කරිස්සසි, චතූසු පරිසාසු ගරහප්පත්තො භවිස්සසි.

> ''ගරහිස්සන්ති තං විඤ්ඤූ, අසුචිං නාගරිකො යථා;
> වජ්ජිතො සීලවන්තෙහි, කථං භික්ඛු කරිස්සසී''ති. –

පච්චවෙක්ඛන්තො හි බහිද්ධාසමුට්ඨිතෙන ඔත්තප්පෙන පාපකම්මං න කරොති. එවං ඔත්තප්පං බහිද්ධාසමුට්ඨානං නාම හොති.

කථං හිරී අත්තාධිපතෙය්‍යා නාම? ඉධෙකච්චො කුලපුත්තො අත්තානං අධිපතිං ජෙට්ඨකං කත්වා ‘‘මාදිසස්ස සද්ධාපබ්බජිතස්ස බහුස්සුතස්ස ධුතවාදිස්ස න යුත්තං පාපකම්මං කාතු’’න්ති පාපකම්මං න කරොති. එවං හිරී අත්තාධිපතෙය්‍යා නාම හොති. තෙනාහ භගවා –

‘‘සො අත්තානංයෙව අධිපතිං කරිත්වා අකුසලං පජහති, කුසලං භාවෙති, සාවජ්ජං පජහති, අනවජ්ජං භාවෙති, සුද්ධමත්තානං පරිහරතී’’ති (අ. නි. 3.40).

කථං ඔත්තප්පං ලොකාධිපතෙය්‍යං නාම? ඉධෙකච්චො කුලපුත්තො ලොකං අධිපතිං ජෙට්ඨකං කත්වා පාපකම්මං න කරොති. යථාහ –

‘‘මහා ඛො පනායං ලොකසන්නිවාසො. මහන්තස්මිං ඛො පන ලොකසන්නිවාසෙ සන්ති සමණබ්‍රාහ්මණා ඉද්ධිමන්තො දිබ්බචක්ඛුකා පරචිත්තවිදුනො , තෙ දූරතොපි පස්සන්ති, ආසන්නාපි න දිස්සන්ති, චෙතසාපි චිත්තං පජානන්ති, තෙපි මං එවං ජානිස්සන්ති ‘පස්සථ භො ඉමං කුලපුත්තං, සද්ධා අගාරස්මා අනගාරියං පබ්බජිතො සමානො වොකිණ්ණො විහරති පාපකෙහි අකුසලෙහි ධම්මෙහී’ති. සන්ති දෙවතා ඉද්ධිමන්තිනියො දිබ්බචක්ඛුකා පරචිත්තවිදුනියො, තා දූරතොපි පස්සන්ති, ආසන්නාපි න දිස්සන්ති, චෙතසාපි චිත්තං පජානන්ති, තාපි මං එවං ජානිස්සන්ති ‘පස්සථ භො ඉමං, කුලපුත්තං, සද්ධා අගාරස්මා අනගාරියං පබ්බජිතො සමානො වොකිණ්ණො විහරති පාපකෙහි අකුසලෙහි ධම්මෙහී’ති. සො ලොකංයෙව අධිපතිං කත්වා අකුසලං පජහතී’’ති (අ. නි. 3.40).

එවං ලොකාධිපතෙය්‍යං ඔත්තප්පං.

ලජ්ජාසභාවසණ්ඨිතාති එත්ථ ලජ්ජාති ලජ්ජනාකාරො, තෙන සභාවෙන සණ්ඨිතා හිරී. භයන්ති අපායභයං, තෙන සභාවෙන සණ්ඨිතං ඔත්තප්පං. තදුභයං පාපපරිවජ්ජනෙ පාකටං හොති. තත්ථ යථා ද්වීසු අයොගුළෙසු එකො සීතලො භවෙය්‍ය ගූථමක්ඛිතො, එකො උණ්හො ආදිත්තො. තෙසු යථා සීතලං ගූථමක්ඛිතත්තා ජිගුච්ඡන්තො විඤ්ඤුජාතිකො න ගණ්හාති, ඉතරං දාහභයෙන, එවං පණ්ඩිතො ලජ්ජාය ජිගුච්ඡන්තො පාපං න කරොති, ඔත්තප්පෙන අපායභීතො පාපං න කරොති. එවං ලජ්ජාසභාවසණ්ඨිතා හිරී, භයසභාවසණ්ඨිතං ඔත්තප්පං.

කථං සප්පතිස්සවලක්ඛණා හිරී, වජ්ජභීරුකභයදස්සාවිලක්ඛණං ඔත්තප්පං? එකච්චො හි ජාතිමහත්තපච්චවෙක්ඛණා, සත්ථුමහත්තපච්චවෙක්ඛණා, දායජ්ජමහත්තපච්චවෙක්ඛණා, සබ්‍රහ්මචාරිමහත්තපච්චවෙක්ඛණාති චතූහි කාරණෙහි තත්ථ ගාරවෙන සප්පතිස්සවලක්ඛණං හිරිං සමුට්ඨාපෙත්වා පාපං න කරොති, එකච්චො අත්තානුවාදභයං, පරානුවාදභයං, දණ්ඩභයං, දුග්ගතිභයන්ති චතූහි කාරණෙහි වජ්ජතො භායන්තො වජ්ජභීරුකභයදස්සාවිලක්ඛණං ඔත්තප්පං සමුට්ඨාපෙත්වා පාපං න කරොති. එත්ථ ච අජ්ඣත්තසමුට්ඨානාදිතා හිරොත්තප්පානං තත්ථ තත්ථ පාකටභාවෙන වුත්තා, න පන නෙසං කදාචි අඤ්ඤමඤ්ඤවිප්පයොගො. න හි ලජ්ජනං නිබ්භයං, පාපභයං වා අලජ්ජනං අත්ථීති.

ඉමෙ වෙ, භික්ඛවෙ, ද්වෙ සුක්කා ධම්මා ලොකං න පාලෙය්‍යුන්ති භික්ඛවෙ, ඉමෙ ද්වෙ අනවජ්ජධම්මා යදි ලොකං න රක්ඛෙය්‍යුං, ලොකපාලකා යදි න භවෙය්‍යුං. **නයිධ පඤ්ඤායෙථ මාතාති** ඉධ ඉමස්මිං ලොකෙ ජනිකා මාතා ‘‘අයං මෙ මාතා’’ති ගරුචිත්තීකාරවසෙන න පඤ්ඤායෙථ, ‘‘අයං මාතා’’ති න ලබ්භෙය්‍ය. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. **මාතුච්ඡාති** මාතුභගිනී. **මාතුලානීති** මාතුලභරියා. **ගරූනන්ති** මහාපිතුචූළපිතුජෙට්ඨභාතුආදීනං ගරුට්ඨානියානං. **සම්භෙදන්ති** සඞ්කරං, මරියාදභෙදං වා. **යථා අජෙළකාති**ආදීහි උපමං දස්සෙති. එතෙ හි සත්තා ‘‘අයං මෙ මාතා’’ති වා ‘‘මාතුච්ඡා’’ති වා ගරුචිත්තීකාරවසෙන න ජානන්ති, යං වත්ථුං නිස්සාය උප්පන්නා, තත්ථපි විප්පටිපජ්ජන්ති. තස්මා උපමං ආහරන්තො අජෙළකාදයො ආහරි. අයඤ්හෙත්ථ සඞ්ඛෙපත්ථො – යථා අජෙළකාදයො තිරච්ඡානා හිරොත්තප්පරහිතා මාතාදිසඤ්ඤං අකත්වා භින්නමරියාදා සබ්බත්ථ සම්භෙදෙන වත්තන්ති, එවමයං මනුස්සලොකො යදි ලොකපාලකධම්මා න භවෙය්‍යුං, සබ්බත්ථ සම්භෙදෙන වත්තෙය්‍ය. යස්මා පනිමෙ ලොකපාලකධම්මා ලොකං පාලෙන්ති, තස්මා නත්ථි සම්භෙදොති.

ගාථාසු **යෙසං චෙ හිරිඔත්තප්පන්ති චෙති** නිපාතමත්තං. යෙසං සත්තානං හිරී ච ඔත්තප්පඤ්ච සබ්බදාව සබ්බකාලමෙව න විජ්ජති න උපලබ්භති. **වොක්කන්තා සුක්කමූලා තෙති** තෙ සත්තා කුසලමූලපච්ඡෙදාවහස්සාපි කම්මස්ස කරණතො කුසලකම්මානං පතිට්ඨානභූතානං හිරොත්තප්පානමෙව වා අභාවතො කුසලතො වොක්කමිත්වා, අපසක්කිත්වා, ඨිතත්තා වොක්කන්තා සුක්කමූලා, පුනප්පුනං ජායනමීයනසභාවත්තා ජාතිමරණගාමිනො සංසාරං නාතිවත්තන්තීති අත්ථො.

යෙසඤ්ච හිරිඔත්තප්පන්ති යෙසං පන පරිසුද්ධමතීනං සත්තානං හිරී ච ඔත්තප්පඤ්චාති ඉමෙ ධම්මා සදා සබ්බකාලං රත්තින්දිවං නවමජ්ඣිමත්ථෙරකාලෙසු සම්මා උපගම්ම ඨිතා පාපා ජිගුච්ඡන්තා භායන්තා තදඞ්ගාදිවසෙන පාපං පජහන්තා. **විරූළ්හබ්‍රහ්මචරියාති** සාසනබ්‍රහ්මචරියෙ මග්ගබ්‍රහ්මචරියෙ ච විරූළ්හිං ආපන්නා, අග්ගමග්ගාධිගමෙන සබ්බසො සන්තකිලෙසතාය සන්තගුණතාය වා **සන්තො,** පුනබ්භවස්ස ඛෙපිතත්තා **ඛීණපුනබ්භවා** හොන්තීති.

පඤ්චමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. අජාතසුත්තවණ්ණනා

43. ඡට්ඨෙ **අත්ථි, භික්ඛවෙ**ති කා උප්පත්ති? එකදිවසං කිර භගවතා අනෙකපරියායෙන සංසාරෙ ආදීනවං පකාසෙත්වා තදුපසමනාදිවසෙන නිබ්බානපටිසංයුත්තාය ධම්මදෙසනාය කතාය භික්ඛූනං එතදහොසි ''අයං සංසාරො භගවතා අවිජ්ජාදීහි කාරණෙහි සහෙතුකො වුත්තො, නිබ්බානස්ස පන තදුපසමස්ස න කිඤ්චි කාරණං වුත්තං, තයිදං අහෙතුකං කථං සච්චිකට්ඨපරමත්ථෙන උපලබ්භතී''ති. අථ භගවා තෙසං භික්ඛූනං විමතිවිධමනත්ථඤ්චෙව, ''ඉධ සමණබ්‍රාහ්මණානං 'නිබ්බානං නිබ්බාන'න්ති වාචාවත්ථුමත්තමෙව, නත්ථි හි පරමත්ථතො නිබ්බානං නාම අනුපලබ්භමානසභාවත්තා''ති ලොකායතිකාදයො විය විප්පටිපන්නානං බහිද්ධා ච පුථුදිට්ඨිගතිකානං මිච්ඡාවාදභඤ්ජනත්ථඤ්ච, අමතමහානිබ්බානස්ස පරමත්ථතො අත්ථිභාවදීපනත්ථං තස්ස ච නිස්සරණභාවාදිආනුභාවවන්තතාදීපනත්ථං පීතිවෙගෙන උදානවසෙන ඉදං සුත්තං අභාසි. තථා හි ඉදං සුත්තං උදානෙපි (උදා. 72-74) සඞ්ගීතං.

තත්ථ **අත්ථී**ති විජ්ජති පරමත්ථතො උපලබ්භති. **අජාතං අභූතං අකතං අසඞ්ඛත**න්ති සබ්බානිපි පදානි අඤ්ඤමඤ්ඤවෙවචනානි. අථ වා වෙදනාදයො විය හෙතුපච්චයසමවායසඞ්ඛාතාය කාරණසාමග්ගියා න ජාතං න නිබ්බත්තන්ති **අජාතං**. කාරණෙන විනා සයමෙව න භූතං න පාතුභූතං න උප්පන්නන්ති **අභූතං**. එවං අජාතත්තා අභූතත්තා ච යෙන කෙනචි කාරණෙන න කතන්ති **අකතං**. ජාතභූතකතසභාවො ච නාමරූපාදීනං සඞ්ඛතධම්මානං හොති, න අසඞ්ඛතසභාවස්ස නිබ්බානස්සාති දස්සනත්ථං **අසඞ්ඛත**න්ති වුත්තං. පටිලොමතො වා සමෙච්ච සම්භුය්‍ය පච්චයෙහි කතන්ති සඞ්ඛතං, තථා න සඞ්ඛතං, සඞ්ඛතලක්ඛණරහිතන්ති ච **අසඞ්ඛත**න්ති එවං අනෙකෙහි කාරණෙහි නිබ්බත්තිතභාවෙ පටිසිද්ධෙ ''සියා නු ඛො එකෙනෙව කාරණෙන කත''න්ති ආසඞ්කායං ''න කෙනචි කත''න්ති දස්සනත්ථං **''අකත''**න්ති වුත්තං. එවං අප්පච්චයම්පි සමානං ''සයමෙව නු ඛො ඉදං භූතං පාතුභූත''න්ති ආසඞ්කායං තන්නිවත්තනත්ථං **''අභූත''**න්ති වුත්තං. අයඤ්ච එතස්ස අසඞ්ඛතාකතාභූතභාවො සබ්බෙන සබ්බං අජාතිධම්මත්තාති දස්සෙතුං **''අජාත''**න්ති වුත්තන්ති. එවමෙතෙසං චතුන්නම්පි පදානං සාත්ථකභාවො වෙදිතබ්බො.

ඉති භගවා ''අත්ථි, භික්ඛවෙ, අජාතං අභූතං අකතං අසඞ්ඛත''න්ති පරමත්ථතො නිබ්බානස්ස අත්ථිභාවං වත්වා තත්ථ හෙතුං දස්සෙන්තො **''නො චෙතං, භික්ඛවෙ''**තිආදිමාහ. තස්සායං සඞ්ඛෙපො – භික්ඛවෙ, යදි අජාතාදිසභාවා අසඞ්ඛතා ධාතු න අභවිස්ස න සියා, ඉධ ලොකෙ ජාතාදිසභාවස්ස රූපාදික්ඛන්ධපඤ්චකසඞ්ඛාතස්ස සඞ්ඛාරගතස්ස නිස්සරණං අනවසෙසවට්ටූපසමො න පඤ්ඤායෙය්‍ය න උපලබ්භෙය්‍ය න සම්භවෙය්‍ය. නිබ්බානඤ්හි ආරම්මණං කත්වා පවත්තමානා සම්මාදිට්ඨිආදයො අරියමග්ගධම්මා අනවසෙසතො කිලෙසෙ සමුච්ඡින්දන්ති, තෙනෙත්ථ සබ්බස්සපි වට්ටදුක්ඛස්ස අප්පවත්ති අපගමො නිස්සරණං පඤ්ඤායති.

එවං බ්‍යතිරෙකවසෙන නිබ්බානස්ස අත්ථිභාවං දස්සෙත්වා ඉදානි අන්වයවසෙනපි තං දස්සෙතුං **''යස්මා ච ඛො''**තිආදි වුත්තං, තං වුත්තත්ථමෙව. එත්ථ ච යස්මා ''අපච්චයා ධම්මා, අසඞ්ඛතා ධම්මා (ධ. ස. දුකමාතිකා 7, 8). අත්ථි, භික්ඛවෙ, තදායතනං, යත්ථ නෙව පථවී (උදා. 71). ඉදම්පි ඛො ඨානං දුද්දසං යදිදං සබ්බසඞ්ඛාරසමථො සබ්බූපධිපටිනිස්සග්ගො (මහාව. 7; ම. නි. 1.281). අසඞ්ඛතඤ්ච වො, භික්ඛවෙ, ධම්මං දෙසෙස්සාමි අසඞ්ඛතගාමිනිඤ්ච පටිපද''න්තිආදීහි (සං. නි. 4.366) අනෙකෙහි සුත්තපදෙහි ''අත්ථි, භික්ඛවෙ, අජාත''න්ති ඉමිනාපි සුත්තෙන නිබ්බානධාතුයා පරමත්ථතො සබ්භාවො සබ්බලොකං අනුකම්පමානෙන සම්මාසම්බුද්ධෙන දෙසිතො, තස්මා න පටික්ඛිපිතබ්බං. තත්ථ අප්පච්චක්ඛකාරීනම්පි විඤ්ඤූනං කඞ්ඛා වා විමති වා නත්ථි එව. යෙ පන අබුද්ධිපුග්ගලා, තෙසං විමතිවිනොදනත්ථං අයමෙත්ථ අධිප්පායනිද්ධාරණමුඛෙන යුත්තිවිචාරණා – යථා පරිඤ්ඤෙය්‍යතාය සඋත්තරානං කාමානං රූපානඤ්ච පටිපක්ඛභූතං තබ්බිධුරසභාවං නිස්සරණං පඤ්ඤායති, එවං තංසභාවානං සබ්බෙසං සඞ්ඛතධම්මානං පටිපක්ඛභූතෙන තබ්බිධුරසභාවෙන නිස්සරණෙන භවිතබ්බං. යඤ්චෙතං නිස්සරණං, සා අසඞ්ඛතා ධාතු. කිඤ්ච භිය්‍යො, සඞ්ඛතධම්මාරම්මණං විපස්සනාඤාණං අපි අනුලොමඤාණං කිලෙසෙ සමුච්ඡෙදවසෙන පජහිතුං න සක්කොති, තථා සම්මුතිසච්චාරම්මණං පඨමජ්ඣානාදීසු ඤාණං වික්ඛම්භනවසෙනෙව කිලෙසෙ පජහති, න සමුච්ඡෙදවසෙන. ඉති සඞ්ඛතධම්මාරම්මණස්ස සම්මුතිසච්චාරම්මණස්ස ච ඤාණස්ස කිලෙසානං සමුච්ඡෙදප්පහානෙ අසමත්ථභාවතො තෙසං සමුච්ඡෙදප්පහානකරස්ස අරියමග්ගඤාණස්ස තදුභයවිපරීතසභාවෙන ආරම්මණෙන භවිතබ්බං , සා අසඞ්ඛතා ධාතු. තථා ''අත්ථි, භික්ඛවෙ, අජාතං අභූතං අකතං අසඞ්ඛත''න්ති ඉදං නිබ්බානස්ස පරමත්ථතො අත්ථිභාවජොතකවචනං අවිපරීතත්ථං භගවතා භාසිතත්තා. යඤ්හි භගවතා භාසිතං, තං අවිපරීතත්ථං පරමත්ථන්ති යථා තං ''සබ්බෙ සඞ්ඛාරා අනිච්චා, සබ්බෙ සඞ්ඛාරා දුක්ඛා, සබ්බෙ ධම්මා අනත්තා''ති (ධ. ප. 277-279; චූළනි. හෙමකමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 56). තථා නිබ්බානසද්දො කත්ථචි විසයෙ යථාභූතපරමත්ථවිසයො උපචාරවුත්තිසබ්භාවතො සෙය්‍යථාපි සීහසද්දො. අථ වා අත්ථෙව පරමත්ථතො අසඞ්ඛතාධාතු ඉතරතබ්බිපරීතවිනිමුත්තසභාවත්තා සෙය්‍යථාපි පථවීධාතු වෙදනාති. එවමාදීහි නයෙහි යුත්තිතොපි අසඞ්ඛතාය ධාතුයා පරමත්ථතො අත්ථිභාවො වෙදිතබ්බො.

ගාථාසු **ජාත**න්ති ජායනට්ඨෙන ජාතං, ජාතිලක්ඛණප්පත්තන්ති අත්ථො. **භූත**න්ති භවනට්ඨෙන භූතං, අහුත්වා සම්භූතන්ති අත්ථො. **සමුප්පන්න**න්ති සහිතභාවෙන උප්පන්නං, සහිතෙහි ධම්මෙහි ච උප්පන්නන්ති අත්ථො. **කත**න්ති

කාරණභූතෙහි පච්චයෙහි නිබ්බත්තිතං. **සඞ්ඛතන්ති** තෙහියෙව සමෙච්ච සම්භූයා කතන්ති සඞ්ඛතං, සබ්බමෙතං පච්චයනිබ්බත්තස්ස අධිවචනං. නිච්චසාරාදිවිරහිතතො **අද්ධුවං**. ජරාය මරණෙන ච එකන්තෙනෙව සඞ්ඝටිතං සංසට්ඨන්ති **ජරාමරණසඞ්ඝාතං**. ''ජරාමරණසඞ්ඝට්ට''න්තිපි පඨන්ති, ජරාය මරණෙන ච උපද්දුතං පීළිතන්ති අත්ථො. අක්ඛිරොගාදීනං අනෙකෙසං රොගානං නීළං කුලාවකන්ති **රොගනීළං**. සරසතො උපක්කමතො ච පභඞ්ගුපරමසීලතාය **පභඞ්ගුරං**.

චතුබ්බිධො ආහාරො ච තණ්හාසඞ්ඛාතා නෙත්ති ච පභවො සමුට්ඨානං එතස්සාති **ආහාරනෙත්තිප්පභවං**. සබ්බොපි වා පච්චයො ආහාරො. ඉධ පන තණ්හාය නෙත්තිග්ගහණෙන ගහිතත්තා තණ්හාවජ්ජා වෙදිතබ්බා. තස්මා ආහාරො ච නෙත්ති ච පභවො එතස්සාති ආහාරනෙත්තිප්පභවං. ආහාරො එව වා නයනට්ඨෙන පවත්තනට්ඨෙන නෙත්තීති එවම්පි ආහාරනෙත්තිප්පභවං. **නාලං තදභිනන්දිතුන්ති** තං උපාදානක්ඛන්ධපඤ්චකං එවං පච්චයාධීනවුත්තිකං, තතො එව අනිච්චං, දුක්ඛඤ්ච තණ්හාදිට්ඨීහි අභිනන්දිතුං අස්සාදෙතුං න යුත්තං.

තස්ස නිස්සරණන්ති ''ජාතං භූත''න්තිආදිනා වුත්තස්ස තස්ස සක්කායස්ස නිස්සරණං නික්කමො අනුපසන්තසභාවස්ස රාගාදිකිලෙසස්ස සබ්බසඞ්ඛාරස්ස ච අභාවෙන තදුපසමභාවෙන පසත්ථභාවෙන ච **සන්තං,** තක්කඤාණස්ස අගොචරභාවතො **අතක්කාවචරං,** නිච්චට්ඨෙන **ධුවං,** තතො එව **අජාතං අසමුප්පන්නං,** සොකහෙතූනං අභාවතො **අසොකං,** විගතරාගාදිරජත්තා **විරජං,** සංසාරදුක්ඛට්ටිතෙහි පටිපජ්ජිතබ්බත්තා **පදං,** ජාතිආදිදුක්ඛධම්මානං නිරොධහෙතුතාය **නිරොධො දුක්ඛධම්මානං,** සබ්බසඞ්ඛාරානං උපසමහෙතුතාය **සඞ්ඛාරූපසමො,** තතො එව අච්චන්තසුඛතාය **සුඛොති** සබ්බපදෙහි අමතමහානිබ්බානමෙව ථොමෙති. එවං භගවා පඨමගාථාය බ්‍යතිරෙකවසෙන, දුතියගාථාය අන්වයවසෙන ච නිබ්බානං විභාවෙසි.

ජාතිසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. නිබ්බානධාතුසුත්තවණ්ණනා

44. සත්තමෙ **ද්වෙමාති** ද්වෙ ඉමා. **වානං** වුච්චති තණ්හා, නික්ඛන්තං වානතො, නත්ථි වා එත්ථ වානං, ඉමස්මිං වා අධිගතෙ වානස්ස අභාවොති නිබ්බානං, තදෙව නිස්සත්තනිජ්ජීවට්ඨෙන සභාවධාරණට්ඨෙන ච ධාතූති **නිබ්බානධාතු**. යදිපි තස්සා පරමත්ථතො භෙදො නත්ථි , පරියායෙන පන පඤ්ඤායතීති තං පරියායභෙදං සන්ධාය ''ද්වෙමා, භික්ඛවෙ, නිබ්බානධාතුයො''ති වත්වා යථාධිප්පෙතප්පභෙදං දස්සෙතුං **''සඋපාදිසෙසා''**තිආදි වුත්තං. තත්ථ තණ්හාදීහි ඵලභාවෙන උපාදීයතීති උපාදි, ඛන්ධපඤ්චකං. උපාදියෙව සෙසොති උපාදිසෙසො, සහ උපාදිසෙසෙනාති **සඋපාදිසෙසා**, තදභාවතො **අනුපාදිසෙසා**.

අරහන්ති ආරකකිලෙසො, දූරකිලෙසොති අත්ථො. වුත්තඤ්හෙතං භගවතා –

> ''කථඤ්ච, භික්ඛවෙ, භික්ඛු අරහං හොති, ආරකාස්ස හොන්ති පාපකා අකුසලා ධම්මා, සංකිලෙසිකා පොනොබ්භවිකා, සදරා දුක්ඛවිපාකා, ආයතිං ජාතිජරාමරණියා. එවං ඛො, භික්ඛවෙ, භික්ඛු අරහං හොතී''ති (ම. නි. 1.434).

ඛීණාසවොති කාමාසවාදයො චත්තාරොපි ආසවා අරහතො ඛීණා සමුච්ඡින්නා පහීනා පටිප්පස්සද්ධා අභබ්බුප්පත්තිකා ඤාණග්ගිනා දඩ්ඪාති ඛීණාසවො. **වුසිතවාති** ගරුසංවාසෙපි අරියමග්ගෙපි දසසු අරියවාසෙසුපි වසි පරිවසි පරිවුට්ඨො වුට්ඨවාසො චිණ්ණචරණොති වුසිතවා. **කතකරණීයොති** පුථුජ්ජනකල්‍යාණකං උපාදාය සත්ත සෙඛා චතූහි මග්ගෙහි කරණීයං කරොන්ති නාම, ඛීණාසවස්ස සබ්බකරණීයානි කතානි පරියොසිතානි, නත්ථි උත්තරිං කරණීයං දුක්ඛක්ඛයාධිගමායාති **කතකරණීයො**. වුත්තම්පි චෙතං –

> ''තස්ස සම්මා විමුත්තස්ස, සන්තචිත්තස්ස භික්ඛුනො;
> කතස්ස පටිචයො නත්ථි, කරණීයං න විජ්ජතී''ති. (අ. නි. 6.55; මහාව. 244);

ඔහිතභාරොති තයො භාරා – ඛන්ධභාරො, කිලෙසභාරො, අභිසඞ්ඛාරභාරොති. තස්සිමෙ තයොපි භාරා ඔහිතා ඔරොපිතා නික්ඛිත්තා පාතිතාති ඔහිතභාරො. **අනුප්පත්තසදත්ථොති** අනුප්පත්තො සදත්ථං, සකත්ථන්ති වුත්තං හොති, කකාරස්ස දකාරො කතො. අනුප්පත්තො සදත්ථො එතෙනාති අනුප්පත්තසදත්ථො, සදත්ථොති ච අරහත්තං වෙදිතබ්බං. තඤ්හි අත්තුපනිබන්ධට්ඨෙන අත්තනො අවිජහනට්ඨෙන අත්තනො පරමත්ථෙන ච අත්තනො අත්ථත්තා සකත්ථො හොති. **පරික්ඛීණභවසංයොජනොති** කාමරාගසංයොජනං, පටිඝසංයොජනං, මානදිට්ඨිවිචිකිච්ඡාසීලබ්බතපරාමාසභවරාගඉස්සාමච්ඡරියඅවිජ්ජාසංයොජනන්ති ඉමානි සත්තෙ භවෙසු. භවං වා භවෙන සංයොජෙන්ති උපනිබන්ධන්තීති භවසංයොජනානි නාම. තානි අරහතො පරික්ඛීණානි, පහීනානි, ඤාණග්ගිනා, දඩ්ඪානීති පරික්ඛීණභවසංයොජනො. **සම්මදඤ්ඤා විමුත්තොති** එත්ථ **සම්මදඤ්ඤාති** සම්මා අඤ්ඤාය, ඉදං වුත්තං හොති – ඛන්ධානං ඛන්ධට්ඨං, ආයතනානං ආයතනට්ඨං, ධාතූනං සුඤ්ඤට්ඨං, දුක්ඛස්ස පීළනට්ඨං, සමුදයස්ස පභවට්ඨං, නිරොධස්ස සන්තට්ඨං, මග්ගස්ස දස්සනට්ඨං ''සබ්බෙ සඞ්ඛාරා අනිච්චා''ති එවමාදිභෙදං වා

සම්මා යථාභූතං අඤ්ඤාය ජානිත්වා තීරයිත්වා තුලයිත්වා විභාවෙත්වා විභූතං කත්වා. **විමුත්තොති** ද්වෙ විමුත්තියො චිත්තස්ස ච විමුත්ති නිබ්බානඤ්ච. අරහා හි සබ්බකිලෙසෙහි විමුත්තත්තා චිත්තවිමුත්තියාපි විමුත්තො, නිබ්බානෙපි විමුත්තොති. තෙන වුත්තං ‘‘සම්මදඤ්ඤා විමුත්තො’’ති.

තස්ස තිට්ඨන්තෙව පඤ්චින්ද්‍රියානීති තස්ස අරහතො චරිමභවහෙතුභූතං කම්මං යාව න ඛීයති, තාව තිට්ඨන්තියෙව චක්ඛාදීනි පඤ්චින්ද්‍රියානි. **අවිඝාතත්තාති** අනුප්පාදනිරොධවසෙන අනිරුද්ධත්තා. **මනාපාමනාපන්ති** ඉට්ඨානිට්ඨං රූපාදිගොචරං. **පච්චනුභොතීති** වින්දති පටිලභති. **සුඛදුක්ඛං පටිසංවෙදෙතීති** විපාකභූතං සුඛඤ්ච දුක්ඛඤ්ච පටිසංවෙදෙති තෙහි ද්වාරෙහි පටිලභති.

එත්තාවතා උපාදිසෙසං දස්සෙත්වා ඉදානි අනුපාදිසෙසං නිබ්බානධාතුං දස්සෙතුං **‘‘තස්ස යො’’**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **තස්සාති** තස්ස අනුපාදිසෙසස්ස සතො අරහතො. **යො රාගක්ඛයොති** රාගස්ස ඛයො ඛීණාකාරො අභාවො අච්චන්තමනුප්පාදො. එස නයො සෙසෙසුපි. එත්තාවතා රාගාදික්ඛයො අනුපාදිසෙසා නිබ්බානධාතූති දස්සිතං හොති.

ඉධෙවාති ඉමස්මිංයෙව අත්තභාවෙ. **සබ්බවෙදයිතානීති** සුඛාදයො සබ්බා අබ්‍යාකතවෙදනා, කුසලාකුසලවෙදනා පන පුබ්බෙයෙව පහීනාති. **අනභිනන්දිතානීති** තණ්හාදීහි න අභිනන්දිතානි. **සීතිභවිස්සන්තීති** අච්චන්තවූපසමෙන සඞ්ඛාරදරථපටිප්පස්සද්ධියා සීතලී භවිස්සන්ති, අප්පටිසන්ධිකනිරොධෙන නිරුජ්ඣිස්සන්තීති අත්ථො. න කෙවලං වෙදයිතානියෙව, සබ්බෙපි පන ඛීණාසවසන්තානෙ පඤ්චක්ඛන්ධා නිරුජ්ඣිස්සන්ති, වෙදයිතසීසෙන දෙසනා කතා.

ගාථාසු **චක්ඛුමතාති** බුද්ධචක්ඛු, ධම්මචක්ඛු, දිබ්බචක්ඛු, පඤ්ඤාචක්ඛු, සමන්තචක්ඛූති පඤ්චහි චක්ඛූහි චක්ඛුමතා. **අනිස්සිතෙනාති** තණ්හාදිට්ඨිනිස්සයවසෙන කඤ්චි ධම්මං අනිස්සිතෙන, රාගබන්ධනාදීහි වා අබන්ධෙන. **තාදිනාති** ඡළඞ්ගුපෙක්ඛාවසෙන සබ්බත්ථ ඉට්ඨාදීසු එකසභාවතාසඞ්ඛාතෙන තාදිලක්ඛණෙන තාදිනා. **දිට්ඨධම්මිකාති** ඉමස්මිං අත්තභාවෙ භවා වත්තමානා. **භවනෙත්තිසඞ්ඛයාති** භවනෙත්තියා තණ්හාය පරික්ඛයා. **සම්පරායිකාති** සම්පරායෙ ඛන්ධභෙදතො පරභාගෙ භවා. **යම්හීති** යස්මිං අනුපාදිසෙසනිබ්බානෙ. **භවානීති** ලිඞ්ගවිපල්ලාසෙන වුත්තං, උපපත්තිභවා සබ්බසො අනවසෙසා නිරුජ්ඣන්ති, න පවත්තන්ති.

තෙති තෙ එවං විමුත්තචිත්තා. **ධම්මසාරාධිගමාති** විමුත්තිසාරත්තා ඉමස්ස ධම්මවිනයස්ස, ධම්මෙසු සාරභූතස්ස අරහත්තස්ස අධිගමනතො. **ඛයෙති** රාගාදික්ඛයභූතෙ නිබ්බානෙ **රතා** අභිරතා. අථ වා නිච්චභාවතො සෙට්ඨභාවතො ච ධම්මෙසු සාරන්ති ධම්මසාරං, නිබ්බානං. වුත්තඤ්හෙතං ‘‘විරාගො සෙට්ඨො ධම්මානං (ධ. ප. 273), විරාගො තෙසං අග්ගමක්ඛායතී’’ති (ඉතිවු. 90; අ. නි. 4.34) ච. තස්ස ධම්මසාරස්ස අධිගමහෙතු ඛයෙ සබ්බසඞ්ඛාරපරික්ඛයෙ අනුපාදිසෙසනිබ්බානෙ රතා. **පහංසූති** පජහිංසු. **තෙති** නිපාතමත්තං. සෙසං වුත්තනයමෙව.

සත්තමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. පටිසල්ලානසුත්තවණ්ණනා

45. අට්ඨමෙ **පටිසල්ලානරාමාති** තෙහි තෙහි සත්තසඞ්ඛාරෙහි පටිනිවත්තිත්වා සල්ලානං පටිසල්ලානං, එකවිහාරො එකමන්තසෙවිතා, කායවිවෙකොති අත්ථො. තං පටිසල්ලානං රමන්ති රොචන්තීති පටිසල්ලානරාමා. ‘‘පටිසල්ලානාරාමා’’තිපි පාඨො. යථා වුත්තං පටිසල්ලානං ආරමිතබ්බතො ආරාමො එතෙසන්ති පටිසල්ලානාරාමා. **විහරථාති** එවංභූතා හුත්වා විහරථාති අත්ථො. පටිසල්ලානෙ රතා නිරතා සම්මුදිතාති **පටිසල්ලානරතා**. එත්තාවතා ජාගරියානුයොගො, තස්ස නිමිත්තභූතා වූපකට්ඨකායතා ච දස්සිතා. ජාගරියානුයොගො, සීලසංවරො, ඉන්ද්‍රියෙසු, ගුත්තද්වාරතා, භොජනෙ මත්තඤ්ඤුතා, සතිසම්පජඤ්ඤන්ති ඉමෙහි ධම්මෙහි විනා න වත්තතීති තෙපි ඉධ අත්ථතො වුත්තා එවාති වෙදිතබ්බා.

අජ්ඣත්තං චෙතොසමථමනුයුත්තාති අත්තනො චිත්තසමථෙ අනුයුත්තා. අජ්ඣත්තං අත්තනොති ච එතං එකත්ථං, බ්‍යඤ්ජනමෙව නානං. භුම්මත්ථෙ චෙතං සමථන්ති අනුසද්දයොගෙන උපයොගවචනං. **අනිරාකතජ්ඣානාති** බහි අනීහතජ්ඣානා අවිනාසිතජ්ඣානා වා. නීහරණං විනාසො වාති ඉදං නිරාකතං නාම ‘‘ථම්භං නිරංකත්වා නිවාතවුත්තී’’තිආදීසු (සු. නි. 328) විය. **විපස්සනාය සමන්නාගතාති** සත්තවිධාය අනුපස්සනාය යුත්තා. සත්තවිධා අනුපස්සනා නාම අනිච්චානුපස්සනා, දුක්ඛානුපස්සනා, අනත්තානුපස්සනා, නිබ්බිදානුපස්සනා, විරාගානුපස්සනා, නිරොධානුපස්සනා, පටිනිස්සග්ගානුපස්සනා ච, තා විසුද්ධිමග්ගෙ විත්ථාරිතාව.

බ්‍රූහෙතාරො සුඤ්ඤාගාරානන්ති වඩ්ඪෙතාරො සුඤ්ඤාගාරානං. එත්ථ ච ‘‘සුඤ්ඤාගාරාන’’න්ති යංකිඤ්චි විවිත්තං භාවනානුයොගස්ස අනුච්ඡවිකට්ඨානං. සමථවිපස්සනාවසෙන කම්මට්ඨානං ගහෙත්වා රත්තින්දිවං සුඤ්ඤාගාරං පවිසිත්වා භාවනානුයොගවසෙන නිසීදමානා භික්ඛූ ‘‘බ්‍රූහෙතාරො සුඤ්ඤාගාරාන’’න්ති වෙදිතබ්බා. එකභූමිකාදිපාසාදෙපි පන වාසං කුරුමානා ඣායිනො සුඤ්ඤාගාරානං බ්‍රූහෙතාරොත්වෙව වෙදිතබ්බා.

එත්ථ ච යා ‘‘පටිසල්ලානාරාමා, භික්ඛවෙ, විහරථ පටිසල්ලානරතා’’ති වූපකට්ඨකායතා විහිතා, සා පරිසුද්ධසීලස්ස, න අසීලස්ස අවිසුද්ධසීලස්ස වා තස්ස රූපාරම්මණාදිතො චිත්තවිනිවත්තනස්සෙව අභාවතොති අත්ථතො සීලවිසුද්ධි දස්සිතාති වුත්තොවායමත්ථො. ‘‘අජ්ඣත්තං චෙතොසමථමනුයුත්තා අනිරාකතජ්ඣානා’’ති පදද්වයෙන සමාධිභාවනා, ‘‘විපස්සනාය සමන්නාගතා’’ති ඉමිනා පඤ්ඤාභාවනා විහිතාති ලොකියා තිස්සො සික්ඛා දස්සිතා.

ඉදානි තාසු පතිට්ඨිතස්ස අවස්සංභාවිඵලං දස්සෙතුං **‘‘පටිසල්ලානාරාමාන’’**න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ **බ්‍රූහෙතානන්ති** වඩ්ඪෙතානං. **ද්වින්නං ඵලානන්ති** තතියචතුත්ථඵලානං. **පාටිකඞ්ඛන්ති** ඉච්ඡිතබ්බං අවස්සංභාවී. **අඤ්ඤාති** අරහත්තං. තඤ්හි හෙට්ඨිමමග්ගඤාණෙහි ඤාතමරියාදං අනතික්කමිත්වා ජානනතො පරිපුණ්ණජානනත්තා උපරි ජානනකිච්චාභාවතො ච ‘‘අඤ්ඤා’’ති වුච්චති. **සති වා උපාදිසෙසෙති** සති වා කිලෙසූපාදිසෙසෙ, පහාතුං අසක්කුණෙය්‍යො සති. ඤාණෙ හි අපරිපක්කෙ යෙ තෙන පරිපක්කෙන පහාතබ්බකිලෙසා, තෙ න පහීයන්ති. තං සන්ධායාහ ‘‘සති වා උපාදිසෙසෙ’’ති. සති ච කිලෙසෙ ඛන්ධාභිසඞ්ඛාරා තිට්ඨන්ති එව. ඉති ඉමස්මිං සුත්තෙ අනාගාමිඵලං අරහත්තන්ති ද්වෙ ධම්මා දස්සිතා. යථා චෙත්ථ, එවං ඉතො පරෙසු ද්වීසු සුත්තෙසු.

ගාථාසු **යෙ සන්තචිත්තාති** යෙ යොගාවචරා තදඞ්ගවසෙන වික්ඛම්භනවසෙව ච සමිතකිලෙසතාය සන්තචිත්තා. නෙපක්කං වුච්චති පඤ්ඤා, තාය සමන්නාගතත්තා **නිපකා**. ඉමිනා තෙසං කම්මට්ඨානපරිහරණඤාණං දස්සෙති. **සතිමන්තො ච ඣායිනොති** ඨානනිසජ්ජාදීසු කම්මට්ඨානාවිජහනහෙතුභූතාය සතියා සතිමන්තො, ආරම්මණූපනිජ්ඣානලක්ඛණෙන ඣානෙන ඣායිනො. **සම්මා ධම්මං විපස්සන්ති, කාමෙසු අනපෙක්ඛිනොති** පුබ්බෙයෙව ‘‘අට්ඨිකඞ්කලූපමා කාමා’’තිආදිනා (ම. නි. 1.234; පාචි. 417) වත්ථුකාමෙසු කිලෙසකාමෙසු ච ආදීනවපච්චවෙක්ඛණෙන අනපෙක්ඛිනො අනත්ථිකා තෙ පහාය අධිගතං උපචාරසමාධිං අප්පනාසමාධිං වා පාදකං කත්වා නාමරූපං තස්ස පච්චයෙ ච පරිග්ගහෙත්වා කලාපසම්මසනාදික්කමෙන සම්මා අවිපරීතං පඤ්චක්ඛන්ධධම්මං අනිච්චාදිතො විපස්සන්ති.

අප්පමාදරතාති වුත්තප්පකාරාය සමථවිපස්සනාභාවනාය අප්පමජ්ජනෙ රතා අභිරතා තත්ථ අප්පමාදෙනෙව රත්තින්දිවං වීතිනාමෙන්තා. **සන්තාති** සමානා. ‘‘සත්තා’’තිපි පාඨො, පුග්ගලාති අත්ථො. **පමාදෙ භයදස්සිනොති** නිරයූපපත්තිආදිකං පමාදෙ භයං පස්සන්තා. **අභබ්බා පරිහානායාති** තෙ එවරූපා සමථවිපස්සනාධම්මෙහි මග්ගඵලෙහි වා පරිහානාය අභබ්බා. සමථවිපස්සනාතො හි සම්පත්තතො න පරිහායන්ති, ඉතරානි ච අප්පත්තානි පාපුණන්ති. **නිබ්බානස්සෙව සන්තිකෙති** නිබ්බානස්ස ච අනුපාදාපරිනිබ්බානස්ස ච සන්තිකෙ එව, න චිරස්සෙව නං අධිගමිස්සන්තීති.

අට්ඨමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. සික්ඛානිසංසසුත්තවණ්ණනා

46. නවමෙ **සික්ඛානිසංසාති** එත්ථ සික්ඛිතබ්බාති සික්ඛා, සා තිවිධා අධිසීලසික්ඛා, අධිචිත්තසික්ඛා, අධිපඤ්ඤාසික්ඛාති. තිවිධාපි චෙසා සික්ඛා ආනිසංසා එතෙසං, න ලාභසක්කාරසිලොකාති සික්ඛානිසංසා. **විහරථාති** සික්ඛානිසංසා හුත්වා විහරථ, තීසු සික්ඛාසු ආනිසංසදස්සාවිනො හුත්වා තාහි සික්ඛාහි ලද්ධබ්බං ආනිසංසමෙව සම්පස්සන්තා විහරථාති අත්ථො. **පඤ්ඤුත්තරාති** තාසු සික්ඛාසු යා අධිපඤ්ඤාසික්ඛාසඞ්ඛාතා පඤ්ඤා, සා උත්තරා පධානා විසිට්ඨා එතෙසන්ති පඤ්ඤුත්තරා. යෙ හි සික්ඛානිසංසා විහරන්ති, තෙ පඤ්ඤුත්තරා භවන්තීති. **විමුත්තිසාරාති** අරහත්තඵලසඞ්ඛාතා විමුත්ති සාරං එතෙසන්ති විමුත්තිසාරා, යථාවුත්තං විමුත්තිංයෙව සාරතො ගහෙත්වා ඨිතාති අත්ථො. යෙ හි සික්ඛානිසංසා පඤ්ඤුත්තරා ච, න තෙ භවවිසෙසං පත්ථෙන්ති, අපිච ඛො විභවං ආකඞ්ඛන්තා විමුත්තිංයෙව සාරතො පච්චෙන්ති. **සතාධිපතෙය්‍යාති** ජෙට්ඨකකරණට්ඨෙන සති අධිපතෙය්‍යං එතෙසන්ති සතාධිපතෙය්‍යා අධිපති එව අධිපතෙය්‍යන්ති කත්වා, චතූසු සතිපට්ඨානෙසු සුප්පතිට්ඨිතචිත්තා කායානුපස්සනාදිමුඛෙන සමථවිපස්සනාභාවනානුයුත්තාති අත්ථො.

අථ වා **සික්ඛානිසංසාති** භික්ඛවෙ, එවරූපෙ දුල්ලභක්ඛණපටිලාභෙ තිවිධසික්ඛාසික්ඛනමෙව ආනිසංසං කත්වා විහරථ, එවං විහරන්තා ච **පඤ්ඤුත්තරා** පඤ්ඤාය උත්තරා ලොකුත්තරපඤ්ඤාය සමන්නාගතා හුත්වා විහරථ, එවංභූතා ච **විමුත්තිසාරා** නිබ්බානසාරා අනඤ්ඤසාරා විහරථ. තථාභාවස්ස චායං උපායො, යං **සතාධිපතෙය්‍යා** විහරථ, සතිපට්ඨානභාවනාය යුත්තප්පයුත්තා හොථ, සබ්බත්ථ වා සතාරක්ඛෙන චෙතසා විහරථාති එවමෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො. ඉති භගවා තීසු සික්ඛාසු භික්ඛූ නියොජෙන්තො යථා තා සික්ඛිතබ්බා, යෙන ච පාරිපූරිං ගච්ඡන්ති, තං සඞ්ඛෙපෙනෙව දස්සෙත්වා ඉදානි යථානුසිට්ඨං පටිපජ්ජමානානං ඵලවිසෙසදස්සනෙන තස්සා පටිපත්තියා අමොඝභාවං පකාසෙන්තො **‘‘සික්ඛානිසංසාන’’**න්තිආදිමාහ. තං වුත්තත්ථමෙව.

ගාථාසු **පරිපුණ්ණසික්ඛන්ති** අග්ගඵලප්පත්තියා පරිසුද්ධසික්ඛං, අසෙක්ඛන්ති අත්ථො. **අපහානධම්මන්ති** එත්ථ පහානධම්මා වුච්චන්ති කුප්පා විමුත්තියො. පහානධම්මොති හි හානධම්මො කුප්පධම්මො. න පහානධම්මොති අපහානධම්මො, අකුප්පධම්මො. ‘‘අප්පහානධම්මො’’තිපි පාළි, සො එව අත්ථො. ඛයො එව අන්තොති ඛයන්තො,

ජාතියා බයන්තො ජාතිබයන්තො, නිබ්බානං. බයො වා මරණං, ජාතිබයන්තො නිබ්බානමෙව, තස්ස දිට්ඨත්තා **ජාතිබයන්තදස්සී**.

තස්මාති යස්මා සික්ඛාපාරිපූරියා අයං ජරාපාරඞ්ගමනපරියොසානො ආනිසංසො, තස්මා. **සදාති** සබ්බකාලං. **ඣානරතාති** ලක්ඛණූපනිජ්ඣානෙ, ආරම්මණූපනිජ්ඣානෙති දුවිධෙපි ඣානෙ රතා, තතො එව **සමාහිතා. මාරං සසෙනං අභිභුය්‍යාති** කිලෙසසෙනාය අනත්ථසෙනාය ච සසෙනං අනවසිට්ඨං චතුබ්බිධම්පි මාරං අභිභවිත්වා. දෙවපුත්තමාරස්සපි හි ගුණමාරණෙ සහායභාවූපගමනතො කිලෙසා ‘‘සෙනා’’ති වුච්චන්ති. තථා රොගාදයො අනත්ථා මච්චුමාරස්ස. යථාහ –

‘‘කාමා තෙ පඨමා සෙනා, දුතියා අරති වුච්චති;
තතියා ඛුප්පිපාසා තෙ, චතුත්ථී තණ්හා පවුච්චති.

‘‘පඤ්චමී ථිනමිද්ධං තෙ, ඡට්ඨා භීරූ පවුච්චති;
සත්තමී විචිකිච්ඡා තෙ, මක්ඛො ථම්භො ච අට්ඨමො.

‘‘ලාභො සිලොකො සක්කාරො, මිච්ඡාලද්ධො ච යො යසො;
යො චත්තානං සමුක්කංසෙ, පරෙ ච අවජානති.

‘‘එසා නමුචි තෙ සෙනා, කණ්හස්සාභිප්පහාරිනී;
න නං අසූරො ජිනාති, ජෙත්වා ච ලභතෙ සුඛ’’න්ති. (සු. නි. 438-441; මහානි. 28);

යථා චාහ –

‘‘අජ්ජෙව කිච්චමාතප්පං, කො ජඤ්ඤා මරණං සුවෙ;
න හි නො සඞ්ගරං තෙන, මහාසෙනෙන මච්චුනා’’ති. (ම. නි. 3.280; ජා. 2.22.121);

භවථ ජාතිමරණස්ස පාරගාති ජාතියා මරණස්ස ච පාරගාමිනො නිබ්බානගාමිනො භවථාති.

නවමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. ජාගරියසුත්තවණ්ණනා

47. දසමෙ **ජාගරොති** ජාගරකො විගතනිද්දො ජාගරියං අනුයුත්තො, රත්තින්දිවං කම්මට්ඨානමනසිකාරෙ යුත්තප්පයුත්තොති අත්ථො. වුත්තඤ්හෙතං –

‘‘කථඤ්ච, භික්ඛවෙ, භික්ඛු පුබ්බරත්තාපරරත්තං ජාගරියානුයොගමනුයුත්තො හොති? ඉධ භික්ඛු දිවසං චඞ්කමෙන නිසජ්ජාය ආවරණීයෙහි ධම්මෙහි චිත්තං පරිසොධෙති, රත්තියා පඨමං යාමං චඞ්කමෙන නිසජ්ජාය ආවරණීයෙහි ධම්මෙහි චිත්තං පරිසොධෙති, රත්තියා මජ්ඣිමං යාමං දක්ඛිණෙන පස්සෙන සීහසෙය්‍යං කප්පෙති පාදෙ පාදං අච්චාධාය සතො සම්පජානො උට්ඨානසඤ්ඤං මනසි කරිත්වා, රත්තියා පච්ඡිමං යාමං පච්චුට්ඨාය චඞ්කමෙන නිසජ්ජාය ආවරණීයෙහි ධම්මෙහි චිත්තං පරිසොධෙති. එවං භික්ඛු පුබ්බරත්තාපරරත්තං ජාගරියානුයොගමනුයුත්තො හොතී’’ති (විභ. 519).

චසද්දො සම්පිණ්ඩනත්ථො, තෙන වක්ඛමානෙ සතාදිභාවෙ සම්පිණ්ඩෙති. **අස්සාති** සියා, භවෙය්‍යාති අත්ථො. ‘‘ජාගරො ච භික්ඛු විහරෙය්‍යා’’ති ච පඨන්ති. සබ්බත්ථ සබ්බදා ච කම්මට්ඨානාවිජහනවසෙන සතිඅවිප්පවාසෙන **සතො සම්පජානොති** සත්තට්ඨානියස්ස චතුබ්බිධස්සපි සම්පජඤ්ඤස්ස වසෙන සම්පජානො. **සමාහිතොති** උපචාරසමාධිනා අප්පනාසමාධිනා ච සමාහිතො එකග්ගචිත්තො. **පමුදිතොති** පටිපත්තියා ආනිසංසදස්සනෙන උත්තරුත්තරි විසෙසාධිගමෙන වීරියාරම්භස්ස ච අමොඝභාවදස්සනෙන පමුදිතො පාමොජ්ජබහුලො. **විප්පසන්නොති** තතො එව පටිපත්තිභූතාසු තීසු සික්ඛාසු පටිපත්තිදෙසකෙ ච සත්ථරි සද්ධාබහුලතාය සුට්ඨු පසන්නො. සබ්බත්ථ අස්සාති සම්බන්ධො විහරෙය්‍යාති වා.

තත්ථ කාලවිපස්සී ච කුසලෙසු ධම්මෙසූති තස්මිං කාලෙ විපස්සකො, තත්ථ වා කම්මට්ඨානානුයොගෙ කාලවිපස්සී කාලානුරූපං විපස්සකො. කිං වුත්තං හොති? විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා කලාපසම්මසනාදිවසෙන සම්මසන්තො ආවාසාදිකෙ සත්ත අසප්පායෙ වජ්ජෙත්වා සප්පායෙ සෙවන්තො අන්තරා වොසානං අනාපජ්ජිත්වා පහිතත්තො චිත්තස්ස සමාහිතාකාරං සල්ලක්ඛෙන්තො සක්කච්චං නිරන්තරං අනිච්චානුපස්සනාදිං පවත්තෙන්තො යස්මිං කාලෙ විපස්සනාචිත්තං ලීනං හොති, තස්මිං ධම්මවිචයවීරියපීතිසඞ්ඛාතෙසු, යස්මිං පන කාලෙ චිත්තං උද්ධතං හොති, තස්මිං පස්සද්ධිසමාධිඋපෙක්ඛාසඞ්ඛාතෙසු කුසලෙසු අනවජ්ජෙසු බොජ්ඣඞ්ගධම්මෙසූති එවං තත්ථ තස්මිං

තස්මිං කාලෙ, තස්මිං වා කම්මට්ඨානානුයොගෙ කාලානුරූපං විපස්සකො අස්සාති. සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගො පන සබ්බත්ථෙව ඉච්ඡිතබ්බො . වුත්තඤ්හෙතං ''සතිඤ්ච ඛ්වාහං, භික්ඛවෙ, සබ්බත්ථිකං වදාමී''ති (සං. නි. 5.234; මි. ප. 2.1.13). එත්තාවතා පුග්ගලාධිට්ඨානාය දෙසනාය ජාගරියං දස්සෙත්වා යෙහි ධම්මෙහි ජාගරියානුයොගො සම්පජ්ජති, තෙ පකාසෙති.

එවං භගවා ආරද්ධවිපස්සකස්ස භික්ඛුනො සඞ්ඛෙපෙනෙව සද්ධිං උපකාරකධම්මෙහි සම්මසනචාරං දස්සෙත්වා ඉදානි තථා පටිපජ්ජන්තස්ස පටිපත්තියා අවඤ්ඣභාවං දස්සෙන්තො **''ජාගරස්ස, භික්ඛවෙ, භික්ඛුනො''**තිආදිමාහ. තත්ථ ජාගරියානුයොගෙ සතිසම්පජඤ්ඤසමාදානානි සබ්බත්ථකානි සම්මොදපසාදාවහානි, තත්ථ කාලවිපස්සනා නාම විපස්සනාය ගබ්භග්ගහණං පරිපාකගතං. උපක්කිලෙසවිමුත්තෙ හි වීථිපටිපන්නෙ විපස්සනාඤාණෙ තික්ඛෙ සූරෙ වහන්තෙ යොගිනො උළාරං පාමොජ්ජං පසාදො ච හොති, තෙහි ච විසෙසාධිගමස්ස සන්තිකෙයෙව. වුත්තඤ්හෙතං –

''යතො යතො සම්මසති, ඛන්ධානං උදයබ්බයං;
ලභතී පීතිපාමොජ්ජං, අමතං තං විජානතං.

''පාමොජ්ජබහුලො භික්ඛු, පසන්නො බුද්ධසාසනෙ;
අධිගච්ඡෙ පදං සන්තං, සඞ්ඛාරූපසමං සුඛ''න්ති. (ධ. ප. 374, 381);

ගාථාසු **ජාගරන්තා සුණාථෙතන්**ති එතං මම වචනං එකන්තෙනෙව පමාදනිද්දාය අවිජ්ජානිද්දාය පබොධනත්ථං ජාගරන්තා සතිසම්පජඤ්ඤාදිධම්මසමායොගෙන ජාගරියං අනුයුත්තා සුණාථ. **යෙ සුත්තා තෙ පබුජ්ඣථා**ති යෙ යථාවුත්තනිද්දාය සුත්තා සුපනං උපගතා, තෙ තුම්හෙ ජාගරියානුයොගවසෙන ඉන්ද්‍රියබලබොජ්ඣඞ්ගෙ සඞ්කඩ්ඪිත්වා විපස්සනං උස්සුක්කාපෙන්තා අප්පමාදපටිපත්තියා තතො පබුජ්ඣථ අථ වා **ජාගරන්තා**ති ජාගරනිමිත්තා. ''සුණාථෙත''න්ති එත්ථ ''එත''න්ති වුත්තං, කිං තං වචනන්ති ආහ ''යෙ සුත්තා තෙ පබුජ්ඣථා''තිආදි. තත්ථ **යෙ සුත්තා**ති යෙ කිලෙසනිද්දාය සුත්තා, තෙ තුම්හෙ අරියමග්ගපටිබොධෙන පබුජ්ඣථ. **සුත්තා ජාගරිතං සෙය්‍යො**ති ඉදං පබොධස්ස කාරණවචනං. යස්මා යථාවුත්තසුපනතො වුත්තප්පකාරං ජාගරිතං ජාගරණං අත්ථකාමස්ස කුලපුත්තස්ස සෙය්‍යො පාසංසතරො හිතසුඛාවහො, තස්මා පබුජ්ඣථ. **නත්ථි ජාගරතො භයන්**ති ඉදං තත්ථ ආනිසංසදස්සනං. යො හි සද්ධාදීහි ජාගරණධම්මෙහි සමන්නාගමෙන ජාගරො ජග්ගති, පමාදනිද්දං න උපගච්ඡති, තස්ස අත්තානුවාදභයං පරානුවාදභයං දණ්ඩභයං දුග්ගතිභයං ජාතිආදිනිමිත්තං සබ්බම්පි වට්ටභයං නත්ථි.

කාලෙනාති ආවාසසප්පායාදීනං ලද්ධකාලෙන. **සො**ති නිපාතමත්තං. **සම්මා ධම්මං පරිවීමංසමානො**ති විපස්සනාය ආරම්මණභූතං තෙභූමකධම්මං සම්මා ඤායෙන යථා නිබ්බින්දනවිරජ්ජනාදයො සම්භවන්ති, එවං පරිතො වීමංසන්තො, සබ්බාකාරෙන විපස්සන්තොති අත්ථො. **එකොදිභූතො**ති එකො සෙට්ඨො හුත්වා උදෙතීති එකොදි, සමාධි. සො එකොදි භූතො ජාතො උප්පන්නො එතස්සාති එකොදිභූතො. අග්ගිආහිතාදිසද්දානං විය එත්ථ භූතසද්දස්ස පරවචනං දට්ඨබ්බං. එකොදිං වා භූතො පත්තොති එකොදිභූතො. එත්ථ ච එකොදීති මග්ගසමාධි අධිප්පෙතො, ''සමාහිතො''ති එත්ථ පන පාදකජ්ඣානසමාධිනා සද්ධිං විපස්සනාසමාධි. අථ වා **කාලෙනා**ති මග්ගපටිවෙධකාලෙන. **සම්මා ධම්මං පරිවීමංසමානො**ති සම්මදෙව චතුසච්චධම්මං පරිඤ්ඤාභිසමයාදිවසෙන වීමංසන්තො, එකාභිසමයෙන අභිසමෙන්තො. **එකොදිභූතො**ති එකො සෙට්ඨො අසහායො වා හුත්වා උදෙතීති එකොදි, චතුකිච්චසාධකො සම්මප්පධානො. සො එකොදි භූතො ජාතොති සබ්බං පුරිමසදිසමෙව. **විහනෙ තමං සො**ති සො එවංභූතො අරියසාවකො අරහත්තමග්ගෙන අවිජ්ජාතමං අනවසෙසතො විහනෙය්‍ය සමුච්ඡින්දෙය්‍ය.

ඉති භගවා පටිපත්තියා අමොඝභාවං දස්සෙත්වා ඉදානි තත්ථ දළ්හං නියොජෙන්තො **''තස්මා හවෙ''**ති ඔසානගාථමාහ. තත්ථ **තස්මා**ති යස්මා ජාගරතො සතිඅවිප්පවාසාදිනා සමථවිපස්සනාභාවනා පාරිපූරිං ගච්ඡති, අනුක්කමෙන අරියමග්ගො පාතුභවති, තතො චස්ස සබ්බං වට්ටභයං නත්ථි, තස්මා. **හවෙ**ති එකංසෙන දළ්හං වා. **භජෙථා**ති භජෙය්‍ය. එවං ජාගරියං භජන්තො ච ආතාපිභාවාදිගුණයුත්තො භික්ඛු සංයොජනානි භින්දිත්වා අග්ගඵලඤාණසඞ්ඛාතං **අනුත්තරං** උත්තරරහිතං **සම්බොධිං ඵුසෙ** පාපුණෙය්‍ය. සෙසං වුත්තනයමෙව.

දසමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

11. ආපායිකසුත්තවණ්ණනා

48. එකාදසමෙ **ආපායිකා**ති අපායෙ නිබ්බත්තිස්සන්තීති ආපායිකා. තත්ථාපි නිරයෙ නිබ්බත්තිස්සන්තීති **නෙරයිකා. ඉදමප්පහායා**ති ඉදං ඉදානි වක්ඛමානං දුවිධං පාපසමාචාරං අප්පජහිත්වා, තථාපටිපත්තිතථාපග්ගහණවසෙන පවත්තං වාචං චිත්තං දිට්ඨිඤ්ච අප්පටිනිස්සජ්ජිත්වාති අත්ථො. **අබ්‍රහ්මචාරී**ති බ්‍රහ්මසෙට්ඨං චරතීති බ්‍රහ්මචාරී, බ්‍රහ්මා වා සෙට්ඨො ආචාරො එතස්ස අත්ථීති බ්‍රහ්මචාරී, න බ්‍රහ්මචාරීති අබ්‍රහ්මචාරී, බ්‍රහ්මචාරිපටිරූපකො දුස්සීලොති අත්ථො. **බ්‍රහ්මචාරිපටිඤ්ඤො**ති ''බ්‍රහ්මචාරී අහ''න්ති එවංපටිඤ්ඤො. **පරිපුණ්ණන්**ති අඛණ්ඩාදිභාවෙන අවිකලං. **පරිසුද්ධන්**ති උපක්කිලෙසාභාවෙන පරිසුද්ධං. **අමූලකෙනා**ති දිට්ඨාදිමූලවිරහිතෙන, දිට්ඨං

සුතං පරිසඞ්කිතන්ති ඉමෙහි චොදනාමූලෙහි වජ්ජිතෙන. **අබ්‍රහ්මචරියෙන** අසෙට්ඨචරියෙන. **අනුද්ධංසෙතීති** ‘‘පරිසුද්ධො අය’’න්ති ජානන්තොව පාරාජිකවත්ථුනා ධංසෙති පධංසෙති, චොදෙති අක්කොසති වා.

ගාථාසු **අභූතවාදීති** පරස්ස දොසං අදිස්වාව අභූතෙන තුච්ඡෙන මුසාවාදං කත්වා පරං අබ්භාචික්ඛන්තො. **කත්වාති** යො වා පන පාපකම්මං කත්වා ‘‘නාහං එතං කරොමී’’ති ආහ. **උභොපි තෙ පෙච්ච සමා භවන්තීති** තෙ උභොපි ජනා ඉතො පරලොකං ගන්ත්වා නිරයං උපගමනතො ගතියා සමානා භවන්ති. තත්ථ ගතියෙව නෙසං පරිච්ඡින්නා, න පන ආයු. බහුඤ්හි පාපං කත්වා චිරං නිරයෙ පච්චති, පරිත්තං කත්වා අප්පමත්තකමෙව කාලං. යස්මා පන තෙසං උභින්නම්පි කම්මං ලාමකමෙව. තෙන වුත්තං **‘‘නිහීනකම්මා මනුජා පරත්ථා’’**ති. ‘‘පරත්ථා’’ති පන පදස්ස පුරතො ‘‘පෙච්චා’’ති පදෙන සම්බන්ධො – පරත්ථ පෙච්ච ඉතො ගන්ත්වා තෙ නිහීනකම්මා සමා භවන්තීති.

එවං භගවා අභූතබ්භක්ඛානවසෙන භූතදොසපටිච්ඡාදනවසෙන ච පවත්තස්ස මුසාවාදස්ස විපාකං දස්සෙත්වා ඉදානි තස්මිං ඨානෙ නිසින්නානං බහූනං පාපභික්ඛූනං දුච්චරිතකම්මස්ස විපාකදස්සනෙන සංවෙජනත්ථං ද්වෙ ගාථා අභාසි. තත්ථ **කාසාවකණ්ඨාති** කසාවරසපීතත්තා කාසාවෙන වත්ථෙන පලිවෙඨිතකණ්ඨා. **පාපධම්මාති** ලාමකධම්මා. **අසඤ්ඤතාති** කායාදීහි සඤ්ඤමරහිතා. **පාපාති** තථාරූපා පාපපුග්ගලා, පාපෙහි කම්මෙහි උපපජ්ජිත්වා ‘‘තස්ස කායොපි ආදිත්තො සම්පජ්ජලිතො සජොතිභූතො, සඞ්ඝාටිපි ආදිත්තා’’තිආදිනා (සං. නි. 2.218-219; පාරා. 230) ලක්ඛණසංයුත්තෙ වුත්තනයෙන මහාදුක්ඛං අනුභවන්තියෙව.

තතියගාථාය අයං සඞ්ඛෙපත්ථො – **යඤ්චෙ භුඤ්ජෙය්‍ය දුස්සීලො** නිස්සීලපුග්ගලො කායාදීහි අසඤ්ඤතො රට්ඨවාසීහි සද්ධාය දින්නං යං රට්ඨපිණ්ඩං ‘‘සමණොම්හී’’ති පටිජානන්තො ගහෙත්වා භුඤ්ජෙය්‍ය, තතො ආදිත්තො අග්ගිවණ්ණො අයොගුළොව භුත්තො සෙය්‍යො සුන්දරතරො. කිංකාරණා? තප්පච්චයා හිස්ස එකොව අත්තභාවො ඣායෙය්‍ය, දුස්සීලො පන භුත්වා සද්ධාදෙය්‍යං භුඤ්ජිත්වා අනෙකානිපි ජාතිසතානි නිරයෙ උප්පජ්ජෙය්‍යාති.

එකාදසමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

12. දිට්ඨිගතසුත්තවණ්ණනා

49. ද්වාදසමෙ **ද්වීහි දිට්ඨිගතෙහීති** එත්ථ දිට්ඨියොව දිට්ඨිගතානි ‘‘ගූථගතං මුත්තගත’’න්තිආදීසු (අ. නි. 9.11) විය. ගහිතාකාරසුඤ්ඤතාය වා දිට්ඨීනං ගතමත්තානීති දිට්ඨිගතානි, තෙහි දිට්ඨිගතෙහි. **පරියුට්ඨිතාති** අභිභූතා පලිබුද්ධා වා. පලිබොධත්ථො වාපි හි පරියුට්ඨානසද්දො ‘‘චොරා මග්ගෙ පරියුට්ඨිංසූ’’තිආදීසු (චූළව. 430) විය. **දෙවාති** උපපත්තිදෙවා. තෙ හි දිබ්බන්ති උළාරතමෙහි කාමගුණෙහි ඣානාදීහි ච කීළන්ති, ඉද්ධානුභාවෙන වා යථිච්ඡිතමත්ථං ගච්ඡන්ති අධිගච්ඡන්තීති ච දෙවාති වුච්චන්ති. මනස්ස උස්සන්නත්තා මනුස්සා, උක්කට්ඨනිද්දෙසවසෙන චෙතං වුත්තං යථා ‘‘සත්ථා දෙවමනුස්සාන’’න්ති. **ඔලීයන්ති එකෙති** ‘‘සස්සතො අත්තා ච ලොකො චා’’ති භවෙසු ඔලීයනාභිනිවෙසභූතෙන සස්සතභාවෙන එකච්චෙ දෙවා මනුස්සා ච අවලීයන්ති අල්ලීයන්ති සඞ්කොචං ආපජ්ජන්ති, න තතො නිස්සරන්ති. **අතිධාවන්තීති** පරමත්ථතො භින්නසභාවානම්පි සභාවධම්මානං ය්වායං හෙතුඵලභාවෙන සම්බන්ධො, තං අග්ගහෙත්වා නානත්තනයස්සපි ගහණෙන තත්ථ තත්ථෙව ධාවන්ති, තස්මා ‘‘උච්ඡිජ්ජති අත්තා ච ලොකො ච, න හොති පරං මරණා’’ති උච්ඡෙදෙ වා භවනිරොධපටිපත්තියා පටික්ඛෙපධම්මතං අතිධාවන්ති අතික්කමන්ති. **චක්ඛුමන්තො ච පස්සන්තීති** චසද්දො බ්‍යතිරෙකෙ. පුබ්බයොගසම්පත්තියා ඤාණපරිපාකෙන පඤ්ඤාචක්ඛුමන්තො පන දෙවමනුස්සා තෙනෙව පඤ්ඤාචක්ඛුනා සස්සතං උච්ඡෙදඤ්ච අන්තද්වයං අනුපගම්ම මජ්ඣිමපටිපත්තිදස්සනෙන පච්චක්ඛං කරොන්ති. තෙ හි ‘‘නාමරූපමත්තමිදං පටිච්චසමුප්පන්නං, තස්මා න සස්සතං, නාපි උච්ඡිජ්ජතී’’ති අවිපරීතතො පස්සන්ති.

එවං ඔලීයනාදිකෙ පුග්ගලාධිට්ඨානෙන උද්දිසිතුං **‘‘කථඤ්ච, භික්ඛවෙ’’**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **භවාති** කාමභවො, රූපභවො, අරූපභවො. අපරෙපි තයො භවා සඤ්ඤීභවො, අසඤ්ඤීභවො, නෙවසඤ්ඤීනාසඤ්ඤීභවො. අපරෙපි තයො භවා එකවොකාරභවො, චතුවොකාරභවො, පඤ්චවොකාරභවොති. එතෙහි භවෙහි ආරමන්ති අභිනන්දන්තීති **භවාරාමා**. භවෙසු රතා අභිරතාති **භවරතා**. භවෙසු සුට්ඨු මුදිතාති **භවසම්මුදිතා**. **භවනිරොධායාති** තෙසං භවානං අච්චන්තනිරොධාය අනුප්පාදනත්ථාය. **ධම්මෙ දෙසියමානෙති** තථාගතප්පවෙදිතෙ නිය්‍යානිකධම්මෙ වුච්චමානෙ. **න පක්ඛන්දතීති** සස්සතාභිනිවිට්ඨත්තා සංඛිත්තධම්මත්තා න පවිසති න ඔගාහති. **න පසීදතීති** පසාදං නාපජ්ජති න තං සද්දහති. **න සන්තිට්ඨතීති** තස්සං දෙසනායං න තිට්ඨති නාධිමුච්චති. එවං සස්සතතො අභිනිවිසනෙන භවෙසු ඔලීයන්ති.

අට්ටීයමානාති භවෙ ජරාරොගමරණාදීනි වධබන්ධනච්ඡෙදනාදීනි ච දිස්වා සංවිජ්ජනෙන තෙහි සමඞ්ගිභාවෙන භවෙන පීළියමානා දුක්ඛාපියමානා. **හරායමානාති** ලජ්ජමානා **ජිගුච්ඡමානාති** පටිකූලතො දහන්තා. **විභවන්ති** උච්ඡෙදං. **අභිනන්දන්තීති** තණ්හාදිට්ඨාභිනන්දනාහි අජ්ඣොසාය නන්දන්ති. **යතො කිර භොතිආදි** තෙසං අභිනන්දනාකාරදස්සනං. තත්ථ **යතොති** යදා. **භොති** ආලපනං. **අයං අත්තාති** කාරකාදිභාවෙන අත්තනා පරිකප්පිතං සන්ධාය වදති. **උච්ඡිජ්ජතීති** උපච්ඡිජ්ජති. **විනස්සතීති** න දිස්සති, විනාසං අභාවං ගච්ඡති. **න හොති පරං මරණාති** මරණෙන උද්ධං න භවති. **එතං සන්තන්ති** යදෙතං අත්තනො උච්ඡෙදාදි, එතං සබ්බභවවූපසමතො

සබ්බසන්තාපවූපසමතො ච **සන්තං,** සන්තත්තා එව **පණීතං,** තච්ඡාවිපරීතභාවතො **යථාවං**. තත්ථ ''සන්තං පණීත''න්ති ඉදං ද්වයං තණ්හාභිනන්දනාය වදන්ති, ''යථාව''න්ති දිට්ඨාභිනන්දනාය. **එවන්ති** එවං යථාවුත්තඋච්ඡෙදාභිනිවෙසනෙන.

භූතන්ති ඛන්ධපඤ්චකං. තඤ්හි පච්චයසම්භූතත්තා පරමත්ථතො විජ්ජමානත්තා ච භූතන්ති වුච්චති. තෙනාහ ''භූතමිදං, භික්ඛවෙ, සමනුපස්සථා''ති (ම. නි. 1.401). **භූතතො** අවිපරීතසභාවතො සලක්ඛණතො සාමඤ්ඤලක්ඛණතො ච පස්සති. ඉදඤ්හි ඛන්ධපඤ්චකං නාමරූපමත්තං. තත්ථ ''ඉමෙ පථවීආදයො ධම්මා රූපං, ඉමෙ ඵස්සාදයො ධම්මා නාමං, ඉමානි නෙසං ලක්ඛණාදීනි, ඉමෙ නෙසං අවිජ්ජාදයො පච්චයා''ති එවං සපච්චයනාමරූපදස්සනවසෙන චෙව, ''සබ්බෙපිමෙ ධම්මා අහුත්වා සම්භොන්ති, හුත්වා පටිවෙන්ති, තස්මා අනිච්චා, අනිච්චත්තා දුක්ඛා, දුක්ඛත්තා අනත්තා''ති එවං අනිච්චානුපස්සනාදිවසෙන ච පස්සතීති අත්ථො. එත්තාවතා තරුණවිපස්සනාපරියොසානා විපස්සනාභූමි දස්සිතා. **නිබ්බිදායාති** භූතසඞ්ඛාතස්ස තෙභූමකධම්මජාතස්ස නිබ්බින්දනත්ථාය, එතෙන බලවවිපස්සනං දස්සෙති. **විරාගායාති** විරාගත්ථං විරජ්ජනත්ථං, ඉමිනා මග්ගං දස්සෙති. **නිරොධායාති** නිරුජ්ඣනත්ථං, ඉමිනාපි මග්ගමෙව දස්සෙති. **නිරොධායාති** වා පටිප්පස්සද්ධිනිරොධෙන සද්ධිං අනුපාදිසෙසනිබ්බානං දස්සෙති. **එවං ඛො, භික්ඛවෙ, චක්ඛුමන්තො පස්සන්තීති** එවං පඤ්ඤාචක්ඛුමන්තො සපුබ්බභාගෙන මග්ගපඤ්ඤාචක්ඛුනා චතුසච්චධම්මං පස්සන්ති.

ගාථාසු **යෙ භූතං භූතතො දිස්වාති** යෙ අරියසාවකා භූතං ඛන්ධපඤ්චකං භූතතො අවිපරීතසභාවතො විපස්සනාපඤ්ඤාසහිතාය මග්ගපඤ්ඤාය දිස්වා. එතෙන පරිඤ්ඤාභිසමයං දස්සෙති. **භූතස්ස ච අතික්කමන්ති** භාවනාභිසමයං. අරියමග්ගො හි භූතං අතික්කමති එතෙනාති ''භූතස්ස අතික්කමො''ති වුත්තො. **යථාභූතෙති** අවිපරීතසච්චසභාවෙ නිබ්බානෙ. **විමුච්චන්ති** අධිමුච්චන්ති, එතෙන සච්ඡිකිරියාභිසමයං දස්සෙති. **භවතණ්හාපරික්ඛයාති** භවතණ්හාය සබ්බසො ඛෙපනා සමුච්ඡින්දනතො, එතෙන සමුදයප්පහානං දස්සෙති.

සවෙ භූතපරිඤ්ඤො සොති එත්ථ පන සවෙති නිපාතමත්තං. සො භූතපරිඤ්ඤො භූතස්ස අතික්කමනූපායෙන මග්ගෙන භවතණ්හාපරික්ඛයා පරිඤ්ඤාතක්ඛන්ධො තතො එව යථාභූතෙ නිබ්බානෙ අධිමුත්තො. **භවාභවෙති** ඛුද්දකෙ චෙව මහන්තෙ ච, උච්ඡෙදාදිදස්සනෙ වා **වීතතණ්හො** භින්නකිලෙසො. **භික්ඛු භූතස්ස** උපාදානක්ඛන්ධසඞ්ඛාතස්ස අත්තභාවස්ස **විභවා,** ආයතිං අනුප්පාදා **පුනබ්භවං නාගච්ඡති,** අපඤ්ඤත්තිකභාවමෙව ගච්ඡතීති අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා දෙසනං නිට්ඨාපෙසි.

ඉති ඉමස්මිං වග්ගෙ එකාදසමෙ වට්ටං කථිතං, තතියචතුත්ථපඤ්චමෙසු පරියොසානසුත්තෙ ච වට්ටවිවට්ටං කථිතං, සෙසෙසු විවට්ටමෙවාති වෙදිතබ්බං.

ද්වාදසමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පරමත්ථදීපනියා ඛුද්දකනිකාය-අට්ඨකථාය

ඉතිවුත්තකස්ස දුකනිපාතවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. තිකනිපාතො

1. පඨමවග්ගො

1. මූලසුත්තවණ්ණනා

50. තිකනිපාතස්ස පඨමෙ **තීණීති** ගණනපරිච්ඡෙදො. **ඉමානීති** අභිමුඛීකරණං. **අකුසලමූලානීති** පරිච්ඡින්නධම්මනිදස්සනං. තත්ථ අකුසලානි ච තානි මූලානි චාති අකුසලමූලානි. අථ වා අකුසලානං හෙතුපච්චයපභවජනකසමුට්ඨාපකනිබ්බත්තකට්ඨෙන මූලානි චාති අකුසලමූලානි, අකුසලධම්මානං කාරණානීති අත්ථො. කාරණඤ්හි යථා හිනොති එතස්මා ඵලං පවත්තතීති හෙතු, පටිච්ච එතස්මා එතීති පච්චයො, පභවති එතස්මාති පභවො, අත්තනො ඵලං ජනෙතීති ජනකං, සමුට්ඨාපෙතීති සමුට්ඨාපකං, නිබ්බත්තෙතීති නිබ්බත්තකන්ති ච වුච්චති. එවං පතිට්ඨට්ඨෙන මූලන්ති, තස්මා **අකුසලමූලානීති** අකුසලානං සුප්පතිට්ඨිතභාවසාධනානි, කාරණානීති වුත්තං හොති.

කෙචි පන ‘‘සාලිආදීනං සාලිබීජාදීනි විය මණිප්පභාදීනං මණිවණ්ණාදයො විය ච අකුසලානං අකුසලභාවසාධකො ලොභාදීනං මූලට්ඨො’’ති වදන්ති. එවං සන්තෙ අකුසලචිත්තසමුට්ඨානරූපෙසු තෙසං හෙතුපච්චයභාවො න සියා. න හි තානි තෙසං අකුසලභාවං සාධෙන්ති, න ච පච්චයා න හොන්ති. වුත්තඤ්හෙතං –

> ‘‘හෙතූ හෙතුසම්පයුත්තකානං ධම්මානං තංසමුට්ඨානානඤ්ච රූපානං හෙතුපච්චයෙන පච්චයො’’ති (පට්ඨා. 1.පච්චයනිද්දෙස.1).

අහෙතුකස්ස ච මොහස්ස අකුසලභාවො න සියා අකුසලභාවසාධකස්ස මූලන්තරස්ස අභාවතො. අථාපි සියා ලොභාදීනං සභාවසිද්ධො අකුසලාදිභාවො, තංසම්පයුත්තානං පන ලොභාදිපටිබද්ධොති. එවම්පි යථා ලොභාදීනං, එවං අලොභාදීනම්පි සභාවසිද්ධො කුසලාදිභාවොති අලොභාදයො කුසලා එව සියුං, න අබ්යාකතා, න ච හොන්ති. තස්මා යථා සම්පයුත්තෙසු, එවං මූලෙසුපි කුසලාදිභාවො පරියෙසිතබ්බො. යොනිසොමනසිකාරාදිකො විය හි කුසලභාවස්ස, අයොනිසොමනසිකාරාදිකො අකුසලභාවස්ස කාරණන්ති ගහෙතබ්බං. එවං අකුසලභාවසාධනවසෙන ලොභාදීනං මූලට්ඨං අග්ගහෙත්වා සුප්පතිට්ඨිතභාවසාධනවසෙන ගය්හමානෙ න කොචි දොසො. ලද්ධහෙතුපච්චයා හි ධම්මා විරූළ්හමූලා විය පාදපා ථිරා හොන්ති සුප්පතිට්ඨිතා, හෙතුරහිතා පන තිලබීජකාදිසෙවාලා විය න සුප්පතිට්ඨිතාති හෙතුආදිඅත්ථෙන අකුසලානං උපකාරකත්තා මූලානීති අකුසලමූලානි. යස්මා පන මූලෙන මුත්තො අකුසලචිත්තුප්පාදො නත්ථි, තස්මා තීහි මූලෙහි සබ්බො අකුසලරාසි පරියාදියිත්වා දස්සිතොති දට්ඨබ්බං.

තානි අකුසලමූලානි සරූපතො දස්සෙතුං **‘‘ලොභො අකුසලමූල’’**න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ ලොභාදීසු යං වත්තබ්බං, තං හෙට්ඨා වුත්තමෙව. තත්ථ පන තතියමග්ගවජ්ඣා ලොභාදයො ආගතා, ඉධ පන අනවසෙසාති අයමෙව විසෙසො.

ගාථායං **පාපචෙතසන්ති** අකුසලධම්මසමායොගතො ලාමකචිත්තං. **හිංසන්තීති** අත්තනො පවත්තික්ඛණෙ ආයතිං විපාකක්ඛණෙ ච විබාධෙන්ති. **අත්තසම්භූතාති** අත්තනි ජාතා. **තචසාරන්ති** ගණ්ඨිතං, වෙළුන්ති අත්ථො. **සම්ඵලන්ති** අත්තනො ඵලං. ඉදං වුත්තං හොති – ඛදිරසීසපාදයො විය අන්තොසාරො අහුත්වා බහිසාරතාය තචසාරන්ති ලද්ධනාමං වෙළුආදිං යථා අත්තසම්භූතමෙව ඵලං හිංසති විනාසෙති, එවමෙව අන්තො සීලාදිසාරරහිතං ලාමකචිත්තං පුග්ගලං අත්තසම්භූතායෙව ලොභාදයො විනාසෙන්තීති.

පඨමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. ධාතුසුත්තවණ්ණනා

51. දුතියෙ **ධාතුයොති** අත්තනො ඵලස්ස සභාවස්ස ච ධාරණට්ඨෙන ධාතුයො. යඤ්චෙත්ථ ඵලනිබ්බත්තකං, තං අත්තනො ඵලස්ස සභාවස්ස ච, ඉතරං සභාවස්සෙව ධාරණට්ඨෙන ධාතු. **රූපධාතූති** රූපභවො. ධාතුයා ආගතට්ඨානෙ භවෙන පරිච්ඡින්දිතබ්බං, භවස්ස ආගතට්ඨානෙ ධාතුයා පරිච්ඡින්දිතබ්බන්ති ඉධ භවෙන පරිච්ඡෙදො කථිතො. තස්මා –

> ‘‘කතමෙ ධම්මා රූපාවචරා? හෙට්ඨතො බ්‍රහ්මලොකං පරියන්තං කරිත්වා උපරිතො අකනිට්ඨෙ දෙවෙ අන්තො කරිත්වා එත්ථාවචරා එත්ථ පරියාපන්නා ඛන්ධධාතුආයතනා, ඉමෙ ධම්මා රූපාවචරා’’ති (ධ. ස. 1289) –

එවං වුත්තා රූපාවචරධම්මා රූපධාතු. **අරූපධාතූති** අරූපභවො. ඉධාපි භවෙන පරිච්ඡෙදො කථිතොති –

‘‘කතමෙ ධම්මා අරූපාවචරා? හෙට්ඨතො ආකාසානඤ්චායතනූපගෙ දෙවෙ අන්තො කරිත්වා, උපරිතො නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනූපගෙ දෙවෙ අන්තො කරිත්වා, එත්ථාවචරා එත්ථ පරියාපන්නා ඛන්ධධාතුආයතනා, ඉමෙ ධම්මා අරූපාවචරා’’ති (ධ. ස. 1291) –

එවං වුත්තා අරූපාවචරධම්මා අරූපධාතු. **නිරොධධාතූ**ති නිබ්බානං වෙදිතබ්බං.

අපරො නයො – රූපසහිතා, රූපපටිබද්ධා, ධම්මප්පවත්ති **රූපධාතු,** පඤ්චවොකාරභවො, එකවොකාරභවො ච, තෙන සකලො කාමභවො රූපභවො ච සඞ්ගහිතො. රූපරහිතා ධම්මප්පවත්ති **අරූපධාතු,** චතුවොකාරභවො, තෙන අරූපභවො සඞ්ගහිතො. ඉති ද්වීහි පදෙහි තයො භවා සබ්බා සංසාරප්පවත්ති දස්සිතා. තතියපදෙන පන අසඞ්ඛතධාතුයෙව සඞ්ගහිතාති මග්ගඵලානි ඉධ තිකවිනිමුත්තධම්මා නාම ජාතා. කෙචි පන ‘‘රූපධාතූති රූපසභාවා ධම්මා, අරූපධාතූති අරූපසභාවා ධම්මාති පදද්වයෙන අනවසෙසතො පඤ්චක්ඛන්ධා ගහිතා’’ති. ‘‘රූපතණ්හාය විසයභූතා ධම්මා රූපධාතු, අරූපතණ්හාය විසයභූතා අරූපධාතූ’’ති ච වදන්ති, තං සබ්බං ඉධ නාධිප්පෙතං. තස්මා වුත්තනයෙනෙව අත්ථො වෙදිතබ්බො.

ගාථාසු **රූපධාතුං පරිඤ්ඤායා**ති රූපපටිබද්ධධම්මපවත්තිං ඤාතපරිඤ්ඤාදීහි තීහි පරිඤ්ඤාහි පරිජානිත්වා. **ආරුප්පෙසු අසණ්ඨිතා**ති අරූපාවචරධම්මෙසු භවරාගවසෙන භවදිට්ඨිවසෙන ච න පතිට්ඨිතා අනල්ලීනා. ‘‘අරූපෙසු අසණ්ඨිතා’’ති ච පඨන්ති, සො එව අත්ථො. එත්තාවතා තෙභූමකධම්මානං පරිඤ්ඤා වුත්තා. **නිරොධෙ යෙ විමුච්චන්තී**ති යෙ නිබ්බානෙ ආරම්මණභූතෙ අග්ගමග්ගඵලවසෙන සමුච්ඡෙදපටිප්පස්සද්ධීහි අනවසෙසකිලෙසතො විමුච්චන්ති. **තෙ ජනා මච්චුහායිනො**ති තෙ ඛීණාසවජනා මරණං සමතීතා.

එවං ධාතුත්තයසමතික්කමෙන අමතාධිගමං දස්සෙත්වා ‘‘අයඤ්ච පටිපදා මයා ගතමග්ගො ච තුම්හාකං දස්සිතො’’ති තත්ථ නෙසං උස්සාහං ජනෙන්තො දුතියං ගාථමාහ. තත්ථ **කායෙනා**ති නාමකායෙන මග්ගඵලෙහි. **ඵුසයිත්වා**ති පත්වා. **නිරූපධින්**ති ඛන්ධාදිසබ්බූපධිරහිතං. **උපධිප්පටිනිස්සග්ගන්**ති තෙසංයෙව ච උපධීනං පටිනිස්සජ්ජනකාරණං. නිබ්බානස්ස හි මග්ගඤාණෙන සච්ඡිකිරියාය සබ්බෙ උපධයො පටිනිස්සට්ඨා හොන්තීති තං තෙසං පටිනිස්සජ්ජනකාරණං. **සච්ඡිකත්වා**ති කාලෙන කාලං ඵලසමාපත්තිසමාපජ්ජනෙන අත්තපච්චක්ඛං කත්වා **අනාසවො සම්මාසම්බුද්ධො** තමෙව **අසොකං විරජං** නිබ්බානපදං දෙසෙති. තස්මා තදධිගමාය උස්සුක්කං කාතබ්බන්ති.

දුතියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. පඨමවෙදනාසුත්තවණ්ණනා

52. තතියෙ **වෙදනා**ති ආරම්මණරසං වෙදියන්ති අනුභවන්තීති වෙදනා. තා විභාගතො දස්සෙතුං **‘‘සුඛා වෙදනා’’**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **සුඛ**-සද්දො අත්ථුද්ධාරවසෙන හෙට්ඨා වුත්තොයෙව. **දුක්ඛ**-සද්දො පන ‘‘ජාතිපි දුක්ඛා’’තිආදීසු (දී. නි. 2.387; විභ. 190) දුක්ඛවත්ථුස්මිං ආගතො. ‘‘යස්මා ච ඛො, මහාලි, රූපං දුක්ඛං දුක්ඛානුපතිතං දුක්ඛාවක්කන්ත’’න්තිආදීසු (සං. නි. 3.60) දුක්ඛාරම්මණෙ. ‘‘දුක්ඛො පාපස්ස උච්චයො’’තිආදීසු (ධ. ප. 117) දුක්ඛපච්චයෙ. ‘‘යාවඤ්චිදං, භික්ඛවෙ, න සුකරා අක්ඛානෙන පාපුණිතුං, යාව දුක්ඛා නිරයා’’තිආදීසු (ම. නි. 3.250) දුක්ඛපච්චයට්ඨානෙ. ‘‘සුඛස්ස ච පහානා දුක්ඛස්ස ච පහානා’’තිආදීසු (දී. නි. 1.232; ධ. ස. 165) දුක්ඛවෙදනායං. ඉධාපි දුක්ඛවෙදනායමෙව.

වචනත්ථතො පන සුඛයතීති **සුඛා**. දුක්ඛයතීති **දුක්ඛා**. න දුක්ඛා න සුඛාති **අදුක්ඛමසුඛා,** මකාරො පදසන්ධිවසෙන වුත්තො. තාසු ඉට්ඨානුභවනලක්ඛණා සුඛා, අනිට්ඨානුභවනලක්ඛණා දුක්ඛා, උභයවිපරීතානුභවනලක්ඛණා අදුක්ඛමසුඛා. තස්මා සුඛදුක්ඛවෙදනානං උප්පත්ති පාකටා, න අදුක්ඛමසුඛාය. යදා හි සුඛං උප්පජ්ජති, සකලසරීරං ඛොභෙන්තං මද්දන්තං ඵරමානං සතධොතසප්පිං ඛාදාපෙන්තං විය, සතපාකතෙලං මක්ඛෙන්තං විය, ඝටසහස්සෙන පරිළාහං නිබ්බාපයමානං විය ච ‘‘අහො සුඛං, අහො සුඛ’’න්ති වාචං නිච්ඡාරයමානමෙව උප්පජ්ජති. යදා දුක්ඛං උප්පජ්ජති, සකලසරීරං ඛොභෙන්තං මද්දන්තං ඵරමානං තත්තඵාලං පවෙසෙන්තං විය විලීනතම්බලොහං ආසිඤ්චන්තං විය ච ‘‘අහො දුක්ඛං, අහො දුක්ඛ’’න්ති විප්පලාපෙන්තමෙව උප්පජ්ජති. ඉති සුඛදුක්ඛවෙදනානං උප්පත්ති පාකටා.

අදුක්ඛමසුඛා පන දුබ්බිජානා දුද්දීපනා අන්ධකාරා අවිභූතා. සා සුඛදුක්ඛානං අපගමෙ සාතාසාතපටිපක්ඛවසෙන මජ්ඣත්තාකාරභූතා නයතො ගණ්හන්තස්සෙව පාකටා හොති. යථා කිං? යථා පුබ්බාපරං සපංසුකෙ පදෙසෙ උපචරිතමග්ගවසෙන පිට්ඨිපාසාණෙ මිගෙන ගතමග්ගො, එවං ඉට්ඨානිට්ඨාරම්මණෙසු සුඛදුක්ඛානුභවනෙනපි මජ්ඣත්තාරම්මණානුභවනභාවෙන විඤ්ඤායති. මජ්ඣත්තාරම්මණග්ගහණං පිට්ඨිපාසාණගමනං විය ඉට්ඨානිට්ඨාරම්මණග්ගහණාභාවතො . යඤ්ච තත්‍රානුභවනං, සා අදුක්ඛමසුඛාති.

එවමෙත්ථ සුඛදුක්ඛඅදුක්ඛමසුඛභාවෙන තිධා වුත්තාපි කත්ථචි සුඛදුක්ඛභාවෙන ද්විධා වුත්තා. යථාහ – ‘‘ද්වෙපි මයා, ආනන්ද, වෙදනා වුත්තා, පරියායෙන සුඛා වෙදනා, දුක්ඛා වෙදනා’’ති (ම. නි. 2.89). කත්ථචි තිස්සොපි විසුං විසුං සුඛදුක්ඛඅදුක්ඛමසුඛභාවෙන ‘‘සුඛා වෙදනා ඨිතිසුඛා විපරිණාමදුක්ඛා, දුක්ඛා වෙදනා ඨිතිදුක්ඛා විපරිණාමසුඛා, අදුක්ඛමසුඛා වෙදනා ඤාණසුඛා අඤ්ඤාණදුක්ඛා’’ති (ම. නි. 1.465). කත්ථචි සබ්බාපි දුක්ඛභාවෙන. වුත්තඤ්හෙතං ‘‘යං කිඤ්චි වෙදයිතං, සබ්බං තං දුක්ඛස්මින්ති වදාමී’’ති (සං. නි. 4.259).

තත්ථ සියා – යදි තිස්සො වෙදනා යථා ඉධ වුත්තා, අඤ්ඤෙසු ච එදිසෙසු සුත්තෙසු අභිධම්මෙ ච එවං අවත්වා කස්මා එවං වුත්තං ‘‘යං කිඤ්චි වෙදයිතං, සබ්බං තං දුක්ඛස්මින්ති වදාමී’’ති, ‘‘ද්වෙපි මයා, ආනන්ද, වෙදනා වුත්තා’’ති ච? සන්ධායභාසිතමෙතං, තස්මා සා පරියායදෙසනා. වුත්තඤ්හෙතං භගවතා –

‘‘සඞ්ඛාරානිච්චතං, ආනන්ද, මයා සන්ධාය භාසිතං සඞ්ඛාරවිපරිණාමතං, ‘යං කිඤ්චි වෙදයිතං, සබ්බං තං දුක්ඛස්මි’’’න්ති (සං. නි. 4.259).

‘‘ද්වෙපි මයා, ආනන්ද, වෙදනා වුත්තා පරියායෙනා’’ති ච (සං. නි. 4.259).

එත්ථ හි සුඛා අදුක්ඛමසුඛාති ඉමාසං ද්වින්නං වෙදනානං නිප්පරියායෙන දුක්ඛභාවො නත්ථි, වෙනෙය්‍යජ්ඣාසයෙන පන තත්ථ නිච්ඡන්දදස්සනත්ථං පරියායෙන දුක්ඛභාවො වුත්තොති සා තාදිසී පරියායදෙසනා. අයං පන වෙදනත්තයදෙසනා සභාවකථාති කත්වා නිප්පරියායදෙසනාති අයමෙත්ථ ආචරියානං සමානකථා.

විතණ්ඩවාදී පනාහ ‘‘දුක්ඛතාද්වයවචනතො පරියායදෙසනාව වෙදනත්තයදෙසනා’’ති. සො ‘‘මා හෙව’’න්තිස්ස වචනීයො, යස්මා භගවතා සබ්බාසං වෙදනානං දුක්ඛභාවො අධිප්පායවසෙන වුත්තො ‘‘සඞ්ඛාරානිච්චතං, ආනන්ද, මයා සන්ධාය භාසිතං සඞ්ඛාරවිපරිණාමතං ‘යං කිඤ්චි වෙදයිතං, සබ්බං තං දුක්ඛස්මි’’’න්ති. යදි පනෙත්ථ වෙදනත්තයදෙසනා පරියායදෙසනා සියා, ‘‘ඉදං මයා සන්ධාය භාසිතං තිස්සො වෙදනා’’ති වත්තබ්බං සියා, න පනෙතං වුත්තං.

අපිචායමෙව වත්තබ්බො ‘‘කො, පනාවුසො, වෙදනත්තයදෙසනාය අධිප්පායො’’ති? සචෙ වදෙය්‍ය ‘‘මුදුකා දුක්ඛා වෙදනා සුඛා, අධිමත්තා දුක්ඛා, මජ්ඣිමා අදුක්ඛමසුඛාති වෙනෙය්‍යජ්ඣාසයෙන වුත්තා. තාසු හි න සත්තානං සුඛාදිවඩ්ඪී’’ති. සො වත්තබ්බො – කො පනාවුසො දුක්ඛවෙදනාය සභාවො, යෙන ‘‘සබ්බා වෙදනා දුක්ඛා’’ති වුච්චෙය්‍යුං? යදි යාය උප්පන්නාය සත්තා වියොගමෙව ඉච්ඡන්ති, සො දුක්ඛවෙදනාය සභාවො. යාය ච පන උප්පන්නාය සත්තා අවියොගමෙව ඉච්ඡන්ති, යාය න උභයං ඉච්ඡන්ති, සා කථං දුක්ඛවෙදනා සියා? අථ යා අත්තනො නිස්සයස්ස උපඝාතකාරී, සා දුක්ඛා. යා අනුග්ගහකාරී, සා කථං දුක්ඛා සියා. අථ පන යදරියා දුක්ඛතො පස්සන්ති, සො දුක්ඛවෙදනාය සභාවො, සඞ්ඛාරදුක්ඛතාය වෙදනං අරියා දුක්ඛතො පස්සන්ති, සා ච අභිණ්හසභාවාති කථං තාසං වෙදනානං මුදුමජ්ඣිමාධිමත්තදුක්ඛභාවො සියා? යදි ච සඞ්ඛාරදුක්ඛතාය එව වෙදනානං දුක්ඛභාවො සියා, ‘‘තිස්සො ඉමා, භික්ඛවෙ, දුක්ඛතායො දුක්ඛදුක්ඛතා, විපරිණාමදුක්ඛතා, සඞ්ඛාරදුක්ඛතා’’ති (දී. නි. 3.305) අයං දුක්ඛතානං විභාගදෙසනා නිප්පයොජනා සියා. තථා ච සති සුත්තමෙව පටිබාහිතං සියා, පුරිමෙසු ච තීසු රූපාවචරජ්ඣානෙසු මුදුකා දුක්ඛා වෙදනාති ආපජ්ජති සුඛවෙදනාවචනතො. චතුත්ථජ්ඣානෙ අරූපජ්ඣානෙසු ච මජ්ඣිමා, අදුක්ඛමසුඛවෙදනාවචනතො. එවං සන්තෙ පුරිමා තිස්සො රූපාවචරසමාපත්තියො චතුත්ථජ්ඣානසමාපත්තියා අරූපසමාපත්තීහි ච සන්තතරාති ආපජ්ජති. කථං වා සන්තතරප්පණීතතරාසු සමාපත්තීසු දුක්ඛවෙදනාය අධිකභාවො යුජ්ජති? තස්මා වෙදනත්තයදෙසනාය පරියායදෙසනාභාවො න යුත්තොති.

යං පන වුත්තං ‘‘දුක්ඛෙ සුඛන්ති සඤ්ඤාවිපල්ලාසො’’ති (අ. නි. 4.49; පටි. ම. 1.236), තං කථන්ති? විපරිණාමදුක්ඛතාය සඞ්ඛාරදුක්ඛතාය ච යථාභූතානවබොධෙන යා එකන්තතො සුඛසඤ්ඤා, යා ච දුක්ඛනිමිත්තෙ සුඛනිමිත්තසඤ්ඤා, තං සන්ධාය වුත්තං. එවම්පි ‘‘සුඛා, භික්ඛවෙ, වෙදනා දුක්ඛතො දට්ඨබ්බා’’ති (ඉතිවු. 53) ඉදං පන කථන්ති? ඉදං පන විපරිණාමදස්සනෙ සන්නියොජනත්ථං වුත්තං තස්ස තත්ථ විරාගුප්පත්තියා උපායභාවතො සුඛවෙදනාය බහුදුක්ඛානුගතභාවතො ච. තථා හි දුක්ඛස්ස හෙතුභාවතො අනෙකෙහි දුක්ඛධම්මෙහි අනුබද්ධත්තා ච පණ්ඩිතා සුඛම්පි දුක්ඛමිච්චෙව පටිපන්නා.

එවම්පි නත්ථෙව සුඛා වෙදනා, සුඛහෙතූනං නියමාභාවතො. යෙ හි සුඛවෙදනාය හෙතුසම්මතා සාසච්ඡාදනාදයො, තෙ එව අධිමත්තං අකාලෙ ච පටිසෙවියමානා දුක්ඛවෙදනාය හෙතුභාවමාපජ්ජන්ති. න ච යෙනෙව හෙතුනා සුඛං, තෙනෙව දුක්ඛන්ති යුත්තං වත්තුං. තස්මා න තෙ සුඛහෙතූ, දුක්ඛන්තරාපගමෙ පන අවිඤ්ඤූනං සුඛසඤ්ඤා යථා චිරතරං ඨානාදිඉරියාපථසමඞ්ගී හුත්වා තදඤ්ඤඉරියාපථසමායොගෙ මහන්තඤ්ච භාරං වහතො භාරනික්ඛෙපෙ චෙව වූපසමෙ ච, තස්මා නත්ථෙව සුඛන්ති? තයිදං සම්මදෙව සුඛහෙතුං අපරිඤ්ඤාය තස්ස නියමාභාවපරිකප්පනං. ආරම්මණමත්තමෙව හි කෙවලං සුඛහෙතුං මනසිකත්වා එවං වුත්තං, අජ්ඣත්තිකසරීරස්ස අවත්ථාවිසෙසං සමුදිතං පන එකජ්ඣං තදුභයං සුඛාදිහෙතූති වෙදිතබ්බං. යාදිසඤ්ච තදුභයං සුඛවෙදනාය හෙතු, තාදිසං න කදාචිපි දුක්ඛවෙදනාය හෙතු හොතීති වවත්ථිතා එව සුඛාදිහෙතූ. යථා නාම තෙජොධාතු සාලියවඩාකසස්සාදීනං යාදිසමවත්ථන්තරං පත්වා සාතමධුරභාවහෙතු හොති, න තාදිසමෙව පත්වා කදාචිපි අසාතඅමධුරභාවහෙතු හොති, එවංසම්පදමිදං දට්ඨබ්බං.

දුක්ඛාපගමෙව කදාචි සුඛවෙදනන්තරං උපලබ්භති. තත්ථ සුඛෙයෙව සුඛසඤ්ඤා, න දුක්ඛාපගමමත්තෙ යථා අද්ධානගමනපරිස්සමකිලන්තස්ස සම්බාහනෙ ඉරියාපථපරිවත්තනෙ ච, අඤ්ඤථා කාලන්තරෙපි පරිස්සමාපගමෙ තාදිසී සුඛසඤ්ඤා සියා. දුක්ඛාපගමමත්තෙ පන සුඛන්ති පරිකප්පනා වෙදනාවිසෙසස්ස අනුපලබ්භමානත්තා. එකන්තෙනෙව චෙතං එවං සම්පටිච්ඡිතබ්බං, යතො පණීතප්පණීතානියෙව ආරම්මණානි මහතා ආයාසෙන සත්තා අභිපත්ථයන්ති, න ච නෙසං යෙන කෙනචි යථාලද්ධමත්තෙන පච්චයෙන පතිකාරං කාතුං සක්කා තණ්හුප්පාදෙනාති . වෙදනාපච්චයා හි තණ්හාඋපාදි, තථාභාවෙ ච සුගන්ධමධුරසුඛසම්ඵස්සාදිවත්ථූනං ඉතරීතරභාවෙන සුඛවිසෙසසඤ්ඤා ජායමානා කතමස්ස දුක්ඛවිසෙසස්ස අපගමනෙ ඝානජිව්හාකායද්වාරෙසු, සොතද්වාරෙ ච දිබ්බසඞ්ගීතසදිසපඤ්චඞ්ගිකතූරියසද්දාවධාරණෙ. තස්මා න දුක්ඛවෙදනායමෙව දුක්ඛන්තරාපගමෙ සුඛසඤ්ඤා, නාපි කෙවලෙ දුක්ඛාපගමමත්තෙති ආගමතො යුත්තිතොපි වවත්ථිතා තිස්සො වෙදනාති භගවතො වෙදනත්තයදෙසනා නීතත්ථායෙව, න නෙයයාත්ථාති සඤ්ඤාපෙතබ්බං. එවඤ්චෙතං උපෙති, ඉච්චෙතං කුසලං, නො චෙ, කම්මං කත්වා උයොයාජෙතබ්බො ''ගච්ඡ යථාසුඛ''න්ති.

එවමෙතා අඤ්ඤමඤ්ඤපටිපක්ඛසභාවවවත්ථිතලක්ඛණා එව තිස්සො වෙදනා භගවතා දෙසිතා. තඤ්ච ඛො විපස්සනාකම්මිකානං යොගාවචරානං වෙදනාමුඛෙන අරූපකම්මට්ඨානදස්සනත්ථං. දුවිධඤ්හි කම්මට්ඨානං රූපකම්මට්ඨානං, අරූපකම්මට්ඨානන්ති. තත්ථ භගවා රූපකම්මට්ඨානං කථෙන්තො සඞ්ඛෙපමනසිකාරවසෙන වා විත්ථාරමනසිකාරවසෙන වා චතුධාතුවවත්ථානාදිවසෙන වා කථෙති. අරූපකම්මට්ඨානං පන කථෙන්තො ඵස්සවසෙන වා වෙදනාවසෙන වා චිත්තවසෙන වා කථෙති. එකච්චස්ස හි ආපාථගතෙ ආරම්මණෙ ආවජ්ජතො තත්ථ චිත්තචෙතසිකානං පඨමාභිනිපාතො ඵස්සො තං ආරම්මණං ඵුසන්තො උප්පජ්ජමානො පාකටො හොති, එකච්චස්ස තං ආරම්මණං අනුභවන්තී උප්පජ්ජමානා වෙදනා පාකටා හොති, එකච්චස්ස තං ආරම්මණං විජානන්තං උප්පජ්ජමානං විඤ්ඤාණං පාකටං හොති. ඉති තෙසං තෙසං පුග්ගලානං අජ්ඣාසයෙන යථාපාකටං ඵස්සාදිමුඛෙන තිධා අරූපකම්මට්ඨානං කථෙති.

තත්ථ යස්ස ඵස්සො පාකටො හොති, සොපි ''න කෙවලං ඵස්සොව උප්පජ්ජති, තෙන සද්ධිං තදෙව ආරම්මණං අනුභවමානා වෙදනාපි උප්පජ්ජති, සඤ්ජානමානා සඤ්ඤාපි, චෙතයමානා චෙතනාපි, විජානමානං විඤ්ඤාණම්පි උප්පජ්ජතී''ති ඵස්සපඤ්චමකෙයෙව පරිග්ගණ්හාති. යස්ස වෙදනා පාකටා හොති, සොපි ''න කෙවලං වෙදනාව උප්පජ්ජති, තාය සද්ධිං ඵුසමානො ඵස්සොපි උප්පජ්ජති, සඤ්ජානමානා සඤ්ඤාපි, චෙතයමානා චෙතනාපි , විජානමානං විඤ්ඤාණම්පි උප්පජ්ජතී''ති ඵස්සපඤ්චමකෙයෙව පරිග්ගණ්හාති. යස්ස විඤ්ඤාණං පාකටං හොති, සොපි ''න කෙවලං විඤ්ඤාණමෙව උප්පජ්ජති, තෙන සද්ධිං තදෙවාරම්මණං ඵුසමානො ඵස්සොපි උප්පජ්ජති, අනුභවමානා වෙදනාපි, සඤ්ජානමානා සඤ්ඤාපි, චෙතයමානා චෙතනාපි උප්පජ්ජතී''ති ඵස්සපඤ්චමකෙයෙව පරිග්ගණ්හාති.

සො ''ඉමෙ ඵස්සපඤ්චමකා ධම්මා කිංනිස්සිතා''ති උපධාරෙන්තො ''වත්ථුනිස්සිතා''ති පජානාති. වත්ථු නාම කරජකායො. යං සන්ධාය වුත්තං ''ඉදඤ්ච පන මෙ විඤ්ඤාණං එත්ථසිතං එත්ථපටිබද්ධ''න්ති (දී. නි. 1.235; ම. නි. 2.252). සො අත්ථතො භූතා චෙව උපාදාරූපානි ච, එවමෙත්ථ වත්ථු රූපං, ඵස්සපඤ්චමකා නාමන්ති නාමරූපමත්තමෙව පස්සති. රූපඤ්චෙත්ථ රූපක්ඛන්ධො, නාමං චත්තාරො අරූපිනො ඛන්ධාති පඤ්චක්ඛන්ධමත්තං හොති. නාමරූපවිනිමුත්තා හි පඤ්චක්ඛන්ධා, පඤ්චක්ඛන්ධවිනිමුත්තං වා නාමරූපං නත්ථි. සො ''ඉමෙ පඤ්චක්ඛන්ධා කිංහෙතුකා''ති උපපරික්ඛන්තො ''අවිජ්ජාදිහෙතුකා''ති, තතො ''පච්චයො චෙව පච්චයුප්පන්නඤ්ච ඉදං, අඤ්ඤො සත්තො වා පුග්ගලො වා නත්ථි, සුද්ධසඞ්ඛාරපුඤ්ජමත්තමෙවා''ති සප්පච්චයනාමරූපවසෙන තිලක්ඛණං ආරොපෙත්වා විපස්සනාපටිපාටියා ''අනිච්චං දුක්ඛමනත්තා''ති සම්මසන්තො විචරති. සො ''අජ්ජ අජ්ජා''ති පටිවෙධං ආකඞ්ඛමානො තථාරූපෙ සමයෙ උතුසප්පායං, පුග්ගලසප්පායං, භොජනසප්පායං, ධම්මස්සවනසප්පායං වා ලභිත්වා එකපල්ලඞ්කෙන නිසින්නොව විපස්සනං මත්ථකං පාපෙත්වා අරහත්තෙ පතිට්ඨාති. එවං ඉමෙසං තිණ්ණං ජනානං යාව අරහත්තා කම්මට්ඨානං වෙදිතබ්බං. ඉධ පන භගවා වෙදනාවසෙන බුජ්ඣනකානං අජ්ඣාසයෙන අරූපකම්මට්ඨානං කථෙන්තො වෙදනාවසෙන කථෙසි. තත්ථ –

''ලක්ඛණඤ්ච අධිට්ඨානං, උප්පත්ති අනුසයො තථා;
ඨානං පවත්තිකාලො ච, ඉන්ද්‍රියඤ්ච ද්විධාදිතා''ති. –

ඉදං පකිණ්ණකං වෙදිතබ්බං – තත්ථ **ලක්ඛණං** හෙට්ඨා වුත්තමෙව. **අධිට්ඨානන්ති** ඵස්සො. ''ඵස්සපච්චයා වෙදනා''ති හි වචනතො ඵස්සො වෙදනාය අධිට්ඨානං. තථා හි සො වෙදනාධිට්ඨානභාවතො නිච්චම්මගාවීඋපමාය උපමිතො. තත්ථ සුඛවෙදනීයො ඵස්සො සුඛාය වෙදනාය අධිට්ඨානං, දුක්ඛවෙදනීයො ඵස්සො දුක්ඛාය වෙදනාය, අදුක්ඛමසුඛවෙදනීයො ඵස්සො අදුක්ඛමසුඛාය වෙදනාය අධිට්ඨානං, ආසන්නකාරණන්ති අත්ථො. වෙදනා කස්ස පදට්ඨානං? ''වෙදනාපච්චයා තණ්හා''ති වචනතො තණ්හාය පදට්ඨානං අභිපත්ථනීයභාවතො. සුඛා වෙදනා තාව තණ්හාය පදට්ඨානං හොතු, ඉතරා පන කථන්ති? වුච්චතෙ සුඛසමඞ්ගීපි තාව තංසදිසං තතො වා උත්තරිතරං සුඛං අභිපත්ථෙති, කිමඞ්ග පන දුක්ඛසමඞ්ගීභූතො. අදුක්ඛමසුඛා ච සන්තභාවෙන සුඛමිච්චෙව වුච්චතීති තිස්සොපි වෙදනා තණ්හාය පදට්ඨානං.

උප්පත්තීති උප්පත්තිකාරණං. ඉට්ඨාරම්මණභූතා හි සත්තසඞ්ඛාරා සුඛවෙදනාය උප්පත්තිකාරණං, තෙ එව අනිට්ඨාරම්මණභූතා දුක්ඛවෙදනාය, මජ්ඣත්තාරම්මණභූතා අදුක්ඛමසුඛාය. විපාකතො තදාකාරග්ගහණතො චෙත්ථ ඉට්ඨානිට්ඨතා වෙදිතබ්බා.

අනුසයොති ඉමාසු තීසු වෙදනාසු සුඛාය වෙදනාය රාගානුසයො අනුසෙති, දුක්ඛාය වෙදනාය පටිඝානුසයො, අදුක්ඛමසුඛාය වෙදනාය අවිජ්ජානුසයො අනුසෙති. වුත්තඤ්හෙතං –

“සුඛාය ඛො, ආවුසො විසාඛ, වෙදනාය රාගානුසයො අනුසෙතී”තිආදි (ම. නි. 1.465).

දිට්ඨිමානානුසයා චෙත්ථ රාගපක්ඛියා කාතබ්බා. සුඛාභිනන්දනෙන හි දිට්ඨිගතිකා “සස්සත”න්තිආදිනා සක්කායෙ අභිනිවිසන්ති, මානජාතිකා ච මානං ජප්පෙන්ති “සෙය්‍යොහමස්මී”තිආදිනා. විචිකිච්ඡානුසයො පන අවිජ්ජාපක්ඛිකො කාතබ්බො. තථා හි වුත්තං පටිච්චසමුප්පාදවිභඞ්ගෙ (විභ. 288-289) “වෙදනාපච්චයා විචිකිච්ඡා”ති. අනුසයානඤ්ච තත්ථ තත්ථ සන්තානෙ අප්පහීනභාවෙන ථාමගමනං. තස්මා “සුඛාය වෙදනාය රාගානුසයො අනුසෙතී”ති මග්ගෙන අප්පහීනත්තා අනුරූපකාරණලාභෙ උප්පජ්ජනාරහො රාගො, තත්ථ සයිතො විය හොතීති අත්ථො. එස නයො සෙසෙසුපි.

ඨානන්ති කායො චිත්තඤ්ච වෙදනාය ඨානං. වුත්තඤ්හෙතං – “යං තස්මිං සමයෙ කායිකං සුඛං කායසම්ඵස්සජං සාතං සුඛං වෙදයිතං (ධ. ස. 449). යං තස්මිං සමයෙ චෙතසිකං සුඛං චෙතොසම්ඵස්සජං සාතං සුඛං වෙදයිත”න්ති (ධ. ස. 471) ච.

පවත්තිකාලොති පවත්තික්ඛණො, පවත්තනාකලනඤ්ච. පවත්තික්ඛණෙන හි සුඛදුක්ඛවෙදනානං සුඛදුක්ඛභාවො වවත්ථිතො. යථාහ –

“සුඛා ඛො, ආවුසො විසාඛ, වෙදනා ඨිතිසුඛා විපරිණාමදුක්ඛා, දුක්ඛා ඛො, ආවුසො විසාඛ, වෙදනා ඨිතිදුක්ඛා විපරිණාමසුඛා”ති (ම. නි. 1.465).

සුඛාය වෙදනාය අත්ථිභාවො සුඛං, නත්ථිභාවො දුක්ඛං. දුක්ඛාය වෙදනාය අත්ථිභාවො දුක්ඛං, නත්ථිභාවො සුඛන්ති අත්ථො. අදුක්ඛමසුඛාය වෙදනාය පවත්තනාකලනං පවත්තියා ආකලනං අනාකලනඤ්ච ජානනං අජානනඤ්ච සුඛදුක්ඛභාවවවත්ථානං. වුත්තම්පි චෙතං –

“අදුක්ඛමසුඛා ඛො, ආවුසො විසාඛ, වෙදනා ඤාණසුඛා අඤ්ඤාණදුක්ඛා”ති.

ඉන්ද්‍රියන්ති එතා හි සුඛාදයො තිස්සො වෙදනා සුඛින්ද්‍රියං, දුක්ඛින්ද්‍රියං, සොමනස්සින්ද්‍රියං, දොමනස්සින්ද්‍රියං, උපෙක්ඛින්ද්‍රියන්ති අධිපතෙය්‍යට්ඨෙන ඉන්ද්‍රියතො පඤ්චධා විභත්තා. කායිකඤ්හි සාතං සුඛින්ද්‍රියන්ති වුත්තං, අසාතං දුක්ඛින්ද්‍රියන්ති. මානසං පන සාතං සොමනස්සින්ද්‍රියන්ති වුත්තං, අසාතං දොමනස්සින්ද්‍රියන්ති. දුවිධම්පි නෙව සාතං නාසාතං උපෙක්ඛින්ද්‍රියන්ති. කිං පනෙත්ථ කාරණං – යථා කායිකචෙතසිකා සුඛදුක්ඛවෙදනා “සුඛින්ද්‍රියං සොමනස්සින්ද්‍රියං, දුක්ඛින්ද්‍රියං දොමනස්සින්ද්‍රිය”න්ති විභජිත්වා වුත්තා, න එවං අදුක්ඛමසුඛාති? භෙදාභාවතො. යථෙව හි අනුග්ගහසභාවා බාධකසභාවා ච සුඛදුක්ඛවෙදනා අඤ්ඤථා කායස්ස අනුග්ගහං බාධකඤ්ච කරොන්ති, චිත්තස්ස ච අඤ්ඤථා, න එවං අදුක්ඛමසුඛා, තස්මා භෙදාභාවතො විභජිත්වා න වුත්තා.

ද්විධාදිතාති සබ්බාපි හි වෙදනා වෙදයිතට්ඨෙන එකවිධාපි නිස්සයභෙදෙන දුවිධා – කායිකා චෙතසිකාති, සුඛා, දුක්ඛා, අදුක්ඛමසුඛාති තිවිධා, චතුයොනිවසෙන චතුබ්බිධා, ඉන්ද්‍රියවසෙන, ගතිවසෙන ච පඤ්චවිධා, ද්වාරවසෙන ච ආරම්මණවසෙන ච ඡබ්බිධා, සත්තවිඤ්ඤාණධාතුයොගෙන සත්තවිධා, අට්ඨලොකධම්මපච්චයතාය අට්ඨවිධා, සුඛාදීනං පච්චෙකං අතීතාදිවිභාගෙන නවවිධා, තා එව අජ්ඣත්තබහිද්ධාභෙදෙන අට්ඨාරසවිධා, තථා රූපාදීසු ඡසු ආරම්මණෙසු එකෙකස්මිං සුඛාදිවසෙන තිස්සො තිස්සො කත්වා. රූපාරම්මණස්මිඤ්හි සුඛාපි උප්පජ්ජති, දුක්ඛාපි, අදුක්ඛමසුඛාපි, එවං ඉතරෙසුපි. අථ වා අට්ඨාරසමනොපවිචාරවසෙන අට්ඨාරස. වුත්තඤ්හි –

“චක්ඛුනා රූපං දිස්වා සොමනස්සට්ඨානියං රූපං උපවිචරති, දොමනස්සට්ඨානියං, උපෙක්ඛාට්ඨානියං රූපං උපවිචරති, සොතෙන සද්දං…පෙ…. මනසා ධම්මං විඤ්ඤාය සොමනස්සට්ඨානියං ධම්මං උපවිචරති, දොමනස්සට්ඨානියං, උපෙක්ඛාට්ඨානියං ධම්මං උපවිචරතී”ති (අ. නි. 3.62).

එවං අට්ඨාරසවිධා හොන්ති. තථා ඡ ගෙහස්සිතානි සොමනස්සානි, ඡ ගෙහස්සිතානි දොමනස්සානි, ඡ ගෙහස්සිතා උපෙක්ඛා, තථා නෙක්ඛම්මස්සිතා සොමනස්සාදයොති එවං ඡත්තිංසවිධා . අතීතෙ ඡත්තිංස, අනාගතෙ ඡත්තිංස, පච්චුප්පන්නෙ ඡත්තිංසාති අට්ඨුත්තරසතම්පි භවන්ති. එවමෙත්ථ ද්විධාදිතා වෙදිතබ්බාති.

පකිණ්ණකකථා නිට්ඨිතා.

ගාථාසු **සමාහිතොති** උපචාරප්පනාභෙදෙන සමාධිනා සමාහිතො. තෙන සමථභාවනානුයොගං දස්සෙති. **සම්පජානොති** සාත්ථකසම්පජඤ්ඤාදිනා චතුබ්බිධෙන සම්පජඤ්ඤෙන සම්පජානො. තෙන විපස්සනානුයොගං දස්සෙති. **සතොති** සතොකාරී. තෙන සමථවිපස්සනානයෙන ධම්මා භාවනාපාරිපූරිං ගච්ඡන්ති. තෙන සමන්නාගතත්තං දස්සෙති. **වෙදනා ච පජානාතීති** ''ඉමා වෙදනා, එත්තකා වෙදනා''ති සභාවතො විභාගතො ''අනිච්චා දුක්ඛා විපරිණාමධම්මා''ති අනිච්චාදිලක්ඛණතො ච පුබ්බභාගෙ තීහි පරිඤ්ඤාහි පරිජානන්තො විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා අරියමග්ගෙන පරිඤ්ඤාපටිවෙධෙන පජානාති. **වෙදනානඤ්ච සම්භවන්ති** සමුදයසච්චං. **යත්ථ චෙතා නිරුජ්ඣන්තීති** එත්තාවතා වෙදනා යත්ථ නිරුජ්ඣන්ති, තං නිරොධසච්චං. **ඛයගාමිනන්ති** වෙදනානං ඛයගාමිනං අරියමග්ගඤ්ච පජානාතීති සම්බන්ධො. **වෙදනානං ඛයාති** එවං චත්තාරි සච්චානි පටිවිජ්ඣන්තෙන අරියමග්ගෙන වෙදනානං අනුප්පාදනිරොධා. **නිච්ඡාතො පරිනිබ්බුතොති** නිත්තණ්හො, පහීනතණ්හො, කිලෙසපරිනිබ්බානෙන, ඛන්ධපරිනිබ්බානෙන ච පරිනිබ්බුතො හොති.

තතියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. දුතියවෙදනාසුත්තවණ්ණනා

53. චතුත්ථෙ **දුක්ඛතො දට්ඨබ්බාති** සුඛවෙදනා විපරිණාමදුක්ඛවසෙන දුක්ඛාති ඤාණචක්ඛුනා පස්සිතබ්බා. **සල්ලතො දට්ඨබ්බාති** දුන්නීහරණට්ඨෙන අන්තොතුදනට්ඨෙන පීළනට්ඨෙන දුක්ඛදුක්ඛභාවෙන දුක්ඛවෙදනා සල්ලන්ති පස්සිතබ්බා. **අනිච්චතොති** හුත්වා අභාවතො උදයබ්බයවන්තතො තාවකාලිකතො නිච්චපටිපක්ඛතො ච අදුක්ඛමසුඛා වෙදනා අනිච්චාති පස්සිතබ්බා. කාමඤ්චෙත්ථ සබ්බාපි වෙදනා අනිච්චතො පස්සිතබ්බා, අනිච්චදස්සනතො පන සාතිසයං විරාගනිමිත්තං දුක්ඛදස්සනන්ති ඉමමත්ථං දස්සෙන්තො සත්ථා ''සුඛා, භික්ඛවෙ, වෙදනා දුක්ඛතො දට්ඨබ්බා, දුක්ඛා වෙදනා සල්ලතො දට්ඨබ්බා''ති ආහ. අථ වා යත්ථ පුථුජ්ජනා සුඛාභිනිවෙසිනො, තත්ථ නිබ්බෙදජනනත්ථං තථා වුත්තං. තෙනස්සා සඞ්ඛාරදුක්ඛතාය දුක්ඛභාවො දස්සිතො. යදනිච්චං, තං දුක්ඛන්ති විපරිණාමදුක්ඛතාය ''සුඛා, භික්ඛවෙ, වෙදනා දුක්ඛතො දට්ඨබ්බා''ති වත්වා ''සුඛාපි තාව එදිසී, දුක්ඛා නු ඛො කීදිසී''ති චින්තෙන්තානං දුක්ඛදුක්ඛතාය ''දුක්ඛා වෙදනා සල්ලතො දට්ඨබ්බා''ති ආහ, ඉතරා පන සඞ්ඛාරදුක්ඛතාය එව දුක්ඛාති දස්සෙන්තො ''අදුක්ඛමසුඛා වෙදනා අනිච්චතො දට්ඨබ්බා''ති අවොච.

එත්ථ ච ''සුඛා වෙදනා දුක්ඛතො දට්ඨබ්බා''ති එතෙන රාගස්ස සමුග්ඝාතනූපායො දස්සිතො. සුඛවෙදනාය හි රාගානුසයො අනුසෙති. ''දුක්ඛා වෙදනා සල්ලතො දට්ඨබ්බා''ති එතෙන දොසස්ස සමුග්ඝාතනූපායො දස්සිතො. දුක්ඛවෙදනාය හි පටිඝානුසයො අනුසෙති. ''අදුක්ඛමසුඛා වෙදනා අනිච්චතො දට්ඨබ්බා''ති එතෙන මොහස්ස සමුග්ඝාතනූපායො දස්සිතො. අදුක්ඛමසුඛවෙදනාය හි අවිජ්ජානුසයො අනුසෙති.

තථා පඨමෙන තණ්හාසංකිලෙසස්ස පහානං දස්සිතං තස්ස සුඛස්සාදහෙතුකත්තා, දුතියෙන දුච්චරිතසංකිලෙසස්ස පහානං. යථාභූතඤ්හි දුක්ඛං අපරිජානන්තා තස්ස පරිහරණත්ථං දුච්චරිතං චරන්ති. තතියෙන දිට්ඨිසංකිලෙසස්ස පහානං අනිච්චතො පස්සන්තස්ස දිට්ඨිසංකිලෙසාභාවතො අවිජ්ජානිමිත්තත්තා දිට්ඨිසංකිලෙසස්ස, අවිජ්ජානිමිත්තඤ්ච අදුක්ඛමසුඛා වෙදනා. පඨමෙන වා විපරිණාමදුක්ඛපරිඤ්ඤා, දුතියෙන දුක්ඛදුක්ඛපරිඤ්ඤා, තතියෙන සඞ්ඛාරදුක්ඛපරිඤ්ඤා. පඨමෙන වා ඉට්ඨාරම්මණපරිඤ්ඤා, දුතියෙන අනිට්ඨාරම්මණපරිඤ්ඤා, තතියෙන මජ්ඣත්තාරම්මණපරිඤ්ඤා. විරත්තෙසු හි තදාරම්මණධම්මෙසු ආරම්මණානිපි විරත්තානෙව හොන්තීති. පඨමෙන වා රාගප්පහානපරිකිත්තනෙන දුක්ඛානුපස්සනාය අප්පණිහිතවිමොක්ඛො දීපිතො හොති, දුතියෙන දොසප්පහානපරිකිත්තනෙන අනිච්චානුපස්සනාය අනිමිත්තවිමොක්ඛො, තතියෙන මොහප්පහානපරිකිත්තනෙන අනත්තානුපස්සනාය සුඤ්ඤතවිමොක්ඛො දීපිතො හොතීති වෙදිතබ්බං.

යතොති යදා, යස්මා වා. **අරියොති** කිලෙසෙහි ආරකා ඨිතො පරිසුද්ධො. **සම්මද්දසොති** සබ්බාසං වෙදනානං චතුන්නම්පි වා සච්චානං අවිපරීතදස්සාවී. **අච්ඡෙච්ඡි තණ්හන්ති** වෙදනාමූලකං තණ්හං අග්ගමග්ගෙන ඡින්දි, අනවසෙසතො සමුච්ඡින්දි. **විවත්තයි සංයොජනන්ති** දසවිධං සංයොජනං පරිවත්තයි, නිම්මූලමකාසි. **සම්මාති** හෙතුනා කාරණෙන. **මානාභිසමයාති** මානස්ස දස්සනාභිසමයා, පහානාභිසමයා වා. අරහත්තමග්ගො හි කිච්චවසෙන මානං පස්සති, අයමස්ස දස්සනාභිසමයො. තෙන දිට්ඨො පන සො තාවදෙව පහීයති දිට්ඨවිසෙන දිට්ඨසත්තානං ජීවිතං විය, අයමස්ස පහානාභිසමයො. **අන්තමකාසි දුක්ඛස්සාති** එවං අරහත්තමග්ගෙන මානස්ස දිට්ඨත්තා පහීනත්තා ච සබ්බස්සෙව වට්ටදුක්ඛස්ස කොටිසඞ්ඛාතං අන්තං පරිච්ඡෙදං පරිවටුමං අකාසි, අන්තිමසමුස්සයමත්තාවසෙසං දුක්ඛමකාසීති වුත්තං හොති.

ගාථාසු **යොති** යො අරියසාවකො. **අද්දාති** අද්දස, සුඛවෙදනං දුක්ඛතො පස්සීති අත්ථො. සුඛවෙදනා හි විසමිස්සං විය භොජනං පරිභොගකාලෙ අස්සාදං දදමානා විපරිණාමකාලෙ දුක්ඛායෙවාති. **දුක්ඛමද්දක්ඛි සල්ලතොති** යථා සල්ලං සරීරං අනුපවිසන්තම්පි පවිට්ඨම්පි උද්ධරියමානම්පි පීළමෙව ජනෙති, එවං දුක්ඛවෙදනා උප්පජ්ජමානාපි ඨිතිප්පත්තාපි භිජ්ජමානාපි විබාධතියෙවාති තං සල්ලතො විපස්සීති වුත්තං. **අද්දක්ඛි නං අනිච්චතොති** සුඛදුක්ඛතො සන්තසභාවතාය සන්තතරජාතිකම්පි නං අදුක්ඛමසුඛං අනිච්චන්තිකතාය අනිච්චතො පස්සි.

ස වෙ සම්මද්දසොති සො එවං තිස්සන්නං වෙදනානං සම්මදෙව දුක්ඛාදිතො දස්සාවී. **යතොති** යස්මා. **තත්ථාති** වෙදනායං. **විමුච්චතීති** සමුච්ඡෙදවිමුත්තිවසෙන විමුච්චති. ඉදං වුත්තං හොති – යස්මා සුඛාදීනි දුක්ඛාදිතො අද්දස, තස්මා තත්ථ වෙදනාය තප්පටිබද්ධඡන්දරාගප්පහානෙන සමුච්ඡෙදවසෙන විමුච්චති. යංසද්දෙ හි වුත්තෙ තංසද්දො ආහරිත්වා වත්තබ්බො. අථ වා **යතොති** කායවාචාචිත්තෙහි සංයතො යතත්තො, යතති පදහතීති වා යතො, ආයතතීති අත්ථො. **අභිඤ්ඤාවොසිතොති** වෙදනාමුඛෙන චතුසච්චකම්මට්ඨානං භාවෙත්වා ඡට්ඨාභිඤ්ඤාය පරියොසිතො කතකිච්චො. **සන්තොති** රාගාදිකිලෙසවූපසමෙන සන්තො. **යොගාතිගොති** කාමයොගාදිං චතුබ්බිධම්පි යොගං අතික්කන්තො. උභයහිතමුනනතො **මුනීති**.

චතුත්ථසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. පඨමඑසනාසුත්තවණ්ණනා

54. පඤ්චමෙ **එසනාති** ගවෙසනා පරියෙසනා මග්ගනා. තා විභාගතො දස්සෙතුං **‘‘කාමෙසනා’’**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **කාමෙසනාති** කාමානං එසනා, කාමසඞ්ඛාතා වා එසනා කාමෙසනා. වුත්තඤ්හෙතං –

‘‘තත්ථ කතමා කාමෙසනා? යො කාමෙසු කාමච්ඡන්දො, කාමරාගො, කාමනන්දී, කාමස්නෙහො , කාමපිපාසා, කාමමුච්ඡා, කාමජ්ඣොසානං, අයං වුච්චති කාමෙසනා’’ති (විභ. 919).

තස්මා කාමරාගො කාමෙසනාති වෙදිතබ්බො. **භවෙසනායපි** එසෙව නයො. වුත්තම්පි චෙතං –

‘‘තත්ථ කතමා භවෙසනා? යො භවෙසු භවච්ඡන්දො…පෙ.… භවජ්ඣොසානං, අයං වුච්චති භවෙසනා’’ති (විභ. 919).

තස්මා භවෙසනරාගො රූපාරූපභවපත්ථනා භවෙසනාති වෙදිතබ්බා. බ්‍රහ්මචරියස්ස එසනා **බ්‍රහ්මචරියෙසනා**. යථාහ –

‘‘තත්ථ කතමා බ්‍රහ්මචරියෙසනා? සස්සතො ලොකොති වා, අසස්සතො ලොකොති වා, අන්තවා ලොකොති වා, අනන්තවා ලොකොති වා, තං ජීවං තං සරීරන්ති වා, අඤ්ඤං ජීවං අඤ්ඤං සරීරන්ති වා, හොති තථාගතො පරං මරණාති වා, න හොති තථාගතො පරං මරණාති වා, හොති ච න ච හොති තථාගතො පරං මරණාති වා, නෙව හොති න න හොති තථාගතො පරං මරණාති වා, යා එවරූපා දිට්ඨි දිට්ඨිගතං දිට්ඨිගහනං දිට්ඨිකන්තාරො දිට්ඨිවිසූකායිකං දිට්ඨිවිප්ඵන්දිතං දිට්ඨිසඤ්ඤොජනං ගාහො පතිට්ඨාහො අභිනිවෙසො පරාමාසො කුම්මග්ගො මිච්ඡාපථො මිච්ඡත්තං තිත්ථායතනං විපරියෙසග්ගාහො, අයං වුච්චති බ්‍රහ්මචරියෙසනා’’ති (විභ. 919).

තස්මා දිට්ඨිගතසම්මතස්ස බ්‍රහ්මචරියස්ස එසනා දිට්ඨිබ්‍රහ්මචරියෙසනාති වෙදිතබ්බාති. එත්තාවතා රාගදිට්ඨියො එසනාති දස්සිතා හොන්ති. න කෙවලඤ්ච රාගදිට්ඨියොව එසනා, තදෙකට්ඨං කම්මම්පි. වුත්තම්පි චෙතං –

‘‘තත්ථ කතමා කාමෙසනා? කාමරාගො තදෙකට්ඨං අකුසලං කායකම්මං වචීකම්මං මනොකම්මං, අයං වුච්චති කාමෙසනා. තත්ථ කතමා භවෙසනා? භවරාගො තදෙකට්ඨං අකුසලං කායකම්මං වචීකම්මං මනොකම්මං, අයං වුච්චති භවෙසනා. තත්ථ කතමා බ්‍රහ්මචරියෙසනා? අන්තග්ගාහිකා දිට්ඨි තදෙකට්ඨං අකුසලං කායකම්මං, වචීකම්මං, මනොකම්මං, අයං වුච්චති බ්‍රහ්මචරියෙසනා’’ති (විභ. 919) –

එවමෙතා තිස්සො එසනා වෙදිතබ්බා.

ගාථාසු සම්භවන්ති එත්ථ එසනානං උප්පත්තිහෙතුභූතා අවිජ්ජාදයො තණ්හා වාති **සම්භවො,** සමුදයොති අත්ථො. **යත්ථ චෙතා නිරුජ්ඣන්තීති** බ්‍රහ්මචරියෙසනා පඨමමග්ගෙන නිරුජ්ඣති, කාමෙසනා අනාගාමිමග්ගෙන, භවෙසනා අරහත්තමග්ගෙන නිරුජ්ඣතීති වෙදිතබ්බං. සෙසං වුත්තනයමෙව.

පඤ්චමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. දුතියඑසනාසුත්තවණ්ණනා

55. ඡට්ඨෙ **බ්‍රහ්මචරියෙසනා සහාති** බ්‍රහ්මචරියෙසනාය සද්ධිං. විභත්තිලොපෙන හි අයං නිද්දෙසො, කරණත්ථෙ වා එතං පච්චත්තවචනං. ඉදං වුත්තං හොති ‘‘බ්‍රහ්මචරියෙසනාය සද්ධිං කාමෙසනා, භවෙසනාති තිස්සො එසනා’’ති. තාසු බ්‍රහ්මචරියෙසනං සරූපතො දස්සෙතුං **‘‘ඉතිසච්චපරාමාසො, දිට්ඨිට්ඨානා සමුස්සයා’’**ති වුත්තං. තස්සත්ථො – ඉති එවං සච්චන්ති පරාමාසො **ඉතිසච්චපරාමාසො**. ඉදමෙව සච්චං, මොඝමඤ්ඤන්ති දිට්ඨියා පවත්තිආකාරං දස්සෙති.

දිට්ඨියො එව සබ්බානත්ථහෙතුභාවතො **දිට්ඨිට්ඨානා**. වුත්තඤ්හෙතං – ‘‘මිච්ඡාදිට්ඨිපරමාහං, භික්ඛවෙ, වජ්ජං වදාමී’’ති (අ. නි. 1.310). තා එව ච උපරූපරි වඩ්ඪමානා ලොභාදිකිලෙසසමුස්සයෙන ච **සමුස්සයා,** ‘‘ඉදමෙව සච්චං, මොඝමඤ්ඤ’’න්ති මිච්ඡාභිනිවිසමානා සබ්බානත්ථහෙතුභූතා කිලෙසදුක්ඛුප්පවයහෙතුභූතා ච දිට්ඨියො බ්‍රහ්මචරියෙසනාති වුත්තං හොති. එතෙන පවත්තිආකාරතො නිබ්බත්තිතො ච බ්‍රහ්මචරියෙසනා දස්සිතාති වෙදිතබ්බා.

සබ්බරාගවිරත්තස්සාති සබ්බෙහි කාමරාගභවරාගෙහි විරත්තස්ස. තතො එව තණ්හක්ඛයසඞ්ඛාතෙ නිබ්බානෙ විමුත්තත්තා **තණ්හක්ඛයවිමුත්තිනො** අරහතො. **එසනා පටිනිස්සට්ඨාති** කාමෙසනා, භවෙසනා ච සබ්බසො නිස්සට්ඨා පහීනා. **දිට්ඨිට්ඨානා සමූහතාති** බ්‍රහ්මචරියෙසනාසඞ්ඛාතා දිට්ඨිට්ඨානා ච පඨමමග්ගෙනෙව සමුග්ඝාතිතා. **එසනානං ඛයාති** එවමෙතාසං තිස්සන්නං එසනානං ඛයා අනුප්පාදනිරොධා භින්නකිලෙසත්තා. **භික්ඛූති** ච සබ්බසො ආසාභා වා. **නිරාසොති** ච දිට්ඨෙකට්ඨස්ස විචිකිච්ඡාකථංකථාසල්ලස්ස පහීනත්තා **අකථංකථී**ති ච වුච්චතීති.

ඡට්ඨසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7-8. ආසවසුත්තද්වයවණ්ණනා

56-57. සත්තමෙ **කාමාසවොති** කාමෙසු ආසවො, කාමසඞ්ඛාතො වා ආසවො කාමාසවො , අත්ථතො පන කාමරාගො රූපාදිඅභිරති ච කාමාසවො. රූපාරූපභවෙසු ඡන්දරාගො ඣානනිකන්ති සස්සතදිට්ඨිසහගතො රාගො භවපත්ථනා ච **භවාසවො**. අවිජ්ජාව **අවිජ්ජාසවො.**

ආසවානඤ්ච සම්භවන්ති එත්ථ අයොනිසොමනසිකාරො අවිජ්ජාදයො ච කිලෙසා ආසවානං සම්භවො. වුත්තඤ්හෙතං –

> ‘‘අයොනිසො, භික්ඛවෙ, මනසිකරොතො අනුප්පන්නා චෙව ආසවා උප්පජ්ජන්ති, උප්පන්නා ච ආසවා පවඩ්ඪන්තී’’ති (ම. නි. 1.15).
>
> ‘‘අවිජ්ජා, භික්ඛවෙ, පුබ්බඞ්ගමා අකුසලානං ධම්මානං සමාපත්තියා අන්වදෙව අහිරිකං අනොත්තප්ප’’න්ති (ඉතිවු. 40) ච.

මග්ගඤ්ච ඛයගාමිනන්ති ආසවානං ඛයගාමිනං අරියමග්ගඤ්ච. තත්ථ කාමාසවො අනාගාමිමග්ගෙන පහීයති, භවාසවො අවිජ්ජාසවො ච අරහත්තමග්ගෙන. කාමුපාදානං විය කාමාසවොපි අග්ගමග්ගවජ්ඣොති ච වදන්ති. සෙසං වුත්තනයමෙව. අට්ඨමෙ අපුබ්බං නත්ථි.

සත්තමඅට්ඨමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. තණ්හාසුත්තවණ්ණනා

58. නවමෙ තණ්හායනට්ඨෙන **තණ්හා,** රූපාදිවිසයං තසතීති වා **තණ්හා**. ඉදානි තං විභජිත්වා දස්සෙතුං **‘‘කාමතණ්හා’’**තිආදි වුත්තං. තත්ථ පඤ්චකාමගුණිකො රාගො **කාමතණ්හා**. රූපාරූපභවෙසු ඡන්දරාගො ඣානනිකන්ති සස්සතදිට්ඨිසහගතො රාගො භවවසෙන පත්ථනා ච **භවතණ්හා**. උච්ඡෙදදිට්ඨිසහගතො රාගො **විභවතණ්හා**. අපිච පච්ඡිමතණ්හාද්වයං ඨපෙත්වා සෙසා සබ්බාපි තණ්හා කාමතණ්හා එව. යථාහ –

> ‘‘තත්ථ කතමා භවතණ්හා? සස්සතදිට්ඨිසහගතො රාගො සාරාගො චිත්තස්ස සාරාගො – අයං වුච්චති භවතණ්හා. තත්ථ කතමා විභවතණ්හා? උච්ඡෙදදිට්ඨිසහගතො රාගො සාරාගො චිත්තස්ස සාරාගො, අයං වුච්චති විභවතණ්හා . අවසෙසා තණ්හා කාමතණ්හා’’ති (විභ. 916).

ඉමා ච තිස්සො තණ්හා රූපතණ්හා…පෙ…. ධම්මතණ්හාති විසයභෙදතො පච්චෙකං ඡබ්බිධාති කත්වා අට්ඨාරස හොන්ති. තා අජ්ඣත්තරූපාදීසු අට්ඨාරස, බහිද්ධාරූපාදීසු අට්ඨාරසාති ඡත්තිංස, ඉති අතීතා ඡත්තිංස, අනාගතා ඡත්තිංස, පච්චුප්පන්නා ඡත්තිංසාති විභාගතො අට්ඨසතං හොන්ති. පුන සඞ්ගහෙ කරියමානෙ කාලභෙදං අනාමසිත්වා ගය්හමානා ඡත්තිංසෙව හොන්ති, රූපාදීනං අජ්ඣත්තිකබාහිරවිභාගෙ අකරියමානෙ අට්ඨාරසෙව, රූපාදිආරම්මණවිභාගමත්තෙ ගය්හමානෙ ඡළෙව, ආරම්මණවිභාගම්පි අකත්වා ගය්හමානා තිස්සොයෙව හොන්තීති.

ගාථාසු **තණ්හායොගෙනාති** තණ්හාසඞ්ඛාතෙන යොගෙන, කාමයොගෙන, භවයොගෙන ච. **සංයුත්තාති** සම්බන්ධා, භවාදීසු සංයොජිතා වා. තෙනෙවාහ **‘‘රත්තචිත්තා භවාභවෙ’’**ති. ඛුද්දකෙ චෙව මහන්තෙ ච භවෙ ලග්ගචිත්තාති අත්ථො. අථ වා **භවොති** සස්සතදිට්ඨි, **අභවොති** උච්ඡෙදදිට්ඨි. තස්මා භවාභවෙ සස්සතුච්ඡෙදදිට්ඨීසු සත්තවිසත්තචිත්තාති. එතෙන භවතණ්හා, විභවතණ්හා ච දස්සිතා. ඉමස්මිං පක්ඛෙ ‘‘තණ්හායොගෙනා’’ති ඉමිනා

කාමතණ්හාව දස්සිතාති වෙදිතබ්බා. **තෙ යොගයුත්තා මාරස්සාති** තෙ එවංභූතා පුග්ගලා මාරස්ස පාසසඞ්ඛාතෙන යොගෙන යුත්තා බද්ධා. රාගො හි මාරයොගො මාරපාසොති වුච්චති. යථාහ –

‘‘අන්තලික්ඛචරො පාසො, ය්වායං චරති මානසො;
තෙන තං බාධයිස්සාමි, න මෙ සමණ මොක්ඛසී’’ති. (සං. නි. 1.151; මහාව. 33);

චතූහි යොගෙහි අනුපද්දුතත්තා යොගක්ඛෙමං, නිබ්බානං අරහත්තඤ්ච, තස්ස අනධිගමෙන **අයොගක්ඛෙමිනො.** උපරූපරි කිලෙසාභිසඞ්ඛාරානං ජනනතො **ජනා,** පාණිනො. රූපාදීසු සත්තා විසත්තාති **සත්තා.**

‘‘ඛන්ධානඤ්ච පටිපාටි, ධාතුආයතනාන ච;
අබ්බොච්ඡින්නං වත්තමානා, සංසාරොති පවුච්චතී’’ති. –

එවං වුත්තං ඛන්ධාදීනං අපරාපරුප්පත්තිසඞ්ඛාතං **සංසාරං ගච්ඡන්ති,** තතො න මුච්චන්ති. කස්මා? තණ්හායොගයුත්තත්තා . **ජාතිමරණගාමිනො** පුනප්පුනං ජනනමරණස්සෙව උපගමනසීලාති. එත්තාවතා වට්ටං දස්සෙත්වා ඉදානි විවට්ටං දස්සෙතුං **‘‘යෙ ච තණ්හං පහන්ත්වානා’’**ති ගාථමාහ. සා හෙට්ඨා වුත්තනයත්තා සුවිඤ්ඤෙය්‍යාව.

නවමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. මාරධෙය්‍යසුත්තවණ්ණනා

59. දසමස්ස කා උප්පත්ති? එකදිවසං කිර සත්ථා සෙක්ඛබහුලාය පරිසාය පරිවුතො නිසින්නො තෙසං අජ්ඣාසයං ඔලොකෙත්වා උපරි විසෙසාධිගමාය උස්සාහං ජනෙතුං අසෙක්ඛභූමිං ථොමෙන්තො ඉදං සුත්තං අභාසි. තත්ථ **අතික්කම්මා**තිආදීසු අයං සඞ්ඛෙපත්ථො – **අතික්කම්ම** අතික්කමිත්වා අභිභවිත්වා. **මාරධෙය්‍යං** මාරස්ස විසයං ඉස්සරියට්ඨානං. **ආදිච්චොව** යථා ආදිච්චො අබ්භාදිඋපක්කිලෙසවිමුත්තො අත්තනො ඉද්ධියා ආනුභාවෙන තෙජසාති තීහි ගුණෙහි සමන්නාගතො නභං අබ්භුස්සක්කමානො සබ්බං ආකාසගතං තමං අතික්කම්ම අතික්කමිත්වා අභිභවිත්වා විධමිත්වා **විරොචති,** ඔභාසති, තපති; එවමෙව ඛීණාසවො භික්ඛු තීහි ධම්මෙහි සමන්නාගතො සබ්බුපක්කිලෙසවිමුත්තො මාරධෙය්‍යසඞ්ඛාතං තෙභූමකධම්මප්පවත්තං අභිභවිත්වා විරොචතීති.

අසෙක්ඛෙනාති එත්ථ සික්ඛාසු ජාතාති සෙක්ඛා, සත්තන්නං සෙක්ඛානං එතෙති වා සෙක්ඛා, අපරියොසිතසික්ඛත්තා සයමෙව සික්ඛන්තීති වා සෙක්ඛා මග්ගධම්මා හෙට්ඨිමඵලත්තයධම්මා ච. අග්ගඵලධම්මා පන උපරි සික්ඛිතබ්බාභාවෙන න සෙක්ඛාති **අසෙක්ඛා.** යත්ථ හි සෙක්ඛභාවාසඞ්කා අත්ථි, තත්ථායං පටිසෙධොති ලොකියධම්මෙසු නිබ්බානෙ ච අසෙක්ඛභාවානාපත්ති දට්ඨබ්බා. සීලසමාධිපඤ්ඤාසඞ්ඛාතා හි සික්ඛා අත්තනො පටිපක්ඛකිලෙසෙහි විප්පයුත්තා පරිසුද්ධා උපක්කිලෙසානං ආරම්මණභාවම්පි අනුපගමනතො සාතිසයං සික්ඛාති වත්තුං යුත්තා, අට්ඨසුපි මග්ගඵලෙසු විජ්ජන්ති; තස්මා චතුමග්ගහෙට්ඨිමඵලත්තයධම්මා විය අරහත්තඵලධම්මාපි ‘‘තාසු සික්ඛාසු ජාතා’’ති ච, තංසික්ඛාසමඞ්ගිනො අරහතො ඉතරෙසං විය සෙක්ඛත්තෙ සති ‘‘සෙක්ඛස්ස එතෙ’’ති ච ‘‘සික්ඛා සීලං එතෙස’’න්ති ච සෙක්ඛාති ආසඞ්කා සියුන්ති තදාසඞ්කානිවත්තනත්ථං අසෙක්ඛාති යථාවුත්තසෙක්ඛභාවප්පටිසෙධං කත්වා වුත්තං. අරහත්තඵලෙ පවත්තමානා හි සික්ඛා පරිනිට්ඨිතකිච්චත්තා න සික්ඛාකිච්චං කරොන්ති, කෙවලං සික්ඛාඵලභාවෙන පවත්තන්ති. තස්මා තා න සික්ඛාවචනං අරහන්ති, නාපි තංසමඞ්ගිනො සෙක්ඛවචනං, න ච තංසම්පයුත්තධම්මා සික්ඛනසීලා. ‘‘සික්ඛාසු ජාතා’’ති එවමාදිඅත්ථෙහි අග්ගඵලධම්මා සෙක්ඛා න හොන්ති. හෙට්ඨිමඵලෙසු පන සික්ඛා සකදාගාමිමග්ගවිපස්සනාදීනං උපනිස්සයභාවතො සික්ඛාකිච්චං කරොන්තීති සික්ඛාවචනං අරහන්ති, තංසමඞ්ගිනො ච සෙක්ඛවචනං, තංසම්පයුත්තා ධම්මා ච සික්ඛනසීලා. සෙක්ඛධම්මා යථාවුත්තෙහි අත්ථෙහි සෙක්ඛා හොන්තියෙව.

අථ වා සෙක්ඛාති අපරියොසිතසික්ඛානං වචනන්ති, අසෙක්ඛාති පදං පරියොසිතසික්ඛානං දස්සනන්ති න ලොකියධම්මනිබ්බානානං අසෙක්ඛභාවාපත්ති. වුඩ්ඪිප්පත්තා සෙක්ඛා අසෙක්ඛා ච සෙක්ඛධම්මෙසු එව කෙසඤ්චි වුඩ්ඪිප්පත්තානං අසෙක්ඛතා ආපජ්ජතීති අරහත්තමග්ගධම්මා වුඩ්ඪිප්පත්තා. යථාවුත්තෙහි ච අත්ථෙහි සෙක්ඛාති කත්වා අසෙක්ඛා ආපන්නාති චෙ? තං න, සදිසෙසු තබ්බොහාරතො. අරහත්තමග්ගතො හි නින්නානාකරණං අරහත්තඵලං ඨපෙත්වා පරිඤ්ඤාදිකිච්චකරණං විපාකභාවඤ්ච, තස්මා තෙ එව සෙක්ඛා ධම්මා අරහත්තඵලභාවං ආපන්නාති සක්කා වත්තුං. කුසලසුඛතො ච විපාකසුඛං සන්තතරතාය පණීතතරන්ති වුඩ්ඪිප්පත්තාව තෙ ධම්මා හොන්තීති ‘‘අසෙක්ඛා’’ති වුච්චන්ති.

තෙ පන අසෙක්ඛධම්මෙ ඛන්ධවසෙන ඉධ තිධා විභජිත්වා තෙහි සමන්නාගමෙන ඛීණාසවස්ස ආනුභාවං විභාවෙන්තො භගවා **‘‘අසෙක්ඛෙන සීලක්ඛන්ධෙනා’’**තිආදිමාහ. තත්ථ **සීල**සද්දස්ස අත්ථො හෙට්ඨා වුත්තො. **ඛන්ධ**සද්දො පන රාසිම්හි පඤ්ඤත්තියං රුළ්හියං ගුණෙති බහූසු අත්ථෙසු දිට්ඨප්පයොගො. තථා හි ‘‘අසඞ්ඛෙය්‍යො අප්පමෙය්‍යො මහාඋදකක්ඛන්ධොත්වෙව සඞ්ඛ්‍යං ගච්ඡතී’’තිආදීසු (අ. නි. 4.51; 6.37) රාසිම්හි ආගතො. ‘‘අද්දසා

ඛො භගවා මහන්තං දාරුක්ඛන්ධං ගඞ්ගාය නදියා සොතෙන වුය්හමාන''න්තිආදීසු (සං. නි. 4.241) පඤ්ඤත්තියං. ''චිත්තං මනො මානසං හදයං පණ්ඩරං මනො මනායතනං විඤ්ඤාණං විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො''තිආදීසු (ධ. ස. 63, 65) රුළ්හියං. ''න ඛො, ආවුසො විසාඛ, අරියෙන අට්ඨඞ්ගිකෙන මග්ගෙන තයො ඛන්ධා සඞ්ගහිතා, තීහි ච ඛො, ආවුසො විසාඛ, ඛන්ධෙහි අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො සඞ්ගහිතො''තිආදීසු (ම. නි. 1.462) ගුණෙ. ඉධාපි ගුණෙයෙව දට්ඨබ්බො. තස්මා අසෙක්ඛෙන සීලසඞ්ඛාතෙන ගුණෙනාති අත්ථො. **සමන්නාගතොති** සම්පයුත්තො සමඞ්ගීභූතො. සමාදහති එතෙන, සයං වා සමාදහති, සමාධානමෙව වාති **සමාධි**. පකාරෙහි ජානාති යථාසභාවං පටිවිජ්ඣතීති **පඤ්ඤා**. සීලමෙව ඛන්ධො **සීලක්ඛන්ධො**. සෙසෙසුපි එසෙව නයො.

තත්ථ අග්ගඵලභූතා සම්මාවාචා, සම්මාකම්මන්තො, සම්මාආජීවො ච සභාවෙනෙව අසෙක්ඛො සීලක්ඛන්ධො නාම, තථා සම්මාසමාධි අසෙක්ඛො සමාධික්ඛන්ධො. තදුපකාරකතො පන සම්මාවායාමසම්මාසතියො සමාධික්ඛන්ධෙ සඞ්ගහං ගච්ඡන්ති. තථා සම්මාදිට්ඨි අසෙක්ඛො පඤ්ඤාක්ඛන්ධො. තදුපකාරකතො සම්මාසඞ්කප්පො පඤ්ඤාක්ඛන්ධෙ සඞ්ගහං ගච්ඡතීති එවමෙත්ථ අට්ඨපි අරහත්තඵලධම්මා තීහි ඛන්ධෙහි සඞ්ගහෙත්වා දස්සිතාති වෙදිතබ්බං.

යස්ස එතෙ සුභාවිතාති යෙන අරහතා එතෙ සීලාදයො අසෙක්ඛධම්මක්ඛන්ධා සුභාවිතා සුට්ඨු වඩ්ඪිතා, සො ආදිච්චොව විරොචතීති සම්බන්ධො. ''යස්ස චෙතෙ''තිපි පඨන්ති. තෙසඤ්ච සද්දො නිපාතමත්තං. එවමෙතස්මිං වග්ගෙ පඨමසුත්තෙ වට්ටං, පරියොසානසුත්තෙ විවට්ටං, ඉතරෙසු වට්ටවිවට්ටං කථිතං.

දසමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පඨමවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. දුතියවග්ගො

1. පුඤ්ඤකිරියවත්ථුසුත්තවණ්ණනා

60. දුතියවග්ගස්ස පඨමෙ **පුඤ්ඤකිරියවත්ථූනීති** පුජ්ජභවඵලං නිබ්බත්තෙන්ති, අත්තනො සන්තානං පුනන්තීති වා පුඤ්ඤානි, පුඤ්ඤානි ච තානි හෙතුපච්චයෙහි කත්තබ්බතො කිරියා චාති පුඤ්ඤකිරියා. තා එව ච තෙසං තෙසං ආනිසංසානං වත්ථුභාවතො පුඤ්ඤකිරියවත්ථූනි. **දානමයන්ති** අනුපච්ඡින්නභවමූලස්ස අනුග්ගහවසෙන පූජාවසෙන වා අත්තනො දෙය්‍යධම්මස්ස පරෙසං පරිච්චාගචෙතනා දීයති එතායාති දානං, දානමෙව දානමයං. චීවරාදීසු හි චතූසු පච්චයෙසු අන්නාදීසු වා දසසු දානවත්ථූසු රූපාදීසු වා ඡසු ආරම්මණෙසු තං තං දෙන්තස්ස තෙසං උප්පාදනතො පට්ඨාය පුබ්බභාගෙ පරිච්චාගකාලෙ පච්ඡා සොමනස්සචිත්තෙන අනුස්සරණෙ චාති තීසු කාලෙසු වුත්තනයෙන පවත්තචෙතනා දානමයං පුඤ්ඤකිරියවත්ථු නාම.

සීලමයන්ති නිච්චසීලඋපොසථනියමාදිවසෙන පඤ්ච, අට්ඨ, දස වා සීලානි සමාදියන්තස්ස සීලපූරණත්ථං පබ්බජිස්සාමීති විහාරං ගච්ඡන්තස්ස පබ්බජන්තස්ස මනොරථං මත්ථකං පාපෙත්වා ''පබ්බජිතො වතම්හි සාධු සුට්ඨූ''ති ආවජ්ජෙන්තස්ස සද්ධාය පාතිමොක්ඛං පරිපූරෙන්තස්ස පඤ්ඤාය චීවරාදිකෙ පච්චවෙක්ඛන්තස්ස සතියා ආපාථගතෙසු රූපාදීසු චක්ඛුද්වාරාදීනි සංවරන්තස්ස වීරියෙන ආජීවං සොධෙන්තස්ස ච පවත්තා චෙතනා සීලතීති සීලමයං පුඤ්ඤකිරියවත්ථු නාම.

තථා පටිසම්භිදායං (පටි. ම. 1.48) වුත්තෙන විපස්සනාමග්ගෙන චක්ඛුං අනිච්චතො දුක්ඛතො අනත්තතො විපස්සන්තස්ස සොතං, ඝානං, ජිව්හං, කායං, මනං. රූපෙ…පෙ…. ධම්මෙ, චක්ඛුවිඤ්ඤාණං…පෙ…. මනොවිඤ්ඤාණං. චක්ඛුසම්ඵස්සං…පෙ…. මනොසම්ඵස්සං, චක්ඛුසම්ඵස්සජං වෙදනං…පෙ…. මනොසම්ඵස්සජං වෙදනං. රූපසඤ්ඤං…පෙ…. ධම්මසඤ්ඤං. ජරාමරණං අනිච්චතො දුක්ඛතො අනත්තතො විපස්සන්තස්ස යා චෙතනා, යා ච පථවීකසිණාදීසු අට්ඨතිංසාය ආරම්මණෙසු පවත්තා ඣානචෙතනා, යා ච අනවජ්ජෙසු කම්මායතනසිප්පායතනවිජ්ජාට්ඨානෙසු පරිචයමනසිකාරාදිවසෙන පවත්තා චෙතනා, සබ්බා භාවෙති එතායාති **භාවනාමයං** වුත්තනයෙන පුඤ්ඤකිරියවත්ථු වාති.

එකමෙකඤ්චෙත්ථ යථාරහං පුබ්බභාගතො පට්ඨාය කායෙන කරොන්තස්ස කායකම්මං හොති, තදත්ථං වාචං නිච්ඡාරෙන්තස්ස වචීකම්මං, කායඞ්ගං වාචඞ්ගඤ්ච අචොපෙත්වා මනසා චින්තෙන්තස්ස මනොකම්මං. අන්නාදීනි දෙන්තස්ස චාපි ''අන්නදානාදීනි දෙමී''ති වා දානපාරමිං ආවජ්ජෙත්වා වා දානකාලෙ දානමයං පුඤ්ඤකිරියවත්ථු හොති. වත්තසීසෙ ඨත්වා දදතො සීලමයං, ඛයතො වයතො කම්මතො සම්මසනං පට්ඨපෙත්වා දදතො භාවනාමයං පුඤ්ඤකිරියවත්ථු හොති.

අපරානිපි සත්ත පුඤ්ඤකිරියවත්ථූනි – අපචිතිසහගතං පුඤ්ඤකිරියවත්ථු වෙය්‍යාවච්චසහගතං පත්තිඅනුප්පදානං අබ්භනුමොදනං දෙසනාමයං සවනමයං දිට්ඨිජුගතං පුඤ්ඤකිරියවත්ථූති. සරණගමනම්පි හි දිට්ඨිජුගතෙනෙව සඞ්ගය්හති. යං පනෙත්ථ වත්තබ්බං, තං පරතො ආවි භවිස්සති.

තත්ථ වුඩ්ඪතරං දිස්වා පච්චුග්ගමනපත්තචීවරපටිග්ගහණාභිවාදනමග්ගසම්පදානාදිවසෙන **අපචායනසහගතං** වෙදිතබ්බං. වුඩ්ඪතරානං වත්තපටිපත්තිකරණවසෙන, ගාමං පිණ්ඩාය පවිට්ඨං භික්ඛුං දිස්වා පත්තං ගහෙත්වා ගාමෙ භික්ඛං සම්පාදෙත්වා උපසංහරණවසෙන ''ගච්ඡ භික්ඛූනං පත්තං ආහරා''ති සුත්වා වෙගෙන ගන්ත්වා පත්තාහරණාදිවසෙන ච **වෙය්‍යාවච්චසහගතං** වෙදිතබ්බං. චත්තාරො පච්චයෙ දත්වා පුප්ඵගන්ධාදීහි රතනත්තයස්ස පූජං කත්වා අඤ්ඤං වා තාදිසං පුඤ්ඤං කත්වා ''සබ්බසත්තානං පත්ති හොතූ''ති පරිණාමවසෙන **පත්තිඅනුප්පදානං** වෙදිතබ්බං. තථා පරෙහි දින්නාය පත්තියා කෙවලං වා පරෙහි කතං පුඤ්ඤං ''සාධු, සුට්ඨූ''ති අනුමොදනවසෙන **අබ්භනුමොදනං** වෙදිතබ්බං. අත්තනො පගුණධම්මං අපච්චාසීසන්තො හිතජ්ඣාසයෙන පරෙසං දෙසෙති – ඉදං **දෙසනාමයං** පුඤ්ඤකිරියවත්ථු නාම. යං පන එකො ''එවං මං ධම්මකථිකොති ජානිස්සන්තී''ති ඉච්ඡාය ඨත්වා ලාභසක්කාරසිලොකසන්නිස්සිතො ධම්මං දෙසෙති, තං න මහප්ඵලං හොති. ''අද්ධා අයං අත්තහිතපරහිතානං පටිපජ්ජනූපායො''ති යොනිසොමනසිකාරපුරෙචාරිකහිතඵරණෙන මුදුචිත්තෙන ධම්මං සුණාති, ඉදං **සවනමයං** පුඤ්ඤකිරියවත්ථු හොති. යං පනෙකො ''ඉති මං සද්ධොති ජානිස්සන්තී''ති සුණාති, තං න මහප්ඵලං හොති. දිට්ඨියා උජුගමනං **දිට්ඨිජුගතං,** ''අත්ථි දින්න''න්තිආදිනයප්පවත්තස්ස සම්මාදස්සනස්ස එතං අධිවචනං. ඉදඤ්හි පුබ්බභාගෙ වා පච්ඡාභාගෙ වා ඤාණවිප්පයුත්තම්පි උජුකරණකාලෙ ඤාණසම්පයුත්තමෙව හොති. අපරෙ පනාහු ''විජානනපජානනවසෙන දස්සනං දිට්ඨි කුසලඤ්ච විඤ්ඤාණං කම්මස්සකතාඤාණාදි ච සම්මාදස්සන''න්ති . තත්ථ කුසලෙන විඤ්ඤාණෙන ඤාණස්ස අනුප්පාදෙපි අත්තනා කතපුඤ්ඤානුස්සරණවණ්ණාරහවණ්ණනාදීනං සඞ්ගහො, කම්මස්සකතාඤාණෙන කම්මපථසම්මාදිට්ඨියා . ඉතරං පන දිට්ඨිජුගතං සබ්බෙසං නියමලක්ඛණං. යඤ්හි කිඤ්චි පුඤ්ඤං කරොන්තස්ස දිට්ඨියා උජුභාවෙනෙව තං මහප්ඵලං හොති.

ඉමෙසං පන සත්තන්නං පුඤ්ඤකිරියවත්ථූනං පුරිමෙහි තීහි දානමයාදීහි පුඤ්ඤකිරියවත්ථූහි සඞ්ගහො. තත්ථ හි අපචායනවෙය්‍යාවච්චානි සීලමයෙ, පත්තිඅනුප්පදානඅබ්භනුමොදනානි දානමයෙ, ධම්මදෙසනාසවනානි භාවනාමයෙ, දිට්ඨිජුගතං තීසුපි. තෙනාහ භගවා –

''තීණිමානි, භික්ඛවෙ, පුඤ්ඤකිරියවත්ථූනි. කතමානි තීණි? දානමයං…පෙ.… භාවනාමයං පුඤ්ඤකිරියවත්ථූ''ති (අ. නි. 8.36).

එත්ථ ච අට්ඨන්නං කාමාවචරකුසලචෙතනානං වසෙන තිණ්ණම්පි පුඤ්ඤකිරියවත්ථූනං පවත්ති හොති. යථා හි පගුණං ධම්මං පරිවත්තෙන්තස්ස එකච්චෙ අනුසන්ධිං අසල්ලක්ඛෙන්තස්සෙව ගච්ඡන්ති, එවං පගුණං සමථවිපස්සනාභාවනං අනුයුඤ්ජන්තස්ස අන්තරන්තරා ඤාණවිප්පයුත්තචිත්තෙනාපි මනසිකාරො පවත්තති. සබ්බං තං පන මහග්ගතකුසලචෙතනානං වසෙන භාවනාමයමෙව පුඤ්ඤකිරියවත්ථු හොති, න ඉතරානි. ගාථාය අත්ථො හෙට්ඨා වුත්තොයෙව.

පඨමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. චක්ඛුසුත්තවණ්ණනා

61. දුතියෙ **චක්ඛූනීති** චක්ඛන්තීති චක්ඛූනි, සමවිසමං ආචික්ඛන්තානි විය පවත්තන්තීති අත්ථො. අථ වා චක්ඛනට්ඨෙන චක්ඛූනි. කිමිදං චක්ඛනං නාම? අස්සාදනං, තථා හි වදන්ති ''මධුං චක්ඛති බ්‍යඤ්ජනං චක්ඛතී''ති ඉමානි ච ආරම්මණරසං අනුභවන්තානි අස්සාදෙන්තානි විය හොන්තීති චක්ඛනට්ඨෙන චක්ඛූනි. තානි පන සඞ්ඛෙපතො ද්වෙ චක්ඛූනි – ඤාණචක්ඛු, මංසචක්ඛු චාති. තෙසු **මංසචක්ඛු** හෙට්ඨා වුත්තමෙව. **ඤාණචක්ඛු** දිබ්බචක්ඛු, පඤ්ඤාචක්ඛූති ඉධ ද්විධා කත්වා වුත්තං.

තත්ථ **දිබ්බචක්ඛූති** දිබ්බසදිසත්තා දිබ්බං. දෙවතානඤ්හි සුචරිතකම්මනිබ්බත්තං පිත්තසෙම්හරුහිරාදීහි අපලිබුද්ධං උපක්කිලෙසවිමුත්තතාය දූරෙපි ආරම්මණග්ගහණසමත්ථං දිබ්බං පසාදචක්ඛු හොති. ඉදඤ්චාපි වීරියභාවනාබලනිබ්බත්තං ඤාණචක්ඛු තාදිසමෙවාති දිබ්බසදිසත්තා දිබ්බං, දිබ්බවිහාරවසෙන පටිලද්ධත්තා අත්තනො ච දිබ්බවිහාරසන්නිස්සිතත්තා ආලොකපරිග්ගහෙන මහාජුතිකත්තා. තිරොකුට්ටාදිගතරූපදස්සනෙන මහාගතිකත්තාපි දිබ්බං. තං සබ්බං සද්දසත්ථානුසාරෙන වෙදිතබ්බං. දස්සනට්ඨෙන චක්ඛුකිච්චකරණෙන චක්ඛුමිවාතිපි චක්ඛු, දිබ්බඤ්ච තං චක්ඛු චාති දිබ්බචක්ඛු.

පජානාතීති **පඤ්ඤා**. කිං පජානාති? චත්තාරි අරියසච්චානි ''ඉදං දුක්ඛ''න්තිආදිනා. වුත්තඤ්හෙතං –

''පජානාතීති ඛො, ආවුසො, තස්මා පඤ්ඤාති වුච්චති. කිඤ්ච පජානාති? ඉදං දුක්ඛ''න්තිආදි (ම. නි. 1.449).

අට්ඨකථායං පන ''පඤ්ඤාපනවසෙන පඤ්ඤා. කින්ති පඤ්ඤාපෙති? අනිච්චන්ති පඤ්ඤාපෙති, දුක්ඛන්ති පඤ්ඤාපෙති, අනත්තාති පඤ්ඤාපෙතී''ති වුත්තං. සා පනායං ලක්ඛණාදිතො යථාසභාවපටිවෙධලක්ඛණා, අක්ඛලිතපටිවෙධලක්ඛණා වා කුසලිස්සාසඛිත්තඋසුපටිවෙධො විය, විසයොභාසනරසා පදීපො විය,

අසම්මොහපච්චුපට්ඨානා අරඤ්ඤගතසුදෙසකො විය. විසෙසතො පනෙත්ථ ආසවක්ඛයඤාණසඞ්ඛාතා පඤ්ඤා චතුසච්චදස්සනට්ඨෙන **පඤ්ඤාචක්ඛූ**ති අධිප්පෙතා. යං සන්ධාය වුත්තං ''චක්ඛුං උදපාදි, ඤාණං උදපාදි, පඤ්ඤා උදපාදි, විජ්ජා උදපාදි, ආලොකො උදපාදී''ති (සං. නි. 5.1081; මහාව. 15).

එතෙසු ච මංසචක්ඛු පරිත්තං, දිබ්බචක්ඛු මහග්ගතං, ඉතරං අප්පමාණං. මංසචක්ඛු රූපං, ඉතරානි අරූපානි. මංසචක්ඛු දිබ්බචක්ඛු ච ලොකියානි සාසවානි රූපවිසයානි, ඉතරං ලොකුත්තරං අනාසවං චතුසච්චවිසයං. මංසචක්ඛු අබ්‍යාකතං, දිබ්බචක්ඛු සියා කුසලං සියා අබ්‍යාකතං, තථා පඤ්ඤාචක්ඛු. මංසචක්ඛු කාමාවචරං, දිබ්බචක්ඛු රූපාවචරං, ඉතරං ලොකුත්තරන්ති එවමාදි විභාගා වෙදිතබ්බා.

ගාථාසු **අනුත්තර**න්ති පඤ්ඤාචක්ඛුං සන්ධාය වුත්තං. තඤ්හි ආසවක්ඛයඤාණභාවතො අනුත්තරං. **අක්ඛාසි පුරිසුත්තමො**ති පුරිසානං උත්තමො අග්ගො සම්මාසම්බුද්ධො දෙසෙසි. **උප්පාදො**ති මංසචක්ඛුස්ස පවත්ති. **මග්ගො**ති උපායො, දිබ්බචක්ඛුස්ස කාරණං. පකතිචක්ඛුමතො එව හි දිබ්බචක්ඛු උප්පජ්ජති, යස්මා කසිණාලොකං වඩ්ඩෙත්වා දිබ්බචක්ඛුඤාණස්ස උප්පාදනං, සො ච කසිණමණ්ඩලෙ උග්ගහනිමිත්තෙන විනා නත්ථීති. **යතො**ති යදා. **ඤාණ**න්ති ආසවක්ඛයඤාණං. තෙනෙවාහ **''පඤ්ඤාචක්ඛු අනුත්තර''**න්ති. **යස්ස චක්ඛුස්ස පටිලාභා**ති යස්ස අරියස්ස පඤ්ඤාචක්ඛුස්ස උප්පත්තියා භාවනාය සබ්බස්මා වට්ටදුක්ඛතො පමුච්චති පරිමුච්චතීති.

දුතියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. ඉන්ද්‍රියසුත්තවණ්ණනා

62. තතියෙ **ඉන්ද්‍රියානී**ති අධිපතෙය්‍යට්ඨෙන ඉන්ද්‍රියානි. යානි හි සහජාතධම්මෙසු ඉස්සරා විය හුත්වා තෙහි අනුවත්තිතබ්බානි, තානි ඉන්ද්‍රියානි නාම. අපිච ඉන්දො භගවා ධම්මිස්සරො පරමෙන චිත්තිස්සරියෙන සමන්නාගතො. තෙන ඉන්දෙන සබ්බපඨමං දිට්ඨත්තා අධිගතත්තා පරෙසඤ්ච දිට්ඨත්තා දෙසිතත්තා විහිතත්තා ගොචරභාවනාසෙවනාහි දිට්ඨත්තා ච ඉන්ද්‍රියානි. ඉන්දං වා මග්ගාධිගමස්ස උපනිස්සයභූතං පුඤ්ඤකම්මං, තස්ස ලිඞ්ගානීතිපි ඉන්ද්‍රියානි. **අනඤ්ඤාතඤ්ඤස්සාමීතින්ද්‍රිය**න්ති ''අනමතග්ගෙ සංසාරෙ අනඤ්ඤාතං අනධිගතං අමතපදං චතුසච්චධම්මමෙව වා ජානිස්සාමී''ති පටිපන්නස්ස ඉමිනා පුබ්බභාගෙන උප්පන්නං ඉන්ද්‍රියං, සොතාපත්තිමග්ගපඤ්ඤායෙතං අධිවචනං. **අඤ්ඤින්ද්‍රිය**න්ති ආජානනඉන්ද්‍රියං. තත්‍රායං වචනත්ථො – ආජානාති පඨමමග්ගඤාණෙන දිට්ඨමරියාදං අනතික්කමිත්වාව ජානාතීති අඤ්ඤා. යථෙව හි පඨමමග්ගපඤ්ඤා දුක්ඛාදීසු පරිඤ්ඤාභිසමයාදිවසෙන පවත්තති, තථෙව අයම්පි පවත්තතීති අඤ්ඤා ච සා යථාවුත්තෙනට්ඨෙන ඉන්ද්‍රියං චාති අඤ්ඤින්ද්‍රියං. ආජානනට්ඨෙනෙව අඤ්ඤස්ස වා අරියපුග්ගලස්ස ඉන්ද්‍රියන්ති අඤ්ඤින්ද්‍රියං, සොතාපත්තිඵලතො පට්ඨාය ඡසු ඨානෙසු ඤාණස්සෙතං අධිවචනං. **අඤ්ඤාතාවින්ද්‍රිය**න්ති අඤ්ඤාතාවිනො චතූසු සච්චෙසු නිට්ඨිතඤාණකිච්චස්ස ඛීණාසවස්ස උප්පජ්ජනතො ඉන්ද්‍රියට්ඨසම්භවතො ච අඤ්ඤාතාවින්ද්‍රියං. එත්ථ ච පඨමපච්ඡිමානි පඨමමග්ගචතුත්ථඵලවසෙන එකට්ඨානිකානි, ඉතරං ඉතරමග්ගඵලවසෙන ඡට්ඨානිකන්ති වෙදිතබ්බං.

ගාථාසු **සික්ඛමානස්සා**ති අධිසීලසික්ඛාදයො සික්ඛමානස්ස භාවෙන්තස්ස. **උජුමග්ගානුසාරිනො**ති උජුමග්ගො වුච්චති අරියමග්ගො, අන්තද්වයවිවජ්ජිතත්තා තස්ස අනුස්සරණතො උජුමග්ගානුසාරිනො, පටිපාටියා මග්ගෙ උප්පාදෙන්තස්සාති අත්ථො. **ඛයස්මි**න්ති අනවසෙසකිලෙසානං ඛෙපනතො ඛයසඞ්ඛාතෙ අග්ගමග්ගෙ ඤාණං පඨමං පුරෙයෙව උප්පජ්ජති. **තතො අඤ්ඤා අනන්තරා**ති තතො මග්ගඤාණතො අනන්තරා අරහත්තං උප්පජ්ජති. අථ වා **උජුමග්ගානුසාරිනො**ති ලීනුද්ධච්චපතිට්ඨානායූහනාදිකෙ වජ්ජෙත්වා සමථවිපස්සනං යුගනද්ධං කත්වා භාවනාවසෙන පවත්තං පුබ්බභාගමග්ගං අනුස්සරන්තස්ස අනුගච්ඡන්තස්ස පටිපජ්ජන්තස්ස ගොත්‍රභුඤාණානන්තරං දිට්ඨෙකට්ඨානං කිලෙසානං ඛෙපනතො ඛයස්මිං සොතාපත්තිමග්ගෙ පඨමං ඤාණං අනඤ්ඤාතඤ්ඤස්සාමීතින්ද්‍රියං උප්පජ්ජති. **තතො අඤ්ඤා අනන්තරා**ති තතො පඨමඤාණතො අනන්තරා අනන්තරතො පට්ඨාය යාව අග්ගමග්ගා අඤ්ඤා අඤ්ඤින්ද්‍රියං උප්පජ්ජති.

තතො අඤ්ඤා විමුත්තස්සාති තතො අඤ්ඤා අඤ්ඤින්ද්‍රියතො පච්ඡා අරහත්තමග්ගඤාණානන්තරා අරහත්තඵලෙන පඤ්ඤාවිමුත්තියා අඤ්ඤාතාවින්ද්‍රියෙන විමුත්තස්ස. **ඤාණං වෙ හොති තාදිනො**ති අරහත්තඵලුප්පත්තිතො උත්තරකාලෙ ඉට්ඨානිට්ඨාදීසු තාදිලක්ඛණප්පත්තස්ස ඛීණාසවස්ස පච්චවෙක්ඛණඤාණං උප්පජ්ජති. කථං උප්පජ්ජතීති ආහ **''අකුප්පා මෙ විමුත්තී''**ති. තස්ස අකුප්පභාවස්ස කාරණං දස්සෙති **''භවසංයොජනක්ඛයා''**ති.

ඉදානි තාදිසං ඛීණාසවං ථොමෙන්තො **''ස වෙ ඉන්ද්‍රියසම්පන්නො''**ති තතියං ගාථමාහ. තත්ථ **ඉන්ද්‍රියසම්පන්නො**ති යථාවුත්තෙහි තීහි ලොකුත්තරින්ද්‍රියෙහි සමන්නාගතො, සුද්ධෙහිපි වා පටිප්පස්සද්ධිලද්ධෙහි සද්ධාදීහි ඉන්ද්‍රියෙහි සමන්නාගතො පරිපුණ්ණො, තතො එව චක්ඛාදීහි සුට්ඨු වූපසන්තෙහි නිබ්බිසෙවනෙහි ඉන්ද්‍රියෙහි සමන්නාගතො. තෙනාහ **''සන්තො''**ති, සබ්බකිලෙසපරිළාහවූපසමෙන උපසන්තොති අත්ථො. **සන්තිපදෙ රතො**ති නිබ්බානෙ අභිරතො අධිමුත්තො. එත්ථ ච ''ඉන්ද්‍රියසම්පන්නො''ති එතෙන භාවිතමග්ගතා,

පරිඤ්ඤාතක්ඛන්ධතා චස්ස දස්සිතා. ‘‘සන්තො’’ති එතෙන පහීනකිලෙසතා, ‘‘සන්තිපදෙ රතො’’ති එතෙන සච්ඡිකතනිරොධතාති. සෙසං වුත්තනයමෙව.

තතියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. අද්ධාසුත්තවණ්ණනා

63. චතුත්ථෙ **අද්ධා**ති කාලා. **අතීතො අද්ධා**තිආදීසු ද්වෙ පරියායා – සුත්තන්තපරියායො, අභිධම්මපරියායො ච. තත්ථ සුත්තන්තපරියායෙන පටිසන්ධිතො පුබ්බෙ අතීතො අද්ධා නාම, චුතිතො පච්ඡා අනාගතො අද්ධා නාම, සහ චුතිපටිසන්ධීහි තදනන්තරං පච්චුප්පන්නො අද්ධා නාම. අභිධම්මපරියායෙන උප්පාදො, ඨිති, භඞ්ගොති ඉමෙ තයො ඛණෙ පත්වා නිරුද්ධධම්මා අතීතො අද්ධා නාම, තයොපි ඛණෙ අසම්පත්තා අනාගතො අද්ධා නාම, ඛණත්තයසමඞ්ගිනො පච්චුප්පන්නො අද්ධා නාම.

අපරො නයො – අයඤ්හි අතීතාදිවිභාගො අද්ධාසන්තතිසමයඛණවසෙන චතුධා වෙදිතබ්බො. තෙසු අද්ධාවිභාගො වුත්තො. සන්තතිවසෙන සභාගා එකඋතුසමුට්ඨානා, එකාහාරසමුට්ඨානා ච පුබ්බාපරියවසෙන වත්තමානාපි පච්චුප්පන්නා. තතො පුබ්බෙ විසභාගඋතුආහාරසමුට්ඨානා අතීතා පච්ඡා අනාගතා. චිත්තජා එකවීථිඑකජවනඑකසමාපත්තිසමුට්ඨානා පච්චුප්පන්නා නාම, තතො පුබ්බෙ අතීතා, පච්ඡා අනාගතා. කම්මසමුට්ඨානානං පාටියෙක්කං සන්තතිවසෙන අතීතාදිභෙදො නත්ථි, තෙසංයෙව පන උතුආහාරචිත්තසමුට්ඨානානං උපත්ථම්භකවසෙන තස්ස අතීතාදිභාවො වෙදිතබ්බො. සමයවසෙන එකමුහුත්තපුබ්බණ්හසායන්හරත්තිදිවාදීසු සමයෙසු සන්තානවසෙන පවත්තමානා තංතංසමයෙ පච්චුප්පන්නා නාම, තතො පුබ්බෙ අතීතා, පච්ඡා අනාගතා. අයං තාව රූපධම්මෙසු නයො. අරූපධම්මෙසු පන ඛණවසෙන උප්පාදාදික්ඛණත්තයපරියාපන්නා පච්චුප්පන්නා, තතො පුබ්බෙ අතීතා, පච්ඡා අනාගතා. අපිච අතික්කන්තහෙතුපච්චයකිච්චා අතීතා, නිට්ඨිතහෙතුකිච්චා අනිට්ඨිතපච්චයකිච්චා පච්චුප්පන්නා, උභයකිච්චං අසම්පත්තා අනාගතා. අත්තනො වා කිච්චක්ඛණෙ පච්චුප්පන්නා, තතො පුබ්බෙ අතීතා, පච්ඡා අනාගතා. එත්ථ ච ඛණාදිකථාව නිප්පරියායා, සෙසා පරියායා. අයඤ්හි අතීතාදිභෙදො නාම ධම්මානං හොති, න කාලස්ස. අතීතාදිභෙදෙ පන ධම්මෙ උපාදාය පරමත්ථතො අවිජ්ජමානොපි කාලො ඉධ තෙනෙව වොහාරෙන අතීතොතිආදිනා වුත්තොති වෙදිතබ්බො.

ගාථාසු **අක්ඛෙය්‍යසඤ්ඤිනො**ති එත්ථ අක්ඛායති, කථීයති, පඤ්ඤාපීයතීති අක්ඛෙය්‍යං, කථාවත්ථු, අත්ථතො රූපාදයො පඤ්චක්ඛන්ධා. වුත්තඤ්හෙතං –

> ‘‘අතීතං වා අද්ධානං ආරබ්භ කථං කථෙය්‍ය, අනාගතං වා…පෙ.… පච්චුප්පන්නං වා අද්ධානං ආරබ්භ කථං කථෙය්‍යා’’ති (දී. නි. 3.305).

තථා –

> ‘‘යං, භික්ඛවෙ , රූපං අතීතං නිරුද්ධං විපරිණතං, ‘අහොසී’ති තස්ස සඞ්ඛා, ‘අහොසී’ති තස්ස සමඤ්ඤා, ‘අහොසී’ති තස්ස පඤ්ඤත්ති; න තස්ස සඞ්ඛා අත්ථීති, න තස්ස සඞ්ඛා භවිස්සතී’’ති (සං. නි. 3.62) –

එවං වුත්තෙන නිරුත්තිපථසුත්තෙනපි එත්ථ අත්ථො දීපෙතබ්බො. එවං කථාවත්ථුභාවෙන අක්ඛෙය්‍යසඞ්ඛාතෙ ඛන්ධපඤ්චකෙ අහන්ති ච මමන්ති ච දෙවොති ච මනුස්සොති ච ඉත්ථීති ච පුරිසොති ච ආදිනා පවත්තසඤ්ඤාවසෙන අක්ඛෙය්‍යසඤ්ඤිනො, පඤ්චසු උපාදානක්ඛන්ධෙසු සත්තපුග්ගලාදිසඤ්ඤිනොති අත්ථො. **අක්ඛෙය්‍යස්මිං** තණ්හාදිට්ඨිග්ගාහවසෙන **පතිට්ඨිතා,** රාගාදිවසෙන වා අට්ඨහාකාරෙහි පතිට්ඨිතා. රත්තො හි රාගවසෙන පතිට්ඨිතො හොති, දුට්ඨො දොසවසෙන, මූළ්හො මොහවසෙන, පරාමට්ඨො දිට්ඨිවසෙන, ථාමගතො අනුසයවසෙන, විනිබද්ධො මානවසෙන, අනිට්ඨඞ්ගතො විචිකිච්ඡාවසෙන, වික්ඛෙපගතො උද්ධච්චවසෙන පතිට්ඨිතො හොතීති.

අක්ඛෙය්‍යං අපරිඤ්ඤායාති තං අක්ඛෙය්‍යං තෙභූමකධම්මෙ තීහි පරිඤ්ඤාහි අපරිජානිත්වා තස්ස අපරිජානනහෙතු. **යොගමායන්ති මච්චුනො**ති මරණස්ස යොගං තෙන සංයොගං උපගච්ඡන්ති, න විසංයොගන්ති අත්ථො.

අථ වා **යොග**න්ති උපායං, තෙන යොජිතං පසාරිතං මාරසෙනට්ඨානියං අනත්ථජාලං කිලෙසජාලඤ්ච උපගච්ඡන්තීති වුත්තං හොති. තථා හි වුත්තං –

> ‘‘න හි නො සඞ්ගරං තෙන, මහාසෙනෙන මච්චුනා’’ති. (ම. නි. 3.272; ජා. 2.22.121; නෙත්ති. 103);

එත්තාවතා වට්ටං දස්සෙත්වා ඉදානි විවට්ටං දස්සෙතුං **“අක්ඛෙය්‍යඤ්ච පරිඤ්ඤාය”**තිආදි වුත්තං. තත්ථ ච-සද්දො බ්‍යතිරෙකෙ, තෙන අක්ඛෙය්‍යපරිජානනෙන ලද්ධබ්බං වක්ඛමානමෙව විසෙසං ජොතෙති. **පරිඤ්ඤායාති** විපස්සනාසහිතාය මග්ගපඤ්ඤාය දුක්ඛන්ති පරිච්ඡිජ්ජ ජානිත්වා, තප්පටිබද්ධකිලෙසප්පහානෙන වා තං සමතික්කමිත්වා තිස්සන්නම්පි පරිඤ්ඤානං කිච්චං මත්ථකං පාපෙත්වා. **අක්ඛාතාරං න මඤ්ඤතීති** සබ්බසො මඤ්ඤනානං පහීනත්තා ඛීණාසවො අක්ඛාතාරං න මඤ්ඤති, කාරකාදිසභාවං කිඤ්චි අත්තානං න පච්චෙතීති අත්ථො. **ඵුට්ඨයො විමොක්ඛො මනසා, සන්තිපදමනුත්තරන්ති** යස්මා සබ්බසඞ්ඛතවිමුත්තත්තා ‘‘විමොක්ඛො’’ති සබ්බකිලෙසසන්තාපවූපසමනට්ඨානතාය ‘‘සන්තිපද’’න්ති ලද්ධනාමො නිබ්බානධම්මො ඵුට්ඨයො ඵුසිතො පත්තො, තස්මා අක්ඛාතාරං න මඤ්ඤතීති. අථ වා ‘‘පරිඤ්ඤාය’’ති පදෙන දුක්ඛසච්චස්ස පරිඤ්ඤාභිසමයං සමුදයසච්චස්ස පහානාභිසමයඤ්ච වත්වා ඉදානි ‘‘ඵුට්ඨයො විමොක්ඛො මනසා, සන්තිපදමනුත්තර’’න්ති ඉමිනා මග්ගනිරොධානං භාවනාසච්ඡිකිරියාභිසමයං වදති. තස්සත්ථො – සමුච්ඡෙදවසෙන සබ්බකිලෙසෙහි විමුච්චතීති **විමොක්ඛො,** අරියමග්ගො. සො පනස්ස මග්ගචිත්තෙන ඵුට්ඨයො ඵුසිතො භාවිතො, තෙනෙව අනුත්තරං සන්තිපදං නිබ්බානං ඵුට්ඨයං ඵුසිතං සච්ඡිකතන්ති.

අක්ඛෙය්‍යසම්පන්නොති අක්ඛෙය්‍යනිමිත්තං විවිධාහි විපත්තීහි උපද්දුතෙ ලොකෙ පහීනවිපල්ලාසතාය තතො සුපරිමුත්තො අක්ඛෙය්‍යපරිඤ්ඤාභිනිබ්බත්තාහි සම්පත්තීහි සම්පන්නො සමන්නාගතො. **සඞ්ඛාය සෙවීති** පඤ්ඤාවෙපුල්ලප්පත්තියා චීවරාදිපච්චයෙ සඞ්ඛාය පරිතුලෙත්වාව සෙවනසීලො, සඞ්ඛාතධම්මත්තා ච ආපාථගතං සබ්බම්පි විසයං ඡළඞ්ගුපෙක්ඛාවසෙන සඞ්ඛාය සෙවනසීලො. **ධම්මට්ඨොති** අසෙක්ඛධම්මෙසු නිබ්බානධම්මෙ එව වා ඨිතො. **වෙදගූති** වෙදිතබ්බස්ස චතුසච්චස්ස පාරඞ්ගතත්තා වෙදගූ. එවංගුණො අරහා භවාදීසු කත්ථචි ආයතිං පුනබ්භවාභාවතො මනුස්සදෙවාති සඞ්ඛ්‍යං න උපෙති, අපඤ්ඤත්තිකභාවමෙව ගච්ඡතීති අනුපාදාපරිනිබ්බානෙන දෙසනං නිට්ඨාපෙසි.

චතුත්ථසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. දුච්චරිතසුත්තවණ්ණනා

64. පඤ්චමෙ දුට්ඨු චරිතානි, දුට්ඨානි වා චරිතානි **දුච්චරිතානි**. කායෙන දුච්චරිතං, කායතො වා පවත්තං දුච්චරිතං **කායදුච්චරිතං**. සෙසෙසුපි එසෙව නයො . ඉමානි ච දුච්චරිතානි පඤ්ඤත්තියා වා කථෙතබ්බානි කම්මපථෙහි වා. තත්ථ පඤ්ඤත්තියා තාව කායද්වාරෙ පඤ්ඤත්තසික්ඛාපදස්ස වීතික්කමො කායදුච්චරිතං, වචීද්වාරෙ පඤ්ඤත්තසික්ඛාපදස්ස වීතික්කමො වචීදුච්චරිතං, උභයත්ථ පඤ්ඤත්තස්ස වීතික්කමො මනොදුච්චරිතන්ති අයං පඤ්ඤත්තිකථා. පාණාතිපාතාදයො පන තිස්සො චෙතනා කායද්වාරෙපි, වචීද්වාරෙපි, උප්පන්නා කායදුච්චරිතං, තථා චතස්සො මුසාවාදාදිචෙතනා වචීදුච්චරිතං, අභිජ්ඣා, බ්‍යාපාදො, මිච්ඡාදිට්ඨීති තයො චෙතනාසම්පයුත්තධම්මා මනොදුච්චරිතන්ති අයං කම්මපථකථා.

ගාථායං කම්මපථප්පත්තොයෙව පාපධම්මො කායදුච්චරිතාදිභාවෙන වුත්තොති තදඤ්ඤං පාපධම්මං සඞ්ගණ්හිතුං **‘‘යඤ්චඤ්ඤං දොසසඤ්හිත’’**න්ති වුත්තං. තත්ථ **දොසසඤ්හිතන්ති** රාගාදිකිලෙසසංහිතං. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

පඤ්චමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. සුචරිතසුත්තවණ්ණනා

65. ඡට්ඨෙ සුට්ඨු චරිතානි, සුන්දරානි වා චරිතානි **සුචරිතානි**. කායෙන සුචරිතං, කායතො වා පවත්තං සුචරිතං **කායසුචරිතං**. සෙසෙසුපි එසෙව නයො. ඉධාපි පන පඤ්ඤත්තිවසෙන, කම්මපථවසෙන චාති දුවිධා කථා. තත්ථ කායද්වාරෙ පඤ්ඤත්තසික්ඛාපදස්ස අවීතික්කමො කායසුචරිතං, වචීද්වාරෙ පඤ්ඤත්තසික්ඛාපදස්ස අවීතික්කමො වචීසුචරිතං, උභයත්ථ පඤ්ඤත්තස්ස අවීතික්කමො මනොසුචරිතන්ති අයං පඤ්ඤත්තිකථා. පාණාතිපාතාදීහි පන විරමන්තස්ස උප්පන්නා තිස්සො චෙතනාපි විරතියොපි කායසුචරිතං, මුසාවාදාදීහි විරමන්තස්ස චතස්සො චෙතනාපි විරතියොපි වචීසුචරිතං, අනභිජ්ඣා, අබ්‍යාපාදො, සම්මාදිට්ඨීති තයො චෙතනාසම්පයුත්තධම්මා මනොසුචරිතන්ති අයං කම්මපථකථා. සෙසං වුත්තනයමෙව.

ඡට්ඨසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. සොචෙය්‍යසුත්තවණ්ණනා

66. සත්තමෙ **සොචෙය්‍යානීති** සුචිභාවා. **කායසොචෙය්‍යන්ති** කායසුචරිතං, වචීමනොසොචෙය්‍යානිපි වචීමනොසුචරිතානෙව. තථා හි වුත්තං ‘‘තත්ථ කතමං කායසොචෙය්‍යං? පාණාතිපාතා වෙරමණී’’තිආදි (අ. නි. 3.121-122).

ගාථායං සමුච්ඡෙදවසෙන පහීනසබ්බකායදුච්චරිතත්තා කායෙන සුචීති **කායසුචි. සොචෙය්‍යසම්පන්නන්ති** පටිප්පස්සද්ධකිලෙසත්තා සුපරිසුද්ධාය සොචෙය්‍යසම්පත්තියා උපෙතං. සෙසං වුත්තනයමෙව.

සත්තමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. මොනෙය්‍යසුත්තවණ්ණනා

67. අට්ඨමෙ **මොනෙය්‍යානීති** එත්ථ ඉධලොකපරලොකං අත්තහිතපරහිතඤ්ච මුනාතීති මුනි, කල්‍යාණපුථුජ්ජනෙන සද්ධිං සත්ත සෙක්ඛා අරහා ච. ඉධ පන අරහාව අධිප්පෙතො. මුනිනො භාවාති **මොනෙය්‍යානි,** අරහතො කායවචීමනොසමාචාරා.

අථ වා මුනිභාවකරා මොනෙය්‍යපටිපදාධම්මා මොනෙය්‍යානි. තෙසමයං විත්ථාරො –

> ‘‘තත්ථ කතමං කායමොනෙය්‍යං? තිවිධකායදුච්චරිතස්ස පහානං කායමොනෙය්‍යං, තිවිධං කායසුචරිතං කායමොනෙය්‍යං, කායාරම්මණෙ ඤාණං කායමොනෙය්‍යං, කායපරිඤ්ඤා කායමොනෙය්‍යං, පරිඤ්ඤාසහගතො මග්ගො කායමොනෙය්‍යං, කායස්මිං ඡන්දරාගප්පහානං කායමොනෙය්‍යං, කායසඞ්ඛාරනිරොධා චතුත්ථජ්ඣානසමාපත්ති කායමොනෙය්‍යං.
>
> ‘‘තත්ථ කතමං වචීමොනෙය්‍යං? චතුබ්බිධවචීදුච්චරිතස්ස පහානං වචීමොනෙය්‍යං, චතුබ්බිධං වචීසුචරිතං, වාචාරම්මණෙ ඤාණං, වාචාපරිඤ්ඤා, පරිඤ්ඤාසහගතො මග්ගො, වාචාය ඡන්දරාගප්පහානං, වචීසඞ්ඛාරනිරොධා දුතියජ්ඣානසමාපත්ති වචීමොනෙය්‍යං.
>
> ‘‘තත්ථ කතමං මනොමොනෙය්‍යං? තිවිධමනොදුච්චරිතස්ස පහානං මනොමොනෙය්‍යං, තිවිධං මනොසුචරිතං, මනාරම්මණෙ ඤාණං, මනොපරිඤ්ඤා, පරිඤ්ඤාසහගතො මග්ගො, මනස්මිං ඡන්දරාගප්පහානං, චිත්තසඞ්ඛාරනිරොධා සඤ්ඤාවෙදයිතනිරොධසමාපත්ති මනොමොනෙය්‍ය’’න්ති (මහානි. 14; චූළනි. මෙත්තගූමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 21).

නින්හාතපාපකන්ති අග්ගමග්ගජලෙන සුට්ඨු වික්ඛාලිතපාපමලං.

අට්ඨමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. පඨමරාගසුත්තවණ්ණනා

68. නවමෙ **යස්ස කස්සචීති** අනියමිතවචනං, තස්මා යස්ස කස්සචි පුග්ගලස්ස ගහට්ඨස්ස වා පබ්බජිතස්ස වා. **රාගො අප්පහීනොති** රඤ්ජනට්ඨෙන රාගො සමුච්ඡෙදවසෙන න පහීනො, මග්ගෙන අනුප්පත්තිධම්මතං න ආපාදිතො. දොසමොහෙසුපි එසෙව නයො. තත්ථ අපායගමනීයා රාගදොසමොහා පඨමමග්ගෙන, ඔළාරිකා කාමරාගදොසා දුතියමග්ගෙන, තෙයෙව අනවසෙසා තතියමග්ගෙන, භවරාගො අවසිට්ඨමොහො ච චතුත්ථමග්ගෙන පහීයන්ති. එවමෙතෙසු පහීයන්තෙසු තදෙකට්ඨතො සබ්බෙපි කිලෙසා පහීයන්තෙව. එවමෙතෙ රාගාදයො යස්ස කස්සචි භික්ඛුස්ස වා භික්ඛුනියා වා උපාසකස්ස වා උපාසිකාය වා මග්ගෙන අප්පහීනා. **බද්ධො මාරස්සාති** කිලෙසමාරෙන බද්ධොති වුච්චති. යදග්ගෙන ච කිලෙසමාරෙන බද්ධො, තදග්ගෙන අභිසඞ්ඛාරමාරාදීහිපි බද්ධොයෙව හොති. **පටිමුක්කස්ස මාරපාසොති** පටිමුක්කො අස්ස අනෙන අප්පහීනකිලෙසෙන පුග්ගලෙන තායෙව අප්පහීනකිලෙසතාය මාරපාසසඞ්ඛාතො කිලෙසො අත්තනො චිත්තසන්තානෙ පටිමුක්කො පවෙසිතො, තෙන සයං බන්ධාපිතොති අත්ථො. අථ වා පටිමුක්කො අස්ස භවෙය්‍ය මාරපාසො. සුක්කපක්ඛෙ **ඔමුක්කස්සාති** අවමුක්කො මොචිතො අපනීතො අස්ස. සෙසං වුත්තවිපරියායෙන වෙදිතබ්බං.

ඉධ ගාථා සුක්කපක්ඛවසෙනෙව ආගතා. තත්‍රායං සඞ්ඛෙපත්ථො – **යස්ස** අරියපුග්ගලස්ස රාගදොසාවිජ්ජා **විරාජිතා** අග්ගමග්ගෙන නිරොධිතා, තං භාවිතකායසීලචිත්තපඤ්ඤතාය භාවිතත්තෙසු අරහන්තෙසු **අඤ්ඤතරං** අබ්භන්තරං එකං **බ්‍රහ්මභූතං** බ්‍රහ්මං වා සෙට්ඨං අරහත්තඵලං පත්තං. යථා අඤ්ඤෙ ඛීණාසවා පුබ්බූපනිස්සයසම්පත්තිසමන්නාගතා හුත්වා ආගතා, යථා ච තෙ අන්තද්වයරහිතාය සීලසමාධිපඤ්ඤාක්ඛන්ධසහගතාය මජ්ඣිමාය පටිපදාය නිබ්බානං ගතා අධිගතා. යථා වා තෙ ඛන්ධාදීනං තථලක්ඛණං යාථාවතො පටිවිජ්ඣිංසු, යථා ච තෙ තථධම්මෙ දුක්ඛාදයො අවිපරීතතො අබ්භඤ්ඤිංසු, රූපාදිකෙ ච විසයෙ යථා තෙ දිට්ඨමත්තාදිවසෙනෙව පස්සිංසු, යථා වා පන තෙ අට්ඨ අනරියවොහාරෙ වජ්ජෙත්වා අරියවොහාරවසෙනෙව පවත්තවාචා, වාචානුරූපඤ්ච පවත්තකායා, කායානුරූපඤ්ච පවත්තවාචා, තථා අයම්පි අරියපුග්ගලොති **තථාගතං**, චතුසච්චබුද්ධතාය **බුද්ධං**, පුග්ගලවෙරං කිලෙසවෙරං අත්තානුවාදාදිභයඤ්ච අතික්කන්තන්ති **වෙරභයාතීතං**. සබ්බෙසං කිලෙසාභිසඞ්ඛාරාදීනං පහීනත්තා **සබ්බප්පහායිනං** බුද්ධාදයො අරියා **ආහු** කථෙන්ති කිත්තෙන්තීති.

නවමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. දුතියරාගසුත්තවණ්ණනා

69. දසමෙ අතරීති තිණ්ණො, න තිණ්ණො **අතිණ්ණො**. **සමුද්දන්ති** සංසාරසමුද්දං, චක්ඛායතනාදිසමුද්දං වා. තදුභයම්පි දුප්පූරණට්ඨෙන සමුද්දො වියාති සමුද්දං. අථ වා සමුද්දනට්ඨෙන සමුද්දං, කිලෙසවස්සනෙන සත්තසන්තානස්ස කිලෙසසදනතොති අත්ථො. **සවීචින්ති** කොධූපායාසවීචීහි සවීචිං. වුත්තඤ්හෙතං ‘‘වීචිභයන්ති ඛො, භික්ඛු, කොධූපායාසස්සෙතං අධිවචන’’න්ති (ඉතිවු. 109; ම. නි. 2.162). **සාවට්ටන්ති** පඤ්චකාමගුණාවට්ටෙහි සහ ආවට්ටං. වුත්තම්පි චෙතං ‘‘ආවට්ටභයන්ති ඛො, භික්ඛු, පඤ්චන්නෙතං කාමගුණානං අධිවචන’’න්ති (ඉතිවු. 109; ම. නි. 2.164; අ. නි. 4.122). **සගහං සරක්ඛසන්ති** අත්තනො ගොචරගතානං අනත්ථජනනතො චණ්ඩමකරමච්ඡකච්ඡපරක්ඛසසදිසෙහි විසභාගපුග්ගලෙහි සහිතං. තථා චාහ ‘‘සගහං සරක්ඛසන්ති ඛො, භික්ඛු, මාතුගාමස්සෙතං අධිවචන’’න්ති (ඉතිවු. 109). **අතරීති** මග්ගපඤ්ඤානාවාය යථාවුත්තං සමුද්දං උත්තරි. **තිණ්ණොති** නිත්තිණ්ණො. **පාරඞ්ගතොති** තස්ස සමුද්දස්ස පාරං පරතීරං නිරොධං උපගතො. **ථලෙ තිට්ඨතීති** තතො එව සංසාරමහොඝං කාමාදිමහොඝඤ්ච අතික්කමිත්වා ථලෙ පරතීරෙ නිබ්බානෙ බාහිතපාපබ්‍රාහ්මණො තිට්ඨතීති වුච්චති.

ඉධාපි ගාථා සුක්කපක්ඛවසෙනෙව ආගතා. තත්ථ **ඌමිභයන්ති** යථාවුත්තඌමිභයං, භායිතබ්බං එතස්මාති තං ඌමි භයං. **දුත්තරන්ති** දුරතික්කමං. **අච්චතාරීති** අතික්කමි.

සඞ්ගාතිගොති රාගාදීනං පඤ්චන්නං සඞ්ගානං අතික්කන්තත්තා පහීනත්තා සඞ්ගාතිගො. **අත්ථඞ්ගතො සො න පමාණමෙතීති** සො එවංභූතො අරහා රාගාදීනං පමාණකරධම්මානං අච්චන්තමෙව අත්ථං ගතත්තා අත්ථඞ්ගතො, තතො එව සීලාදිධම්මක්ඛන්ධපාරිපූරියා ච ‘‘එදිසො සීලෙන සමාධිනා පඤ්ඤායා’’ති කෙනචි පමිණිතුං අසක්කුණෙය්‍යො පමාණං න එති, අථ වා අනුපාදිසෙසනිබ්බානසඞ්ඛාතං අත්ථං ගතො සො අරහා ‘‘ඉමාය නාම ගතියා ඨිතො, එදිසො ච නාමගොත්තෙනා’’ති පමිණිතුං අසක්කුණෙය්‍යතාය පමාණං න එති න උපගච්ඡති. තතො එව **අමොහයි මච්චුරාජං,** තෙන අනුබන්ධිතුං අසක්කුණෙය්‍යොති වදාමීති අනුපාදිසෙසනිබ්බානධාතුයාව දෙසනං නිට්ඨාපෙසි. ඉති ඉමස්මිං වග්ගෙ පඨමපඤ්චමඡට්ඨෙසු වට්ටං කථිතං, දුතියසත්තමඅට්ඨමෙසු විවට්ටං, සෙසෙසු වට්ටවිවට්ටං කථිතන්ති වෙදිතබ්බං.

දසමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

දුතියවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. තතියවග්ගො

1. මිච්ඡාදිට්ඨිකසුත්තවණ්ණනා

70. තතියවග්ගස්ස පඨමෙ **දිට්ඨා මයාති** මයා දිට්ඨා, මම සමන්තචක්ඛුනා දිබ්බචක්ඛුනා චාති ද්වීහිපි චක්ඛූහි දිට්ඨා පච්චක්ඛතො විදිතා. තෙන අනුස්සවාදිං පටික්ඛිපති, අයඤ්ච අත්ථො ඉදානෙව පාළියං ආගමිස්සති. **කායදුච්චරිතෙන සමන්නාගතාති** කායදුච්චරිතෙන සමඞ්ගීභූතා. **අරියානං උපවාදකාති** බුද්ධාදීනං අරියානං අන්තමසො ගිහිසොතාපන්නානම්පි ගුණපරිධංසනෙන අභූතබ්භක්ඛානෙන උපවාදකා අක්කොසකා ගරහකා. **මිච්ඡාදිට්ඨිකාති** විපරීතදස්සනා. **මිච්ඡාදිට්ඨිකම්මසමාදානාති** මිච්ඡාදස්සනහෙතු සමාදින්නනානාවිධකම්මා යෙ ච, මිච්ඡාදිට්ඨිමූලකෙසු කායකම්මාදීසු අඤ්ඤෙපි සමාදපෙන්ති. එත්ථ ච වචීමනොදුච්චරිතග්ගහණෙනෙව අරියූපවාදමිච්ඡාදිට්ඨීසු ගහිතාසු පුනවචනං මහාසාවජ්ජභාවදස්සනත්ථං නෙසං. මහාසාවජ්ජො හි අරියූපවාදො ආනන්තරියසදිසො. යථාහ –

> ‘‘සෙය්‍යථාපි, සාරිපුත්ත, භික්ඛු සීලසම්පන්නො, සමාධිසම්පන්නො, පඤ්ඤාසම්පන්නො, දිට්ඨෙව ධම්මෙ අඤ්ඤං ආරාධෙය්‍ය; එවංසම්පදමිදං, සාරිපුත්ත, වදාමි තං වාචං අප්පහාය, තං චිත්තං අප්පහාය, තං දිට්ඨිං අප්පටිනිස්සජ්ජිත්වා යථාභතං නික්ඛිත්තො එවං නිරයෙ’’ති (ම. නි. 1.149).

මිච්ඡාදිට්ඨිතො ච මහාසාවජ්ජතරං නාම අඤ්ඤං නත්ථි. යථාහ –

> ‘‘නාහං, භික්ඛවෙ, අඤ්ඤං එකධම්මම්පි සමනුපස්සාමි, යං එවං මහාසාවජ්ජතරං යථයිදං, භික්ඛවෙ, මිච්ඡාදිට්ඨි. මිච්ඡාදිට්ඨිපරමානි, භික්ඛවෙ, වජ්ජානී’’ති (අ. නි. 1.310).

තං ඛො පනාතිආදි යථාවුත්තස්ස අත්ථස්ස අත්තපච්චක්ඛභාවං දළ්හතරං කත්වා දස්සෙතුං ආරද්ධං. තම්පි සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

ගාථාසු **මිච්ඡා මනං පණිධායාති** අභිජ්ඣාදීනං වසෙන චිත්තං අයොනිසො ඨපෙත්වා. **මිච්ඡා වාචඤ්ච භාසියාති** මිච්ඡා මුසාවාදාදිවසෙන වාචං භාසිත්වා. **මිච්ඡා කම්මානි කත්වානාති** පාණාතිපාතාදිවසෙන කායකම්මානි කත්වා. අථ වා **මිච්ඡා මනං පණිධායාති** මිච්ඡාදිට්ඨිවසෙන චිත්තං විපරීතං ඨපෙත්වා. සෙසපදද්වයෙපි එසෙව නයො. ඉදානිස්ස තථා දුච්චරිතචරණෙ කාරණං දස්සෙති **අප්පස්සුතොති**, අත්තනො පරෙසඤ්ච හිතාවහෙන සුතෙන විරහිතොති අත්ථො. **අපුඤ්ඤකරොති** තතො එව අරියධම්මස්ස අකොවිදතාය කිබ්බිසකාරී පාපධම්මො. **අප්පස්මිං ඉධ ජීවිතෙති** ඉධ මනුස්සලොකෙ ජීවිතෙ අතිපරිත්තෙ. තථා චාහ ''යො චිරං ජීවති, සො වස්සසතං අප්පං වා භියෙයා''ති (දී. නි. 2.93; සං. නි. 1.145), ''අප්පමායු මනුස්සාන''න්ති (සං. නි. 1.145; මහානි. 10) ච. තස්මා බහුස්සුතො සප්පඤ්ඤො සීඝං පුඤ්ඤානි කත්වා සග්ගූපගො නිබ්බානපතිට්ඨො වා හොති. යො පන අප්පස්සුතො අපුඤ්ඤකරො, කායස්ස භෙදා දුප්පඤ්ඤො නිරයං සො උපපජ්ජතීති.

පඨමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. සම්මාදිට්ඨිකසුත්තවණ්ණනා

71. දුතියෙ පඨමසුත්තෙ වුත්තවිපරියායෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො.

දුතියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. නිස්සරණියසුත්තවණ්ණනා

72. තතියෙ **නිස්සරණියාති** නිස්සරණපටිසංයුත්තා. ධාතුයොති සත්තසුඤ්ඤසභාවා. **කාමානන්ති** කිලෙසකාමානඤ්චෙව වත්ථුකාමානඤ්ච. අථ වා **කාමානන්ති** කිලෙසකාමානං. කිලෙසකාමතො හි නිස්සරණා වත්ථුකාමෙහිපි නිස්සරණංයෙව හොති, න අඤ්ඤථා. වුත්තඤ්හෙතං –

''න තෙ කාමා යානි චිත්‍රානි ලොකෙ,
සඞ්කප්පරාගො පුරිසස්ස කාමො;
තිට්ඨන්ති චිත්‍රානි තථෙව ලොකෙ,
අථෙත්ථ ධීරා විනයන්ති ඡන්ද''න්ති. (අ. නි. 6.63);

නිස්සරණන්ති අපගමො. **නෙක්ඛම්මන්ති** පඨමජ්ඣානං, විසෙසතො තං අසුභාරම්මණං දට්ඨබ්බං. යො පන තං ඣානං පාදකං කත්වා සඞ්ඛාරෙ සම්මසිත්වා තතියමග්ගං පත්වා අනාගාමිමග්ගෙන නිබ්බානං සච්ඡිකරොති, තස්ස චිත්තං අච්චන්තමෙව කාමෙහි නිස්සටන්ති ඉදං උක්කට්ඨතො කාමානං නිස්සරණං වෙදිතබ්බං. **රූපානන්ති** රූපධම්මානං, විසෙසෙන සද්ධිං ආරම්මණෙහි කුසලවිපාකකිරියාභෙදතො සබ්බෙසං රූපාවචරධම්මානං. **ආරුප්පන්ති** අරූපාවචරජ්ඣානං. කෙචි පන ''කාමාන''න්ති පදස්ස ''සබ්බෙසං කාමාවචරධම්මාන''න්ති අත්ථං වදන්ති. ''නෙක්ඛම්ම''න්ති ච ''පඤ්ච රූපාවචරජ්ඣානානී''ති. තං අට්ඨකථාසු නත්ථි, න යුජ්ජති ච. **භූතන්ති** ජාතං. **සඞ්ඛතන්ති** සමෙච්ච සම්භුය්‍ය පච්චයෙහි කතං. **පටිච්චසමුප්පන්නන්ති** කාරණතො නිබ්බත්තං. තීහිපි පදෙහි තෙභූමකෙ ධම්මෙ අනවසෙසතො පරියාදියති. **නිරොධොති** නිබ්බානං. එත්ථ ච පඨමාය ධාතුයා කාමපරිඤ්ඤා වුත්තා, දුතියාය රූපපරිඤ්ඤා, තතියාය සබ්බසඞ්ඛතපරිඤ්ඤා සබ්බභවසමතික්කමො වුත්තො.

ගාථාසු **කාමනිස්සරණං ඤත්වාති** ''ඉදං කාමනිස්සරණං – එවඤ්ච කාමතො නිස්සරණ''න්ති ජානිත්වා. අතික්කමති එතෙනාති අතික්කමො, අතික්කමනූපායො, තං **අතික්කමං** ආරුප්පං ඤත්වා. සබ්බෙ සඞ්ඛාරා සමන්ති වූපසමන්ති එත්ථාති **සබ්බසඞ්ඛාරසමථො,** නිබ්බානං, තං **ඵුසං** ඵුසන්තො. සෙසං හෙට්ඨා වුත්තනයමෙව.

තතියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. සන්තතරසුත්තවණ්ණනා

73. චතුත්ථෙ **රූපෙහීති** රූපාවචරධම්මෙහි. **සන්තතරාති** අතිසයෙන සන්තා. රූපාවචරධම්මා හි කිලෙසවික්ඛම්භනතො විතක්කාදිඔළාරිකඞ්ගප්පහානතො සමාධිභූමිභාවතො ච සන්තා නාම, ආරුප්පා පන තෙහිපි අඞ්ගසන්තතාය චෙව ආරම්මණසන්තතාය ච අතිසයෙන සන්තවුත්තිකා, තෙන සන්තතරාති වුත්තා. **නිරොධොති** නිබ්බානං. සඞ්ඛාරාවසෙසසුඛුමභාවප්පත්තිතොපි හි චතුත්ථාරුප්පතො ඵලසමාපත්තියොව සන්තතරා කිලෙසදරථපටිපස්සද්ධිතො නිබ්බානාරම්මණතො ච, කිමඞ්ගං පන සබ්බසඞ්ඛාරසමථො නිබ්බානං. තෙන වුත්තං ''ආරුප්පෙහි නිරොධො සන්තතරො''ති.

ගාථාසු **රූපූපගාති** රූපභවූපගා. රූපභවො හි ඉධ රූපන්ති වුත්තො, ''රූපූපපත්තියා මග්ගං භාවෙති''තිආදීසු විය. **අරූපට්ඨායිනොති** අරූපාවචරා. **නිරොධං අප්පජානන්තා, ආගන්තාරො පුනබ්භවන්ති** එතෙන රූපාරූපාවචරධම්මෙහි

නිරොධස්ස සන්තභාවමෙව දස්සෙති. **අරූපෙසු අසණ්ඨිතාති** අරූපරාගෙන අරූපභවෙසු අප්පතිට්ඨහන්තා, තෙපි පරිජානන්තාති අත්ථො. **නිරොධෙ යෙ විමුච්චන්තීති** එත්ථ **යෙති** නිපාතමත්තං. සෙසං හෙට්ඨා වුත්තනයමෙව.

චතුත්ථසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. පුත්තසුත්තවණ්ණනා

74. පඤ්චමෙ **පුත්තාති** අත්‍රජා ඔරසපුත්තා, දින්නකාදයොපි වා. **සන්තොති** භවන්තා **සංවිජ්ජමානා ලොකස්මින්ති** ඉමස්මිං ලොකෙ උපලබ්භමානා. අත්ථිභාවෙන සන්තො, පාකටභාවෙන විජ්ජමානා. **අතිජාතොති** අත්තනො ගුණෙහි මාතාපිතරො අතික්කමිත්වා ජාතො, තෙහි අධිකගුණොති අත්ථො. **අනුජාතොති** ගුණෙහි මාතාපිතූනං අනුරූපො හුත්වා ජාතො, තෙහි සමානගුණොති අත්ථො. **අවජාතොති** ගුණෙහි මාතාපිතූනං අධමො හුත්වා ජාතො, තෙහි හීනගුණොති අත්ථො. යෙහි පන ගුණෙහි යුත්තො මාතාපිතූනං අධිකො සමො හීනොති ච අධිප්පෙතො, තෙ විභජිත්වා දස්සෙතුං **"කථඤ්ච, භික්ඛවෙ, පුත්තො අතිජාතො හොතී"**ති කථෙතුකම්‍යතාය පුච්ඡං කත්වා **"ඉධ, භික්ඛවෙ, පුත්තස්සා"**තිආදිනා නිද්දෙසො ආරද්ධො.

තත්ථ **න බුද්ධං සරණං ගතාතිආදීසු බුද්ධොති** සබ්බධම්මෙසු අප්පටිහතඤාණනිමිත්තානුත්තරවිමොක්ඛාධිගමපරිභාවිතං ඛන්ධසන්තානං, සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණපදට්ඨානං වා සච්චාභිසම්බොධිං උපාදාය පඤ්ඤත්තිකො සත්තාතිසයො බුද්ධො. යථාහ –

> ''බුද්ධොති යො සො භගවා සයම්භූ අනාචරියකො පුබ්බෙ අනනුස්සුතෙසු ධම්මෙසු සාමං සච්චානි අභිසම්බුජ්ඣි, තත්ථ ච සබ්බඤ්ඤුතං පත්තො, බලෙසු ච වසීභාව''න්ති (චූළනි. පාරායනත්ථුතිගාථානිද්දෙස 97; පටි. ම. 1.161) –

අයං තාව අත්ථතො බුද්ධවිභාවනා.

බ්‍යඤ්ජනතො පන සවාසනාය කිලෙසනිද්දාය අච්චන්තවිගමෙන බුද්ධවා පටිබුද්ධවාති බුද්ධො, බුද්ධියා වා විකසිතභාවෙන බුද්ධවා විබුද්ධවාති බුද්ධො, බුජ්ඣිතාති බුද්ධො, බොධෙතාති බුද්ධොති එවමාදිනා නයෙන වෙදිතබ්බො. යථාහ –

> ''බුජ්ඣිතා සච්චානීති බුද්ධො, බොධෙතා පජායාති බුද්ධො, සබ්බඤ්ඤුතාය බුද්ධො, සබ්බදස්සාවිතාය බුද්ධො, අනඤ්ඤනෙය්‍යතාය බුද්ධො, විසවිතාය බුද්ධො, ඛීණාසවසඞ්ඛාතෙන බුද්ධො, නිරුපක්කිලෙසසඞ්ඛාතෙන බුද්ධො, එකන්තවීතරාගොති බුද්ධො, එකන්තවීතදොසොති බුද්ධො, එකන්තවීතමොහොති බුද්ධො, එකන්තනික්කිලෙසොති බුද්ධො, එකායනමග්ගං ගතොති බුද්ධො, එකො අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුද්ධොති බුද්ධො, අබුද්ධිවිහතත්තා බුද්ධිපටිලාභාති බුද්ධො, බුද්ධොති චෙතං නාමං න මාතරා කතං, න පිතරා කතං, න භාතරා කතං, න භගිනියා කතං, න මිත්තාමච්චෙහි කතං, න ඤාතිසාලොහිතෙහි කතං, න සමණබ්‍රාහ්මණෙහි කතං, න දෙවතාහි කතං, අථ ඛො විමොක්ඛන්තිකමෙතං බුද්ධානං භගවන්තානං බොධියා මූලෙ සහ සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණස්ස පටිලාභා සච්ඡිකා පඤ්ඤත්ති, යදිදං බුද්ධො''ති (චූළනි. පාරායනත්ථුතිගාථානිද්දෙස 97; පටි. ම. 1.162).

හිංසතීති **සරණං,** සබ්බං අනත්ථං අපායදුක්ඛං සබ්බං සංසාරදුක්ඛං හිංසති විනාසෙති විද්ධංසෙතීති අත්ථො. **සරණං ගතාති** ''බුද්ධො භගවා අම්හාකං සරණං ගති පරායණං පටිසරණං අඝස්ස හන්තා හිතස්ස විධාතා''ති ඉමිනා අධිප්පායෙන බුද්ධං භගවන්තං ගච්ඡාම භජාම සෙවාම පයිරුපාසාම. එවං වා ජානාම බුජ්ඣාමාති එවං ගතා උපගතා බුද්ධං සරණං ගතා. තප්පටික්ඛෙපෙන න බුද්ධං සරණං ගතා.

ධම්මං සරණං ගතාති අධිගතමග්ගෙ සච්ඡිකතනිරොධෙ යථානුසිට්ඨං පටිපජ්ජමානෙ චතූසු අපායෙසු අපතමානෙ කත්වා ධාරෙතීති ධම්මො. සො අත්ථතො අරියමග්ගො චෙව නිබ්බානඤ්ච. වුත්තඤ්හෙතං –

> ''යාවතා, භික්ඛවෙ, ධම්මා සඞ්ඛතා, අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො තෙසං අග්ගමක්ඛායතී''ති විත්ථාරො (අ. නි. 4.34).

න කෙවලඤ්ච අරියමග්ගනිබ්බානානි එව, අපිච ඛො අරියඵලෙහි සද්ධිං පරියත්තිධම්මො ච. වුත්තඤ්හෙතං ඡත්තමාණවකවිමානෙ –

> ''රාගවිරාගමනෙජමසොකං,
> ධම්මමසඞ්ඛතමප්පටිකූලං;
> මධුරමිමං පගුණං සුවිභත්තං,

ධම්මමිමං සරණත්ථමුපෙහී''ති. (වි. ව. 887);

තත්ථ හි **රාගවිරාගො**ති මග්ගො කථිතො, **අනෙජමසොකන්**ති ඵලං, **ධම්මසඞ්ඛතන්**ති නිබ්බානං, **අප්පටිකූලං මධුරමිමං පගුණං සුවිභත්තන්**ති පිටකත්තයෙන විභත්තා සබ්බධම්මක්ඛන්ධා කථිතා. තං ධම්මං වුත්තනයෙන සරණන්ති ගතා ධම්මං සරණං ගතා. තප්පටික්ඛෙපෙන න ධම්මං සරණං ගතා.

දිට්ඨිසීලසඞ්ඝාතෙන සංහතොති සඞ්ඝො. සො අත්ථතො අට්ඨඅරියපුග්ගලසමූහො. වුත්තඤ්හෙතං තස්මිං එව විමානෙ –

''යත්ථ ච දින්න මහප්ඵලමාහු,
චතූසු සුචීසු පුරිසයුගෙසු;
අට්ඨ ච පුග්ගල ධම්මදසා තෙ,
සඞ්ඝමිමං සරණත්ථමුපෙහී''ති. (වි. ව. 888);

තං සඞ්ඝං වුත්තනයෙන සරණන්ති ගතා සඞ්ඝං සරණං ගතා. තප්පටික්ඛෙපෙන න සඞ්ඝං සරණං ගතාති.

එත්ථ ච සරණගමනකොසල්ලත්ථං සරණං සරණගමනං, යො ච සරණං ගච්ඡති සරණගමනප්පභෙදො, ඵලං, සංකිලෙසො, භෙදො, වොදානන්ති අයං විධි වෙදිතබ්බො.

තත්ථ පදත්ථතො තාව හිංසතීති **සරණං,** සරණගතානං තෙනෙව සරණගමනෙන භයං සන්තාසං දුක්ඛං දුග්ගතිං පරිකිලෙසං හනති විනාසෙතීති අත්ථො, රතනත්තයස්සෙතං අධිවචනං. අථ වා හිතෙ පවත්තනෙන අහිතා නිවත්තනෙන ච සත්තානං භයං හිංසතීති බුද්ධො සරණං, භවකන්තාරතො උත්තාරණෙන අස්සාසදානෙන ච ධම්මො, අප්පකානම්පි කාරානං විපුලඵලපටිලාභකරණෙන සඞ්ඝො. තස්මා ඉමිනාපි පරියායෙන රතනත්තයං සරණං. තප්පසාදතග්ගරුතාහි විහතකිලෙසො තප්පරායණතාකාරප්පවත්තො චිත්තුප්පාදො **සරණගමනං**. තංසමඞ්ගිසත්තො **සරණං ගච්ඡති,** වුත්තප්පකාරෙන චිත්තුප්පාදෙන ''එතානි මෙ තීණි රතනානි සරණං, එතානි පරායණ''න්ති එවං උපෙතීති අත්ථො. එවං තාව සරණං සරණගමනං, යො ච සරණං ගච්ඡතීති ඉදං තයං වෙදිතබ්බං.

පභෙදතො පන දුවිධං සරණගමනං – ලොකියං, ලොකුත්තරඤ්ච. තත්ථ ලොකුත්තරං දිට්ඨසච්චානං මග්ගක්ඛණෙ සරණගමනුපක්කිලෙසසමුච්ඡෙදෙන ආරම්මණතො නිබ්බානාරම්මණං හුත්වා කිච්චතො සකලෙපි රතනත්තයෙ ඉජ්ඣති, ලොකියං පුථුජ්ජනානං සරණගමනුපක්කිලෙසවික්ඛම්භනෙන ආරම්මණතො බුද්ධාදිගුණාරම්මණං හුත්වා ඉජ්ඣති. තං අත්ථතො බුද්ධාදීසු වත්ථූසු සද්ධාපටිලාභො , සද්ධාමූලිකා ච සම්මාදිට්ඨි දසසු පුඤ්ඤකිරියවත්ථූසු දිට්ඨිජුකම්මන්ති වුච්චති.

තයිදං චතුධා පවත්තති – අත්තසන්නියාතනෙන, තප්පරායණතාය, සිස්සභාවූපගමනෙන, පණිපාතෙනාති. තත්ථ **අත්තසන්නියාතනං** නාම ''අජ්ජ ආදිං කත්වා අහං අත්තානං බුද්ධස්ස නියාතෙමි, ධම්මස්ස, සඞ්ඝස්සා''ති එවං බුද්ධාදීනං අත්තපරිච්චජනං. **තප්පරායණං** නාම ''අජ්ජ ආදිං කත්වා අහං බුද්ධපරායණො, ධම්මපරායණො, සඞ්ඝපරායණො ඉති මං ධාරෙහී''ති එවං තප්පටිසරණභාවො තප්පරායණතා. **සිස්සභාවූපගමනං** නාම ''අජ්ජ ආදිං කත්වා අහං බුද්ධස්ස අන්තෙවාසිකො, ධම්මස්ස, සඞ්ඝස්ස ඉති මං ධාරෙතූ''ති එවං සිස්සභාවස්ස උපගමනං. **පණිපාතො** නාම ''අජ්ජ ආදිං කත්වා අහං අභිවාදනපච්චුට්ඨානඅඤ්ජලිකම්මසාමීචිකම්මං බුද්ධාදීනං එව තිණ්ණං වත්ථූනං කරොමි ඉති මං ධාරෙතූ''ති එවං බුද්ධාදීසු පරමනිපච්චකාරො. ඉමෙසඤ්හි චතුන්නං ආකාරානං අඤ්ඤතරං කරොන්තෙන ගහිතං එව හොති සරණගමනං.

අපිච ''භගවතො අත්තානං පරිච්චජාමි, ධම්මස්ස, සඞ්ඝස්ස අත්තානං පරිච්චජාමි, ජීවිතං පරිච්චජාමි, පරිච්චත්තො එව මෙ අත්තා ජීවිතඤ්ච, ජීවිතපරියන්තිකං බුද්ධං සරණං ගච්ඡාමි, බුද්ධො මෙ සරණං තාණං ලෙණ''න්ති එවම්පි අත්තසන්නියාතනං වෙදිතබ්බං. ''සත්ථාරඤ්ච වතාහං පස්සෙය්‍යං, භගවන්තමෙව පස්සෙය්‍යං; සුගතඤ්ච වතාහං පස්සෙය්‍යං, භගවන්තමෙව පස්සෙය්‍යං; සම්මාසම්බුද්ධඤ්ච වතාහං පස්සෙය්‍යං; භගවන්තමෙව පස්සෙය්‍ය''න්ති (සං. නි. 2.154) එවං මහාකස්සපත්ථෙරස්ස සරණගමනං විය සිස්සභාවූපගමනං දට්ඨබ්බං.

''සො අහං විචරිස්සාමි, ගාමා ගාමං පුරා පුරං;
නමස්සමානො සම්බුද්ධං, ධම්මස්ස ච සුධම්මත''න්ති. (සං. නි. 1.246; සු. නි. 194) –

එවං ආළවකාදීනං සරණගමනං විය තප්පරායණතා වෙදිතබ්බා. ''අථ ඛො, බ්‍රහ්මායු, බ්‍රාහ්මණො උට්ඨායාසනා එකංසං උත්තරාසඞ්ගං කරිත්වා භගවතො පාදෙසු සිරසා නිපතිත්වා භගවතො පාදානි මුඛෙන ච පරිචුම්බති, පාණීහි ච පරිසම්බාහති, නාමඤ්ච සාවෙති 'බ්‍රහ්මායු අහං, භො ගොතම, බ්‍රාහ්මණො, බ්‍රහ්මායු අහං, භො ගොතම, බ්‍රාහ්මණො'''ති (ම. නි. 2.394) එවං පණිපාතො දට්ඨබ්බො.

සො පනෙස ඤාතිභයාචරියදක්ඛිණෙය්‍යාවසෙන චතුබ්බිධො හොති. තත්ථ දක්ඛිණෙය්‍යපණිපාතෙන සරණගමනං හොති, න ඉතරෙහි. සෙට්ඨවසෙනෙව හි සරණං ගය්හති, සෙට්ඨවසෙන භිජ්ජති. තස්මා යො ‘‘අයමෙව ලොකෙ සබ්බසත්තුත්තමො අග්ගදක්ඛිණෙය්‍යො’’ති වන්දති, තෙනෙව සරණං ගහිතං හොති, න ඤාතිභයාචරියසඤ්ඤාය වන්දන්තෙන. එවං ගහිතසරණස්ස උපාසකස්ස වා උපාසිකාය වා අඤ්ඤතිත්ථියෙසු පබ්බජිතම්පි ‘‘ඤාතකො මෙ අය’’න්ති වන්දතො සරණං න භිජ්ජති, පගෙව අපබ්බජිතං. තථා රාජානං භයෙන වන්දතො. සො හි රට්ඨපූජිතත්තා අවන්දියමානො අනත්ථම්පි කරෙය්‍යාති. තථා යංකිඤ්චි සිප්පං සික්ඛාපකං තිත්ථියම්පි ‘‘ආචරියො මෙ අය’’න්ති වන්දතොපි න භිජ්ජති. එවං සරණගමනස්ස පභෙදො වෙදිතබ්බො.

එත්ථ ච ලොකුත්තරස්ස සරණගමනස්ස චත්තාරි සාමඤ්ඤඵලානි විපාකඵලං, සබ්බදුක්ඛක්ඛයො ආනිසංසඵලං. වුත්තඤ්හෙතං –

‘‘යො ච බුද්ධඤ්ච ධම්මඤ්ච, සඞ්ඝඤ්ච සරණං ගතො;
චත්තාරි අරියසච්චානි, සම්මප්පඤ්ඤාය පස්සති.

‘‘දුක්ඛං දුක්ඛසමුප්පාදං, දුක්ඛස්ස ච අතික්කමං;
අරියං චට්ඨඞ්ගිකං මග්ගං, දුක්ඛූපසමගාමිනං.

‘‘එතං ඛො සරණං ඛෙමං, එතං සරණමුත්තමං;
එතං සරණමාගම්ම, සබ්බදුක්ඛා පමුච්චතී’’ති. (ධ. ප. 190-192);

අපිච නිච්චතො අනුපගමනාදීනිපි එතස්ස ආනිසංසඵලං වෙදිතබ්බං. වුත්තඤ්හෙතං –

‘‘අට්ඨානමෙතං, භික්ඛවෙ, අනවකාසො, යං දිට්ඨිසම්පන්නො පුග්ගලො කඤ්චි සඞ්ඛාරං නිච්චතො උපගච්ඡෙය්‍ය, සුඛතො උපගච්ඡෙය්‍ය, කඤ්චි ධම්මං අත්තතො උපගච්ඡෙය්‍ය, මාතරං ජීවිතා වොරොපෙය්‍ය, පිතරං ජීවිතා වොරොපෙය්‍ය, අරහන්තං ජීවිතා වොරොපෙය්‍ය, දුට්ඨචිත්තො තථාගතස්ස ලොහිතං උප්පාදෙය්‍ය, සඞ්ඝං භින්දෙය්‍ය, අඤ්ඤං සත්ථාරං උද්දිසෙය්‍ය නෙතං ඨානං විජ්ජතී’’ති (ම. නි. 3.127-128; අ. නි. 1.268-276; විභ. 809).

ලොකියස්ස පන සරණගමනස්ස භවසම්පදාපි භොගසම්පදාපි ඵලමෙව. වුත්තඤ්හෙතං –

‘‘යෙ කෙචි බුද්ධං සරණං ගතාසෙ,
න තෙ ගමිස්සන්ති අපායභූමිං;
පහාය මානුසං දෙහං,
දෙවකායං පරිපූරෙස්සන්තී’’ති. (සං. නි. 1.37);

අපරම්පි වුත්තං –

‘‘අථ ඛො සක්කො දෙවානමින්දො අසීතියා දෙවතාසහස්සෙහි සද්ධිං යෙනායස්මා මහාමොග්ගල්ලානො තෙනුපසඞ්කමි…පෙ…. එකමන්තං ඨිතං ඛො සක්කං දෙවානමින්දං ආයස්මා මහාමොග්ගල්ලානො එතදවොච – ‘සාධු ඛො, දෙවානමින්ද, බුද්ධං සරණගමනං හොති. බුද්ධං සරණගමනහෙතු ඛො, දෙවානමින්ද, එවමිධෙකච්චෙ සත්තා කායස්ස භෙදා පරං මරණා සුගතිං සග්ගං ලොකං උපපජ්ජන්ති. තෙ අඤ්ඤෙ දෙවෙ දසහි ඨානෙහි අධිගණ්හන්ති – දිබ්බෙන ආයුනා, දිබ්බෙන වණ්ණෙන, දිබ්බෙන සුඛෙන, දිබ්බෙන යසෙන, දිබ්බෙන ආධිපතෙය්‍යෙන, දිබ්බෙහි රූපෙහි, දිබ්බෙහි සද්දෙහි, දිබ්බෙහි ගන්ධෙහි, දිබ්බෙහි රසෙහි, දිබ්බෙහි ඵොට්ඨබ්බෙහි…පෙ…. ධම්මං, සඞ්ඝං…පෙ…. ඵොට්ඨබ්බෙහී’’’ති (සං. නි. 4.341).

වෙලාමසුත්තාදිවසෙනපි (අ. නි. 9.20) සරණගමනස්ස ඵලවිසෙසො වෙදිතබ්බො. එවං සරණගමනස්ස ඵලං වෙදිතබ්බං.

ලොකියසරණගමනඤ්චෙත්ථ තීසු වත්ථූසු අඤ්ඤාණසංසයමිච්ඡාඤාණාදීහි සංකිලිස්සති, න මහාජුතිකං හොති න මහාවිප්ඵාරං. ලොකුත්තරස්ස පන සංකිලෙසො නත්ථි. ලොකියස්ස ච සරණගමනස්ස දුවිධො භෙදො – සාවජ්ජො, අනවජ්ජො ච. තත්ථ සාවජ්ජො අඤ්ඤසත්ථාරාදීසු අත්තසන්නිය්‍යාතනාදීහි හොති, සො අනිට්ඨඵලො. අනවජ්ජො කාලකිරියාය, සො අවිපාකත්තා අඵලො. ලොකුත්තරස්ස පන නෙවත්ථි භෙදො. භවන්තරෙපි හි අරියසාවකො අඤ්ඤං සත්ථාරං න උද්දිසතීති එවං සරණගමනස්ස සංකිලෙසො ච භෙදො ච වෙදිතබ්බො.

වොදානම්පි ච ලොකියස්සෙව යස්ස හි සංකිලෙසො, තස්සෙව තතො වොදානෙන භවිතබ්බං. ලොකුත්තරං පන නිච්චවොදානමෙවාති.

පාණාතිපාතාති එත්ථ පාණස්ස සරසෙනෙව පතනසභාවස්ස අන්තරා එව අතිපාතනං අතිපාතො, සණිකං පතිතුං අදත්වා සීඝං පාතනන්ති අත්ථො. අතික්කම්ම වා සත්ථාදීහි අභිභවිත්වා පාතනං අතිපාතො, පාණඝාතොති වුත්තං හොති. **පාණො**ති චෙත්ථ ඛන්ධසන්තානො, යො සත්තොති වොහරීයති, පරමත්ථතො රූපාරූපජීවිතින්ද්‍රියං. රූපජීවිතින්ද්‍රියෙ හි විකොපිතෙ ඉතරම්පි තංසම්බන්ධතාය විනස්සතීති. තස්මිං පන පාණෙ පාණසඤ්ඤිනො ජීවිතින්ද්‍රියුපච්ඡෙදකඋපක්කමසමුට්ඨාපිකා කායවචීද්වාරානං අඤ්ඤතරද්වාරප්පවත්තා වධකචෙතනා **පාණාතිපාතො**. යාය හි චෙතනාය පවත්තමානස්ස ජීවිතින්ද්‍රියස්ස නිස්සයභූතෙසු උපක්කමකරණහෙතුකමහාභූතපච්චයා උප්පජ්ජනකමහාභූතා පුරිමසදිසා න උප්පජ්ජන්ති, විසදිසා එව උප්පජ්ජන්ති, සා තාදිසප්පයොගසමුට්ඨාපිකා චෙතනා පාණාතිපාතො. ලද්ධුපක්කමානි හි භූතානි පුරිමභූතානි විය න විසදානීති සමානජාතියානං කාරණානි න හොන්තීති. ‘‘කායවචීද්වාරානං අඤ්ඤතරද්වාරප්පවත්තා’’ති ඉදං මනොද්වාරෙ පවත්තාය වධකචෙතනාය පාණාතිපාතතාසම්භවදස්සනං. කුලුම්බසුත්තෙපි හි ‘‘ඉධෙකච්චො සමණො වා බ්‍රාහ්මණො වා ඉද්ධිමා චෙතො වසිප්පත්තො අඤ්ඤිස්සා කුච්ඡිගතං ගබ්භං පාපකෙන මනසා අනුපෙක්ඛිතා හොතී’’ති විජ්ජාමයිද්ධි අධිප්පෙතා. සා ච වචීද්වාරං මුඤ්චිත්වා න සක්කා නිබ්බත්තෙතුන්ති වචීද්වාරවසෙනෙව නිප්පජ්ජති. යෙ පන ‘‘භාවනාමයිද්ධි තත්ථ අධිප්පෙතා’’ති වදන්ති, තෙසං වාදො කුසලත්තිකවෙදනත්තිකවිතක්කත්තිකභූමන්තරෙහි විරුජ්ඣති.

ස්වායං පාණාතිපාතො ගුණරහිතෙසු තිරච්ඡානගතාදීසු ඛුද්දකෙ පාණෙ අප්පසාවජ්ජො, මහාසරීරෙ මහාසාවජ්ජො. කස්මා? පයොගමහන්තතාය. පයොගසමත්තෙපි වත්ථුමහන්තතාදීහි මහාසාවජ්ජො, ගුණවන්තෙසු මනුස්සාදීසු අප්පගුණෙ පාණෙ අප්පසාවජ්ජො, මහාගුණෙ මහාසාවජ්ජො . සරීරගුණානං පන සමභාවෙ සති කිලෙසානං උපක්කමානඤ්ච මුදුතාය අප්පසාවජ්ජො, තිබ්බතාය මහාසාවජ්ජො.

එත්ථ ච පයොගවත්ථුමහන්තතාදීහි මහාසාවජ්ජතා තෙහි පච්චයෙහි උප්පජ්ජමානාය චෙතනාය බලවභාවතො වෙදිතබ්බා. යථාධිප්පෙතස්ස පයොගස්ස සහසා නිප්ඵාදනවසෙන සකිච්චසාධිකාය බහුක්ඛත්තුං පවත්තජවනෙහි ලද්ධාසෙවනාය ච සන්නිට්ඨාපකචෙතනාය පයොගස්ස මහන්තභාවො. සතිපි කදාචි ඛුද්දකෙ චෙව මහන්තෙ ච පාණෙ පයොගස්ස සමභාවෙ මහන්තං හනන්තස්ස චෙතනා තිබ්බතරා උප්පජ්ජතීති වත්ථුමහන්තතාපි චෙතනාය බලවභාවස්ස කාරණං. ඉති උභයම්පෙතං චෙතනාබලවභාවෙනෙව මහාසාවජ්ජතාය හෙතු හොති. තථා හන්තබ්බස්ස මහාගුණභාවෙ තත්ථ පවත්තඋපකාරචෙතනා විය ඛෙත්තවිසෙසනිප්ඵත්තියා අපකාරචෙතනාපි බලවතී තිබ්බතරා උප්පජ්ජතීති තස්ස මහාසාවජ්ජතා දට්ඨබ්බා. තස්මා පයොගවත්ථුආදිපච්චයානං අමහත්තෙපි ගුණමහන්තතාදිපච්චයෙහි චෙතනාය බලවභාවවසෙනෙව මහාසාවජ්ජතා වෙදිතබ්බා.

තස්ස පාණො, පාණසඤ්ඤිතා, වධකචිත්තං, උපක්කමො, තෙන මරණන්ති පඤ්ච සම්භාරා. පඤ්චසම්භාරයුත්තො පාණාතිපාතොති පඤ්චසම්භාරාවිනිමුත්තො දට්ඨබ්බො. තෙසු පාණසඤ්ඤිතාවධකචිත්තානි පුබ්බභාගියානිපි හොන්ති, උපක්කමො වධකචෙතනාසමුට්ඨාපිතො. තස්ස ඡ පයොගා – සාහත්ථිකො, ආණත්තිකො, නිස්සග්ගියො, ථාවරො, විජ්ජාමයො, ඉද්ධිමයොති. තෙසු සහත්ථෙන නිබ්බත්තො සාහත්ථිකො. පරෙසං ආණාපනවසෙන පවත්තො ආණත්තිකො. උසුසත්තිආදීනං නිස්සජ්ජනවසෙන පවත්තො නිස්සග්ගියො. ඔපාතඛණනාදිවසෙන පවත්තො ථාවරො. ආථබ්බණිකාදීනං විය මන්තපරිජප්පනපයොගො විජ්ජාමයො. දාඨාකොට්ටනාදීනං විය කම්මවිපාකජිද්ධිමයො.

එත්ථාහ – ඛණෙ ඛණෙ නිරුජ්ඣනසභාවෙසු සඞ්ඛාරෙසු, කො හන්තා, කො වා හඤ්ඤති? යදි චිත්තචෙතසිකසන්තානො, සො අරූපිතාය න ඡෙදනභෙදනාදිවසෙන විකොපනසමත්ථො, නාපි විකොපනීයො, අථ රූපසන්තානො, සො අචෙතනතාය කට්ඨකලිඞ්ගරූපමොති න තත්ථ ඡෙදනාදිනා පාණාතිපාතො ලබ්භති, යථා මතසරීරෙ. පයොගොපි පාණාතිපාතස්ස යථාවුත්තො පහරණප්පහාරාදිකො අතීතෙසු සඞ්ඛාරෙසු භවෙය්‍ය අනාගතෙසු පච්චුප්පන්නෙසු වා. තත්ථ න තාව අතීතෙසු අනාගතෙසු ච සම්භවති තෙසං අවිජ්ජමානසභාවත්තා, පච්චුප්පන්නෙසු ච සඞ්ඛාරානං ඛණිකත්තා සරසෙනෙව නිරුජ්ඣනසභාවතාය විනාසාභිමුඛෙසු නිප්පයොජනො පයොගො සියා, විනාසස්ස ච කාරණරහිතත්තා න පහරණප්පහාරාදිප්පයොගහෙතුකං මරණං, නිරීහත්තා ච සඞ්ඛාරානං කස්ස සො පයොගො, ඛණිකභාවෙන වධාධිප්පායසමකාලමෙව භිජ්ජනකස්ස යාව කිරියාපරියොසානකාලමනවට්ඨානතො කස්ස වා පාණාතිපාතො කම්මබන්ධොති?

වුච්චතෙ – යථාවුත්තවධකචෙතනාසමඞ්ගී සඞ්ඛාරානං පුඤ්ජො සත්තසඞ්ඛාතො හන්තා. තෙන පවත්තිතවධප්පයොගනිමිත්තං අපගතුස්මාවිඤ්ඤාණජීවිතින්ද්‍රියො මතොති වොහාරස්ස වත්ථුභූතො යථාවුත්තවධප්පයොගාකරණෙ පුබ්බෙ විය උද්ධං පවත්තනාරහො රූපාරූපධම්මපුඤ්ජො හඤ්ඤති, චිත්තචෙතසිකසන්තානො එව වා. වධප්පයොගාවිසයභාවෙපි තස්ස පඤ්චවොකාරභවෙ රූපසන්තානාධීනවුත්තිතාය භූතරූපෙසු කතප්පයොගවසෙන ජීවිතින්ද්‍රියවිච්ඡෙදෙන සොපි විච්ඡිජ්ජතීති න පාණාතිපාතස්ස අසම්භවො, නාපි අහෙතුකො, න ච පයොගො නිප්පයොජනො. පච්චුප්පන්නෙසු සඞ්ඛාරෙසු කතප්පයොගවසෙන තදනන්තරං උප්පජ්ජනාරහස්ස සඞ්ඛාරකලාපස්ස තථා අනුප්පත්තිතො ඛණිකානඤ්ච සඞ්ඛාරානං ඛණිකමරණස්ස ඉධ මරණභාවෙන අනධිප්පෙතත්තා සන්තතිමරණස්ස ච යථාවුත්තනයෙන සහෙතුකභාවතො න අහෙතුකං මරණං, නිරීහකෙසුපි සඞ්ඛාරෙසු යථාපච්චයං උප්පජ්ජිත්වා අත්ථිභාවමත්තෙනෙව අත්තනො අත්තනො අනුරූපඵලුප්පාදනනියතානි කාරණානියෙව කරොන්තීති වුච්චති, යථා පදීපො පකාසෙතීති, තථෙව ඝාතකවොහාරො. න ච කෙවලස්ස වධාධිප්පායසහභුනො චිත්තචෙතසිකකලාපස්ස පාණාතිපාතො ඉච්ඡිතො, සන්තානවසෙන

වත්තමානස්සෙව පන ඉච්ඡිතොති අත්ථෙව පාණාතිපාතෙන කම්මබන්ධො. සන්තානවසෙන වත්තමානානඤ්ච පදීපාදීනං අත්ථකිරියාසිද්ධි දිස්සතීති. අයඤ්ච විචාරණා අදින්නාදානාදීසුපි යථාසම්භවං විභාවෙතබ්බා. තස්මා **පාණාතිපාතා.** න පටිවිරතාති **අප්පටිවිරතා.**

අදින්නස්ස ආදානං **අදින්නාදානං,** පරස්ස හරණං ථෙය්‍යං චොරිකාති වුත්තං හොති. තත්ථ **අදින්නන්ති** පරපරිග්ගහිතං, යත්ථ පරො යථාකාමකාරිතං ආපජ්ජන්තො අදණ්ඩාරහො අනුපවජ්ජො ච හොති. තස්මිං පරපරිග්ගහිතෙ පරපරිග්ගහිතසඤ්ඤිනො තදාදායකඋපක්කමසමුට්ඨාපිකා ථෙය්‍යචෙතනා අදින්නාදානං. තං හීනෙ පරසන්තකෙ අප්පසාවජ්ජං, පණීතෙ මහාසාවජ්ජං. කස්මා? වත්ථුපණීතතාය. තථා බුද්දකෙ පරසන්තකෙ අප්පසාවජ්ජං, මහන්තෙ මහාසාවජ්ජං. කස්මා? වත්ථුමහන්තතාය පයොගමහන්තතාය ච. වත්ථුසමත්තෙ පන සති ගුණාධිකානං සන්තකෙ වත්ථුස්මිං මහාසාවජ්ජං, තංතංගුණාධිකං උපාදාය තතො තතො හීනගුණස්ස සන්තකෙ වත්ථුස්මිං අප්පසාවජ්ජං. වත්ථුගුණානං පන සමභාවෙ සති කිලෙසානං පයොගස්ස ච මුදුභාවෙ අප්පසාවජ්ජං, තිබ්බභාවෙ මහාසාවජ්ජං.

තස්ස පඤ්ච සම්භාරා – පරපරිග්ගහිතං, පරපරිග්ගහිතසඤ්ඤිතා, ථෙය්‍යචිත්තං, උපක්කමො, තෙන හරණන්ති. ඡ පයොගා සාහත්ථිකාදයොව. තෙ ච ඛො යථානුරූපං ථෙය්‍යාවහාරො, පසය්හාවහාරො, පරිකප්පාවහාරො, පටිච්ඡන්නාවහාරො, කුසාවහාරොති ඉමෙසං අවහාරානං වසෙන පවත්තා. එත්ථ ච මන්තපරිජප්පනෙන පරසන්තකහරණං විජ්ජාමයො පයොගො. විනා මන්තෙන තාදිසෙන ඉද්ධානුභාවසිද්ධෙන කායවචීපයොගෙන පරසන්තකස්ස ආකඩ්ඪනං ඉද්ධිමයො පයොගොති වෙදිතබ්බො.

කාමෙසූති මෙථුනසමාචාරෙසු. **මිච්ඡාචාරොති** එකන්තනින්දිතො ලාමකාචාරො. ලක්ඛණතො පන අසද්ධම්මාධිප්පායෙන කායද්වාරප්පවත්තා අගමනීයට්ඨානවීතික්කමචෙතනා **කාමෙසු මිච්ඡාචාරො.** තත්ථ අගමනීයට්ඨානං නාම පුරිසානං තාව මාතුරක්ඛිතාදයො දස, ධනක්කීතාදයො දසාති වීසති ඉත්ථියො, ඉත්ථීසු පන ද්වින්නං සාරක්ඛසපරිදණ්ඩානං, දසන්නඤ්ච ධනක්කීතාදීනන්ති ද්වාදසන්නං ඉත්ථීනං අඤ්ඤපුරිසා. ස්වායං මිච්ඡාචාරො සීලාදිගුණරහිතෙ අගමනීයට්ඨානෙ අප්පසාවජ්ජො, සීලාදිගුණසම්පන්නෙ මහාසාවජ්ජො. ගුණරහිතෙපි ච අභිභවිත්වා මිච්ඡා චරන්තස්ස මහාසාවජ්ජො, උභින්නං සමානච්ඡන්දතාය අප්පසාවජ්ජො. සමානච්ඡන්දභාවෙපි කිලෙසානං උපක්කමානඤ්ච මුදුතාය අප්පසාවජ්ජො, තිබ්බතාය මහාසාවජ්ජො. තස්ස චත්තාරො සම්භාරා – අගමනීයවත්ථු, තස්මිං සෙවනචිත්තං, සෙවනපයොගො, මග්ගෙනමග්ගප්පටිපත්තිඅධිවාසනන්ති. තත්ථ අත්තනො රුචියා පවත්තිතස්ස තයො, බලක්කාරෙන පවත්තිතස්ස තයොති අනවසෙසග්ගහණෙන චත්තාරො දට්ඨබ්බා, අත්ථසිද්ධි පන තීහෙව. එකො පයොගො සාහත්ථිකොව.

මුසාති විසංවාදනපුරෙක්ඛාරස්ස අත්ථභඤ්ජකො කායවචීපයොගො, විසංවාදනාධිප්පායෙන පනස්ස පරවිසංවාදකකායවචීපයොගසමුට්ඨාපිකා චෙතනා **මුසාවාදො.** අපරො නයො **මුසාති** අභූතං වත්ථු, **වාදොති** තස්ස භූතතො තච්ඡතො විඤ්ඤාපනං. තස්මා අතථං වත්ථුං තථතො පරං විඤ්ඤාපෙතුකාමස්ස තථාවිඤ්ඤාපනපයොගසමුට්ඨාපිකා චෙතනා **මුසාවාදො.**

සො යමත්ථං භඤ්ජති, තස්ස අප්පතාය අප්පසාවජ්ජො, මහන්තතාය මහාසාවජ්ජො. අපිච ගහට්ඨානං අත්තනො සන්තකං අදාතුකාමතාය නත්ථීති ආදිනයප්පවත්තො අප්පසාවජ්ජො, සක්ඛිනා හුත්වා අත්ථභඤ්ජනවසෙන වුත්තො මහාසාවජ්ජො. පබ්බජිතානං අප්පකම්පි තෙලං වා සප්පිං වා ලභිත්වා හසාධිප්පායෙන ''අජ්ජ ගාමෙ තෙලං නදී මඤ්ඤෙ සන්දතී''ති පූරණකථානයෙන පවත්තො අප්පසාවජ්ජො, අදිට්ඨංයෙව පන ''දිට්ඨ''න්තිආදිනා නයෙන වදන්තානං මහාසාවජ්ජො. තථා යස්ස අත්ථං භඤ්ජති, තස්ස අප්පගුණතාය අප්පසාවජ්ජො, මහාගුණතාය මහාසාවජ්ජො. කිලෙසානං මුදුතිබ්බතාවසෙන ච අප්පසාවජ්ජමහාසාවජ්ජතා ලබ්භතෙව.

තස්ස චත්තාරො සම්භාරා – අතථං වත්ථු, විසංවාදනචිත්තං, තජ්ජො වායාමො, පරස්ස තදත්ථවිජානනන්ති. විසංවාදනාධිප්පායෙන හි පයොගෙ කතෙපි පරෙන තස්මිං අත්ථෙ අවිඤ්ඤාතෙ විසංවාදනස්ස අසිජ්ඣනතො පරස්ස තදත්ථවිජානනම්පි එකො සම්භාරො වෙදිතබ්බො. කෙචි පන ''අභූතවචනං, විසංවාදනචිත්තං, පරස්ස තදත්ථවිජානනන්ති තයො සම්භාරා''ති වදන්ති. සචෙ පන පරො දන්ධතාය විචාරෙත්වා තමත්ථං ජානාති, සන්නිට්ඨාපකචෙතනාය පවත්තත්තා කිරියාසමුට්ඨාපකචෙතනාක්ඛණෙයෙව මුසාවාදකම්මුනා බජ්ඣති.

සුරාති පිට්ඨසුරා, පූවසුරා, ඔදනසුරා, කිණ්ණපක්ඛිත්තා, සම්භාරසංයුත්තාති පඤ්ච සුරා. **මෙරයන්ති** පුප්ඵාසවො, ඵලාසවො, මධ්වාසවො, ගුළාසවො සම්භාරසංයුත්තොති පඤ්ච ආසවා. තදුභයම්පි මදනීයට්ඨෙන **මජ්ජං.** යාය චෙතනාය තං පිවති, සා පමාදකාරණත්තා **පමාදට්ඨානං.** ලක්ඛණතො පන යථාවුත්තස්ස සුරාමෙරයසඞ්ඛාතස්ස මජ්ජස්ස බීජතො පට්ඨාය මදවසෙන කායද්වාරප්පවත්තා පමාදචෙතනා **සුරාමෙරයමජ්ජපමාදට්ඨානං.** තස්ස මජ්ජභාවො, පාතුකම්‍යතාචිත්තං, තජ්ජො වායාමො, අජ්ඣොහරණන්ති චත්තාරො සම්භාරා. අකුසලචිත්තෙනෙව චස්ස පාතබ්බතො එකන්තෙන සාවජ්ජභාවො . අරියසාවකානං පන වත්ථුං අජානන්තානම්පි මුඛං න පවිසති, පගෙව ජානන්තානං. අඩ්ඪපසතමත්තස්ස පානං අප්පසාවජ්ජං, අද්ධාළ්හකමත්තස්ස පානං තතො මහන්තං මහාසාවජ්ජං, කායසඤ්චාලනසමත්ථං බහුං පිවිත්වා ගාමඝාතකාදිකම්මං කරොන්තස්ස මහාසාවජ්ජමෙව. පාපකම්මඤ්හි පාණාතිපාතං පත්වා ඛීණාසවෙ මහාසාවජ්ජං, අදින්නාදානං පත්වා ඛීණාසවස්ස සන්තකෙ මහාසාවජ්ජං, මිච්ඡාචාරං

පත්වා ඛීණාසවාය භික්ඛුනියා වීතික්කමෙ, මුසාවාදං පත්වා මුසාවාදෙන සඞ්ඝභෙදෙ, සුරාපානං පත්වා කායසඤ්චාලනසමත්ථං බහුං පිවිත්වා ගාමඝාතකාදිකම්මං මහාසාවජ්ජං. සබ්බෙහිපි චෙතෙහි මුසාවාදෙන සඞ්ඝභෙදොව මහාසාවජ්ජො. තඤ්හි කත්වා කප්පං නිරයෙ පච්චති.

ඉදානි එතෙසු සභාවතො, ආරම්මණතො, වෙදනතො, මූලතො, කම්මතො, ඵලතොති ඡහි ආකාරෙහි විනිච්ඡයො වෙදිතබ්බො. තත්ථ **සභාවතො** පාණාතිපාතාදයො සබ්බෙපි චෙතනාසභාවාව. **ආරම්මණතො** පාණාතිපාතො ජීවිතින්ද්‍රියාරම්මණතො සඞ්ඛාරාරම්මණො, අදින්නාදානං සත්තාරම්මණං වා සඞ්ඛාරාරම්මණං වා, මිච්ඡාචාරො ඵොට්ඨබ්බවසෙන සඞ්ඛාරාරම්මණො, සත්තාරම්මණොති එකෙ. මුසාවාදො සත්තාරම්මණො වා සඞ්ඛාරාරම්මණො වා, සුරාපානං සඞ්ඛාරාරම්මණං. **වෙදනතො** පාණාතිපාතො දුක්ඛවෙදනො, අදින්නාදානං තිවෙදනං, මිච්ඡාචාරො සුඛමජ්ඣත්තවසෙන ද්විවෙදනො, තථා සුරාපානං. සන්නිට්ඨාපකචිත්තෙන පන උභයම්පි මජ්ඣත්තවෙදනං න හොති. මුසාවාදො තිවෙදනො. **මූලතො** පාණාතිපාතො දොසමොහවසෙන ද්විමූලකො, අදින්නාදානං මුසාවාදො ච දොසමොහවසෙන වා ලොභමොහවසෙන වා, මිච්ඡාචාරො සුරාපානඤ්ච ලොභමොහවසෙන ද්විමූලං. **කම්මතො** මුසාවාදොයෙවෙත්ථ වචීකම්මං, සෙසං චතුබ්බිධම්පි කායකම්මමෙව. **ඵලතො** සබ්බෙපි අපායූපපත්තිඵලා චෙව සුගතියම්පි අප්පායුකතාදිනානාවිධඅනිට්ඨඵලා චාති එවමෙත්ථ සභාවාදිතො විනිච්ඡයො වෙදිතබ්බො.

අප්පටිවිරතාති සමාදානවිරතියා සම්පත්තවිරතියා ච අභාවෙන න පටිවිරතා. **දුස්සීලාති** තතො එව පඤ්චසීලමත්තස්සාපි අභාවෙන නිස්සීලා. **පාපධම්මාති** ලාමකධම්මා, හීනාචාරා. **පාණාතිපාතා පටිවිරතොති** සික්ඛාපදසමාදානෙන පාණාතිපාතතො විරතො, ආරකා ඨිතො. එස නයො සෙසෙසුපි.

ඉධාපි පාණාතිපාතාවෙරමණිආදීනං සභාවතො ආරම්මණතො , වෙදනතො, මූලතො, කම්මතො, සමාදානතො, භෙදතො, ඵලතො ච විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො. තත්ථ **සභාවතො** පඤ්චපි චෙතනායොපි හොන්ති විරතියොපි, විරතිවසෙන පන දෙසනා ආගතා. යා පාණාතිපාතා විරමන්තස්ස ''යා තස්මිං සමයෙ පාණාතිපාතා ආරති විරතී''ති එවං වුත්තා කුසලචිත්තසම්පයුත්තා විරති. සා පභෙදතො තිවිධා – සම්පත්තවිරති, සමාදානවිරති, සමුච්ඡෙදවිරතීති. තත්ථ අසමාදින්නසික්ඛාපදානං අත්තනො ජාතිවයබාහුසච්චාදීනි පච්චවෙක්ඛිත්වා ''අයුත්තමෙතං අම්හාකං කාතු''න්ති සම්පත්තවත්ථුං අවීතික්කමන්තානං උප්පජ්ජමානා විරති **සම්පත්තවිරති** නාම. සමාදින්නසික්ඛාපදානං සික්ඛාපදසමාදානෙ තදුත්තරි ච අත්තනො ජීවිතම්පි පරිච්චජිත්වා වත්ථුං අවීතික්කමන්තානං උප්පජ්ජමානා විරති **සමාදානවිරති** නාම. අරියමග්ගසම්පයුත්තා පන විරති **සමුච්ඡෙදවිරති** නාම, යස්සා උප්පත්තිතො පට්ඨාය අරියපුග්ගලානං ''පාණං ඝාතෙස්සාමා''ති චිත්තම්පි න උප්පජ්ජති. තාසු සමාදානවිරති ඉධාධිප්පෙතා.

ආරම්මණතො පාණාතිපාතාදීනං ආරම්මණානෙව එතෙසං ආරම්මණානි. වීතික්කමිතබ්බතොයෙව හි විරති නාම හොති. යථා පන නිබ්බානාරම්මණො අරියමග්ගො කිලෙසෙ පජහති, එවං ජීවිතින්ද්‍රියාදිආරම්මණායෙව එතෙ කුසලධම්මා පාණාතිපාතාදීනි දුස්සීල්‍යානි පජහන්ති. **වෙදනතො** සබ්බාපි සුඛවෙදනාව.

මූලතො ඤාණසම්පයුත්තචිත්තෙන විරමන්තස්ස අලොභඅදොසඅමොහවසෙන තිමූලා හොන්ති, ඤාණවිප්පයුත්තචිත්තෙන විරමන්තස්ස අලොභඅදොසවසෙන ද්විමූලා. **කම්මතො** මුසාවාදා වෙරමණි වචීකම්මං , සෙසා කායකම්මං. **සමාදානතො** අඤ්ඤස්ස ගරුට්ඨානියස්ස සන්තිකෙ තං අලභන්තෙන සයමෙව වා පඤ්ච සීලානි එකජ්ඣං පාටියෙක්කං වා සමාදියන්තෙන සමාදින්නානි හොන්ති. **භෙදතො** ගහට්ඨානං යං යං වීතික්කන්තං, තං තදෙව භිජ්ජති, ඉතරං න භිජ්ජති. කස්මා? ගහට්ඨා හි අනිබද්ධසීලා හොන්ති, යං යං සක්කොන්ති, තං තදෙව රක්ඛන්ති. පබ්බජිතානං පන එකස්මිං වීතික්කන්තෙ සබ්බානි භිජ්ජන්තීති.

ඵලතොති පාණාතිපාතා වෙරමණියා චෙත්ථ අඞ්ගපච්චඞ්ගසම්පන්නතා, ආරොහපරිණාහසම්පත්ති, ජවනසම්පත්ති, සුප්පතිට්ඨිතපාදතා, චාරුතා, මුදුතා, සුචිතා, සූරතා, මහබ්බලතා, විස්සට්ඨවචනතා, සත්තානං පියමනාපතා, අභිජ්ජපරිසතා, අච්ඡම්භිතා, දුප්පධංසියතා, පරූපක්කමෙන අමරණතා, මහාපරිවාරතා, සුවණ්ණතා, සුසණ්ඨානතා, අප්පාබාධතා, අසොකතා, පියමනාපෙහි අවිප්පයොගො, දීඝායුකතාති එවමාදීනි ඵලානි.

අදින්නාදානා වෙරමණියා මහාධනධඤ්ඤතා, අනන්තභොගතා, ථිරභොගතා, ඉච්ඡිතානං භොගානං ඛිප්පං පටිලාභො, රාජාදීහි අසාධාරණභොගතා, උළාරභොගතා, තත්ථ තත්ථ ජෙට්ඨකභාවො, නත්ථිභාවස්ස අජානනතා, සුඛවිහාරිතාති එවමාදීනි.

අබ්‍රහ්මචරියා වෙරමණියා විගතපච්චත්ථිකතා, සබ්බසත්තානං පියමනාපතා, අන්නපානවත්ථච්ඡාදනාදීනං ලාභිතා, සුඛසුපනතා, සුඛපටිබුජ්ඣනතා, අපායභයවිමොක්ඛො, ඉත්ථිභාවනපුංසකභාවානං අභබ්බතා, අක්කොධනතා, සච්චකාරිතා, අමඞ්කුතා, ආරාධනසුඛතා, පරිපුණ්ණින්ද්‍රියතා, පරිපුණ්ණලක්ඛණතා, නිරාසඞ්කතා, අප්පොස්සුක්කතා, සුඛවිහාරිතා, අකුතොභයතා, පියවිප්පයොගාභාවොති එවමාදීනි. යස්මා පන මිච්ඡාචාරාවෙරමණියා ඵලානිපි එත්ථෙව අන්තොගධානි, තස්මා (අබ්‍රහ්මචරියා වෙරමණියා).

මුසාවාදා වෙරමණියා විප්පසන්නින්ද්‍රියතා, විස්සට්ඨමධුරභාණිතා, සමසිතසුද්ධදන්තතා, නාතිථූලතා, නාතිකිසතා, නාතිරස්සතා, නාතිදීඝතා, සුඛසම්ඵස්සතා, උප්පලගන්ධමුඛතා, සුස්සූසකපරිසතා, ආදෙය්‍යවචනතා, කමලදලසදිසමුදුලොහිතතනුජිව්හතා, අලීනතා, අනුද්ධතතාති එවමාදීනි.

සුරාමෙරයමජ්ජපමාදට්ඨානා වෙරමණියා අතීතානාගතපච්චුප්පන්නෙසු කිච්චකරණීයෙසු අප්පමාදතා, ඤාණවන්තතා, සදා උපට්ඨිතස්සතිතා, උප්පන්නෙසු කිච්චකරණීයෙසු ඨානුප්පත්තිකපටිභානවන්තතා , අනලසතා, අජළතා, අනුම්මත්තතා, අවිඡම්භිතා, අසාරම්භිතා, අනිස්සුකිතා, අමච්ඡරිතා, සච්චවාදිතා, අපිසුණඅඵරුසඅසම්ඵප්පලාපවාදිතා, කතඤ්ඤුතා , කතවෙදිතා, චාගවන්තතා, සීලවන්තතා, උජුකතා, අක්කොධනතා, හිරොත්තප්පසම්පන්නතා , උජුදිට්ඨිතා, මහන්තතා, පණ්ඩිතතා, අත්ථානත්ථකුසලතාති එවමාදීනි ඵලානි. එවමෙත්ථ පාණාතිපාතාවෙරමණිආදීනම්පි සභාවාදිතො විනිච්ඡයො වෙදිතබ්බො.

සීලවාති යථාවුත්තපඤ්චසීලවසෙන සීලවා. **කල්‍යාණධම්මො**ති සුන්දරධම්මො, සරණගමනපරිදීපිතාය දිට්ඨිසම්පත්තියා සම්පන්නපඤ්ඤොති අත්ථො. යො පන පුත්තො මාතාපිතූසු අස්සද්ධෙසු දුස්සීලෙසු ච සයම්පි තාදිසො, සොපි අවජාතොයෙවාති වෙදිතබ්බො. අස්සද්ධියාදයො හි ඉධ අවජාතභාවස්ස ලක්ඛණං වුත්තා, තෙ ච තස්මිං සංවිජ්ජන්ති. මාතාපිතරො පන උපාදාය පුත්තස්ස අතිජාතාදිභාවො වුච්චතීති.

යො හොති කුලගන්ධනොති කුලච්ඡෙදකො කුලවිනාසකො. ඡෙදනත්ථො හි ඉධ ගන්ධසද්දො, ‘‘උප්පලගන්ධපච්චත්ථිකා’’තිආදීසු (පාරා. 65) විය. කෙචි පන ‘‘කුලධංසනො’’ති පඨන්ති, සො එවත්ථො.

එතෙ ඛො පුත්තා ලොකස්මින්ති එතෙ අතිජාතාදයො තයො පුත්තා එව ඉමස්මිං සත්තලොකෙ පුත්තා නාම, න ඉතො විනිමුත්තා අත්ථි. ඉමෙසු පන **යෙ භවන්ති උපාසකා** යෙ සරණගමනසම්පත්තියා උපාසකා භවන්ති කම්මස්සකතාඤාණෙන කම්මස්ස කොවිදා, තෙ ච පණ්ඩිතා පඤ්ඤවන්තො, පඤ්චසීලදසසීලෙන **සම්පන්නා** පරිපුණ්ණා. යාචකානං වචනං ජානන්ති, තෙසං මුඛාකාරදස්සනෙනෙව අධිප්පායපූරණතොති **වදඤ්ඤූ,** තෙසං වා ‘‘දෙහී’’ති වචනං සුත්වා ‘‘ඉමෙ පුබ්බෙ දානං අදත්වා එවංභූතා, මයා පන එවං න භවිතබ්බ’’න්ති තෙසං පරිච්චාගෙන තදත්ථං ජානන්තීති වදඤ්ඤූ, පණ්ඩිතානං වා කම්මස්සකතාදිදීපකං වචනං ජානන්තීති වදඤ්ඤූ. ‘‘පදඤ්ඤූ’’ති ච පඨන්ති, පදානියා පරිච්චාගසීලාති අත්ථො. තතො එව විගතමච්ඡෙරමලත්තා **වීතමච්ඡරා. අබ්භඝනා**ති අබ්භසඞ්ඛාතා ඝනා, ඝනමෙඝපටලා වා **මුත්තො චන්දොවිය**, උපාසකාදිපරිසාසු ඛත්තියාදිපරිසාසු ච විරොචරෙ විරොචන්ති, සොභන්තීති අත්ථො.

පඤ්චමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. අවුට්ඨිකසුත්තවණ්ණනා

75. ඡට්ඨෙ **අවුට්ඨිකසමො**ති අවුට්ඨිකමෙඝසමො. එකච්චො හි මෙඝො සතපටලසහස්සපටලො හුත්වා උට්ඨහිත්වා ථනන්තො ගජ්ජන්තො විජ්ජොතන්තො එකං උදකබින්දුම්පි අපාතෙත්වා විගච්ඡති, තූපමො එකච්චො පුග්ගලොති දස්සෙන්තො ආහ ‘‘අවුට්ඨිකසමො’’ති. **පදෙසවස්සී**ති එකදෙසවස්සිමෙඝසමො. පදෙසවස්සී වියාති හි පදෙසවස්සී. එකච්චො එකස්මිංයෙව ඨානෙ ඨිතෙසු මනුස්සෙසු යථා එකච්චෙ තෙමෙන්ති, එකච්චෙ න තෙමෙන්ති, එවං මන්දං වස්සති, තූපමං එකච්චං පුග්ගලං දස්සෙති ‘‘පදෙසවස්සී’’ති. **සබ්බත්ථාභිවස්සී**ති සබ්බස්මිං පථවිපබ්බතසමුද්දාදිකෙ ජගතිප්පදෙසෙ අභිවස්සිමෙඝසමො. එකච්චො හි සකලචක්කවාළගබ්භං පත්ථරිත්වා සබ්බත්ථකමෙව අභිවස්සති, තං චාතුද්දීපිකමහාමෙඝං එකච්චස්ස පුග්ගලස්ස උපමං කත්වා වුත්තං ‘‘සබ්බත්ථාභිවස්සී’’ති.

සබ්බෙසානන්ති සබ්බෙසං, අයමෙව වා පාඨො. **න දාතා හොතී**ති අදානසීලො හොති, ථද්ධමච්ඡරිතාය න කස්සචි කිඤ්චි දෙතීති අත්ථො. ඉදානි දානස්ස ඛෙත්තං දෙය්‍යධම්මඤ්ච විභාගෙන දස්සෙතුං **‘‘සමණබ්‍රාහ්මණා’’**තිආදිමාහ. තත්ථ සමිතපාපසමණා චෙව පබ්බජ්ජමත්තසමණා ච බාහිතපාපබ්‍රාහ්මණා චෙව ජාතිමත්තබ්‍රාහ්මණා ච ඉධ ‘‘සමණබ්‍රාහ්මණා’’ති අධිප්පෙතා. **කපණා** නාම දුග්ගතා දලිද්දමනුස්සා. **අද්ධිකා** නාම පථාවිනො පරික්ඛයවිහීනා. **වනිබ්බකා** නාම යෙ ‘‘ඉට්ඨං දෙථ කන්තං මනාපං කාලෙන අනවජ්ජං උදග්ගචිත්තා පසන්නචිත්තා, එවං දෙන්තා ගච්ඡථ සුගතිං, ගච්ඡථ බ්‍රහ්මලොක’’න්තිආදිනා නයෙන දානෙ නියොජෙන්තා දානස්ස වණ්ණං ථොමෙන්තා විචරන්ති. **යාචකා** නාම යෙ කෙවලං ‘‘මුට්ඨිමත්තං දෙථ, පසතමත්තං දෙථ, සරාවමත්තං දෙථා’’ති අප්පකම්පි යාචමානා විචරන්ති. තත්ථ සමණබ්‍රාහ්මණග්ගහණෙන ගුණඛෙත්තං උපකාරිඛෙත්තඤ්ච දස්සෙති, කපණාදිග්ගහණෙන කරුණාඛෙත්තං. **අන්න**න්ති යංකිඤ්චි ඛාදනීයං භොජනීයං. **පාන**න්ති අම්බපානාදිපානකං. **වත්ථ**න්ති නිවාසනපාරුපනාදිඅච්ඡාදනං. **යාන**න්ති රථවය්හාදි අන්තමසො උපාහනං උපාදාය ගමනසාධනං. **මාලා**ති ගන්ථිතාගන්ථිතභෙදං සබ්බං පුප්ඵං. **ගන්ධ**න්ති යංකිඤ්චි ගන්ධජාතං පිසිතං අපිසිතං ගන්ධූපකරණඤ්ච. **විලෙපන**න්ති ඡවිරාගකරණං. **සෙය්‍යා**ති මඤ්චපීඨාදි චෙව පාවාරකොජවාදි ච සයිතබ්බවත්ථු. සෙය්‍යග්ගහණෙන චෙත්ථ ආසනම්පි ගහිතන්ති දට්ඨබ්බං. **ආවසථ**න්ති වාතාතපාදිපරිස්සයවිනොදනං පතිස්සයං. **පදීපෙය්‍ය**න්ති දීපකපල්ලිකාදිපදීපූපකරණං.

එවං ඛො, භික්ඛවෙති විජ්ජමානෙපි දෙය්‍යධම්මෙ පටිග්ගාහකානං එවං දාතබ්බවත්ථුං සබ්බෙන සබ්බං අදෙන්තො පුග්ගලො අවස්සිකමෙඝසදිසො හොති. ඉදං වුත්තං හොති – භික්ඛවෙ, යථා සො මෙඝො සතපටලසහස්සපටලො හුත්වා උට්ඨහිත්වා න කිඤ්චි වස්සි විගච්ඡති, එවමෙව යො උළාරං විපුලඤ්ච භොගං සංහරිත්වා ගෙහං ආවසන්තො කස්සචි කටච්ඡුමත්තං භික්ඛං වා උළුඞ්කමත්තං යාගුං වා අදත්වා විගච්ඡති, විචසො මච්චුවසං ගච්ඡති, සො අවුට්ඨිකසමො නාම හොතීති. ඉමිනා නයෙන සෙසෙසුපි නිගමනං වෙදිතබ්බං. ඉමෙසු ච තීසු පුග්ගලෙසු පඨමො එකංසෙනෙව ගරහිතබ්බො, දුතියො පසංසනීයො, තතියො, පසංසනීයතරො. පඨමො වා එකන්තෙනෙව සබ්බනිහීනො, දුතියො මජ්ඣිමො, තතියො උත්තමොති වෙදිතබ්බො.

ගාථාසු **සමණෙති** උපයොගවසෙන බහුවචනං තථා සෙසෙසුපි. **ලද්ධානාති** ලභිත්වා, සමණෙ දක්ඛිණෙය්‍යෙ පවාරෙත්වා පුට්ඨයො න සංවිභජති. **අන්නං පානඤ්ච භොජනන්ති** අන්නං වා පානං වා අඤ්ඤං වා භුඤ්ජිතබ්බයුත්තකං භොජනං, තං න සංවිභජති. අයඤ්හෙත්ථ සඞ්ඛෙපත්ථො – යො අත්ථිකභාවෙන උපගතෙ සම්පටිග්ගාහකෙ ලභිත්වා අන්නාදිනා සංවිභාගමත්තම්පි න කරොති, කිං සො අඤ්ඤං දානං දස්සති, **තං** එවරූපං ථද්ධමච්ඡරියං **පුරිසාධමං** නිහීනපුග්ගලං පණ්ඩිතා **අවුට්ඨිකසමොති ආහු** කථයන්තීති.

එකච්චානං න දදාතීති විජ්ජමානෙපි මහති දාතබ්බධම්මෙ එකෙසං සත්තානං තෙසු කොධවසෙන වා, දෙය්‍යධම්මෙ ලොභවසෙන වා න දදාති. **එකච්චානං පවෙච්ඡතීති** එකෙසංයෙව පන දදාති. **මෙධාවිනොති** පඤ්ඤවන්තො පණ්ඩිතා ජනා.

සුභික්ඛවාචොති යො උපගතානං යාචකානං ''අන්නං දෙථ, පානං දෙථා''තිආදිනා තං තං දාපෙති, සො සුලභභික්ඛතාය සුභික්ඛා වාචා එතස්සාති සුභික්ඛවාචො. ''සුභික්ඛවස්සී''තිපි පඨන්ති. යථා ලොකො සුභික්ඛො හොති, එවං සබ්බත්ථාභිවස්සිතමහාමෙඝො සුභික්ඛවස්සී නාම හොති. එවමයම්පි මහාදානෙහි සබ්බත්ථාභිවස්සී සුභික්ඛවස්සීති. **ආමොදමානො පකිරෙතීති** තුට්ඨහට්ඨමානසො සහත්ථෙන දානං දෙන්තො පටිග්ගාහකඛෙත්තෙ දෙය්‍යධම්මං පකිරෙන්තො විය හොති, වාචායපි **''දෙථ දෙථා''ති භාසති.**

ඉදානි නං සුභික්ඛවස්සිතභාවං දස්සෙතුං **''යථාපි මෙඝො''**තිආදි වුත්තං. තත්‍රායං සඞ්ඛෙපත්ථො – යථා මහාමෙඝො පඨමං මන්දනිග්ඝොසෙන ථනයිත්වා පුන සකලනදීකන්දරානි එකනින්නාදං කරොන්තො ගජ්ජයිත්වා පවස්සති, සබ්බත්ථකමෙව වාරිනා උදකෙන ථලං නින්නඤ්ච අභිසන්දන්තො පූරෙති එකොඝං කරොති, **එවමෙව ඉධ** ඉමස්මිං සත්තලොකෙ එකච්චො උළාරපුග්ගලො සබ්බසමතාය සො මහාමෙඝො විය වස්සිතබ්බත්තා **තාදිසො** යථා ධනං **උට්ඨානාධිගතං** අත්තනො උට්ඨානවීරියාභිනිබ්බත්තං හොති, එවං අනලසො හුත්වා තඤ්ච **ධම්මෙන** ඤායෙන **සංහරිත්වා** තන්නිබ්බත්තෙන අන්නෙන පානෙන අඤ්ඤෙන ච දෙය්‍යධම්මෙන **පත්තෙ** සම්පත්තෙ **වනිබ්බකෙ සම්මා** සම්මදෙව දෙසකාලානුරූපඤ්චෙව ඉච්ඡානුරූපඤ්ච **තප්පෙති** සම්පවාරෙතීති.

ඡට්ඨසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. සුඛපත්ථනාසුත්තවණ්ණනා

76. සත්තමෙ **සුඛානීති** සුඛනිමිත්තානි. **පත්ථයමානොති** ඉච්ඡමානො ආකඞ්ඛමානො. **සීලන්ති** ගහට්ඨසීලං පබ්බජිතසීලඤ්ච. ගහට්ඨො චෙ ගහට්ඨසීලං, පබ්බජිතො චෙ චතුපාරිසුද්ධිසීලන්ති අධිප්පායො. **රක්ඛෙය්‍යාති** සමාදියිත්වා අවීතික්කමන්තො සම්මදෙව ගොපෙය්‍ය. **පසංසා මෙ ආගච්ඡතූති** ''මම කල්‍යාණො කිත්තිසද්දො ආගච්ඡතූ''ති ඉච්ඡන්තො පණ්ඩිතො සප්පඤ්ඤො සීලං රක්ඛෙය්‍ය. සීලවතො හි ගහට්ඨස්ස තාව ''අසුකො අසුකකුලස්ස පුත්තො සීලවා කල්‍යාණධම්මො සද්ධො පසන්නො දායකො කාරකො''තිආදිනා පරිසමජ්ඣෙ කල්‍යාණො කිත්තිසද්දො අබ්භුග්ගච්ඡති, පබ්බජිතස්ස ''අසුකො නාම භික්ඛු සීලවා වත්තසම්පන්නො සොරතො සුඛසංවාසො සගාරවො සප්පතිස්සො''තිආදිනා…පෙ.… අබ්භුග්ගච්ඡතීති. වුත්තඤ්හෙතං –

> ''පුන චපරං, ගහපතයො, සීලවතො සීලසම්පන්නස්ස කල්‍යාණො කිත්තිසද්දො අබ්භුග්ගච්ඡතී''ති (අ. නි. 5.213; උදා. 76; මහාව. 285).

තථා –

> ''ආකඞ්ඛෙය්‍ය චෙ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු – 'සබ්‍රහ්මචාරීනං පියො චස්සං මනාපො, ගරු ච භාවනීයො චා'ති, සීලෙස්වෙවස්ස පරිපූරකාරී''තිආදි (ම. නි. 1.65).

භොගා මෙ උප්පජ්ජන්තූති එත්ථ ගහට්ඨස්ස තාව සීලවතො කල්‍යාණධම්මස්ස යෙන යෙන සිප්පට්ඨානෙන ජීවිකං කප්පෙති – යදි කසියා, යදි වණිජ්ජාය, යදි රාජපොරිසෙන, තං තං යථාකාලං යථාවිධිඤ්ච අතිවිය අප්පමත්තභාවතො අථස්ස අනුප්පන්නා චෙව භොගා උප්පජ්ජන්ති, උප්පන්නා ච භොගා ඵාතිං ගමිස්සන්ති. පබ්බජිතස්ස පන සීලාචාරසම්පන්නස්ස අප්පමාදවිහාරිස්ස සතො සීලසම්පන්නස්ස සීලසම්පදාය අප්පිච්ඡතාදිගුණෙසු ච

පසන්නා මනුස්සා උළාරුළාරෙ පච්චයෙ අභිහරන්ති, එවමස්ස අනුප්පන්නා චෙව භොගා උප්පජ්ජන්ති, උප්පන්නා ච ථිරා හොන්ති. තථා හි වුත්තං –

> ‘‘පුන චපරං, ගහපතයො, සීලවා සීලසම්පන්නො අප්පමාදාධිකරණං මහන්තං භොගක්ඛන්ධං අධිගච්ඡතී’’ති (අ. නි. 5.213; උදා. 76; මහාව. 285).

තථා –

> ‘‘ආකඞ්ඛෙය්‍ය චෙ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු – ‘ලාභී අස්ස චීවරපිණ්ඩපාතසෙනාසනගිලානපච්චයභෙසජ්ජපරික්ඛාරාන’න්ති, සීලෙස්වෙවස්ස පරිපූරකාරී’’ති (ම. නි. 1.65) ච –

සෙසං වුත්තනයමෙව.

ගාථාසු **පත්ථයානොති** පත්ථයන්තො. **තයො සුඛෙති** තීණි සුඛානි. **විත්තලාභන්ති** ධනලාභං, භොගුප්පත්තින්ති අත්ථො. විසෙසතො චෙත්ථ පසංසාය චෙතසිකසුඛං, භොගෙහි කායිකසුඛං, ඉතරෙන උපපත්තිසුඛං; තථා පඨමෙන දිට්ඨධම්මසුඛං, තතියෙන සම්පරායසුඛං, දුතියෙන උභයසුඛං ගහිතන්ති වෙදිතබ්බං.

ඉදානි පසංසාදිකාරණස්ස සීලස්ස විය පසංසාදීනම්පි විසෙසකාරණං පාපමිත්තපරිවජ්ජනං කල්‍යාණමිත්තසෙවනඤ්ච ආදීනවානිසංසෙහි සද්ධිං දස්සෙන්තො **‘‘අකරොන්තො’’**තිආදිමාහ. තත්ථ **සඞ්කියොති** පාපස්මිං පරිසඞ්කිතබ්බො ‘‘අද්ධා ඉමිනා පාපං කතං වා කරිස්සති වා, තථා හෙස පාපපුරිසෙහි සද්ධිං සඤ්චරතී’’ති. **අස්සාති** ඉමස්ස පාපජනසෙවිනො පුග්ගලස්ස උපරි, අස්ස වා පුග්ගලස්ස **අවණ්ණො** අභූතොපි පාපජනසෙවිතාය **රූහති** විරූළ්හිං වෙපුල්ලං ආපජ්ජති පත්ථරති. **අස්සාති** වා භුම්මත්ථෙ සාමිවචනං, තස්මිං පුග්ගලෙති අත්ථො. **ස වෙ තාදිසකො හොතීති** යො යාදිසං පාපමිත්තං වා කල්‍යාණමිත්තං වා භජති උපසෙවති ච, සො පුග්ගලො භූමිභාගවසෙන උදකං විය තාදිසොව හොති, පාපධම්මො කල්‍යාණධම්මො වා හොති. කස්මා? **සහවාසො හි තාදිසො;** යස්මා සහවාසො සංසග්ගො උපරාගො විය ඵලිකමණීසු පුරිසඋපනිස්සයභූතං පුග්ගලාකාරං ගාහාපෙති, තස්මා පාපපුග්ගලෙන සහ වාසො න කාතබ්බොති අධිප්පායො.

සෙවමානො සෙවමානන්ති පරං පකතිසුද්ධං පුග්ගලං කාලෙන කාලං අත්තානං සෙවමානං සෙවමානො භජමානො පාපපුග්ගලො, තෙන වා සෙවියමානො. **සම්ඵුට්ඨො සම්ඵුසන්ති** තෙන පකතිසුද්ධෙන පුග්ගලෙන සහවාසෙන සංසග්ගෙන සම්ඵුට්ඨො පාපපුග්ගලො සයම්පි, තථා තං ඵුසන්තො. **සරො දිද්ධො කලාපං වාති** යථා නාම සරො විසෙන දිද්ධො ලිත්තො සරකලාපගතො සරසමූහසඞ්ඛාතං සරකලාපං අත්තනා ඵුට්ඨං අලිත්තම්පි උපලිම්පති, එවං පාපෙන **උපලෙපභයා ධීරොති** ධිතිසම්පන්නත්තා ධීරො පණ්ඩිතපුරිසො පාපසහායො න භවෙය්‍ය.

පූතිමච්ඡං කුසග්ගෙනාති යථා කුච්ඡිතභාවෙන පූතිභූතං මච්ඡං කුසතිණග්ගෙන යො පුරිසො **උපනය්හති** පුටබන්ධවසෙන බන්ධති, තස්ස තෙ කුසා අපූතිකාපි පූතිමච්ඡසම්බන්ධෙන පූති දුග්ගන්ධමෙව වායන්ති. **එවං බාලූපසෙවනාති** එවංසම්පදා බාලජනූපසෙවනා දට්ඨබ්බා. **එවං ධීරූපසෙවනාති** යථා අසුරභිනොපි පත්තා තගරසම්බන්ධෙන සුරභිං වායන්ති, එවං පණ්ඩිතූපසෙවනා පකතියා අසීලවතො සීලසමාදානාදිවසෙන සීලගන්ධවායනස්ස කාරණං හොති.

තස්මාති යස්මා අකල්‍යාණමිත්තසෙවනාය කල්‍යාණමිත්තසෙවනාය ච අයං එදිසො ආදීනවො ආනිසංසො ච, තස්මා **පත්තපුටස්සෙව** පලාසපුටස්ස විය දුග්ගන්ධසුගන්ධවත්ථුසංසග්ගෙන අසාධුසාධුජනසන්නිස්සයෙන ච. **ඤත්වා සම්පාකමත්තනොති** අත්තනො දුක්ඛුද්‍රයං සුඛුද්‍රයඤ්ච ඵලනිප්ඵත්තිං ඤත්වා ජානිත්වා **අසන්තෙ** පාපමිත්තෙ න උපසෙවෙය්‍ය, **සන්තෙ** උපසන්තෙ වන්තදොසෙ පසත්ථෙ වා පණ්ඩිතෙ සෙවෙය්‍ය. තථා හි **අසන්තො නිරයං නෙන්ති, සන්තො පාපෙන්ති සුග්ගතින්ති**. ඉති භගවා පඨමගාථාය යථාවුත්තානි තීණි සුඛනිමිත්තානි දස්සෙත්වා තතො පරාහි පඤ්චහි ගාථාහි පටිපක්ඛපරිවජ්ජනෙන සද්ධිං පසංසාසුඛස්ස ආගමනං දස්සෙත්වා ඔසානගාථාය තිණ්ණම්පි සුඛානං ආගමනකාරණෙන සද්ධිං ඔසානසුඛං දස්සෙති.

සත්තමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. භිදුරසුත්තවණ්ණනා

77. අට්ඨමෙ **භිදුරායන්ති** භිදුරො අයං. **කායොති** රූපකායො. සො හි අඞ්ගපච්චඞ්ගානං කෙසාදීනඤ්ච සමූහට්ඨෙන, එවං කුච්ඡිතානං ජෙගුච්ඡානං ආයො උප්පත්තිදෙසොතිපි කායො. තත්‍රායං වචනත්ථො – ආයන්ති එත්ථාති ආයො. කෙ ආයන්ති? කුච්ඡිතා කෙසාදයො. ඉති කුච්ඡිතානං ආයොතිපි කායො . අත්ථතො පන චතුසන්තතිවසෙන පවත්තමානානං භූතුපාදායධම්මානං පුඤ්ජො. ඉදං වුත්තං හොති – භික්ඛවෙ, අයං

චතුමහාභූතමයො රූපකායො භිදුරො භෙදනසීලො භෙදනසභාවො ඛණෙ ඛණෙ විද්ධංසනසභාවොති. ‘‘භින්දරාය’’න්තිපි පාඨො, සො එවත්ථො. **විඤ්ඤාණන්ති** තෙභූමකං කුසලාදිචිත්තං. වචනත්ථො පන – තං තං ආරම්මණං විජානාතීති විඤ්ඤාණං. යඤ්හි සඤ්ජානනපජානනවිධුරං ආරම්මණවිජානනං උපලද්ධි, තං විඤ්ඤාණං. **විරාගධම්මන්ති** විරජ්ජනධම්මං, පලුජ්ජනසභාවන්ති අත්ථො. **සබ්බෙ උපධීති** ඛන්ධූපධි, කිලෙසූපධි, අභිසඞ්ඛාරූපධි, පඤ්චකාමගුණූපධීති එතෙ ‘‘උපධීයති එත්ථ දුක්ඛ’’න්ති උපධිසඤ්ඤිතා සබ්බෙපි උපාදානක්ඛන්ධකිලෙසාභිසඞ්ඛාරපඤ්චකාමගුණධම්මා හුත්වා අභාවට්ඨෙන **අනිච්චා,** උදයබ්බයප්පටිපීළනට්ඨෙන **දුක්ඛා,** ජරාය මරණෙන චාති ද්විධා විපරිණාමෙතබ්බසභාවතාය පකතිවිජහනට්ඨෙන **විපරිණාමධම්මා.** එවමෙත්ථ අනිච්චදස්සනසුඛතාය රූපධම්මෙ විඤ්ඤාණඤ්ච විසුං ගහෙත්වා පුන උපධිවිභාගෙන සබ්බෙපි තෙභූමකධම්මෙ එකජ්ඣං ගහෙත්වා අනිච්චදුක්ඛානුපස්සනාමුඛෙන තථාබුජ්ඣනකානං පුග්ගලානං අජ්ඣාසයෙන සම්මසනවාරො.කථිතො. කාමඤ්චෙත්ථ ලක්ඛණද්වයමෙව පාළියං ආගතං, ‘‘යං දුක්ඛං, තදනත්තා’’ති (සං. නි. 3.15) පන වචනතො දුක්ඛලක්ඛණෙනෙව අනත්තලක්ඛණම්පි දස්සිතමෙවාති වෙදිතබ්බං.

ගාථායං **උපධීසු භයං දිස්වාති** උපධීසු භයතුපට්ඨානඤාණවසෙන භයං දිස්වා, තෙසං භායිතබ්බතං පස්සිත්වා. ඉමිනා බලවවිපස්සනං දස්සෙති. භයතුපට්ඨානඤාණමෙව හි විභජිත්වා විසෙසවසෙන ආදීනවානුපස්සනා නිබ්බිදානුපස්සනාති ච වුච්චති. **ජාතිමරණමච්චගාති** එවං සම්මසන්තො විපස්සනාඤාණං මග්ගෙන ඝටෙත්වා මග්ගපරම්පරාය අරහත්තං පත්තො ජාතිමරණං අතීතො නාම හොති. කථං? **සම්පත්වා පරමං සන්තින්ති** පරමං උත්තමං අනුත්තරං සන්තිං සබ්බසඞ්ඛාරූපසමං නිබ්බානං අධිගන්ත්වා. එවංභූතො ච **කාලං කඞ්ඛති භාවිතත්තොති** චතුන්නං අරියමග්ගානං වසෙන භාවනාභිසමයනිප්ඵත්තියා භාවිතකායසීලචිත්තපඤ්ඤත්තා භාවිතත්තො මරණං ජීවිතඤ්ච අනභිනන්දන්තො කෙවලං අත්තනො ඛන්ධපරිනිබ්බානකාලං කඞ්ඛති උදික්ඛති, න තස්ස කත්ථචි පත්ථනා හොතීති. තෙනාහ –

> ‘‘නාභිනන්දාමි මරණං, නාභිනන්දාමි ජීවිතං;
> කාලඤ්ච පටිකඞ්ඛාමි, නිබ්බිසං භතකො යථා’’ති. (ථෙරගා. 606);

අට්ඨමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. ධාතුසොසංසන්දනසුත්තවණ්ණනා

78. නවමෙ **ධාතුසොති** ධාතුතො. ධාතූති ච අජ්ඣාසයධාතු අජ්ඣාසයසභාවො අධිප්පෙතො, යො අධිමුත්තීතිපි වුච්චති. **සංසන්දන්තීති** තාය ධාතුසභාගතාය යථාධාතු යථාඅජ්ඣාසයං අල්ලීයන්ති එකතො හොන්ති. **සමෙන්තීති** තාය එව සමානජ්ඣාසයතාය එකචිත්තා හුත්වා සමාගච්ඡන්ති අඤ්ඤමඤ්ඤං භජන්ති උපසඞ්කමන්ති, අත්තනො රුචිභාවඛන්තිදිට්ඨියො වා තත්ථ තත්ථ සමෙ කරොන්තා පවත්තන්ති. **හීනාධිමුත්තිකාති** හීනෙ කාමගුණාදිකෙ අධිමුත්ති එතෙසන්ති හීනාධිමුත්තිකා, හීනජ්ඣාසයා. **කල්‍යාණාධිමුත්තිකාති** කල්‍යාණෙ නෙක්ඛම්මාදිකෙ අධිමුත්ති එතෙසන්ති කල්‍යාණාධිමුත්තිකා, පණීතජ්ඣාසයා. සචෙ හි ආචරියුපජ්ඣායා න සීලවන්තො , අන්තෙවාසිකසද්ධිවිහාරිකා ච සීලවන්තො, තෙ ආචරියුපජ්ඣායෙපි න උපසඞ්කමන්ති, අත්තනො සදිසෙ සාරුප්පභික්ඛූයෙව උපසඞ්කමන්ති. සචෙ පන ආචරියුපජ්ඣායා සීලවන්තො, ඉතරෙ න සීලවන්තො, තෙපි න ආචරියුපජ්ඣායෙ උපසඞ්කමන්ති, අත්තනො සදිසෙ හීනාධිමුත්තිකෙයෙව උපසඞ්කමන්ති. එවං උපසඞ්කමනං පන න කෙවලං එතරහි එව, අථ ඛො අතීතානාගතෙපීති දස්සෙන්තො **‘‘අතීතම්පි, භික්ඛවෙ’’**තිආදිමාහ. සඞ්ඛෙපතො සංකිලෙසධම්මෙසු අභිනිවිට්ඨා හීනාධිමුත්තිකා , වොදානධම්මෙසු අභිනිවිට්ඨා කල්‍යාණාධිමුත්තිකා.

ඉදං පන දුස්සීලානං දුස්සීලසෙවනමෙව, සීලවන්තානං සීලවන්තසෙවනමෙව, දුප්පඤ්ඤානං දුප්පඤ්ඤසෙවනමෙව, පඤ්ඤවන්තානං පඤ්ඤවන්තසෙවනමෙව කො නියාමෙතීති? අජ්ඣාසයධාතු නියාමෙති. සම්බහුලා කිර භික්ඛූ එකස්මිං ගාමෙ භික්ඛාචාරං චරන්ති. තෙ මනුස්සා බහුං භත්තං ආහරිත්වා පත්තානි පූරෙත්වා ‘‘යථාසභාගං පරිභුඤ්ජථා’’ති වත්වා උය්‍යොජෙසුං. භික්ඛූ ආහංසු ‘‘ආවුසො, මනුස්සා ධාතුසංයුත්තකම්මෙ පයොජෙන්තී’’ති. එවං අජ්ඣාසයධාතු නියාමෙතීති. ධාතුසංයුත්තෙන අයමත්ථො දීපෙතබ්බො – ගිජ්ඣකූටපබ්බතස්මිඤ්හි ගිලානසෙය්‍යාය නිපන්නො භගවා ආරක්ඛත්ථාය පරිවාරෙත්වා වසන්තෙසු සාරිපුත්තමොග්ගල්ලානාදීසු එකමෙකං අත්තනො පරිසාය සද්ධිං චඞ්කමන්තං ඔලොකෙත්වා භික්ඛූ ආමන්තෙසි ‘‘පස්සථ නො තුම්හෙ, භික්ඛවෙ, සාරිපුත්තං සම්බහුලෙහි භික්ඛූහි සද්ධිං චඞ්කමන්තන්ති. එවං, භන්තෙ. සබ්බෙ ඛො එතෙ, භික්ඛවෙ, භික්ඛූ මහාපඤ්ඤා’’ති (සං. නි. 2.99) සබ්බං විත්ථාරෙතබ්බං.

ගාථාසු **සංසග්ගාති** සංකිලෙසතො සහවාසාදිවසෙන සමායොගතො, අථ වා දස්සනසංසග්ගො, සවනසංසග්ගො, සමුල්ලාපසංසග්ගො, සම්භොගසංසග්ගො, කායසංසග්ගොති එවං පඤ්චවිධෙ සංසග්ගෙ යතො කුතොචි සංසග්ගතො. **වනථො ජාතොති** කිලෙසො උප්පන්නො මග්ගෙන අසමූහතො. **අසංසග්ගෙන ඡිජ්ජතීති** සංසග්ගපටික්ඛෙපෙන කායවිවෙකාදිනා පුබ්බභාගෙ ඡිජ්ජිත්වා පුන අච්චන්තාසංසග්ගෙන සමුච්ඡෙදවිවෙකෙන ඡිජ්ජති පහීයති. එත්තාවතා සඞ්ඛෙපතො හීනාධිමුත්තියා සමුදයො අත්ථඞ්ගමො ච දස්සිතො හොති.

යස්මා පන තෙ සංසග්ගා තෙ ච කිලෙසා කොසජ්ජවසෙන උප්පජ්ජන්ති චෙව වඩ්ඪන්ති ච, න වීරියාරම්භවසෙන, තස්මා හීනාධිමුත්තිකෙ කුසීතපුග්ගලෙ වජ්ජෙත්වා කල්‍යාණාධිමුත්තිකෙ ආරද්ධවීරියෙ සෙවන්තෙන අසංසග්ගෙන සංසග්ගජො වනථො ඡින්දිතබ්බොති යථාවුත්තමත්ථං විත්ථාරතො දස්සෙන්තො කුසීතසෙවනාය තාව ආදීනවං පකාසෙතුං **‘‘පරිත්තං දාරු’’**න්තිආදිමාහ.

තත්ථ **පරිත්තං දාරුන්ති** ඛුද්දකං කට්ඨමයං කුල්ලං. **යථා සීදෙ මහණ්ණවෙති** යථා ඛුද්දකං කුල්ලං ආරුහිත්වා මහාසමුද්දං තරිතුකාමො තීරං අප්පත්වා සමුද්දමජ්ඣෙයෙව සීදෙය්‍ය, පතිත්වා මච්ඡකච්ඡපභක්ඛො භවෙය්‍ය. **එවං කුසීතං ආගම්ම, සාධුජීවීපි සීදතීති** එවමෙව කුසීතං වීරියාරම්භරහිතං කිලෙසවසිකං පුග්ගලං නිස්සාය තෙන කතසංසග්ගො සාධුජීවීපි පරිසුද්ධාජීවො පරිසුද්ධසීලොපි සමානො හීනසංසග්ගතො උප්පන්නෙහි කාමවිතක්කාදීහි ඛජ්ජමානො පාරං ගන්තුං අසමත්ථො සංසාරණ්ණවෙයෙව සීදති. **තස්මාති** යස්මා එවං අනත්ථාවහො කුසීතසංසග්ගො, තස්මා තං ආගම්ම ආලසියානුයොගෙන කුච්ඡිතං සීදතීති **කුසීතං**. තතො එව **හීනවීරියං** නිබ්බීරියං අකල්‍යාණමිත්තං **පරිවජ්ජෙය්‍ය**. එකන්තෙනෙව පන කායවිවෙකාදීනඤ්චෙව තදඞ්ගවිවෙකාදීනඤ්ච වසෙන **පවිවිත්තෙහි,** තතො එව කිලෙසෙහි ආරකත්තා **අරියෙහි** පරිසුද්ධෙහි නිබ්බානං පටිපෙසිතත්තභාවතො **පහිතත්තෙහි** ආරම්මණලක්ඛණූපනිජ්ඣානානං වසෙන ඣායනතො **ඣායීහි** සබ්බකාලං පග්ගහිතවීරියතාය **ආරද්ධවීරියෙහි පණ්ඩිතෙහි** සප්පඤ්ඤෙහියෙව සහ ආවසෙය්‍ය සංවසෙය්‍යාති.

නවමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. පරිහානසුත්තවණ්ණනා

79. දසමෙ **පරිහානාය සංවත්තන්තීති** අවුද්ධියා භවන්ති, මග්ගාධිගමස්ස පරිපන්ථාය හොන්ති. අධිගතස්ස පන මග්ගස්ස පරිහානි නාම නත්ථි. ‘‘තයො ධම්මා’’ති ධම්මාධිට්ඨානවසෙන උද්දිට්ඨධම්මෙ පුග්ගලාධිට්ඨානාය දෙසනාය විභජන්තො **‘‘ඉධ, භික්ඛවෙ, සෙඛො භික්ඛූ’’**තිආදිමාහ.

තත්ථ කම්මං ආරමිතබ්බතො ආරාමො එතස්සාති **කම්මාරාමො**. කම්මෙ රතොති **කම්මරතො**. කම්මාරාමතං කම්මාභිරතිං අනුයුත්තො පයුත්තොති **කම්මාරාමතමනුයුත්තො**. තත්ථ කම්මං නාම ඉතිකත්තබ්බං කම්මං, සෙය්‍යථිදං – චීවරවිචාරණං, චීවරකරණං, උපත්ථම්භනං, පත්තත්ථවිකං, අංසබන්ධනං, කායබන්ධනං, ධමකරණං, ආධාරකං, පාදකථලිකං, සම්මජ්ජනීති එවමාදීනං උපකරණානං කරණං, යඤ්ච විහාරෙ ඛණ්ඩඵුල්ලාදිපටිසඞ්ඛරණං . එකච්චො හි එතානි කරොන්තො සකලදිවසං එතානෙව කරොති. තං සන්ධායෙතං වුත්තං. යො පන එතෙසං කරණවෙලායමෙව එතානි කරොති, උද්දෙසවෙලායං උද්දෙසං ගණ්හාති, සජ්ඣායවෙලායං සජ්ඣායති, චෙතියඞ්ගණවත්තාදිකරණවෙලායං චෙතියඞ්ගණවත්තාදීනි කරොති, මනසිකාරවෙලායං මනසිකාරං කරොති සබ්බත්ථකකම්මට්ඨානෙ වා පාරිහාරියකම්මට්ඨානෙ වා, න සො කම්මාරාමො නාම. තස්ස තං –

> ‘‘යානි ඛො පන තානි සබ්‍රහ්මචාරීනං උච්චාවචානි කිංකරණීයානි, තත්ථ දක්ඛො හොති අනලසො, තත්‍රුපායාය වීමංසාය සමන්නාගතො, අලං කාතුං අලං සංවිධාතු’’න්ති (දී. නි. 3.345; අ. නි. 10.18) –

ආදිනා සත්ථාරා අනුඤ්ඤාතකරණමෙව හොති.

භස්සාරාමොති යො භගවතා පටික්ඛිත්තරාජකථාදිවසෙන රත්තින්දිවං වීතිනාමෙති, අයං භස්සෙ පරියන්තකාරී න හොතීති භස්සාරාමො නාම. යො පන රත්තිම්පි දිවාපි ධම්මං කථෙති, පඤ්හං විස්සජ්ජෙති, අයං අප්පභස්සො භස්සෙ පරියන්තකාරීයෙව. කස්මා? ‘‘සන්නිපතිතානං වො, භික්ඛවෙ, ද්වයං කරණීයං – ධම්මී වා කථා, අරියො වා තුණ්හීභාවො’’ති (ම. නි. 1.273) වුත්තවිධිංයෙව පටිපන්නොති.

නිද්දාරාමොති යො යාවදත්ථං උදරාවදෙහකං භුඤ්ජිත්වා සෙය්‍යසුඛං, පස්සසුඛං, මිද්ධසුඛං අනුයුඤ්ජති, යො ච ගච්ඡන්තොපි නිසින්නොපි ඨිතොපි ථිනමිද්ධාභිභූතො නිද්දායති, අයං නිද්දාරාමො නාම. යස්ස පන කරජකායගෙලඤ්ඤෙන චිත්තං භවඞ්ගං ඔතරති, නායං නිද්දාරාමො, තෙනෙවාහ –

> ‘‘අභිජානාමි ඛො පනාහං, අග්ගිවෙස්සන, ගිම්හානං පච්ඡිමෙ මාසෙ පච්ඡාභත්තං පිණ්ඩපාතප්පටික්කන්තො චතුග්ගුණං සඞ්ඝාටිං පඤ්ඤාපෙත්වා දක්ඛිණෙන පස්සෙන සතො සම්පජානො නිද්දං ඔක්කමිතා’’ති (ම. නි. 1.387).

එත්ථ ච පුථුජ්ජනකල්‍යාණකොපි සෙඛොත්වෙව වෙදිතබ්බො. තස්මා තස්ස සබ්බස්සපි විසෙසාධිගමස්ස ඉතරෙසං උපරි විසෙසාධිගමස්ස ච පරිහානාය වත්තන්තීති වෙදිතබ්බං. සුක්කපක්ඛස්ස වුත්තවිපරියායෙන අත්ථවිභාවනා වෙදිතබ්බා.

ගාථාසු **උද්ධතොති** චිත්තවික්ඛෙපකරෙන උද්ධච්චෙන උද්ධතො අවූපසන්තො. **අප්පකිච්චස්සාති** අනුඤ්ඤාතස්සපි වුත්තප්පකාරස්ස කිච්චස්ස යුත්තප්පයුත්තකාලෙයෙව කරණතො අප්පකිච්චො අස්ස භවෙය්‍ය. **අප්පමිද්ධොති** ‘‘දිවසං චඞ්කමෙන නිසජ්ජාය’’ තිආදිනා වුත්තජාගරියානුයොගෙන නිද්දාරහිතො අස්ස. **අනුද්ධතොති** හස්සාරාමතාය උප්පජ්ජනකචිත්තවික්ඛෙපස්ස අහස්සාරාමො හුත්වා පරිවජ්ජනෙන න උද්ධතො වූපසන්තචිත්තො, සමාහිතොති අත්ථො. සෙසං පුබ්බෙ වුත්තනයත්තා සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව. ඉති ඉමස්මිං වග්ගෙ පඨමදුතියපඤ්චමඡට්ඨසත්තමඅට්ඨමනවමෙසු සුත්තෙසු වට්ටං කථිතං, ඉතරෙසු වට්ටවිවට්ටං.

දසමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

තතියවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. චතුත්ථවග්ගො

1. විතක්කසුත්තවණ්ණනා

80. චතුත්ථවග්ගස්ස පඨමෙ **අකුසලවිතක්කාති** අකොසල්ලසම්භූතා විතක්කා, මිච්ඡාවිතක්කාති අත්ථො. **අනවඤ්ඤත්තිපටිසංයුත්තොති** එත්ථ **අනවඤ්ඤත්තීති** අනවඤ්ඤා පරෙහි අත්තනො අහීළිතතා අපරිභූතතා, ‘‘අහො වත මං පරෙ න අවජානෙය්‍යු’’න්ති එවං පවත්තො ඉච්ඡාචාරො, තාය අනවඤ්ඤත්තියා පටිසංයුත්තො සංසට්ඨො, තං වා ආරබ්භ පවත්තො අනවඤ්ඤත්තිපටිසංයුත්තො විතක්කො. තස්මා ‘‘කථං නු ඛො මං පරෙ ගහට්ඨා චෙව පබ්බජිතා ච න ඔරකතො දහෙය්‍යු’’න්ති සම්භාවනකාමතාය ඉච්ඡාචාරෙ, ඨත්වා පවත්තිතවිතක්කස්සෙතං අධිවචනං. **ලාභසක්කාරසිලොකපටිසංයුත්තොති** චීවරාදිලාභෙන චෙව සක්කාරෙන ච කිත්තිසද්දෙන ච ආරම්මණකරණවසෙන පටිසංයුත්තො. **පරානුද්දයතාපටිසංයුත්තොති** පරෙසු අනුද්දයතාපතිරූපකෙන ගෙහසිතපෙමෙන පටිසංයුත්තො. යං සන්ධාය වුත්තං –

> ‘‘සංසට්ඨො විහරති රාජූහි රාජමහාමත්තෙහි බ්‍රාහ්මණෙහි ගහපතිකෙහි තිත්ථියෙහි තිත්ථියසාවකෙහි සහනන්දී සහසොකී, සුඛිතෙසු සුඛිතො, දුක්ඛිතෙසු දුක්ඛිතො, උප්පන්නෙසු කිච්චකරණීයෙසු අත්තනාව යොගං ආපජ්ජතී’’ති (සං. නි. 3.3; 4.241; විභ. 888).

ගාථාසු අනවඤ්ඤත්තියා පටිසංයුත්තො පුග්ගලො **අනවඤ්ඤත්තිසංයුත්තො**. ලාභසක්කාරෙ ගාරවො එතස්ස, න ධම්මෙති **ලාභසක්කාරගාරවො**. සුඛදුක්ඛෙසු අමා සහ භවාති අමච්චා, සහායසදිසා උපට්ඨාකා. තෙහි ගෙහසිතපෙමවසෙන සහ නන්දනසීලො **සහනන්දී අමච්චෙහි,** ඉමිනා පරානුද්දයතාපටිසංයුත්තං විතක්කං දස්සෙති. **ආරා සංයොජනක්ඛයාති** ඉමෙහි තීහි විතක්කෙහි අභිභූතො පුග්ගලො සංයොජනක්ඛයතො අරහත්තතො දූරෙ, තස්ස තං දුල්ලභන්ති අත්ථො.

පුත්තපසුන්ති පුත්තෙ ච පසවො ච. පුත්තසද්දෙන චෙත්ථ දාරාදයො; පසුසද්දෙන අස්සමහිංසඛෙත්තවත්ථාදයො ච සඞ්ගහිතා. **විවාහෙති** විවාහකාරාපනෙ. ඉමිනා ආවාහොපි සඞ්ගහිතො. **සංහරානීති** පරිග්ගහානි, පරික්ඛාරසඞ්ගහානීති අත්ථො. ‘‘සන්ථවානී’’ති ච පඨන්ති, මිත්තසන්ථවානීති අත්ථො. සබ්බත්ථ හිත්වාති සම්බන්ධො. **භබ්බො සො තාදිසො භික්ඛූති** සො යථාවුත්තං සබ්බං පපඤ්චං පරිච්චජිත්වා යථා සත්ථාරා වුත්තාය සම්මාපටිපත්තියා, තථා පස්සිතබ්බතො තාදිසො සංසාරෙ භයං ඉක්ඛතීති **භික්ඛු උත්තමං සම්බොධිං** අරහත්තං පත්තුං අරහති.

පඨමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. සක්කාරසුත්තවණ්ණනා

81. දුතියෙ **සක්කාරෙනාති** සක්කාරෙන හෙතුභූතෙන, අථ වා **සක්කාරෙනාති** සක්කාරහෙතුනා, සක්කාරහෙතුකෙන වා. සක්කාරඤ්හි නිස්සාය ඉධෙකච්චෙ පුග්ගලා පාපිච්ඡා ඉච්ඡාපකතා ඉච්ඡාචාරෙ ඨත්වා ‘‘සක්කාරං නිබ්බත්තෙස්සාමා’’ති අනෙකවිහිතං අනෙසනං අප්පතිරූපං ආපජ්ජිත්වා ඉතො චුතා අපායෙසු නිබ්බත්තන්ති, අපරෙ යථාසක්කාරං ලභිත්වා තන්නිමිත්තං මානමදමච්ඡරියාදිවසෙන පමාදං ආපජ්ජිත්වා ඉතො චුතා අපායෙසු නිබ්බත්තන්ති. යං සන්ධාය වුත්තං – ‘‘සක්කාරෙන අභිභූතා පරියාදින්නචිත්තා’’ති. තත්ථ **අභිභූතාති** අජ්ඣොත්ථටා. **පරියාදින්නචිත්තාති** ඛෙපිතචිත්තා, ඉච්ඡාචාරෙන මානමදාදිනා ච ඛයං පාපිතකුසලචිත්තා. අථ වා **පරියාදින්නචිත්තාති** පරිතො ආදින්නචිත්තා, වුත්තප්පකාරෙන අකුසලකොට්ඨාසෙන යථා කුසලචිත්තස්ස උප්පත්තිවාරො න හොති, එවං සමන්තතො ගහිතචිත්තසන්තානාති අත්ථො. **අසක්කාරෙනාති** හීළෙත්වා පරිභවිත්වා පරෙහි අත්තනි පවත්තිතෙන අසක්කාරෙන හෙතුනා, අසක්කාරහෙතුකෙන වා මානාදිනා. **සක්කාරෙන ච අසක්කාරෙන චාති** කෙහිචි පවත්තිතෙන සක්කාරෙන කෙහිචි පවත්තිතෙන අසක්කාරෙන ච. යෙ හි කෙහිචි පඨමං සක්කතා හුත්වා තෙහියෙව අසාරභාවං ඤත්වා පච්ඡා අසක්කතා හොන්ති, තාදිසෙ සන්ධාය වුත්තං ‘‘සක්කාරෙන ච අසක්කාරෙන චා’’ති.

එත්ථ සක්කාරෙන අභිභූතා දෙවදත්තාදයො නිදස්සෙතබ්බා. වුත්තම්පි චෙතං –

> ‘‘ඵලං වෙ කදලිං හන්ති, ඵලං වෙළුං ඵලං නළං;
> සක්කාරො කාපුරිසං හන්ති, ගබ්භො අස්සතරිං යථා’’ති. (සං. නි. 1.183; අ. නි. 4.68; චූළව. 335);

සාධූනං උපරි කතෙන අසක්කාරෙන අභිභූතා දණ්ඩකීරාජකාලිඞ්ගරාජමජ්ඣරාජාදයො නිදස්සෙතබ්බා. වුත්තම්පි චෙතං –

> ‘‘කිසඤ්හි වච්ඡං අවකිරිය දණ්ඩකී,
> උච්ඡින්නමූලො සජනො සරට්ඨො;
> කුක්කුළනාමෙ නිරයම්හි පච්චති,
> තස්ස ඵුලිඞ්ගානි පතන්ති කායෙ.
>
> ‘‘යො සඤ්ඤතෙ පබ්බජිතෙ අවඤ්චයි,
> ධම්මං භණන්තෙ සමණෙ අදූසකෙ;
> තං නාළිකෙරං සුනඛා පරත්ථ,
> සඞ්ගම්ම ඛාදන්ති විඵන්දමානං’’. (ජා. 2.17.70-71);
>
> ‘‘උපහච්ච මනං මජ්ඣො, මාතඞ්ගස්මිං යසස්සිනෙ;
> සපාරිසජ්ජො උච්ඡින්නො, මජ්ඣාරඤ්ඤං තදා අහූ’’ති. (ජා. 2.19.96);

සක්කාරෙන ච අසක්කාරෙන ච අභිභූතා අඤ්ඤතිත්ථියා නාටපුත්තාදයො නිදස්සෙතබ්බා.

ගාථාසු **උභයන්ති** උභයෙන සක්කාරෙන ච අසක්කාරෙන ච. **සමාධි න විකම්පතීති** න චලති, එකග්ගභාවෙන තිට්ඨති. කස්ස පන න චලතීති ආහ ‘‘අප්පමාදවිහාරිනො’’ති. යො පමාදකරධම්මානං රාගාදීනං සුට්ඨු පහීනත්තා අප්පමාදවිහාරී අරහා, තස්ස. සො හි ලොකධම්මෙහි න විකම්පති. **සුඛුමදිට්ඨිවිපස්සකන්ති** ඵලසමාපත්තිඅත්ථං සුඛුමාය දිට්ඨියා පඤ්ඤාය අභිණ්හං පවත්තවිපස්සනත්තා සුඛුමදිට්ඨිවිපස්සකං. **උපාදානක්ඛයාරාමන්ති** චතුන්නං උපාදානානං ඛයං පරියොසානභූතං අරහත්තඵලං ආරමිතබ්බං එතස්සාති උපාදානක්ඛයාරාමං. සෙසං වුත්තනයමෙව.

දුතියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. දෙවසද්දසුත්තවණ්ණනා

82. තතියෙ **දෙවෙසූති** ඨපෙත්වා අරූපාවචරදෙවෙ චෙව අසඤ්ඤදෙවෙ ච තදඤ්ඤෙසු උපපත්තිදෙවෙසු. **දෙවසද්දාති** දෙවානං පීතිසමුදාහාරසද්දා. **නිච්ඡරන්තීති** අඤ්ඤමඤ්ඤං ආලාපසල්ලාපවසෙන පවත්තන්ති. **සමයා සමයං උපාදායාති** සමයතො සමයං පටිච්ච. ඉදං වුත්තං හොති – යස්මිං කාලෙ යීතා තෙ දෙවා තං කාලං ආගම්ම නං පස්සිස්සන්ති, තතො තං සමයං සම්පත්තං ආගම්මාති. ‘‘සමයං සමයං උපාදායා’’ති ච කෙචි පඨන්ති, තෙසං තං තං සමයං පටිච්චාති අත්ථො. **යස්මිං සමයෙති** යදා ‘‘අට්ඨිකඞ්කලූපමා කාමා’’තිආදිනා (ම. නි. 1.234; පාචි. 417), ‘‘සම්බාධො ඝරාවාසො’’තිආදිනා (දී. නි. 1.191; සං. නි. 2.154) ච කාමෙසු ඝරාවාසෙ ච ආදීනවා, තප්පටිපක්ඛතො නෙක්ඛම්මෙ ආනිසංසා ච සුදිට්ඨා හොන්ති, තස්මිං සමයෙ. තදා හිස්ස එකන්තෙන පබ්බජ්ජාය චිත්තං නමති. **අරියසාවකොති** අරියස්ස බුද්ධස්ස භගවතො සාවකො, සාවකභාවං උපගන්තුකාමො, අරියසාවකො වා අවස්සංභාවී . අන්තිමභවිකං සාවකබොධිසත්තං සන්ධාය අයමාරම්භො. **කෙසමස්සුං ඔහාරෙත්වාති** කෙසෙ ච මස්සුඤ්ච ඔහාරෙත්වා අපනෙත්වා. **කාසායානි වත්ථානි අච්ඡාදෙත්වාති** කසායෙන රත්තතාය කාසායානි බ්‍රහ්මචරියං චරන්තානං අනුච්ඡවිකානි වත්ථානි නිවාසෙත්වා චෙව පාරුපිත්වා ච. **අගාරස්මා අනගාරියං පබ්බජ්ජාය චෙතෙතීති** අගාරස්මා ඝරා නික්ඛමිත්වා අනගාරියං පබ්බජ්ජං පබ්බජෙය්‍යන්ති පබ්බජ්ජාය චෙතෙති පකප්පෙති, පබ්බජතීති අත්ථො. එත්ථ ච යස්මා අගාරස්ස හිතං කසිවණිජ්ජාදිකම්මං අගාරියන්ති වුච්චති, තඤ්ච පබ්බජ්ජාය නත්ථි, තස්මා පබ්බජ්ජා අනගාරියන්ති ඤාතබ්බා.

මාරෙනාති කිලෙසමාරෙන. **සඞ්ගාමාය චෙතෙතීති** යුජ්ඣනත්ථාය චිත්තං උප්පාදෙති, මාරං අභිවිජෙතුං සන්නය්හති. යස්මා පන එවරූපස්ස පටිපජ්ජනකපුග්ගලස්ස දෙවපුත්තමාරොපි අන්තරායාය උපක්කමති, තස්මා තස්සපි වසෙන මාරෙනාති එත්ථ දෙවපුත්තමාරෙනාතිපි අත්ථො වෙදිතබ්බො. තස්සාපි අයං ඉච්ඡාවිඝාතං කරිස්සතෙවාති. යස්මා පන පබ්බජිතදිවසතො පට්ඨාය ධුරග්ගතො වා පට්ඨාය සීලානි සමාදියන්තො පරිසොධෙන්තො සමථවිපස්සනාසු කම්මං කරොන්තො යථාරහං තදඞ්ගප්පහානවික්ඛම්භනප්පහානානං වසෙන කිලෙසමාරං පරිපාතෙති නාම, න යුජ්ඣති නාම සම්පහාරස්ස අභාවතො, තස්මා වුත්තං ‘‘මාරෙන සද්ධිං සඞ්ගාමාය චෙතෙතී’’ති.

සත්තන්නන්ති කොට්ඨාසතො සත්තන්නං, පභෙදතො පන තෙ සත්තතිංස හොන්ති. කථං? චත්තාරො සතිපට්ඨානා, චත්තාරො සම්මප්පධානා, චත්තාරො ඉද්ධිපාදා, පඤ්චින්ද්‍රියානි, පඤ්ච බලානි, සත්ත බොජ්ඣඞ්ගා , අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගොති. එවං පභෙදතො සත්තතිංසවිධාපි සතිපට්ඨානාදිකොට්ඨාසතො සත්තෙව හොන්තීති වුත්තං ‘‘සත්තන්න’’න්ති. **බොධිපක්ඛියානන්ති** බුජ්ඣනට්ඨෙන බොධීති ලද්ධනාමස්ස අරියපුග්ගලස්ස මග්ගඤාණස්සෙව වා පක්ඛෙ භවානං බොධිපක්ඛියානං , බොධිකොට්ඨාසියානන්ති අත්ථො. ‘‘බොධිපක්ඛිකාන’’න්තිපි පාඨො, බොධිපක්ඛවන්තානං, බොධිපක්ඛෙ වා නියුත්තානන්ති අත්ථො. **භාවනානුයොගමනුයුත්තොති** විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා අරියමග්ගභාවනානුයොගමනුයුත්තො. විපස්සනාක්ඛණෙ හි සතිපට්ඨානාදයො පරියායෙන බොධිපක්ඛියා නාම, මග්ගක්ඛණෙයෙව පන තෙ නිප්පරියායෙන බොධිපක්ඛියා නාම හොන්ති.

ආසවානං ඛයාති කාමාසවාදීනං සබ්බෙසං ආසවානං ඛයා. ආසවෙසු හි ඛීණෙසු සබ්බෙ කිලෙසා ඛීණායෙව හොන්ති. තෙන අරහත්තමග්ගො වුත්තො හොති. **අනාසවන්ති** ආසවවිරහිතං. **චෙතොවිමුත්තිං පඤ්ඤාවිමුත්තින්ති** එත්ථ චෙතොවචනෙන අරහත්තඵලසමාධි, පඤ්ඤාවචනෙන තංසම්පයුත්තා ච පඤ්ඤා වුත්තා. තත්ථ සමාධි රාගතො විමුත්තත්තා චෙතොවිමුත්ති, පඤ්ඤා අවිජ්ජාය විමුත්තත්තා පඤ්ඤාවිමුත්තීති වෙදිතබ්බා. වුත්තඤ්හෙතං භගවතා –

‘‘යො හිස්ස, භික්ඛවෙ, සමාධි, තදස්ස සමාධින්ද්‍රියං. යා හිස්ස, භික්ඛවෙ, පඤ්ඤා, තදස්ස පඤ්ඤින්ද්‍රියං. ඉති ඛො, භික්ඛවෙ, රාගවිරාගා චෙතොවිමුත්ති, අවිජ්ජාවිරාගා පඤ්ඤාවිමුත්තී’’ති (සං. නි. 5.516).

අපිචෙත්ථ සමථඵලං චෙතොවිමුත්ති, විපස්සනාඵලං පඤ්ඤාවිමුත්තීති වෙදිතබ්බා. **දිට්ඨෙව ධම්මෙති** ඉමස්මිංයෙව අත්තභාවෙ. **සයං අභිඤ්ඤා සච්ඡිකත්වාති** අත්තනායෙව අභිවිසිට්ඨාය පඤ්ඤාය පච්චක්ඛං කත්වා අපරප්පච්චයෙන ඤත්වා. **උපසම්පජ්ජ විහරතීති** පාපුණිත්වා සම්පාදෙත්වා විහරති. **තමෙව සඞ්ගාමසීසං අභිවිජිය අජ්ඣාවසතීති** මාරං අභිවිජිනිත්වා විජිතවිජයත්තා තෙන කතසඞ්ගාමසඞ්ඛාතස්ස අරියමග්ගස්ස සීසභූතං අරහත්තඵලසමාපත්තිඉස්සරියට්ඨානං, අභිභවන්තො ආවසති, සමාපජ්ජති ඉච්චෙව අත්ථො. ඉමෙ ච දෙවසද්දා දිට්ඨසච්චෙසු දෙවෙසු පවත්තන්ති, විසෙසතො සුද්ධාවාසදෙවෙසූති වෙදිතබ්බං.

ගාථාසු **මහන්තන්ති** සීලාදිගුණමහත්තෙන මහන්තං. **වීතසාරදන්ති** සාරජ්ජකරානං කිලෙසානං අභාවෙන විගතසාරජ්ජං අපගතමඞ්කුභාවං. **පුරිසාජඤ්ඤාති** අස්සාදීසු අස්සාජානීයාදයො විය පුරිසෙසු ආජානීයභූතා උත්තමපුරිසා. **දුජ්ජයමජ්ඣභූති** පචුරජනෙහි ජෙතුං අසක්කුණෙය්‍යං කිලෙසවාහිනිං අභිභවි අජ්ඣොත්ථරි. ‘‘අජ්ජයී’’තිපි පඨන්ති, අජිනීති අත්ථො. **ජෙත්වාන මච්චුනො සෙනං, විමොක්ඛෙන අනාවරන්ති** ලොකත්තයාභිබ්‍යාපනතො දියඩ්ඪසහස්සාදිවිභාගතො ච විපුලත්තා අඤ්ඤෙහි ආවරිතුං පටිසෙධෙතුං අසක්කුණෙය්‍යත්තා ච අනාවරං, මච්චුනො මාරස්ස සෙනං විමොක්ඛෙන අරියමග්ගෙන ජෙත්වා යො ත්වං දුජ්ජයං අජයි, තස්ස නමො, තෙ පුරිසාජඤ්ඤාති සම්බන්ධො.

ඉතීති වුත්තප්පකාරෙන. **හි**-ඉති නිපාතමත්තං. එතං **පත්තමානසං** අධිගතාරහත්තං ඛීණාසවං **දෙවතා නමස්සන්තීති** වුත්තමෙවත්ථං නිගමනවසෙන දස්සෙති. අථ වා **ඉතීති** ඉමිනා කාරණෙන. කිං පන එතං කාරණං? නමුචිසෙනාවිජයෙන පත්තමානසත්තං. ඉමිනා කාරණෙන තං දෙවතා නමස්සන්තීති අත්ථො. ඉදානි තං කාරණං ඵලතො දස්සෙතුං **‘‘තඤ්හි තස්ස න පස්සන්ති, යෙන මච්චුවසං වජෙ’’**ති වුත්තං. තස්සත්ථො – යස්මා තස්ස පුරිසාජඤ්ඤස්ස පණිධාය ගවෙසන්තාපි දෙවා අණුමත්තම්පි තං කාරණං න පස්සන්ති, යෙන සො මච්චුනො මරණස්ස වසං වජෙ උපගච්ඡෙය්‍ය. තස්මා තං විසුද්ධිදෙවා නමස්සන්තීති.

තතියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. පඤ්චපුබ්බනිමිත්තසුත්තවණ්ණනා

83. චතුත්ථෙ **යදාති** යස්මිං කාලෙ. **දෙවොති** උපපත්තිදෙවො. තයො හි දෙවා – සම්මුතිදෙවා, උපපත්තිදෙවා, විසුද්ධිදෙවාති. තෙසු **සම්මුතිදෙවා** නාම රාජානො ඛත්තියා. **උපපත්තිදෙවා** නාම චාතුමහාරාජිකතො පට්ඨාය තදුපරිදෙවා. **විසුද්ධිදෙවා** නාම ඛීණාසවා. ඉධ පන කාමාවචරදෙවො අධිප්පෙතො. තෙන වුත්තං ‘‘දෙවොති උපපත්තිදෙවො’’ති. **දෙවකායාති** දෙවසමූහතො, දෙවට්ඨානතො වා, දෙවලොකතොති අත්ථො. සමූහනිවාසවාචකො හි අයං කායසද්දො. **චවනධම්මොති** මරණධම්මො, ආයුක්ඛයෙන වා පුඤ්ඤක්ඛයෙන වා උපට්ඨිතමරණොති අත්ථො.

පඤ්චස්ස පුබ්බනිමිත්තානි පාතුභවන්තීති අස්ස උපට්ඨිතමරණස්ස දෙවපුත්තස්ස පඤ්ච මරණස්ස පුබ්බනිමිත්තානි උප්පජ්ජන්ති, පකාසානි වා හොන්ති. **මාලා මිලායන්තීති** තෙන පිළන්ධිතමාලා මජ්ඣන්හිකසමයෙ ආතපෙ ඛිත්තා විය මිලාතා විහතසොභා හොන්ති.

වත්ථානි කිලිස්සන්තීති සරදසමයෙ විගතවලාහකෙ ආකාසෙ අබ්භුස්සක්කමානබාලසූරියසදිසප්පභානි නානාවිරාගවණ්ණානි තෙන නිවත්ථපාරුතවත්ථානි තං ඛණංයෙව කද්දමෙ ඛිපිත්වා මද්දිතානි විය විහතප්පභානි

මලිනානි හොන්ති.

කච්ඡෙහි සෙදා මුච්චන්තීති සුපරිසුද්ධජාතිමණි විය සුසික්ඛිතසිප්පාචරියරචිතසුවණ්ණපටිමා විය ච පුබ්බෙ සෙදමලජල්ලිකාරහිතසරීරස්ස තස්මිං ඛණෙ උභොහි කච්ඡෙහි සෙදධාරා සන්දන්ති පග්ඝරන්ති. න කෙවලඤ්ච කච්ඡෙහියෙව, සකලසරීරතොපි පනස්ස සෙදජලකණිකා මුච්චතියෙව, යෙන ආමුත්තමුත්තාජාලගවච්ඡිතො විය තස්ස කායො හොති.

කායෙ දුබ්බණ්ණියං ඔක්කමතීති පුබ්බෙ පටිසන්ධිතො පට්ඨාය යථානුභාවං එකයොජනං ද්වියොජනං යාව ද්වාදසයොජනමත්තම්පි පදෙසං ආභාය ඵරිත්වා විජ්ජොතමානො කායො හොති ඛණ්ඩිච්චපාලිච්චාදිවිරහිතො, න සීතං න උණ්හං උපඝාතකං, දෙවධීතා සොළසවස්සුද්දෙසිකා විය හොති, දෙවපුත්තො වීසතිවස්සුද්දෙසිකො විය, තං ඛණංයෙව නිප්පභෙ නිත්තෙජෙ කායෙ විරූපභාවො අනුපවිසති සණ්ඨාති.

සකෙ දෙවො දෙවාසනෙ නාභිරමතීති අත්තනො අච්ඡරාගණෙහි සද්ධිං කීළනපරිචරණකදිබ්බාසනෙ න රමති, න චිත්තස්සාදං ලභති. තස්ස කිර මනුස්සගණනාය සත්තහි දිවසෙහි මරණං භවිස්සතීති ඉමානි පුබ්බනිමිත්තානි පාතුභවන්ති. සො තෙසං උප්පත්තියා ''එවරූපාය නාම සම්පත්තියා විනා භවිස්සාමී''ති බලවසොකාභිභූතො හොති. තෙනස්ස කායෙ මහාපරිළාහො උප්පජ්ජති, තෙන සබ්බතො ගත්තෙහි සෙදා මුච්චන්ති. චිරතරං කාලං අපරිචිතදුක්ඛො තං අධිවාසෙතුං අසක්කොන්තො එකච්චො ''දය්හාමි දය්හාමී''ති කන්දන්තො පරිදෙවන්තො කත්ථචි අස්සාදං අලභන්තො විප්පලපන්තො විලපන්තො තහිං තහිං ආහිණ්ඩති. එකච්චො සතිං උපට්ඨපෙත්වා කායවාචාහි විකාරං අකරොන්තොපි පියවිප්පයොගදුක්ඛං අසහන්තො විහඤ්ඤමානො විචරති.

ඉමානි පන පුබ්බනිමිත්තානි යථා ලොකෙ මහාපුඤ්ඤානං රාජරාජමහාමත්තාදීනංයෙව උක්කාපාතභූමිචාලචන්දග්ගාහාදීනි නිමිත්තානි පඤ්ඤායන්ති, න සබ්බෙසං; එවමෙව මහෙසක්ඛදෙවානංයෙව පඤ්ඤායති. උප්පන්නානි ච තානි ''ඉමානි මරණස්ස පුබ්බනිමිත්තානි නාමා''ති කෙචි දෙවා ජානන්ති, න සබ්බෙ. තත්ථ යො මන්දෙන කුසලකම්මෙන නිබ්බත්තො, සො ''ඉදානි කො ජානාති, 'කුහිං නිබ්බත්තිස්සාමී'''ති භායති. යො පන මහාපුඤ්ඤො, සො ''බහුං මයා දානං දින්නං, සීලං රක්ඛිතං, පුඤ්ඤං උපචිතං, ඉතො චුතස්ස මෙ සුගතියෙව පාටිකඞ්ඛා''ති න භායති න විකම්පති. එවං උපට්ඨිතපුබ්බනිමිත්තං පන තං ගහෙත්වා දෙවතා නන්දනවනං පවෙසෙන්ති සබ්බදෙවලොකෙසු නන්දනවනං අත්ථීයෙව.

තීහි වාචාහි අනුමොදෙන්තීති ඉදානි වුච්චමානෙහි තීහි වචනෙහි අනුමොදෙන්ති, මොදං පමොදං උප්පාදෙන්ති, අස්සාසෙන්ති, අභිවදනවසෙන වා තංඛණානුරූපං පමොදං කරොන්ති. කෙචි පන ''අනුමොදෙන්තී''ති පදස්ස ''ඔවදන්තී''ති වදන්ති. **ඉතොති** දෙවලොකතො. **හොති** ආලපනං. **සුගතින්ති** සුන්දරගතිං, මනුස්සලොකං සන්ධාය වදන්ති. **ගච්ඡාති** පටිසන්ධිග්ගහණවසෙන උපෙහි.

එවං වුත්තෙති එවං තදා තෙහි දෙවෙහි තස්ස ''ඉතො භො සුගතිං ගච්ඡා''තිආදිනා වත්තබ්බවචනෙ භගවතා වුත්තෙ **අඤ්ඤතරො** නාමගොත්තෙන අපාකටො තස්සං පරිසායං නිසින්නො අනුසන්ධිකුසලො එකො භික්ඛු ''එතෙ සුගතිආදයො භගවතා අවිසෙසතො වුත්තා අවිභූතා, හන්ද තෙ විභූතතරෙ කාරාපෙස්සාමී''ති එතං ''කිංනු බො, භන්තෙ''තිආදිවචනං අවොච. සද්ධාදිගුණවිසෙසපටිලාභකාරණතො දෙවූපපත්තිහෙතුතො ච මනුස්සත්තං දෙවානං අභිසම්මතන්ති ආහ **''මනුස්සත්තං ඛො භික්ඛු දෙවානං සුගතිගමනසඞ්ඛාත''**න්ති.

සුගතිගමනසඞ්ඛාතන්ති ''සුගතිගමන''න්ති සම්මා කථිතං, වණ්ණිතං ථොමිතන්ති අත්ථො. **යං මනුස්සභූතොති** එත්ථ **යන්ති** කිරියාපරාමසනං, තෙන **පටිලභතීති** එත්ථ පටිලභනකිරියා ආමසීයති, යො සද්ධාපටිලාභොති අත්ථො. **මනුස්සභූතොති** මනුස්සෙසු උප්පන්නො, මනුස්සභාවං වා පත්තො. යස්මා දෙවලොකෙ උප්පන්නානං තථාගතස්ස ධම්මදෙසනා යෙභුය්යෙන දුල්ලභා සවනාය, න තථා මනුස්සානං, තස්මා වුත්තං ''මනුස්සභූතො''ති. **තථාගතප්පවෙදිතෙ ධම්මවිනයෙති** තථාගතෙන භගවතා දෙසිතෙ සික්ඛත්තයසඞ්ගහෙ සාසනෙ. තඤ්හි ධම්මතො අනපෙතත්තා ධම්මො ච, ආසයානුරූපං විනෙය්‍යානං විනයනතො විනයො චාති ධම්මවිනයො, උපනිස්සයසම්පත්තියා වා ධම්මතො අනපෙතත්තා ධම්මං අප්පරජක්ඛජාතිකං විනෙතීති ධම්මවිනයො. ධම්මෙනෙව වා විනයො, න දණ්ඩසත්ථෙහීති ධම්මවිනයො, ධම්මයුත්තො වා විනයොති ධම්මවිනයො, ධම්මාය වා සහ මග්ගඵලනිබ්බානාය විනයොති ධම්මවිනයො, මහාකරුණාසබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණාදිධම්මතො වා පවත්තො විනයොති ධම්මවිනයො. ධම්මො වා භගවා ධම්මභූතො ධම්මකායො ධම්මස්සාමී, තස්ස ධම්මස්ස විනයො, න තක්කියානන්ති ධම්මවිනයො, ධම්මෙ වා මග්ගඵලෙ නිප්ඵාදෙතබ්බවිසයභූතෙ වා පවත්තො විනයොති ධම්මවිනයොති වුච්චති. තස්මිං ධම්මවිනයෙ.

සද්ධං පටිලභතීති ''ස්වාක්ඛාතො භගවතා ධම්මො''තිආදිනා සද්ධං උප්පාදෙති. සද්ධො හි ඉමස්මිං ධම්මවිනයෙ යථානුසිට්ඨං පටිපජ්ජමානො දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකපරමත්ථෙ ආරාධෙස්සති. **සුලද්ධලාභසඞ්ඛාතන්ති** එත්ථ යථා හිරඤ්ඤසුවණ්ණඛෙත්තවත්ථාදිලාභො සත්තානං උපභොගසුඛං ආවහති, ඛුප්පිපාසාදිදුක්ඛං පටිබාහති, ධනදාලිද්දියං වූපසමෙති, මුත්තාදිරතනපටිලාභහෙතු හොති, ලොකසන්තතිඤ්ච ආවහති; එවං ලොකියලොකුත්තරා සද්ධාපි යථාසම්භවං ලොකියලොකුත්තරං විපාකසුඛමාවහති, සද්ධාධුරෙන පටිපන්නානං ජාතිජරාදිදුක්ඛං පටිබාහති,

ගුණදාලිද්දියං වූපසමෙති, සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගාදිරතනපටිලාභහෙතු හොති, ලොකසන්තතිඤ්ච ආවහති. වුත්තඤ්හෙතං –

> ‘‘සද්ධො සීලෙන සම්පන්නො, යසො භොගසමප්පිතො;
> යං යං පදෙසං භජති, තත්ථ තත්ථෙව පූජිතො’’ති. (ධ. ප. 303);

එවං සද්ධාපටිලාභස්ස සුලද්ධලාභතා වෙදිතබ්බා. යස්මා පනායං සද්ධාපටිලාභො අනුගාමිකො අනඤ්ඤසාධාරණො සබ්බසම්පත්තිහෙතු, ලොකියස්ස ච හිරඤ්ඤසුවණ්ණාදිධනලාභස්ස කාරණං. සද්ධොයෙව හි දානාදීනි පුඤ්ඤානි කත්වා උළාරුළාරවිත්තූපකරණානි අධිගච්ඡති, තෙහි ච අත්තනො පරෙසඤ්ච අත්ථමෙව සම්පාදෙති. අස්සද්ධස්ස පන තානි අනත්ථාවහානි හොන්ති, ඉධ චෙව සම්පරායෙ චාති, එවම්පි සද්ධාය සුලද්ධලාභතා වෙදිතබ්බා. තථා හි –

‘‘සද්ධා බන්ධති පාථෙය්‍යං’’. (සං. නි. 1.79).

‘‘සද්ධා දුතියා පුරිසස්ස හොතී’’ති ච. (සං. නි. 1.36, 59).

‘‘සද්ධීධ විත්තං පුරිසස්ස සෙට්ඨ’’න්ති ච. (සං. නි. 1.73; සු. නි. 184).

‘‘සද්ධාහත්ථො මහානාගො’’ති ච. (අ. නි. 6.43; ථෙරගා. 694).

‘‘සද්ධා බීජං තපො වුට්ඨී’’ති ච. (සං. නි. 1.197; සු. නි. 77).

‘‘සද්ධෙසිකො, භික්ඛවෙ, අරියසාවකො’’ති (අ. නි. 7.67) ච.

‘‘සද්ධාය තරති ඔඝ’’න්ති ච. (සං. නි. 1.246) –

අනෙකෙසු ඨානෙසු අනෙකෙහි කාරණෙහි සද්ධා සංවණ්ණිතා.

ඉදානි යාය සද්ධාය සාසනෙ කුසලධම්මෙසු සුප්පතිට්ඨිතො නාම හොති නියාමොක්කන්තියා, තං සද්ධං දස්සෙතුං **‘‘සා ඛො පනස්සා’’**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **අස්සාති** ඉමස්ස භවෙය්‍යාති අත්ථො. **නිවිට්ඨාති** අභිනිවිට්ඨා චිත්තසන්තානං අනුපවිට්ඨා. **මූලජාතාති** ජාතමූලා. කිං පන සද්ධාය මූලං නාම? සද්ධෙය්‍යවත්ථුස්මිං ඔකප්පනහෙතුභූතො උපායමනසිකාරො. අපිච සප්පුරිසසෙවනා සද්ධම්මස්සවනං යොනිසොමනසිකාරො ධම්මානුධම්මප්පටිපත්තීති චත්තාරි සොතාපත්තියඞ්ගානි මූලානි වෙදිතබ්බානි. **පතිට්ඨිතාති** අරියමග්ගාධිගමෙන කෙනචි අකම්පනීයභාවෙන අවට්ඨිතා. තෙනෙවාහ ‘‘දළ්හා අසංහාරියා’’ති. **දළ්හාති** ථිරා. **අසංහාරියාති** කෙනචි සංහරිතුං වා හාපෙතුං වා අපනෙතුං වා අසක්කුණෙය්‍යා. ඉති තෙ දෙවා තස්ස සොතාපත්තිමග්ගසමධිගමං ආසීසන්තා එවං වදන්ති. අත්තනො දෙවලොකෙ කාමසුඛූපභොගාරහමෙව හි අරියපුග්ගලං තෙ ඉච්ඡන්ති. තෙනාහ ‘‘එහි, දෙව, පුනප්පුන’’න්ති.

ගාථාසු පුඤ්ඤක්ඛයමරණම්පි ජීවිතින්ද්‍රියුපච්ඡෙදෙනෙව හොතීති ආහ **‘‘චවති ආයුසඞ්ඛයා’’**ති. **අනුමොදතන්ති** අනුමොදන්තානං. **මනුස්සානං සහබ්‍යතන්ති** මනුස්සෙහි සහභාවං. සහ බ්‍යොතීති සහබ්‍යො, සහපවත්තනකො, තස්ස භාවො සහබ්‍යතා. **නිවිට්ඨස්සාති** නිවිට්ඨා භවෙය්‍ය. **යාවජීවන්ති** යාව ජීවිතප්පවත්තියා, යාව පරිනිබ්බානාති අත්ථො.

අප්පමාණන්ති සක්කච්චං බහුං උළාරං බහුක්ඛත්තුඤ්ච කරණවසෙන පමාණරහිතං. **නිරූපධින්ති** කිලෙසූපධිරහිතං, සුවිසුද්ධං නිම්මලන්ති අත්ථො. යස්මා පන තෙ දෙවා මහග්ගතකුසලං න ඉච්ඡන්ති කාමලොකසමතික්කමනතො, කාමාවචරපුඤ්ඤමෙව ඉච්ඡන්ති, තස්මා එවමෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො – ‘‘ඉතො දෙවලොකතො චුතො මනුස්සෙසු උප්පජ්ජිත්වා විඤ්ඤුතං පත්තො කායදුච්චරිතාදිං සබ්බං දුච්චරිතං පහාය කායසුචරිතාදිං සබ්බං සුචරිතං උළාරං විපුලං උපචිනිත්වා අරියමග්ගෙන ආගතසද්ධො භවාහී’’ති. යස්මා පන ලොකුත්තරෙසු පඨමමග්ගං දුතියමග්ගම්පි වා ඉච්ඡන්ති අත්තනො දෙවලොකූපපත්තියා අනතිවත්තනතො, තස්මා තෙසම්පි වසෙන ‘‘අප්පමාණං නිරූපධි’’න්තිපදානං අත්ථො වෙදිතබ්බො – පමාණකරානං දිට්ඨෙකට්ඨඔළාරිකකාමරාගාදිකිලෙසානං උපච්ඡෙදෙන **අප්පමාණං,** සත්තමභවතො වා උප්පජ්ජනාරහස්ස ඛන්ධූපධිස්ස තංනිබ්බත්තකඅභිසඞ්ඛාරූපධිස්ස තංතංමග්ගවජ්ඣකිලෙසූපධිස්ස ච පහානෙන තෙසං අනිබ්බත්තනතො නිරූපධිසඞ්ඛාතනිබ්බානසන්නිස්සිතත්තා ච **නිරූපධීති**.

එවං අච්චන්තමෙව අපායද්වාරපිධායකං කම්මං දස්සෙත්වා ඉදානි සග්ගසම්පත්තිනිබ්බත්තකකම්මං දස්සෙතුං **‘‘තතො ඔපධික’’**න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ **ඔපධිකන්ති** උපධිවෙපක්කං අත්තභාවසම්පත්තියා චෙව භොගසම්පත්තියා ච නිබ්බත්තකන්ති අත්ථො. **උපධීති** හි අත්තභාවො වුච්චති. යථාහ ‘‘සන්තෙකච්චානි පාපකානි කම්මසමාදානානි උපධිසම්පත්තිපටිබාහිතානි න විපච්චන්තී’’ති (විභ. 810). කාමගුණාපි. යථාහ ‘‘උපධීහි නරස්ස සොචනා’’ති (සං. නි.

1.12; සු. නි. 34). තත්‍රායං වචනත්ථො – උපධීයති එත්ථ සුඛදුක්ඛන්ති උපධි, අත්තභාවො කාමගුණා ච. උපධිකරණං සීලං එතස්ස, උපධිං වා අරහතීති ඔපධිකං, පුඤ්ඤං, තං බහුං උළාරං කත්වා. කථං? **දානෙන**. දානඤ්හි ඉතරෙහි සුකරන්ති එවං වුත්තං. දානෙනාති වා පදෙන අභයදානම්පි වුත්තං, න ආමිසදානමෙවාති සීලස්සාපි සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො. යස්මා පන තෙ දෙවා අසුරකායහානිං එකන්තෙනෙව දෙවකායපාරිපූරිඤ්ච ඉච්ඡන්ති, තස්මා තස්ස උපායං දස්සෙන්තා **''අඤ්ඤෙපි මච්චෙ සද්ධම්මෙ, බ්‍රහ්මචරියෙ නිවෙසයා''**ති ධම්මදානෙ නියොජෙන්ති. **යදා විද්‍රූති** යස්මිං කාලෙ දෙවා දෙවං වචන්තං විද්‍රූ විජානෙය්‍යුං, තදා ඉමාය යථාවුත්තාය අනුකම්පාය දුක්ඛාපනයනකම්‍යතාය ''දෙව, ඉමෙ දෙවකායෙ පුනප්පුනං උප්පජ්ජනවසෙන **එහි** ආගච්ඡාහී''ති ච අනුමොදෙන්තීති.

චතුත්ථසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. බහුජනහිතසුත්තවණ්ණනා

84. පඤ්චමෙ **ලොකෙති** එත්ථ තයො ලොකා – සත්තලොකො, සඞ්ඛාරලොකො, ඔකාසලොකොති. තෙසු ඉන්ද්‍රියබද්ධානං රූපධම්මානං අරූපධම්මානං රූපාරූපධම්මානඤ්ච සන්තානවසෙන වත්තමානානං සමූහො සත්තලොකො, පථවීපබ්බතාදිභෙදො ඔකාසලොකො, උභයෙපි ඛන්ධා සඞ්ඛාරලොකො. තෙසු සත්තලොකො ඉධ අධිප්පෙතො. තස්මා **ලොකෙති** සත්තලොකෙ. තත්ථාපි න දෙවලොකෙ, න බ්‍රහ්මලොකෙ, මනුස්සලොකෙ. මනුස්සලොකෙපි න අඤ්ඤස්මිං චක්කවාළෙ, ඉමස්මිංයෙව චක්කවාළෙ. තත්‍රාපි න සබ්බට්ඨානෙසු, ''පුරත්ථිමාය දිසාය ගජඞ්ගලං නාම නිගමො, තස්ස අපරෙන මහාසාලා, තතො පරං පච්චන්තිමා ජනපදා, ඔරතො මජ්ඣෙ; පුරත්ථිමදක්ඛිණාය දිසාය සල්ලවතී නාම නදී, තතො පරං පච්චන්තිමා ජනපදා, ඔරතො මජ්ඣෙ; දක්ඛිණාය දිසාය සෙතකණ්ණිකං නාම නිගමො, තතො පරං පච්චන්තිමා ජනපදා , ඔරතො මජ්ඣෙ; පච්ඡිමාය දිසාය ථූණං නාම බ්‍රාහ්මණගාමො, තතො පරං පච්චන්තිමා ජනපදා, ඔරතො මජ්ඣෙ; උත්තරාය දිසාය උසීරද්ධජො නාම පබ්බතො, තතො පරං පච්චන්තිමා ජනපදා, ඔරතො මජ්ඣෙ''ති (මහාව. 259) එවං පරිච්ඡින්නෙ ආයාමතො තියොජනසතෙ විත්ථාරතො අඩ්ඪතෙය්‍යයොජනසතෙ පරික්ඛෙපතො නවයොජනසතෙ මජ්ඣිමදෙසෙ උප්පජ්ජති තථාගතො. න කෙවලඤ්ච තථාගතොව පච්චෙකබුද්ධා අග්ගසාවකා අසීතිමහාථෙරා බුද්ධමාතා බුද්ධපිතා චක්කවත්තිරාජා අඤ්ඤෙ ච සාරප්පත්තා බ්‍රාහ්මණගහපතිකා එත්ථෙව උප්පජ්ජන්ති. ඉධ පන තථාගතවාරෙයෙව සබ්බත්ථකවසෙන අයං නයො ලබ්භති, ඉතරෙසු එකදෙසවසෙන.

උප්පජ්ජමානා උප්පජ්ජන්තීති ඉදං පන උභයම්පි විප්පකතවචනමෙව, උප්පජ්ජන්තා බහුජනහිතත්ථාය උප්පජ්ජන්ති, න අඤ්ඤෙන කාරණෙනාති එවමෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො. එවරූපඤ්හෙත්ථ සද්දලක්ඛණං න සක්කා අඤ්ඤෙන සද්දලක්ඛණෙන පටිබාහිතුං.

අපිච උප්පජ්ජමානො නාම උප්පජ්ජති නාම උප්පන්නො නාමාති අයං පභෙදො වෙදිතබ්බො. තථාගතො හි මහාභිනීහාරං කරොන්තො, බුද්ධකරෙ ධම්මෙ පරියෙසන්තො, පාරමියො පූරෙන්තො, පඤ්ච මහාපරිච්චාගෙ පරිච්චජන්තො, ඤාතත්ථචරියං චරන්තො, ලොකත්ථචරියං, බුද්ධත්ථචරියං කොටිං පාපෙන්තො, පාරමියො පූරෙත්වා තුසිතභවනෙ තිට්ඨන්තො, තතො ඔතරිත්වා චරිමභවෙ පටිසන්ධිං ගණ්හන්තො, අගාරමජ්ඣෙ වසන්තො, අභිනික්ඛමන්තො, මහාපධානං පදහන්තො, පරිපක්කඤාණො බොධිමණ්ඩං ආරුය්හ මාරබලං විධමෙන්තො පඨමයාමෙ පුබ්බෙනිවාසං අනුස්සරන්තො, මජ්ඣිමයාමෙ දිබ්බචක්ඛුං විසොධෙන්තො, පච්ඡිමයාමෙ පටිච්චසමුප්පාදෙ ඤාණං ඔතාරෙත්වා අනෙකාකාරං සබ්බසඞ්ඛාරෙ සම්මසිත්වා සොතාපත්තිමග්ගං පටිවිජ්ඣන්තො යාව අනාගාමිඵලං සච්ඡිකරොන්තොපි **උප්පජ්ජමානො** එව නාම, අරහත්තමග්ගක්ඛණෙ **උප්පජ්ජති** නාම, අරහත්තඵලක්ඛණෙ පන **උප්පන්නො** නාම. බුද්ධානඤ්හි සාවකානං විය න පටිපාටියා ඉද්ධිවිධඤාණාදීනං උප්පාදනකිච්චං අත්ථි, සහෙව පන අරහත්තමග්ගෙන සකලොපි බුද්ධගුණරාසි ආගතොව නාම හොති. තස්මා තෙ නිබ්බත්තසබ්බකිච්චත්තා අරහත්තඵලක්ඛණෙ උප්පන්නා නාම හොන්ති. ඉධ අරහත්තඵලක්ඛණං සන්ධාය ''උප්පජ්ජතී''ති වුත්තො. උප්පන්නො හොතීති අයඤ්හෙත්ථ අත්ථො.

සාවකොපි ඛීණාසවො සාවකබොධියා හෙතුභූතෙ පුඤ්ඤසම්භාරෙ සම්භරන්තො පුබ්බයොගං පුබ්බචරියං ගතපච්චාගතවත්තං පූරෙන්තො චරිමභවෙ නිබ්බත්තන්තො අනුක්කමෙන විඤ්ඤුතං පත්වා සංසාරෙ ආදීනවං දිස්වා පබ්බජ්ජාය චෙතයමානො පබ්බජ්ජං මත්ථකං පාපෙත්වා සීලාදීනි පරිපූරෙන්තො ධුතධම්මෙ සමාදාය වත්තමානො ජාගරියං අනුයුඤ්ජන්තො ඤාණානි නිබ්බත්තෙන්තො විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා හෙට්ඨිමමග්ගෙ අධිගච්ඡන්තොපි **උප්පජ්ජමානො** එව නාම, අරහත්තමග්ගක්ඛණෙ **උප්පජ්ජති** නාම, අරහත්තඵලක්ඛණෙ පන **උප්පන්නො** නාම. සෙක්ඛො පන පුබ්බූපනිස්සයතො පට්ඨාය යාව ගොත්‍රභුඤාණා **උප්පජ්ජමානො** නාම, පඨමමග්ගක්ඛණෙ **උප්පජ්ජති** නාම, පඨමඵලක්ඛණතො පට්ඨාය **උප්පන්නො** නාම. එත්තාවතා ''තයොමෙ, භික්ඛවෙ, පුග්ගලා ලොකෙ උප්පජ්ජමානා උප්පජ්ජන්තී''ති පදානං අත්ථො වුත්තො හොති.

ඉදානි **බහුජනහිතායා**තිආදීසු **බහුජනහිතායාති** මහාජනස්ස හිතත්ථාය. **බහුජනසුඛායාති** මහාජනස්ස සුඛත්ථාය. **ලොකානුකම්පායාති** සත්තලොකස්ස අනුකම්පං පටිච්ච. කතරසත්තලොකස්සාති ? යො තථාගතස්ස ධම්මදෙසනං සුත්වා ධම්මං පටිවිජ්ඣති, අමතපානං පිවති, තස්ස. භගවතො හි ධම්මචක්කප්පවත්තනසුත්තන්තදෙසනාය

අඤ්ඤාතකොණ්ඩඤ්ඤප්පමුඛා අට්ඨාරස බ්‍රහ්මකොටියො ධම්මං පටිවිජ්ඣිංසු. එවං යාව සුභද්දපරිබ්බාජකවිනයනා ධම්මං පටිවිද්ධසත්තානං ගණනා නත්ථි, මහාසමයසුත්තන්තදෙසනායං මඞ්ගලසුත්තං, චූළරාහුලොවාදං, සමචිත්තදෙසනායන්ති ඉමෙසු චතූසු ඨානෙසු අභිසමයං පත්තසත්තානං පරිච්ඡෙදො නත්ථි. එවමෙතස්ස අපරිමාණස්ස සත්තලොකස්ස අනුකම්පාය. සාවකස්ස පන අරහතො සෙක්ඛස්ස ච ලොකානුකම්පාය උප්පත්ති ධම්මසෙනාපතිආදීහි ධම්මභණ්ඩාගාරිකාදීහි ච දෙසිතදෙසනාය පටිවෙධප්පත්තසත්තානං වසෙන, අපරභාගෙ ච මහාමහින්දත්ථෙරාදීහි දෙසිතදෙසනාය පටිවිද්ධසච්චානං වසෙන, යාවජ්ජතනා ඉතො පරං අනාගතෙ ච සාසනං නිස්සාය සග්ගමොක්ඛමග්ගෙසු පතිට්ඨහන්තානං වසෙනපි අයමත්ථො විභාවෙතබ්බො.

අපිච **බහුජනහිතායාති** බහුජනස්ස හිතත්ථාය, නෙසං පඤ්ඤාසම්පත්තියා දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකහිතූපදෙසකොති. **බහුජනසුඛායාති** බහුජනස්ස සුඛත්ථාය, චාගසම්පත්තියා උපකරණසුඛසම්පදායකොති. **ලොකානුකම්පායාති** ලොකස්ස අනුකම්පනත්ථාය, මෙත්තාකරුණාසම්පත්තියා මාතාපිතරො විය ලොකස්ස රක්ඛිතා ගොපිතාති. **අත්ථාය හිතාය සුඛාය දෙවමනුස්සානන්ති** ඉධ දෙවමනුස්සග්ගහණෙන භබ්බපුග්ගලෙ වෙනෙය්‍යසත්තෙ එව ගහෙත්වා තෙසං නිබ්බානමග්ගඵලාධිගමාය තථාගතස්ස උප්පත්ති දස්සිතා පඨමවාරෙ, දුතියතතියවාරෙසු පන අරහතො සෙක්ඛස්ස ච වසෙන යොජෙතබ්බං. තත්ථ **අත්ථායාති** ඉමිනා පරමත්ථාය, නිබ්බානායාති වුත්තං හොති. **හිතායාති** තංසම්පාපකමග්ගත්ථායාති වුත්තං හොති. නිබ්බානසම්පාපකමග්ගතො හි උත්තරිං හිතං නාම නත්ථි. **සුඛායාති** ඵලසමාපත්තිසුඛත්ථායාති වුත්තං හොති, තතො උත්තරි සුඛාභාවතො. වුත්තඤ්හෙතං ''අයං සමාධි පච්චුප්පන්නසුඛො චෙව ආයතිඤ්ච සුඛවිපාකො''ති (දී. නි. 3.355; අ. නි. 5.27; විභ. 804).

තථාගතොතිආදීනං පදානං අත්ථො හෙට්ඨා වුත්තො. **විජ්ජාචරණසම්පන්නොතිආදීසු** තිස්සොපි විජ්ජා භයභෙරවෙ (ම. නි. 1.34 ආදයො) ආගතනයෙන, ඡපි විජ්ජා ඡළභිඤ්ඤාවසෙන, අට්ඨපි විජ්ජා අම්බට්ඨසුත්තෙ ආගතාති විජ්ජාහි, සීලසංවරාදීහි, පන්නරසහි චරණධම්මෙහි ච, අනඤ්ඤසාධාරණෙහි සම්පන්නො සමන්නාගතොති **විජ්ජාචරණසම්පන්නො**. සොභනගමනත්තා, සුන්දරං ඨානං ගතත්තා, සම්මා ගතත්තා, සම්මා ගදත්තා ච **සුගතො**. සබ්බථා විදිතලොකත්තා **ලොකවිදූ**. නත්ථි එතස්ස උත්තරොති **අනුත්තරො**. පුරිසදම්මෙ පුරිසවෙනෙය්‍යෙ සාරෙති විනෙතීති **පුරිසදම්මසාරථි**. දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකපරමත්ථෙහි යථාරහං අනුසාසතීති **සත්ථා**. සබ්බස්සාපි නෙය්‍යස්ස සබ්බප්පකාරෙන සයම්භුඤාණෙන බුද්ධත්තා **බුද්ධොති** අයමෙත්ථ සඞ්ඛෙපො, විත්ථාරො පන විසුද්ධිමග්ගතො (විසුද්ධි. 1.132-133) ගහෙතබ්බො.

සො ධම්මං දෙසෙති ආදි...පෙ.... පරියොසානකල්‍යාණන්ති සො භගවා සත්තෙසු කාරුඤ්ඤං පටිච්ච හිත්වාපි අනුත්තරං විවෙකසුඛං ධම්මං දෙසෙති. තඤ්ච ඛො අප්පං වා බහුං වා දෙසෙන්තො ආදිකල්‍යාණාදිප්පකාරමෙව දෙසෙති. කථං? එකගාථාපි හි සමන්තභද්දකත්තා ධම්මස්ස පඨමපාදෙන ආදිකල්‍යාණා, දුතියතතියෙහි මජ්ඣෙකල්‍යාණා, පච්ඡිමෙන පරියොසානකල්‍යාණා. එකානුසන්ධිකං සුත්තං නිදානෙන ආදිකල්‍යාණං, නිගමනෙන පරියොසානකල්‍යාණං, සෙසෙන මජ්ඣෙකල්‍යාණං. නානානුසන්ධිකං සුත්තං පඨමෙන අනුසන්ධිනා ආදිකල්‍යාණං, පච්ඡිමෙන පරියොසානකල්‍යාණං, සෙසෙහි මජ්ඣෙකල්‍යාණං. සකලොපි වා සාසනධම්මො අත්තනො අත්ථභූතෙන සීලෙන ආදිකල්‍යාණො, සමථවිපස්සනාමග්ගඵලෙහි මජ්ඣෙකල්‍යාණො, නිබ්බානෙන පරියොසානකල්‍යාණො. සීලසමාධීහි වා ආදිකල්‍යාණො, විපස්සනාමග්ගෙහි මජ්ඣෙකල්‍යාණො, ඵලනිබ්බානෙහි පරියොසානකල්‍යාණො. බුද්ධසුබුද්ධතාය වා ආදිකල්‍යාණො, ධම්මසුධම්මතාය මජ්ඣෙකල්‍යාණො, සඞ්ඝසුප්පටිපත්තියා පරියොසානකල්‍යාණො. තං සුත්වා තථත්තාය පටිපන්නෙන අධිගන්තබ්බාය අභිසම්බොධියා වා ආදිකල්‍යාණො, පච්චෙකබොධියා මජ්ඣෙකල්‍යාණො, සාවකබොධියා පරියොසානකල්‍යාණො. සුය්‍යමානො චෙස නීවරණවික්ඛම්භනතො සවනෙනපි කල්‍යාණමෙව ආවහතීති ආදිකල්‍යාණො, පටිපජ්ජියමානො සමථවිපස්සනාසුඛාවහනතො පටිපත්තියාපි සුඛමෙව ආවහතීති මජ්ඣෙකල්‍යාණො, තථාපටිපන්නො ච පටිපත්තිඵලෙ නිට්ඨිතෙ තාදිභාවාවහනතො පටිපත්තිඵලෙනපි කල්‍යාණමෙව ආවහතීති පරියොසානකල්‍යාණො. නාථප්පභවත්තා ච පභවසුද්ධියා ආදිකල්‍යාණො, අත්ථසුද්ධියා මජ්ඣෙකල්‍යාණො, කිච්චසුද්ධියා පරියොසානකල්‍යාණො. තෙන වුත්තං ''සො ධම්මං දෙසෙති ආදි...පෙ.... පරියොසානකල්‍යාණ''න්ති.

යං පන භගවා ධම්මං දෙසෙන්තො සාසනබ්‍රහ්මචරියං මග්ගබ්‍රහ්මචරියඤ්ච පකාසෙති, නානානයෙහි දීපෙති, තං යථානුරූපං අත්ථසම්පත්තියා **සාත්ථං,** බ්‍යඤ්ජනසම්පත්තියා **සබ්‍යඤ්ජනං**. සඞ්කාසන, පකාසන, විවරණ, විභජන, උත්තානීකරණ පඤ්ඤත්තිඅත්ථපදසමායොගතො සාත්ථං, අක්ඛරපදබ්‍යඤ්ජනාකාරනිරුත්තිනිද්දෙසසම්පත්තියා සබ්‍යඤ්ජනං, අත්ථගම්භීරතාපටිවෙධගම්භීරතාහි වා සාත්ථං, ධම්මගම්භීරතාදෙසනාගම්භීරතාහි සබ්‍යඤ්ජනං. අත්ථපටිභානපටිසම්භිදාවිසයතො වා සාත්ථං, ධම්මනිරුත්තිපටිසම්භිදාවිසයතො සබ්‍යඤ්ජනං. පණ්ඩිතවෙදනීයතො පරික්ඛකජනප්පසාදකන්ති සාත්ථං, සද්ධෙය්‍යතො ලොකියජනප්පසාදකන්ති සබ්‍යඤ්ජනං. ගම්භීරාධිප්පායතො සාත්ථං, උත්තානපදතො සබ්‍යඤ්ජනං. උපනෙතබ්බස්ස අභාවතො සකලපරිපුණ්ණභාවෙන **කෙවලපරිපුණ්ණං,** අපනෙතබ්බස්ස අභාවතො නිද්දොසභාවෙන **පරිසුද්ධං,** අපිච පටිපත්තියා අධිගමබ්‍යත්තිතො **සාත්ථං,** පරියත්තියා ආගමබ්‍යත්තිතො **සබ්‍යඤ්ජනං, සීලාදිපඤ්චධම්මක්ඛන්ධපාරිපූරියා පරිපුණ්ණං**, නිරුපක්කිලෙසතො නිත්ථරණත්ථාය පවත්තිතො ලොකාමිසනිරපෙක්ඛතො ච **පරිසුද්ධං,** සික්ඛත්තයපරිග්ගහිතත්තා බ්‍රහ්මභූතෙහි සෙට්ඨෙහි චරිතබ්බතො

තෙසං චරියභාවතො ච **බ්‍රහ්මචරියං**. තස්මා ''සාත්ථං සබ්‍යඤ්ජනං…පෙ…. පකාසෙතී''ති වුච්චති. **පඨමොති** ගණනානුපුබ්බතො සබ්බලොකුත්තමභාවතො ච පඨමො පුග්ගලො.

තස්සෙව සත්ථු සාවකොති තස්සෙව යථාවුත්තගුණස්ස සත්ථු සම්මාසම්බුද්ධස්ස ධම්මදෙසනාය සවනන්තෙ ජාතො ධම්මසෙනාපතිසදිසො සාවකො, න පූරණාදි විය පටිඤ්ඤාමත්තෙන සත්ථු සාවකො. **පාටිපදොති** පටිපදාසඞ්ඛාතෙන අරියමග්ගෙන අරියාය ජාතියා ජාතො භවොති පාටිපදො, අනිට්ඨිතපටිපත්තිකිච්චො පටිපජ්ජමානොති අත්ථො. සුත්තගෙය්‍යාදි පරියත්තිධම්මො බහුං සුතො එතෙනාති **බහුස්සුතො**. පාතිමොක්ඛසංවරාදිසීලෙන චෙව ආරඤ්ඤිකඞ්ගාදිධුතඞ්ගවතෙහි ච උපපන්නො සම්පන්නො සමන්නාගතොති **සීලවතූපපන්නො**. ඉති භගවා ''ලොකානුකම්පා නාම හිතජ්ඣාසයෙන ධම්මදෙසනා, සා ච ඉමෙසු එව තීසු පුග්ගලෙසු පටිබද්ධා''ති දස්සෙති. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

ගාථාසු **තස්සන්වයොති** තස්සෙව සත්ථු පටිපත්තියා ධම්මදෙසනාය ච අනුගමනෙන තස්සන්වයො අනුජාතො. අවිජ්ජන්ධකාරං විධමිත්වා සපරසන්තානෙසු ධම්මාලොකසඞ්ඛාතාය පභාය කරණතො **පභඞ්කරා. ධම්මමුදීරයන්තාති** චතුසච්චධම්මං කථෙන්තා. **අපාපුරන්තීති** උග්ඝාටෙන්ති. **අමතස්ස** නිබ්බානස්ස. **ද්වාරං** අරියමග්ගං. **යොගාති** කාමයොගාදිතො. **සත්ථවාහෙනාති** වෙනෙය්‍යසත්ථවාහනතො භවකන්තාරනිත්ථරණතො සත්ථවාහො, භගවා, තෙන සත්ථවාහෙන. **සුදෙසිතං මග්ගමනුක්කමන්තීති** තෙන සම්මා දෙසිතං අරියමග්ගං තස්ස දෙසනානුසාරෙන අනුගච්ඡන්ති පටිපජ්ජන්ති. **ඉධෙවාති** ඉමස්මිංයෙව අත්තභාවෙ. සෙසං උත්තානමෙව.

පඤ්චමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. අසුභානුපස්සීසුත්තවණ්ණනා

85. ඡට්ඨෙ **අසුභානුපස්සීති** අසුභං අනුපස්සන්තා ද්වත්තිංසාකාරවසෙන චෙව උද්ධුමාතකාදීසු ගහිතනිමිත්තස්ස උපසංහරණවසෙන ච කායස්මිං අසුභං අසුභාකාරං අනුපස්සකා හුත්වා විහරථ. **ආනාපානස්සතීති** ආනාපානෙ සති, තං ආරබ්භ පවත්තා සති, අස්සාසපස්සාසපරිග්ගාහිකා සතීති අත්ථො. වුත්තඤ්හෙතං ''ආනන්ති අස්සාසො, නො පස්සාසො. පානන්ති පස්සාසො, නො අස්සාසො''තිආදි (පටි. ම. 1.160).

වොති තුම්හාකං. **අජ්ඣත්තන්ති** ඉධ ගොචරජ්ඣත්තං අධිප්පෙතං. **පරිමුඛන්ති** අභිමුඛං. **සූපට්ඨිතාති** සුට්ඨු උපට්ඨිතා. ඉදං වුත්තං හොති – ආනාපානස්සති ච තුම්හාකං කම්මට්ඨානාභිමුඛං සුට්ඨු උපට්ඨිතා හොතූති. අථ වා **පරිමුඛන්ති** පරිග්ගහිතනිය්‍යානං. වුත්තඤ්හෙතං පටිසම්භිදායං – ''පරීති පරිග්ගහට්ඨො, මුඛන්ති නිය්‍යානට්ඨො , සතීති උපට්ඨානට්ඨො, තෙන වුච්චති පරිමුඛං සති''න්ති (පටි. ම. 1.164). ඉමිනා චතුසතිපට්ඨානසොළසප්පභෙදා ආනාපානස්සතිකම්මට්ඨානභාවනා දස්සිතාති දට්ඨබ්බා.

එවං සඞ්ඛෙපෙනෙව රාගචරිතවිතක්කචරිතානං සප්පායං පටිකූලමනසිකාරකායානුපස්සනාවසෙන සමථකම්මට්ඨානං විපස්සනාකම්මට්ඨානඤ්ච උපදිසිත්වා ඉදානි සුද්ධවිපස්සනාකම්මට්ඨානමෙව දස්සෙන්තො **''සබ්බසඞ්ඛාරෙසු අනිච්චානුපස්සිනො විහරථා''**ති ආහ. තත්ථ අනිච්චං, අනිච්චලක්ඛණං, අනිච්චානුපස්සනා, අනිච්චානුපස්සීති ඉදං චතුක්කං වෙදිතබ්බං. හුත්වා, අභාවතො, උදයබ්බයයොගතො, තාවකාලිකතො, නිච්චපටික්ඛෙපතො ච ඛන්ධපඤ්චකං **අනිච්චං** නාම. තස්ස යො හුත්වා අභාවාකාරො, තං **අනිච්චලක්ඛණං** නාම. තං ආරබ්භ පවත්තා විපස්සනා **අනිච්චානුපස්සනා**. තං අනිච්චන්ති විපස්සකො **අනිච්චානුපස්සී**. එත්ථ ච එකාදසවිධා අසුභකථා පඨමජ්ඣානං පාපෙත්වා, සොළසවත්ථුකා ච ආනාපානකථා චතුත්ථජ්ඣානං පාපෙත්වා, විපස්සනාකථා ච විත්ථාරතො වත්තබ්බා, සා පන සබ්බාකාරතො විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 2.737-740) කථිතාති තත්ථ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බා.

ඉදානි අසුභානුපස්සනාදීහි නිප්ඵාදෙතබ්බං ඵලවිසෙසං දස්සෙතුං **''අසුභානුපස්සීන''**න්තිආදිමාහ. තත්ථ **සුභාය ධාතුයාති** සුභභාවෙ, සුභනිමිත්තෙති අත්ථො. **රාගානුසයොති** සුභාරම්මණෙ උප්පජ්ජනාරහො කාමරාගානුසයො. සො කෙසාදීසු උද්ධුමාතකාදීසු වා අසුභානුපස්සීනං අසුභනිමිත්තං ගහෙත්වා තත්ථ පඨමජ්ඣානං නිබ්බත්තෙත්වා තං පාදකං කත්වා විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා අධිගතෙන අනාගාමිමග්ගෙන **පහීයති,** සබ්බසො සමුච්ඡිජ්ජතීති අත්ථො. වුත්තඤ්හෙතං ''අසුභා භාවෙතබ්බා කාමරාගස්ස පහානායා''ති (අ. නි. 9.3; උදා. 31). **බාහිරාති** බහිද්ධාවත්ථුකත්තා අනත්ථාවහත්තා ච බාහිරා බහිභූතා. **විතක්කාසයාති** කාමසඞ්කප්පාදිමිච්ඡාවිතක්කා. තෙ හි අප්පහීනා ආසයානුගතා සති පච්චයසමවායෙ උප්පජ්ජනතො විතක්කාසයාති වුත්තා. කාමවිතක්කො චෙත්ථ කාමරාගග්ගහණෙන ගහිතො එවාති තදවසෙසා විතක්කා එව වුත්තාති වෙදිතබ්බා. **විඝාතපක්ඛිකාති** දුක්ඛභාගියා, ඉච්ඡාවිඝාතනිබ්බත්තනකා වා. **තෙ න හොන්තීති** තෙ පහීයන්ති. බ්‍යාපාදවිතක්කො, විහිංසාවිතක්කො, ඤාතිවිතක්කො, ජනපදවිතක්කො, අමරාවිතක්කො, අනවඤ්ඤත්තිපටිසංයුත්තො විතක්කො, ලාභසක්කාරසිලොකපටිසංයුත්තො විතක්කො, පරානුද්දයතාපටිසංයුත්තො විතක්කොති අට්ඨ, කාමවිතක්කෙන සද්ධිං නවවිධා මහාවිතක්කා ආනාපානස්සතිසමාධිනා තන්නිස්සිතාය ච විපස්සනාය පුබ්බභාගෙ වික්ඛම්භිතා. තං පාදකං කත්වා අධිගතෙන

අරියමග්ගෙන යථාරහං අනවසෙසතො පහීයන්ති. වුත්තම්පි චෙතං ‘‘ආනාපානස්සති භාවෙතබ්බා විතක්කුපච්ඡෙදායා’’ති (අ. නි. 9.3; උදා. 31).

යා අවිජ්ජා, සා පහීයතීති යා සච්චසභාවපටිච්ඡාදිනී සබ්බානත්ථකාරී සකලස්ස වට්ටදුක්ඛස්ස මූලභූතා අවිජ්ජා, සා අනිච්චානුපස්සීනං විහරතං සමුච්ඡිජ්ජති. ඉදං කිර භගවතා අනිච්චාකාරතො වුට්ඨිතස්ස සුක්ඛවිපස්සකඛීණාසවස්ස වසෙන වුත්තං. තස්සායං සඞ්ඛෙපත්ථො – තෙභූමකෙසු සබ්බසඞ්ඛාරෙසු අනිච්චාදිතො සම්මසනං පට්ඨපෙත්වා විපස්සන්තානං යදා අනිච්චන්ති පවත්තමානා වුට්ඨානගාමිනීවිපස්සනා මග්ගෙන ඝටීයති, අනුක්කමෙන අරහත්තමග්ගො උප්පජ්ජති, තෙසං අනිච්චානුපස්සීනං විහරතං අවිජ්ජා අනවසෙසතො පහීයති, අරහත්තමග්ගවිජ්ජා උප්පජ්ජතීති. **අනිච්චානුපස්සීනං විහරතන්ති** ඉදං අනිච්චලක්ඛණස්ස තෙසං පාකටභාවතො ඉතරස්ස ලක්ඛණද්වයස්ස ගහණෙ උපායභාවතො වා වුත්තං, න පන එකස්සෙව ලක්ඛණස්ස අනුපස්සිතබ්බතො. වුත්තඤ්හෙතං ‘‘යදනිච්චං තං දුක්ඛං, යං දුක්ඛං තදනත්තා’’ති (සං. නි. 3.15). අපරම්පි වුත්තං ‘‘අනිච්චසඤ්ඤිනො හි, මෙඝිය, අනත්තසඤ්ඤා සණ්ඨාති, අනත්තසඤ්ඤී අස්මිමානසමුග්ඝාතං පාපුණාතී’’ති.

ගාථාසු **ආනාපානෙ පටිස්සතොති** ආනාපානනිමිත්තස්මිං පටි පටි සතො, උපට්ඨිතස්සතීති අත්ථො. **පස්සන්ති** ආසවක්ඛයඤාණචක්ඛුනා සඞ්ඛාරූපසමං නිබ්බානං පස්සන්තො. **ආතාපී සබ්බදාති** අන්තරාවොසානං අනාපජ්ජිත්වා අසුභානුපස්සනාදීසු සතතං ආතාපී යුත්තපයුත්තො, තතො එව **යතො** වායමමානො, නියතො වා සම්මත්තනියාමෙන **තත්ථ** සබ්බසඞ්ඛාරසමථෙ නිබ්බානෙ අරහත්තඵලවිමුත්තියා විමුච්චති. සෙසං වුත්තනයමෙව.

ඡට්ඨසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. ධම්මානුධම්මපටිපන්නසුත්තවණ්ණනා

86. සත්තමෙ **ධම්මානුධම්මපටිපන්නස්සාති** එත්ථ ධම්මො නාම නවවිධො ලොකුත්තරධම්මො, තස්ස ධම්මස්ස අනුධම්මො සීලවිසුද්ධිආදි පුබ්බභාගපටිපදාධම්මො, තං ධම්මානුධම්මං පටිපන්නස්ස අධිගන්තුං පටිපජ්ජමානස්ස. **අයමනුධම්මො හොතීති** අයං අනුච්ඡවිකසභාවො පතිරූපසභාවො හොති. **වෙය්‍යාකරණායාති** කථනාය. **ධම්මානුධම්මපටිපන්නොයන්ති යන්ති** කරණත්ථෙ පච්චත්තවචනං. ඉදං වුත්තං හොති – යෙන අනුධම්මෙන තං ධම්මානුධම්මං පටිපන්නොති බ්‍යාකරමානො සම්මදෙව බ්‍යාකරොන්තො නාම සියා, න තතොනිදානං විඤ්ඤූහි ගරහිතබ්බො සියාති. **යන්ති** වා කිරියාපරාමසනං, තෙනෙතං දස්සෙති ‘‘යදිදං ධම්මස්සෙව භාසනං, ධම්මවිතක්කස්සෙව ච විතක්කනං තදුභයාභාවෙ ඤාණුපෙක්ඛාය, අයං ධම්මානුධම්මපටිපන්නස්ස භික්ඛුනො තථාරූපො අයන්ති කථනායානුරූපහෙතු අනුච්ඡවිකකාරණං. **භාසමානො ධම්මංයෙව භාසෙය්‍යාති** කථෙන්තො චෙ දසකථාවත්ථුධම්මංයෙව කථෙය්‍ය, න තප්පටිපක්ඛමහිච්ඡතාදිඅධම්මං. වුත්තඤ්හෙතං –

> ‘‘යායං කථා අභිසල්ලෙඛිකා චෙතොවිවරණසප්පායා එකන්තනිබ්බිදාය විරාගාය නිරොධාය උපසමාය අභිඤ්ඤාය සම්බොධාය නිබ්බානාය සංවත්තති. සෙය්‍යථිදං – අප්පිච්ඡකථා, සන්තුට්ඨිකථා, පවිවෙකකථා, අසංසග්ගකථා, වීරියාරම්භකථා, සීලකථා, සමාධිකථා, පඤ්ඤාකථා, විමුත්තිකථා, විමුත්තිඤාණදස්සනකථා , එවරූපාය කථාය නිකාමලාභී හොති අකිච්ඡලාභී අකසිරලාභී’’ති (අ. නි. 9.3; උදා. 31).

අභිසල්ලෙඛිකාය කථාය ලාභී එව හි තං භාසෙය්‍ය. එතෙන කල්‍යාණමිත්තසම්පදා දස්සිතා.

ධම්මවිතක්කන්ති නෙක්ඛම්මවිතක්කාදිං ධම්මතො අනපෙතං විතක්කයතො ‘‘සීලාදිපටිපදං පරිපූරෙස්සාමී’’ති උපරූපරි උස්සාහො අභිවඩ්ඪිස්සති. සො පන විතක්කො සීලාදීනං අනුපකාරධම්මෙ වජ්ජෙත්වා උපකාරධම්මෙ අනුබ්‍රූහනවසෙන හානභාගියභාවං අපනෙත්වා ඨිතිභාගියභාවෙපි අට්ඨත්වා විසෙසභාගියතං නිබ්බෙධභාගියතඤ්ච පාපනවසෙන පවත්තියා අනෙකප්පභෙදො වෙදිතබ්බො. **නො අධම්මවිතක්කන්ති** කාමවිතක්කං නො විතක්කෙය්‍යාති අත්ථො. **තදුභයං වා පනාති** යදෙතං පරෙසං අනුග්ගහණත්ථං ධම්මභාසනං අත්තනො අනුග්ගහණත්ථං ධම්මවිතක්කනඤ්ච වුත්තං. අථ වා පන තං උභයං **අභිනිවජ්ජෙත්වා** අප්පටිපජ්ජිත්වා අකත්වා. **උපෙක්ඛකොති** තථාපටිපත්තියං උදාසීනො සමථවිපස්සනාභාවනමෙව අනුබ්‍රූහන්තො විහරෙය්‍ය, සමථපටිපත්තියං උපෙක්ඛකො හුත්වා විපස්සනායමෙව කම්මං කරොන්තො විහරෙය්‍ය. විපස්සනම්පි උස්සුක්කාපෙත්වා තත්ථපි සඞ්ඛාරුපෙක්ඛාඤාණවසෙන උපෙක්ඛකො යාව විපස්සනාඤාණං මග්ගෙන ඝටීයති, තාව යථා තං තික්ඛං සූරං පසන්නං හුත්වා වහති, තථා විහරෙය්‍ය සතො සම්පජානොති.

ගාථාසු සමථවිපස්සනාධම්මො ආරමිතබ්බට්ඨෙන ආරාමො එතස්සාති **ධම්මාරාමො**. තස්මිංයෙව ධම්මෙ රතොති **ධම්මරතො**. තස්සෙව ධම්මස්ස පුනප්පුනං විචින්තනතො **ධම්මං අනුවිචින්තයං** තං ධම්මං ආවජ්ජෙන්තො, මනසි කරොන්තොති අත්ථො. **අනුස්සරන්ති** තමෙව ධම්මං උපරූපරිභාවනාවසෙන අනුස්සරන්තො. අථ වා විමුත්තායතනසීසෙ ඨත්වා පරෙසං දෙසනාවසෙන සීලාදිධම්මො ආරමිතබ්බට්ඨෙන ආරාමො එතස්සාති **ධම්මාරාමො.** තත්ථෙව තස්මිං ධම්මෙ රතො අභිරතොති **ධම්මරතො**. තෙසංයෙව සීලාදිධම්මානං ගතියො සමන්වෙසන්තො කාමවිතක්කාදීනං ඔකාසං අදත්වා නෙක්ඛම්මසඞ්කප්පාදිධම්මංයෙව අනුවිචින්තනතො **ධම්මං අනුවිචින්තයං** . තදුභයං

වා පන ඔළාරිකතො දහන්තො අජ්ඣුපෙක්ඛිත්වා සමථවිපස්සනාධම්මමෙව උපරූපරි භාවනාවසෙන අනුස්සරන්තො අනුබ්‍රූහනවසෙන පවත්තෙන්තො. **සද්ධම්මාති** සත්තතිංසප්පභෙදා බොධිපක්ඛියධම්මා නවවිධලොකුත්තරධම්මා ච **න පරිහායති,** න විරස්සෙව තං අධිගච්ඡතීති අත්ථො.

ඉදානි තස්ස අනුස්සරණවිධිං දස්සෙන්තො **"චරං වා"**තිආදිමාහ. තත්ථ **චරං වා**ති භික්ඛාචාරවසෙන චඞ්කමනවසෙන ච චරන්තො වා. **යදි වා තිට්ඨන්**ති තිට්ඨන්තො වා **නිසින්නො** වා, **උද වා සයන්**ති සයන්තො වා. එවං චතූසුපි ඉරියාපථෙසු. **අජ්ඣත්තං සමයං චිත්තන්**ති යථාවුත්තෙ කම්මට්ඨානසඞ්ඛාතෙ ගොචරජ්ඣත්තෙ අත්තනො චිත්තං රාගාදිකිලෙසානං වූපසමනවසෙන පජහනවසෙන සමයං සමෙන්තො. **සන්තිමෙවාධිගච්ඡතී**ති අච්චන්තසන්තිං නිබ්බානමෙව පාපුණාතීති.

සත්තමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. අන්ධකරණසුත්තවණ්ණනා

87. අට්ඨමෙ **අකුසලවිතක්කා**ති අකොසල්ලසම්භූතා විතක්කා. **අන්ධකරණා**තිආදීසු යස්ස සයං උප්පජ්ජන්ති, තං යථාභූතදස්සනනිවාරණෙන අන්ධං කරොන්තීති **අන්ධකරණා**. න පඤ්ඤාචක්ඛුං කරොන්තීති **අචක්ඛුකරණා**. අඤ්ඤාණං කරොන්තීති **අඤ්ඤාණකරණා. පඤ්ඤානිරොධිකා**ති කම්මස්සකතාපඤ්ඤා, ඣානපඤ්ඤා, විපස්සනාපඤ්ඤාති ඉමා තිස්සො පඤ්ඤා අප්පවත්තිකරණෙන නිරොධෙන්තීති පඤ්ඤානිරොධිකා. අනිට්ඨඵලදායකත්තා දුක්ඛසඞ්ඛාතස්ස විඝාතස්ස පක්ඛෙ වත්තන්තීති **විඝාතපක්ඛිකා**. කිලෙසනිබ්බානං න සංවත්තයන්තීති **අනිබ්බානසංවත්තනිකා.**

කාමවිතක්කොති කාමපටිසංයුත්තො විතක්කො. සො හි කිලෙසකාමසහිතො හුත්වා වත්ථුකාමෙසු පවත්තති. බ්‍යාපාදපටිසංයුත්තො විතක්කො **බ්‍යාපාදවිතක්කො**. විහිංසාපටිසංයුත්තො විතක්කො **විහිංසාවිතක්කො**. ඉමෙ ද්වෙ ච සත්තෙසුපි සඞ්ඛාරෙසුපි උප්පජ්ජන්ති. කාමවිතක්කො හි පියමනාපෙ සත්තෙ වා සඞ්ඛාරෙ වා විතක්කෙන්තස්ස උප්පජ්ජති, බ්‍යාපාදවිතක්කො අප්පියෙ අමනාපෙ සත්තෙ වා සඞ්ඛාරෙ වා කුජ්ඣිත්වා ඔලොකනකාලතො පට්ඨාය යාව නාසනා උප්පජ්ජති, විහිංසාවිතක්කො සඞ්ඛාරෙසු න උප්පජ්ජති, සඞ්ඛාරා දුක්ඛාපෙතබ්බා නාම නත්ථි, "ඉමෙ සත්තා හඤ්ඤන්තු වා බජ්ඣන්තු වා උච්ඡිජ්ජන්තු වා විනස්සන්තු වා මා වා අහෙසු"න්ති චින්තනකාලෙ පන සත්තෙසු උප්පජ්ජති.

ඉමෙයෙව පන කාමසඞ්කප්පාදයො. අත්ථතො හි කාමවිතක්කාදීනං කාමසඞ්කප්පාදීනඤ්ච නානාකරණං නත්ථි, තංසම්පයුත්තා පන සඤ්ඤාදයො කාමසඤ්ඤාදයො. කාමධාතුආදීනං පන යස්මා පාළියං –

> "කාමපටිසංයුත්තො තක්කො විතක්කො…පෙ…. මිච්ඡාසඞ්කප්පො, අයං වුච්චති කාමධාතු, සබ්බෙපි අකුසලා ධම්මා කාමධාතු. බ්‍යාපාදපටිසංයුත්තො තක්කො විතක්කො…පෙ…. මිච්ඡාසඞ්කප්පො, අයං වුච්චති බ්‍යාපාදධාතු. දසසු ආඝාතවත්ථූසු චිත්තස්ස ආඝාතො පටිඝාතො…පෙ…. අනත්තමනතා චිත්තස්ස, අයං වුච්චති බ්‍යාපාදධාතු. විහිංසාපටිසංයුත්තො තක්කො විතක්කො මිච්ඡාසඞ්කප්පො , අයං වුච්චති විහිංසාධාතු. ඉධෙකච්චො පාණිනා වා ලෙඩ්ඩුනා වා දණ්ඩෙන වා සත්ථෙන වා රජ්ජුයා වා අඤ්ඤතරඤ්ඤතරෙන සත්තෙ විහෙඨෙති, අයං විහිංසාධාතූ"ති (විභ. 182, 910) –

ආගතත්තා විසෙසො ලබ්භති.

තත්ථ ද්වෙ කථා සබ්බසඞ්ගාහිකා ච අසම්භින්නා ච. තත්ථ කාමධාතුයා ගහිතාය ඉතරා ද්වෙපි ගහිතා නාම හොන්ති. තතො පන නීහරිත්වා අයං බ්‍යාපාදධාතු, අයං විහිංසාධාතූති දස්සෙතීති අයං සබ්බසඞ්ගාහිකා නාම. කාමධාතුං කථෙන්තො පන භගවා බ්‍යාපාදධාතුං බ්‍යාපාදධාතුට්ඨානෙ , විහිංසාධාතුං විහිංසාධාතුට්ඨානෙ ඨපෙත්වාව අවසෙසං කාමධාතු නාමාති කථෙසීති අයං අසම්භින්නකථා නාම.

සුක්කපක්ඛෙ වුත්තවිපරියායෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. නෙක්ඛම්මපටිසංයුත්තො විතක්කො **නෙක්ඛම්මවිතක්කො.** සො අසුභපුබ්බභාගෙ කාමාවචරො හොති, අසුභජ්ඣානෙ රූපාවචරො, තං ඣානං පාදකං කත්වා උප්පන්නමග්ගඵලකාලෙ ලොකුත්තරො. අබ්‍යාපාදපටිසංයුත්තො විතක්කො **අබ්‍යාපාදවිතක්කො.** සො මෙත්තාපුබ්බභාගෙ කාමාවචරො හොති, මෙත්තාඣානෙ රූපාවචරො, තං ඣානං පාදකං කත්වා උප්පන්නමග්ගඵලකාලෙ ලොකුත්තරො. අවිහිංසාපටිසංයුත්තො විතක්කො **අවිහිංසාවිතක්කො**. සො කරුණාපුබ්බභාගෙ කාමාවචරො, කරුණාජ්ඣානෙ රූපාවචරො, තං ඣානං පාදකං කත්වා උප්පන්නමග්ගඵලකාලෙ ලොකුත්තරො. යදා පන අලොභො සීසං හොති, තදා ඉතරෙ ද්වෙ තදන්වායිකා හොන්ති. යදා මෙත්තා සීසං හොති, තදා ඉතරෙ ද්වෙ තදන්වායිකා හොන්ති. යදා කරුණා සීසං හොති, තදා ඉතරෙ ද්වෙ තදන්වායිකා හොන්ති.

ඉමෙයෙව පන නෙක්ඛම්මසඞ්කප්පාදයො. අත්ථතො හි නෙක්ඛම්මවිතක්කාදීනං නෙක්ඛම්මසඞ්කප්පාදීනඤ්ච නානාකරණං නත්ථි, තංසම්පයුත්තා පන සඤ්ඤාදයො නෙක්ඛම්මසඤ්ඤාදයො. නෙක්ඛම්මධාතුආදීනං පන යස්මා පාළියං –

> ‘‘නෙක්ඛම්මපටිසංයුත්තො තක්කො විතක්කො සඞ්කප්පො, අයං වුච්චති නෙක්ඛම්මධාතු, සබ්බෙපි කුසලා ධම්මා නෙක්ඛම්මධාතු. අබ්‍යාපාදපටිසංයුත්තො තක්කො විතක්කො සඞ්කප්පො, අයං වුච්චති අබ්‍යාපාදධාතු. යා සත්තෙසු මෙත්ති මෙත්තායනා මෙත්තාචෙතොවිමුත්ති , අයං වුච්චති අබ්‍යාපාදධාතු. අවිහිංසාපටිසංයුත්තො තක්කො විතක්කො සඞ්කප්පො – අයං වුච්චති අවිහිංසාධාතු. යා සත්තෙසු කරුණා කරුණායනා කරුණාචෙතොවිමුත්ති – අයං වුච්චති අවිහිංසාධාතූ’’ති. (විභ. 182) –

ආගතත්තා විසෙසො ලබ්භති. ඉධාපි සබ්බසඞ්ගාහිකා, අසම්භින්නාති ද්වෙ කථා වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බා. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

ගාථාසු **විතක්කයෙ**ති විතක්කෙය්‍ය. **නිරාකරෙ**ති අත්තනො සන්තානතො නීහරෙය්‍ය විනොදෙය්‍ය, පජහෙය්‍යාති අත්ථො. **සවෙ විතක්කානි විචාරිතානි, සමෙති වුට්ඨීව රජං සමූහතන්**ති යථා නාම ගිම්හානං පච්ඡිමෙ මාසෙ පථවියං සමූහතං සමන්තතො උට්ඨිතං රජං මහතො අකාලමෙඝස්ස වස්සතො වුට්ඨි ඨානසො වූපසමෙති, එවමෙව සො යොගාවචරො විතක්කානි මිච්ඡාවිතක්කෙ ච විචාරිතානි තංසම්පයුත්තවිචාරෙ ච සමෙති වූපසමෙති සමුච්ඡින්දති. තථාභූතො ච **විතක්කූපසමෙන චෙතසා** සබ්බෙසං මිච්ඡාවිතක්කානං උපසමනතො විතක්කූපසමෙන අරියමග්ගචිත්තෙන. **ඉධෙව** දිට්ඨෙව ධම්මෙ, **සන්තිපදං** නිබ්බානං, **සමජ්ඣගා** සමධිගතො හොතීති.

අට්ඨමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. අන්තරාමලසුත්තවණ්ණනා

88. නවමෙ **අන්තරාමලා**ති එත්ථ **අන්තරා**සද්දො –

> ‘‘නදීතීරෙසු සණ්ඨානෙ, සභාසු රථියාසු ච;
> ජනා සඞ්ගම්ම මන්තෙන්ති, මඤ්ච තඤ්ච කිමන්තර’’න්ති. –

ආදීසු (සං. නි. 1.228) කාරණෙ ආගතො. ‘‘අද්දසා මං, භන්තෙ, අඤ්ඤතරා ඉත්ථී විජ්ජන්තරිකාය භාජනං ධොවන්තී’’තිආදීසු (ම. නි. 2.149) ඛණෙ. ‘‘අපිචායං තපොදා ද්වින්නං මහානිරයානං අන්තරිකාය ආගච්ඡතී’’තිආදීසු (පාරා. 231) විවරෙ.

> ‘‘පීතවත්ථෙ පීතධජෙ, පීතාලඞ්කාරභූසිතෙ;
> පීතන්තරාහි වග්ගූහි, අපිළන්ධාව සොභසී’’ති. –

ආදීසු (වි. ව. 658) උත්තරිසාටකෙ. ‘‘යස්සන්තරතො න සන්ති කොපා’’තිආදීසු (උදා. 20) චිත්තෙ. ඉධාපි චිත්තෙ එව දට්ඨබ්බො. තස්මා අන්තරෙ චිත්තෙ භවා **අන්තරා**. යස්මිං සන්තානෙ උප්පන්නා, තස්ස මලිනභාවකරණතො **මලා.** තත්ථ මලං නාම දුවිධං – සරීරමලං, චිත්තමලන්ති. තෙසු සරීරමලං සෙදජල්ලිකාදි සරීරෙ නිබ්බත්තං, තත්ථ ලග්ගං ආගන්තුකරජඤ්ච, තං උදකෙනපි නීහරණීයං, න තථා සංකිලෙසිකං. චිත්තමලං පන රාගාදිසංකිලෙසිකං, තං අරියමග්ගෙනෙව නීහරණීයං. වුත්තඤ්හෙතං පොරාණෙහි –

> ‘‘රූපෙන සංකිලිට්ඨෙන, සංකිලිස්සන්ති මාණවා;
> රූපෙ සුද්ධෙ විසුජ්ඣන්ති, අනක්ඛාතං මහෙසිනා.
>
> ‘‘චිත්තෙන සංකිලිට්ඨෙන, සංකිලිස්සන්ති මාණවා;
> චිත්තෙ සුද්ධෙ විසුජ්ඣන්ති, ඉති වුත්තං මහෙසිනා’’ති. (දී. නි. අට්ඨ. 2.373; ම. නි. අට්ඨ. 1.106);

තෙනාහ භගවා ‘‘චිත්තසංකිලෙසා, භික්ඛවෙ, සත්තා සංකිලිස්සන්ති, චිත්තවොදානා විසුජ්ඣන්තී’’ති (සං. නි. 3.100). තස්මා භගවා ඉධාපි චිත්තමලවිසොධනාය පටිපජ්ජිතබ්බන්ති දස්සෙන්තො ‘‘තයොමෙ, භික්ඛවෙ, අන්තරාමලා’’ති ආහ.

යථා චෙතෙ ලොභාදයො සත්තානං චිත්තෙ උප්පජ්ජිත්වා මලිනභාවකරා නානප්පකාරසංකිලෙසවිධායකාති අන්තරාමලා, එවං එකතො භුඤ්ජිත්වා, එකතො සයිත්වා, ඔතාරගවෙසී අමිත්තසත්තු විය චිත්තෙ එව උප්පජ්ජිත්වා සත්තානං නානාවිධඅනත්ථාවහා, නානප්පකාරදුක්ඛනිබ්බත්තකාති දස්සෙන්තො **‘‘අන්තරාඅමිත්තා’’**තිආදිමාහ. තත්ථ මිත්තපටිපක්ඛතො **අමිත්තා,** සපත්තකිච්චකරණතො **සපත්තා,** හිංසනතො වධකා, උජුවිපච්චනීකතො **පච්චත්ථිකා.**

තත්ථ ද්වීහි ආකාරෙහි ලොභාදීනං අමිත්තාදිභාවො වෙදිතබ්බො. වෙරීපුග්ගලො හි අන්තරං ලභමානො අත්තනො වෙරිස්ස සත්ථෙන වා සීසං පාතෙති, උපායෙන වා මහන්තං අනත්ථං උප්පාදෙති. ඉමෙ ච ලොභාදයො පඤ්ඤාසිරපාතනෙන යොනිසම්පටිපාදනෙන ච තාදිසං තතො බලවතරං අනත්ථං නිබ්බත්තෙන්ති. කථං? චක්ඛුද්වාරස්මිඤ්හි ඉට්ඨාදීසු ආරම්මණෙසු ආපාථගතෙසු යථාරහං තානි ආරබ්භ ලොභාදයො උප්පජ්ජන්ති, එත්තාවතාස්ස පඤ්ඤාසිරං පාතිතං නාම හොති. සොතද්වාරාදීසුපි එසෙව නයො. එවං තාව පඤ්ඤාසිරපාතනතො අමිත්තාදිසදිසතා වෙදිතබ්බා. ලොභාදයො පන කම්මනිදානා හුත්වා අණ්ඩජාදිභෙදා චතස්සො යොනියො උපනෙන්ති. තස්ස යොනිඋපගමනමූලකානි පඤ්චවීසති මහාභයානි ද්වත්තිංස කම්මකරණානි ච ආගතානෙව හොන්ති. එවං යොනිසම්පටිපාදනතොපි නෙසං අමිත්තාදිසදිසතා වෙදිතබ්බා. ඉති ලොභාදයො අමිත්තාදිසදිසතාය චිත්තසම්භූතතාය ච ''අන්තරාඅමිත්තා''තිආදිනා වුත්තා. අපිච අමිත්තෙහි කාතුං අසක්කුණෙය්‍යං ලොභාදයො කරොන්ති, අමිත්තාදිභාවො ච ලොභාදීහි ජායතීති තෙසං අමිත්තාදිභාවො වෙදිතබ්බො. වුත්තඤ්හෙතං –

> ''දිසො දිසං යන්තං කයිරා, වෙරී වා පන වෙරිනං;
> මිච්ඡාපණිහිතං චිත්තං, පාපියො නං තතො කරෙ''ති. (ධ. ප. 42; උදා. 33);

ගාථාසු අත්තනො පරෙසඤ්ච අනත්ථං ජනෙතීති **අනත්ථජනනො.** වුත්තඤ්හෙතං –

> ''යදපි ලුද්ධො අභිසඞ්ඛරොති කායෙන වාචාය මනසා තදපි අකුසලං; යදපි ලුද්ධො ලොභෙන අභිභූතො පරියාදින්නචිත්තො පරස්ස අසතා දුක්ඛං උප්පාදෙති වධෙන වා බන්ධෙන වා ජානියා වා ගරහාය වා පබ්බාජනාය වා බලවම්හි බලත්ථො ඉති, තදපි අකුසලං, ඉතිස්සමෙ ලොභජා ලොභනිදානා ලොභසමුදයා ලොභපච්චයා අනෙකෙ පාපකා අකුසලා ධම්මා සම්භවන්තී''ති (අ. නි. 3.70).

අපරම්පි වුත්තං –

> ''රත්තො ඛො, බ්‍රාහ්මණ, රාගෙන අභිභූතො පරියාදින්නචිත්තො අත්තබ්‍යාබාධායපි චෙතෙති, පරබ්‍යාබාධායපි චෙතෙති, උභයබ්‍යාබාධායපි චෙතෙති, චෙතසිකම්පි දුක්ඛං දොමනස්සං පටිසංවෙදෙතී''තිආදි (අ. නි. 3.54).

චිත්තප්පකොපනොති චිත්තසඞ්ඛොභනො. ලොභො හි ලොභනීයෙ වත්ථුස්මිං උප්පජ්ජමානො චිත්තං ඛොභෙන්තො පකොපෙන්තො විපරිණාමෙන්තො විකාරං ආපාදෙන්තො උප්පජ්ජති, පසාදාදිවසෙන පවත්තිතුං න දෙති. **භයමන්තරතො ජාතං, තං ජනො නාවබුජ්ඣතීති** තං ලොභසඞ්ඛාතං අන්තරතො අබ්භන්තරෙ අත්තනො චිත්තෙයෙව ජාතං අනත්ථජනනචිත්තප්පකොපනාදිං භයං භයහෙතුං අයං බාලමහාජනො නාවබුජ්ඣති න ජානාතීති.

ලුද්ධො අත්ථං න ජානාතීති අත්තත්ථපරත්ථාදිභෙදං අත්ථං හිතං ලුද්ධපුග්ගලො යථාභූතං න ජානාති. **ධම්මං න පස්සතීති** දසකුසලකම්මපථධම්මම්පි ලුද්ධො ලොභෙන අභිභූතො පරියාදින්නචිත්තො න පස්සති පච්චක්ඛතො න ජානාති, පගෙව උත්තරිමනුස්සධම්මං. වුත්තම්පි චෙතං –

> ''රත්තො ඛො, බ්‍රාහ්මණ, රාගෙන අභිභූතො පරියාදින්නචිත්තො අත්තත්ථම්පි යථාභූතං න පජානාති, පරත්ථම්පි යථාභූතං න පජානාති, උභයත්ථම්පි යථාභූතං න පජානාතී''තිආදි (අ. නි. 3.55).

අන්ධතමන්ති අන්ධභාවකරං තමං. **යන්ති** යත්ථ. භුම්මත්ථෙ හි එතං පච්චත්තවචනං. යස්මිං කාලෙ ලොභො සහතෙ අභිභවති නරං, අන්ධතමං තදා හොතීති. **යන්ති** වා කාරණවචනං. යස්මා ලොභො උප්පජ්ජමානො නරං සහතෙ අභිභවති, තස්මා අන්ධතමං තදා හොතීති යොජනා, ය-ත-සද්දානං එකන්තසම්බන්ධභාවතො. අථ වා **යන්ති** කිරියාපරාමසනං, ''ලොභො සහතෙ''ති එත්ථ යදෙතං ලොභස්ස සහනං අභිභවනං වුත්තං. එතං අන්ධභාවකරස්ස තමස්ස ගමනං උප්පාදොති අත්ථො. අථ වා යං නරං ලොභො සහතෙ අභිභවති, තස්ස අන්ධතමං තදා හොති, තතො ච ලුද්ධො අත්ථං න ජානාති, ලුද්ධො ධම්මං න පස්සතීති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො.

යො ච ලොභං පහන්ත්වානාති යො පුබ්බභාගෙ තදඞ්ගවසෙන වික්ඛම්භනවසෙන ච යථාරහං සමථවිපස්සනාහි ලොභං පජහිත්වා තථා පජහනහෙතු **ලොභනෙය්‍යෙ** දිබ්බෙපි රූපාදිකෙ උපට්ඨිතෙ **න ලුබ්භති,** බලවවිපස්සනානුභාවෙන **ලොභො පහීයතෙ තම්හාති** තස්මා අරියපුග්ගලා අරියමග්ගෙන ලොභො පහීයති පජහීයති, අච්චන්තමෙව පරිච්චජීයති. යථා කිං? **උදබින්දුව පොක්ඛරාති** පදුමිනිපණ්ණතො උදකබින්දු විය. සෙසගාථානම්පි ඉමිනා නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො.

තථා දොසස්ස –

> ''යදපි දුට්ඨො අභිසඞ්ඛරොති කායෙන වාචාය මනසා තදපි අකුසලං; යදපි දුට්ඨො දොසෙන අභිභූතො පරියාදින්නචිත්තො පරස්ස අසතා දුක්ඛං උප්පාදෙති වධෙන වා බන්ධෙන වා ජානියා වා ගරහාය වා

පබ්බාජනාය වා බලවම්හි බලත්ථො ඉති, තදපි අකුසලං. ඉතිස්සමෙ දොසජා දොසනිදානා දොසසමුදයා දොසපච්චයා අනෙකෙ පාපකා අකුසලා ධම්මා සම්භවන්ති''ති (අ. නි. 3.70).

තථා –

''දුට්ඨො ඛො, බ්‍රාහ්මණ, දොසෙන අභිභූතො පරියාදින්නචිත්තො අත්තබ්‍යාබාධායපි චෙතෙති, පරබ්‍යාබාධායපි චෙතෙති, උභයබ්‍යාබාධායපි චෙතෙති චෙතසිකම්පි දුක්ඛං දොමනස්සං පටිසංවෙදෙතී''ති (අ. නි. 3.55).

තථා –

''දුට්ඨො ඛො, බ්‍රාහ්මණ, දොසෙන අභිභූතො පරියාදින්නචිත්තො අත්තත්ථම්පි යථාභූතං න පජානාති , පරත්ථම්පි යථාභූතං න පජානාති, උභයත්ථම්පි යථා භූතං න පජානාතී''ති (අ. නි. 3.55) –

ආදිසුත්තපදානුසාරෙන අනත්ථජනනතා අත්ථහානිහෙතුතා ච වෙදිතබ්බා.

තථා මොහස්ස ''යදපි මූළ්හො අභිසඞ්ඛරොති කායෙන වාචාය මනසා''තිආදිනා (අ. නි. 3.70), ''මූළ්හො ඛො, බ්‍රාහ්මණ, මොහෙන අභිභූතො පරියාදින්නචිත්තො අත්තබ්‍යාබාධායපි චෙතෙතී''තිආදිනා(අ. නි. 3.55), ''අත්තත්ථම්පි යථාභූතං න පජානාතී''තිආදිනා (අ. නි. 3.55) ච ආගතසුත්තපදානුසාරෙන වෙදිතබ්බා.

තාලපක්කංව බන්ධනාති තාලඵලං විය උසුමුප්පාදෙන වණ්ටතො, තතියමග්ගඤාණුප්පාදෙන තස්ස චිත්තතො දොසො පහීයති, පරිච්චජීයතීති අත්ථො. **මොහං විහන්ති සො සබ්බන්ති** සො අරියපුග්ගලො සබ්බං අනවසෙසං මොහං චතුත්ථමග්ගෙන විහන්ති විධමති සමුච්ඡින්දති. **ආදිච්චොවුදයං තමන්ති** ආදිච්චො විය උදයං උග්ගච්ඡන්තො තමං අන්ධකාරං.

නවමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. දෙවදත්තසුත්තවණ්ණනා

89. දසමෙ **තීහි, භික්ඛවෙ, අසද්ධම්මෙහි අභිභූතොති** කා උප්පත්ති? දෙවදත්තෙ හි අවීචිමහානිරයං පවිට්ඨෙ දෙවදත්තපක්ඛියා අඤ්ඤතිත්ථියා ච ''සමණෙන ගොතමෙන අභිසපිතො දෙවදත්තො පථවිං පවිට්ඨො''ති අබ්භාචික්ඛිංසු. තං සුත්වා සාසනෙ අනභිප්පසන්නා මනුස්සා ''සියා නු ඛො එතදෙවං, යථා ඉමෙ භණන්තී''ති ආසඞ්කං උප්පාදෙසුං. තං පවත්තිං භික්ඛූ භගවතො ආරොචෙසුං. අථ භගවා ''න, භික්ඛවෙ, තථාගතා කස්සචි අභිසපං දෙන්ති, තස්මා න දෙවදත්තො මයා අභිසපිතො, අත්තනො කම්මෙනෙව නිරයං පවිට්ඨො''ති වත්වා තෙසං මිච්ඡාගාහං පටිසෙධෙන්තො ඉමාය අට්ඨුප්පත්තියා ඉදං සුත්තං අභාසි.

තත්ථ **අසද්ධම්මෙහීති** අසතං ධම්මෙහි, අසන්තෙහි වා ධම්මෙහි. **අතෙකිච්ඡොති** බුද්ධෙහිපි අනිවත්තනීයත්තා අවීචිනිබ්බත්තියා තිකිච්ඡාභාවතො අතෙකිච්ඡො, අතිකිච්ඡනීයොති අත්ථො. අසන්තගුණසම්භාවනාධිප්පායෙන පවත්තා පාපා ඉච්ඡා එතස්සාති පාපිච්ඡො, තස්ස භාවො **පාපිච්ඡතා** , තාය. ''අහං බුද්ධො භවිස්සාමි, සඞ්ඝං පරිහරිස්සාමී''ති තස්ස ඉච්ඡා උප්පන්නා. කොකාලිකාදයො පාපා ලාමකා මිත්තා එතස්සාති පාපමිත්තො, තස්ස භාවො **පාපමිත්තතා,** තාය. **උත්තරිකරණීයෙති** ඣානාභිඤ්ඤාහි උත්තරිකරණීයෙ අධිගන්තබ්බෙ මග්ගඵලෙ අනධිගතෙ සති එව, තං අනධිගන්ත්වාති අත්ථො. **ඔරමත්තකෙනාති** අප්පමත්තකෙන ඣානාභිඤ්ඤාමත්තෙන. **විසෙසාධිගමෙනාති** උත්තරිමනුස්සධම්මාධිගමෙන. **අන්තරාති** වෙමජ්ඣෙ. **වොසානං ආපාදීති** අකතකිච්චොව සමානො ''කතකිච්චොම්හී''ති මඤ්ඤමානො සමණධම්මතො විගමං ආපජ්ජි. ඉති භගවා ඉමිනා සුත්තෙන විසෙසතො පුථුජ්ජනභාවෙ ආදීනවං පකාසෙසි භාරියො පුථුජ්ජනභාවො, යත්‍ර හි නාම ඣානාභිඤ්ඤාපරියොසානා සම්පත්තියො නිබ්බත්තෙත්වාපි අනෙකානත්ථාවහං නානාවිධං දුක්ඛහෙතුං අසන්තගුණසම්භාවනං අසප්පුරිසසංසග්ගං ආලසියානුයොගඤ්ච අවිජහන්තො අවීචිම්හි කප්පට්ඨියං අතෙකිච්ඡං කිබ්බිසං පසවිස්සතීති.

ගාථාසු **මාති** පටිසෙධෙ නිපාතො. **ජාතූති** එකංසෙන. **කොචීති** සබ්බසඞ්ගාහකවචනං. **ලොකස්මින්ති** සත්තලොකෙ. ඉදං වුත්තං හොති ''ඉමස්මිං සත්තලොකෙ කොචි පුග්ගලො එකංසෙන පාපිච්ඡො මා හොතූ''ති. **තදමිනාපි ජානාථ, පාපිච්ඡානං යථා ගතීති** පාපිච්ඡානං පුග්ගලානං යථා ගති යාදිසී නිප්ඵත්ති, යාදිසො අභිසම්පරායො, තං ඉමිනාපි කාරණෙන ජානාථාති දෙවදත්තං නිදස්සෙන්තො එවමාහ. **පණ්ඩිතොති සමඤ්ඤාතොති** පරියත්තිබාහුසච්චෙන පණ්ඩිතොති ඤාතො. **භාවිතත්තොති සම්මතොති** ඣානාභිඤ්ඤාහි භාවිතචිත්තොති සම්භාවිතො. තථා හි සො පුබ්බෙ ''මහිද්ධිකො ගොධිපුත්තො, මහානුභාවො ගොධිපුත්තො''ති ධම්මසෙනාපතිනාපි පසංසිතො අහොසි. **ජලංව යසසා අට්ඨා, දෙවදත්තොති විස්සුතොති** අත්තනො කිත්තියා පරිවාරෙන ජලන්තො විය

ඔභාසෙන්තො විය ඨිතො දෙවදත්තොති එවං විස්සුතො පාකටො අහොසි. **‘‘මෙ සුත්ත’’**න්තිපි පාඨො, මයා සුතං සුතමත්තං, කතිපාහෙනෙව අතථාභූතත්තා තස්ස තං පණ්ඩිච්චාදි සවනමත්තමෙවාති අත්ථො.

සො සමානමනුචිණ්ණො, ආසජ්ජ නං තථාගතන්ති සො එවංභූතො දෙවදත්තො ‘‘බුද්ධොපි සක්‍යපුත්තො, අහම්පි සක්‍යපුත්තො, බුද්ධොපි සමණො, අහම්පි සමණො, බුද්ධොපි ඉද්ධිමා, අහම්පි ඉද්ධිමා, බුද්ධොපි දිබ්බචක්ඛුකො, අහම්පි දිබ්බචක්ඛුකො, බුද්ධොපි දිබ්බසොතකො, අහම්පි දිබ්බසොතකො, බුද්ධොපි චෙතොපරියඤාණලාභී, අහම්පි චෙතොපරියඤාණලාභී, බුද්ධොපි අතීතානාගතපච්චුප්පන්නෙ ධම්මෙ ජානාති, අහම්පි තෙ ජානාමී’’ති අත්තනො පමාණං අජානිත්වා සම්මාසම්බුද්ධං අත්තනා සමසමට්ඨපනෙන සමානං ආපජ්ජන්තො ‘‘ඉදානාහං බුද්ධො භවිස්සාමි, භික්ඛුසඞ්ඝං පරිහරිස්සාමී’’ති අභිමාරපයොජනා තථාගතං ආසජ්ජ ආසාදෙත්වා විහෙඨෙත්වා. ‘‘පමාදමනුජීනො’’තිපි පඨන්ති. තස්සත්ථො ‘‘වුත්තනයෙන පමාදං ආපජ්ජන්තො පමාදං නිස්සාය භගවතා සද්ධිං යුගග්ගාහචිත්තුප්පාදෙන සහෙව ඣානාභිඤ්ඤාහි අනුජීනො පරිහීනො’’ති. **අවීචිනිරයං පත්තො, චතුද්වාරං භයානකන්ති** ජාලානං තත්ථ උප්පන්නසත්තානං වා නිරන්තරතාය ‘‘අවීචී’’ති ලද්ධනාමං චතූසු පස්සෙසු චතුමහාද්වාරයොගෙන චතුද්වාරං අතිභයානකං මහානිරයං පටිසන්ධිග්ගහණවසෙන පත්තො. තථා හි වුත්තං –

‘‘චතුක්කණ්ණො චතුද්වාරො, විභත්තො භාගසො මිතො;
අයොපාකාරපරියන්තො, අයසා පටිකුජ්ජිතො.

‘‘තස්ස අයොමයා භූමි, ජලිතා තෙජසා යුතා;
සමන්තා යොජනසතං, ඵරිත්වා තිට්ඨති සබ්බදා’’ති. (ම. නි. 3.250; අ. නි. 3.36; පෙ. ව. 693-694; ජා. 2.19.86-87);

අදුට්ඨස්සාති අදුට්ඨචිත්තස්ස. **දුබ්භෙති** දූසෙය්‍ය. **තමෙව පාපං ඵුසතීති** තමෙව අදුට්ඨදුබ්භිං පාපපුග්ගලං පාපං නිහීනං පාපඵලං ඵුසති පාපුණාති අභිභවති. **භෙස්මාති** විපුලභාවෙන ගම්භීරභාවෙන ච භිංසාපෙන්තො විය, විපුලගම්භීරොති අත්ථො. **වාදෙනාති** දොසෙන. **විහිංසතීති** බාධති ආසාදෙති. **වාදො තම්හි න රූහතීති** තස්මිං තථාගතෙ පරෙන ආරොපියමානො දොසො න රූහති, න තිට්ඨති, විසකුම්භො විය සමුද්දස්ස, න තස්ස විකාරං ජනෙතීති අත්ථො.

එවං ඡහි ගාථාහි පාපිච්ඡතාදිසමන්නාගතස්ස නිරයූපගභාවදස්සනෙන දුක්ඛතො අපරිමුත්තතං දස්සෙත්වා ඉදානි තප්පටිපක්ඛධම්මසමන්නාගතස්ස දුක්ඛක්ඛයං දස්සෙන්තො **‘‘තාදිසං මිත්ත’’**න්ති ඔසානගාථමාහ. තස්සත්ථො – **යස්ස** සම්මා පටිපන්නස්ස **මග්ගානුගො** පටිපත්තිමග්ගං අනුගතො සම්මා පටිපන්නො අප්පිච්ඡතාදිගුණසමන්නාගමෙන සකලවට්ටදුක්ඛස්ස **ඛයං** පරියොසානං පාපුණෙය්‍ය. තාදිසං බුද්ධං වා බුද්ධසාවකං වා **පණ්ඩිතො සප්පඤ්ඤො**, අත්තනො **මිත්තං කුබ්බෙථ** තෙන මෙත්තිකං කරෙය්‍ය, **තඤ්ච සෙවෙය්‍ය** තමෙව පයිරුපාසෙය්‍යාති.

ඉති ඉමස්මිං වග්ගෙ ඡට්ඨසත්තමසුත්තෙසු විවට්ටං කථිතං, ඉතරෙසු වට්ටවිවට්ටං කථිතං.

දසමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

චතුත්ථවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. පඤ්චමවග්ගො

1. අග්ගප්පසාදසුත්තවණ්ණනා

90. පඤ්චමවග්ගස්ස පඨමෙ **අග්ගප්පසාදාති** එත්ථ අයං **අග්ග**සද්දො ආදිකොටිකොට්ඨාසසෙට්ඨෙසු දිස්සති. තථා හෙස ‘‘අජ්ජතග්ගෙ, සම්ම දොවාරික, ආවරාමි ද්වාරං නිගණ්ඨානං නිගණ්ඨීනං (ම. නි. 2.70). අජ්ජතග්ගෙ පාණුපෙතං සරණං ගත’’න්ති (දී. නි. 1.250; පාරා. 15) ච ආදීසු ආදිම්හි දිස්සති. ‘‘තෙනෙව අඞ්ගුලග්ගෙන තං අඞ්ගුලග්ගං පරාමසෙය්‍ය (කථා. 441). උච්ඡග්ගං වෙළග්ග’’න්ති ච ආදීසු කොටියං. ‘‘අම්බිලග්ගං වා මධුරග්ගං වා තිත්තකග්ගං වා (සං. නි. 5.374). අනුජානාමි, භික්ඛවෙ, විහාරග්ගෙන වා පරිවෙණග්ගෙන වා භාජෙතු’’න්ති (චූළව. 318) ච ආදීසු කොට්ඨාසෙ. ‘‘අයං ඉමෙසං චතුන්නං පුග්ගලානං අග්ගො ච සෙට්ඨො ච උත්තමො ච පවරො ච (අ. නි. 4.95). අග්ගොහමස්මි ලොකස්සා’’ති ච ආදීසු (දී. නි. 2.31; ම. නි. 3.207) සෙට්ඨෙ. ස්වායමිධාපි සෙට්ඨෙයෙව දට්ඨබ්බො. තස්මා අග්ගෙසු සෙට්ඨෙසු පසාදා, අග්ගභූතා සෙට්ඨභූතා වා පසාදා අග්ගප්පසාදාති අත්ථො.

පුරිමස්මිඤ්ච අත්ථෙ අග්ගසද්දෙන බුද්ධාදිරතනත්තයං වුච්චති. තෙසු භගවා තාව අසදිසට්ඨෙන, ගුණවිසිට්ඨට්ඨෙන, අසමසමට්ඨෙන ච අග්ගො. සො හි මහාභිනීහාරං දසන්නං පාරමීනං පච්චයඤ්ච ආදිං කත්වා තෙහි බොධිසම්භාරගුණෙහි චෙව බුද්ධගුණෙහි ච සෙසජනෙහි අසදිසොති අසදිසට්ඨෙන අග්ගො. යෙ චස්ස ගුණා මහාකරුණාදයො, තෙ සෙසසත්තානං ගුණෙහි විසිට්ඨාති ගුණවිසිට්ඨට්ඨෙනපි සබ්බසත්තුත්තමතාය අග්ගො. යෙ පන

පුරිමකා සම්මාසම්බුද්ධා සබ්බසත්තෙහි අසමා, තෙහි සද්ධිං අයමෙව රූපකායගුණෙහි චෙව ධම්මකායගුණෙහි ච සමොති අසමසමට්ඨෙනපි අග්ගො. තථා දුල්ලභපාතුභාවතො අච්ඡරියමනුස්සභාවතො බහුජනහිතසුඛාවහතො අදුතියඅසහායාදිභාවතො ච භගවා ලොකෙ අග්ගොති වුච්චති. යථාහ –

"එකපුග්ගලස්ස , භික්ඛවෙ, පාතුභාවො දුල්ලභො ලොකස්මිං, කතමස්ස එකපුග්ගලස්ස? තථාගතස්ස අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස.

"එකපුග්ගලො , භික්ඛවෙ, ලොකෙ උප්පජ්ජමානො උප්පජ්ජති අච්ඡරියමනුස්සො.

"එකපුග්ගලො, භික්ඛවෙ, ලොකෙ උප්පජ්ජමානො උප්පජ්ජති බහුජන…පෙ…. සම්මාසම්බුද්ධො.

"එකපුග්ගලො, භික්ඛවෙ, ලොකෙ උප්පජ්ජමානො උප්පජ්ජති, අදුතියො අසහායො අප්පටිමො අප්පටිසමො අප්පටිභාගො අප්පටිපුග්ගලො අසමො අසමසමො ද්විපදානං අග්ගො. කතමො එකපුග්ගලො? තථාගතො අරහං සම්මාසම්බුද්ධො"ති (අ. නි. 1.170-172, 174).

ධම්මසඞ්ඝාපි අඤ්ඤධම්මසඞ්ඝෙහි අසදිසට්ඨෙන විසිට්ඨගුණතාය දුල්ලභපාතුභාවාදිනා ච අග්ගා. තථා හි තෙසං ස්වාක්ඛාතතාදිසුප්පටිපන්නතාදිගුණවිසෙසෙහි අඤ්ඤධම්මසඞ්ඝා සදිසා අප්පතරනිහීනා වා නත්ථි, කුතො සෙට්ඨා. සයමෙව ච පන තෙහි විසිට්ඨගුණතාය සෙට්ඨා. තථා දුල්ලභුප්පාදඅච්ඡරියභාවබහුජනහිතසුඛාවහා අදුතියඅසහායාදිසභාවා ච තෙ. යදග්ගෙන හි භගවා දුල්ලභපාතුභාවො, තදග්ගෙන ධම්මසඞ්ඝාපීති. අච්ඡරියාදිභාවෙපි එසෙව නයො. එවං අග්ගෙසු සෙට්ඨෙසු උත්තමෙසු පවරෙසු ගුණවිසිට්ඨෙසු පසාදාති **අග්ගප්පසාදා.**

දුතියස්මිං පන අත්ථෙ යථාවුත්තෙසු අග්ගෙසු බුද්ධාදීසු උප්පත්තියා අග්ගභූතා පසාදා අග්ගප්පසාදා. යෙ පන අරියමග්ගෙන ආගතා අවෙච්චප්පසාදා, තෙ එකන්තෙනෙව අග්ගභූතා පසාදාති අග්ගප්පසාදා. යථාහ "ඉධ , භික්ඛවෙ, අරියසාවකො බුද්ධෙ අවෙච්චප්පසාදෙන සමන්නාගතො හොතී"තිආදි (සං. නි. 5.1027). අග්ගවිපාකත්තාපි චෙතෙ අග්ගප්පසාදා. වුත්තඤ්හි "අග්ගෙ ඛො පන පසන්නානං අග්ගො විපාකො"ති.

යාවතාති යත්තකා. **සත්තාති** පාණිනො. **අපදාති** අපාදකා. **ද්විපදාති** ද්විපාදකා. සෙසපදද්වයෙපි එසෙව නයො. වා-සද්දො සමුච්චයත්ථො, න විකප්පත්ථො. යථා "අනුප්පන්නො වා කාමාසවො උප්පජ්ජති, උප්පන්නො වා කාමාසවො පවඩ්ඪතී"ති (ම. නි. 1.17) එත්ථ අනුප්පන්නො ච උප්පන්නො චාති අත්ථො. යථා ච "භූතානං වා සත්තානං ඨිතියා සම්භවෙසීනං වා අනුග්ගහාය"ති (ම. නි. 1.402; සං. නි. 2.12) එත්ථ භූතානඤ්ච සම්භවෙසීනඤ්චාති අත්ථො. යථා ච "අග්ගිතො වා උදකතො වා මිථුභෙදතො වා"ති (දී. නි. 2.152; උදා. 76; මහාව. 286) එත්ථ අග්ගිතො ච උදකතො ච මිථුභෙදතො චාති අත්ථො, එවං "අපදා වා…පෙ…. අග්ගමක්ඛායතී"ති එත්ථාපි අපදා ච ද්විපදා චාති සම්පිණ්ඩනවසෙන අත්ථො දට්ඨබ්බො. තෙන වුත්තං "වා-සද්දො සමුච්චයත්ථො, න විකප්පත්ථො"ති.

රූපිනොති රූපවන්තො. න රූපිනොති **අරූපිනො. සඤ්ඤිනොති** සඤ්ඤාවන්තො. න සඤ්ඤිනොති **අසඤ්ඤිනො. නෙවසඤ්ඤිනාසඤ්ඤිනො** නාම භවග්ගපරියාපන්නා. එත්තාවතා ච කාමභවො, රූපභවො, අරූපභවො, එකවොකාරභවො, චතුවොකාරභවො, පඤ්චවොකාරභවො, සඤ්ඤීභවො, අසඤ්ඤීභවො, නෙවසඤ්ඤීනාසඤ්ඤීභවොති නවවිධෙපි භවෙ සත්තෙ අනවසෙසතො පරියාදියිත්වා දස්සෙසි ධම්මරාජා. එත්ථ හි රූපිග්ගහණෙන කාමභවො රූපභවො පඤ්චවොකාරභවො එකවොකාරභවො ච දස්සිතො, අරූපිග්ගහණෙන අරූපභවො චතුවොකාරභවො ච දස්සිතො. සඤ්ඤීභවාදයො පන සරූපෙනෙව දස්සිතා. අපදාදිග්ගහණෙන කාමභවපඤ්චවොකාරභවසඤ්ඤීභවානං එකදෙසො දස්සිතොති.

කස්මා පනෙත්ථ යථා අදුතියසුත්තෙ "ද්විපදානං අග්ගො"ති ද්විපදානං ගහණමෙව අකත්වා අපදාදිග්ගහණං කතන්ති? වුච්චතෙ – අදුතියසුත්තෙ තාව සෙට්ඨතරවසෙන ද්විපදග්ගහණමෙව කතං. ඉමස්මිඤ්හි ලොකෙ සෙට්ඨො නාම උප්පජ්ජමානො අපදචතුප්පදබහුප්පදෙසු න උප්පජ්ජති, ද්විපදෙසුයෙව උප්පජ්ජති. කතරෙසු ද්විපදෙසු? මනුස්සෙසු චෙව දෙවෙසු ච. මනුස්සෙසු උප්පජ්ජමානො සකලලොකං වසෙ වත්තෙතුං සමත්ථො බුද්ධො හුත්වා උප්පජ්ජති. අඞ්ගුත්තරට්ඨකථායං පන "තිසහස්සිමහාසහස්සිලොකධාතුං වසෙ වත්තෙතුං සමත්ථො"ති (අ. නි. අට්ඨ. 1.1.174) වුත්තං. දෙවෙසු උප්පජ්ජමානො දසසහස්සිලොකධාතුං වසෙ වත්තනකො මහාබ්‍රහ්මා හුත්වා උප්පජ්ජති, සො තස්ස කප්පියකාරකො වා ආරාමිකො වා සම්පජ්ජති. ඉති තතොපි සෙට්ඨතරවසෙනෙස "ද්විපදානං අග්ගො"ති තත්ථ වුත්තො, ඉධ පන අනවසෙසපරියාදානවසෙන එවං වුත්තං. යාවත්තකා හි සත්තා අත්තභාවපරියාපන්නා අපදා වා… පෙ…. නෙවසඤ්ඤීනාසඤ්ඤිනො වා, තථාගතො තෙසං අග්ගමක්ඛායතීති. නිද්ධාරණෙ චෙතං සාමිවචනං, මකාරො පදසන්ධිකරො. අග්ගො අක්ඛායතීති පදවිභාගො.

අග්ගො විපාකො හොතීති අග්ගෙ සම්මාසම්බුද්ධෙ පසන්නානං යො පසාදො, සො අග්ගො සෙට්ඨො උත්තමො කොටිභූතො වා, තස්මා තස්ස විපාකොපි අග්ගො සෙට්ඨො උත්තමො කොටිභූතො උළාරතමො පණීතතමො හොති. සො පන පසාදො දුවිධො ලොකියලොකුත්තරභෙදතො. තෙසු ලොකියස්ස තාව –

‘‘යෙ කෙචි බුද්ධං සරණං ගතාසෙ, න තෙ ගමිස්සන්ති අපායභූමිං;
පහාය මානුසං දෙහං, දෙවකායං පරිපූරෙස්සන්ති. (දී. නි. 2.332; සං. නි. 1.37);

‘‘බුද්ධොති කිත්තයන්තස්ස, කායෙ භවති යා පීති;
වරමෙව හි සා පීති, කසිණෙනපි ජම්බුදීපස්ස.

‘‘සතං හත්ථී සතං අස්සා, සතං අස්සතරී රථා;
සතං කඤ්ඤාසහස්සානි, ආමුක්කමණිකුණ්ඩලා;
එකස්ස පදවීතිහාරස්ස, කලං නාග්ඝන්ති සොළසිං’’. (සං. නි. 1.242; චූළව. 305);

‘‘සාධු ඛො, දෙවානමින්ද, බුද්ධං සරණගමනං හොති, බුද්ධං සරණගමනහෙතු ඛො, දෙවානමින්ද, එවමිධෙකච්චෙ සත්තා කායස්ස භෙදා පරං මරණා සුගතිං සග්ගං ලොකං උපපජ්ජන්ති. තෙ අඤ්ඤෙ දෙවෙ දසහි ඨානෙහි අධිගණ්හන්ති – දිබ්බෙන ආයුනා, දිබ්බෙන වණ්ණෙන, දිබ්බෙන සුඛෙන, දිබ්බෙන යසෙන, දිබ්බෙන ආධිපතෙය්‍යෙන, දිබ්බෙහි රූපෙහි, දිබ්බෙහි සද්දෙහි, දිබ්බෙහි ගන්ධෙහි, දිබ්බෙහි රසෙහි, දිබ්බෙහි ඵොට්ඨබ්බෙහී’’ති (සං. නි. 4.341) –

එවමාදීනං සුත්තපදානං වසෙන පසාදස්ස ඵලවිසෙසයොගො වෙදිතබ්බො. තස්මා සො අපායදුක්ඛවිනිවත්තනෙන සද්ධිං සම්පත්තිභවෙසු සුඛවිපාකදායකොති දට්ඨබ්බො. ලොකුත්තරො පන සාමඤ්ඤඵලවිපාකදායකො වට්ටදුක්ඛවිනිවත්තකො ච. සබ්බොපි චායං පසාදො පරම්පරාය වට්ටදුක්ඛං විනිවත්තෙතියෙව. වුත්තඤ්හෙතං –

‘‘යස්මිං , භික්ඛවෙ, සමයෙ අරියසාවකො අත්තනො සද්ධං අනුස්සරති, නෙවස්ස තස්මිං සමයෙ රාගපරියුට්ඨිතං චිත්තං හොති, න දොසපරියුට්ඨිතං, න මොහපරියුට්ඨිතං චිත්තං හොති, උජුගතමෙවස්ස තස්මිං සමයෙ චිත්තං හොති. උජුගතචිත්තස්ස පාමොජ්ජං ජායති, පමුදිතස්ස පීති ජායති…පෙ…. නාපරං ඉත්ථත්තායාති පජානාතී’’ති (අ. නි. 6.10; 26).

ධම්මාති සභාවධම්මා. **සඞ්ඛතාති** සමෙච්ච සම්භුය්‍ය පච්චයෙහි කතාති සඞ්ඛතා, සප්පච්චයධම්මා. හෙතුභි පච්චයෙහි ච න කෙහිචි කතාති **අසඞ්ඛතා,** අප්පච්චයනිබ්බානං. සඞ්ඛතානං පටියොගිභාවෙන ‘‘අසඞ්ඛතා’’ති පුථුවචනං. **විරාගො තෙසං අග්ගමක්ඛායතීති** තෙසං සඞ්ඛතාසඞ්ඛතධම්මානං යො විරාගසඞ්ඛාතො අසඞ්ඛතධම්මො, සො සභාවෙනෙව සණ්හසුඛුමභාවතො සන්තතරපණීතතරභාවතො ගම්භීරාදිභාවතො මදනිම්මදනාදිභාවතො ච අග්ගං සෙට්ඨං උත්තමං පවරන්ති වුච්චති. **යදිදන්ති** නිපාතො, යො අයන්ති අත්ථො. **මදනිම්මදනොතිආදීනි** සබ්බානි නිබ්බානවෙවචනානියෙව. තථා හි තං ආගම්ම මානමදපුරිසමදාදිකො සබ්බො මදො නිම්මදීයති පමද්දීයති, කාමපිපාසාදිකා සබ්බා පිපාසා විනීයති, කාමාලයාදිකා සබ්බෙපි ආලයා සමුග්ඝාතීයන්ති, සබ්බෙපි කම්මවට්ටකිලෙසවට්ටවිපාකවට්ටා උපච්ඡිජ්ජන්ති, අට්ඨසතභෙදා සබ්බාපි තණ්හා ඛීයති, සබ්බෙපි කිලෙසා විරජ්ජන්ති, සබ්බං දුක්ඛං නිරුජ්ඣති, තස්මා මදනිම්මදනො…පෙ…. නිරොධොති වුච්චති. යා පනෙසා තණ්හා භවෙන භවං, ඵලෙන කම්මං විනති සංසිබ්බතීති කත්වා වානන්ති වුච්චති. තං වානං එත්ථ නත්ථි, එතස්මිං වා අධිගතෙ අරියපුග්ගලස්ස න හොතීති **නිබ්බානං.**

අග්ගො විපාකො හොතීති එත්ථාපි –

‘‘යෙ කෙචි ධම්මං සරණං ගතාසෙ…පෙ….. (දී. නි. 2.332; සං. නි. 1.37);

‘‘ධම්මොති කිත්තයන්තස්ස, කායෙ භවති යා පීති…පෙ…..

‘‘සාධු ඛො, දෙවානමින්ද, ධම්මං සරණගමනං හොති. ධම්මං සරණගමනහෙතු ඛො, දෙවානමින්ද, එවමිධෙකච්චෙ…පෙ…. දිබ්බෙහි ඵොට්ඨබ්බෙහී’’ති (සං. නි. 4.341) –

එවමාදීනං සුත්තපදානං වසෙන ධම්මෙ පසාදස්ස ඵලවිසෙසයොගො වෙදිතබ්බො. එවමෙත්ථ අසඞ්ඛතධම්මවසෙනෙව අග්ගභාවො ආගතො, සබ්බසඞ්ඛතනිස්සරණදස්සනත්ථං අරියමග්ගවසෙනපි අයමත්ථො ලබ්භතෙව. වුත්තඤ්හෙතං –

‘‘යාවතා , භික්ඛවෙ, ධම්මා සඞ්ඛතා, අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො තෙසං අග්ගමක්ඛායතී’’ති (අ. නි. 4.34).

‘‘මග්ගානට්ඨඞ්ගිකො සෙට්ඨො’’ති ච. (ධ. ප. 273).

සඞ්ඝා වා ගණා වාති ජනසමූහසඞ්ඛාතා යාවතා ලොකෙ සඞ්ඝා වා ගණා වා. **තථාගතසාවකසඞ්ඝොති** අට්ඨඅරියපුග්ගලසමූහසඞ්ඛාතො දිට්ඨිසීලසාමඤ්ඤෙන සංහතො තථාගතස්ස සාවකසඞ්ඝො. **තෙසං අග්ගමක්ඛායතීති** අත්තනො සීලසමාධිපඤ්ඤාවිමුත්තිආදිගුණවිසෙසෙන තෙසං සඞ්ඝානං අග්ගො සෙට්ඨො උත්තමො පවරොති වුච්චති. **යදිදන්ති** යානි ඉමානි. **චත්තාරි පුරිසයුගානීති** යුගළවසෙන පඨමමග්ගට්ඨො පඨමඵලට්ඨොති ඉදමෙකං යුගළං, යාව චතුත්ථමග්ගට්ඨො චතුත්ථඵලට්ඨොති ඉදමෙකං යුගළන්ති එවං චත්තාරි පුරිසයුගානි. **අට්ඨ පුරිසපුග්ගලාති** පුරිසපුග්ගලවසෙන එකො පඨමමග්ගට්ඨො එකො පඨමඵලට්ඨොති ඉමිනා නයෙන අට්ඨ පුරිසපුග්ගලා. එත්ථ ච පුරිසොති වා පුග්ගලොති වා එකත්ථානි එතානි පදානි, වෙනෙය්‍යවසෙන පනෙවං වුත්තං. **එස භගවතො සාවකසඞ්ඝොති** යානිමානි යුගවසෙන චත්තාරි පුරිසයුගානි, පාටෙක්කතො අට්ඨ පුරිසපුග්ගලා, එස භගවතො සාවකසඞ්ඝො.

ආහුනෙය්‍යොතිආදීසු ආනෙත්වා හුනිතබ්බන්ති ආහුනං, දූරතොපි ආගන්ත්වා සීලවන්තෙසු දාතබ්බන්ති අත්ථො. චතුන්නං පච්චයානමෙතං අධිවචනං. මහප්ඵලභාවකරණතො තං ආහුනං පටිග්ගහෙතුං යුත්තොති ආහුනෙය්‍යො. අථ වා දූරතොපි ආගන්ත්වා සබ්බං සාපතෙය්‍යම්පි එත්ථ හුනිතබ්බං, සක්කාදීනම්පි ආහවනං අරහතීති වා ආහවනීයො. යො වායං බ්‍රාහ්මණානං ආහවනීයො නාම අග්ගි, යත්ථ හුතං මහප්ඵලන්ති තෙසං ලද්ධි, සො චෙ හුතස්ස මහප්ඵලතාය ආහවනීයො, සඞ්ඝොව ආහවනීයො. සඞ්ඝෙ හුතඤ්හි මහප්ඵලං හොති. යථාහ –

> ‘‘යො ච වස්සසතං ජන්තු, අග්ගිං පරිචරෙ වනෙ;
> එකඤ්ච භාවිතත්තානං, මුහුත්තමපි පූජයෙ;
> සා එව පූජනා සෙය්‍යො, යඤ්චෙ වස්සසතං හුත’’න්ති. (ධ. ප. 107);

තයිදං නිකායන්තරෙ ‘‘ආහවනීයො’’ති පදං ඉධ ‘‘ආහුනෙය්‍යො’’ති ඉමිනා පදෙන අත්ථතො එකං, බ්‍යඤ්ජනතො පන කිඤ්චිමත්තමෙව නානං, තස්මා එවමත්ථවණ්ණනා කතා.

පාහුනෙය්‍යොති එත්ථ පන පාහුනං වුච්චති දිසාවිදිසතො ආගතානං පියමනාපානං ඤාතිමිත්තානං අත්ථාය සක්කාරෙන පටියත්තං ආගන්තුකදානං, තම්පි ඨපෙත්වා තෙ තථාරූපෙ පාහුනකෙ සඞ්ඝස්සෙව දාතුං යුත්තං. තථා හෙස එකබුද්ධන්තරෙපි දිස්සති අබ්බොකිණ්ණඤ්ච. අයං පනෙත්ථ පදත්ථො – ‘‘පියමනාපත්තකරෙහි ධම්මෙහි සමන්නාගතො’’ති එවං පාහුනමස්ස දාතුං යුත්තං, පාහුනඤ්ච පටිග්ගහෙතුං යුත්තොති පාහුනෙය්‍යො. යෙසං පන පාහවනීයොති පාළි, තෙසං යස්මා සඞ්ඝො පුබ්බකාරං අරහති, තස්මා සඞ්ඝො සබ්බපඨමං ආනෙත්වා එත්ථ හුනිතබ්බන්ති පාහවනීයො, සබ්බප්පකාරෙන වා ආහවනං අරහතීති පාහවනීයො. ස්වායමිධ තෙනෙව අත්ථෙන පාහුනෙය්‍යොති වුච්චති.

‘‘දක්ඛිණා’’ති පරලොකං සද්දහිත්වා දාතබ්බදානං, තං දක්ඛිණං අරහති දක්ඛිණාය වා හිතො මහප්ඵලභාවකරණෙන විසොධනතොති **දක්ඛිණෙය්‍යො**. උභො හත්ථෙ සිරසි පතිට්ඨපෙත්වා සබ්බලොකෙන කරියමානං අඤ්ජලිකම්මං අරහතීති **අඤ්ජලිකරණීයො**. **අනුත්තරං පුඤ්ඤක්ඛෙත්තං ලොකස්සාති** සබ්බලොකස්ස අසදිසං පුඤ්ඤවිරූහනට්ඨානං. යථා හි රත්තසාලීනං වා යවානං වා විරූහනට්ඨානං ‘‘රත්තසාලික්ඛෙත්තං යවක්ඛෙත්ත’’න්ති වුච්චති, එවං සඞ්ඝො සදෙවකස්ස ලොකස්ස පුඤ්ඤවිරූහනට්ඨානං. සඞ්ඝං නිස්සාය හි ලොකස්ස නානප්පකාරහිතසුඛනිබ්බත්තකානි පුඤ්ඤානි විරූහන්ති, තස්මා සඞ්ඝො අනුත්තරං පුඤ්ඤක්ඛෙත්තං ලොකස්ස. ඉධාපි –

> ‘‘යෙ කෙචි සඞ්ඝං සරණං ගතාසෙ…පෙ.…. (දී. නි. 2.332; සං. නි. 1.37);
>
> ‘‘සඞ්ඝොති කිත්තයන්තස්ස, කායෙ භවති යා පීති…පෙ.…’’.
>
> ‘‘සාධු ඛො, දෙවානමින්ද, සඞ්ඝං සරණගමනං හොති, සඞ්ඝං සරණගමනහෙතු ඛො දෙවානමින්ද…පෙ.… දිබ්බෙහි ඵොට්ඨබ්බෙහී’’ති (සං. නි. 4.341) –

ආදීනං සුත්තපදානං වසෙන සඞ්ඝෙ පසාදස්ස ඵලවිසෙසයොගො, තෙනස්ස අග්ගතා අග්ගවිපාකතා ච වෙදිතබ්බා. තථා අනුත්තරියපටිලාභො සත්තමභවාදිතො පට්ඨාය වට්ටදුක්ඛසමුච්ඡෙදො අනුත්තරසුඛාධිගමොති එවමාදිඋළාරඵලනිප්ඵාදනවසෙන අග්ගවිපාකතා වෙදිතබ්බා.

ගාථාසු **අග්ගතොති** අග්ගෙ රතනත්තයෙ, අග්ගභාවතො වා පසන්නානං. **අග්ගං ධම්මන්ති** අග්ගසභාවං බුද්ධසුබුද්ධතං ධම්මසුධම්මතං සඞ්ඝසුප්පටිපත්තිං රතනත්තයස්ස අනඤ්ඤසාධාරණං උත්තමසභාවං , දසබලාදිස්වාක්ඛාතතාදිසුප්පටිපන්නතාදිගුණසභාවං වා **විජානතං** විජානන්තානං. එවං සාධාරණතො අග්ගප්පසාදවත්ථුං දස්සෙත්වා ඉදානි අසාධාරණතො තං විභාගෙන දස්සෙතුං **‘‘අග්ගෙ බුද්ධෙ’’**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **පසන්නානන්ති** අවෙච්චප්පසාදෙන ඉතරප්පසාදෙන ච පසන්නානං අධිමුත්තානං. **විරාගූපසමෙති** විරාගෙ උපසමෙ ච,

සබ්බස්ස රාගස්ස සබ්බෙසං කිලෙසානං අච්චන්තවිරාගහෙතුභූතෙ අච්චන්තඋපසමහෙතුභූතෙ චාති අත්ථො. **සුඛෙති** වට්ටදුක්ඛක්ඛයභාවෙන සඞ්ඛාරූපසමසුඛභාවෙන ච සුඛෙ.

අග්ගස්මිං දානං දදතන්ති අග්ගෙ රතනත්තයෙ දානං දෙන්තානං දෙය්‍යධම්මං පරිච්චජන්තානං. තත්ථ ධරමානං භගවන්තං චතූහි පච්චයෙහි උපට්ඨහන්තා පූජෙන්තා සක්කරොන්තා පරිනිබ්බුතඤ්ච භගවන්තං උද්දිස්ස ධාතුචෙතියාදිකෙ උපට්ඨහන්තා පූජෙන්තා සක්කරොන්තා බුද්ධෙ දානං දදන්ති නාම. ‘‘ධම්මං පූජෙස්සාමා’’ති ධම්මධරෙ පුග්ගලෙ චතූහි පච්චයෙහි උපට්ඨහන්තා පූජෙන්තා සක්කරොන්තා ධම්මඤ්ච චිරට්ඨිතිකං කරොන්තා ධම්මෙ දානං දදන්ති නාම. තථා අරියසඞ්ඝං චතූහි පච්චයෙහි උපට්ඨහන්තා පූජෙන්තා සක්කරොන්තා තං උද්දිස්ස ඉතරස්මිම්පි තථා පටිපජ්ජන්තා සඞ්ඝෙ දානං දදන්ති නාම. **අග්ගං පුඤ්ඤං පවඩ්ඪතීති** එවං රතනත්තයෙ පසන්නෙන චෙතසා උළාරං පරිච්චාගං උළාරඤ්ච පූජාසක්කාරං පවත්තෙන්තානං දිවසෙ දිවසෙ අග්ගං උළාරං කුසලං උපචීයති. ඉදානි තස්ස පුඤ්ඤස්ස අග්ගවිපාකතාය අග්ගභාවං දස්සෙතුං **‘‘අග්ගං ආයූ’’**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **අග්ගං ආයූති** දිබ්බං වා මානුසං වා අග්ගං උළාරතමං ආයු. **පවඩ්ඪතීති** උපරූපරි බ්‍රූහති. **වණ්ණොති** රූපසම්පදා. **යසොති** පරිවාරසම්පදා. **කිත්තීති** ථුතිඝොසො. **සුඛන්ති** කායිකං චෙතසිකඤ්ච සුඛං. **බලන්ති** කායබලං ඤාණබලඤ්ච.

අග්ගස්ස දාතාති අග්ගස්ස රතනත්තයස්ස දාතා, අථ වා අග්ගස්ස දෙය්‍යධම්මස්ස දානං උළාරං කත්වා තත්ථ පුඤ්ඤං පවත්තෙතා. **අග්ගධම්මසමාහිතොති** අග්ගෙන පසාදධම්මෙන දානාදිධම්මෙන ච සමාහිතො සමන්නාගතො අචලප්පසාදයුත්තො, තස්ස වා විපාකභූතෙහි බහුජනස්ස පියමනාපතාදිධම්මෙහි යුත්තො. **අග්ගප්පත්තො පමොදතීති** යත්ථ යත්ථ සත්තනිකායෙ උප්පන්නො, තත්ථ තත්ථ අග්ගභාවං සෙට්ඨභාවං අධිගතො, අග්ගභාවං වා ලොකුත්තරමග්ගඵලං අධිගතො පමොදති අභිරමති පරිතුස්සතීති.

පඨමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. ජීවිකසුත්තවණ්ණනා

91. දුතියං අට්ඨුප්පත්තිවසෙන දෙසිතං. එකස්මිඤ්හි සමයෙ භගවති කපිලවත්ථුස්මිං නිග්‍රොධාරාමෙ විහරන්තෙ භික්ඛූ ආගන්තුකභික්ඛූනං සෙනාසනානි පඤ්ඤාපෙන්තා පත්තචීවරානි පටිසාමෙන්තා සාමණෙරා ච ලාභභාජනීයට්ඨානෙ සම්පත්තසම්පත්තානං ලාභං ගණ්හන්තා උච්චාසද්දා මහාසද්දා අහෙසුං. තං සුත්වා භගවා භික්ඛූ පණාමෙසි. තෙ කිර සබ්බෙව නවා අධුනාගතා ඉමං ධම්මවිනයං. තං ඤත්වා මහාබ්‍රහ්මා ආගන්ත්වා ‘‘අභිනන්දතු, භන්තෙ, භගවා භික්ඛුසඞ්ඝ’’න්ති (ම. නි. 2.158) තෙසං පණාමිතභික්ඛූනං අනුග්ගණ්හනං යාචි. භගවා තස්ස ඔකාසං අකාසි. අථ මහාබ්‍රහ්මා ‘‘කතාවකාසො බොම්හි භගවතා’’ති භගවන්තං අභිවාදෙත්වා පදක්ඛිණං කත්වා පක්කාමි. අථ භගවා ‘‘භික්ඛුසඞ්ඝො ආගච්ඡතූ’’ති ආනන්දත්ථෙරස්ස ආකාරං දස්සෙසි. අථ තෙ භික්ඛූ ආනන්දත්ථෙරෙන පක්කොසිතා භගවන්තං උපසඞ්කමිත්වා සාරජ්ජමානරූපා එකමන්තං නිසීදිංසු. භගවා තෙසං සප්පායදෙසනං වීමංසන්තො ‘‘ඉමෙ ආමිසහෙතු පණාමිතා, පිණ්ඩියාලොපධම්මදෙසනා නෙසං සප්පායා’’ති චින්තෙත්වා **‘‘අන්තමිදං, භික්ඛවෙ’’**ති ඉමං දෙසනං දෙසෙසි.

තත්‍රායං **අන්ත**සද්දො ‘‘සන්ති, භික්ඛවෙ, එකෙ සමණබ්‍රාහ්මණා පුබ්බන්තකප්පිකා පුබ්බන්තානුදිට්ඨිනො’’තිආදීසු (දී. නි. 1.29) කොට්ඨාසෙ ආගතො. ‘‘අන්තමකාසි දුක්ඛස්ස, අන්තවා අයං ලොකො පරිවටුමො’’තිආදීසු (දී. නි. 1.55) පරිච්ඡෙදෙ. ‘‘හරිතන්තං වා පථන්තං වා සෙලන්තං වා’’තිආදීසු (ම. නි. 1.304) මරියාදායං. ‘‘අන්තං අන්තගුණ’’න්තිආදීසු (දී. නි. 2.377; ඛු. පා. 3.ද්වත්තිංසාකාර) සරීරාවයවෙ ‘‘චරන්ති ලොකෙ පරිවාරඡන්නා, අන්තො අසුද්ධා බහි සොභමානා’’තිආදීසු (සං. නි. 1.122; මහානි. 191) චිත්තෙ. ‘‘අප්පෙකච්චානි උප්පලානි වා පදුමානි වා පුණ්ඩරීකානි වා උදකෙ ජාතානි උදකෙ සංවඩ්ඪානි උදකානුග්ගතානි අන්තො නිමුග්ගපොසීනී’’තිආදීසු (දී. නි. 2.69; සං. නි. 1.172; මහාව. 9) අබ්භන්තරෙ.

‘‘මිගානං කොට්ඨුකො අන්තො, පක්ඛීනං පන වායසො;
එරණ්ඩො අන්තො රුක්ඛානං, තයො අන්තා සමාගතා’’ති. (ජා. 1.3.135) –

ආදීසු ලාමකෙ. ඉධාපි ලාමකෙ එව දට්ඨබ්බො. තස්මා **අන්තමිදං භික්ඛවෙ ජීවිකානන්ති** භික්ඛවෙ ඉදං ජීවිකානං අන්තං පච්ඡිමං ලාමකං, සබ්බනිහීනං ජීවිතන්ති අත්ථො. **යදිදං පිණ්ඩොල්‍යන්ති** යං ඉදං පිණ්ඩපරියෙසනෙන භික්ඛාචරියාය ජීවිකං කප්පෙන්තස්ස ජීවිතං. අයං පනෙත්ථ පදත්ථො – පිණ්ඩාය උලතීති පිණ්ඩොලො, තස්ස කම්මං පිණ්ඩොල්‍යං, පිණ්ඩපරියෙසනෙන ජීවිකාති අත්ථො.

අභිසාපොති අක්කොසො. කුපිතා හි මනුස්සා අත්තනො පච්චත්ථිකං ‘‘පිලොතිකඛණ්ඩං නිවාසෙත්වා කපාලහත්ථො පිණ්ඩං පරියෙසමානො චරෙය්‍යාසී’’ති අක්කොසන්ති. අථ වා ‘‘කිං තුය්හං අකාතබ්බං අත්ථි, යො ත්වං එවං බලවීරියූපපන්නොපි හිරොත්තප්පං පහාය කපණො පිණ්ඩොලො විචරසි පත්තපාණී’’ති එවම්පි අක්කොසන්තියෙව. **තඤ්ච ඛො එතන්ති** තං එතං අභිසපම්පි සමානං පිණ්ඩොල්‍යං. **කුලපුත්තා උපෙන්ති අත්ථවසිකාති**

මම සාසනෙ ජාතිකුලපුත්තා ච ආචාරකුලපුත්තා ච අත්ථවසිකා කාරණවසිකා හුත්වා කාරණවසං පටිච්ච උපෙන්ති උපගච්ඡන්ති.

රාජාභිනීතාතිආදීසු යෙ රඤ්ඤො සන්තකං ඛාදිත්වා රඤ්ඤා බන්ධනාගාරෙ බන්ධාපිතා පලායිත්වා පබ්බජන්ති, තෙ රඤ්ඤා බන්ධනං අභිනීතත්තා **රාජාභිනීතා** නාම. යෙ පන චොරෙහි අටවියං ගහෙත්වා එකච්චෙසු මාරියමානෙසු එකච්චෙ ''මයං සාමි තුම්හෙහි විස්සට්ඨා ගෙහං අනජ්ඣාවසිත්වා පබ්බජිස්සාම, තත්ථ තත්ථ යං යං බුද්ධපූජාදිපුඤ්ඤං කරිස්සාම, තතො තතො තුම්හාකං පත්තිං දස්සාමා''ති තෙහි විස්සට්ඨා පබ්බජන්ති, තෙ **චොරාභිනීතා** නාම චොරෙහි මාරෙතබ්බතං අභිනීතත්තා. යෙ පන ඉණං ගහෙත්වා පටිදාතුං අසක්කොන්තා පලායිත්වා පබ්බජන්ති, තෙ **ඉණට්ටා** නාම. තඤ්ච ඛො එතං පිණ්ඩොල්‍යං කුලපුත්තා මම සාසනෙ නෙව රාජාභිනීතා...පෙ.... න ආජීවිකාපකතා උපෙන්ති, අපිච ඛො ''ඔතිණ්ණම්හා ජාතියා...පෙ.... පඤ්ඤායෙථා''ති උපෙන්තීති පදසම්බන්ධො.

තත්ථ **ඔතිණ්ණම්හා**ති ඔතිණ්ණා අම්හා. **ජාතියා**තිආදීසු තම්හි තම්හි සත්තනිකායෙ ඛන්ධානං පඨමාභිනිබ්බත්ති **ජාති,** පරිපාකො **ජරා,** භෙදො **මරණං**. ඤාතිරොගභොගසීලදිට්ඨිබ්‍යසනෙහි ඵුට්ඨස්ස සන්තාපො අන්තො නිජ්ඣානං **සොකො,** තෙහි ඵුට්ඨස්ස වචීවිප්පලාපො **පරිදෙවො**. අනිට්ඨඵොට්ඨබ්බපටිහතකායස්ස කායපීළනං **දුක්ඛං,** ආඝාතවත්ථූසු උපහතචිත්තස්ස චෙතොපීළනං **දොමනස්සං**. ඤාතිබ්‍යසනාදීහි එව ඵුට්ඨස්ස පරිදෙවෙනපි අධිවාසෙතුං අසමත්ථස්ස චිත්තසන්තාපසමුට්ඨිතො භුසො ආයාසො **උපායාසො**. එතෙහි ජාතිආදීහි ඔතිණ්ණා **දුක්ඛොතිණ්ණා,** තෙහි ජාතිආදිදුක්ඛෙහි අන්තො අනුපවිට්ඨා. **දුක්ඛපරෙතා**ති තෙහි දුක්ඛදුක්ඛවත්ථූහි අභිභූතා. ජාතිආදයො හි දුක්ඛස්ස වත්ථුභාවතො දුක්ඛා, දුක්ඛභාවතො ච සොකපරිදෙවදුක්ඛදොමනස්සුපායාසා දුක්ඛාති. **අප්පෙව නාම...පෙ.... පඤ්ඤායෙථා**ති ඉමස්ස සකලස්ස වට්ටදුක්ඛරාසිස්ස පරිච්ඡෙදකරණං ඔසානකිරියා අපි නාම පඤ්ඤායෙය්‍ය.

සො ච හොති අභිජ්ඣාලූති ඉදං යො කුලපුත්තො ''දුක්ඛස්සන්තං කරිස්සාමී''ති පුබ්බෙ චිත්තං උප්පාදෙත්වා පබ්බජිතො අපරභාගෙ තං පබ්බජ්ජං තථාරූපං කාතුං න සක්කොති, තං දස්සෙතුං වුත්තං. තත්ථ **අභිජ්ඣාලූ**ති පරභණ්ඩානං අභිජ්ඣායිතා. **තිබ්බසාරාගො**ති බලවරාගො. **බ්‍යාපන්නචිත්තො**ති බ්‍යාපාදෙන පූතිභූතත්තා විපන්නචිත්තො. **පදුට්ඨමනසඞ්කප්පො**ති තිඛිණසිඞ්ගො විය චණ්ඩගොණො පරෙසං උපඝාතවසෙන දුට්ඨචිත්තො. **මුට්ඨස්සතී**ති භත්තනික්ඛිත්තකාකො විය, මංසනික්ඛිත්තසුනඛො විය ච නට්ඨස්සති, ඉධ කතං එත්ථ න සරති. **අසම්පජානො**ති නිප්පඤ්ඤො ඛන්ධාදිපරිච්ඡෙදරහිතො. **අසමාහිතො**ති චණ්ඩසොතෙ බද්ධනාවා විය අසණ්ඨිතො. **විබ්භන්තචිත්තො**ති පන්ථාරුළ්හමිගො විය භන්තමනො. **පාකතින්ද්‍රියො**ති යථා ගිහී සංවරාභාවෙන පරිග්ගහපරිජනෙ ඔලොකෙන්ති අසංවුතින්ද්‍රියා, එවං අසංවුතින්ද්‍රියො හොති.

ඡවාලාතන්ති ඡවානං දඩ්ඪට්ඨානෙ අලාතං. **උභතොපදිත්තං මජ්ඣෙ ගූථගත**න්ති පමාණෙන අට්ඨඞ්ගුලමත්තං උභතො ද්වීසු කොටීසු ආදිත්තං මජ්ඣෙ ගූථමක්ඛිතං. **නෙව ගාමෙ**ති සචෙ හි තං යුගනඞ්ගලගොපානසිපක්ඛපාසකාදීනං අත්ථාය උපනෙතුං සක්කා අස්ස ගාමෙ කට්ඨත්ථං ඵරෙය්‍ය. සචෙ ඛෙත්තකුටියා කට්ඨත්ථරමඤ්චකාදීනං අත්ථාය උපනෙතුං සක්කා අස්ස, අරඤ්ඤෙ කට්ඨත්ථං ඵරෙය්‍ය. යස්මා පන උභයත්ථාපි න සක්කා, තස්මා එවං වුත්තං. **තථූපමාහ**න්ති තථූපමං ඡවාලාතසදිසං අහං ඉමං යථාවුත්තපුග්ගලං වදාමි. **ගිහිභොගා ච පරිහීනො**ති යො අගාරෙ වසන්තෙහි ගිහීහි දායජ්ජෙ භාජියමානෙ අඤ්ඤථා ච භොගො ලද්ධබ්බො අස්ස, තතො ච පරිහීනො. **සාමඤ්ඤත්ථඤ්චා**ති ආචරියුපජ්ඣායානං ඔවාදෙ ඨත්වා පරියත්තිපටිවෙධවසෙන පත්තබ්බං සාමඤ්ඤත්ථඤ්ච න පරිපූරෙති. ඉමං පන උපමං සත්ථා න දුස්සීලස්ස වසෙන ආහරි , පරිසුද්ධසීලස්ස පන අලසස්ස අභිජ්ඣාදීහි දොසෙහි දූසිතචිත්තස්ස පුග්ගලස්ස වසෙන ආහරීති වෙදිතබ්බං.

ගාථාසු **ගිහිභොගා**ති කාමසුඛසම්භොගතො. **පරිහීනො**ති ජීනො. **සාමඤ්ඤත්ථ**න්ති පටිවෙධබාහුසච්චඤ්චෙව පරියත්තිබාහුසච්චඤ්ච. තාදිසො හි අසුතං සොතුං සුතං පරියොදාපෙතුං න සක්කොති අලසභාවතො. දුට්ඨු භගොති **දුබ්භගො,** අලක්ඛිකො කාළකණ්ණිපුරිසො. **පරිධංසමානො**ති විනස්සමානො. **පකිරෙතී**ති විකිරෙති විද්ධංසෙති. සබ්බමෙතං භාවිනො සාමඤ්ඤත්ථස්ස අනුප්පාදනමෙව සන්ධාය වුත්තං. **ඡවාලාතංව නස්සතී**ති සො තාදිසො පුග්ගලො යථාවුත්තං ඡවාලාතං විය කස්සචි අනුපයුජ්ජමානො එව නස්සති උභතො පරිහට්ඨභාවතො. එවං ''කායවාචාහි අකතවීතික්කමොපි චිත්තං අවිසොධෙන්තො නස්සති, පගෙව කතවීතික්කමො දුස්සීලො''ති තස්ස අපායදුක්ඛභාගිභාවදස්සනෙන දුස්සීලෙ ආදීනවං දස්සෙත්වා තතො සත්තෙ විවෙචෙතුකාමො **''කාසාවකණ්ඨා''**තිආදිනා ගාථාද්වයමාහ. තස්සත්ථො හෙට්ඨා වුත්තො එව.

දුතියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. සඞ්ඝාටිකණ්ණසුත්තවණ්ණනා

92. තතියෙ **සඞ්ඝාටිකණ්ණෙ**ති චීවරකොටියං. **ගහෙත්වා**ති පරාමසිත්වා. **අනුබන්ධො අස්සා**ති අනුගතො භවෙය්‍ය. ඉදං වුත්තං හොති – ''භික්ඛවෙ, ඉධෙකච්චො භික්ඛු අත්තනො හත්ථෙන මයා පාරුතස්ස සුගතමහාචීවරස්ස කණ්ණෙ පරාමසන්තො විය මං අනුගච්ඡෙය්‍ය, එවං මය්හං ආසන්නතරො හුත්වා විහරෙය්‍යා''ති. **පාදෙ පාදං**

නික්ඛිපන්තොති ගච්ඡන්තස්ස මම පාදෙ පාදං නික්ඛිත්තට්ඨානෙ පාදුද්ධාරණානන්තරං අත්තනො පාදං නික්ඛිපන්තො. උභයෙනාපි ‘‘ඨානගමනාදීසු අවිජහන්තො සබ්බකාලං මය්හං සමීපෙ එව විහරෙය්‍ය චෙපී’’ති දස්සෙති. **සො ආරකාව මය්හං, අහඤ්ච තස්සාති** සො භික්ඛු මයා වුත්තං පටිපදං අපූරෙන්තො මම දූරෙයෙව, අහඤ්ච තස්ස දූරෙයෙව. එතෙන මංසචක්ඛුනා තථාගතදස්සනං රූපකායසමොධානඤ්ච අකාරණං, ඤාණචක්ඛුනාව දස්සනං ධම්මකායසමොධානමෙව ච පමාණන්ති දස්සෙති. තෙනෙවාහ ‘‘ධම්මඤ්හි සො, භික්ඛවෙ, භික්ඛු න පස්සති, ධම්මං අපස්සන්තො න මං පස්සතී’’ති. තත්ථ ධම්මො නාම නවවිධො ලොකුත්තරධම්මො. සො ච අභිජ්ඣාදීහි දූසිතචිත්තෙන න සක්කා පස්සිතුං, තස්මා ධම්මස්ස අදස්සනතො ධම්මකායඤ්ච න පස්සතීති. තථා හි වුත්තං –

‘‘කිං තෙ, වක්කලි, ඉමිනා පූතිකායෙන දිට්ඨෙන? යො ඛො, වක්කලි, ධම්මං පස්සති සො මං පස්සති; යො මං පස්සති, සො ධම්මං පස්සතී’’ති (සං. නි. 3.87).

‘‘ධම්මභූතො බ්‍රහ්මභූතො’’ති (ම. නි. 1.203; පටි. ම. 3.5) ච.

‘‘ධම්මකායො ඉතිපි, බ්‍රහ්මකායො ඉතිපී’’ති (දී. නි. 3.118) ච ආදි.

යොජනසතෙති යොජනසතෙ පදෙසෙ, යොජනසතමත්ථකෙති අත්ථො. සෙසං වුත්තවිපරියායෙන වෙදිතබ්බං. අරියමග්ගාධිගමවසෙන චස්ස අනභිජ්ඣාලුආදිභාවො දට්ඨබ්බො.

ගාථාසු **මහිච්ඡොති** කාමෙසු තිබ්බසාරාගතාය මහාඉච්ඡො. **විඝාතවාති** පදුට්ඨමනසඞ්කප්පතාය සත්තෙසු ආඝාතවසෙන මහිච්ඡතාය ඉච්ඡිතාලාභෙන ච විඝාතවා. **එජානුගොති** එජාසඞ්ඛාතාය තණ්හාය දාසො විය හුත්වා තං අනුගච්ඡන්තො. රාගාදිකිලෙසපරිළාහාභිභවෙන **අනිබ්බුතො**. රූපාදිවිසයානං අභිකඞ්ඛනෙන **ගිද්ධො. පස්ස යාවඤ්ච ආරකාති** අනෙජස්ස නිබ්බුතස්ස වීතගෙධස්ස සම්මාසම්බුද්ධස්ස ඔකාසවසෙන සමීපෙපි සමානො මහිච්ඡො විඝාතවා එජානුගො අනිබ්බුතො ගිද්ධො බාලපුථුජ්ජනො ධම්මසභාවතො යත්තකං දූරෙ, තස්ස සො දූරභාවො පස්ස, වත්තුම්පි න සුකරන්ති අත්ථො. වුත්තඤ්හෙතං –

‘‘නභඤ්ච දූරෙ පථවී ච දූරෙ,
පාරං සමුද්දස්ස තදාහු දූරෙ;
තතො හවෙ දූරතරං වදන්ති,
සතඤ්ච ධම්මො අසතඤ්ච රාජා’’ති. (අ. නි. 4.47; ජා. 2.21.414);

ධම්මමභිඤ්ඤායාති චතුසච්චධම්මං අභිඤ්ඤාය අඤ්ඤාය ඤාතතීරණපරිඤ්ඤාහි යථාරහං පුබ්බභාගෙ ජානිත්වා. **ධම්මමඤ්ඤායාති** තමෙව ධම්මං අපරභාගෙ මග්ගඤාණෙන පරිඤ්ඤාදිවසෙන යථාමරියාදං ජානිත්වා. **පණ්ඩිතොති** පටිවෙධබාහුසච්චෙන පණ්ඩිතො. **රහදොව නිවාතෙ චාති** නිවාතට්ඨානෙ රහදො විය **අනෙජො** කිලෙසචලනරහිතො උපසම්මති, යථා සො රහදො නිවාතට්ඨානෙ වාතෙන අනබ්භාහතො සන්නිසින්නොව හොති, එවං අයම්පි සබ්බථාපි පටිප්පස්සද්ධකිලෙසො කිලෙසචලනරහිතො අරහත්තඵලසමාධිනා වූපසම්මති, සබ්බකාලං උපසන්තසභාවොව හොති. **අනෙජොති** සො එවං අනෙජාදිසභාවො අරහා අනෙජාදිසභාවස්ස සම්මාසම්බුද්ධස්ස ඔකාසතො දූරෙපි සමානො ධම්මසභාවතො අදූරෙ සන්තිකෙ එවාති.

තතියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. අග්ගිසුත්තවණ්ණනා

93. චතුත්ථෙ අනුදහනට්ඨෙන අග්ගි, රාගො එව අග්ගි රාගග්ගි. රාගො හි උප්පජ්ජමානො සත්තෙ අනුදහති ඣාපෙති, තස්මා ‘‘අග්ගී’’ති වුච්චති. ඉතරෙසුපි ද්වීසු එසෙව නයො. තත්ථ යථා අග්ගි යදෙව ඉන්ධනං නිස්සාය උප්පජ්ජති, තං නිදහති, මහාපරිළාහො ච හොති, එවමෙවෙපි රාගාදයො යස්මිං සන්තානෙ සයං උප්පන්නා, තං නිදහන්ති, මහාපරිළාහා ච හොන්ති දුන්නිබ්බාපයා. තෙසු රාගපරිළාහෙන සන්තත්තහදයානං ඉච්ඡිතාලාභදුක්ඛෙන මරණප්පත්තානං සත්තානං පමාණං නත්ථි. අයං තාව රාගස්ස අනුදහනතා. දොසස්ස පන අනුදහනතාය විසෙසතො මනොපදොසිකා දෙවා, මොහස්ස අනුදහනතාය ඛිඩ්ඩාපදොසිකා දෙවා ච නිදස්සනං. මොහවසෙන හි තෙසං සතිසම්මොසො හොති, තස්මා ඛිඩ්ඩාවසෙන ආහාරවෙලං අතිවත්තෙන්තා කාලං කරොන්ති. අයං තාව රාගාදීනං දිට්ඨධම්මිකො අනුදහනභාවො. සම්පරායිකො පන නිරයාදීසු නිබ්බත්තාපනවසෙන ඝොරතරො දුරධිවාසො ච. අයඤ්ච අත්ථො ආදිත්තපරියායෙන විභාවෙතබ්බො.

ගාථාසු **කාමෙසු මුච්ඡිතෙති** වත්ථුකාමෙසු පාතබ්‍යතාවසෙන මුච්ඡං බාල්‍යං පමාදං මිච්ඡාචාරං ආපන්නෙ. **බ්‍යාපන්නෙති** බ්‍යාපන්නචිත්තෙ දහතීති සම්බන්ධො. **නරෙ පාණාතිපාතිනොති** ඉදං දොසග්ගිස්ස. **අරියධම්මෙ අකොවිදෙති** යෙ ඛන්ධායතනාදීසු සබ්බෙන සබ්බං උග්ගහපරිපුච්ඡාය මනසිකාරරහිතා අරියධම්මස්ස අකුසලා, තෙ සම්මොහෙන අභිභූතා විසෙසෙන සම්මූළ්හා නාමාති වුත්තා. **එතෙ අග්ගී අජානන්තාති** ‘‘එතෙ රාගග්ගිආදයො ඉධ

චෙව සම්පරායෙ ච අනුදහන්තී''ති අජානන්තා පරිඤ්ඤාභිසමයවසෙන පහානාභිසමයවසෙන ච අප්පටිවිජ්ඣන්තා. **සක්කායාභිරතාති** සක්කායෙ උපාදානක්ඛන්ධපඤ්චකෙ තණ්හාදිට්ඨිමානනන්දනාභිරතා. **වඩ්ඪයන්තීති** පුනප්පුනං උප්පජ්ජනෙන වඩ්ඪයන්ති ආචිනන්ති. **නිරයන්ති** අට්ඨවිධං මහානිරයං, සොළසවිධං උස්සදනිරයන්ති සබ්බම්පි නිරයං. **තිරච්ඡානඤ්ච යොනියොති** තිරච්ඡානයොනියො ච. **අසුරන්ති** අසුරකායං පෙත්තිවිසයඤ්ච වඩ්ඪයන්තීති සම්බන්ධො.

එත්තාවතා රාගග්ගිආදීනං ඉධ චෙව සම්පරායෙ ච අනුදහනභාවදස්සනමුඛෙන වට්ටං දස්සෙත්වා ඉදානි නෙසං නිබ්බාපනෙන විවට්ටං දස්සෙතුං **''යෙ ච රත්තින්දිවා''**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **යුත්තාති** භාවනානුයොගවසෙන යුත්තා. කත්ථ? **සම්මාසම්බුද්ධසාසනෙ**. තෙන අඤ්ඤසාසනෙ රාගග්ගිආදීනං නිබ්බාපනාභාවං දස්සෙති. තථා හි අනඤ්ඤසාධාරණං තෙසං නිබ්බාපනවිධිං අසුභකම්මට්ඨානං සඞ්ඛෙපෙනෙව දස්සෙන්තො –

> ''තෙ නිබ්බාපෙන්ති රාගග්ගිං, නිච්චං අසුභසඤ්ඤිනො;
> දොසග්ගිං පන මෙත්තාය, නිබ්බාපෙන්ති නරුත්තමා;
> මොහග්ගිං පන පඤ්ඤාය, යායං නිබ්බෙධගාමිනී''ති. –

ආහ . තත්ථ **අසුභසඤ්ඤිනොති** ද්වත්තිංසාකාරවසෙන චෙව උද්ධුමාතකාදිවසෙන ච අසුභභාවනානුයොගෙන අසුභසඤ්ඤිනො. **මෙත්තායාති** ''සො මෙත්තාසහගතෙන චෙතසා එකං දිසං ඵරිත්වා විහරතී''ති (අ. නි. 3.64, 66) වුත්තාය මෙත්තාභාවනාය. එත්ථ ච අසුභජ්ඣානඤ්ච පාදකං කත්වා නිබ්බත්තිතඅනාගාමිමග්ගෙන රාගග්ගිදොසග්ගීනං නිබ්බාපනං වෙදිතබ්බං. **පඤ්ඤායාති** විපස්සනාපඤ්ඤාසහිතාය මග්ගපඤ්ඤාය. තෙනෙවාහ ''යායං නිබ්බෙධගාමිනී''ති. සා හි කිලෙසක්ඛන්ධං විනිවිජ්ඣන්තී ගච්ඡති පවත්තතීති **නිබ්බෙධගාමිනීති** වුච්චති. **අසෙසං පරිනිබ්බන්තීති** අරහත්තමග්ගෙන අසෙසං රාගග්ගිආදිං නිබ්බාපෙත්වා සඋපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා ඨිතා පඤ්ඤාවෙපුල්ලප්පත්තියා **නිපකා** පුබ්බෙව සම්මප්පධානෙන සබ්බසො කොසජ්ජස්ස සුප්පහීනත්තා ඵලසමාපත්තිසමාපජ්ජනෙන අකිලාසුභාවෙන ච **රත්තින්දිවමතන්දිතා** චරිමකචිත්තනිරොධෙන අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා අසෙසං පරිනිබ්බන්ති. තතො ච **අසෙසං** නිස්සෙසං **වට්ටදුක්ඛං අච්චගුං** අතික්කමංසු.

එවං යෙ රාගග්ගිආදිකෙ නිබ්බාපෙන්ති, තෙසං අනුපාදිසෙසනිබ්බානෙන නිබ්බුතිං දස්සෙත්වා ඉදානි පටිවිද්ධගුණෙහි ථොමෙන්තො ඔසානගාථමාහ. තත්ථ **අරියද්දසාති** අරියෙහි බුද්ධාදීහි පස්සිතබ්බං කිලෙසෙහි වා ආරකත්තා අරියං නිබ්බානං, අරියං චතුසච්චමෙව වා දිට්ඨවන්තොති අරියද්දසා. වෙදස්ස මග්ගඤාණස්ස, තෙන වා වෙදෙන සංසාරස්ස පරියොසානං ගතාති **වෙදගුනො. සම්මදඤ්ඤායාති** සම්මදෙව සබ්බං ආජානිතබ්බං කුසලාදිං ඛන්ධාදිඤ්ච ජානිත්වා. සෙසං වුත්තනයමෙව.

චතුත්ථසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. උපපරික්ඛසුත්තවණ්ණනා

94. පඤ්චමෙ **තථා තථාති** තෙන තෙන පකාරෙන. **උපපරික්ඛෙය්‍යාති** වීමංසෙය්‍ය පරිතුලෙය්‍ය සම්මසෙය්‍ය වා. **යථා යථාස්ස උපපරික්ඛතොති** යථා යථා අස්ස භික්ඛුනො උපපරික්ඛන්තස්ස. **බහිද්ධා චස්ස විඤ්ඤාණං අවික්ඛිත්තං අවිසටන්ති** බහිද්ධා රූපාදිආරම්මණෙ උප්පජ්ජනකවික්ඛෙපාභාවතො අවික්ඛිත්තං සමාහිතං, තතො එව අවිසටං සියා . ඉදං වුත්තං හොති – භික්ඛවෙ, යෙන යෙන පකාරෙන ඉමස්ස ආරද්ධවිපස්සකස්ස භික්ඛුනො උපපරික්ඛතො සඞ්ඛාරෙ සම්මසන්තස්ස පුබ්බෙ සමාහිතාකාරසල්ලක්ඛණවසෙන සමථනිමිත්තං ගහෙත්වා සක්කච්චං නිරන්තරං සම්මසනඤාණං පවත්තෙන්තස්ස අත්තනො විපස්සනාචිත්තං කම්මට්ඨානතො බහිද්ධා රූපාදිආරම්මණෙ උප්පජ්ජනකං න සියා, අච්චාරද්ධවීරියතාය උද්ධච්චපක්ඛියං න සියා, තෙන තෙන පකාරෙන භික්ඛු උපපරික්ඛෙය්‍ය පරිතුලෙය්‍යාති. **අජ්ඣත්තං අසණ්ඨිතන්ති** යස්මා වීරියෙ මන්දං වහන්තෙ සමාධිස්ස බලවභාවතො කොසජ්ජාභිභවෙන අජ්ඣත්තං ගොචරජ්ඣත්තසඞ්ඛාතෙ කම්මට්ඨානාරම්මණෙ සඞ්කොචවසෙන ඨිතත්තා සණ්ඨිතං නාම හොති, වීරියසමතාය පන යොජිතාය අසණ්ඨිතං හොති වීථිං පටිපන්නං. තස්මා යථා යථාස්ස උපපරික්ඛතො විඤ්ඤාණං අජ්ඣත්තං අසණ්ඨිතං අස්ස, වීථිපටිපන්නං සියා, තථා තථා උපපරික්ඛෙය්‍ය. **අනුපාදාය න පරිතස්සෙය්‍යාති** යථා යථාස්ස උපපරික්ඛතො ''එතං මම, එසො මෙ අත්තා''ති තණ්හාදිට්ඨිග්ගාහවසෙන රූපාදීසු කඤ්චි සඞ්ඛාරං අග්ගහෙත්වා තතො එව තණ්හාදිට්ඨිග්ගාහවසෙන න පරිතස්සෙය්‍ය, තථා තථා උපපරික්ඛෙය්‍යාති සම්බන්ධො. කථං පන උපපරික්ඛතො තිවිධම්පෙතං සියාති? උද්ධච්චපක්ඛියෙ කොසජ්ජපක්ඛියෙ ච ධම්මෙ වජ්ජෙන්තො වීරියසමතං යොජෙත්වා පුබ්බෙව විපස්සනුපක්කිලෙසෙහි චිත්තං විසොධෙත්වා යථා සම්මදෙව විපස්සනාඤාණං විපස්සනාවීථිං පටිපජ්ජති, තථා සම්මසතො.

ඉති භගවා චතුසච්චකම්මට්ඨානිකස්ස භික්ඛුනො අනුක්කමෙන පටිපදාඤාණදස්සනවිසුද්ධියා ආරද්ධාය අච්චාරද්ධවීරියඅතිසිථිලවීරියවිපස්සනුපක්කිලෙසෙහි චිත්තස්ස විසොධනූපායං දස්සෙත්වා ඉදානි තථා විසොධිතෙ විපස්සනාඤාණෙ න චිරස්සෙව විපස්සනං මග්ගෙන ඝටෙත්වා සකලවට්ටදුක්ඛසමතික්කමාය සංවත්තන්තීති දස්සෙන්තො **''බහිද්ධා, භික්ඛවෙ , විඤ්ඤාණෙ''**තිආදිමාහ, තං වුත්තනයමෙව. යං පන වුත්තං – **''ආයතිං ජාතිජරාමරණදුක්ඛසමුදයසම්භවො න හොතී''**ති, තස්සත්ථො – එවං විපස්සනං මග්ගෙන ඝටෙත්වා මග්ගපටිපාටියා

අග්ගමග්ගෙන අනවසෙසතො කිලෙසෙසු ඛීණෙසු ආයතිං අනාගතෙ ජාතිජරාමරණසකලවට්ටදුක්ඛසමුදයසඞ්ඛාතො සම්භවො උප්පාදො ච න හොති, ජාතිසඞ්ඛාතො වා දුක්ඛසමුදයො ජරාමරණසඞ්ඛාතො දුක්ඛසම්භවො ච න හොති.

ගාථායං **සත්තසඞ්ගප්පහීනස්සාති** තණ්හාසඞ්ගො, දිට්ඨිසඞ්ගො, මානසඞ්ගො, කොධසඞ්ගො, අවිජ්ජාසඞ්ගො, කිලෙසසඞ්ගො, දුච්චරිතසඞ්ගොති ඉමෙසං සත්තන්නං සඞ්ගානං පහීනත්තා සත්තසඞ්ගප්පහීනස්ස. කෙචි පන ''සත්තානුසයා එව සත්ත සඞ්ගා''ති වදන්ති. **නෙත්තිච්ඡින්නස්සාති** ඡින්නභවනෙත්තිකස්ස . **වික්ඛීණො ජාතිසංසාරොති** පුනප්පුනං ජායනවසෙන පවත්තියා ජාතිහෙතුකත්තා ච ජාතිභූතො සංසාරොති ජාතිසංසාරො, සො භවනෙත්තියා ඡින්නත්තා වික්ඛීණො පරික්ඛීණො, තතො එව **නත්ථි තස්ස පුනබ්භවොති**.

පඤ්චමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. කාමූපපත්තිසුත්තවණ්ණනා

95. ඡට්ඨෙ **කාමූපපත්තියොති** කාමපටිලාභා කාමපටිසෙවනා වා. **පච්චුපට්ඨිතකාමාති** නිබද්ධකාමා නිබද්ධාරම්මණා යථා තං මනුස්සා. මනුස්සා හි නිබද්ධවත්ථුස්මිං වසං වත්තෙන්ති. යත්ථ පටිබද්ධචිත්තා හොන්ති, සතම්පි සහස්සම්පි දත්වා තමෙව මාතුගාමං ආනෙත්වා නිබද්ධභොගං භුඤ්ජන්ති. එකච්චෙ ච දෙවා. චාතුමහාරාජිකතො පට්ඨාය හි චතුදෙවලොකවාසිනො නිබද්ධවත්ථුස්මිංයෙව වසං වත්තෙන්ති. පඤ්චසිඛවත්ථු චෙත්ථ නිදස්සනං. තථා එකච්චෙ ආපායිකෙ නෙරයිකෙ ඨපෙත්වා සෙසඅපායසත්තාපි නිබද්ධවත්ථුස්මිංයෙව වසං වත්තෙන්ති. මච්ඡා හි අත්තනො මච්ඡියා, කච්ඡපො කච්ඡපියාති එවං සබ්බෙපි තිරච්ඡානා පෙතා විනිපාතිකා ච. තස්මා නෙරයිකෙ ඨපෙත්වා සෙසඅපායසත්තෙ උපාදාය යාව තුසිතකායා ඉමෙ සත්තා පච්චුපට්ඨිතකාමා නාම, **නිම්මානරතිනොති** සයං නිම්මිතෙ නිම්මානෙ රති එතෙසන්ති නිම්මානරතිනො. තෙ හි නීලපීතාදිවසෙන යාදිසං යාදිසං රූපං ඉච්ඡන්ති, තාදිසං තාදිසං නිම්මිනිත්වා රමන්ති ආයස්මතො අනුරුද්ධස්ස පුරතො මනාපකායිකා දෙවතා විය. **පරනිම්මිතවසවත්තිනොති** පරෙහි නිම්මිතෙ කාමෙ වසං වත්තෙන්තීති පරනිම්මිතවසවත්තිනො. තෙසඤ්හි මනං ඤත්වා පරෙ යථාරුචිතං කාමභොගං නිම්මිනන්ති, තෙ තත්ථ වසං වත්තෙන්ති. කථං තෙ පරස්ස මනං ජානන්තීති? පකතිසෙවනාවසෙන. යථා හි කුසලො සූදො රඤ්ඤො භුඤ්ජන්තස්ස යං යං රුච්චති, තං තං ජානාති, එවං පකතියා අභිරුචිතාරම්මණං ඤත්වා තාදිසෙයෙව නිම්මිනන්ති, තෙ තත්ථ වසං වත්තෙන්ති, මෙථුනසෙවනාදිවසෙන කාමෙ පරිභුඤ්ජන්ති. කෙචි පන ''හසිතමත්තෙන ඔලොකිතමත්තෙන ආලිඞ්ගිතමත්තෙන හත්ථග්ගහණමත්තෙන ච තෙසං කාමකිච්චං ඉජ්ඣතී''ති වදන්ති, තං අට්ඨකථායං ''එතං පන නත්ථී''ති පටික්ඛිත්තං. න හි කායෙන අඵුසන්තස්ස ඵොට්ඨබ්බං කාමකිච්චං සාධෙති. ඡන්නම්පි කාමාවචරදෙවානං කාමා පාකතිකා එව. වුත්තඤ්හෙතං –

''ඡ එතෙ කාමාවචරා, සබ්බකාමසමිද්ධිනො;
සබ්බෙසං එකසඞ්ඛාතං, ආයු භවති කිත්තක''න්ති. (විභ. 1023);

ගාථාසු **යෙ චඤ්ඤෙති** යෙ යථාවුත්තදෙවෙහි අඤ්ඤෙ ච කාමභොගිනො මනුස්සා චෙව එකච්චෙ අපායූපගා ච සබ්බෙ තෙ. **ඉත්ථභාවඤ්ඤථාභාවන්ති** ඉමං යථාපටිලද්ධත්තභාවඤ්චෙව, උපපත්තිභවන්තරසඞ්ඛාතං ඉතො අඤ්ඤථාභාවඤ්චාති ද්විප්පභෙදං සංසාරං **නාතිවත්තරෙ** න අතික්කමන්ති. **සබ්බෙ පරිච්චජෙ කාමෙති** දිබ්බාදිභෙදෙ සබ්බෙපි කාමෙ වත්ථුකාමෙ ච කිලෙසකාමෙ ච පරිච්චජෙය්‍ය. කිලෙසකාමෙ අනාගාමිමග්ගෙන පජහන්තොයෙව හි වත්ථුකාමෙ පරිච්චජති නාම. **පියරූපසාතගධිතන්ති** පියරූපෙසු රූපාදීසු සුඛවෙදනස්සාදෙන ගධිතං ගිද්ධං. **ඡෙත්වා සොතං දුරච්චයන්ති** අඤ්ඤෙහි දුරච්චයං දුරතික්කමං තණ්හාසොතං අරහත්තමග්ගෙන සමුච්ඡින්දිත්වා. සෙසං හෙට්ඨා වුත්තනයමෙවාති.

ඡට්ඨසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. කාමයොගසුත්තවණ්ණනා

96. සත්තමෙ **කාමයොගයුත්තොති** පඤ්චකාමගුණිකො රාගො කාමයොගො, තෙන යුත්තො කාමයොගයුත්තො, අසමුච්ඡින්නකාමරාගස්සෙතං අධිවචනං. රූපාරූපභවෙසු ඡන්දරාගො භවයොගො, තථා ඣානනිකන්ති සස්සතදිට්ඨිසහගතො ච රාගො, තෙන යුත්තො **භවයොගයුත්තො,** අප්පහීනභවරාගොති අත්ථො. **ආගාමීති** බ්‍රහ්මලොකෙ ඨිතොපි පටිසන්ධිග්ගහණවසෙන ඉමං මනුස්සලොකං ආගමනසීලො. තෙනෙවාහ **''ආගන්තා ඉත්ථත්ත''**න්ති. මනුස්සත්තභාවසඞ්ඛාතං ඉත්ථභාවං ආගමනධම්මො , මනුස්සෙසු උපපජ්ජනසීලොති අත්ථො. කාමඤ්චෙත්ථ කාමයොගො ඉත්ථත්තං ආගමනස්ස කාරණං. යො පන කාමයොගයුත්තො, සො එකන්තෙන භවයොගයුත්තොපි හොතීති දස්සනත්ථං ''කාමයොගයුත්තො, භික්ඛවෙ, භවයොගයුත්තො''ති උභයම්පි එකජ්ඣං කත්වා වුත්තං.

කාමයොගවිසංයුත්තොති එත්ථ අසුභජ්ඣානම්පි කාමයොගවිසංයොගො, තං පාදකං කත්වා අධිගතො අනාගාමිමග්ගො එකන්තෙනෙව කාමයොගවිසංයොගො නාම, තස්මා තතියමග්ගඵලෙ ඨිතො අරියපුග්ගලො

‘‘කාමයොගවිසංයුත්තො’’ති වුත්තො. යස්මා පන රූපාරූපභවෙසු ඡන්දරාගො අනාගාමිමග්ගෙන න පහීයති, තස්මා සො අප්පහීනභවයොගත්තා ‘‘භවයොගයුත්තො’’ති වුත්තො. **අනාගාමී**ති කාමලොකං පටිසන්ධිග්ගහණවසෙන අනාගමනතො අනාගාමී. කාමයොගවිසංයොගවසෙනෙව හි සද්ධිං අනවසෙසඔරම්භාගියසංයොජනසමුග්ඝාතෙන අජ්ඣත්තසංයොජනාභාවසිද්ධිතො ඉත්ථත්තං අනාගන්ත්වා හොති, තත්ථ පරිනිබ්බායී අනාවත්තිධම්මො. යස්ස පන අනවසෙසං භවයොගො පහීනො, තස්ස අවිජ්ජායොගාදිඅවසිට්ඨකිලෙසාපි තදෙකට්ඨභාවතො පහීනා එව හොන්තීති , සො පරික්ඛීණභවසංයොජනො ‘‘අරහං ඛීණාසවො’’ති වුච්චති. තෙන වුත්තං ‘‘කාමයොගවිසංයුත්තො, භික්ඛවෙ, භවයොගවිසංයුත්තො අරහං හොති ඛීණාසවො’’ති. එත්ථ ච කාමයොගවිසංයොගො අනාගාමී චතුත්ථජ්ඣානස්ස සුඛදුක්ඛසොමනස්සදොමනස්සප්පහානං විය, තතියමග්ගස්ස දිට්ඨිවිචිකිච්ඡාසීලබ්බතපරාමාසසංයොජනපරික්ඛයො විය ච චතුත්ථමග්ගස්ස වණ්ණභණනත්ථං වුත්තොති දට්ඨබ්බං. පඨමපදෙන සොතාපන්නසකදාගාමීහි සද්ධිං සබ්බො පුථුජ්ජනො ගහිතො, දුතියපදෙන පන සබ්බො අනාගාමී, තතියපදෙන අරහාති අරහත්තනිකූටෙන දෙසනං නිට්ඨාපෙසි.

ගාථාසු **උභයන්**ති උභයෙන, කාමයොගෙන, භවයොගෙන ච සංයුත්තාති අත්ථො. **සත්තා ගච්ඡන්ති සංසාරන්**ති පුථුජ්ජනා සොතාපන්නා සකදාගාමිනොති ඉමෙ තිවිධා සත්තා කාමයොගභවයොගානං අප්පහීනත්තා ගච්ඡන්ති සංසාරන්ති. තතො එව ජාතිමරණගාමිනො හොන්ති. එත්ථ එකබීජී, කොලංකොලො, සත්තක්ඛත්තුපරමොති තීසු සොතාපන්නෙසු සබ්බමුදු සත්තක්ඛත්තුපරමො, සො අට්ඨමං භවං න නිබ්බත්තෙති, අත්තනො පරිච්ඡින්නජාතිවසෙන පන සංසරති, තථා ඉතරෙපි. සකදාගාමීසුපි යො ඉධ සකදාගාමිමග්ගං පත්වා දෙවලොකෙ උප්පජ්ජිත්වා පුන ඉධ නිබ්බත්තති, සො අත්තනො පරිච්ඡින්නජාතිවසෙනෙව සංසරති. යෙ පන සකදාගාමිනො වොමිස්සකනයෙන විනා තත්ථ තත්ථ දෙවෙසුයෙව මනුස්සෙසුයෙව වා නිබ්බත්තන්ති, තෙ උපරිමග්ගාධිගමාය යාව ඉන්ද්‍රියපරිපාකා පුනප්පුනං උප්පජ්ජනතො සංසරන්තියෙව. පුථුජ්ජනෙ පන වත්තබ්බමෙව නත්ථි සබ්බභවසංයොජනානං අපරික්ඛීණත්තා. තෙන වුත්තං –

> ‘‘කාමයොගෙන සංයුත්තා, භවයොගෙන චූභයං;
> සත්තා ගච්ඡන්ති සංසාරං, ජාතිමරණගාමිනො’’ති.

කාමෙ පහන්ත්වානාති කාමරාගසඞ්ඛාතෙ කිලෙසකාමෙ අනාගාමිමග්ගෙන පජහිත්වා. **ඡින්නසංසයා**ති සමුච්ඡින්නකඞ්ඛා, තඤ්ච ඛො සොතාපත්තිමග්ගෙනෙව. වණ්ණභණනත්ථං පන චතුත්ථමග්ගස්ස එවං වුත්තං. අරහන්තො හි ඉධ ‘‘ඡින්නසංසයා’’ති අධිප්පෙතා. තෙනෙවාහ **‘‘ඛීණමානපුනබ්භවා’’**ති. සබ්බසො ඛීණො නවවිධොපි මානො ආයතිං පුනබ්භවො ච එතෙසන්ති ඛීණමානපුනබ්භවා. මානග්ගහණෙන චෙත්ථ තදෙකට්ඨතාය ලක්ඛණවසෙන වා සබ්බො චතුත්ථමග්ගවජ්ඣො කිලෙසො ගහිතොති. ඛීණමානතාය ච සඋපාදිසෙසා නිබ්බානධාතු වුත්තා හොති, ඛීණපුනබ්භවතාය අනුපාදිසෙසා. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

සත්තමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. කල්‍යාණසීලසුත්තවණ්ණනා

97. අට්ඨමෙ **කල්‍යාණසීලො**ති සුන්දරසීලො, පසත්ථසීලො, පරිපුණ්ණසීලො. තත්ථ සීලපාරිපූරී ද්වීහි කාරණෙහි හොති සම්මදෙව සීලවිපත්තියා ආදීනවදස්සනෙන, සීලසම්පත්තියා ච ආනිසංසදස්සනෙන. ඉධ පන සබ්බපරිබන්ධවිප්පමුත්තස්ස සබ්බාකාරපරිපුණ්ණස්ස මග්ගසීලස්ස ඵලසීලස්ස ච වසෙන කල්‍යාණතා වෙදිතබ්බා. **කල්‍යාණධම්මො**ති සබ්බෙ බොධිපක්ඛියධම්මා අධිප්පෙතා, තස්මා කල්‍යාණා සතිපට්ඨානාදිබොධිපක්ඛියධම්මා එතස්සාති කල්‍යාණධම්මො. **කල්‍යාණපඤ්ඤො**ති ච මග්ගඵලපඤ්ඤාවසෙනෙව කල්‍යාණපඤ්ඤො. ලොකුත්තරා එව හි සීලාදිධම්මා එකන්තකල්‍යාණා නාම අකුප්පසභාවත්තා. කෙචි පන ‘‘චතුපාරිසුද්ධිසීලවසෙන කල්‍යාණසීලො, විපස්සනාමග්ගධම්මවසෙන කල්‍යාණධම්මො, මග්ගඵලපඤ්ඤාවසෙන කල්‍යාණපඤ්ඤො’’ති වදන්ති. අසෙක්ඛා එව තෙ සීලධම්මපඤ්ඤාති එකෙ. අපරෙ පන භණන්ති – සොතාපන්නසකදාගාමීනං මග්ගඵලසීලං කල්‍යාණසීලං නාම, තස්මා ‘‘කල්‍යාණසීලො’’ති ඉමිනා සොතාපන්නො සකදාගාමී ච ගහිතා හොන්ති. තෙ හි සීලෙසු පරිපූරකාරිනො නාම. අනාගාමිමග්ගඵලධම්මා අග්ගමග්ගධම්මා ච කල්‍යාණධම්මා නාම. තත්ථ හි බොධිපක්ඛියධම්මා භාවනාපාරිපූරිං ගච්ඡන්ති. තස්මා ‘‘කල්‍යාණධම්මො’’ති ඉමිනා තතියමග්ගට්ඨතො පට්ඨාය තයො අරියා ගහිතා හොන්ති. පඤ්ඤාකිච්චස්ස මත්ථකප්පත්තියා අග්ගඵලෙ පඤ්ඤා කල්‍යාණපඤ්ඤා නාම, තස්මා පඤ්ඤාවෙපුල්ලප්පත්තො අරහා ‘‘කල්‍යාණපඤ්ඤො’’ති වුත්තො. එවමෙව පුග්ගලා ගහිතා හොන්තීති. කිං ඉමිනා පපඤ්චෙන? අග්ගමග්ගඵලධම්මා ඉධ කල්‍යාණසීලාදයො වුත්තාති අයමම්හාකං ඛන්ති. ධම්මවිභාගෙන හි අයං පුග්ගලවිභාගො, න ධම්මවිභාගොති.

කෙවලීති එත්ථ කෙවලං වුච්චති කෙනචි අවොමිස්සකතාය සබ්බසඞ්ඛතවිවිත්තං නිබ්බානං, තස්ස අධිගතත්තා අරහා කෙවලී. අථ වා පහානභාවනාපාරිපූරියා පරියොසානඅනවජ්ජධම්මපාරිපූරියා ච කල්‍යාණකට්ඨෙන අබ්‍යාසෙකසුඛතාය ච කෙවලං අරහත්තං, තදධිගමෙන කෙවලී ඛීණාසවො. මග්ගබ්‍රහ්මචරියවාසං වසිත්වා පරියොසාපෙත්වා ඨිතොති **වුසිතවා**. උත්තමෙහි අග්ගභූතෙහි වා අසෙක්ඛධම්මෙහි සමන්නාගතත්තා **‘‘උත්තමපුරිසො’’**ති වුච්චති.

සීලවාති එත්ථ කෙනට්ඨෙන සීලං? සීලනට්ඨෙන සීලං. කිමිදං සීලනං නාම? සමාධානං, සුසීල්‍යවසෙන කායකම්මාදීනං අවිප්පකිණ්ණතාති අත්ථො. අථ වා උපධාරණං, ඣානාදිකුසලධම්මානං පතිට්ඨානවසෙන ආධාරභාවොති අත්ථො. තස්මා සීලති, සීලෙතීති වා සීලං. අයං තාව සද්දලක්ඛණනයෙන සීලට්ඨො. අපරෙ පන ''සිරට්ඨො සීලට්ඨො, සීතලට්ඨො සීලට්ඨො, සිවට්ඨො සීලට්ඨො''ති නිරුත්තිනයෙන අත්ථං වණ්ණයන්ති. තයිදං පාරිපූරිතො අතිසයතො වා සීලං අස්ස අත්ථීති **සීලවා,** චතුපාරිසුද්ධිසීලවසෙන සීලසම්පන්නොති අත්ථො. තත්ථ යං ජෙට්ඨකසීලං , තං විත්ථාරෙත්වා දස්සෙතුං **''පාතිමොක්ඛසංවරසංවුතො''**තිආදි වුත්තන්ති එකච්චානං ආචරියානං අධිප්පායො.

අපරෙන පන භණන්ති – උභයත්ථාපි පාතිමොක්ඛසංවරො භගවතා වුත්තො. පාතිමොක්ඛසංවරො එව හි සීලං, ඉතරෙසු ඉන්ද්‍රියසංවරො ඡද්වාරරක්ඛණමත්තමෙව, ආජීවපාරිසුද්ධි ධම්මෙන පච්චයුප්පාදනමත්තමෙව, පච්චයසන්නිස්සිතං පටිලද්ධපච්චයෙ ''ඉදමත්ථ''න්ති පච්චවෙක්ඛිත්වා පරිභුඤ්ජනමත්තමෙව. නිප්පරියායෙන පාතිමොක්ඛසංවරොව සීලං. යස්ස සො භින්නො, සො සීසච්ඡින්නො පුරිසො විය හත්ථපාදෙ ''සෙසානි රක්ඛිස්සතී''ති න වත්තබ්බො. යස්ස පන සො අරොගො, අච්ඡින්නසීසො විය පුරිසො, තානි පුන පාකතිකානි කත්වා රක්ඛිතුං සක්කොති. තස්මා **සීලවාති** ඉමිනා පාතිමොක්ඛසීලමෙව උද්දිසිත්වා තං විත්ථාරෙතුං **''පාතිමොක්ඛසංවරසංවුතො''**තිආදි වුත්තන්ති.

තත්ථ **පාතිමොක්ඛ**න්ති සික්ඛාපදසීලං. තඤ්හි යො නං පාති රක්ඛති, තං මොක්ඛෙති මොචෙති ආපායිකාදීහි දුක්ඛෙහීති පාතිමොක්ඛං. සංවරණං සංවරො, කායවාචාහි අවීතික්කමො. පාතිමොක්ඛමෙව සංවරො පාතිමොක්ඛසංවරො, තෙන සංවුතො පිහිතකායවාචොති **පාතිමොක්ඛසංවරසංවුතො.** ඉදමස්ස තස්මිං සීලෙ පතිට්ඨිතභාවපරිදීපනං. **විහරතීති** තදනුරූපවිහාරසමඞ්ගිභාවපරිදීපනං. **ආචාරගොචරසම්පන්නොති** හෙට්ඨා පාතිමොක්ඛසංවරස්ස, උපරි විසෙසානුයොගස්ස ච උපකාරකධම්මපරිදීපනං. **අණුමත්තෙසු වජ්ජෙසු භයදස්සාවීති** පාතිමොක්ඛසීලතො අචවනධම්මතාපරිදීපනං. **සමාදායාති** සික්ඛාපදානං අනවසෙසතො ආදානපරිදීපනං. **සික්ඛතීති** සික්ඛාය සමඞ්ගිභාවපරිදීපනං. **සික්ඛාපදෙසූති** සික්ඛිතබ්බධම්මපරිදීපනං.

අපරො නයො – කිලෙසානං බලවභාවතො පාපකිරියාය සුකරභාවතො පුඤ්ඤකිරියාය ච දුක්කරභාවතො බහුක්ඛත්තුං අපායෙසු පතනසීලොති පාතී, පුථුජ්ජනො. අනිච්චතාය වා භවාදීසු කම්මවෙගක්ඛිත්තො ඝටියන්තං විය අනවට්ඨානෙන පරිබ්භමනතො ගමනසීලොති පාතී, මරණවසෙන වා තම්හි තම්හි සත්තනිකායෙ අත්තභාවස්ස පාතනසීලොති පාතී, සත්තසන්තානො, චිත්තමෙව වා. තං පාතිනං සංසාරදුක්ඛතො මොක්ඛෙතීති පාතිමොක්ඛො. චිත්තස්ස හි විමොක්ඛෙන සත්තො විමුත්තො . ''චිත්තවොදානා විසුජ්ඣන්තී''ති (සං. නි. 3.100) ''අනුපාදාය ආසවෙහි චිත්තං විමුත්ත''න්ති (ම. නි. 2.206) ච වුත්තං. අථ වා අවිජ්ජාදිනා හෙතුනා සංසාරෙ පතති ගච්ඡති පවත්තතීති පාති. ''අවිජ්ජානීවරණානං සත්තානං තණ්හාසංයොජනානං සන්ධාවතං සංසරත''න්ති (සං. නි. 2.124; 5.520) හි වුත්තං. තස්ස පාතිනො සත්තස්ස තණ්හාදිසංකිලෙසත්තයතො මොක්ඛො එතෙනාති පාතිමොක්ඛො. ''කණ්ඨෙකාලො''තිආදීනං විය ස්ස සමාසසිද්ධි වෙදිතබ්බා.

අථ වා පාතෙති විනිපාතෙති දුක්ඛෙති පාති, චිත්තං. වුත්තඤ්හි ''චිත්තෙන නීයති ලොකො, චිත්තෙන පරිකස්සතී''ති (සං. නි. 1.62). තස්ස පාතිනො මොක්ඛො එතෙනාති පාතිමොක්ඛො. පතති වා එතෙන අපායදුක්ඛෙ සංසාරදුක්ඛෙ චාති පාති, තණ්හාදිසංකිලෙසො. වුත්තඤ්හි ''තණ්හා ජනෙති පුරිසං (සං. නි. 1.56-57), තණ්හාදුතියො පුරිසො''ති (ඉතිවු. 15, 105; චූළනි. පාරායනානුගීතිගාථානිද්දෙස 107) ච ආදි. තතො පාතිතො මොක්ඛොති පාතිමොක්ඛො. අථ වා පතති එත්ථාති පාති, ඡ අජ්ඣත්තිකානි බාහිරානි ච ආයතනානි. වුත්තඤ්හි ''ඡසු ලොකො සමුප්පන්නො, ඡසු කුබ්බති සන්ථව''න්ති (සං. නි. 1.70). තතො ඡඅජ්ඣත්තිකබාහිරායතනසඞ්ඛාතතො පාතිතො මොක්ඛොති පාතිමොක්ඛො. අථ වා පාතො විනිපාතො අස්ස අත්ථීති පාතී, සංසාරො. තතො මොක්ඛොති පාතිමොක්ඛො. අථ වා සබ්බලොකාධිපතිභාවතො ධම්මිස්සරො භගවා පතීති වුච්චති, මුච්චති එතෙනාති මොක්ඛො, පතිනො මොක්ඛො තෙන පඤ්ඤත්තත්තාති පතිමොක්ඛො, පතිමොක්ඛො එව පාතිමොක්ඛො. සබ්බගුණානං වා මූලභාවතො උත්තමට්ඨෙන පති ච සො යථාවුත්තට්ඨෙන මොක්ඛො චාති පතිමොක්ඛො, පතිමොක්ඛො එව පාතිමොක්ඛො. තථා හි වුත්තං ''පාතිමොක්ඛන්ති මුඛමෙතං පමුඛමෙත''න්ති (මහාව. 135) විත්ථාරො.

අථ වා **පඉති** පකාරෙ, **අතීති** අච්චන්තත්ථෙ නිපාතො. තස්මා පකාරෙහි අච්චන්තං මොක්ඛෙතීති පාතිමොක්ඛො. ඉදඤ්හි සීලං සයං තදඞ්ගවසෙන, සමාධිසහිතං පඤ්ඤාසහිතඤ්ච වික්ඛම්භනවසෙන සමුච්ඡෙදවසෙන ච අච්චන්තං මොක්ඛෙති මොචෙතීති පාතිමොක්ඛං. පති පති මොක්ඛොති වා පතිමොක්ඛො, තම්හා තම්හා වීතික්කමිතබ්බදොසතො පති පච්චෙකං මොක්ඛොති අත්ථො. පතිමොක්ඛො එව පාතිමොක්ඛො. මොක්ඛොති වා නිබ්බානං, තස්ස මොක්ඛස්ස පටිබිම්බභූතන්ති පතිමොක්ඛං. පාතිමොක්ඛසීලසංවරො හි සූරියස්ස අරුණුග්ගමනං විය නිබ්බානස්ස උදයභූතො තප්පටිභාගො විය හොති යථාරහං කිලෙසනිබ්බාපනතොති පතිමොක්ඛං, පතිමොක්ඛං එව පාතිමොක්ඛං. අථ වා මොක්ඛං පති වත්තති මොක්ඛාභිමුඛන්ති පතිමොක්ඛං, පතිමොක්ඛමෙව පාතිමොක්ඛන්ති එවං තාවෙත්ථ පාතිමොක්ඛසද්දස්ස අත්ථො වෙදිතබ්බො.

සංවරති පිදහති එතෙනාති **සංවරො,** පාතිමොක්ඛමෙව සංවරොති **පාතිමොක්ඛසංවරො.** අත්ථතො පන තතො තතො වීතික්කමිතබ්බතො විරතියො චෙතනා වා, තෙන පාතිමොක්ඛසංවරෙන උපෙතො සමන්නාගතො

පාතිමොක්ඛසංවරසංවුතොති වුත්තො. වුත්තඤ්හෙතං විභඞ්ගෙ –

> ‘‘ඉමිනා පාතිමොක්ඛසංවරෙන උපෙතො හොති සමුපෙතො උපගතො සමුපගතො සම්පන්නො සමන්නාගතො. තෙන වුච්චති පාතිමොක්ඛසංවරසංවුතො’’ති (විභ. 511).

විහරතීති ඉරියාපථවිහාරෙන විහරති, ඉරියති, වත්තති. **ආචාරගොචරසම්පන්නොති** වෙළුදානාදිමිච්ඡාජීවස්ස කායපාගබ්භියාදීනඤ්ච අකරණෙන, සබ්බසො අනාචාරං වජ්ජෙත්වා ‘‘කායිකො අවීතික්කමො, වාචසිකො අවීතික්කමො’’ති එවං වුත්තභික්ඛුසාරුප්පආචාරසම්පත්තියා වෙසියාදිඅගොචරං වජ්ජෙත්වා පිණ්ඩපාතාදිඅත්ථං උපසඞ්කමිතුං යුත්තට්ඨානසඞ්ඛාතගොචරෙන ච සම්පන්නත්තා ආචාරගොචරසම්පන්නො. අපිච යො භික්ඛු සත්ථරි සගාරවො සප්පතිස්සො සබ්‍රහ්මචාරීසු සගාරවො සප්පතිස්සො හිරොත්තප්පසම්පන්නො සුනිවත්ථො සුපාරුතො පාසාදිකෙන අභික්කන්තෙන පටික්කන්තෙන ආලොකිතෙන විලොකිතෙන සමිඤ්ජිතෙන පසාරිතෙන ඔක්ඛිත්තචක්ඛු ඉරියාපථසම්පන්නො ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරො භොජනෙ මත්තඤ්ඤූ ජාගරියානුයුත්තො සතිසම්පජඤ්ඤෙන සමන්නාගතො අප්පිච්ඡො සන්තුට්ඨො පවිවිත්තො අසංසට්ඨො ආභිසමාචාරිකෙසු සක්කච්චකාරී ගරුචිත්තීකාරබහුලො විහරති, අයං වුච්චති ආචාරසම්පන්නො.

ගොචරො පන – උපනිස්සයගොචරො, ආරක්ඛගොචරො, උපනිබන්ධගොචරොති තිවිධො. තත්ථ දසකථාවත්ථුගුණසමන්නාගතො වුත්තලක්ඛණො කල්‍යාණමිත්තො යං නිස්සාය අසුතං සුණාති, සුතං පරියොදපෙති, කඞ්ඛං විතරති, දිට්ඨිං උජුකං කරොති, චිත්තං පසාදෙති, යස්ස ච අනුසික්ඛන්තො සද්ධාය වඩ්ඪති, සීලෙන, සුතෙන, චාගෙන, පඤ්ඤාය වඩ්ඪති, අයං **උපනිස්සයගොචරො**. යො භික්ඛු අන්තරඝරං පවිට්ඨො වීථිං පටිපන්නො ඔක්ඛිත්තචක්ඛු යුගමත්තදස්සාවී සංවුතො ගච්ඡති, න හත්ථිං ඔලොකෙන්තො, න අස්සං, න රථං, න පත්තිං, න ඉත්ථිං, න පුරිසං ඔලොකෙන්තො, න උද්ධං ඔලොකෙන්තො, න අධො ඔලොකෙන්තො, න දිසාවිදිසා පෙක්ඛමානො ගච්ඡති, අයං **ආරක්ඛගොචරො. උපනිබන්ධගොචරො** පන චත්තාරො සතිපට්ඨානා, යත්ථ භික්ඛු අත්තනො චිත්තං උපනිබන්ධති. වුත්තඤ්හෙතං භගවතා –

> ‘‘කො ච, භික්ඛවෙ, භික්ඛුනො ගොචරො සකො පෙත්තිකො විසයො? යදිදං – චත්තාරො සතිපට්ඨානා’’ති (සං. නි. 5.372).

ඉති යථාවුත්තාය ආචාරසම්පත්තියා ඉමාය ච ගොචරසම්පත්තියා සමන්නාගතත්තා **ආචාරගොචරසම්පන්නො.**

අණුමත්තෙසු වජ්ජෙසු භයදස්සාවීති අප්පමත්තකෙසු අණුප්පමාණෙසු අසඤ්චිච්ච ආපන්නසෙඛියඅකුසලචිත්තුප්පාදාදිභෙදෙසු වජ්ජෙසු භයදස්සනසීලො. යො හි භික්ඛු පරමාණුමත්තං වජ්ජං අට්ඨසට්ඨියොජනසතසහස්සුබ්බෙධසිනෙරුපබ්බතරාජසදිසං කත්වා පස්සති, යොපි භික්ඛු සබ්බලහුකං දුබ්භාසිතමත්තං පාරාජිකසදිසං කත්වා පස්සති, අයං අණුමත්තෙසු වජ්ජෙසු භයදස්සාවී නාම. **සමාදාය සික්ඛති සික්ඛාපදෙසූති** යං කිඤ්චි සික්ඛාපදෙසු සික්ඛිතබ්බං, තං සබ්බෙන සබ්බං සබ්බථා සබ්බං අනවසෙසං සමාදියිත්වා සික්ඛති වත්තති, පූරෙතීති අත්ථො. **ඉති කල්‍යාණසීලොති** ඉමිනා පකාරෙන කල්‍යාණසීලො සමානො. පුග්ගලාධිට්ඨානවසෙන හි නිද්දිට්ඨං සීලං ‘‘එවං ඛො, භික්ඛවෙ, භික්ඛු කල්‍යාණසීලො හොතී’’ති වුත්තපුග්ගලාධිට්ඨානවසෙනෙව නිගමෙත්වා ‘‘කල්‍යාණධම්මො’’ති එත්ථ වුත්තධම්මෙ නිද්දිසිතුකාමෙන ‘‘තෙසං ධම්මානං ඉදං සීලං අධිට්ඨාන’’න්ති දස්සෙතුං පුන ‘‘ඉති කල්‍යාණසීලො’’ති වුත්තං. **සත්තන්නං බොධිපක්ඛියානන්ති**ආදි සබ්බං හෙට්ඨා වුත්තත්ථමෙව. පුන **කල්‍යාණසීලොති**ආදි නිගමනං.

ගාථාසු **දුක්කටන්ති** දුට්ඨු කතං, දුච්චරිතන්ති අත්ථො. **හිරිමනන්ති** හිරිමන්තං හිරිසම්පන්නං, සබ්බසො පාපපවත්තියා ජිගුච්ඡනසභාවන්ති අත්ථො. **හිරිමනන්ති** වා හිරිසහිතචිත්තං. හිරිග්ගහණෙනෙව චෙත්ථ ඔත්තප්පම්පි ගහිතන්ති වෙදිතබ්බං. හිරොත්තප්පග්ගහණෙන ච සබ්බසො දුච්චරිතාභාවස්ස හෙතුං දස්සෙන්තො කල්‍යාණසීලතං හෙතුතො විභාවෙති. **සම්බොධීති** අරියඤාණං, තං ගච්ඡන්ති භජන්තීති **සම්බොධිගාමිනො,** බොධිපක්ඛිකාති අත්ථො. **අනුස්සදන්ති** රාගුස්සදාදිරහිතං. ‘‘තථාවිධ’’න්තිපි පඨන්ති. ‘‘බොධිපක්ඛිකානං ධම්මානං භාවනානුයොගමනුයුත්තො’’ති යථා යථා පුබ්බෙ වුත්තං, තථාවිධං තාදිසන්ති අත්ථො. **දුක්ඛස්සාති** වට්ටදුක්ඛස්ස, වට්ටදුක්ඛහෙතුනො වා. **ඉධෙව ඛයමත්තනොති** ආසවක්ඛයාධිගමෙන අත්තනො වට්ටදුක්ඛහෙතුනො සමුදයපක්ඛියස්ස කිලෙසගණස්ස ඉධෙව ඉමස්මිංයෙව අත්තභාවෙ ඛයං අනුප්පාදං පජානාති, වට්ටදුක්ඛස්සෙව වා ඉධෙව චරිමකචිත්තනිරොධෙන ඛයං ඛීණභාවං පජානාති. **තෙහි ධම්මෙහි සම්පන්නන්ති** තෙහි යථාවුත්තසීලාදිධම්මෙහි සමන්නාගතං. **අසිතන්ති** තණ්හාදිට්ඨිනිස්සයානං පහීනත්තා අසිතං, කත්ථචි අනිස්සිතං. **සබ්බලොකස්සාති** සබ්බස්මිං සත්තලොකෙ. සෙසං වුත්තනයමෙව.

අට්ඨමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. දානසුත්තවණ්ණනා

98. නවමෙ **දානන්ති** දාතබ්බං, සවත්ථුකා වා චෙතනා දානං, සම්පත්තිපරිච්චාගස්සෙතං අධිවචනං. **ආමිසදානන්ති** චත්තාරො පච්චයා දෙය්‍යභාවවසෙන ආමිසදානං නාම. තෙ හි තණ්හාදීහි ආමසිතබ්බතො ආමිසන්ති වුච්චන්ති. තෙසං වා පරිච්චාගචෙතනා ආමිසදානං. **ධම්මදානන්ති** ඉධෙකච්චො ''ඉමෙ ධම්මා කුසලා, ඉමෙ ධම්මා අකුසලා, ඉමෙ ධම්මා සාවජ්ජා, ඉමෙ ධම්මා අනවජ්ජා, ඉමෙ විඤ්ඤුගරහිතා, ඉමෙ විඤ්ඤුප්පසත්ථා; ඉමෙ සමත්තා සමාදින්නා අහිතාය දුක්ඛාය සංවත්තන්ති, ඉමෙ හිතාය සුඛාය සංවත්තන්තී''ති කුසලාකුසලකම්මපථෙ විභජන්තො කම්මකම්මවිපාකෙ ඉධලොකපරලොකෙ පච්චක්ඛතො දස්සෙන්තො විය පාකටං කරොන්තො අකුසලෙහි ධම්මෙහි නිවත්තාපෙන්තො, කුසලෙසු ධම්මෙසු පතිට්ඨාපෙන්තො, ධම්මං දෙසෙති, ඉදං ධම්මදානං. යො පන ''ඉමෙ ධම්මා අභිඤ්ඤෙය්‍යා , ඉමෙ පරිඤ්ඤෙය්‍යා, ඉමෙ පහාතබ්බා, ඉමෙ සච්ඡිකාතබ්බා, ඉමෙ භාවෙතබ්බා''ති සච්චානි විභාවෙන්තො අමතාධිගමාය පටිපත්තිධම්මං දෙසෙති, ඉදං සිඛාප්පත්තං ධම්මදානං නාම. **එතදග්ගන්ති** එතං අග්ගං. **යදිදන්ති** යං ඉදං ධම්මදානං වුත්තං, එතං ඉමෙසු ද්වීසු දානෙසු අග්ගං සෙට්ඨං උත්තමං. විවට්ටගාමිධම්මදානඤ්හි නිස්සාය සබ්බානත්ථතො පරිමුච්චති, සකලං වට්ටදුක්ඛං අතික්කමති. ලොකියං පන ධම්මදානං සබ්බෙසං දානානං නිදානං සබ්බසම්පත්තීනං මූලං. තෙනාහ –

> ''සබ්බදානං ධම්මදානං ජිනාති, සබ්බරසං ධම්මරසො ජිනාති;
> සබ්බරතිං ධම්මරතී ජිනාති, තණ්හක්ඛයො සබ්බදුක්ඛං ජිනාතී''ති. (ධ. ප. 354) –

අභයදානමෙත්ථ ධම්මදානෙනෙව සඞ්ගහිතන්ති දට්ඨබ්බං.

සාධාරණභොගිතාධිප්පායෙන අත්තනා පරිභුඤ්ජිතබ්බතො චතුපච්චයතො සයමෙව අභුඤ්ජිත්වා පරෙසං සංවිභජනං **ආමිසසංවිභාගො**. සාධාරණභොගිතාධිප්පායෙනෙව අත්තනා විදිතස්ස අධිගතස්ස ධම්මස්ස අප්පොස්සුක්කො අහුත්වා පරෙසං උපදෙසො **ධම්මසංවිභාගො**. චතූහි පච්චයෙහි චතූහි ච සඞ්ගහවත්ථූහි පරෙසං අනුග්ගණ්හනං අනුකම්පනං **ආමිසානුග්ගහො**. වුත්තනයෙනෙව ධම්මෙන පරෙසං අනුග්ගණ්හනං අනුකම්පනං **ධම්මානුග්ගහො**. සෙසං වුත්තනයමෙව.

ගාථාසු **යමාහු දානං පරමන්ති** යං දානං චිත්තඛෙත්තදෙය්‍යධම්මානං උළාරභාවෙන පරමං උත්තමං, භොගසම්පත්තිආදීනං වා පූරණතො ඵලනතො, පරස්ස වා ලොභමච්ඡරියාදිකස්ස පටිපක්ඛස්ස මද්දනතො හිංසනතො ''පරම''න්ති බුද්ධා භගවන්තො ආහු. **අනුත්තරන්ති** යං දානං චෙතනාදිසම්පත්තියා සාතිසයපවත්තියා අග්ගභාවෙන අග්ගවිපාකත්තා ච උත්තරරහිතං අනුත්තරභාවසාධනං චාති ආහු. **යං සංවිභාගන්ති** එත්ථාපි ''පරමං අනුත්තර''න්ති පදද්වයං ආනෙත්වා යොජෙතබ්බං. **අවණ්ණයීති** කිත්තයි, ''භොජනං, භික්ඛවෙ, දදමානො දායකො පටිග්ගාහකානං පඤ්ච ඨානානි දෙතී''තිආදිනා (අ. නි. 5.37), ''එවං චෙ, භික්ඛවෙ, සත්තා ජානෙය්‍යුං දානසංවිභාගස්ස විපාක''න්තිආදිනා (ඉතිවු. 26) ච පසංසයි. යථා පන දානං සංවිභාගො ච පරමං අනුත්තරඤ්ච හොති, තං දස්සෙතුං **''අග්ගම්හී''**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **අග්ගම්හීති** සීලාදිගුණවිසෙසයොගෙන සෙට්ඨෙ අනුත්තරෙ පුඤ්ඤක්ඛෙත්තෙ සම්මාසම්බුද්ධෙ අරියසඞ්ඝෙ ච. **පසන්නචිත්තොති** කම්මඵලසද්ධාය රතනත්තයසද්ධාය ච චිත්තං පසාදෙන්තො ඔකප්පෙන්තො. චිත්තසම්පත්තියා හි ඛෙත්තසම්පත්තියා ච පරිත්තෙපි දෙය්‍යධම්මෙ දානං මහානුභාවං හොති මහාජුතිකං මහාවිප්ඵාරං. වුත්තඤ්හෙතං –

> ''නත්ථි චිත්තෙ පසන්නම්හි, අප්පකා නාම දක්ඛිණා;
> තථාගතෙ වා සම්බුද්ධෙ, අථ වා තස්ස සාවකෙ''ති. (වි. ව. 804; නෙත්ති. 95);

විඤ්ඤූති සප්පඤ්ඤො. **පජානන්ති** සම්මදෙව දානඵලං දානානිසංසං පජානන්තො. **කො න යජෙථ කාලෙති** යුත්තප්පත්තකාලෙ කො නාම දානං න දදෙය්‍ය? සද්ධා, දෙය්‍යධම්මො, පටිග්ගාහකාති ඉමෙසං තිණ්ණං සම්මුඛීභූතකාලෙයෙව හි දානං සම්භවති, න අඤ්ඤථා, පටිග්ගාහකානං වා දාතුං යුත්තකාලෙ.

එවං පඨමගාථාය ආමිසදානසංවිභාගානුග්ගහෙ දස්සෙත්වා ඉදානි ධම්මදානසංවිභාගානුග්ගහෙ දස්සෙතුං **''යෙ චෙව භාසන්තී''**ති දුතියගාථමාහ. තත්ථ **උභයන්ති** ''භාසන්ති සුණන්තී''ති වුත්තා දෙසකා පටිග්ගාහකාති උභයං. අයං පනෙත්ථ සඞ්ඛෙපත්ථො – යෙ **සුගතස්ස** භගවතො **සාසනෙ** සද්ධම්මෙ **පසන්නචිත්තා** විමුත්තායතනසීසෙ ඨත්වා දෙසෙන්ති පටිග්ගණ්හන්ති ච, තෙසං දෙසකපටිග්ගාහකානං සො ධම්මදානධම්මසංවිභාගධම්මානුග්ගහසඞ්ඛාතො **අත්ථො**. පරමත්ථසාධනතො **පරමො**. තණ්හාසංකිලෙසාදිසබ්බසංකිලෙසමලවිසොධනෙන **විසුජ්ඣති**. කීදිසානං? **යෙ අප්පමත්තා සුගතස්ස සාසනෙ**. යෙ ච –

> ''සබ්බපාපස්ස අකරණං, කුසලස්ස උපසම්පදා;
> සචිත්තපරියොදපනං, එතං බුද්ධාන සාසන''න්ති. (දී. නි. 2.90; ධ. ප. 183) –

සඞ්ඛෙපතො එවං පකාසිතෙ සම්මාසම්බුද්ධස්ස සාසනෙ ඔවාදෙ අනුසිට්ඨියං අප්පමත්තා අධිසීලසික්ඛාදයො සක්කච්චං සම්පාදෙන්ති. තෙසං **විසුජ්ඣති,** අරහත්තඵලවිසුද්ධියා අතිවිය වොදායතීති.

නවමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. තෙවිජ්ජසුත්තවණ්ණනා

99. දසමෙ **ධම්මෙනාති** ඤායෙන, සම්මාපටිපත්තිසඞ්ඛාතෙන හෙතුනා කාරණෙන. යාය හි පටිපදාය තෙවිජ්ජො හොති, සා පටිපදා ඉධ ධම්මොති වෙදිතබ්බා. කා පන සා පටිපදාති? චරණසම්පදා ච විජ්ජාසම්පදා ච. **තෙවිජ්ජන්ති** පුබ්බෙනිවාසානුස්සතිඤාණාදීහි තීහි විජ්ජාහි සමන්නාගතං. **බ්‍රාහ්මණන්ති** බාහිතපාපබ්‍රාහ්මණං. **පඤ්ඤාපෙමීති** ‘‘බ්‍රාහ්මණො’’ති ජානාපෙමි පතිට්ඨපෙමි. **නාඤ්ඤං ලපිතලාපනමත්තෙනාති** අඤ්ඤං ජාතිමත්තබ්‍රාහ්මණං අට්ඨකාදීහි ලපිතමත්තවිප්පලපනමත්තෙන බ්‍රාහ්මණං න පඤ්ඤාපෙමීති. අථ වා **ලපිතලාපනමත්තෙනාති** මන්තානං අජ්ඣෙනඅජ්ඣාපනමත්තෙන. උභයථාපි යං පන බ්‍රාහ්මණා සාමවෙදාදිවෙදත්තයඅජ්ඣෙනෙන තෙවිජ්ජං බ්‍රාහ්මණං වදන්ති, තං පටික්ඛිපති. භගවතා හි ‘‘පරමත්ථතො අතෙවිජ්ජං බ්‍රාහ්මණංයෙව වෙතෙ භොවාදිනො අවිජ්ජානිවුතා ‘තෙවිජ්ජො බ්‍රාහ්මණො’ති වදන්ති, එවං පන තෙවිජ්ජො බ්‍රාහ්මණො හොතී’’ති දස්සනත්ථං තථා බුජ්ඣනකානං පුග්ගලානං අජ්ඣාසයෙන අයං දෙසනා ආරද්ධා.

තත්ථ යස්මා විජ්ජාසම්පන්නො චරණසම්පන්නොයෙව හොති චරණසම්පදාය විනා විජ්ජාසම්පත්තියා අභාවතො, තස්මා චරණසම්පදං අන්තොගධං කත්වා විජ්ජාසීසෙනෙව බ්‍රාහ්මණං පඤ්ඤාපෙතුකාමො **‘‘ධම්මෙනාහං, භික්ඛවෙ, තෙවිජ්ජං බ්‍රාහ්මණං පඤ්ඤාපෙමී’’**ති දෙසනං සමුට්ඨාපෙත්වා **‘‘කථඤ්චාහං, භික්ඛවෙ, ධම්මෙන තෙවිජ්ජං බ්‍රාහ්මණං පඤ්ඤාපෙමී’’**ති කථෙතුකම්‍යතාය පුච්ඡං කත්වා පුග්ගලාධිට්ඨානාය දෙසනාය විජ්ජත්තයං විභජන්තො **‘‘ඉධ, භික්ඛවෙ, භික්ඛූ’’**තිආදිමාහ.

තත්ථ **අනෙකවිහිතන්ති** අනෙකවිධං, අනෙකෙහි වා පකාරෙහි පවත්තිතං, සංවණ්ණිතන්ති අත්ථො. **පුබ්බෙනිවාසන්ති** සමනන්තරාතීතභවං ආදිං කත්වා තත්ථ තත්ථ නිවුත්ථක්ඛන්ධසන්තානං. **නිවුත්ථන්ති** අජ්ඣාවුත්ථං අනුභූතං, අත්තනො සන්තානෙ උප්පජ්ජිත්වා නිරුද්ධං, නිවුත්ථධම්මං වා නිවුත්ථං, ගොචරනිවාසෙන නිවුත්ථං, අත්තනො විඤ්ඤාණෙන විඤ්ඤාතං පරවිඤ්ඤාණවිඤ්ඤාතම්පි වා ඡින්නවටුමකානුස්සරණාදීසු. **අනුස්සරතීති** ‘‘එකම්පි ජාතිං ද්වෙපි ජාතියො’’ති එවං ජාතිපටිපාටිවසෙන අනුගන්ත්වා සරති, අනුදෙව වා සරති, චිත්තෙ අභිනින්නාමිතෙ පරිකම්මසමනන්තරං සරති.

සෙය්‍යථීදන්ති ආරද්ධප්පකාරදස්සනත්ථෙ නිපාතො. තෙනෙව ය්වායං පුබ්බෙනිවාසො ආරද්ධො හොති, තස්ස පකාරං දස්සෙන්තො **‘‘එකම්පි ජාති’’**න්තිආදිමාහ. තත්ථ **එකම්පි ජාතින්ති** එකම්පි පටිසන්ධිමූලකං චුතිපරියොසානං එකභවපරියාපන්නං ඛන්ධසන්තානං. එස නයො **ද්වෙපි ජාතියොතිආදීසු**. **අනෙකෙපි සංවට්ටකප්පෙතිආදීසු** පන පරිහායමානො කප්පො සංවට්ටකප්පො , වඩ්ඪමානො විවට්ටකප්පො. තත්ථ සංවට්ටෙන සංවට්ටට්ඨායී ගහිතො හොති තම්මූලකත්තා, විවට්ටෙන ච විවට්ටට්ඨායී. එවඤ්හි සති යානි තානි ‘‘චත්තාරිමානි, භික්ඛවෙ, කප්පස්ස අසඞ්ඛෙය්‍යානි. කතමානි චත්තාරි? සංවට්ටො, සංවට්ටට්ඨායී, විවට්ටො, විවට්ටට්ඨායී’’ති (අ. නි. 4.156) වුත්තානි චත්තාරි අසඞ්ඛෙය්‍යානි, තානි පරිග්ගහිතානි හොන්ති.

තත්ථ තයො සංවට්ටා – තෙජොසංවට්ටො, ආපොසංවට්ටො, වායොසංවට්ටොති. තිස්සො සංවට්ටසීමා – ආභස්සරා, සුභකිණ්හා, වෙහප්ඵලාති. යදා කප්පො තෙජෙන සංවට්ටති, ආභස්සරතො හෙට්ඨා අග්ගිනා ඩය්හති. යදා උදකෙන සංවට්ටති, සුභකිණ්හතො හෙට්ඨා උදකෙන විලීයති. යදා වාතෙන සංවට්ටති, වෙහප්ඵලතො හෙට්ඨා වාතෙන විද්ධංසියති. විත්ථාරතො පන කොටිසතසහස්සචක්කවාළං එකතො විනස්සති. ඉති එවරූපො අයං පුබ්බෙනිවාසං අනුස්සරන්තො භික්ඛු අනෙකෙපි සංවට්ටකප්පෙ අනෙකෙපි විවට්ටකප්පෙ අනෙකෙපි සංවට්ටවිවට්ටකප්පෙ අනුස්සරති. කථං? **අමුත්‍රාසින්**තිආදිනා නයෙන.

තත්ථ **අමුත්‍රාසින්ති** අමුම්හි සංවට්ටකප්පෙ අමුම්හි භවෙ වා යොනියා වා ගතියා වා විඤ්ඤාණට්ඨිතියා වා සත්තාවාසෙ වා සත්තනිකායෙ වා අහමහොසිං. **එවංනාමොති** තිස්සො වා ඵුස්සො වා. **එවංගොත්තොති** ගොතමො වා කස්සපො වා. **එවංවණ්ණොති** ඔදාතො වා සාමො වා. **එවමාහාරොති** සාලිමංසොදනාහාරො වා පවත්තඵලභොජනො වා. **එවංසුඛදුක්ඛප්පටිසංවෙදීති** අනෙකප්පකාරානං කායිකචෙතසිකානං සාමිසනිරාමිසාදිප්පභෙදානං වා සුඛදුක්ඛානං පටිසංවෙදී. **එවමායුපරියන්තොති** එවං වස්සසතපරිමාණායුපරියන්තො වා චතුරාසීතිකප්පසතසහස්සපරිමාණායුපරියන්තො වා. **සො තතො චුතො අමුත්‍ර උදපාදින්ති** සොහං තතො භවතො යොනිතො ගතිතො විඤ්ඤාණට්ඨිතිතො සත්තාවාසතො සත්තනිකායතො වා චුතො පුන අමුකස්මිං නාම භවෙ යොනියා ගතියා විඤ්ඤාණට්ඨිතියා සත්තාවාසෙ සත්තනිකායෙ වා උදපාදිං. **තත්‍රාපාසින්ති** අථ තත්‍රපි භවෙ යොනියා ගතියා විඤ්ඤාණට්ඨිතියා සත්තාවාසෙ සත්තනිකායෙ වා පුන අහොසිං. **එවංනාමොතිආදි** වුත්තනයමෙව.

අථ වා යස්මා ‘‘අමුත්‍රාසි’’න්ති ඉදං අනුපුබ්බෙන ආරොහන්තස්ස අත්තනො අභිනීහාරානුරූපං යථාබලං සරණං, ‘‘සො තතො චුතො’’ති පටිනිවත්තන්තස්ස පච්චවෙක්ඛණං, තස්මා ‘‘ඉධූපපන්නො’’ති ඉමිස්සා ඉධූපපත්තියා අනන්තරං ‘‘අමුත්‍ර උදපාදි’’න්ති වුත්තං. **තත්‍රාපාසින්ති** තත්‍රපි භවෙ…පෙ.… සත්තනිකායෙ වා ආසිං. **එවංනාමොති** දත්තො වා මිත්තො වා, **එවංගොත්තොති** වාසෙට්ඨො වා කස්සපො වා. **එවංවණ්ණොති** කාළො වා ඔදාතො වා.

එවමාහාරොති සුධාහාරො වා සාලිඔදනාදිආහාරො වා. **එවංසුඛදුක්ඛප්පටිසංවෙදීති** දිබ්බසුඛප්පටිසංවෙදී වා මානුසසුඛදුක්ඛප්පටිසංවෙදී වා. **එවමායුපරියන්තොති** එවං තංතංපරමායුපරියන්තො. **සො තතො චුතොති** සොහං තතො භවාදිතො චුතො. **ඉධූපපන්නොති** ඉධ ඉමස්මිං චරිමභවෙ මනුස්සො හුත්වා උපපන්නො නිබ්බත්තො.

ඉතීති එවං. **සාකාරං සඋද්දෙසන්ති** නාමගොත්තාදිවසෙන සඋද්දෙසං, වණ්ණාදිවසෙන සාකාරං. නාමගොත්තෙන හි සත්තා ''තිස්සො ගොතමො''ති උද්දිසීයන්ති, වණ්ණාදීහි ''සාමො ඔදාතො''ති නානත්තතො පඤ්ඤායන්ති. තස්මා නාමගොත්තං උද්දෙසො, ඉතරෙ ආකාරා. **අයමස්ස පඨමා විජ්ජා අධිගතාති** අයං ඉමිනා භික්ඛුනා පඨමං අධිගමවසෙන පඨමා, විදිතකරණට්ඨෙන විජ්ජා අධිගතා සච්ඡිකතා හොති. කිං පනායං විදිතං කරොති? පුබ්බෙනිවාසං. **අවිජ්ජාති** තස්සෙව පුබ්බෙනිවාසස්ස අවිදිතකරණට්ඨෙන තස්ස පටිච්ඡාදකමොහො වුච්චති. **තමොති** ස්වෙව මොහො පටිච්ඡාදකට්ඨෙන තමොති වුච්චති. **ආලොකොති** සා එව විජ්ජා ඔභාසකරණට්ඨෙන ආලොකො. එත්ථ ච විජ්ජා අධිගතාති අයං අත්ථො, සෙසං පසංසාවචනං. යොජනා පනෙත්ථ – අයං ඛො තෙන භික්ඛුනා විජ්ජා අධිගතා, තස්ස අධිගතවිජ්ජස්ස අවිජ්ජා විහතා, විනට්ඨාති අත්ථො. කස්මා? යස්මා විජ්ජා උප්පන්නාති. සෙසපදද්වයෙපි එසෙව නයො.

යථා තන්ති එත්ථ **යථාති** ඔපම්මත්ථෙ, **තන්ති** නිපාතමත්තං. සතියා අවිප්පවාසෙන **අප්පමත්තස්ස**. වීරියාතාපෙන **ආතාපිනො**. කායෙ ච ජීවිතෙ ච අනපෙක්ඛතාය **පහිතත්තස්ස** පෙසිතචිත්තස්සාති අත්ථො. ඉදං වුත්තං හොති – යථා අප්පමත්තස්ස ආතාපිනො පහිතත්තස්ස විහරතො අවිජ්ජා විහඤ්ඤෙය්‍ය, විජ්ජා උප්පජ්ජෙය්‍ය, තමො විහඤ්ඤෙය්‍ය, ආලොකො උප්පජ්ජෙය්‍ය; එවමෙව තස්ස භික්ඛුනො අවිජ්ජා විහතා, විජ්ජා උප්පන්නා , තමො විහතො, ආලොකො උප්පන්නො, තස්ස පධානානුයොගස්ස අනුරූපමෙව ඵලං ලභිත්වා විහරතීති.

දිබ්බෙන චක්ඛුනාති එත්ථ යං වත්තබ්බං, තං හෙට්ඨා වුත්තමෙව. **විසුද්ධෙනාති** චුතූපපාතදස්සනෙන දිට්ඨිවිසුද්ධිහෙතුභාවතො විසුද්ධං. යො හි චුතිමත්තමෙව පස්සති න උපපාතං, සො උච්ඡෙදදිට්ඨිං ගණ්හාති. යො උපපාතමත්තමෙව පස්සති න චුතිං, සො නවසත්තපාතුභාවදිට්ඨිං ගණ්හාති. යො පන තදුභයං පස්සති, සො යස්මා දුවිධම්පි තං දිට්ඨිගතං අතිවත්තති, තස්මාස්ස තං දස්සනං දිට්ඨිවිසුද්ධිහෙතු හොති, තදුභයම්පායං බුද්ධපුත්තො පස්සති. තෙන වුත්තං ''චුතූපපාතදස්සනෙන දිට්ඨිවිසුද්ධිහෙතුභාවතො විසුද්ධ''න්ති. එකාදසඋපක්කිලෙසවිරහතො වා **විසුද්ධං**. යථාහ ''විචිකිච්ඡා චිත්තස්ස උපක්කිලෙසොති – ඉති විදිත්වා විචිකිච්ඡං චිත්තස්ස උපක්කිලෙසං පජහිං, අමනසිකාරො…පෙ…. ථිනමිද්ධං, ඡම්භිතත්තං, උප්පිල්ලං, දුට්ඨුල්ලං, අච්චාරද්ධවීරියං, අතිලීනවීරියං, අභිජප්පා, නානත්තසඤ්ඤා, අතිනිජ්ඣායිතත්තං රූපානං චිත්තස්ස උපක්කිලෙසො''ති (ම. නි. 3.242) එවං වුත්තෙහි එකාදසහි උපක්කිලෙසෙහි අනුපක්කිලිට්ඨත්තා **විසුද්ධං**. මනුස්සූපචාරං අතික්කමිත්වා රූපදස්සනෙන **අතික්කන්තමානුසකං,** මංසචක්ඛුං වා අතික්කන්තත්තා අතික්කන්තමානුසකං. තෙන දිබ්බෙන චක්ඛුනා විසුද්ධෙන අතික්කන්තමානුසකෙන. **සත්තෙ පස්සතීති** මනුස්සමංසචක්ඛුනා විය සත්තෙ පස්සති දක්ඛති ආලොකෙති.

චවමානෙ උපපජ්ජමානෙති එත්ථ චුතික්ඛණෙ උපපත්තික්ඛණෙ වා දිබ්බචක්ඛුනාපි දට්ඨුං න සක්කා. යෙ පන ආසන්නචුතිකා ඉදානි චවිස්සන්ති, තෙ චවමානා. යෙ ච ගහිතපටිසන්ධිකා සම්පතිනිබ්බත්තා වා, තෙ උපපජ්ජමානාති අධිප්පෙතා. තෙ එවරූපෙ චවමානෙ උපපජ්ජමානෙ ච පස්සතීති දස්සෙති. **හීනෙති** මොහනිස්සන්දයුත්තත්තා හීනානං ජාතිකුලභොගාදීනං වසෙන හීළිතෙ පරිභූතෙ. **පණීතෙති** අමොහනිස්සන්දයුත්තත්තා තබ්බිපරීතෙ. **සුවණ්ණෙති** අදොසනිස්සන්දයුත්තත්තා ඉට්ඨකන්තමනාපවණ්ණයුත්තෙ. **දුබ්බණ්ණෙති** දොසනිස්සන්දයුත්තත්තා අනිට්ඨඅකන්තාමනාපවණ්ණයුත්තෙ. අභිරූපෙ විරූපෙතිපි අත්ථො. **සුගතෙති** සුගතිගතෙ, අලොභනිස්සන්දයුත්තත්තා වා අඩ්ඪෙ මහද්ධනෙ. **දුග්ගතෙති** දුග්ගතිගතෙ, ලොභනිස්සන්දයුත්තත්තා වා දලිද්දෙ අප්පන්නපානභොජනෙ. **යථාකම්මූපගෙති** යං යං කම්මං උපචිතං, තෙන තෙන උපගතෙ . තත්ථ පුරිමෙහි ''චවමානෙ''තිආදීහි දිබ්බචක්ඛුකිච්චං වුත්තං, ඉමිනා පන පදෙන යථාකම්මූපගඤාණකිච්චං.

තස්ස ච ඤාණස්ස අයං උප්පත්තික්කමො – ඉධ භික්ඛු හෙට්ඨා නිරයාභිමුඛං ආලොකං වඩ්ඪෙත්වා නෙරයිකෙ සත්තෙ පස්සති මහන්තං දුක්ඛං අනුභවමානෙ, ඉදං දස්සනං දිබ්බචක්ඛුඤාණකිච්චමෙව. සො එවං මනසි කරොති ''කිං නු ඛො කම්මං කත්වා ඉමෙ සත්තා එතං දුක්ඛං අනුභවන්තී''ති, අථස්ස ''ඉදං නාම කත්වා''ති තංකම්මාරම්මණං ඤාණං උප්පජ්ජති. තථා උපරි දෙවලොකාභිමුඛං ආලොකං වඩ්ඪෙත්වා නන්දනවනමිස්සකවනඵාරුසකවනාදීසු සත්තෙ පස්සති දිබ්බසම්පත්තිං අනුභවමානෙ, ඉදම්පි දස්සනං දිබ්බචක්ඛුඤාණකිච්චමෙව. සො එවං මනසි කරොති ''කිං නු ඛො කම්මං කත්වා ඉමෙ සත්තා එතං සම්පත්තිං අනුභවන්තී''ති? අථස්ස ''ඉදං නාම කත්වා''ති තංකම්මාරම්මණං ඤාණං උප්පජ්ජති, ඉදං යථාකම්මූපගඤාණං නාම. ඉමස්ස විසුං පරිකම්මං නාම නත්ථි. යථා චිමස්ස, එවං අනාගතංසඤාණස්සපි. දිබ්බචක්ඛුපාදකානෙව හි ඉමානි දිබ්බචක්ඛුනා සහෙව ඉජ්ඣන්ති. **කායදුච්චරිතෙනාතිආදීසු** යං වත්තබ්බං, තං හෙට්ඨා වුත්තනයමෙව. ඉධ **විජ්ජාති** දිබ්බචක්ඛුඤාණවිජ්ජා. **අවිජ්ජාති** සත්තානං චුතිපටිසන්ධිච්ඡාදිකා අවිජ්ජා. සෙසං වුත්තනයමෙව.

තතියවාරෙ **විජ්ජාති** අරහත්තමග්ගඤාණවිජ්ජා. **අවිජ්ජාති** චතුසච්චප්පටිච්ඡාදිකා අවිජ්ජා. සෙසං හෙට්ඨා වුත්තනයත්තා සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව. **එවං ඛොතිආදි** නිගමනං.

ගාථාසු අයං සඞ්ඛෙපත්ථො – **යො** යථාවුත්තං **පුබ්බෙනිවාසං අවෙති** අවගච්ඡති, වුත්තනයෙන පාකටං කත්වා ජානාති. ‘‘යොවෙදී’’තිපි පාඨො, යො අවෙදි විදිතං කත්වා ඨිතොති අත්ථො. ඡබ්බීසතිදෙවලොකසඞ්ඛාතං සග්ගං චතුබ්බිධං අපායඤ්ච වුත්තනයෙනෙව දිබ්බචක්ඛුනා පස්සති. **අථො**ති තතො පරං ජාතික්ඛයසඞ්ඛාතං අරහත්තං නිබ්බානමෙව වා පත්තො අධිගතො. තතො එව **අභිඤ්ඤා** අභිවිසිට්ඨාය මග්ගපඤ්ඤාය ජානිතබ්බං චතුසච්චධම්මං ජානිත්වා කිච්චවොසානෙන **වොසිතො** නිට්ඨානප්පත්තො. මොනෙය්‍යධම්මසමන්නාගමෙන **මුනි, ඛී**ණාසවො යස්මා **එතාහි** යථාවුත්තාහි **තීහි විජ්ජාහි** සමන්නාගතත්තා තතො තතියවිජ්ජාය සබ්බථා බාහිතපාපත්තා ච **තෙවිජ්ජො බ්‍රාහ්මණො** නාම හොති. තස්මා තමෙව අහං තෙවිජ්ජං බ්‍රාහ්මණං වදාමි, අඤ්ඤං පන ලපිතලාපනං යජුආදිමන්තපදානං අජ්ඣාපනපරං **තෙවිජ්ජං** බ්‍රාහ්මණං න වදාමි, තෙවිජ්ජොති තං න කථෙමීති.

ඉති ඉමස්මිං වග්ගෙ දුතියසුත්තෙ වට්ටං කථිතං, පඤ්චමඅට්ඨමදසමසුත්තෙසු විවට්ටං කථිතං, ඉතරෙසු වට්ටවිවට්ටං කථිතන්ති වෙදිතබ්බං.

දසමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පඤ්චමවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පරමත්ථදීපනියා ඛුද්දකනිකාය-අට්ඨකථාය

ඉතිවුත්තකස්ස තිකනිපාතවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. චතුක්කනිපාතො

1. බ්‍රාහ්මණධම්මයාගසුත්තවණ්ණනා

100. චතුක්කනිපාතස්ස පඨමෙ **අහන්ති** අත්තනිද්දෙසො. යො හි පරො න හොති, සො නියකජ්ඣත්තසඞ්ඛාතො අත්තා ‘‘අහ’’න්ති වුච්චති. **අස්මීති** පටිජානනා. යො පරමත්ථබ්‍රාහ්මණභාවො ‘‘අහ’’න්ති වුච්චමානො, තස්ස අත්තනි අත්ථිභාවං පටිජානන්තො හි සත්ථා ‘‘අස්මී’’ති අවොච. ‘‘අහමස්මී’’ති ච යථා ‘‘අහමස්මි බ්‍රහ්මා මහාබ්‍රහ්මා, සෙය්‍යොහමස්මී’’ති ච අප්පහීනදිට්ඨිමානානුසයා පුථුජ්ජනා අත්තනො දිට්ඨිමානමඤ්ඤනාභිනිවෙසවසෙන අභිවදන්ති, න එවං වුත්තං. සබ්බසො පන පහීනදිට්ඨිමානානුසයො භගවා සමඤ්ඤං අනතිධාවන්තො ලොකසමඤ්ඤානුරොධෙන වෙනෙය්‍යසන්තානෙසු ධම්මං පතිට්ඨපෙන්තො කෙවලං තාදිසස්ස ගුණස්ස අත්තනි විජ්ජමානතං පටිජානන්තො **‘‘අහමස්මී’’**ති ආහ. **බ්‍රාහ්මණොති** බාහිතපාපත්තා බ්‍රහ්මස්ස ච අණනතො බ්‍රාහ්මණො. අයඤ්හෙත්ථ අත්ථො – භික්ඛවෙ, අහං පරමත්ථතො බ්‍රාහ්මණොස්මීති. භගවා සබ්බාකාරපරිපුණ්ණස්ස දානසංයමාදිවතසමාදානස්ස නිරවසෙසාය තපචරියාය පාරං ගතො සම්මදෙව වුසිතබ්‍රහ්මචරියවාසො සකලවෙදන්තගූ සුවිසුද්ධවිජ්ජාචරණො සබ්බථා නින්හාතපාපමලො අනුත්තරස්ස අරියමග්ගසඞ්ඛාතස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස වත්තා පවත්තා, සුපරිසුද්ධස්ස ච සාසනබ්‍රහ්මචරියස්ස පවෙදෙතා, තස්මා සබ්බසො බාහිතපාපත්තා බ්‍රහ්මස්ස ච අණනතො කථනතො පරමත්ථෙන බ්‍රාහ්මණොති වුච්චති.

ඉති භගවා සදෙවකෙ ලොකෙ අත්තනො අනුත්තරං බ්‍රාහ්මණභාවං පවෙදෙත්වා යානි තානි බ්‍රාහ්මණදානාදීනි ඡ කම්මානි බ්‍රාහ්මණස්ස පඤ්ඤාපෙන්ති, තෙසම්පි සුපරිසුද්ධානං උක්කංසතො අත්තනි සංවිජ්ජමානතං දස්සෙතුං **‘‘යාචයොගො’’**තිආදිමාහ.

තත්ථ **යාචයොගොති** යාචෙහි යුත්තො. යාචන්තීති යාචා, යාචකා , තෙ පනෙත්ථ වෙනෙය්‍යා වෙදිතබ්බා. තෙ හි ‘‘දෙසෙතු, භන්තෙ භගවා , ධම්මං; දෙසෙතු, සුගතො, ධම්ම’’න්ති භගවන්තං උපසඞ්කමිත්වා ධම්මදෙසනං යාචන්ති. භගවා ච තෙසං ඉච්ඡාවිඝාතං අකරොන්තො යථාරුචි ධම්මං දෙසෙන්තො ධම්මදානං දෙතීති යාචයොගො, සදා සබ්බකාලං තෙහි අවිරහිතො. අථ වා **යාචයොගොති** යාචනයොග්ගො, අධිප්පායපූරණතො යාචිතුං යුත්තොති අත්ථො ‘‘යාජයොගො’’තිපි පාඨො. තත්ථ යාජො වුච්චති මහාදානං, යිට්ඨන්ති අත්ථො. ඉධ පන ධම්මදානං වෙදිතබ්බං, යාජෙ නියුත්තොති යාජයොගා. **සදාති** සබ්බදා, අනවරතප්පවත්තසද්ධම්මමහාදානොති අත්ථො. අථ වා යාජෙන යොජෙතීතිපි **යාජයොගො**. තිවිධදානසඞ්ඛාතෙන යාජෙන සත්තෙ යථාරහං යොජෙති, තත්ථ දානෙ නියොජෙතීති අත්ථො. ‘‘යාජයොගො සතත’’න්තිපි පඨන්ති. **පයතපාණීති** පරිසුද්ධහත්ථො. යො හි දානාධිමුත්තො ආමිසදානං දෙන්තො සක්කච්චං සහත්ථෙන දෙය්‍යධම්මං දාතුං සදා ධොතහත්ථොයෙව හොති, සො ‘‘පයතපාණී’’ති වුච්චති. භගවාපි ධම්මදානාධිමුත්තො සක්කච්චං සබ්බකාලං ධම්මදානෙ යුත්තප්පයුත්තොති කත්වා වුත්තං ‘‘පයතපාණී’’ති. ‘‘සදා’’ති ච පදං ඉමිනාපි සද්ධිං යොජෙතබ්බං ‘‘සදා පයතපාණී’’ති. අවිභාගෙන හි සත්ථා වෙනෙය්‍යලොකස්ස සද්ධම්මදානං සදා සබ්බකාලං පවත්තෙන්තො තත්ථ යුත්තප්පයුත්තො හුත්වා විහරති.

අපරො නයො – යොගො වුච්චති භාවනා. යථාහ ‘‘යොගා වෙ ජායතෙ භූරී’’ති (ධ. ප. 282). තස්මා **යාජයොගොති** යාජභාවනං, පරිච්චාගභාවනං අනුයුත්තොති අත්ථො. භගවා හි අභිසම්බොධිතො පුබ්බෙ බොධිසත්තභූතොපි කරුණාසමුස්සාහිතො අනවසෙසතො දානං පරිබ්‍රූහෙන්තො තත්ථ උක්කංසපාරමිප්පත්තො හුත්වා අභිසම්බොධිං පාපුණි, බුද්ධො හුත්වාපි තිවිධං දානං පරිබ්‍රූහෙසි විසෙසතො ධම්මදානං, පරෙපි තත්ථ නියොජෙසි. තථා හි සො වෙනෙය්‍යයාචකානං කස්සචි සරණානි අදාසි, කස්සචි පඤ්ච සීලානි, කස්සචි දස සීලානි, කස්සචි චතුපාරිසුද්ධිසීලං, කස්සචි ධුතධම්මෙ, කස්සචි චත්තාරි ඣානානි, කස්සචි අට්ඨ සමාපත්තියො, කස්සචි පඤ්චාභිඤ්ඤායො, චත්තාරො මග්ගෙ, චත්තාරි සාමඤ්ඤඵලානි, තිස්සො විජ්ජා, චතස්සො පටිසම්භිදාති එවමාදිලොකියලොකුත්තරභෙදං ගුණධනං ධම්මදානවසෙන යථාධිප්පායං දෙන්තො පරෙ ච ‘‘දෙථා’’ති නියොජෙන්තො පරිච්චාගභාවනං පරිබ්‍රූහෙසි. තෙන වුත්තං ‘‘පරිච්චාගභාවනං අනුයුත්තො’’ති.

පයතපාණීති වා ආයතපාණී, හත්ථගතං කිඤ්චි දාතුං ‘‘එහි ගණ්හා’’ති පසාරිතහත්ථො විය ආචරියමුට්ඨිං අකත්වා සද්ධම්මදානෙ යුත්තප්පයුත්තොති අත්ථො. **පයතපාණීති** වා උස්සාහිතහත්ථො, ආමිසදානං දාතුං උස්සාහිතහත්ථො විය ධම්මදානෙ කතුස්සාහොති අත්ථො. **අන්තිමදෙහධරොති** බ්‍රහ්මචරියවසෙන බ්‍රාහ්මණකරණානං ධම්මානං පාරිපූරියා පච්ඡිමත්තභාවධාරී. අවුසිතවතො හි වසලකරණානං ධම්මානං අප්පහානෙන වසලාදිසමඤ්ඤා ගති ආයතිං ගබ්භසෙය්‍යා සියා. තෙන භගවා අත්තනො අච්චන්තවුසිතබ්‍රාහ්මණභාවං දස්සෙති. **අනුත්තරො භිසක්කො සල්ලකත්තොති** දුත්තිකිච්ඡස්ස වට්ටදුක්ඛරොගස්ස තිකිච්ඡනතො උත්තමො භිසක්කො, අඤ්ඤෙහි අනුද්ධරණීයානං රාගාදිසල්ලානං කන්තනතො සමුච්ඡෙදවසෙන සමුද්ධරණතො උත්තමො සල්ලකන්තනවෙජ්ජො. ඉමිනා නිප්පරියායතො බ්‍රාහ්මණකරණානං ධම්මානං අත්තනි පතිට්ඨිතානං පරසන්තතියං පතිට්ඨාපනෙන පරෙසම්පි බ්‍රාහ්මණකරණමාහ.

තස්ස මෙ තුම්හෙ පුත්තාති තස්ස එවරූපස්ස මම තුම්හෙ, භික්ඛවෙ, පුත්තා අත්‍රජා හොථ. **ඔරසා**ති උරසි සම්බන්ධා. යථා හි සත්තානං ඔරසපුත්තා අත්‍රජා විසෙසෙන පිතුසන්තකස්ස දායජ්ජස්ස භාගිනො හොන්ති, එවමෙතෙපි අරියපුග්ගලා සම්මාසම්බුද්ධස්ස ධම්මස්සවනන්තෙ අරියාය ජාතියා ජාතා. තස්ස සන්තකස්ස විමුත්තිසුඛස්ස අරියධම්මරතනස්ස ච එකංසභාගියතාය ඔරසා. අථ වා භගවතො ධම්මදෙසනානුභාවෙන අරියභූමිං ඔක්කමමානා ඔක්කන්තා ච අරියසාවකා සත්ථු උරෙ වායාමජනිතාභිජාතිතාය නිප්පරියායෙන ''ඔරසපුත්තා''ති වත්තබ්බතං අරහන්ති. තථා හි තෙ භගවතා ආසයානුසයචරියාධිමුත්තිආදිවොලොකනෙන වජ්ජානුචින්තනෙන ච හදයෙ කත්වා වජ්ජතො නිවාරෙත්වා අනවජ්ජෙ පතිට්ඨපෙන්තෙන සීලාදිධම්මසරීරපොසනෙන සංවඩ්ඪිතා. **මුඛතො ජාතා**ති මුඛතො ජාතාය ධම්මදෙසනාය අරියාය ජාතියා ජාතත්තා මුඛතො ජාතා. අථ වා අනඤ්ඤසාධාරණතො සබ්බස්ස කුසලධම්මස්ස මුඛතො පාතිමොක්ඛතො වුට්ඨානගාමිනිවිපස්සනාසඞ්ඛාතතො විමොක්ඛමුඛතො වා අරියමග්ගජාතියා ජාතාතිපි මුඛතො ජාතා. සික්ඛත්තයසඞ්ගහෙ සාසනධම්මෙ අරියමග්ගධම්මෙ වා ජාතාති **ධම්මජා.** තෙනෙව ධම්මෙන නිම්මිතා මාපිතාති **ධම්මනිම්මිතා.** සතිධම්මවිචයාදි **ධම්මදායාදා,** න ලාභසක්කාරාදි **ආමිසදායාදා,** ධම්මදායාදා නො ආමිසදායාදා හොථාති අත්ථො.

තත්ථ ධම්මො දුවිධො – නිප්පරියායධම්මො, පරියායධම්මොති. ආමිසම්පි දුවිධං – නිප්පරියායාමිසං, පරියායාමිසන්ති. කථං? මග්ගඵලනිබ්බානප්පභෙදො හි නවවිධො ලොකුත්තරධම්මො නිප්පරියායධම්මො, නිබ්බත්තිතධම්මොයෙව, න කෙනචි පරියායෙන කාරණෙන වා ලෙසෙන වා ධම්මො. යං පනිදං විවට්ටූපනිස්සිතං කුසලං, සෙය්‍යථිදං – ඉධෙකච්චො විවට්ටං පත්ථෙන්තො දානං දෙති, සීලං සමාදියති, උපොසථකම්මං කරොති, ගන්ධමාලාදීහි වත්ථුපූජං කරොති, ධම්මං සුණාති, දෙසෙති, ඣානසමාපත්තියො නිබ්බත්තෙති, එවං කරොන්තො අනුපුබ්බෙන නිප්පරියායං අමතං නිබ්බානං පටිලභති, අයං පරියායධම්මො. තථා චීවරාදයො චත්තාරො පච්චයා නිප්පරියායාමිසමෙව, න අඤ්ඤෙන පරියායෙන වා කාරණෙන වා ලෙසෙන වා ආමිසං. යං පනිදං වට්ටගාමිකුසලං, සෙය්‍යථිදං – ඉධෙකච්චො වට්ටං පත්ථෙන්තො සම්පත්තිභවං ඉච්ඡමානො දානං දෙති…පෙ…. සමාපත්තියො නිබ්බත්තෙති, එවං කරොන්තො අනුපුබ්බෙන දෙවමනුස්සසම්පත්තියො පටිලභති, ඉදං පරියායාමිසං නාම.

තත්ථ නිප්පරියායධම්මොපි භගවතොයෙව සන්තකො. භගවතා හි කථිතත්තා භික්ඛූ මග්ගඵලනිබ්බානානි අධිගච්ඡන්ති. වුත්තඤ්හෙතං –

> ''සො, හි, බ්‍රාහ්මණ, භගවා අනුප්පන්නස්ස මග්ගස්ස උප්පාදෙතා, අසඤ්ජාතස්ස මග්ගස්ස සඤ්ජනෙතා…පෙ…. මග්ගානුගා ච පනෙතරහි සාවකා විහරන්ති පච්ඡා සමන්නාගතා''ති (ම. නි. 3.79; චූළනි. මොඝරාජමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 85).

> ''සො, හාවුසො, භගවා ජානං ජානාති, පස්සං පස්සති, චක්ඛුභූතො ඤාණභූතො ධම්මභූතො බ්‍රහ්මභූතො, වත්තා පවත්තා, අත්ථස්ස නින්නෙතා , අමතස්ස දාතා, ධම්මස්සාමී තථාගතො''ති (ම. නි. 1.203; 3.281) ච.

පරියායධම්මොපි භගවතොයෙව සන්තකො. භගවතා හි කථිතත්තා එව ජානන්ති ''විවට්ටං පත්ථෙත්වා දානං දෙන්තො…පෙ…. සමාපත්තියො නිබ්බත්තෙන්තො අනුක්කමෙන අමතං නිබ්බානං පටිලභතී''ති. නිප්පරියායාමිසම්පි භගවතොයෙව සන්තකං. භගවතා හි අනුඤ්ඤාතත්තායෙව භික්ඛූහි ජීවකවත්ථුං ආදිං කත්වා පණීතචීවරං ලද්ධං. යථාහ –

> ''අනුජානාමි, භික්ඛවෙ, ගහපතිචීවරං. යො ඉච්ඡති, පංසුකූලිකො හොතු. යො ඉච්ඡති, ගහපතිචීවරං සාදියතු. ඉතරීතරෙනපාහං, භික්ඛවෙ, සන්තුට්ඨිංයෙව වණ්ණෙමී''ති (මහාව. 337).

එවං ඉතරෙපි පච්චයා භගවතා අනුඤ්ඤාතත්තා එව භික්ඛූහි පරිභුඤ්ජිතුං ලද්ධා. පරියායාමිසම්පි භගවතොයෙව සන්තකං. භගවතා හි කථිතත්තා එව ජානන්ති ''සම්පත්තිභවං පත්ථෙන්තො දානං දත්වා සීලං…පෙ…. සමාපත්තියො නිබ්බත්තෙත්වා අනුක්කමෙන පරියායාමිසං දිබ්බසම්පත්තිං මනුස්සසම්පත්තිඤ්ච පටිලභතී''ති. යදෙව යස්මා නිප්පරියායධම්මොපි පරියායධම්මොපි නිප්පරියායාමිසම්පි පරියායාමිසම්පි භගවතොයෙව සන්තකං, තස්මා තත්ථ අත්තනො සාමිභාවං දස්සෙන්තො තත්ථ ච යං සෙට්ඨතරං අච්චන්තහිතසුඛාවහං තත්ථෙව නෙ නියොජෙන්තො එවමාහ ''තස්ස මෙ තුම්හෙ පුත්තා ඔරසා…පෙ…. නො ආමිසදායාදා''ති.

ඉති භගවා පරිපුණ්ණවතසමාදානං තපචරියං සම්මදෙව වුසිතබ්‍රහ්මචරියං සුවිසුද්ධවිජ්ජාචරණසම්පන්නං අනවසෙසවෙදන්තපාරගුං බාහිතසබ්බපාපං සතතං යාවයොගං සදෙවකෙ ලොකෙ අනුත්තරදක්ඛිණෙය්‍යභාවප්පත්තං අත්තනො පරමත්ථබ්‍රාහ්මණභාවං අරියසාවකානඤ්ච අත්තනො ඔරසපුත්තාදිභාවං පවෙදෙසි. භගවා හි ''සීහොති ඛො, භික්ඛවෙ, තථාගතස්සෙතං අධිවචනං අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්සා''ති (අ. නි. 5.99) එත්ථ සීහසදිසං, ''පුරිසො මග්ගකුසලොති ඛො, තිස්ස, තථාගතස්සෙතං අධිවචන''න්ති (සං. නි. 3.84) එත්ථ මග්ගදෙසකපුරිසසදිසං, ''රාජාහමස්මි සෙලා''ති (ම. නි. 2.399; සු. නි. 559) එත්ථ රාජසදිසං, ''භිසක්කො සල්ලකත්තොති ඛො, සුනක්ඛත්ත, තථාගතස්සෙතං අධිවචන''න්ති (ම. නි. 3.65) එත්ථ වෙජ්ජසදිසං, ''බ්‍රාහ්මණොති ඛො, භික්ඛවෙ, තථාගතස්සෙතං අධිවචන''න්ති (අ. නි. 8.85) එත්ථ බ්‍රාහ්මණසදිසං අත්තානං කථෙසි. ඉධාපි බ්‍රාහ්මණ සදිසං කත්වා කථෙසි.

ඉදානි යෙහි දානාදීහි යුත්තස්ස ඉතො බාහිරකබ්‍රාහ්මණස්ස බ්‍රාහ්මණකිච්චං පරිපුණ්ණං මඤ්ඤන්ති, තෙහි අත්තනො දානාදීනං අග්ගසෙට්ඨභාවං පකාසෙතුං **“ද්වෙමානි, භික්ඛවෙ, දානානී”**තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ **යාගාති** මහායඤ්ඤා , මහාදානානීති අත්ථො, යානි ‘‘යිට්ඨානී’’තිපි වුච්චන්ති. තත්ථ වෙලාමදානවෙස්සන්තරදානමහාවිජිතයඤ්ඤසදිසා **ආමිසයාගා** වෙදිතබ්බා, මහාසමයසුත්තමඞ්ගලසුත්තචූළරාහුලොවාදසුත්තසමචිත්තසුත්තදෙසනාදයො **ධම්මයාගා**. සෙසං හෙට්ඨා වුත්තනයමෙව.

ගාථායං **අයජීති** අදාසි. **අමච්ඡරීති** සබ්බමච්ඡරියානං බොධිමූලෙයෙව සුප්පහීනත්තා මච්ඡෙරරහිතො. **සබ්බභූතානුකම්පීති** මහාකරුණාය සබ්බසත්තෙ පියපුත්තං විය අනුග්ගණ්හනසීලො. වුත්තඤ්හෙතං –

> ‘‘වධකෙ දෙවදත්තෙ ච, චොරෙ අඞ්ගුලිමාලකෙ;
> ධනපාලෙ රාහුලෙ චෙව, සමචිත්තො මහාමුනී’’ති. (මි. ප. 6.6.5) –

සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

පඨමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. සුලභසුත්තවණ්ණනා

101. දුතියෙ **අප්පානීති** පරිත්තානි. **සුලභානීති** සුඛෙන ලද්ධබ්බානි, යත්ථ කත්ථචි වා සක්කා හොති ලද්ධුං. **අනවජ්ජානීති** වජ්ජරහිතානි නිද්දොසානි ආගමනසුද්ධිතො කායමණ්ඩනාදිකිලෙසවත්ථුභාවාභාවතො ච. තත්ථ සුලභතාය පරියෙසනදුක්ඛස්ස අභාවො දස්සිතො, අප්පතාය පරිහරණදුක්ඛස්සපි අභාවො දස්සිතො, අනවජ්ජතාය අගරහිතබ්බතාය භික්ඛුසාරුප්පභාවො දස්සිතො හොති. අප්පතාය වා පරිත්තාසස්ස අවත්ථුතා, සුලභතාය ගෙධාය අවත්ථුතා, අනවජ්ජතාය ආදීනවවසෙන නිස්සරණපඤ්ඤාය වත්ථුතා දස්සිතා හොති. අප්පතාය වා ලාභෙන න සොමනස්සං ජනයන්ති, සුලභතාය අලාභෙන න දොමනස්සං ජනයන්ති, අනවජ්ජතාය විප්පටිසාරනිමිත්තං අඤ්ඤාණුපෙක්ඛං න ජනයන්ති අවිප්පටිසාරවත්ථුභාවතො.

පංසුකූලන්ති රථිකාසුසානසඞ්කාරකූටාදීසු යත්ථ කත්ථචි පංසූනං උපරි ඨිතත්තා අබ්භුග්ගතට්ඨෙන පංසුකූලං වියාති පංසුකූලං, පංසු විය කුච්ඡිතභාවං උලති ගච්ඡතීති පංසුකූලන්ති එවං ලද්ධනාමං රථිකාදීසු පතිතනන්තකානි උච්චිනිත්වා කතචීවරං. **පිණ්ඩියාලොපොති** ජඞ්ඝපිණ්ඩියා බලෙන චරිත්වා ඝරෙ ඝරෙ ආලොපමත්තං කත්වා ලද්ධභොජනං. **රුක්ඛමූල**න්ති විවෙකානුරූපං යංකිඤ්චි රුක්ඛසමීපං. **පූතිමුත්ත**න්ති යංකිඤ්චි ගොමුත්තං. යථා හි සුවණ්ණවණ්ණොපි කායො පූතිකායොව එවං අභිනවම්පි මුත්තං පූතිමුත්තමෙව. තත්ථ කෙචි ගොමුත්තභාවිතං හරිතකීඛණ්ඩං ‘‘පූතිමුත්ත’’න්ති වදන්ති, පූතිභාවෙන ආපණාදිතො විස්සට්ඨං ඡඩ්ඩිතං අපරිග්ගහිතං යංකිඤ්චි භෙසජ්ජං පූතිමුත්තන්ති අධිප්පෙතන්ති අපරෙ.

යතො ඛොති පච්චත්තෙ නිස්සක්කවචනං, යං ඛොති වුත්තං හොති. තෙන ‘‘තුට්ඨො හොතී’’ති වුත්තකිරියං පරාමසති. **තුට්ඨොති** සන්තුට්ඨො. **ඉදමස්සාහ**න්ති ය්වායං චතුබ්බිධෙන යථාවුත්තෙන පච්චයෙන අප්පෙන සුලභෙන සන්තොසො, ඉදං ඉමස්ස භික්ඛුනො සීලසංවරාදීසු අඤ්ඤතරං එකං සාමඤ්ඤඞ්ගං සමණභාවකාරණන්ති අහං වදාමි. සන්තුට්ඨස්ස හි චතුපාරිසුද්ධිසීලං සුපරිපුණ්ණං හොති, සමථවිපස්සනා ච භාවනාපාරිපූරිං ගච්ඡන්ති. අථ වා සාමඤ්ඤං නාම අරියමග්ගො. තස්ස සඞ්ඛෙපතො ද්වෙ අඞ්ගානි – බාහිරං, අජ්ඣත්තිකන්ති. තත්ථ බාහිරං සප්පුරිසූපනිස්සයො සද්ධම්මස්සවනඤ්ච, අජ්ඣත්තිකං පන යොනිසො මනසිකාරො ධම්මානුධම්මපටිපත්ති ච. තෙසු යස්මා යථාරහං ධම්මානුධම්මපටිපත්තිභූතා තස්සා මූලභූතා චෙතෙ ධම්මා, යදිදං අප්පිච්ඡතා සන්තුට්ඨිතා පවිවිත්තතා අසංසට්ඨතා ආරද්ධවීරියතාති එවමාදයො, තස්මා වුත්තං ‘‘ඉදමස්සාහං අඤ්ඤතරං සාමඤ්ඤඞ්ගන්ති වදාමී’’ති.

ගාථාසු **සෙනාසනමාරබ්භාති** විහාරාදිං මඤ්චපීඨාදිඤ්ච සෙනාසනං නිස්සාය. **චීවරං පානභොජනන්ති** නිවාසනාදිචීවරං, අම්බපානකාදිපානං, ඛාදනීයභොජනීයාදිභුඤ්ජිතබ්බවත්ථුඤ්ච ආරබ්භාති සම්බන්ධො. **විඝාතො** විහතභාවො චෙතොදුක්ඛං න හොතීති යොජනා. අයඤ්හෙත්ථ සඞ්ඛෙපත්ථො – ‘‘අසුකස්මිං නාම ආවාසෙ පච්චයා සුලභා’’ති ලභිතබ්බට්ඨානගමනෙන වා ‘‘මය්හං පාපුණාති න තුය්හ’’න්ති විවාදාපජ්ජනෙන වා නවකම්මකරණාදිවසෙන වා සෙනාසනාදීනි පරියෙසන්තානං අසන්තුට්ඨානං ඉච්ඡිතලාභාදිනා යො විඝාතො චිත්තස්ස හොති, සො තත්ථ සන්තුට්ඨස්ස න හොතීති. **දිසා නප්පටිහඤ්ඤතීති** සන්තුට්ඨියා චාතුද්දිසාභාවෙන දිසා නප්පටිහන්ති. වුත්තඤ්හෙතං –

> ‘‘චාතුද්දිසො අප්පටිඝො ච හොති,
> සන්තුස්සමානො ඉතරීතරෙනා’’ති. (සු. නි. 42; චූළනි. ඛග්ගවිසාණසුත්තනිද්දෙස 128);

යස්ස හි ‘‘අසුකට්ඨානං නාම ගතො චීවරාදීනි ලභිස්සාමී’’ති චිත්තං උප්පජ්ජති, තස්ස දිසා පටිහඤ්ඤති නාම. යස්ස පන එවං න උප්පජ්ජති, තස්ස දිසා න පටිහඤ්ඤති නාම. **ධම්මා**ති පටිපත්තිධම්මා. **සාමඤ්ඤස්සානුලොමිකා**ති සමණධම්මස්ස සමථවිපස්සනාභාවනාය අරියමග්ගස්සෙව වා අනුච්ඡවිකා අප්පිච්ඡතාදයො. **අධිග්ගහිතා**ති සබ්බෙ තෙ තුට්ඨචිත්තස්ස සන්තුට්ඨචිත්තෙන භික්ඛුනා අධිග්ගහිතා පටිපක්ඛධම්මෙ අභිභවිත්වා ගහිතා හොන්ති අබ්භන්තරගතා, න බාහිරගතාති.

දුතියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. ආසවක්ඛයසුත්තවණ්ණනා

102. තතියෙ **ජානතො**ති ජානන්තස්ස. **පස්සතො**ති පස්සන්තස්ස. යදිපි ඉමානි ද්වෙපි පදානි එකත්ථානි, බ්‍යඤ්ජනමෙව නානං, එවං සන්තෙපි ‘‘ජානතො’’ති ඤාණලක්ඛණං උපාදාය පුග්ගලං නිද්දිසති. ජානනලක්ඛණඤ්හි ඤාණං. ‘‘පස්සතො’’ති ඤාණප්පභාවං උපාදාය. දස්සනප්පභාවඤ්හි උපාදාය ඤාණසමඞ්ගී පුග්ගලො චක්ඛුමා විය පුග්ගලො චක්ඛුනා රූපානි, ඤාණෙන විවටෙ ධම්මෙ පස්සති. අථ වා **ජානතො**ති අනුබොධඤාණෙන ජානතො. **පස්සතො**ති පටිවෙධඤාණෙන පස්සතො. පටිලොමතො වා දස්සනමග්ගෙන පස්සතො, භාවනාමග්ගෙන ජානතො. කෙචි පන ‘‘ඤාතතීරණපහානපරිඤ්ඤාහි ජානතො, සිඛාප්පත්තවිපස්සනාය පස්සතො’’ති වදන්ති. අථ වා දුක්ඛං පරිඤ්ඤාභිසමයෙන ජානතො, නිරොධං සච්ඡිකිරියාභිසමයෙන පස්සතො. තදුභයෙ ච සති පහානභාවනාභිසමයා සිද්ධා එව හොන්තීති චතුසච්චාභිසමයො වුත්තො හොති. යදා චෙත්ථ විපස්සනාඤාණං අධිප්පෙතං, තදා ‘‘ජානතො පස්සතො’’ති පදානං හෙතුඅත්ථදීපනතා දට්ඨබ්බා. යදා පන මග්ගඤාණං අධිප්පෙතං, තදා මග්ගකිච්චත්ථදීපනතා.

ආසවානං ඛයන්ති ‘‘ජානතො, අහං භික්ඛවෙ, පස්සතො ආසවානං ඛයං වදාමී’’ති (ම. නි. 1.15; සං. නි. 3.101; 5.1095) එවමාගතෙ සබ්බාසවසංවරපරියායෙ ‘‘ආසවානං ඛයා අනාසවං චෙතොවිමුත්ති’’න්තිආදීසු (ම. නි. 1.438) ච සුත්තපදෙසු ආසවානං පහානං අච්චන්තක්ඛයො අසමුප්පාදො ඛීණාකාරො නත්ථිභාවො ‘‘ආසවක්ඛයො’’ති වුත්තො. ‘‘ආසවානං ඛයා සමණො හොතී’’තිආදීසු (ම. නි. 1.438) ඵලං.

> ‘‘පරවජ්ජානුපස්සිස්ස, නිච්චං උජ්ඣානසඤ්ඤිනො;
> ආසවා තස්ස වඩ්ඪන්ති, ආරා සො ආසවක්ඛයා’’ති. (ධ. ප. 253); –

ආදීසු නිබ්බානං.

> ‘‘සෙඛස්ස සික්ඛමානස්ස, උජුමග්ගානුසාරිනො;
> ඛයස්මිං පඨමං ඤාණං, තතො අඤ්ඤා අනන්තරා;
> තතො අඤ්ඤාවිමුත්තස්ස, ඤාණං වෙ හොති තාදිනො’’ති. (අ. නි. 3.86; ඉතිවු. 62) –

එවමාගතෙ ඉන්ද්‍රියසුත්තෙ ඉධ ච මග්ගො ‘‘ආසවක්ඛයො’’ති වුත්තො. තස්මා යථාවුත්තනයෙන ජානන්තස්ස පස්සන්තස්ස අහං අරියමග්ගාධිගමං වදාමීති වුත්තං හොති. **නො අජානතො නො අපස්සතො**ති යො පන න ජානාති න පස්සති, තස්ස නො වදාමීති අත්ථො. එතෙන යෙ අජානතො අපස්සතොපි සංසාරසුද්ධිං වදන්ති, තෙ පටික්ඛිපති. පුරිමෙන වා පදද්වයෙන උපායො වුත්තො, ඉමිනා අනුපායපටිසෙධො. සඞ්ඛෙපෙන චෙත්ථ ඤාණං ආසවක්ඛයකරං, සෙසං තස්ස පරික්ඛාරොති දස්සෙති.

ඉදානි යං ජානතො යං පස්සතො ආසවක්ඛයො හොති, තං දස්සෙතුං **‘‘කිඤ්ච, භික්ඛවෙ, ජානතො’’**ති පුච්ඡං ආරභි. තත්ථ ජානනා බහුවිධා. දබ්බජාතිකො එව හි කොචි භික්ඛු ඡත්තං කාතුං ජානාති, කොචි චීවරාදීනං අඤ්ඤතරං, තස්ස ඊදිසානි කම්මානි වත්තසීසෙ ඨත්වා කරොන්තස්ස සා ජානනා ‘‘මග්ගඵලානං පදට්ඨානං න හොතී’’ති න වත්තබ්බා. යො පන සාසනෙ පබ්බජිත්වා වෙජ්ජකම්මාදීනි කාතුං ජානාති, තස්සෙවං ජානතො ආසවා වඩ්ඪන්තියෙව. තස්මා යං ජානතො යං පස්සතො ආසවානං ඛයො හොති, තදෙව දස්සෙන්තො ආහ **‘‘ඉදං දුක්ඛ’’**න්තිආදි. තත්ථ යං වත්තබ්බං චතුසච්චකම්මට්ඨානං, තං හෙට්ඨා යොනිසොමනසිකාරසුත්තෙ සඞ්ඛෙපතො වුත්තමෙව.

තත්ථ පන ‘‘යොනිසො, භික්ඛවෙ, භික්ඛු මනසි කරොන්තො අකුසලං පජහති, කුසලං භාවෙතී’’ති (ඉතිවු. 16) ආගතත්තා ‘‘ඉදං දුක්ඛන්ති යොනිසො මනසි කරොතී’’තිආදිනා අත්ථවිභාවනා කතා. ඉධ ‘‘ඉදං දුක්ඛන්ති, භික්ඛවෙ, ජානතො පස්සතො ආසවානං ඛයො හොතී’’ති (ම. නි. 1.15; සං. නි. 3.101; 5.1095) ආගතත්තා ‘‘ඉදං දුක්ඛන්ති පරිඤ්ඤාපටිවෙධවසෙන පරිඤ්ඤාභිසමයවසෙන මග්ගඤාණෙන ජානතො පස්සතො ආසවානං ඛයො හොතී’’තිආදිනා නයෙන යොජෙතබ්බං. ආසවෙසු ච පඨමමග්ගෙන දිට්ඨාසවො ඛීයති, තතියමග්ගෙන කාමාසවො, චතුත්ථමග්ගෙන භවාසවො අවිජ්ජාසවො ච ඛීයතීති වෙදිතබ්බො.

ගාථාසු **විමුත්තිඤාණ**න්ති විමුත්තියං නිබ්බානෙ ඵලෙ ච පච්චවෙක්ඛණඤාණං. **උත්තම**න්ති උත්තමධම්මාරම්මණත්තා උත්තමං. **ඛයෙ ඤාණ**න්ති ආසවානං සංයොජනානඤ්ච ඛයෙ ඛයකරෙ අරියමග්ගෙ

ඤාණං. ‘‘ඛීණා සංයොජනා ඉති ඤාණ’’න්ති ඉධාපි ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බං. තෙන පහීනකිලෙසපච්චවෙක්ඛණං දස්සෙති. එවමෙත්ථ චත්තාරිපි පච්චවෙක්ඛණඤාණානි වුත්තානි හොන්ති . අවසිට්ඨකිලෙසපච්චවෙක්ඛණා හි ඉධ නත්ථි අරහත්තඵලාධිගමස්ස අධිප්පෙතත්තා. යථා චෙත්ථ ජානතො පස්සතොති නිබ්බානාධිගමෙන සම්මාදිට්ඨිකිච්චං අධිකං කත්වා වුත්තං, එවං සම්මප්පධානකිච්චම්පි අධිකමෙව ඉච්ඡිතබ්බන්ති දස්සෙන්තො **‘‘න ත්වෙවිදං කුසීතෙනා’’**ති ඔසානගාථමාහ.

තත්ථ **න ත්වෙවිදන්ති** න තු එව ඉදං. තුසද්දො නිපාතමත්තං. **බාලෙනමවිජානතාති** මකාරො පදසන්ධිකරො. අයඤ්හෙත්ථ සඞ්ඛෙපත්ථො – ඉදං සෙක්ඛමග්ගෙන අසෙක්ඛමග්ගෙන ච පත්තබ්බං අභිජ්ඣාකායගන්ථාදිසබ්බගන්ථානං පමොචනං පමොචනස්ස නිමිත්තභූතං නිබ්බානං ‘‘ඉදං දුක්ඛ’’න්තිආදිනා චත්තාරි සච්චානි යථාභූතං **අවිජානතා** තතො එව **බාලෙන** අවිද්දසුනා යථා අධිගන්තුං න සක්කා, එවං **කුසීතෙන** නිබ්බීරියෙනාපි, තස්මා තදධිගමාය ආරද්ධවීරියෙන භවිතබ්බන්ති. තෙනාහ භගවා ‘‘ආරද්ධවීරියස්සායං ධම්මො, නො කුසීතස්ස’’ (දී. නි. 3.358).

‘‘ආරම්භථ නික්කමථ, යුඤ්ජථ බුද්ධසාසනෙ;
ධුනාථ මච්චුනො සෙනං, නළාගාරංව කුඤ්ජරො’’ති. (සං. නි. 1.185; නෙත්ති. 29; මි. ප. 5.1.4);

තතියසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. සමණබ්‍රාහ්මණසුත්තවණ්ණනා

103. චතුත්ථෙ **යෙ හි කෙචීති** යෙ කෙචි. **ඉදං දුක්ඛන්ති යථාභූතං නප්පජානන්තීති** ‘‘ඉදං දුක්ඛං, එත්තකං දුක්ඛං, න ඉතො භියෙයා’’ති අවිපරීතං සභාවසරසලක්ඛණතො විපස්සනාපඤ්ඤාසහිතාය මග්ගපඤ්ඤාය දුක්ඛසච්චං න ජානන්ති න පටිවිජ්ඣන්ති. සෙසෙසුපි එසෙව නයො. **න මෙ තෙ, භික්ඛවෙ**තිආදීසු අයං සඞ්ඛෙපත්ථො – භික්ඛවෙ, චතුසච්චකම්මට්ඨානං අනනුයුත්තා පබ්බජ්ජාමත්තසමණා චෙව ජාතිමත්තබ්‍රාහ්මණා ච න මයා තෙ සමිතපාපසමණෙසු සමණොති, බාහිතපාපබ්‍රාහ්මණෙසු බ්‍රාහ්මණොති ච සම්මතා අනුඤ්ඤාතා. කස්මා? සමණකරණානං බ්‍රාහ්මණකරණානඤ්ච ධම්මානං අභාවතොති. තෙනෙවාහ ‘‘න ච පන තෙ ආයස්මන්තො’’තිආදි. තත්ථ **සාමඤ්ඤත්ථන්ති** සාමඤ්ඤසඞ්ඛාතං අත්ථං, චත්තාරි සාමඤ්ඤඵලානීති අත්ථො. **බ්‍රහ්මඤ්ඤත්ථන්ති** තස්සෙව වෙවචනං. අපරෙ පන ‘‘සාමඤ්ඤත්ථන්ති චත්තාරො අරියමග්ගා, බ්‍රහ්මඤ්ඤත්ථන්ති චත්තාරි අරියඵලානී’’ති වදන්ති. සෙසං වුත්තනයමෙව. සුක්කපක්ඛො වුත්තවිපරියායෙන වෙදිතබ්බො. ගාථාසු අපුබ්බං නත්ථි.

චතුත්ථසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. සීලසම්පන්නසුත්තවණ්ණනා

104. පඤ්චමෙ **සීලසම්පන්නාති** එත්ථ සීලං නාම ඛීණාසවානං ලොකියලොකුත්තරසීලං, තෙන සම්පන්නා සමන්නාගතාති සීලසම්පන්නා. **සමාධිපඤ්ඤාසුපි** එසෙව නයො. **විමුත්ති** පන ඵලවිමුත්තියෙව, **විමුත්තිඤාණදස්සනං** පච්චවෙක්ඛණඤාණං. එවමෙත්ථ සීලාදයො තයො ලොකියලොකුත්තරා, විමුත්ති ලොකුත්තරාව, විමුත්තිඤාණදස්සනං ලොකියමෙව. දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකපරමත්ථෙහි යථාරහං පරෙ ඔවදන්ති අනුසාසන්තීති **ඔවාදකා. විඤ්ඤාපකාති** කම්මානි කම්මඵලානි ච, විඤ්ඤාපකා, තත්ථ ච ‘‘ඉමෙ ධම්මා කුසලා, ඉමෙ ධම්මා අකුසලා. ඉමෙ ධම්මා සාවජ්ජා, ඉමෙ ධම්මා අනවජ්ජා’’තිආදිනා කුසලාදිවිභාගතො ඛන්ධාදිවිභාගතො සලක්ඛණතො සාමඤ්ඤලක්ඛණතොති විවිධෙහි නයෙහි ධම්මානං ඤාපකා අවබොධකා . **සන්දස්සකාති** තෙයෙව ධම්මෙ හත්ථෙන ගහෙත්වා විය පරස්ස පච්චක්ඛතො දස්සෙතාරො. **සමාදපකාති** යං සීලාදි යෙහි අසමාදින්නං, තස්ස සමාදාපෙතාරො, තත්ථ තෙ පතිට්ඨාපෙතාරො. **සමුත්තෙජකාති** එවං කුසලධම්මෙසු පතිට්ඨිතානං උපරි අධිචිත්තානුයොගෙ නියොජනවසෙන චිත්තස්ස සම්මා උත්තෙජකා, යථා විසෙසාධිගමො හොති, එවං නිසාමනවසෙන තෙජකා. **සම්පහංසකාති** තෙසං යථාලද්ධෙහි උපරිලද්ධබ්බෙහි ච ගුණවිසෙසෙහි චිත්තස්ස සම්මා පහංසකා, ලද්ධස්සාදවසෙන සුට්ඨු තොසකා. **අලංසමක්ඛාතාරොති** අලං පරියත්තං යථාවුත්තං අපරිහාපෙත්වා සම්මදෙව අනුග්ගහාධිප්පායෙන අක්ඛාතාරො.

අථ වා **සන්දස්සකාති** ධම්මං දෙසෙන්තා පවත්තිනිවත්තියො සභාවසරසලක්ඛණතො සම්මදෙව දස්සෙතාරො. **සමාදපකාති** චිත්තෙ පතිට්ඨාපනවසෙන තස්සෙව අත්ථස්ස ගාහාපකා. **සමුත්තෙජකාති** තදත්ථග්ගහණෙ උස්සාහජනනෙන සම්මදෙව චොදපකා ජොතකා වා. **සම්පහංසකාති** තදත්ථපටිපත්තියං ආනිසංසදස්සනෙන සම්මදෙව පහංසකා තොසකා. **අලංසමක්ඛාතාරොති** සමත්ථා හුත්වා වුත්තනයෙන සමක්ඛාතාරො. **සද්ධම්මස්සාති** පටිවෙධසද්ධම්මස්ස, තිවිධස්සාපි වා සද්ධම්මස්ස දෙසෙතාරො.

දස්සනම්පහන්ති දස්සනම්පි අහං. තං පනෙතං චක්ඛුදස්සනං ඤාණදස්සනන්ති දුවිධං. තත්ථ පසන්නෙහි චක්ඛූහි අරියානං ඔලොකනං චක්ඛුදස්සනං නාම. අරියභාවකරානං පන ධම්මානං අරියභාවස්ස ච විපස්සනාමග්ගඵලෙහි

අධිගමො ඤාණදස්සනං නාම. ඉමස්මිං පනත්ථෙ චක්ඛුදස්සනං අධිප්පෙතං. අරියානඤ්හි පසන්නෙහි චක්ඛූහි ඔලොකනම්පි සත්තානං බහූපකාරමෙව. **සවනන්ති** ‘‘අසුකො නාම ඛීණාසවො අසුකස්මිං නාම රට්ඨෙ වා ජනපදෙ වා ගාමෙ වා නිගමෙ වා විහාරෙ වා ලෙණෙ වා වසතී’’ති කථෙන්තානං සොතෙන සවනං, එතම්පි බහූපකාරමෙව. **උපසඞ්කමනන්ති** ‘‘දානං වා දස්සාමි, පඤ්හං වා පුච්ඡිස්සාමි, ධම්මං වා සොස්සාමි, සක්කාරං වා කරිස්සාමී’’ති එවරූපෙන චිත්තෙන අරියානං උපසඞ්කමනං. **පයිරුපාසනන්ති** පඤ්හපයිරුපාසනං, අරියානං ගුණෙ සුත්වා තෙ උපසඞ්කමිත්වා නිමන්තෙත්වා දානං වා දත්වා වත්තං වා කත්වා ‘‘කිං, භන්තෙ, කුසල’’න්තිආදිනා නයෙන පඤ්හපුච්ඡනන්ති අත්ථො. වෙය්‍යාවච්චාදිකරණං පයිරුපාසනංයෙව. **අනුස්සරණන්ති** රත්තිට්ඨානදිවාට්ඨානෙසු නිසින්නස්ස ‘‘ඉදානි අරියා ගුම්බලෙණමණ්ඩපාදීසු ඣානවිපස්සනාමග්ගඵලසුඛෙහි වීතිනාමෙන්තී’’ති තෙසං දිබ්බවිහාරාදිගුණවිසෙසාරම්මණං අනුස්සරණං. යො වා තෙසං සන්තිකා ඔවාදො ලද්ධො හොති, තං ආවජ්ජිත්වා ‘‘ඉමස්මිං ඨානෙ සීලං කථිතං, ඉමස්මිං සමාධි, ඉමස්මිං විපස්සනා, ඉමස්මිං මග්ගො, ඉමස්මිං ඵල’’න්ති එවං අනුස්සරණං.

අනුපබ්බජ්ජන්ති අරියෙසු චිත්තං පසාදෙත්වා ඝරා නික්ඛම්ම තෙසං සන්තිකෙ පබ්බජ්ජං. අරියෙසු හි චිත්තං පසාදෙත්වා තෙසංයෙව සන්තිකෙ පබ්බජිත්වා තෙසංයෙව ඔවාදානුසාසනිං පච්චාසීසමානස්ස චරතොපි පබ්බජ්ජා අනුපබ්බජ්ජා නාම, අඤ්ඤෙසං සන්තිකෙ ඔවාදානුසාසනිං පච්චාසීසමානස්ස චරතොපි පබ්බජ්ජා අනුපබ්බජ්ජා නාම, අරියෙසු පසාදෙන අඤ්ඤත්ථ පබ්බජිත්වා අරියානං සන්තිකෙ ඔවාදානුසාසනිං පච්චාසීසමානස්ස චරතොපි පබ්බජ්ජා අනුපබ්බජ්ජාව. අඤ්ඤෙසු පන පසාදෙන අඤ්ඤෙසංයෙව සන්තිකෙ පබ්බජිත්වා අඤ්ඤෙසංයෙව ඔවාදානුසාසනිං පච්චාසීසමානස්ස චරතො පබ්බජ්ජා අනුපබ්බජ්ජා නාම න හොති. වුත්තනයෙන පබ්බජිතෙසු පන මහාකස්සපත්ථෙරස්ස තාව අනුපබ්බජ්ජං පබ්බජිතා සතසහස්සමත්තා අහෙසුං, තථා ථෙරස්සෙව සද්ධිවිහාරිකස්ස චන්දගුත්තත්ථෙරස්ස, තස්සාපි සද්ධිවිහාරිකස්ස සූරියගුත්තත්ථෙරස්ස, තස්සාපි සද්ධිවිහාරිකස්ස අස්සගුත්තත්ථෙරස්ස, තස්සාපි සද්ධිවිහාරිකස්ස යොනකධම්මරක්ඛිතත්ථෙරස්ස. තස්ස පන සද්ධිවිහාරිකො අසොකරඤ්ඤො කනිට්ඨභාතා තිස්සත්ථෙරො නාම අහොසි. තස්ස අනුපබ්බජ්ජං පබ්බජිතා අඩ්ඪතෙය්‍යාකොටිසඞ්ඛා අහෙසුං. දීපප්පසාදකමහාමහින්දත්ථෙරස්ස පන අනුපබ්බජිතානං ගණනපරිච්ඡෙදො නත්ථි. යාවජ්ජදිවසා ලඞ්කාදීපෙ සත්ථරි පසාදෙන පබ්බජන්තා මහාමහින්දත්ථෙරස්සෙව අනුපබ්බජ්ජන්ති නාම.

ඉදානි යෙන කාරණෙන තෙසං අරියානං දස්සනාදි බහූපකාරන්ති වුත්තං, තං දස්සෙතුං **‘‘තථාරූපෙ’’**තිආදිමාහ. තත්ථ **තථාරූපෙති** තාදිසෙ සීලාදිගුණසම්පන්නෙ අරියෙ. යස්මා දස්සනසවනානුස්සරණානි උපසඞ්කමනපයිරුපාසනට්ඨානානි, තස්මා තානි අනාමසිත්වා උපසඞ්කමනපයිරුපාසනානියෙව දස්සෙතුං **‘‘සෙවතො භජතො පයිරුපාසතො’’**ති වුත්තං . දස්සනසවනානුස්සරණතො හි අරියෙසු උප්පන්නසද්ධො තෙ උපසඞ්කමිත්වා පයිරුපාසිත්වා පඤ්හං පුච්ඡිත්වා ලද්ධසවනානුත්තරියො අපරිපූරෙ සීලාදිගුණෙ පරිපූරෙස්සතීති. තථා හි වුත්තං ‘‘සද්ධාජාතො උපසඞ්කමති, උපසඞ්කමන්තො පයිරුපාසතී’’තිආදි (ම. නි. 2.183).

තත්ථ **සෙවතොති** වත්තපටිවත්තකරණවසෙන කාලෙන කාලං උපසඞ්කමතො. **භජතොති** සම්පියායනභත්තිවසෙන භජතො. **පයිරුපාසතොති** පඤ්හපුච්ඡනෙන පටිපත්තිඅනුකරණෙන ච පයිරුපාසතොති තිණ්ණං පදානං අත්ථවිභාගො දීපෙතබ්බො. විමුත්තිඤාණදස්සනස්ස පාරිපූරි එකූනවීසතිමස්ස පච්චවෙක්ඛණඤාණස්ස උප්පත්තියා වෙදිතබ්බා.

එවරූපා ච තෙ, භික්ඛවෙ, භික්ඛූතිආදීසු යෙ යථාවුත්තගුණසමන්නාගමෙන එවරූපා එදිසා භින්නසබ්බකිලෙසා භික්ඛූ, තෙ දිට්ඨධම්මිකාදිහිතෙසු සත්තානං නියොජනවසෙන අනුසාසනතො **සත්ථාරොතිපි** වුච්චන්ති. ජාතිකන්තාරාදිනිත්ථරණතො **සත්ථවාහාතිපි**, රාගාදිරණානං ජහනතො ජහාපනතො ච **රණඤ්ජහාතිපි**, අවිජ්ජාතමස්ස විනොදනතො විනොදාපනතො ච **තමොනුදාතිපි**, සපරසන්තානෙසු පඤ්ඤාආලොකපඤ්ඤාඔභාසපඤ්ඤාපජ්ජොතානං කරණෙන නිබ්බත්තනෙන **ආලොකාදිකරාතිපි**, තථා ඤාණුක්කාඤාණප්පභාධම්මුක්කාධම්මප්පභානං ධාරණෙන කරණෙන ච **උක්කාධාරාතිපි**, **පභඞ්කරාතිපි**, ආරකත්තා කිලෙසෙහි, අනයෙ න ඉරියනතො, අයෙ ච ඉරියනතො පරෙසං තථාභාවහෙතුභාවතො, සදෙවකෙන ලොකෙන අරණීයතො **අරියාතිපි**, පඤ්ඤාචක්ඛුධම්මචක්ඛූනං සාතිසයපටිලාභෙන **චක්ඛුමන්තොතිපි** වුච්චන්ති.

ගාථාසු **පාමොජ්ජකරණං ඨානන්ති** නිරාමිසස්ස පමොදස්ස නිබ්බත්තකං ඨානං කාරණං. **එතන්ති** ඉදානි වත්තබ්බනිදස්සනං සන්ධාය වදති. **විජානතන්ති** සංකිලෙසවොදානෙ යාථාවතො ජානන්තානං. **භාවිතත්තානන්ති** භාවිතසභාවානං, කායභාවනාදීහි භාවිතසන්තානානන්ති අත්ථො. **ධම්මජීවිනන්ති** මිච්ඡාජීවං පහාය ධම්මෙන ඤායෙන ජීවිකකප්පනතො, ධම්මෙන වා ඤායෙන අත්තභාවස්ස පවත්තනතො, සමාපත්තිබහුලතාය වා අග්ගඵලධම්මෙන ජීවනතො ධම්මජීවිනං. අයඤ්හෙත්ථ සඞ්ඛෙපත්ථො – යදිදං භාවිතත්තානං පරිනිට්ඨිතසමාධිපඤ්ඤාභාවනානං තතො එව ධම්මජීවිනං අරියානං දස්සනං . එතං අවිප්පටිසාරනිමිත්තානං සීලාදීනං පාරිපූරිහෙතුභාවතො විජානතං සප්පඤ්ඤජාතිකානං එකන්තෙනෙව පීතිපාමොජ්ජකාරණන්ති.

ඉදානි තං තස්ස කාරණභාවං දස්සෙතුං **‘‘තෙ ජොතයන්තී’’**ති ඔසානගාථාද්වයමාහ. තත්ථ **තෙති** තෙ භාවිතත්තා ධම්මජීවිනො අරියා. **ජොතයන්තීති** පකාසයන්ති. **භාසයන්තීති** සද්ධම්මොභාසෙන ලොකං පභාසයන්ති, ධම්මං

දෙසෙන්තීති අත්ථො. **යෙසන්ති** යෙසං අරියානං. **සාසනන්ති** ඔවාදං. **සම්මදඤ්ඤායාති** පුබ්බභාගඤාණෙහි සම්මදෙව ජානිත්වා. සෙසං වුත්තනයමෙව.

පඤ්චමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. තණ්හුප්පාදසුත්තවණ්ණනා

105. ඡට්ඨෙ **තණ්හුප්පාදාති** එත්ථ උප්පජ්ජති එතෙසූති උප්පාදා. කා උප්පජ්ජති? තණ්හා. තණ්හාය උප්පාදා තණ්හුප්පාදා, තණ්හාවත්ථූනි තණ්හාකාරණානීති අත්ථො. **යත්ථාති** යෙසු නිමිත්තභූතෙසු . **උප්පජ්ජමානාති** උප්පජ්ජනසීලා. **චීවරහෙතූති** ''කත්ථ මනාපං චීවරං ලභිස්සාමී''ති චීවරකාරණා උප්පජ්ජති. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. **ඉතිභවාභවහෙතූති** එත්ථ පන **ඉතීති** නිදස්සනත්ථෙ නිපාතො. යථා චීවරාදිහෙතු, එවං භවාභවහෙතුපීති අත්ථො. **භවාභවාති** චෙත්ථ පණීතපණීතානි සප්පිනවනීතාදීනි අධිප්පෙතානි භවති ආරොග්‍යං එතෙනාති කත්වා. ''සම්පත්තිභවෙසු පණීතපණීතතරො භවාභවො''තිපි වදන්ති. භවොති වා සම්පත්ති, අභවොති විපත්ති. භවොති වුඩ්ඪි, අභවොති හානි. තං නිමිත්තඤ්ච තණ්හා උප්පජ්ජතීති වුත්තං ''භවාභවහෙතු වා''ති.

ගාථා හෙට්ඨා වුත්තත්ථා එව. අපිච **තණ්හාදුතියොති** තණ්හාසහායො. අයඤ්හි සත්තො අනමතග්ගෙ සංසාරවට්ටෙ සංසරන්තො න එකකොව සංසරති, තණ්හං පන දුතියිකං සහායිකං ලභිත්වාව සංසරති. තථා හි තං පපාතපාතං අචින්තෙත්වා මධුගණ්හනකලුද්දකං විය අනෙකාදීනවාකුලෙසුපි භවෙසු ආනිසංසමෙව දස්සෙන්තී අනත්ථජාලෙ සා පරිබ්භමාපෙති. **එතමාදීනවං ඤත්වාති** එතං අතීතානාගතපච්චුප්පන්නෙසු ඛන්ධෙසු ඉත්ථභාවඤ්ඤථාභාවසඞ්ඛාතං ආදීනවං ජානිත්වා. **තණ්හං දුක්ඛස්ස සම්භවන්ති** ''තණ්හා වායං වට්ටදුක්ඛස්ස සම්භවො පභවො කාරණ''න්ති ජානිත්වා. එත්තාවතා ච එකස්ස භික්ඛුනො විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වා අරහත්තුප්පත්ති දස්සිතා. ඉදානි තං ඛීණාසවං ථොමෙන්තො **''වීතතණ්හො''**තිආදිමාහ. යං පනෙත්ථ අවුත්තං, තං හෙට්ඨා වුත්තනයමෙව.

ඡට්ඨසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. සබ්‍රහ්මකසුත්තවණ්ණනා

106. සත්තමෙ **සබ්‍රහ්මකානීති** සසෙට්ඨකානි. **යෙසන්ති** යෙසං කුලානං. **පුත්තානන්ති** පුත්තෙහි පූජිතසද්දයොගෙන හි ඉදං කරණත්ථෙ සාමිවචනං. **අජ්ඣාගාරෙති** සකෙ ඝරෙ. **පූජිතා හොන්තීති** යං ඝරෙ අත්ථි, තෙන පටිජග්ගිතා මනාපෙන චෙව කායිකවාචසිකෙන ච පච්චුපට්ඨිතා හොන්ති. ඉති මාතාපිතුපූජකානි කුලානි ''සබ්‍රහ්මකානී''ති පසංසිත්වා උපරිපි නෙසං පසංසනීයතං දස්සෙන්තො **''සපුබ්බදෙවතානී''**තිආදිමාහ.

තත්ථ **බ්‍රහ්මාතිආදීනි** තෙසං බ්‍රහ්මාදිභාවසාධනත්ථං වුත්තානි. තත්‍රායමත්ථවිභාවනා – **බ්‍රහ්මාති** සෙට්ඨාධිවචනං. යථා හි බ්‍රහ්මුනො චතස්සො භාවනා අවිජහිතා හොන්ති මෙත්තා, කරුණා, මුදිතා, උපෙක්ඛාති, එවං මාතාපිතූනං පුත්තෙසු චතස්සො භාවනා අවිජහිතා හොන්ති. තා තස්මිං තස්මිං කාලෙ වෙදිතබ්බා – කුච්ඡිගතස්මිඤ්හි දාරකෙ ''කදා නු ඛො පුත්තකං අරොගං පරිපුණ්ණඞ්ගපච්චඞ්ගං පස්සිස්සාමා''ති මාතාපිතූනං මෙත්තචිත්තං උප්පජ්ජති. යදා පනෙස මන්දො උත්තානසෙය්‍යකො ඌකාහි වා මඞ්කුලෙහි වා දට්ඨො දුක්ඛසෙය්‍යාය වා පීළිතො පරොදති විරවති, තදාස්ස සද්දං සුත්වා මාතාපිතූනං කාරුඤ්ඤං උප්පජ්ජති. ආධාවිත්වා විධාවිත්වා කීළනකාලෙ පන ලොභනීයවයස්මිං වා ඨිතකාලෙ දාරකං ඔලොකෙත්වා මාතාපිතූනං චිත්තං සප්පිමණ්ඩෙ පක්ඛිත්තසතවිහතකප්පාසපිචුපටලං විය මුදුකං ආමොදිතං පමොදිතං, තදා නෙසං මුදිතා ලබ්භති. යදා පන තෙසං පුත්තො දාරභරණං පච්චුපට්ඨපෙත්වා පාටියෙක්කං අගාරං අජ්ඣාවසති, තදා මාතාපිතූනං ''සක්කොති දානි නො පුත්තකො අත්තනො ධම්මතාය ජීවිතු''න්ති මජ්ඣත්තභාවො උප්පජ්ජති. එවං තස්මිං කාලෙ උපෙක්ඛා ලබ්භති. එවං මාතාපිතූනං පුත්තෙසු යථාකාලං චතුබ්බිධස්සපි බ්‍රහ්මවිහාරස්ස ලබ්භනතො බ්‍රහ්මසදිසවුත්තිතාය වුත්තං ''බ්‍රහ්මාති, භික්ඛවෙ, මාතාපිතූනං එතං අධිවචන''න්ති.

පුබ්බදෙවතාති එත්ථ දෙවා නාම තිවිධා – සම්මුතිදෙවා, උපපත්තිදෙවා, විසුද්ධිදෙවාති. තෙසු සම්මුතිදෙවා නාම රාජානො ඛත්තියා. තෙ හි ''දෙවො, දෙවී''ති ලොකෙ වොහරීයන්ති, දෙවා විය ලොකස්ස නිග්ගහානුග්ගහසමත්ථා ච හොන්ති. උපපත්තිදෙවා නාම චාතුමහාරාජිකතො පට්ඨාය යාව භවග්ගා උප්පන්නා සත්තා. විසුද්ධිදෙවා නාම ඛීණාසවා සබ්බකිලෙසවිසුද්ධිතො. තත්‍රායං වචනත්ථො – දිබ්බන්ති, කීළන්ති, ලළන්ති, ජොතන්ති පටිපක්ඛං ජයන්ති වාති දෙවා. තෙසු සබ්බසෙට්ඨා විසුද්ධිදෙවා. යථා තෙ බාලජනෙහි කතං අපරාධං අගණෙත්වා එකන්තෙනෙව තෙසං අනත්ථහානිං අත්ථුප්පත්තිඤ්ච ආකඞ්ඛන්තාව යථාවුත්තබ්‍රහ්මවිහාරයොගෙන අත්ථාය හිතාය සුඛාය පටිපජ්ජන්ති, දක්ඛිණෙය්‍යතාය ච තෙසං කාරානං මහප්ඵලතං මහානිසංසතඤ්ච ආවහන්ති; එවමෙව මාතාපිතරොපි පුත්තානං අපරාධං අගණෙත්වා එකන්තෙනෙව තෙසං අනත්ථහානිං අත්ථුප්පත්තිඤ්ච ආකඞ්ඛන්තා වුත්තනයෙනෙව චතුබ්බිධස්සපි බ්‍රහ්මවිහාරස්ස ලබ්භනතො අත්ථාය හිතාය සුඛාය පටිපජ්ජන්තා පරමදක්ඛිණෙය්‍යා හුත්වා අත්තනි කතානං කාරානං මහප්ඵලතං මහානිසංසතඤ්ච ආවහන්ති. සබ්බදෙවෙහි ච පඨමං තෙසං උපකාරවන්තතාය තෙ

ආදිතොයෙව දෙවා. තෙසඤ්හි වසෙන තෙ පඨමං අඤ්ඤෙ දෙවෙ ‘‘දෙවා’’ති ජානන්ති ආරාධෙන්ති පයිරුපාසන්ති, ආරාධනවිධිං ඤත්වා තථා පටිපජ්ජන්තා තස්සා පටිපත්තියා ඵලං අධිගච්ඡන්ති, තස්මා තෙ පච්ඡාදෙවා නාම. තෙන වුත්තං ‘‘පුබ්බදෙවතාති, භික්ඛවෙ, මාතාපිතූනං එතං අධිවචන’’න්ති.

පුබ්බාචරියාති පඨමආචරියා. මාතාපිතරො හි පුත්තෙ සික්ඛාපෙන්තා අතිතරුණකාලතො පට්ඨාය ‘‘එවං නිසීද, එවං ගච්ඡ, එවං තිට්ඨ, එවං සය, එවං ඛාද, එවං භුඤ්ජ, අයං තෙ ‘තාතා’ති වත්තබ්බො, අයං ‘භාතිකා’ති, අයං ‘භගිනී’ති, ඉදං නාම කාතුං වට්ටති, ඉදං න වට්ටති, අසුකං නාම උපසඞ්කමිතුං වට්ටති, අසුකං නාම න වට්ටතී’’ති ගාහෙන්ති සික්ඛාපෙන්ති. අපරභාගෙ අඤ්ඤෙ ආචරියාපි සිප්පං මුද්දං ගණනන්ති එවමාදිං සික්ඛාපෙන්ති, අඤ්ඤෙ සරණානි දෙන්ති, සීලෙසු පතිට්ඨාපෙන්ති, පබ්බාජෙන්ති , ධම්මං උග්ගණ්හාපෙන්ති, උපසම්පාදෙන්ති, සොතාපත්තිමග්ගාදීනි පාපෙන්ති. ඉති සබ්බෙපි තෙ පච්ඡාආචරියා නාම. මාතාපිතරො පන සබ්බපඨමං. තෙනාහ ‘‘පුබ්බාචරියාති, භික්ඛවෙ, මාතාපිතූනං එතං අධිවචන’’න්ති.

ආහුනෙය්‍යාති ආනෙත්වා හුනිතබ්බන්ති ආහුනං, දූරතොපි ආනෙත්වා ඵලවිසෙසං ආකඞ්ඛන්තෙන ගුණවන්තෙසු දාතබ්බානං අන්නපානවත්ථච්ඡාදනාදීනං එතං නාමං, උපකාරඛෙත්තතාය තං ආහුනං අරහන්තීති ආහුනෙය්‍යා. තෙන වුත්තං ‘‘ආහුනෙය්‍යාති, භික්ඛවෙ, මාතාපිතූනං එතං අධිවචන’’න්ති.

ඉදානි තෙසං බ්‍රහ්මාදිභාවෙ කාරණං දස්සෙතුං **‘‘තං කිස්ස හෙතු? බහුකාරා’’**තිආදි වුත්තං. **තං කිස්ස හෙතූ**ති තං මාතාපිතූනං බ්‍රහ්මාදිඅධිවචනං කෙන කාරණෙනාති චෙති අත්ථො. **බහුකාරා**ති බහූපකාරා. **ආපාදකා**ති ජීවිතස්ස ආපාදකා, පාලකා. පුත්තානඤ්හි මාතාපිතූහි ජීවිතං ආපාදිතං පාලිතං ඝටිතං අනුප්පබන්ධෙන පවත්තිතං සම්පාදිතං. **පොසකා**ති හත්ථපාදෙ වඩ්ඪෙත්වා හදයලොහිතං පායෙත්වා පොසෙතාරො. **ඉමස්ස ලොකස්ස දස්සෙතාරො**ති පුත්තානං ඉමස්මිං ලොකෙ ඉට්ඨානිට්ඨාරම්මණදස්සනං නාම මාතාපිතරො නිස්සාය ජාතන්ති තෙ නෙසං ඉමස්ස ලොකස්ස දස්සෙතාරො නාම. ඉති තෙසං බහුකාරත්තං බ්‍රහ්මාදිභාවස්ස කාරණං දස්සිතං, යෙන පුත්තො මාතාපිතූනං ලොකියෙන උපකාරෙන කෙනචි පරියායෙන පරියන්තං පටිකාරං කාතුං න සමත්ථොයෙව. සචෙ හි පුත්තො ‘‘මාතාපිතූනං උපකාරස්ස පච්චුපකාරං කරිස්සාමී’’ති උට්ඨාය සමුට්ඨාය වායමන්තො දක්ඛිණෙ අංසකූටෙ මාතරං, ඉතරස්මිං පිතරං ඨපෙත්වා වස්සසතායුකො සකලං වස්සසතම්පි පරිහරෙය්‍ය චතූහි පච්චයෙහි උච්ඡාදනපරිමද්දනන්හාපනසම්බාහනාදීහි ච යථාරුචි උපට්ඨහන්තො තෙසං මුත්තකරීසම්පි අජිගුච්ඡන්තො, න එත්තාවතා පුත්තෙන මාතාපිතූනං පටිකාරො කතො හොති අඤ්ඤත්‍ර සද්ධාදිගුණවිසෙසෙ පතිට්ඨාපනා. වුත්තඤ්හෙතං භගවතා –

> ‘‘ද්වින්නාහං, භික්ඛවෙ, න සුප්පටිකාරං වදාමි. කතමෙසං ද්වින්නං? මාතු ච පිතු ච. එකෙන, භික්ඛවෙ, අංසෙන මාතරං පරිහරෙය්‍ය, එකෙන අංසෙන පිතරං පරිහරෙය්‍ය වස්සසතායුකො වස්සසතජීවී, සො ච නෙසං උච්ඡාදනපරිමද්දනන්හාපනසම්බාහනෙන, තෙ ච තත්ථෙව මුත්තකරීසං චජෙය්‍යුං, න ත්වෙව, භික්ඛවෙ, මාතාපිතූනං කතං වා හොති පටිකතං වා . ඉමිස්සා ච, භික්ඛවෙ, මහාපථවියා පහූතරත්තරතනාය මාතාපිතරො ඉස්සරියාධිපච්චෙ රජ්ජෙ පතිට්ඨාපෙය්‍ය, න ත්වෙව, භික්ඛවෙ, මාතාපිතූනං කතං වා හොති පටිකතං වා. තං කිස්ස හෙතු? බහුකාරා, භික්ඛවෙ, මාතාපිතරො පුත්තානං ආපාදකා පොසකා ඉමස්ස ලොකස්ස දස්සෙතාරො.
>
> ‘‘යො ච ඛො, භික්ඛවෙ, මාතාපිතරො අස්සද්ධෙ සද්ධාසම්පදාය සමාදපෙති නිවෙසෙති පතිට්ඨාපෙති. දුස්සීලෙ සීලසම්පදාය, මච්ඡරිනො චාගසම්පදාය, දුප්පඤ්ඤෙ පඤ්ඤාසම්පදාය සමාදපෙති නිවෙසෙති පතිට්ඨාපෙති. එත්තාවතා ඛො, භික්ඛවෙ, මාතාපිතූනං කතඤ්ච හොති පටිකතඤ්චා’’ති (අ. නි. 2.34).

තථා –

> ‘‘මාතාපිතුඋපට්ඨානං, පුත්තදාරස්ස සඞ්ගහො’’ති; (ඛු. පා. 5.6);
> ‘‘මාතාපිතුඋපට්ඨානං, භික්ඛවෙ, පණ්ඩිතපඤ්ඤත්ත’’න්ති ච –

එවමාදීනි මාතාපිතූනං පුත්තස්ස බහූපකාරභාවසාධකානි සුත්තානි දට්ඨබ්බානි.

ගාථාසු **වුච්චරෙ**ති වුච්චන්ති කථීයන්ති. **පජාය අනුකම්පකා**ති පරෙසං පාණං ජීවිතා වොරොපෙත්වාපි අත්තනො සන්තකං යංකිඤ්චි චජිත්වාපි අත්තනො පජං පටිජග්ගන්ති ගොපයන්ති, තස්මා පජාය අත්තනො පුත්තානං අනුකම්පකා අනුග්ගාහකා.

නමස්සෙය්‍යාති සායං පාතං උපට්ඨානං ගන්ත්වා ‘‘ඉදං මය්හං උත්තමං පුඤ්ඤක්ඛෙත්ත’’න්ති නමක්කාරං කරෙය්‍ය. **සක්කරෙය්‍යා**ති සක්කාරෙන පටිමානෙය්‍ය. ඉදානි තං සක්කාරං දස්සෙන්තො **‘‘අන්නෙනා’’**තිආදිමාහ. තත්ථ **අන්නෙනා**ති යාගුභත්තඛාදනීයෙන. **පානෙනා**ති අට්ඨවිධපානෙන. **වත්ථෙනා**ති නිවාසනපාරුපනෙන. **සයනෙනා**ති මඤ්චපීඨභිසිබිම්බොහනාදිනා සයනෙන. **උච්ඡාදනෙනා**ති දුග්ගන්ධං පටිවිනොදෙත්වා සුගන්ධකරණුච්ඡාදනෙන.

න්හාපනෙනාති සීතකාලෙ උණ්හොදකෙන, උණ්හකාලෙ සීතොදකෙන ගත්තානි පරිසිඤ්චිත්වා න්හාපනෙන. **පාදානං ධොවනෙන චාති** උණ්හොදකසීතොදකෙහි පාදධොවනෙන චෙව තෙලමක්ඛනෙන ච.

තාය නං පාරිචරියායාති එත්ථ නන්ති නිපාතමත්තං, යථාවුත්තපරිචරණෙන. අථ වා **පාරිචරියායාති** භරණකිච්චකරණකුලවංසපතිට්ඨාපනාදිනා පඤ්චවිධඋපට්ඨානෙන. වුත්තඤ්හෙතං –

> ''පඤ්චහි ඛො, ගහපතිපුත්ත, ඨානෙහි පුත්තෙන පුරත්ථිමා දිසා මාතාපිතරො පච්චුපට්ඨාතබ්බා 'භතො නෙ භරිස්සාමි, කිච්චං නෙසං කරිස්සාමි, කුලවංසං ඨපෙස්සාමි, දායජ්ජං පටිපජ්ජිස්සාමි. අථ වා පන නෙසං පෙතානං කාලකතානං දක්ඛිණමනුප්පදස්සාමී'ති. ඉමෙහි ඛො, ගහපතිපුත්ත, පඤ්චහි ඨානෙහි පුත්තෙන පුරත්ථිමා දිසා මාතාපිතරො පච්චුපට්ඨිතා පඤ්චහි ඨානෙහි පුත්තං අනුකම්පන්ති – පාපා නිවාරෙන්ති, කල්‍යාණෙ නිවෙසෙන්ති, සිප්පං සික්ඛාපෙන්ති, පතිරූපෙන දාරෙන සංයොජෙන්ති, සමයෙ දායජ්ජං නිය්‍යාදෙන්ති''ති (දී. නි. 3.267).

අපිච යො මාතාපිතරො තීසු වත්ථූසු අභිප්පසන්නෙ කත්වා සීලෙසු වා පතිට්ඨාපෙත්වා පබ්බජ්ජාය වා නියොජෙත්වා උපට්ඨහති, අයං මාතාපිතුඋපට්ඨාකානං අග්ගොති වෙදිතබ්බො. සා පනායං පාරිචරියා පුත්තස්ස උභයලොකහිතසුඛාවහාති දස්සෙන්තො **''ඉධෙව නං පසංසන්ති, පෙච්ච සග්ගෙ පමොදතී''**ති ආහ. තත්ථ **ඉධාති** ඉමස්මිං ලොකෙ. මාතාපිතුඋපට්ඨාකඤ්හි පුග්ගලං පණ්ඩිතමනුස්සා තත්ථ පාරිචරියාය පසංසන්ති වණ්ණෙන්ති ථොමෙන්ති, තස්ස ච දිට්ඨානුගතිං ආපජ්ජන්තා සයම්පි අත්තනො මාතාපිතූසු තථා පටිපජ්ජිත්වා මහන්තං පුඤ්ඤං පසවන්ති. **පෙච්චාති** පරලොකං ගන්ත්වා සග්ගෙ ඨිතො මාතාපිතුපට්ඨාකො දිබ්බසම්පත්තීහි මොදති පමොදති අභිනන්දතීති.

සත්තමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. බහුකාරසුත්තවණ්ණනා

107. අට්ඨමෙ **බ්‍රාහ්මණගහපතිකාති** බ්‍රාහ්මණා චෙව ගහපතිකා ච. ඨපෙත්වා බ්‍රාහ්මණෙ යෙ කෙචි අගාරං අජ්ඣාවසන්තා ඉධ ගහපතිකාති වෙදිතබ්බා . **යෙති** අනියමතො නිද්දිට්ඨපරාමසනං. **වොති** උපයොගබහුවචනං. අයඤ්හෙත්ථ සඞ්ඛෙපත්ථො – භික්ඛවෙ, තුම්හාකං බහුපකාරා බ්‍රාහ්මණගහපතිකා, යෙ බ්‍රාහ්මණා චෙව සෙසඅගාරිකා ච ''තුම්හෙ එව අම්හාකං පුඤ්ඤක්ඛෙත්තං, යත්ථ මයං උද්ධග්ගිකං දක්ඛිණං පතිට්ඨාපෙම සොවග්ගිකං සුඛවිපාකං සග්ගසංවත්තනික''න්ති චීවරාදීහි පච්චයෙහි පතිඋපට්ඨිතාති.

එවං ''ආමිසදානෙන ආමිසසංවිභාගෙන ආමිසානුග්ගහෙන ගහට්ඨා භික්ඛූනං උපකාරවන්තො''ති දස්සෙත්වා ඉදානි ධම්මදානෙන ධම්මසංවිභාගෙන ධම්මානුග්ගහෙන භික්ඛූනම්පි තෙසං උපකාරවන්තතං දස්සෙතුං **''තුම්හෙපි, භික්ඛවෙ,''**තිආදි වුත්තං, තං වුත්තනයමෙව.

ඉමිනා කිං කථිතං? පිණ්ඩාපචායනං නාම කථිතං. අයඤ්හෙත්ථ අධිප්පායො – භික්ඛවෙ, යස්මා ඉමෙ බ්‍රාහ්මණගහපතිකා නෙව තුම්හාකං ඤාතකා, න මිත්තා, න ඉණං වා ධාරෙන්ති, අථ ඛො ''ඉමෙ සමණා සම්මග්ගතා සම්මා පටිපන්නා, එත්ථ නො කාරා මහප්ඵලා භවිස්සන්ති මහානිසංසා''ති ඵලවිසෙසං ආකඞ්ඛන්තා තුම්හෙ චීවරාදීහි උපට්ඨහන්ති. තස්මා තං තෙසං අධිප්පායං පරිපූරෙන්තා අප්පමාදෙන සම්පාදෙථ, ධම්මදෙසනාපි වො කාරකානංයෙව සොභති, ආදෙය්‍යා ච හොති, න ඉතරෙසන්ති එවං සම්මාපටිපත්තියං අප්පමාදො කරණීයොති.

එවමිදං, භික්ඛවෙතිආදීසු අයං සඞ්ඛෙපත්ථො – භික්ඛවෙ, එවං ඉමිනා වුත්තප්පකාරෙන ගහට්ඨපබ්බජිතෙහි ආමිසදානධම්මදානවසෙන අඤ්ඤමඤ්ඤං සන්නිස්සාය කාමාදිවසෙන චතුබ්බිධස්සපි ඔඝස්ස නිත්ථරණත්ථාය සකලස්සපි වට්ටදුක්ඛස්ස සම්මදෙව පරියොසානකරණාය උපොසථසීලනියමාදිවසෙන චතුපාරිසුද්ධිසීලාදිවසෙන වා ඉදං සාසනබ්‍රහ්මචරියං මග්ගබ්‍රහ්මචරියඤ්ච වුස්සති චරීයතීති.

ගාථාසු **සාගාරාති** ගහට්ඨා. **අනගාරාති** පරිච්චත්තඅගාරා පබ්බජිතා. **උභො අඤ්ඤොඤ්ඤනිස්සිතාති** තෙ උභොපි අඤ්ඤමඤ්ඤසන්නිස්සිතා. සාගාරා හි අනගාරානං ධම්මදානසන්නිස්සිතා, අනගාරා ච සාගාරානං පච්චයදානසන්නිස්සිතා. **ආරාධයන්තීති** සාධෙන්ති සම්පාදෙන්ති. **සද්ධම්මන්ති** පටිපත්තිසද්ධම්මං පටිවෙධසද්ධම්මඤ්ච. තත්ථ යං උත්තමං, තං දස්සෙන්තො ආහ **''යොගක්ඛෙමං අනුත්තර''**න්ති අරහත්තං නිබ්බානඤ්ච. **සාගාරෙසූති** සාගාරෙහි, නිස්සක්කෙ ඉදං භුම්මවචනං, සාගාරානං වා සන්තිකෙ. **පච්චයන්ති** වුත්තාවසෙසං දුවිධං පච්චයං පිණ්ඩපාතං භෙසජ්ජඤ්ච. **පරිස්සයවිනොදනන්ති** උතුපරිස්සයාදිපරිස්සයහරණං විහාරාදිආවසථං. **සුගතන්ති** සම්මා පටිපන්නං කල්‍යාණපුථුජ්ජනෙන සද්ධිං අට්ඨවිධං අරියපුග්ගලං. සාවකො හි ඉධ සුගතොති අධිප්පෙතො. **ඝරමෙසිනොති** ඝරං එසිනො, ගෙහෙ ඨත්වා ඝරාවාසං වසන්තා භොගූපකරණානි චෙව ගහට්ඨසීලාදීනි ච එසනසීලාති අත්ථො. **සද්දහානො අරහතන්ති** අරහන්තානං අරියානං වචනං, තෙසං වා සම්මාපටිපත්තිං සද්දහන්තා. ''අද්ධා ඉමෙ සම්මා පටිපන්නා, යථා ඉමෙ කථෙන්ති, තථා පටිපජ්ජන්තානං සා පටිපත්ති

සග්ගමොක්ඛසම්පත්තියා සංවත්තතී''ති අභිසද්දහන්තාති අත්ථො. ''සද්දහන්තා''තිපි පාඨො. **අරියපඤ්ඤායාති** සුවිසුද්ධපඤ්ඤාය. **ඣායිනොති** ආරම්මණලක්ඛණූපනිජ්ඣානවසෙන දුවිධෙනපි ඣානෙන ඣායිනො.

ඉධ ධම්මං චරිත්වානාති ඉමස්මිං අත්තභාවෙ, ඉමස්මිං වා සාසනෙ ලොකියලොකුත්තරසුඛස්ස මග්ගභූතං සීලාදිධම්මං පටිපජ්ජිත්වා යාව පරිනිබ්බානං න පාපුණන්ති, තාවදෙව සුගතිගාමිනො. **නන්දිනොති** පීතිසොමනස්සයොගෙන නන්දනසීලා. කෙචි පන ''ධම්මං චරිත්වාන මග්ගන්ති සොතාපත්තිමග්ගං පාපුණිත්වා''ති වදන්ති. **දෙවලොකස්මින්ති** ඡබ්බිධෙපි කාමාවචරදෙවලොකෙ. **මොදන්ති කාමකාමිනොති** යථිච්ඡිතවත්ථුනිප්ඵත්තිතො කාමකාමිනො කාමවන්තො හුත්වා පමොදන්තීති.

අට්ඨමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. කුහසුත්තවණ්ණනා

108. නවමෙ **කුහාති** සාමන්තජප්පනාදිනා කුහනවත්ථුනා කුහකා, අසන්තගුණසම්භාවනිච්ඡාය කොහඤ්ඤං කත්වා පරෙසං විම්හාපකාති අත්ථො. **ථද්ධාති** කොධෙන ච මානෙන ච ථද්ධමානසා. ''කොධනො හොති උපායාසබහුලො, අප්පම්පි වුත්තො සමානො අභිසජ්ජති කුප්පති බ්‍යාපජ්ජති පතිත්ථීයතී''ති (අ. නි. 3.25; පු. ප. 101) එවං වුත්තෙන කොධෙන ච, ''දුබ්බචො හොති දොවචස්සකරණෙහි ධම්මෙහි සමන්නාගතො අක්ඛමො අප්පදක්ඛිණග්ගාහී අනුසාසනි''න්ති (ම. නි. 1.181) එවං වුත්තෙන දොවචස්සෙන ච, ''ජාතිමදො, ගොත්තමදො, සිප්පමදො, ආරොග්‍යමදො, යොබ්බනමදො, ජීවිතමදො''ති (විභ. 832) එවං වුත්තෙන ජාතිමදාදිභෙදෙන මදෙන ච ගරුකාතබ්බෙසු ගරූසු පරමනිපච්චකාරං අකත්වා අයොසලාකං ගිලිත්වා ඨිතා විය අනොනතා හුත්වා විචරණකා. **ලපාති** උපලාපකා මිච්ඡාජීවවසෙන කුලසඞ්ගාහකා පච්චයත්ථං පයුත්තවාචාවසෙන නිප්පෙසිකතාවසෙන ච ලපකාති වා අත්ථො.

සිඞ්ගීති ''තත්ථ කතමං සිඞ්ගං? යං සිඞ්ගං සිඞ්ගාරතා චාතුරතා චාතුරියං පරික්ඛත්තතා පාරික්ඛත්තිය''න්ති (විභ. 852) එවං වුත්තෙහි සිඞ්ගසදිසෙහි පාකටකිලෙසෙහි සමන්නාගතා. **උන්නළාති** උග්ගතනළා, නළසදිසං තුච්ඡමානං උක්ඛිපිත්වා විචරණකා. **අසමාහිතාති** චිත්තෙකග්ගතාමත්තස්සාපි අලාභිනො. **න මෙ තෙ, භික්ඛවෙ, භික්ඛූ මාමකාති** තෙ මය්හං භික්ඛූ මම සන්තකා න හොන්ති. මෙති ඉදං පදං අත්තානං උද්දිස්ස පබ්බජිතත්තා භගවතා වුත්තං. යස්මා පන තෙ කුහනාදියොගතො න සම්මා පටිපන්නා, තස්මා ''න මාමකා''ති වුත්තා. **අපගතාති** යදිපි තෙ මම සාසනෙ පබ්බජිතා, යථානුසිට්ඨං පන අප්පටිපජ්ජනතො අපගතා එව ඉමස්මා ධම්මවිනයා, ඉතො තෙ සුවිදූරවිදූරෙ ඨිතාති දස්සෙති. වුත්තඤ්හෙතං –

''නභඤ්ච දූරෙ පථවී ච දූරෙ,
පාරං සමුද්දස්ස තදාහු දූරෙ;
තතො හවෙ දූරතරං වදන්ති,
සතඤ්ච ධම්මං අසතඤ්ච රාජා''ති. (අ. නි. 4.47; ජා. 2.21.414);

වුද්ධිං විරූළ්හිං වෙපුල්ලං ආපජ්ජන්තීති සීලාදිගුණෙහි වඩ්ඪනවසෙන වුද්ධිං, තත්ථ නිච්චලභාවෙන විරූළ්හිං, සබ්බත්ථ පත්ථටභාවෙන සීලාදිධම්මක්ඛන්ධපාරිපූරියා වෙපුල්ලං. න ච තෙ කුහාදිසභාවා භික්ඛූ ආපජ්ජන්ති, න ච පාපුණන්තීති අත්ථො. **තෙ ඛො මෙ, භික්ඛවෙ, භික්ඛූ මාමකාති** ඉධාපි මෙති අත්තානං උද්දිස්ස පබ්බජිතත්තා වදති, සම්මා පටිපන්නත්තා පන ''මාමකා''ති ආහ. වුත්තවිපරියායෙන සුක්කපක්ඛො වෙදිතබ්බො. තත්ථ යාව අරහත්තමග්ගා විරූහන්ති නාම, අරහත්තඵලෙ පන සම්පත්තෙ විරූළ්හිං වෙපුල්ලං ආපන්නා නාම. ගාථා සුවිඤ්ඤෙය්‍යා එව.

නවමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. නදීසොතසුත්තවණ්ණනා

109. දසමෙ **සෙය්‍යථාපීති** ඔපම්මදස්සනත්ථෙ නිපාතො, යථා නාමාති අත්ථො. **නදියා සොතෙන ඔවුය්හෙය්‍යාති** සීඝසොතාය හාරහාරිනියා නදියා උදකවෙගෙන හෙට්ඨතො වුය්හෙය්‍ය අධො හරියෙථ. **පියරූපසාතරූපෙනාති** පියසභාවෙන සාතසභාවෙන ච කාරණභූතෙන, තස්සං නදියං තස්සා වා පරතීරෙ මණිසුවණ්ණාදි අඤ්ඤං වා පියවත්ථු චිත්තූපකරණං අත්ථි, තං ගහෙස්සාමීති නදියං පතිත්වා සොතෙන අවකඩ්ඪෙය්‍ය. **කිඤ්චාපීති** අනුජානනඅසම්භාවනත්ථෙ නිපාතො. කිං අනුජානාති, කිං න සම්භාවෙති? තෙන පුරිසෙන අධිප්පෙතස්ස පියවත්ථුස්ස තත්ථ අත්ථිභාවං අනුජානාති, තථාගමනං පන ආදීනවවන්තතාය න සම්භාවෙති. ඉදං වුත්තං හොති – අම්භො, පුරිස , යදිපි තයා අධිප්පෙතං පියවත්ථු තත්ථ උපලබ්භති, එවං ගමනෙ පන අයමාදීනවො, යං ත්වං හෙට්ඨා රහදං පත්වා මරණං මරණමත්තං වා දුක්ඛං පාපුණෙය්‍යාසීති.

අත්ථි චෙත්ථ හෙට්ඨා රහදොති එතිස්සා නදියා හෙට්ඨා අනුසොතභාගෙ අතිවිය ගම්භීරවිත්ථතො එකො මහාසරො අත්ථි. සො ච සමන්තතො වාතාභිඝාතසමුට්ඨිතාහි මණිමයපබ්බතකූටසන්නිභාහි මහතීහි ඌමීහි වීචීහි **සඌමි,** විසමෙසු භූමිප්පදෙසෙසු සවෙගං අනුපක්ඛන්දන්තෙන ඉමිස්සා තාව නදියා මහොඝෙන තහිං තහිං ආවට්ටමානවිපුලජලතාය බලවාමුඛසදිසෙහි සහ ආවට්ටෙහීති **සාවට්ටො.** තං රහදං ඔතිණ්ණසත්තෙයෙව අත්තනො නිබද්ධාමිසගොචරෙ කත්වා අජ්ඣාවසන්තෙන අතිවිය භයානකදස්සනෙන සොරචෙතසා දකරක්ඛසෙන **සගහො සරක්ඛසො,** චණ්ඩමච්ඡමකරාදිනා වා **සගහො,** යථාවුත්තරක්ඛසෙන **සරක්ඛසො.**

යන්ති එවං සප්පටිභයං යං රහදං. **අම්භො පුරිසාති** ආලපනං. **මරණං වා නිගච්ඡසීති** තාහි වා ඌමීහි අජ්ඣොත්ථටො, තෙසු වා ආවට්ටෙසු නිපතිතො සීසං උක්ඛිපිතුං අසක්කොන්තො තෙසං වා චණ්ඩමච්ඡමකරාදීනං මුඛෙ නිපතිතො. තස්ස වා දකරක්ඛසස්ස හත්ථං ගතො මරණං වා ගමිස්සසි, අථ වා පන ආයුසෙසෙ සති තතො මුච්චිත්වා අපගච්ඡන්තො තෙහි ඌමිආදීහි ජනිතසට්ටිතවසෙන මරණමත්තං මරණප්පමාණං දුක්ඛං නිගච්ඡසි. **පටිසොතං වායමෙය්‍යාති** සො පුබ්බෙ අනුසොතං වුය්හමානො තස්ස පුරිසස්ස වචනං සුත්වා ''අනත්ථො කිර මෙ උපට්ඨිතො, මච්චුමුඛෙ කිරාහං පරිවත්තාමී''ති උප්පන්නබලවභයො සම්භමන්තො දිගුණං කත්වා උස්සාහං හත්ථෙහි ච පාදෙහි ච වායමෙය්‍ය තරෙය්‍ය, න චිරෙනෙව තීරං සම්පාපුණෙය්‍ය.

අත්ථස්ස විඤ්ඤාපනායාති චතුසච්චපටිවෙධානුකූලස්ස අත්ථස්ස සම්බොධනාය උපමා කතා. **අයඤ්චෙත්ථ අත්ථොති** අයමෙව ඉදානි වුච්චමානො ඉධ මයා අධිප්පෙතො උපමෙය්‍යත්ථො, යස්ස විඤ්ඤාපනාය උපමා ආභටා.

තණ්හායෙතං අධිවචනන්ති එත්ථ චතූහි ආකාරෙහි තණ්හාය සොතසදිසතා වෙදිතබ්බා අනුක්කමපරිවුඩ්ඪිතො අනුප්පබන්ධතො ඔසීදාපනතො දුරුත්තරණතො ච. යථා හි උපරි මහාමෙඝෙ අභිප්පවුට්ඨෙ උදකං පබ්බතකන්දරපදරසාඛායො පූරෙත්වා තතො හස්සිත්වා කුසුබ්භෙ පූරෙත්වා තතො හස්සිත්වා කුන්නදියො පූරෙත්වා තතො මහානදියො පක්ඛන්දිත්වා එකොඝං හුත්වා පවත්තමානං ''නදීසොතො''ති වුච්චති, එවමෙව අජ්ඣත්තිකබාහිරාදිවසෙන අනෙකභෙදෙසු රූපාදීසු ආරම්මණෙසු ලොභො උප්පජ්ජිත්වා අනුක්කමෙන පරිවුඩ්ඪිං ගච්ඡන්තො ''තණ්හාසොතො''ති වුච්චති, යථා ච නදීසොතො ආගමනතො යාව සමුද්දප්පත්ති, තාව සති විච්ඡෙදපච්චයාභාවෙ අවිච්ඡිජ්ජමානො අනුප්පබන්ධෙන පවත්තති, එවං තණ්හාසොතොපි ආගමනතො පට්ඨාය අසති විච්ඡෙදපච්චයෙ අවිච්ඡිජ්ජමානො අපායසමුද්දාභිමුඛො අනුප්පබන්ධෙන පවත්තති. යථා පන නදීසොතො තදන්තොගධෙ සත්තෙ ඔසීදාපෙති, සීසං උක්ඛිපිතුං න දෙති, මරණං වා මරණමත්තං වා දුක්ඛං පාපෙති, එවං තණ්හාසොතොපි අත්තනො සොතන්තොගතෙ සත්තෙ ඔසීදාපෙති, පඤ්ඤාසීසං උක්ඛිපිතුං න දෙති, කුසලමූලච්ඡෙදනෙන සංකිලෙසධම්මසමාපජ්ජනෙන ච මරණං වා මරණමත්තං වා දුක්ඛං පාපෙති.

යථා ච නදියා සොතො මහොඝභාවෙන පවත්තමානො උළුම්පං වා නාවං වා බන්ධිතුං නෙතුඤ්ච ඡෙකං පුරිසං නිස්සාය පරතීරං ගන්තුං අජ්ඣාසයං කත්වා තජ්ජං වායාමං කරොන්තෙන තරිතබ්බො, න යෙන වා තෙන වාති දුරුත්තරො, එවං තණ්හාසොතොපි කාමොඝභවොඝභූතො සීලසංවරං පූරෙතුං සමථවිපස්සනාසු කම්මං කාතුං ''නිපකෙන අරහත්තං පාපුණිස්සාමී''ති අජ්ඣාසයං සමුට්ඨාපෙත්වා කල්‍යාණමිත්තෙ නිස්සාය සමථවිපස්සනානාවං අභිරුහිත්වා සම්මාවායාමං කරොන්තෙන තරිතබ්බො, න යෙන වා තෙන වාති දුරුත්තරො. එවං අනුක්කමපරිවුඩ්ඪිතො අනුප්පබන්ධතො ඔසීදාපනතො දුරුත්තරණතොති චතූහි ආකාරෙහි තණ්හාය නදීසොතසදිසතා වෙදිතබ්බා.

පියරූපං සාතරූපන්ති පියජාතිකං පියසභාවං පියරූපං, මධුරජාතිකං මධුරසභාවං සාතරූපං, ඉට්ඨසභාවන්ති අත්ථො. **ඡන්නෙතන්ති** ඡන්නං එතං. **අජ්ඣත්තිකානන්ති** එත්ථ ''එවං මයං අත්තාති ගහණං ගමිස්සාමා''ති ඉමිනා විය අධිප්පායෙන අත්තානං අධිකාරං කත්වා පවත්තානීති අජ්ඣත්තිකානි. තත්ථ ගොචරජ්ඣත්තං, නියකජ්ඣත්තං, විසයජ්ඣත්තං, අජ්ඣත්තජ්ඣත්තන්ති චතුබ්බිධං අජ්ඣත්තං. තෙසු ''අජ්ඣත්තරතො සමාහිතො''ති එවමාදීසු (ධ. ප. 362) වුත්තං ඉදං **ගොචරජ්ඣත්තං** නාම. ''අජ්ඣත්තං සම්පසාදන''න්ති (දී. නි. 1.228; ධ. ස. 161) ආගතං ඉදං **නියකජ්ඣත්තං** නාම. ''සබ්බනිමිත්තානං අමනසිකාරා අජ්ඣත්තං සුඤ්ඤතං උපසම්පජ්ජ විහරතී''ති (ම. නි. 3.187) එවමාගතං ඉදං **විසයජ්ඣත්තං** නාම. ''අජ්ඣත්තිකා ධම්මා, බාහිරා ධම්මා''ති (ධ. ස. තිකමාතිකා 20) එත්ථ වුත්තං අජ්ඣත්තං **අජ්ඣත්තජ්ඣත්තං** නාම. ඉධාපි එතදෙව අධිප්පෙතං, තස්මා අජ්ඣත්තානියෙව අජ්ඣත්තිකානි. අථ වා යථාවුත්තෙනෙව අත්ථෙන ''අජ්ඣත්තා ධම්මා, බහිද්ධා ධම්මා''තිආදීසු විය තෙසු අජ්ඣත්තෙසු භවානි අජ්ඣත්තිකානි, චක්ඛාදීනි. තෙසං අජ්ඣත්තිකානං.

ආයතනානන්ති එත්ථ ආයතනතො, ආයානං තනනතො, ආයතස්ස ච නයනතො ආයතනානීති . චක්ඛාදීසු හි තංතංද්වාරවත්ථුකා චිත්තචෙතසිකා ධම්මා සකෙන සකෙන අනුභවනාදිනා කිච්චෙන ආයතන්ති උට්ඨහන්ති ඝටන්ති වායමන්ති, තෙ ච ආයභූතෙ ධම්මෙ එතානි තනොන්ති විත්ථාරෙන්ති , යඤ්ච අනමතග්ගෙ සංසාරෙ පවත්තං අතිවිය ආයතං වට්ටදුක්ඛං, තං නයන්ති පවත්තෙන්ති. ඉති සබ්බථාපිමෙ ධම්මා ආයතනතො, ආයානං තනනතො, ආයතස්ස ච නයනතො ආයතනානීති වුච්චන්ති. අපිච නිවාසට්ඨානට්ඨෙන, ආකරට්ඨෙන, සමොසරණට්ඨානට්ඨෙන, සඤ්ජාතිදෙසට්ඨෙන, කාරණට්ඨෙන ච ආයතනං වෙදිතබ්බං. තථා හි ලොකෙ ''ඉස්සරායතනං දෙවායතන''න්තිආදීසු නිවාසට්ඨානං ආයතනන්ති වුච්චති. ''සුවණ්ණායතනං රජතායතන''න්තිආදීසු ආකරො. සාසනෙ පන ''මනොරමෙ

ආයතනෙ, සෙවන්ති නං විහඞ්ගමා''තිආදීසු සමොසරණට්ඨානං. ''දක්ඛිණාපථො ගුන්නං ආයතන''න්තිආදීසු සඤ්ජාතිදෙසො. ''තත්‍ර තත්‍රෙව සක්ඛිභබ්බතං පාපුණාති සති සතිආයතනෙ''තිආදීසු (ම. නි. 3.158; අ. නි. 3.102) කාරණං ආයතනන්ති වුච්චති. චක්ඛාදීසු ච තෙ තෙ චිත්තචෙතසිකා ධම්මා නිවසන්ති තදායත්තවුත්තිතායාති චක්ඛාදයො තෙසං නිවාසට්ඨානං. තත්ථ ච තෙ ආකිණ්ණා තන්නිස්සිතත්තාති තෙ නෙසං ආකරො, සමොසරණට්ඨානඤ්ච තත්ථ වත්ථුද්වාරභාවෙන සමොසරණතො, සඤ්ජාතිදෙසො ච තන්නිස්සයභාවෙන තෙසං තත්ථෙව උප්පත්තිතො, කාරණඤ්ච තදභාවෙ තෙසං අභාවතොති. ඉති නිවාසට්ඨානට්ඨෙන, ආකරට්ඨෙන, සමොසරණට්ඨානට්ඨෙන, සඤ්ජාතිදෙසට්ඨෙන, කාරණට්ඨෙනාති ඉමෙහි කාරණෙහි චක්ඛාදීනි ආයතනානීති වුච්චන්ති. තෙන වුත්තං ''ඡන්නෙතං අජ්ඣත්තිකානං ආයතනාන''න්ති.

යදිපි රූපාදයොපි ධම්මා ''රූපං ලොකෙ පියරූපං සාතරූපං, එත්ථෙසා තණ්හා උප්පජ්ජමානා උප්පජ්ජතී''ති තණ්හාවත්ථුභාවතො පියරූපසාතරූපභාවෙන වුත්තා. චක්ඛාදිකෙ පන මුඤ්චිත්වා අත්තභාවපඤ්ඤත්තියා අභාවතො ''මම චක්ඛු මම සොත''න්තිආදිනා අධිකසිනෙහවත්ථුභාවෙන චක්ඛාදයො සාතිසයං පියරූපං සාතරූපන්ති නිද්දෙසං අරහන්තීති දස්සෙතුං ''පියරූපං සාතරූපන්ති ඛො, භික්ඛවෙ, ඡන්නෙතං අජ්ඣත්තිකානං ආයතනානං අධිවචන''න්ති වුත්තං.

ඔරම්භාගියානන්ති එත්ථ ඔරං වුච්චති කාමධාතු, තප්පරියාපන්නා ඔරම්භාගා, පච්චයභාවෙන තෙසං හිතාති ඔරම්භාගියා. යස්ස සංවිජ්ජන්ති, තං පුග්ගලං වට්ටස්මිං සංයොජෙන්ති බන්ධන්තීති සංයොජනානි. සක්කායදිට්ඨිවිචිකිච්ඡාසීලබ්බතපරාමාසකාමරාගබ්‍යාපාදානං එතං අධිවචනං. තෙ හි කාමභවූපගානං සඞ්ඛාරානං පච්චයා හුත්වා රූපාරූපධාතුතො හෙට්ඨාභාවෙන නිහීනභාවෙන ඔරම්භාගභූතෙන කාමභවෙන සත්තෙ සංයොජෙන්ති. එතෙනෙව තෙසං හෙට්ඨාරහදසදිසතා දීපිතාති දට්ඨබ්බා. **ඌමිභයන්ති ඛො, භික්ඛවෙ, කොධූපායාසස්සෙතං අධිවචනන්ති** භායති එතස්මාති භයං, ඌමි එව භයන්ති ඌමිභයං. කුජ්ඣනට්ඨෙන කොධො, ස්වෙව චිත්තස්ස සරීරස්ස ච අභිප්පමද්දනපවෙධනුප්පාදනෙන දළ්හං ආයාසනට්ඨෙන උපායාසො.

එත්ථ ච අනෙකවාරං පවත්තිත්වා අත්තනා සමවෙතං සත්තං අජ්ඣොත්ථරිත්වා සීසං උක්ඛිපිතුං අදත්වා අනයබ්‍යසනාපාදනෙන කොධූපායාසස්ස ඌමිසදිසතා දට්ඨබ්බා. තථා කාමගුණානං කිලෙසාභිභූතෙ සත්තෙ ඉතො ච එත්තො, එත්තො ච ඉතොති එවං මනාපියරූපාදිවිසයසඞ්ඛාතෙ අත්තනි සංසාරෙත්වා යථා තතො බහිභූතෙ නෙක්ඛම්මෙ චිත්තම්පි න උප්පජ්ජති එවං ආවට්ටෙත්වා බ්‍යසනාපාදනෙන ආවට්ටසදිසතා දට්ඨබ්බා. යථා පන ගහරක්ඛසොපි ආරක්ඛරහිතං අත්තනො ගොචරභූමිගතං පුරිසං අභිභුය්‍ය ගහෙත්වා අගොචරෙ ඨිතම්පි රක්ඛසමායාය ගොචරං නෙත්වා භෙරවරූපදස්සනාදිනා අවසං අත්තනො උපකාරං කාතුං අසමත්ථං කත්වා අන්වාවිසිත්වා වණ්ණබලභොගයසසුඛෙහිපි වියොජෙන්තො මහන්තං අනයබ්‍යසනං ආපාදෙති, එවං මාතුගාමොපි යොනිසොමනසිකාරරහිතං අවීරපුරිසං ඉත්ථිකුත්තභූතෙහි අත්තනො භාවභාවවිලාසෙහි අභිභුය්‍ය ගහෙත්වා වීරජාතියම්පි අත්තනො රූපාදීහි පලොභනවසෙන ඉත්ථිමායාය අන්වාවිසිත්වා අවසං අත්තනො උපකාරධම්මෙ සීලාදයො සම්පාදෙතුං අසමත්ථං කරොන්තො ගුණවණ්ණාදීහි වියොජෙත්වා මහන්තං අනයබ්‍යසනං ආපාදෙති, එවං මාතුගාමස්ස ගහරක්ඛසසදිසතා දට්ඨබ්බා. තෙන වුත්තං ''ආවට්ටන්ති ඛො, භික්ඛවෙ, පඤ්චන්නෙතං කාමගුණානං අධිවචනං, ගහරක්ඛසොති ඛො, භික්ඛවෙ, මාතුගාමස්සෙතං අධිවචන''න්ති.

පටිසොතොති ඛො භික්ඛවෙ නෙක්ඛම්මස්සෙතං අධිවචනන්ති එත්ථ පබ්බජ්ජා සහ උපචාරෙන පඨමජ්ඣානං විපස්සනාපඤ්ඤා ච නිබ්බානඤ්ච නෙක්ඛම්මං නාම. සබ්බෙපි කුසලා ධම්මා නෙක්ඛම්මං නාම. වුත්තඤ්හෙතං –

> ''පබ්බජ්ජා පඨමං ඣානං, නිබ්බානඤ්ච විපස්සනා;
> සබ්බෙපි කුසලා ධම්මා, නෙක්ඛම්මන්ති පවුච්චරෙ''ති.

ඉමෙසං පන පබ්බජ්ජාදීනං තණ්හාසොතස්ස පටිලොමතො පටිසොතසදිසතා වෙදිතබ්බා. අවිසෙසෙන හි ධම්මවිනයො නෙක්ඛම්මං, තස්ස අධිට්ඨානං පබ්බජ්ජා ච, ධම්මවිනයො ච තණ්හාසොතස්ස පටිසොතං වුච්චති. වුත්තඤ්හෙතං –

> ''පටිසොතගාමිං නිපුණං, ගම්භීරං දුද්දසං අණුං;
> රාගරත්තා න දක්ඛන්ති, තමොඛන්ධෙන ආවුතා''ති. (දී. නි. 2.65; ම. නි. 1.281; සං. නි. 1.172);

වීරියාරම්භස්සාති චතුබ්බිධසම්මප්පධානවීරියස්ස. තස්ස කාමොඝාදිභෙදතණ්හාසොතසන්තරණස්ස හත්ථෙහි පාදෙහි චතුරඞ්ගනදීසොතසන්තරණවායාමස්ස සදිසතා පාකටායෙව. තථා නදීසොතස්ස තීරෙ ඨිතස්ස චක්ඛුමතො පුරිසස්ස කාමාදිං චතුබ්බිධම්පි ඔඝං තරිත්වා තස්ස පරතීරභූතෙ නිබ්බානථලෙ ඨිතස්ස පඤ්චහි චක්ඛූහි චක්ඛුමතො භගවතො සදිසභාවො. තෙන වුත්තං ''චක්ඛුමා පුරිසො…පෙ…. සම්මාසම්බුද්ධස්සා''ති.

තත්‍රිදං ඔපම්මසංසන්දනං – නදීසොතො විය අනුප්පබන්ධවසෙන පවත්තමානො තණ්හාසොතො, තෙන වුය්හමානො පුරිසො විය අනමතග්ගෙ සංසාරවට්ටෙ පරිබ්භමනතො තණ්හාසොතෙන වුය්හමානො සත්තො, තස්ස තත්ථ පියරූපසාතරූපවත්ථුස්මිං අභිනිවෙසො විය ඉමස්ස චක්ඛාදීසු අභිනිවෙසො, සඌමිසාවට්ටසගහරක්ඛසො

හෙට්ඨාරහදො විය කොධුපායාසපඤ්චකාමගුණමාතුගාමසමාකුලො පඤ්චොරම්භාගියසංයොජනසමූහො, තමත්ථං යථාභූතං විදිත්වා තස්ස නදීසොතස්ස පරතීරෙ ඨිතො චක්ඛුමා පුරිසො විය සකලං සංසාරාදීනවං සබ්බඤ්ච ඤෙය්‍යධම්මං යථාභූතං විදිත්වා තණ්හාසොතස්ස පරතීරභූතෙ නිබ්බානථලෙ ඨිතො සමන්තචක්ඛු භගවා, තස්ස පුරිසස්ස තස්මිං නදියා සොතෙන වුය්හමානෙ පුරිසෙ අනුකම්පාය රහදස්ස රහදාදීනවස්ස ච ආචික්ඛනං විය තණ්හාසොතෙන වුය්හමානස්ස සත්තස්ස මහාකරුණාය භගවතො තණ්හාදීනං තදාදීනවස්ස ච විභාවනා, තස්ස වචනං අසද්දහිත්වා අනුසොතගාමිනො තස්ස පුරිසස්ස තස්මිං රහදෙ මරණප්පත්තිමරණමත්තදුක්ඛප්පත්තියො විය භගවතො වචනං අසම්පටිච්ඡන්තස්ස අපායුප්පත්ති, සුගතියං දුක්ඛුප්පත්ති ච, තස්ස පන වචනං සද්දහිත්වා හත්ථෙහි ච පාදෙහි ච වායාමකරණං විය තෙන ච වායාමෙන පරතීරං පත්වා සුඛෙන යථිච්ඡිතට්ඨානගමනං විය භගවතො වචනං සම්පටිච්ඡිත්වා තණ්හාදීසු ආදීනවං පස්සිත්වා තණ්හාසොතස්ස පටිසොතපබ්බජ්ජාදිනෙක්ඛම්මවසෙන වීරියාරම්භො, ආරද්ධවීරියස්ස ච තෙනෙව වීරියාරම්භෙන තණ්හාසොතාතික්කමනං නිබ්බානතීරං පත්වා අරහත්තඵලසමාපත්තිවසෙන යථාරුචි සුඛවිහාරොති.

ගාථාසු **සහාපි දුක්ඛෙන ජහෙය්‍ය කාමෙති** ඣානමග්ගාධිගමත්ථං සමථවිපස්සනානුයොගං කරොන්තො භික්ඛු යදිපි තෙසං පුබ්බභාගපටිපදා කිච්ඡෙන කසිරෙන සම්පජ්ජති, න සුඛෙන වීථිං ඔතරති පුබ්බභාගභාවනාය කිලෙසානං බලවභාවතො, ඉන්ද්‍රියානං වා අතික්ඛභාවතො. තථා සති සහාපි දුක්ඛෙන ජහෙය්‍ය කාමෙ, පඨමජ්ඣානෙන වික්ඛම්භෙන්තො තතියමග්ගෙන සමුච්ඡින්දන්තො කිලෙසකාමෙ පජහෙය්‍ය. එතෙන දුක්ඛපටිපදෙ ඣානමග්ගෙ දස්සෙති.

යොගක්ඛෙමං ආයතිං පත්ථයානොති අනාගාමිතං අරහත්තං ඉච්ඡන්තො ආකඞ්ඛමානො. අයඤ්හෙත්ථ අධිප්පායො – යදිපි එතරහි කිච්ඡෙන කසිරෙන ඣානපුරිමමග්ගෙ අධිගච්ඡාමි, ඉමෙ පන නිස්සාය උපරි අරහත්තං අධිගන්ත්වා කතකිච්චො පහීනසබ්බදුක්ඛො භවිස්සාමීති සහාපි දුක්ඛෙන ඣානාදීහි කාමෙ පජහෙය්‍යාති. අථ වා යො කාමවිතක්කබහුලො පුග්ගලො කල්‍යාණමිත්තස්ස වසෙන පබ්බජ්ජං සීලවිසොධනං ඣානාදීනං පුබ්බභාගපටිපත්තිං වා පටිපජ්ජන්තො කිච්ඡෙන කසිරෙන අස්සුමුඛො රොදමානො තං විතක්කං වික්ඛම්භෙති, තං සන්ධාය වුත්තං ''සහාපි දුක්ඛෙන ජහෙය්‍ය කාමෙ''ති. සො හි කිච්ඡෙනපි කාමෙ පජහන්තො ඣානං නිබ්බත්තෙත්වා තං ඣානං පාදකං කත්වා විපස්සන්තො අනුක්කමෙන අරහත්තෙ පතිට්ඨහෙය්‍ය. තෙන වුත්තං ''යොගක්ඛෙමං ආයතිං පත්ථයානො''ති.

සම්මප්පජානොති විපස්සනාසහිතාය මග්ගපඤ්ඤාය සම්මදෙව පජානන්තො. **සුවිමුත්තචිත්තොති** තස්ස අරියමග්ගාධිගමස්ස අනන්තරං ඵලවිමුත්තියා සුට්ඨු විමුත්තචිත්තො. **විමුත්තියා ඵස්සයෙ තත්ථ තත්ථාති** තස්මිං තස්මිං මග්ගඵලාධිගමනකාලෙ විමුත්තිං නිබ්බානං ඵස්සයෙ ඵුසෙය්‍ය පාපුණෙය්‍ය අධිගච්ඡෙය්‍ය සච්ඡිකරෙය්‍ය. උපයොගත්ථෙ හි ''විමුත්තියා''ති ඉදං සාමිවචනං. විමුත්තියා වා ආරම්මණභූතාය තත්ථ තත්ථ තංතංඵලසමාපත්තිකාලෙ අත්තනො ඵලචිත්තං ඵස්සයෙ ඵුසෙය්‍ය පාපුණෙය්‍ය, නිබ්බානොගධාය ඵලසමාපත්තියා විහරෙය්‍යාති අත්ථො. **ස වෙදගූති** සො වෙදසඞ්ඛාතෙන මග්ගඤාණෙන චතුන්නං සච්චානං ගතත්තා පටිවිද්ධත්තා වෙදගූ. **ලොකන්තගූති** ඛන්ධලොකස්ස පරියන්තං ගතො. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

දසමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

11. චරසුත්තවණ්ණනා

110. එකාදසමෙ **චරතොති** ගච්ඡන්තස්ස, චඞ්කමන්තස්ස වා. **උප්පජ්ජති කාමවිතක්කො වාති** වත්ථුකාමෙසු අවීතරාගතාය තාදිසෙ පච්චයෙ කාමපටිසංයුත්තො වා විතක්කො උප්පජ්ජති චෙ, යදි උප්පජ්ජති. **බ්‍යාපාදවිතක්කො වා විහිංසාවිතක්කො වාති** ආඝාතනිමිත්තබ්‍යාපාදපටිසංයුත්තො වා විතක්කො, ලෙඩ්ඩුදණ්ඩාදීහි පරවිහෙඨනවසෙන විහිංසාපටිසංයුත්තො වා විතක්කො උප්පජ්ජති චෙති සම්බන්ධො. **අධිවාසෙතීති** තං යථාවුත්තං කාමවිතක්කාදිං යථාපච්චයං අත්තනො චිත්තෙ උප්පන්නං ''ඉතිපායං විතක්කො පාපකො, ඉතිපි අකුසලො, ඉතිපි සාවජ්ජො, සො ච ඛො අත්තබ්‍යාබාධායපි සංවත්තතී''තිආදිනා නයෙන පච්චවෙක්ඛණාය අභාවතො **අධිවාසෙති** අත්තනො චිත්තං ආරොපෙත්වා වාසෙති චෙ. අධිවාසෙන්තොයෙව ච **නප්පජහති** තදඞ්ගාදිප්පහානවසෙන න පටිනිස්සජ්ජති, තතො එව **න විනොදෙති** අත්තනො චිත්තසන්තානතො න නුදති න නීහරති, තථා අවිනොදනතො **න බ්‍යන්තීකරොති** න විගතන්තං කරොති. ආතාපී පහිතත්තො යථා තෙසං අන්තොපි නාවසිස්සති අන්තමසො භඞ්ගමත්තම්පි එවං කරොති, අයං පන තථා න කරොතීති අත්ථො. තථාභූතොව **න අනභාවං ගමෙති** අනු අනු අභාවං න ගමෙති. න පජහති චෙ, න විනොදෙති චෙතිආදිනා චෙ-සද්දං යොජෙත්වා අත්ථො වෙදිතබ්බො.

චරන්ති චරන්තො. **එවංභූතොති** එවං කාමවිතක්කාදිපාපවිතක්කෙහි සමඞ්ගීභූතො. **අනාතාපී අනොත්තාපීති** කිලෙසානං ආතාපනස්ස වීරියස්ස අභාවෙන අනාතාපී, පාපුත්‍රාසආතාපනපරිතාපනලක්ඛණස්ස ඔත්තප්පස්ස අභාවෙන අනොත්තාපී. **සතතං සමිතන්ති** සබ්බකාලං නිරන්තරං. **කුසීතො හීනවීරියොති** කුසලෙහි ධම්මෙහි පරිහායිත්වා අකුසලපක්ඛෙ කුච්ඡිතං සීදනතො කොසජ්ජසමන්නාගමෙන ච කුසීතො, සම්මප්පධානවීරියාභාවෙන හීනවීරියො වීරියවිරහිතොති වුච්චති කථීයති. **ඨිතස්සාති** ගමනං උපච්ඡින්දිත්වා තිට්ඨතො. සයනඉරියාපථස්ස විසෙසතො කොසජ්ජපක්ඛිකත්තා යථා තංසමඞ්ගිනො විතක්කා සම්භවන්ති, තං දස්සෙතුං **''ජාගරස්සා''**ති වුත්තං.

සුක්කපක්ඛෙ **තඤ්චෙ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු නාධිවාසෙතීති** ආරද්ධවීරියස්සාපි විහරතො අනාදිමති සංසාරෙ චිරකාලභාවිතෙන තථාරූපප්පච්චයසමායොගෙන සතිසම්මොසෙන වා කාමවිතක්කාදි උප්පජ්ජති චෙ, තං භික්ඛු අත්තනො චිත්තං ආරොපෙත්වා න වාසෙති චෙ, අබ්භන්තරෙ න වාසෙති චෙති අත්ථො. අනධිවාසෙන්තො කිං කරොතීති? **පජහති** ඡඩ්ඩෙති. කිං කචවරං විය පිටකෙන? න හි, අපිච ඛො තං **විනොදෙති** නුදති නීහරති. කිං බලීබද්දං විය පතොදෙන? න හි, අථ ඛො නං **බ්‍යන්තීකරොති** විගතන්තං කරොති. යථා තෙසං අන්තොපි නාවසිස්සති අන්තමසො භඞ්ගමත්තම්පි, තථා තෙ කරොති. කථං පන තෙ තථා කරොති? **අනභාවං ගමෙති** අනු අනු අභාවං ගමෙති, වික්ඛම්භනප්පහානෙන යථා සුවික්ඛම්භිතා හොන්ති තථා නෙ කරොතීති වුත්තං හොති.

එවංභූතොතිආදීසු එවං කාමවිතක්කාදීනං අනධිවාසනෙන සුවිසුද්ධාසයො සමානො තාය ච ආසයසම්පත්තියා තන්නිමිත්තාය ච පයොගසම්පත්තියා පරිසුද්ධසීලො ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරො භොජනෙ මත්තඤ්ඤූ සතිසම්පජඤ්ඤෙන සමන්නාගතො ජාගරියං අනුයුත්තො තදඞ්ගාදිවසෙන කිලෙසානං ආතාපනලක්ඛණෙන වීරියෙන සමන්නාගතත්තා **ආතාපී,** සබ්බසො පාපුත්‍රාසෙන සමන්නාගතත්තා. **ඔත්තාපී සතතං** රත්තින්දිවං, **සමිතං** නිරන්තරං සමථවිපස්සනාභාවනානුයොගවසෙන චතුබ්බිධසම්මප්පධානසිද්ධියා, **ආරද්ධවීරියො පහිතත්තො** නිබ්බානං පටිපෙසිතචිත්තොති **වුච්චති** කථීයතීති අත්ථො. සෙසං වුත්තනයමෙව.

ගාථාසු **ගෙහනිස්සිතන්ති** එත්ථ ගෙහවාසීහි අපරිච්චත්තත්තා ගෙහවාසීනං සභාවත්තා ගෙහධම්මත්තා වා ගෙහං වුච්චති වත්ථුකාමො. අථ වා ගෙහපටිබද්ධභාවතො කිලෙසකාමානං නිවාසට්ඨානභාවතො තංවත්ථුකත්තා වා කාමවිතක්කාදි ගෙහනිස්සිතං නාම. **කුම්මග්ගං පටිපන්නොති** යස්මා අරියමග්ගස්ස උප්පථභාවතො අභිජ්ඣාදයො තදෙකට්ඨධම්මා ච කුම්මග්ගො, තස්මා කාමවිතක්කාදිබහුලො පුග්ගලො කුම්මග්ගං පටිපන්නො නාම. **මොහනෙය්‍යෙසු මුච්ඡිතොති** මොහසංවත්තනියෙසු රූපාදීසු මුච්ඡිතො සම්මත්තො අජ්ඣොපන්නො. **සම්බොධින්ති** අරියමග්ගඤාණං. **ඵුට්ඨුන්ති** ඵුසිතුං පත්තුං, **සො තාදිසො** මිච්ඡාසඞ්කප්පගොචරො අභබ්බො, න කදාචි තං පාපුණාතීති අත්ථො.

විතක්කං සමයිත්වානාති යථාවුත්තං මිච්ඡාවිතක්කං පටිසඞ්ඛානභාවනාබලෙහි වූපසමෙත්වා. **විතක්කූපසමෙ රතොති** නවන්නම්පි මහාවිතක්කානං අච්චන්තවූපසමභූතෙ අරහත්තෙ නිබ්බානෙ එව වා අජ්ඣාසයෙන රතො අභිරතො. **භබ්බො සො තාදිසොති** සො යථාවුත්තො සම්මා පටිපජ්ජමානො පුග්ගලො පුබ්බභාගෙ සමථවිපස්සනාබලෙන සබ්බවිතක්කෙ යථාරහං තදඞ්ගාදිවසෙන වූපසමෙත්වා ඨිතො, විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා මග්ගපටිපාටියා අරහත්තමග්ගඤාණසඞ්ඛාතං නිබ්බානසඞ්ඛාතඤ්ච අනුත්තරං සම්බොධිං ඵුට්ඨුං අධිගන්තුං භබ්බො සමත්ථොති.

එකාදසමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

12. සම්පන්නසීලසුත්තවණ්ණනා

111. ද්වාදසමෙ **සම්පන්නසීලාති** එත්ථ තිවිධං සම්පන්නං පරිපුණ්ණසමඞ්ගීමධුරවසෙන. තෙසු –

> ‘‘සම්පන්නං සාලිකෙදාරං, සුවා භුඤ්ජන්ති කොසිය;
> පටිවෙදෙමි තෙ බ්‍රහ්මෙ, න නෙ වාරෙතුමුස්සහෙ’’ති. (ජා. 1.14.1) –

එත්ථ පරිපුණ්ණත්ථො සම්පන්නසද්දො. ‘‘ඉමිනා පාතිමොක්ඛසංවරෙන උපෙතො හොති සමුපෙතො උපගතො සමුපගතො සම්පන්නො සමන්නාගතො’’ති (විභ. 511) එත්ථ සමඞ්ගිභාවත්ථො සම්පන්නසද්දො . ‘‘ඉමිස්සා, භන්තෙ, මහාපථවියා හෙට්ඨිමතලං සම්පන්නං – සෙය්‍යථාපි ඛුද්දමධුං අනීලකං, එවමස්සාද’’න්ති (පාරා. 17) එත්ථ මධුරත්ථො සම්පන්නසද්දො. ඉධ පන පරිපුණ්ණත්ථෙපි සමඞ්ගිභාවෙපි වට්ටති, තස්මා **සම්පන්නසීලාති** පරිපුණ්ණසීලා හුත්වාතිපි, සීලසමඞ්ගිනො හුත්වාතිපි එවමෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො.

තත්ථ ‘‘පරිපුණ්ණසීලා’’ති ඉමිනා අත්ථෙන ඛෙත්තදොසවිගමෙන ඛෙත්තපාරිපූරි විය පරිපුණ්ණං නාම හොති. තෙන වුත්තං ‘‘ඛෙත්තදොසවිගමෙන ඛෙත්තපාරිපූරි විය සීලදොසවිගමෙන සීලපාරිපූරි වුත්තා’’ති. ‘‘සීලසමඞ්ගිනො’’ති ඉමිනා පන අත්ථෙන සීලෙන සමඞ්ගීභූතා සමොධානගතා සමන්නාගතා හුත්වා විහරථාති වුත්තං හොති. තත්ථ ද්වීහි කාරණෙහි සම්පන්නසීලතා හොති සීලවිපත්තියා ආදීනවදස්සනෙන, සීලසම්පත්තියා ආනිසංසදස්සනෙන ච. තදුභයම්පි **විසුද්ධිමග්ගෙ** (විසුද්ධි. 1.20-21) වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බං. තත්ථ ‘‘සම්පන්නසීලා’’ති එත්තාවතා කිර භගවා චතුපාරිසුද්ධිසීලං උද්දිසිත්වා ‘‘පාතිමොක්ඛසංවරසංවුතා’’ති ඉමිනා ජෙට්ඨකසීලං දස්සෙතීතිආදිනා එත්ථ යං වත්තබ්බං, තං හෙට්ඨා වුත්තමෙව. **කිමස්ස උත්තරි කරණීයන්ති** එවං සම්පන්නසීලානං විහරතං තුම්හාකං කින්ති සියා උත්තරි කාතබ්බං, පටිපජ්ජිතබ්බන්ති චෙති අත්ථො.

එවං ‘‘සම්පන්නසීලා, භික්ඛවෙ, විහරථා’’තිආදිනා සම්පාදනූපායෙන සද්ධිං සීලසම්පදාය භික්ඛූ නියොජෙන්තො අනෙකපුග්ගලාධිට්ඨානං කත්වා දෙසනං ආරභිත්වා ඉදානි යස්මා එකපුග්ගලාධිට්ඨානවසෙන පවත්තිතාපි භගවතො

දෙසනා අනෙකපුග්ගලාධිට්ඨානාව හොති සබ්බසාධාරණත්තා, තස්මා තං එකපුග්ගලාධිට්ඨානවසෙන දස්සෙන්තො **‘‘චරතො චෙපි, භික්ඛවෙ, භික්ඛුනො’’**තිආදිමාහ.

තත්ථ අභිජ්ඣායති එතායාති **අභිජ්ඣා,** පරභණ්ඩාභිජ්ඣායනලක්ඛණස්ස ලොභස්සෙතං අධිවචනං. බ්‍යාපජ්ජති පූතිභවති චිත්තං එතෙනාති **බ්‍යාපාදො,** ‘‘අනත්ථං මෙ අචරී’’තිආදිනයප්පවත්තස්ස එකූනවීසතිආඝාතවත්ථුවිසයස්ස දොසස්සෙතං අධිවචනං. උභින්නම්පි ‘‘තත්ථ කතමො කාමච්ඡන්දො? යො කාමෙසු කාමච්ඡන්දො කාමස්නෙහො කාමපිපාසා කාමපරිළාහො කාමමුච්ඡා කාමජ්ඣොසාන’’න්ති (ධ. ස. 1159), තථා ‘‘ලොභො ලුබ්භනා ලුබ්භිතත්තං සාරාගො සාරජ්ජනා සාරජ්ජිතත්තං අභිජ්ඣා ලොභො අකුසලමූල’’න්තිආදිනා (ධ. ස. 391), ‘‘දොසො දුස්සනා දුස්සිතත්තං බ්‍යාපත්ති බ්‍යාපජ්ජනා බ්‍යාපජ්ජිතත්තං විරොධො පටිවිරොධො චණ්ඩික්කං අසුරොපො අනත්තමනතා චිත්තස්සා’’තිආදිනා (ධ. ස. 418, 1237) ච විත්ථාරො වෙදිතබ්බො. **විගතො හොතීති** අයඤ්ච අභිජ්ඣා, අයඤ්ච බ්‍යාපාදො විගතො හොති අපගතො, පහීනො හොතීති අත්ථො. එත්තාවතා කාමච්ඡන්දනීවරණස්ස ච බ්‍යාපාදනීවරණස්ස ච පහානං දස්සිතං හොති.

ථිනමිද්ධන්ති ථිනඤ්චෙව මිද්ධඤ්ච. තෙසු චිත්තස්ස අකම්මඤ්ඤතා ථිනං, ආලසියස්සෙතං අධිවචනං, වෙදනාදීනං තිණ්ණං ඛන්ධානං අකම්මඤ්ඤතා මිද්ධං, පචලායිකභාවස්සෙතං අධිවචනං. උභින්නම්පි ‘‘තත්ථ කතමං ථිනං? යා චිත්තස්ස අකල්ලතා අකම්මඤ්ඤතා ඔලීයනා සල්ලීයනා. තත්ථ කතමං මිද්ධං? යා කායස්ස අකල්ලතා අකම්මඤ්ඤතා ඔනාහො පරියොනාහො’’තිආදිනා (ධ. ස. 1162-1163) නයෙන විත්ථාරො වෙදිතබ්බො.

උද්ධච්චකුක්කුච්චන්ති උද්ධච්චඤ්චෙව කුක්කුච්චඤ්ච. තත්ථ උද්ධච්චං නාම චිත්තස්ස උද්ධතාකාරො, කුක්කුච්චං නාම අකතකල්‍යාණස්ස කතපාපස්ස තප්පච්චයා විප්පටිසාරො. උභින්නම්පි ‘‘තත්ථ කතමං උද්ධච්චං? යං චිත්තස්ස උද්ධච්චං අවූපසමො චෙතසො වික්ඛෙපො භන්තත්තං චිත්තස්සා’’තිආදිනා (ධ. ස. 1165) විත්ථාරො. ‘‘අකතං වත මෙ කල්‍යාණං, අකතං කුසලං, අකතං භීරුත්තානං; කතං පාපං, කතං ලුද්දං, කතං කිබ්බිස’’න්තිආදිනා (ම. නි. 3.248; නෙත්ති. 120) පවත්තිආකාරො වෙදිතබ්බො.

විචිකිච්ඡාති බුද්ධාදීසු සංසයො. තස්සා ‘‘සත්ථරි කඞ්ඛති විචිකිච්ඡති, නාධිමුච්චති න සම්පසීදතී’’තිආදිනා (විභ. 915), ‘‘තත්ථ කතමා විචිකිච්ඡා? යා කඞ්ඛා කඞ්ඛායනා කඞ්ඛායිතත්තං විමති විචිකිච්ඡා ද්වෙළ්හකං ද්වෙධාපථො සංසයො අනෙකංසග්ගාහො ආසප්පනා පරිසප්පනා අපරියොගාහනා ඡම්භිතත්තං චිත්තස්ස මනොවිලෙඛො’’තිආදිනා (ධ. ස. 1008) ච නයෙන විත්ථාරො වෙදිතබ්බො.

එත්ථ ච අභිජ්ඣාබ්‍යාපාදාදීනං විගමවසෙන ච පහානවසෙන ච තෙසං වික්ඛම්භනමෙව වෙදිතබ්බං. යං සන්ධාය වුත්තං –

> ‘‘සො අභිජ්ඣං ලොකෙ පහාය විගතාභිජ්ඣෙන චෙතසා විහරති, අභිජ්ඣාය චිත්තං පරිසොධෙති. බ්‍යාපාදපදොසං පහාය අබ්‍යාපන්නචිත්තො විහරති, බ්‍යාපාදපදොසා චිත්තං පරිසොධෙති. ථිනමිද්ධං පහාය විගතථිනමිද්ධො විහරති ආලොකසඤ්ඤී සතො සම්පජානො, ථිනමිද්ධා චිත්තං පරිසොධෙති. උද්ධච්චකුක්කුච්චං පහාය අනුද්ධතො විහරති අජ්ඣත්තං උපසන්තචිත්තො උද්ධච්චකුක්කුච්චා චිත්තං පරිසොධෙති. විචිකිච්ඡං පහාය තිණ්ණවිචිකිච්ඡො විහරති අකථංකථී කුසලෙසු ධම්මෙසු, විචිකිච්ඡාය චිත්තං පරිසොධෙතී’’ති (විභ. 508).

තත්ථ යථා නීවරණානං පහානං හොති, තං වෙදිතබ්බං. කථඤ්ච නෙසං පහානං හොති? **කාමච්ඡන්දස්ස** තාව අසුභනිමිත්තෙ යොනිසොමනසිකාරෙන පහානං හොති, සුභනිමිත්තෙ අයොනිසොමනසිකාරෙනස්ස උප්පත්ති. තෙනාහ භගවා –

> ‘‘අත්ථි, භික්ඛවෙ, සුභනිමිත්තං. තත්ථ අයොනිසොමනසිකාරබහුලීකාරො අයමාහාරො අනුප්පන්නස්ස වා කාමච්ඡන්දස්ස උප්පාදාය, උප්පන්නස්ස වා කාමච්ඡන්දස්ස භියොභාවාය වෙපුල්ලාය’’ති (සං. නි. 5.232).

එවං සුභනිමිත්තෙ අයොනිසොමනසිකාරෙන උප්පජ්ජන්තස්ස කාමච්ඡන්දස්ස තප්පටිපක්ඛතො අසුභනිමිත්තෙ යොනිසොමනසිකාරෙන පහානං හොති. තත්ථ අසුභනිමිත්තං නාම අසුභම්පි අසුභාරම්මණම්පි, යොනිසොමනසිකාරො නාම උපායමනසිකාරො, පථමනසිකාරො, අනිච්චෙ අනිච්චන්ති වා, දුක්ඛෙ දුක්ඛන්ති වා, අනත්තනි අනත්තාති වා, අසුභෙ අසුභන්ති වා මනසිකාරො. තං තත්ථ බහුලං පවත්තයතො කාමච්ඡන්දො පහීයති. තෙනාහ භගවා –

> ‘‘අත්ථි, භික්ඛවෙ, අසුභනිමිත්තං. තත්ථ යොනිසොමනසිකාරබහුලීකාරො – අයමාහාරො අනුප්පන්නස්ස වා කාමච්ඡන්දස්ස අනුප්පාදාය, උප්පන්නස්ස වා කාමච්ඡන්දස්ස පහානාය’’ති (සං. නි. 5.232).

අපිච ඡ ධම්මා කාමච්ඡන්දස්ස පහානාය සංවත්තන්ති – අසුභනිමිත්තස්ස උග්ගහො, අසුභභාවනානුයොගො, ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරතා, භොජනෙ මත්තඤ්ඤුතා, කල්‍යාණමිත්තතා, සප්පායකථාති. දසවිධඤ්හි අසුභනිමිත්තං

උග්ගණ්හන්තස්සපි කාමච්ඡන්දො පහීයති, භාවෙන්තස්සපි , ඉන්ද්‍රියෙසු පිහිතද්වාරස්සපි චතුන්නං පඤ්චන්නං ආලොපානං ඔකාසෙ සති උදකං පිවිත්වා යාපනසීලතාය භොජනෙ මත්තඤ්ඤුනොපි. තෙන වුත්තං –

> ‘‘චත්තාරො පඤ්ච ආලොපෙ, අභුත්වා උදකං පිවෙ;
> අලං ඵාසුවිහාරාය, පහිතත්තස්ස භික්ඛුනො’’ති. (ථෙරගා. 983);

අසුභකම්මිකතිස්සත්ථෙරසදිසෙ කල්‍යාණමිත්තෙ සෙවන්තස්සපි කාමච්ඡන්දො පහීයති, ඨානනිසජ්ජාදීසු දසඅසුභනිස්සිතසප්පායකථායපි පහීයති. තෙන වුත්තං ‘‘ඡ ධම්මා කාමච්ඡන්දස්ස පහානාය සංවත්තන්තී’’ති.

පටිඝනිමිත්තෙ ආයොනිසොමනසිකාරෙන **බ්‍යාපාදස්ස** උප්පාදො හොති. තත්ථ පටිඝම්පි පටිඝනිමිත්තං, පටිඝාරම්මණම්පි පටිඝනිමිත්තං. අයොනිසොමනසිකාරො සබ්බත්ථ එකලක්ඛණො එව. තං තස්මිං නිමිත්තෙ බහුලං පවත්තයතො බ්‍යාපාදො උප්පජ්ජති. තෙනාහ භගවා –

> ‘‘අත්ථි, භික්ඛවෙ, පටිඝනිමිත්තං. තත්ථ අයොනිසොමනසිකාරබහුලීකාරො – අයමාහාරො අනුප්පන්නස්ස වා බ්‍යාපාදස්ස උප්පාදාය, උප්පන්නස්ස වා බ්‍යාපාදස්ස භියොභාවාය වෙපුල්ලාය’’ති (සං. නි. 5.232).

මෙත්තාය පන චෙතොවිමුත්තියා යොනිසොමනසිකාරෙනස්ස පහානං හොති. තත්ථ ‘‘මෙත්තා’’ති වුත්තෙ අප්පනාපි උපචාරොපි වට්ටති, ‘‘චෙතොවිමුත්තී’’ති පන අප්පනාව. යොනිසොමනසිකාරො වුත්තලක්ඛණොව. තං තත්ථ බහුලං පවත්තයතො බ්‍යාපාදො පහීයති. තෙනාහ භගවා –

> ‘‘අත්ථි, භික්ඛවෙ, මෙත්තාචෙතොවිමුත්ති. තත්ථ යොනිසොමනසිකාරබහුලීකාරො අයමාහාරො අනුප්පන්නස්ස වා බ්‍යාපාදස්ස අනුප්පාදාය උප්පන්නස්ස වා බ්‍යාපාදස්ස පහානාය’’ති (සං. නි. 5.232).

අපිච ඡ ධම්මා බ්‍යාපාදස්ස පහානාය සංවත්තන්ති – මෙත්තානිමිත්තස්ස උග්ගහො, මෙත්තාභාවනා, කම්මස්සකතාපච්චවෙක්ඛණා, පටිසඞ්ඛානබහුලතා, කල්‍යාණමිත්තතා, සප්පායකථාති. ඔධිසකානොධිසකදිසාඵරණානඤ්හි අඤ්ඤතරවසෙන මෙත්තං උග්ගණ්හන්තස්සපි බ්‍යාපාදො පහීයති, ඔධිසො අනොධිසො දිසාඵරණවසෙන මෙත්තං භාවෙන්තස්සපි බ්‍යාපාදො පහීයති, ‘‘ත්වං එතස්ස කුද්ධො කිං කරිස්සසි, කිමස්ස සීලාදීනි විනාසෙතුං සක්ඛිස්සසි නනු ත්වං අත්තනො කම්මෙන ආගන්ත්වා අත්තනො කම්මෙනෙව ගමිස්සසි, පරස්ස කුජ්ඣනං නාම වීතච්චිකඞ්ගාරතත්තඅයසලාකගූථාදීනි ගහෙත්වා පරං පහරිතුකාමතා විය හොති. එසොපි තව කුද්ධො කිං කරිස්සති, කිං තෙ සීලාදීනි විනාසෙතුං සක්ඛිස්සති එස අත්තනො කම්මෙන ආගන්ත්වා අත්තනො කම්මෙනෙව ගමිස්සති, අප්පටිච්ඡිතපහෙණකං විය, පටිවාතං ඛිත්තරජොමුට්ඨි විය ච එතස්සෙව එස කොධො මත්ථකෙ පතිස්සතී’’ති එවං අත්තනො ච පරස්ස චාති උභයෙසං කම්මස්සකතං පච්චවෙක්ඛතොපි, පච්චවෙක්ඛිත්වා පටිසඞ්ඛානෙ ඨිතස්සපි, අස්සගුත්තත්ථෙරසදිසෙ මෙත්තාභාවනාරතෙ කල්‍යාණමිත්තෙ සෙවන්තස්සාපි බ්‍යාපාදො පහීයති, ඨානනිසජ්ජාදීසු මෙත්තානිස්සිතසප්පායකථායපි පහීයති. තෙන වුත්තං ‘‘ඡ ධම්මා බ්‍යාපාදස්ස පහානාය සංවත්තන්තී’’ති.

අරතිආදීසු අයොනිසොමනසිකාරෙන **ථිනමිද්ධස්ස** උප්පාදො හොති. **අරති** නාම උක්කණ්ඨිතතා, **තන්දී** නාම කායාලසියං, **විජම්භිතා** නාම කායවිනමනා, **භත්තසම්මදො** නාම භත්තමුච්ඡා භත්තපරිළාහො, **චෙතසො ලීනත්තං** නාම චිත්තස්ස ලීනාකාරො. ඉමෙසු අරතිආදීසු අයොනිසොමනසිකාරං බහුලං පවත්තයතො ථිනමිද්ධං උප්පජ්ජති. තෙනාහ භගවා –

> ‘‘අත්ථි, භික්ඛවෙ, අරති තන්දී විජම්භිතා භත්තසම්මදො චෙතසො ලීනත්තං. තත්ථ අයොනිසොමනසිකාරබහුලීකාරො – අයමාහාරො අනුප්පන්නස්ස වා ථිනමිද්ධස්ස උප්පාදාය, උප්පන්නස්ස වා ථිනමිද්ධස්ස භියොභාවාය වෙපුල්ලාය’’ති (සං. නි. 5.232).

ආරම්භධාතුආදීසු පන යොනිසොමනසිකාරෙන ථිනමිද්ධස්ස පහානං හොති. **ආරම්භධාතු** නාම පඨමාරම්භවීරියං, **නික්කමධාතු** නාම කොසජ්ජතො නික්ඛන්තතාය තතො බලවතරං, **පරක්කමධාතු** නාම පරං පරං ඨානං අක්කමනතො තතොපි බලවතරං. ඉමස්මිං තිප්පභෙදෙ වීරියෙ යොනිසොමනසිකාරං බහුලං පවත්තයතො ථිනමිද්ධං පහීයති. තෙනාහ –

> ‘‘අත්ථි, භික්ඛවෙ, ආරම්භධාතු, නික්කමධාතු, පරක්කමධාතු. තත්ථ යොනිසොමනසිකාරබහුලීකාරො – අයමාහාරො අනුප්පන්නස්ස වා ථිනමිද්ධස්ස අනුප්පාදාය, උප්පන්නස්ස වා ථිනමිද්ධස්ස පහානාය’’ති (සං. නි. 5.232).

අපිච ඡ ධම්මා ථිනමිද්ධස්ස පහානාය සංවත්තන්ති, අතිභොජනෙ නිමිත්තග්ගාහො – ඉරියාපථසම්පරිවත්තනතා, ආලොකසඤ්ඤාමනසිකාරො , අබ්භොකාසවාසො, කල්‍යාණමිත්තතා, සප්පායකථාති .

ආහරහත්ථකභුත්තවමිතකතත්ථවට්ටකඅලංසාටකකාකමාසකභොජනං භුඤ්ජිත්වා රත්තිට්ඨානදිවාට්ඨානෙ නිසින්නස්ස හි සමණධම්මං කරොතො ථිනමිද්ධං මහාහත්ථී විය ඔත්ථරන්තං ආගච්ඡති, චතුපඤ්චආලොපඔකාසං පන ඨපෙත්වා පානීයං පිවිත්වා යාපනසීලස්ස භික්ඛුනො තං න හොති. එවං අතිභොජනෙ නිමිත්තං ගණ්හන්තස්සපි ථිනමිද්ධං පහීයති. යස්මිං ඉරියාපථෙ ථිනමිද්ධං ඔක්කමති, තතො අඤ්ඤං පරිවත්තෙන්තස්සපි, රත්තිං චන්දාලොකං දීපාලොකං උක්කාලොකං දිවා සූරියාලොකං මනසිකරොන්තස්සපි, අබ්භොකාසෙ වසන්තස්සපි මහාකස්සපත්ථෙරසදිසෙ විගතථිනමිද්ධෙ කල්‍යාණමිත්තෙ සෙවන්තස්සපි ථිනමිද්ධං පහීයති, ඨානනිසජ්ජාදීසු ධුතඞ්ගනිස්සිතසප්පායකථායපි පහීයති. තෙන වුත්තං ‘‘ඡ ධම්මා ථිනමිද්ධස්ස පහානාය සංවත්තන්තී’’ති.

චෙතසො අවූපසමෙ අයොනිසොමනසිකාරෙන **උද්ධච්චකුක්කුච්චස්ස** උප්පාදො හොති. **අවූපසමො** නාම අවූපසන්තාකාරො, අත්ථතො තං උද්ධච්චකුක්කුච්චමෙව. තත්ථ අයොනිසොමනසිකාරං බහුලං පවත්තයතො උද්ධච්චකුක්කුච්චං උප්පජ්ජති. තෙනාහ –

‘‘අත්ථි, භික්ඛවෙ, චෙතසො අවූපසමො. තත්ථ අයොනිසොමනසිකාරබහුලීකාරො – අයමාහාරො අනුප්පන්නස්ස වා උද්ධච්චකුක්කුච්චස්ස උප්පාදාය, උප්පන්නස්ස වා උද්ධච්චකුක්කුච්චස්ස භියොභාවාය වෙපුල්ලාය’’ති (සං. නි. 5.232).

සමාධිසඞ්ඛාතෙ පන චෙතසො වූපසමෙ යොනිසොමනසිකාරෙනස්ස පහානං හොති. තෙනාහ –

‘‘අත්ථි, භික්ඛවෙ, චෙතසො වූපසමො. තත්ථ යොනිසොමනසිකාරබහුලීකාරො – අයමාහාරො අනුප්පන්නස්ස වා උද්ධච්චකුක්කුච්චස්ස අනුප්පාදාය, උප්පන්නස්ස වා උද්ධච්චකුක්කුච්චස්ස පහානායා’’ති (සං. නි. 5.232).

අපිච ඡ ධම්මා උද්ධච්චකුක්කුච්චස්ස පහානාය සංවත්තන්ති – බහුස්සුතතා, පරිපුච්ඡකතා, විනයෙ පකතඤ්ඤුතා, වුඩ්ඪසෙවිතා, කල්‍යාණමිත්තතා, සප්පායකථාති. බාහුසච්චෙනපි හි එකං වා ද්වෙ වා තයො වා චත්තාරො වා පඤ්ච වා නිකායෙ පාළිවසෙන ච අත්ථවසෙන ච උග්ගණ්හන්තස්සපි උද්ධච්චකුක්කුච්චං පහීයති, කප්පියාකප්පියපරිපුච්ඡාබහුලස්සපි, විනයපඤ්ඤත්තියං චිණ්ණවසීභාවතාය පකතඤ්ඤුනොපි , වුඩ්ඪෙ මහල්ලකත්ථෙරෙ උපසඞ්කමන්තස්සපි, උපාලිත්ථෙරසදිසෙ විනයධරෙ කල්‍යාණමිත්තෙ සෙවන්තස්සපි උද්ධච්චකුක්කුච්චං පහීයති, ඨානනිසජ්ජාදීසු කප්පියාකප්පියනිස්සිතසප්පායකථායපි පහීයති. තෙන වුත්තං ‘‘ඡ ධම්මා උද්ධච්චකුක්කුච්චස්ස පහානාය සංවත්තන්තී’’ති.

විචිකිච්ඡාට්ඨානියෙසු ධම්මෙසු අයොනිසොමනසිකාරෙන **විචිකිච්ඡාය** උප්පාදො හොති. **විචිකිච්ඡාට්ඨානියා ධම්මා** නාම පුනප්පුනං විචිකිච්ඡාය කාරණත්තා විචිකිච්ඡාව. තත්ථ අයොනිසොමනසිකාරං බහුලං පවත්තයතො විචිකිච්ඡා උප්පජ්ජති. තෙනාහ –

‘‘අත්ථි, භික්ඛවෙ, විචිකිච්ඡාට්ඨානියා ධම්මා. තත්ථ අයොනිසොමනසිකාරබහුලීකාරො – අයමාහාරො අනුප්පන්නාය වා විචිකිච්ඡාය උප්පාදාය, උප්පන්නාය වා විචිකිච්ඡාය භියොභාවාය වෙපුල්ලාය’’ති (සං. නි. 5.232).

කුසලාදිධම්මෙසු පන යොනිසොමනසිකාරෙන විචිකිච්ඡාය පහානං හොති. තෙනාහ –

‘‘අත්ථි, භික්ඛවෙ, කුසලාකුසලා ධම්මා, සාවජ්ජානවජ්ජා ධම්මා, සෙවිතබ්බාසෙවිතබ්බා ධම්මා, හීනපණීතා ධම්මා, කණ්හසුක්කසප්පටිභාගා ධම්මා. තත්ථ යොනිසොමනසිකාරබහුලීකාරො අයමාහාරො අනුප්පන්නාය වා විචිකිච්ඡාය අනුප්පාදාය, උප්පන්නාය වා විචිකිච්ඡාය පහානායා’’ති (සං. නි. 5.232).

අපිච ඡ ධම්මා විචිකිච්ඡාය පහානාය සංවත්තන්ති බහුස්සුතතා, පරිපුච්ඡකතා, විනයෙ පකතඤ්ඤුතා, අධිමොක්ඛබහුලතා, කල්‍යාණමිත්තතා, සප්පායකථාති . බාහුසච්චවසෙනපි හි එකං වා…පෙ…. පඤ්ච වා නිකායෙ පාළිවසෙන ච අත්ථවසෙන ච උග්ගණ්හන්තස්සපි විචිකිච්ඡා පහීයති, තීණි රතනානි ආරබ්භ කුසලාදිභෙදෙසු ධම්මෙසු පරිපුච්ඡාබහුලස්සපි, විනයෙ චිණ්ණවසීභාවස්සපි, තීසු රතනෙසු ඔකප්පනීය, සද්ධාසඞ්ඛාත, අධිමොක්ඛබහුලස්සපි, සද්ධාධිමුත්තෙ වක්කලිත්ථෙරසදිසෙ කල්‍යාණමිත්තෙ සෙවන්තස්සපි විචිකිච්ඡා පහීයති, ඨානනිසජ්ජාදීසු තිණ්ණං රතනානං ගුණනිස්සිතසප්පායකථායපි පහීයති. තෙන වුත්තං ‘‘ඡ ධම්මා විචිකිච්ඡාය පහානාය සංවත්තන්තී’’ති.

එත්ථ ච යථාවුත්තෙහි තෙහි තෙහි ධම්මෙහි වික්ඛම්භනවසෙන පහීනානං ඉමෙසං නීවරණානං කාමච්ඡන්දනීවරණස්ස තාව අරහත්තමග්ගෙන අච්චන්තප්පහානං හොති, තථා ථිනමිද්ධනීවරණස්ස උද්ධච්චනීවරණස්ස ච . බ්‍යාපාදනීවරණස්ස පන කුක්කුච්චනීවරණස්ස ච අනාගාමිමග්ගෙන, විචිකිච්ඡානීවරණස්ස සොතාපත්තිමග්ගෙන අච්චන්තප්පහානං හොති. තස්මා තෙසං තථා පහානාය උපකාරධම්මෙ දස්සෙතුං **‘‘ආරද්ධං හොති වීරිය’’**න්තිආදි ආරද්ධං. ඉදමෙව වා යථාවුත්තං අභිජ්ඣාදීනං නීවරණානං පහානං, යස්මා හීනවීරියතාය කුසීතෙන, අනුපට්ඨිතස්සතිතාය මුට්ඨස්සතිනා, අපටිප්පස්සද්ධදරථතාය සාරද්ධකායෙන, අසමාහිතතාය

වික්ඛිත්තචිත්තෙන න කදාචිපි තෙ සක්කා නිබ්බත්තෙතුං, පගෙව ඉතරං, තස්මා යථා පටිපන්නස්ස සො අභිජ්ඣාදීනං විගමො පහානං සම්භවති, තං දස්සෙතුං **"ආරද්ධං හොති වීරිය"**න්තිආදි ආරද්ධං. තස්සත්ථො – තෙසං නීවරණානං පහානාය සබ්බෙසම්පි වා සංකිලෙසධම්මානං සමුච්ඡින්දනත්ථාය වීරියං ආරද්ධං හොති, පග්ගහිතං අසිථිලප්පවත්තන්ති වුත්තං හොති. ආරද්ධත්තා එව ච අන්තරා සඞ්කොචස්ස අනාපජ්ජනතො **අසල්ලීනං.**

උපට්ඨිතා සති අසම්මුට්ඨාති න කෙවලඤ්ච වීරියමෙව, සතිපි ආරම්මණාභිමුඛභාවෙන උපට්ඨිතා හොති, තථා උපට්ඨිතත්තා එව ච චිරකතචිරභාසිතානං සරණසමත්ථතාය අසම්මුට්ඨා. **පස්සද්ධො**ති කායචිත්තදරථප්පස්සම්භනෙන කායොපිස්ස පස්සද්ධො හොති. තත්ථ යස්මා නාමකායෙ පස්සද්ධෙ රූපකායොපිස්ස පස්සද්ධො එව හොති, තස්මා ''නාමකායො රූපකායො''ති අවිසෙසෙත්වා ''පස්සද්ධො කායො''ති වුත්තං. **අසාරද්ධො**ති සො ච පස්සද්ධත්තා එව අසාරද්ධො, විගතදරථොති වුත්තං හොති. **සමාහිතං චිත්තං එකග්ග**න්ති චිත්තම්පිස්ස සම්මා ආහිතං සුට්ඨු ඨපිතං අප්පිතං විය හොති, සමාහිතත්තා එව ච එකග්ගං අචලං නිප්ඵන්දනං නිරිඤ්ජනන්ති.

එත්තාවතා ඣානමග්ගානං පුබ්බභාගපටිපදා කථිතා. තෙනෙවාහ –

''චරම්පි, භික්ඛවෙ, භික්ඛු එවංභූතො ආතාපී ඔත්තාපී සතතං සමිතං ආරද්ධවීරියො පහිතත්තොති වුච්චතී''ති (ඉතිවු. 110).

තස්සත්ථො හෙට්ඨා වුත්තො එව.

ගාථාසු **යතං චරෙ**ති යතමානො චරෙය්‍ය, චඞ්කමනාදිවසෙන ගමනං කප්පෙන්තොපි ''අනුප්පන්නානං පාපකානං අකුසලානං ධම්මානං අනුප්පාදාය ඡන්දං ජනෙති වායමතී''තිආදිනා (සං. නි. 5.651-662; විභ. 390) නයෙන වුත්තසම්මප්පධානවීරියවසෙන යතන්තො ඝටෙන්තො වායමන්තො යථා අකුසලා ධම්මා පහීයන්ති, කුසලා ධම්මා භාවනාපාරිපූරිං ගච්ඡන්ති, එවං ගමනං කප්පෙය්‍යාති අත්ථො. එස නයො සෙසෙසුපි. කෙචි පන ''යත''න්ති එතස්ස සංයතොති අත්ථං වදන්ති. **තිට්ඨෙ**ති තිට්ඨෙය්‍ය ඨානං කප්පෙය්‍ය. **අච්ඡෙ**ති නිසීදෙය්‍ය. **සයෙ**ති නිපජ්ජෙය්‍ය. **යතමෙනං පසාරයෙ**ති එතං පසාරෙතබ්බං හත්ථපාදාදිං යතං යතමානො යථාවුත්තවීරියසමඞ්ගීයෙව හුත්වා පසාරෙය්‍ය, සබ්බත්ථ පමාදං විජහෙය්‍යාති අධිප්පායො.

ඉදානි යථා පටිපජ්ජන්තො යතං යතමානො නාම හොති, තං පටිපදං දස්සෙතුං **"උද්ධ"**න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ **උද්ධ**න්ති උපරි. **තිරිය**න්ති තිරියතො, පුරත්ථිමදිසාදිවසෙන සමන්තතො දිසාභාගෙසූති අත්ථො. **අපාචීන**න්ති හෙට්ඨා. **යාවතා ජගතො ගතී**ති යත්තකා සත්තසඞ්ඛාරභෙදස්ස ලොකස්ස පවත්ති, තත්ථ සබ්බත්ථාති අත්ථො. එත්තාවතා අනවසෙසතො සම්මසනඤාණස්ස විසයං සඞ්ගහෙත්වා දස්සෙති. **සමවෙක්ඛිතා**ති සම්මා හෙතුනා ඤායෙන අවෙක්ඛිතා, අනිච්චාදිවසෙන විපස්සකොති වුත්තං හොති. **ධම්මාන**න්ති සත්තසුඤ්ඤානං. **ඛන්ධාන**න්ති රූපාදීනං පඤ්චන්නං ඛන්ධානං. **උදයබ්බය**න්ති උදයඤ්ච වයඤ්ච. ඉදං වුත්තං හොති – උපරි තිරියං අධොති තිසඞ්ගහෙ සබ්බස්මිං ලොකෙ අතීතාදිභෙදභින්නානං පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධසඞ්ඛාතානං සබ්බෙසං රූපාරූපධම්මානං අනිච්චතාදිසම්මසනාධිගතෙන උදයබ්බයඤාණෙන පඤ්චවීසතියා ආකාරෙහි උදයං, පඤ්චවීසතියා ආකාරෙහි වයඤ්ච සමවෙක්ඛිතා සමනුපස්සිතා භවෙය්‍යාති.

චෙතොසමථසාමීචින්ති චිත්තසංකිලෙසානං අච්චන්තවූපසමනතො චෙතොසමථසඞ්ඛාතස්ස අරියමග්ගස්ස අනුච්ඡවිකපටිපදං ඤාණදස්සනවිසුද්ධිං. **සික්ඛමාන**න්ති පටිපජ්ජමානං භාවෙන්තං ඤාණපරම්පරං නිබ්බත්තෙන්තං. **සදා**ති සබ්බකාලං, රත්තිඤ්චෙව දිවා ච. **සත**න්ති චතුසම්පජඤ්ඤෙන සමන්නාගතාය සතියා සතොකාරිං. **සතතං පහිතත්තො**ති සබ්බකාලං පහිතත්තො නිබ්බානං පටිපෙසිතත්තොති **තථාවිධං භික්ඛුං** බුද්ධාදයො අරියා **ආහු** ආචික්ඛන්ති කථෙන්ති. සෙසං වුත්තනයමෙව.

ද්වාදසමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

13. ලොකසුත්තවණ්ණනා

112. තෙරසමෙ **ලොකො**ති ලුජ්ජනපලුජ්ජනට්ඨෙන ලොකො, අත්ථතො පුරිමං අරියසච්චද්වයං ඉධ පන දුක්ඛං අරියසච්චං වෙදිතබ්බං. ස්වායං සත්තලොකො, සඞ්ඛාරලොකො, ඔකාසලොකොති විභාගතො සරූපතො ච හෙට්ඨා වුත්තොයෙව. අපිච ඛන්ධලොකාදිවසෙන ච අනෙකවිධො ලොකො. යථාහ –

''ලොකොති ඛන්ධලොකො, ධාතුලොකො, ආයතනලොකො, විපත්තිභවලොකො, විපත්තිසම්භවලොකො, සම්පත්තිභවලොකො, සම්පත්තිසම්භවලොකො, එකො ලොකො සබ්බෙ සත්තා ආහාරට්ඨිතිකා, ද්වෙ ලොකා නාමඤ්ච රූපඤ්ච, තයො ලොකා තිස්සො වෙදනා, චත්තාරො ලොකා චත්තාරො ආහාරා, පඤ්ච ලොකා පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා, ඡ ලොකා ඡ අජ්ඣත්තිකානි ආයතනානි, සත්ත ලොකා සත්ත විඤ්ඤාණට්ඨිතියො, අට්ඨ

ලොකා අට්ඨ ලොකධම්මා, නව ලොකා නව සත්තාවාසා, දස ලොකා දසායතනානි, ද්වාදස ලොකා ද්වාදසායතනානි, අට්ඨාරස ලොකා අට්ඨාරස ධාතුයො''ති (මහානි. 3; චූළනි. අජිතමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 2).

එවමනෙකධා විභත්තොපි ලොකො පඤ්චසු උපාදානක්ඛන්ධෙසු එව සඞ්ගහං සමොසරණං ගච්ඡති, උපාදානක්ඛන්ධා ච දුක්ඛං අරියසච්චං ජාතිපි දුක්ඛා …පෙ…. සංඛිත්තෙන පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධාපි දුක්ඛාති. තෙන වුත්තං ''අත්ථතො පුරිමං අරියසච්චද්වයං, ඉධ පන දුක්ඛං අරියසච්චං වෙදිතබ්බ''න්ති. නනු ච ලුජ්ජනපලුජ්ජනට්ඨො අවිසෙසෙන පඤ්චසු ඛන්ධෙසු සම්භවතීති? සච්චං සම්භවති. යං පන න ලුජ්ජතීති ගහිතං, තං තථා න හොති, එකංසෙනෙව ලුජ්ජති පලුජ්ජතීති සො ලොකොති උපාදානක්ඛන්ධෙස්වෙව ලොකසද්දො නිරුළ්හොති වෙදිතබ්බො. තස්මා ලොකොති දුක්ඛං අරියසච්චං එව.

යදිපි තථාගත-සද්දස්ස හෙට්ඨා තථාගතසුත්තෙ නානානයෙහි විත්ථාරතො අත්ථො විභත්තො, තථාපි පාළියා අත්ථසංවණ්ණනාමුඛෙන අයමත්ථවිභාවනා – **අභිසම්බුද්ධොති** ''අභිඤ්ඤෙය්‍යතො පරිඤ්ඤෙය්‍යතො''ති පුබ්බෙ වුත්තවිභාගෙන වා අවිසෙසතො තාව ආසයානුසයචරියාධිමුත්තිආදිභෙදතො කුසලාකුසලාදිවිභාගතො වට්ටපප්පමාණසණ්ඨානාදිභෙදතො, විසෙසතො වා පන ''අයං සස්සතාසයො, අයං උච්ඡෙදාසයො''තිආදිනා ''කක්ඛළලක්ඛණා පථවීධාතු, පග්ඝරණලක්ඛණා ආපොධාතූ''තිආදිනා ච අභිවිසිට්ඨෙන සයම්භුඤාණෙන සම්මා අවිපරීතං යො යො අත්ථො යථා යථා බුජ්ඣිතබ්බො, තථා තථා බුද්ධො ඤාතො අත්තපච්චක්ඛො කතොති අභිසම්බුද්ධො.

ලොකස්මාති යථාවුත්තලොකතො. **විසංයුත්තොති** විසංසට්ඨො, තප්පටිබද්ධානං සබ්බෙසං සංයොජනානං සම්මදෙව සමුච්ඡින්නත්තා තතො විප්පමුත්තොති අත්ථො. **ලොකසමුදයොති** සුත්තන්තනයෙන තණ්හා, අභිධම්මනයෙන පන අභිසඞ්ඛාරෙහි සද්ධිං දියඩ්ඪකිලෙසසහස්සං. **පහීනොති** බොධිමණ්ඩෙ අරහත්තමග්ගඤාණෙන සමුච්ඡෙදප්පහානවසෙන සවාසනං පහීනො. **ලොකනිරොධොති** නිබ්බානං. **සච්ඡිකතොති** අත්තපච්චක්ඛො කතො. **ලොකනිරොධගාමිනී පටිපදාති** සීලාදික්ඛන්ධත්තයසඞ්ගහො අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො. සො හි ලොකනිරොධං නිබ්බානං ගච්ඡති අධිගච්ඡති, තදත්ථං අරියෙහි පටිපජ්ජීයති චාති ලොකනිරොධගාමිනී පටිපදාති වුච්චති.

එත්තාවතා තථානි අභිසම්බුද්ධො යාථාවතො ගතොති තථාගතොති අයමත්ථො දස්සිතො හොති. චත්තාරි හි අරියසච්චානි තථානි නාම. යථාහ –

> ''චත්තාරිමානි , භික්ඛවෙ, තථානි අවිතථානි අනඤ්ඤථානි. කතමානි චත්තාරි? ඉදං දුක්ඛන්ති, භික්ඛවෙ, තථමෙතං අවිතථමෙතං, අනඤ්ඤථමෙත''න්ති (සං. නි. 5.1090) විත්ථාරො.

අපිච තථාය ගතොති තථාගතො, තථං ගතොති තථාගතො , ගතොති ච අවගතො අතීතො පත්තො පටිපන්නොති අත්ථො. ඉදං වුත්තං හොති – යස්මා භගවා සකලලොකං තීරණපරිඤ්ඤාය තථාය අවිපරීතාය ගතො අවගතො, තස්මා ලොකො තථාගතෙන අභිසම්බුද්ධොති තථාගතො. ලොකසමුදයං පහානපරිඤ්ඤාය තථාය ගතො අතීතොති තථාගතො. ලොකනිරොධං සච්ඡිකිරියාය තථාය ගතො පත්තොති තථාගතො. ලොකනිරොධගාමිනිං පටිපදං තථං අවිපරීතං ගතො පටිපන්නොති තථාගතොති. එවං ඉමිස්සා පාළියා භගවතො තථාගතභාවදීපනවසෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො.

ඉති භගවා චතුසච්චාභිසම්බොධනවසෙන අත්තනො තථාගතභාවං පකාසෙත්වා ඉදානි තත්ථ දිට්ඨාදිඅභිසම්බොධිවසෙනපි තං දස්සෙතුං **''යං, භික්ඛවෙ''**තිආදිමාහ. අඞ්ගුත්තරට්ඨකථායං (අ. නි. අට්ඨ. 2.4.23) පන ''චතූහි සච්චෙහි අත්තනො බුද්ධභාවං කථෙත්වා''තිආදි වුත්තං. තං තථාගතසද්ද-බුද්ධසද්දානං අත්ථතො නින්නානාකරණතං දස්සෙතුං වුත්තං. තථා චෙව හි පාළි පවත්තාති. තත්ථ **දිට්ඨන්ති** රූපායතනං. **සුතන්ති** සද්දායතනං. **මුතන්ති** පත්වා ගහෙතබ්බතො ගන්ධායතනං, රසායතනං, ඵොට්ඨබ්බායතනඤ්ච. **විඤ්ඤාතන්ති** සුඛදුක්ඛාදිධම්මාරම්මණං. **පත්තන්ති** පරියෙසිත්වා වා අපරියෙසිත්වා වා පත්තං. **පරියෙසිතන්ති** පත්තං වා අප්පත්තං වා පරියෙසිතං. **අනුවිචරිතං මනසාති** චිත්තෙන අනුසඤ්චරිතං. කස්ස පන අනුවිචරිතං මනසාති? **සදෙවකස්ස…පෙ…. සදෙවමනුස්සායාති** සම්බන්ධනීයං. තත්ථ සහ දෙවෙහීති සදෙවකො, තස්ස **සදෙවකස්ස**. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො.

සදෙවකවචනෙන චෙත්ථ පඤ්චකාමාවචරදෙවග්ගහණං වෙදිතබ්බං, සමාරකවචනෙන ඡට්ඨකාමාවචරදෙවග්ගහණං, සබ්‍රහ්මකවචනෙන බ්‍රහ්මකායිකාදිබ්‍රහ්මග්ගහණං, සස්සමණබ්‍රාහ්මණිවචනෙන සාසනස්ස පච්චත්ථිකසමණබ්‍රාහ්මණග්ගහණඤ්චෙව සමිතපාපබාහිතපාපසමණබ්‍රාහ්මණග්ගහණඤ්ච, පජාවචනෙන සත්තලොකග්ගහණං , සදෙවමනුස්සවචනෙන සම්මුතිදෙවඅවසෙසමනුස්සග්ගහණං. එවමෙත්ථ තීහි පදෙහි දෙවමාරබ්‍රහ්මෙහි සද්ධිං සත්තලොකො, ද්වීහි පජාවසෙන සත්තලොකො ගහිතොති වෙදිතබ්බො.

අපරො නයො – සදෙවකග්ගහණෙන අරූපාවචරදෙවලොකො ගහිතො, සමාරකවචනෙන ඡකාමාවචරදෙවලොකො, සබ්‍රහ්මකවචනෙන රූපීබ්‍රහ්මලොකො, සස්සමණබ්‍රාහ්මණාදිවචනෙන සම්මුතිදෙවෙහි සහ අවසෙසසත්තලොකො ගහිතො. අපිචෙත්ථ සදෙවකවචනෙන උක්කට්ඨපරිච්ඡෙදතො සබ්බලොකවිසයස්ස භගවතො

අභිසම්බුද්ධභාවෙ පකාසිතෙ යෙසමෙවං සියා ‘‘මාරො නාම මහානුභාවො ඡකාමාවචරිස්සරො වසවත්ති, බ්‍රහ්මා පන තතොපි මහානුභාවතරො දසහි අඞ්ගුලීහි දසසු චක්කවාළසහස්සෙසු ආලොකං ඵරති, උත්තමජ්ඣානසමාපත්තිසුඛං පටිසංවෙදෙති. පුථූ ච සමණබ්‍රාහ්මණා ඉද්ධිමන්තො දිබ්බචක්ඛුකා පරචිත්තවිදුනො මහානුභාවා සංවිජ්ජන්ති. අයඤ්ච සත්තකායො අනන්තො අපරිමාණො, කිමෙතෙසං සබ්බෙසංයෙව විසයො අනවසෙසතො භගවතා අභිසම්බුද්ධො’’ති? තෙසං විමතිං විධමෙන්තො භගවා **‘‘සදෙවකස්ස ලොකස්සා’’**තිආදිමාහ.

පොරාණා පනාහු – ‘‘සදෙවකස්සා’’ති දෙවතාහි සද්ධිං අවසෙසලොකං පරියාදියති, ‘‘සමාරකස්සා’’ති මාරෙන සද්ධිං අවසෙසලොකං, ‘‘සබ්‍රහ්මකස්සා’’ති බ්‍රහ්මෙහි සද්ධිං අවසෙසලොකං. එවං සබ්බෙපි තිභවූපගෙ සත්තෙ තීසු පදෙසු පක්ඛිපිත්වා පුන ද්වීහි පදෙහි පරියාදියන්තො ‘‘සස්සමණබ්‍රාහ්මණියා පජාය සදෙවමනුස්සායා’’ති ආහ. එවං පඤ්චහිපි පදෙහි තෙන තෙන ආකාරෙන තෙධාතුකමෙව පරියාදින්නන්ති.

යස්මා තං තථාගතෙන අභිසම්බුද්ධන්ති ඉමිනා ඉදං දස්සෙති – යං අපරිමාණාසු ලොකධාතූසු ඉමස්ස සදෙවකස්ස ලොකස්ස ‘‘නීලං පීතක’’න්තිආදි රූපාරම්මණං චක්ඛුද්වාරෙ ආපාථං ආගච්ඡති, තං සබ්බං ‘‘අයං සත්තො ඉමස්මිං ඛණෙ ඉමං නාම රූපාරම්මණං දිස්වා සුමනො වා දුම්මනො වා මජ්ඣත්තො වා ජාතො’’ති තථාගතස්ස එවං අභිසම්බුද්ධං. තථා යං අපරිමාණාසු ලොකධාතූසු ඉමස්ස සදෙවකස්ස ලොකස්ස ‘‘භෙරිසද්දො මුදිඞ්ගසද්දො’’තිආදි සද්දාරම්මණං සොතද්වාරෙ ආපාථං ආගච්ඡති, ‘‘මූලගන්ධො තචගන්ධො’’තිආදි ගන්ධාරම්මණං ඝානද්වාරෙ ආපාථමාගච්ඡති, ‘‘මූලරසො ඛන්ධරසො’’තිආදි රසාරම්මණං ජිව්හාද්වාරෙ ආපාථමාගච්ඡති , ‘‘කක්ඛළං මුදුක’’න්තිආදි පථවීධාතුතෙජොධාතුවායොධාතුභෙදං ඵොට්ඨබ්බාරම්මණං කායද්වාරෙ ආපාථමාගච්ඡති , ‘‘අයං සත්තො ඉමස්මිං ඛණෙ ඉමං නාම ඵොට්ඨබ්බං ඵුසිත්වා සුමනො වා දුම්මනො වා මජ්ඣත්තො වා ජාතො’’ති සබ්බං තං තථාගතස්ස එවං අභිසම්බුද්ධං.

තථා යං අපරිමාණාසු ලොකධාතූසු ඉමස්ස සදෙවකස්ස ලොකස්ස සුඛාදිභෙදං ධම්මාරම්මණං මනොද්වාරෙ ආපාථමාගච්ඡති, ‘‘අයං සත්තො ඉමස්මිං ඛණෙ ඉමං නාම ධම්මාරම්මණං ජානිත්වා සුමනො වා දුම්මනො වා මජ්ඣත්තො වා ජාතො’’ති සබ්බං තං තථාගතස්ස එවං අභිසම්බුද්ධං. එවං යං ඉමස්ස සදෙවකස්ස ලොකස්ස දිට්ඨං සුතං මුතං විඤ්ඤාතං, තං තථාගතෙන අදිට්ඨං වා අසුතං වා අමුතං වා අවිඤ්ඤාතං වා නත්ථි. ඉමස්ස පන මහාජනස්ස පරියෙසිත්වා අප්පත්තම්පි අත්ථි, අපරියෙසිත්වා අප්පත්තම්පි අත්ථි, පරියෙසිත්වා පත්තම්පි අත්ථි, අපරියෙසිත්වා පත්තම්පි අත්ථි. සබ්බම්පි තථාගතස්ස අප්පත්තං නාම නත්ථි ඤාණෙන අසච්ඡිකතං. තතො එව යං අපරිමාණාසු ලොකධාතූසු අපරිමාණානං සත්තානං චක්ඛුද්වාරෙ ආපාථමාගච්ඡන්තං රූපාරම්මණං නාම අත්ථි, තං භගවා සබ්බං සබ්බාකාරෙන ජානාති පස්සති. එවං ජානතා පස්සතා චානෙන තං ඉට්ඨානිට්ඨාදිවසෙන වා දිට්ඨසුතමුතවිඤ්ඤාතෙසු ලබ්භමානපදවසෙන වා ‘‘කතමං තං රූපං රූපායතනං? යං රූපං චතුන්නං මහාභූතානං උපාදාය වණ්ණනිභා සනිදස්සනං සප්පටිඝං නීලං පීතක’’න්තිආදිනා (ධ. ස. 617) නයෙන අනෙකෙහි නාමෙහි තෙරසහි වාරෙහි ද්වෙපඤ්ඤාසාය නයෙහි විභජ්ජමානං තථෙව හොති, විතථං නත්ථි. එස නයො සොතද්වාරාදීසුපි ආපාථමාගච්ඡන්තෙසු සද්දාදීසු.

තස්මා තථාගතොති වුච්චතීති යං යථා ලොකෙන ගතං, තස්ස තථෙව ගතත්තා තථාගතොති වුච්චති. පාළියං පන ‘‘අභිසම්බුද්ධ’’න්ති වුත්තං, තං තථාගතසද්දෙන සමානත්ථං. ඉමිනා තථාදස්සිභාවතො තථාගතොති අයමත්ථො දස්සිතො හොති. වුත්තඤ්හෙතං ධම්මසෙනාපතිනා –

‘‘න තස්ස අද්දිට්ඨමිධත්ථි කිඤ්චි,
අථො අවිඤ්ඤාතමජානිතබ්බං;
සබ්බං අභිඤ්ඤාසි යදත්ථි නෙයයං,
තථාගතො තෙන සමන්තචක්ඛූ’’ති. (මහානි. 156; චූළනි. මොඝරාජමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 85; පටි. ම. 1.121);

සුත්තන්තෙපි වුත්තං භගවතා –

‘‘යං , භික්ඛවෙ, සදෙවකස්ස ලොකස්ස…පෙ.… සදෙවමනුස්සාය පජාය දිට්ඨං සුතං මුතං විඤ්ඤාතං පත්තං පරියෙසිතං අනුවිචරිතං මනසා, තමහං ජානාමි, තමහං අබ්භඤ්ඤාසිං, තං තථාගතස්ස විදිතං, තං තථාගතො න උපට්ඨාසී’’ති (අ. නි. 4.24).

යඤ්ච, භික්ඛවෙ, රත්තිං තථාගතො අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුජ්ඣතීති යස්සඤ්ච විසාඛපුණ්ණමරත්තියං තථා ආගතාදිඅත්ථෙන තථාගතො භගවා බොධිමණ්ඩෙ අපරාජිතපල්ලඞ්කෙ නිසින්නො තිණ්ණං මාරානං මත්ථකං මද්දිත්වා උත්තරිතරාභාවතො අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං ආසවක්ඛයඤාණෙන සද්ධිං සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං අධිගච්ඡති. **යඤ්ච රත්තිං අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා පරිනිබ්බායතීති** යස්සඤ්ච විසාඛපුණ්ණමරත්තියංයෙව කුසිනාරායං උපවත්තනෙ මල්ලානං සාලවනෙ යමකසාලානමන්තරෙ අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා පරිනිබ්බායති. **යං එතස්මිං අන්තරෙති** ඉමාසං ද්වින්නං සඋපාදිසෙසඅනුපාදිසෙසනිබ්බානධාතූනං වෙමජ්ඣෙ පඤ්චචත්තාලීසවස්සපරිමාණෙ කාලෙ පඨමබොධියම්පි, මජ්ඣිමබොධියම්පි, පච්ඡිමබොධියම්පි යං

සුත්තගෙය්‍යාදිප්පභෙදං ධම්මං **භාසති** නිද්දිසනවසෙන, **ලපති** උද්දිසනවසෙන, **නිද්දිසති** පටිනිද්දිසනවසෙන. **සබ්බං තං තථෙව හොතීති** තං එත්ථන්තරෙ දෙසිතං සබ්බං සුත්තගෙය්‍යාදිනවඞ්ගං බුද්ධවචනං අත්ථතො බ්‍යඤ්ජනතො ච අනුපවජ්ජං අනූනං අනධිකං සබ්බාකාරපරිපුණ්ණං රාගමදනිම්මදනං...පෙ.... මොහමදනිම්මදනං, නත්ථි තත්ථ වාලග්ගමත්තම්පි අවක්ඛලිතං, එකමුද්දිකාය ලඤ්ඡිතං විය එකනාළියා මිතං විය එකතුලාය තුලිතං විය ච තං තථෙව හොති යස්සත්ථාය භාසිතං, එකන්තෙනෙව තස්ස සාධනතො, **නො අඤ්ඤථා**. තස්මා තථං, අවිතථං, අනඤ්ඤථං. එතෙන තථාවාදිතාය තථාගතොති දස්සෙති. ගදඅත්ථො අයං ගතසද්දො දකාරස්ස තකාරං කත්වා, තස්මා තථං ගදතීති තථාගතොති අත්ථො. අථ වා ආගදනං ආගදො, වචනන්ති අත්ථො. තථො අවිපරීතො ආගදො යස්සාති දකාරස්ස තකාරං කත්වා තථාගතොති එවමෙත්ථ පදසිද්ධි වෙදිතබ්බා.

යථාවාදී තථාකාරීති යෙ ධම්මෙ භගවා ‘‘ඉමෙ ධම්මා අකුසලා සාවජ්ජා විඤ්ඤුගරහිතා සමත්තා සමාදින්නා අහිතාය දුක්ඛාය සංවත්තන්තී’’ති පරෙසං ධම්මං දෙසෙන්තො වදති, තෙ ධම්මෙ එකන්තෙනෙව සයං පහාසි. යෙ පන ධම්මෙ භගවා ‘‘ඉමෙ ධම්මා කුසලා අනවජ්ජා විඤ්ඤුප්පසත්ථා සමත්තා සමාදින්නා හිතාය සුඛාය සංවත්තන්තී’’ති වදති, තෙ ධම්මෙ එකන්තෙනෙව සයං උපසම්පජ්ජ විහාසි. තස්මා යථාවාදී භගවා, තථාකාරීති වෙදිතබ්බො. **යථාකාරී තථාවාදීති** සම්මදෙව සීලාදිපරිපූරණවසෙන සම්මා පටිපන්නො සයං යථාකාරී භගවා, තථෙව ධම්මදෙසනාය පරෙසං තත්ථ පතිට්ඨාපනවසෙන තථාවාදී. භගවතො හි වාචාය කායො අනුලොමෙති, කායස්සපි වාචා. තස්මා යථාවාදී තථාකාරී, යථාකාරී තථාවාදී ච හොති. එවංභූතස්ස චස්ස යථා වාචා, කායොපි තථා ගතො පවත්තො. යථා ච කායො, වාචාපි තථා ගතා පවත්තාති අත්ථො.

අභිභූ අනභිභූතොති උපරි භවග්ගං හෙට්ඨා අවීචිනිරයං පරියන්තං කත්වා තිරියං අපරිමාණාසු ලොකධාතූසු භගවා සබ්බසත්තෙ අභිභවති සීලෙනපි සමාධිනාපි පඤ්ඤායපි විමුත්තියාපි විමුත්තිඤාණදස්සනෙනපි, න තස්ස තුලා වා පමාණං වා අත්ථි, අසමො අසමසමො අප්පටිමො අප්පටිභාගො අප්පටිපුග්ගලො අතුලො අප්පමෙය්‍යො අනුත්තරො ධම්මරාජා දෙවානං අතිදෙවො සක්කානං අතිසක්කො බ්‍රහ්මානං අතිබ්‍රහ්මා. තතො එව සයං න කෙනචි අභිභූතොති අනභිභූතො. **අඤ්ඤදත්ථූති** එකංසත්ථෙ නිපාතො. යඤ්හි කිඤ්චි නෙය්‍යං නාම, සබ්බං තං හත්ථතලෙ ආමලකං විය පස්සතීති **දසො**. අවිපරීතං ආසයාදිඅවබොධෙන හිතූපසංහාරාදිනා ච සත්තෙ, භාවඤ්ඤථත්තූපනයවසෙන සඞ්ඛාරෙ සබ්බාකාරෙන සුචිණ්ණවසිතාය සමාපත්තියො චිත්තඤ්ච වසෙ වත්තෙතීති **වසවත්තී**. එත්තාවතා අභිභවනට්ඨෙන භගවා අත්තනො තථාගතභාවං දස්සෙති.

තත්‍රෙවං පදසිද්ධි වෙදිතබ්බා – අගදො විය අගදො. කො පනෙස? දෙසනාවිලාසො චෙව පුඤ්ඤුස්සයො ච. තෙනෙව හෙස මහානුභාවො භිසක්කො විය දිබ්බාගදෙන සප්පෙ, සබ්බෙ පරප්පවාදිනො සදෙවකඤ්ච ලොකං අභිභවති. ඉති සබ්බලොකාභිභවනෙ තථො අවිපරීතො දෙසනාවිලාසො චෙව පුඤ්ඤුස්සයො ච අගදො අස්සාති දකාරස්ස තකාරං කත්වා තථාගතොති වෙදිතබ්බො. තෙන වුත්තං ‘‘සදෙවකෙ, භික්ඛවෙ, ලොකෙ...පෙ.... වසවත්තී, තස්මා තථාගතොති වුච්චතී’’ති.

ගාථාසු **සබ්බලොකං අභිඤ්ඤායාති** තෙධාතුකලොකසන්නිවාසං ජානිත්වා. **සබ්බලොකෙ යථාතථන්ති** තස්මිං තෙධාතුකලොකසන්නිවාසෙ යංකිඤ්චි නෙය්‍යං, තං සබ්බං යථාතථං අවිපරීතං ජානිත්වා. **සබ්බලොකවිසංයුත්තොති** චතුන්නං යොගානං අනවසෙසප්පහානෙන සබ්බෙනපි ලොකෙන විසංයුත්තො විප්පමුත්තො. **අනූපයොති** සබ්බස්මිම්පි ලොකෙ තණ්හාදිට්ඨිඋපයෙහි අනූපයො තෙහි උපයෙහි විරහිතො.

සබ්බාභිභූති රූපාදීනි සබ්බාරම්මණානි, සබ්බං සඞ්ඛාරගතං, සබ්බෙපි මාරෙ අභිභවිත්වා ඨිතො. **ධීරොති** ධිතිසම්පන්නො. **සබ්බගන්ථප්පමොචනොති** සබ්බෙ අභිජ්ඣාකායගන්ථාදිකෙ මොචෙත්වා ඨිතො වෙනෙය්‍යසන්තානෙපි අත්තනො දෙසනාවිලාසෙන තෙසං පමොචනතො සබ්බගන්ථප්පමොචනො. **ඵුට්ඨාස්සාති** ඵුට්ඨා අස්ස. කරණත්ථෙ ඉදං සාමිවචනං, ඵුට්ඨා අනෙනාති අත්ථො. **පරමා සන්තීති** නිබ්බානං. තඤ්හි තෙන ඤාණඵුසනෙන ඵුට්ඨං. තෙනෙවාහ ‘‘නිබ්බානං අකුතොභය’’න්ති. අථ වා **පරමා සන්තීති** උත්තමා සන්ති. කතරා සාති? නිබ්බානං. යස්මා පන නිබ්බානෙ කුතොචි භයං නත්ථි, තස්මා තං **අකුතොභයන්ති** වුච්චති.

අනීඝොති නිද්දුක්ඛො. **සබ්බකම්මක්ඛයං පත්තොති** සබ්බෙසං කම්මානං ඛයං පරියොසානං අච්චන්තාභාවං පත්තො. **විමුත්තො උපධිසඞ්ඛයෙති** උපධිසඞ්ඛයසඞ්ඛාතෙ නිබ්බානෙ තදාරම්මණාය ඵලවිමුත්තියා විමුත්තො. **එස සොති** එසො සො. **සීහො අනුත්තරොති** පරිස්සයානං සහනට්ඨෙන, කිලෙසානං හනනට්ඨෙන ච, තථාගතො අනුත්තරො සීහො නාම. **බ්‍රහ්මන්ති** සෙට්ඨං. **චක්කන්ති** ධම්මචක්කං. **පවත්තයීති** තිපරිවට්ටං ද්වාදසාකාරං පවත්තෙසි.

ඉතීති එවං තථාගතස්ස ගුණෙ ජානිත්වා. **සඞ්ගම්මාති** සමාගන්ත්වා. **තං නමස්සන්තීති** තං තථාගතං තෙ සරණං ගතා දෙවමනුස්සා නමස්සන්ති. මහන්තෙහි සීලාදිගුණෙහි සමන්නාගතත්තා **මහන්තං,** චතුවෙසාරජ්ජයොගෙන **වීතසාරදං**. ඉදානි යං වදන්තා තෙ නමස්සන්ති, තං දස්සෙතුං **දන්තොති**ආදි වුත්තං. තං උත්තානත්ථමෙව.

ඉති ඉමස්මිං චතුක්කනිපාතෙ ඡට්ඨෙ සත්තමෙ ච සුත්තෙ වට්ටං කථිතං, පඨමදුතියතතියද්වාදසමතෙරසමෙසු විවට්ටං කථිතං, සෙසෙසු වට්ටවිවට්ටං කථිතන්ති වෙදිතබ්බං.

තෙරසමසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ඉති පරමත්ථදීපනියා

ඛුද්දකනිකාය-අට්ඨකථාය

ඉතිවුත්තකස්ස චතුක්කනිපාතවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිගමනකථා

එත්තාවතා ච –

ධම්මිස්සරෙන ජගතො, ධම්මාලොකවිධායිනා;
ධම්මානං බොධනෙය්‍යානං, ජානතා දෙසනාවිධිං.

තං තං නිදානමාගම්ම, සබ්බලොකහිතෙසිනා;
එකකාදිප්පභෙදෙන, දෙසිතානි මහෙසිනා.

දසුත්තරසතං ද්වෙ ච, සුත්තානි **ඉතිවුත්තකං**;
ඉතිවුත්තප්පභෙදෙන, සඞ්ගායිංසු මහෙසයො.

ඡළභිඤ්ඤා වසිප්පත්තා, පභින්නපටිසම්භිදා;
යං තං සාසනධොරය්හා, ධම්මසඞ්ගාහකා පුරෙ.

තස්ස අත්ථං පකාසෙතුං, පොරාණට්ඨකථානයං;
නිස්සාය යා සමාරද්ධා, අත්ථසංවණ්ණනා මයා.

සා තත්ථ පරමත්ථානං, සුත්තන්තෙසු යථාරහං;
පකාසනා **පරමත්ථ-දීපනී** නාම නාමතො.

සම්පත්තා පරිනිට්ඨානං, අනාකුලවිනිච්ඡයා;
අට්ඨත්තිංසප්පමාණාය, පාළියා භාණවාරතො.

ඉති තං සඞ්ඛරොන්තෙන, යං තං අධිගතං මයා;
පුඤ්ඤං තස්සානුභාවෙන, ලොකනාථස්ස සාසනං.

ඔගාහෙත්වා විසුද්ධාය, සීලාදිපටිපත්තියා;
සබ්බෙපි පාණිනො හොන්තු, විමුත්තිරසභාගිනො.

චිරං තිට්ඨතු ලොකස්මිං, සම්මාසම්බුද්ධසාසනං;
තස්මිං සගාරවා නිච්චං, හොන්තු සබ්බෙපි පාණිනො.

සම්මා වස්සතු කාලෙන, දෙවොපි ජගතිප්පති;
සද්ධම්මනිරතො ලොකං, ධම්මෙනෙව පසාසතූති.

ඉති බදරතිත්ථවිහාරවාසිනා ආචරියධම්මපාලෙන කතා

ඉතිවුත්තකස්ස අට්ඨකථා නිට්ඨිතා.